

TURUN
YLIOPISTO
UNIVERSITY
OF TURKU

KIRJOITETTU MINÄ

Kirsti Teräsvuoren nuoruusajan
päiväkirjakertomus 1916–1923

Karoliina Sjö

**TURUN
YLIOPISTO**
UNIVERSITY
OF TURKU

KIRJOITETTU MINÄ

Kirsti Teräsvuoren nuoruusajan
päiväkirjakertomus 1916–1923

Karoliina Sjö

Turun yliopisto

Humanistinen tiedekunta

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Kulttuurihistoria

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen tohtoriohjelma (Juno)

Työn ohjaajat

Vararehtori Marjo Kaartinen

Taideyliopisto

Professori Maarit Leskelä-Kärki

Turun yliopisto

Tarkastajat

Dosentti Tuija Saresma

Jyväskylän yliopisto

Dosentti Kaisa Vehkalahti

Jyväskylän yliopisto

Vastaväittäjät

Dosentti Tuija Saresma

Jyväskylän yliopisto

Dosentti Kaisa Vehkalahti

Jyväskylän yliopisto

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck-järjestelmällä.

Taitto ja kansikuva: Merileena Reunanen

Kansikuvassa on käytetty osaa Kirsti Teräsvuoren ensimmäisestä päiväkirjasta (kuva: Milla Eräsaari / SKS).

ISBN 978-951-29-9157-0 (Print)

ISBN 978-951-29-9158-7 (PDF)

ISSN 0082-6987 (Print)

ISSN 2343-3191 (Online)

Painosalama Oy, Turku, Suomi 2023

TURUN YLIOPISTO

Humanistinen tiedekunta

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Kulttuurihistoria

SJÖ, KAROLIINA: Kirjoitettu minä. Kirsti Teräsvuoren nuoruusajan

päiväkirjakertomus 1916–1923

Väitöskirja, 276 s.

Tohtorihjelma Juno

Helmikuu 2023

TIIVISTELMÄ

Väitöskirjassa tarkastellaan Kirsti Teräsvuoren (1899–1988) päiväkirjoja ja omaelämäkerrallista kirjoittamista vuosien 1916–1923 osalta. Kirsti oli ahkera kirjoittaja, ja hän kirjoitti elämänsä aikana kymmeniätuhansia sivuja päiväkirjatekstiä. Päiväkirjoja ei ole julkaistu tai tutkittu aikaisemmin, vaikka kirjoittajalla oli selkeästi halu julkisempaan toimintaan kirjallisuuden kentällä. Kirjoitus itsestä ja elämästä jäi kuitenkin yksityiseksi, ja samalla kirjoittajan elämä muodostui hyvin yksinäiseksi sekä sairauden varjostamaksi. Kertomusmuoto ja kysymykset elämän ja kertomisen yhteyksistä olivat Kirstin kirjoittamiselle oleellisia. Päiväkirjat on arkistoitu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistoon, kirjallisuuden ja kulttuurihistorian kokoelmiin. Kirsti vei itse ensimmäiset päiväkirjansa arkistolle vuonna 1974.

Tutkimuksessa selvitetään, miten Kirsti muodosti päiväkirjakertomusta itselleen, elämästään ja kokemuksistaan tyttönä ja nuorena naisena 1900-luvun alun Suomessa. Päiväkirjoja lähestytään toisaalta niiden kirjallisuudellisuuden näkökulmasta, kertomuksena, ja yhtäältä osana kulttuurihistoriallista luentaa. Tutkimus on siis kulttuurihistoriallinen mutta se osallistuu myös kertomuksen tutkimuksen kentälle. Näin ollen päiväkirjoissa korostuvat sekä niiden olemus historiallisina dokumentteina että niiden kirjallinen lajityyppi.

Päiväkirjoja tarkastellaan tutkimuksessa myös taiteellisen työskentelyn avulla, ja aineistosta muodostetaan sanataidetta kuten runoja. Sanataide toimii yhtenä tutkimuksen tulkinnallisena kehyksenä. Kaikkiaan päiväkirjoja tarkastellaan elämänkerronnan (*life writing*) kehyksessä. Päiväkirjoissa kohtaavat eletty ja kirjoitettu minä, joita lähestytään kerronnallisen toimijuuden avulla. Lisäksi kirjoittamisen tarkastelu osana ajallista ja kulttuurista kontekstia on oleellista.

Tutkimuksessa osoitetaan, että päiväkirjasta muodostui Kirstille tärkeä itsestä ja elämästä kertomisen muoto. Kirsti kirjoitti tallentaakseen, muistaakseen, reflektoidakseen ja kommunikoidakseen mutta hänellä oli myös halu muodostaa eteenpäin kehittyvää kertomusta. Tutkimus tuo uusia näkökulmia päiväkirjatutkimukseen elämänkerronnan kehyksessä, kirjoittamisen kulttuurihistoriaan, omaelämäkerrallisten aineistojen tutkimukseen, tunteiden historiaan, sairastamisen historiaan ja tieteen ja taiteen väliseen metodiseen työskentelyyn.

ASIASANAT: päiväkirjat, Kirsti Teräsvuori, kirjoittaminen, omaelämäkerrallinen aineisto, kulttuurihistoria, elämänkerronta, kertomus, sanataide, sukupuolihistoria, tunteiden historia, tyttötutkimus, sairauden historia

UNIVERSITY OF TURKU
Faculty of Humanities
School of History, Culture and Arts Studies
Department of Cultural History
SJÖ, KAROLIINA: Writing the Self. The Early Diaries of Kirsti Teräsvoori,
1916 to 1923
Doctoral Dissertation, 276 pp.
Doctoral Programme Juno
February 2023

ABSTRACT

This doctoral dissertation examines the diaries and autobiographical writing of Kirsti Teräsvoori (1899–1988), focusing on the diaries she wrote between 1916 and 1923. Kirsti was a prolific writer who wrote tens of thousands of pages of diary text during her life. The diaries have not been published or studied before, although the author clearly had a desire to see her work published. However, her writing about herself and her life remained private, and eventually, her life became very lonely and overshadowed by illness. Questions about narrative form and the connections between life and narration were essential to Kirsti's writing. The diaries are archived in the literature and cultural history collections of the Finnish Literature Society. Kirsti took her earliest diaries to the archive by herself in 1974.

This study explores Kirsti's diary narrative of herself, her life and her experiences as a girl and young woman in Finland at the beginning of the 20th century. On the one hand, the literary qualities of the diaries as a narrative are analysed while, on the other hand, the diaries are read as a history of their temporal and cultural context. The research is therefore cultural historical but also draws on narrative research, approaching the diaries as historical documents with literary value.

In this study, diaries are also examined with artistic methods. Thus, there is an ongoing dialogue between science and art. Literary art, such as poems, is formed from diary material, and it serves as one of the interpretive frameworks of the study. Overall, the diaries are examined within the framework of life writing, in which the lived and the written self meet through the means of narrative agency.

This study shows that the personal diary became an important form for narrating the self and life for Kirsti. She wrote to record, remember, reflect and communicate, but she also had a desire to form a forward-developing narrative, in other words, to create literary art. This dissertation opens new perspectives on diary research in the framework of life writing and also contributes to the cultural history of writing, the study of autobiographical materials, the history of emotions and illness and the methodical work between science and art.

KEYWORDS: diaries, Kirsti Teräsvoori, writing, autobiographical material, cultural history, life writing, narrative, literary art, gender history, history of emotions, girlhood studies, history of illness

Kiitokset

Työ on tehty, ja on aika kiitosten. Väitöskirjan tekeminen on ollut pitkä prosessi, eikä sen työstäminen olisi ollut mahdollista yksin. Näin alkuun haluan kiittää ihan jokaista, joka on ollut prosessissa näiden vuosien aikana jollain tavalla mukana. Kiitos ensinnäkin ohjaajilleni kulttuurihistorian professori, Taideyliopiston vararehtori Marjo Kaartiselle ja kulttuurihistorian professori Maarit Leskelä-Kärjelle. Ilman heitä en olisi osannut edes kuvitella, että väitöskirjan tekeminen voisi olla mahdollista. Heidän kannustuksensa ja ohjauksensa saivat minut kuitenkin tutkimuksen pariin, mistä olen äärimmäisen kiitollinen. Marjo ja Maarit ovat lukeneet työtäni vuosien varrella useaan otteeseen sen eri vaiheissa ja keskustelleet kanssani tutkimukseen liittyvistä ajatuksista. He ovat antaneet läpi väitöskirjaprosessin asiantuntevaa, rohkeaa, kannustavaa, terävää ja kriittistä palautetta, ja he ovat vaikuttaneet osaltaan suuresti siihen, että olen saanut väitöskirjan muotoutumaan juuri tällaiseksi kuin se nyt on. He ovat myös jaksaneet aina vastata minulle ihan kaikenlaisiin kysymyksiin, joita matkan varrella on noussut esiin, ja niitä onkin noussut paljon ja kaikenlaisia. Ohjaajani ovat minulle tärkeitä ammatillisia esikuvia, ja heistä on muotoutunut vuosien varrella myös ystäviäni. Haluan kiittää heitä koko sydämeni pohjasta – kiitos. On ollut todella tärkeää ja hienoa, että juuri he ovat olleet ohjaajiani.

Ohjaajieni lisäksi myös monet muut henkilöt ovat lukeneet käsikirjoitustani. Ennen esitarkastusta väitöskirjani oli käsittelyssä oppiaineen pyöreässä pöydässä, jossa ohjaajieni lisäksi sain professori Hannu Salmelta erittäin teräviä, asiantuntevia ja tärkeitä huomioita ja kommentteja tutkimustani koskien. Suuret kiitokset Hannulle kommentteista.

Kiitos myös väitöskirjani esitarkastajille dosentti Tuija Saesmalle ja dosentti Kaisa Vehkalahdelle. Heidän asiantuntevat, kriittiset ja erittäin hyvät kommenttinsa esitarkastusvaiheessa auttoivat tavattomasti työni viimeistelyssä. Kiitos niin ikään vastaväittäjäkseni suostumisesta.

Kiitos myös muille väitöskirjaani sen eri vaiheissa kommentoineille. Kiitos dosentti Kirsi Tuohelalle, jonka asiantuntemus, kommentit ja neuvot ovat olleet tärkeitä väitöskirjan tekemiselle. Kiitos myös Maaritin ja Kirsin vetämälle Sukupuoli, kirjoittaminen ja tekstuaalisuus -tutkimusryhmälle ja kaikille sen jäsenille – ryhmä on ollut tärkeä tutkimuksellinen ympäristö keskusteluille koskien tutkimusta ja alamme sekä kaikkia niihin liittyviä asioita.

Tutkimusryhmän lisäksi haluan kiittää ennen kaikkea koko oppiainettani kulttuurihistoriaa ja sen henkilökuntaa ja yhteisöä. Oppiaine on ollut todella tärkeässä asemassa yliopisto-opiskelujeni alkuajoista lähtien. Tai no, ennen opintojen aloittamista en rehellisesti sanoen tiennyt, että kulttuurihistoriaa voi opiskella (tämä johtui vain siis omasta tietämättömydestäni), mutta kun asian ymmärsin, tajusin, että juuri kulttuurihistoria on se ala, joka yhdistää kaikki kiinnostuksenkohteeni ja jonka parissa tehdään tärkeää ja kiinnostavaa tutkimusta ja työtä monesta eri näkökulmasta katsottuna. On ollut suuri kunnia, että olen päässyt tekemään väitöskirjaa syvästi arvostamani oppiaineen, alan ja sen parissa työskentelevien ihmisten parissa. Olen saanut runsaasti asiantuntevia kommentteja oppiaineen tutkijoilta, joita ilman väitöskirjani ei olisi sellainen kuin se nyt on. Koko tutkimuksellinen tapani ajatella ja katsoa maailmaa sekä ilmiöitä on muokkaantunut juuri kulttuurihistorian parissa.

Tässä kohdassa haluan kiittää myös Turun yliopiston kotimaisen kirjallisuuden oppiainetta, jonka parissa alun perin aloitin yliopisto-opinnot ennen pääaineen vaihtoa. Kiitos erityisesti dosentti Kukku Melkkaalle, joka oli ensimmäinen opettajani yliopistossa ja sai omalta osaltaan tajuamaan, kuinka hienojen, innostavien ja tärkeiden aiheiden äärellä yliopistossa voimmekaan olla. Mukavaa, että olemme voineet tehdä yhteistyötä myös esimerkiksi Aino Kallas Seuran parissa – kiitos myös koko seuran hallitukselle ja aktiiveille.

Olen päässyt kokemaan ja oppimaan monenlaisia asioita sekä työskentelemään erilaisten tehtävien parissa pitkin väitöskirjaprosessia. Kiitos siis kaikille, joiden kanssa olen päässyt esimerkiksi opettamaan ja vetämään seminaareja ja kursseja sekä työskentelemään erilaisissa projekteissa. Kiitos myös kaikille, jotka ovat pyytäneet minua luennoimaan kursseille ja tapahtumiin sekä kirjoittamaan eri julkaisuihin.

Kiitos kaikille yhteistyötahoille, joiden kanssa olen päässyt työskentelemään kuluneiden vuosien aikana. Kiitos erityisesti Turun yliopiston SELMA-tutkimuskeskukselle ja sen johtaja, professori Hanna Meretojalle sekä Maaritille, joka toimii keskuksen varajohtajana. SELMA on ollut tärkeä taho jatko-opintojen alusta asti. Olenkin saanut työskennellä keskuksessa avustajana, ja lisäksi olen päässyt muun muassa järjestämään isoa, kansainvälistä konferenssia osana muuta työryhmää.

Kiitos Tyttötutkimusverkostolle ja erityisesti Heta Mularille, joka on itsekin väitellyt kulttuurihistoriasta. Esimerkiksi verkoston järjestämä kesäkoulu vuonna 2016 oli tärkeä koko työni muotoutumiselle.

Työni kannalta erittäin merkittävässä osassa on ollut työskentely arkistossa. Suuri kiitos Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistolle ja erityisesti arkistotutkija Tarja Soiniolalle, joka johdatti minut alun perin Kirsti Teräsvuoren aineistojen pariin. Koko arkiston henkilökunta on ollut kaikkien näiden vuosien ajan erittäin ystävällistä, asiantuntevaa ja avulaista. Kiitos ihan jokaiselle.

Tutkimukseni on vienyt minua jos jonkinmoisiin paikkoihin, ja olen myös saanut tavata hienoja ihmisiä pitkin matkaa. Erityisen upeaa oli, kun sain yhteyden Kirsti Teräsvuoren tunteneisiin henkilöihin ja pääsin haastattelemaan heitä. Näihin

ihmisiin lukeutuvat Marjatta Salonen ja Paavo Pinomaa, jotka kuuluvat siihen sukuun, jonka luona Kirsti Ristiinassa ollessaan asui ja jonka kanssa hän oli myös myöhemmin elämässään tekemisissä. Lisäksi olen tavannut ja jutellut Kirstin veljen lapsenlapsien Timo Teräsvuoren ja Johanna Jutilan kanssa. Timo ei ole muistinsa mukaan koskaan tavannut Kirstiä, mutta hänellä on hallussaan sukunsa jäämistöä ja sain häneltä myös käyttööni kassillisen Kirstiä koskevia dokumentteja ja asiakirjoja. Johanna näytti minulle Kirstin tekemiä käsitöitä ja Marjatalta sain nähdä valokuvia Gulinin pappilasta. Vaikka heidän muistonsa liittyvät varsinaisen tutkimusaikarajaukseni ulkopuolelle, ovat nämä kaikki tapaamiset, keskustelut ja saamani tiedot olleet tärkeitä tutkimukseni kokonaisuutena hahmoteltaessa.

Väitöskirjaprosessi on tuonut elämäni siis monia uusia tuttavuuksia ja ystävyksiäkin. Kiitos Marika Ahoselle ja Liisa Lalulle ystävydestä, tuesta, keskusteluista, yhteistyöstä, tutkimustani koskevista kommentteista ja yhteisistä reissuista, joita olemme päässeet tekemään!

Kiitos Hanna-Reetta Schreckille, jonka kannustavat ja asiantuntevat kommentit ovat olleet niin ikään erittäin tärkeä osa väitöskirjaani. On ollut suuri ilo myös ystävyystyö. Kiitos Hanna-Reetalle lisäksi siitä, että pääsin esiintymään osana Omakuva-projektin oheisohjelmaa Turun Tehdas Teatterilla loppuvuodesta 2021, mikä oli äärimmäisen tärkeää koko väitöskirjani kannalta. Kiitos myös koko Omakuva-työryhmälle.

Kiitos Heidi Kurviselle, jonka asiantuntevat kommentit ovat olleet tärkeitä tutkimukseni ja työskentelyni kannalta. Keskustelut Heidin kanssa ovat olleet todella arvokkaita, ja olen kiitollinen, että olemme myös ystäväystyneet.

Kiitos Miira Vuoksenrannalle keskusteluista, kommentteista, tuesta, ystävydestä sekä työhuonetoiveruudesta.

Jo edellä mainittujen lisäksi haluan kiittää kaikkia vuosien aikana työyhteisöön kuuluneita ja väitöskirjaprosessiin vaikuttaneita. Kiitos siis erityisesti Sakari Ollitervo, Silja Laine, Paavo Oinonen, Reima Välimäki, Kimi Kärki, Pälvi Rantala, Marja Jalava, Noora Kallioniemi, Anna-Leena Perämäki, Heidi Hakkarainen, Jukka Sarjala, Marika Räsänen, Heli Rantala, Ritva Larva, Pauliina Räsänen, Niina Siivikko, Heta Lähdesmäki, Otto Latva, Marja Pallassalo, Reetta Sippola, Annikka Immonen, Satu Sorvali, Sari Hartikainen, Suvi Karila, Pekka Kolehmainen, Niko Heikkilä, Anna-stiina Mäkilä, Teemu Immonen, Juhana Saarelainen, Johanna Gunell, Susanna Lah-tinen, Anni Hella, Heta Aali, Juha Isotalo, Henrika Hopeavuo ja Sirpa Kelosto. Kiitos myös kaikki muut kollegat.

Kiitos myös Meri Heinoselle, joka on vastannut kaikkiin kysymyksiin hallinnollista puolta koskien ja joka on ollut erittäin tärkeä apu väitöskirjan valmiiksi saattamisessa.

Kiitos niin ikään Hauhontien Hautomon -työhuoneyhteisölle, josta muodostui tärkeä tuki ja työympäristö etenkin työni loppuvaiheessa.

Erittäin suuri kiitos tutkimukseni pääasialliselle rahoittajalle Koneen Säätiölle.

Rahoituksen ansiosta olen pystynyt keskittymään täyspäiväisesti tutkimuksen tekemiseen, mikä on ollut todella tärkeää ja arvokasta. Rahoitus on mahdollistanut niin ikään tutkimuksen valmistumisen.

Koneen Säätiön rahoituksen ansiosta pääsin myös työskentelemään Saaren kartanon residenssiin. Residenssiaika oli väitöskirjani etenemiselle erittäin tärkeää aikaa. Kiitos paljon koko residenssin henkilökunnalle ja muille residenssiläisille. Kiitos erityisesti Elina Juopperi, Meeri Pulakka ja Harriina Ränä – on ollut suuri ilo saada tutustua teihin.

Kiitos myös kaikille muille residenssitahoille, joissa olen saanut väitöskirjaprosessini aikana työskennellä. On ollut ilo päästä työskentelemään erilaisissa tiloissa ja ympäristöissä sekä tutustumaan hienoihin ihmisiin. Kiitos erityisesti Miisa Mäkeläiselle.

Kiitos kaikille rakkaille ystäville, jotka ovat tukeneet ja pitäneet huolta jaksamisestani. Kiitos ystäville myös kaikesta akateemisen maailman ulkopuolisesta elämästä. Kiitos Noora Hästbackalle, joka on jaksanut aina olla tukena ja kannustaa. Olen erittäin onnellinen ja kiitollinen, että olen saanut viettää elämäni Nooran vierellä jo lukiosta lähtien. Kiitos Merileena Reunaselle, joka on myös taittanut tämän väitöskirjan. Olen äärimmäisen kiitollinen avusta, tuesta ja hienosta työstä sekä ystävyyydestä. Kiitos Mariam Magomedov kaikista inspiroivista keskusteluista ja tuesta – en ikinä unohda, miten olet jaksanut huolehtia minusta. Kiitos myös Tiina Törmäselle, Nadja Uusiperheelle, Petteri Koivulalle, Anna Talasmolle ja Essi Nuotiolle. Kiitos ihan kaikille kavereille ja ystäville sekä kummilapsille. Olette erittäin tärkeitä. Toivottavasti pystyn antamaan edes vähän takaisin siitä, mitä olen teiltä saanut.

Kiitos myös kaikesta avusta vuosien varrella Thomas Pakalénille.

Suuri kiitos perheelleni, jonka tuki koko väitöskirjaprosessin ajan on ollut korvaamatonta. Kiitos äidilleni Pirjo Pihlavalle ja puolisolleen Esa Heinolle. Äidin ansiosta alun perin yliopistoon aikoinani hain. Kiitos, että olet aina kannustanut ja uskonut minuun, se on ollut äärimmäisen tärkeää. Kiitos teille kummallekin, äiti ja Esa, ihan kaikesta tuesta ja avusta, joita ilman en olisi tässä.

Kiitos isälleni Tor-Erik Sjölle ja puolisolleen Riitta Sjölle. Kiitos isälle erityisesti kaikista tärkeistä luontoretkestä, ne ovat auttaneet jaksamaan. Kiitos isä myös siitä, että jaksat aina soittaa ja tarkistaa, onko kaikki ok. Kiitos kaikesta tuesta ja kannustamisesta, teille kummallekin. Kiitos veljelleni Petja Sjölle, olet tärkeä. Kiitos myös muille perheeseen ja sukuun kuuluville.

Kiitos Helena ja Pertti Lehtosolalle kaikesta kannustamisesta ja tuesta. Kiitos myös Olli Lehtosolalle ja Nina Kemmolle sekä lapsille.

En voi kiittää kylliksi kumppaniani Lauri Lehtosolaa. Kiitos, että olet jaksanut katsella kirjakasoja lattioilla, ja toisinaan minua kasojen seassa, kannatella varsinkin silloin, kun on tuntunut, että rahkeet eivät enää riitä. Kiitos, että olet huolehtinut ja hoivannut silloin, kun kirjoittaminen on ollut niin intensiivistä, että kaikki muu on jäänyt. Olet tehnyt ruokaa, tiskannut, siivonnut, pessyt pyykkiä, pitänyt kaikkea

kasassa. Laurilla on myös merkittävä osa väitöskirjani taiteellisessa analyysiosuudessa, kiitos suuresti niin ikään siitä. Olet lahjakas, Lauri, muista se.

Kiitos ennen kaikkea Kirsti Teräsvuorelle, joka kirjoitti päiväkirja-aineiston, jota olen saanut väitöskirjassani tutkia. Tekemälläsi työllä oli monelta osin suuri merkitys, vaikka sitä eläessäsi monesti epäilitkin.

Helsingissä 20.1.2023

Karoliina Sjö

”En ymmärrä, mitä tulee väitöskirjan kirjoittamisesta, josta hän kyllä puhuu. Voihan se valmistua jonkin 20 vuoden kuluttua. Silloin hänellä ei ole enää yhtään tukkaa. Ehkä menen jo nukkumaan ja panen pisteen.”

Kirsti Teräsvuoren päiväkirja
2.9.1922

©Carou

Sisällys

Kiitokset	6
1 Johdanto	13
1.1 Tutkimuksen aihe ja tutkimuskysymykset.....	13
1.2 Päiväkirja-aineiston mahdollisuudet ja ehdot kulttuurihistoriallisessa tutkimuksessa.....	19
1.3 Elämänkerronnan äärellä – tutkimuksen näkökulmat.....	32
1.4 Tieteen ja taiteen välinen dialogi tiedon tuottamisen välineenä	39
1.5 Tutkijan ja tutkittavan kohtaamisesta – eettinen pohdinta ja empatia toimintona	44
2 Muistaminen ja ajallisuus päiväkirjakertomuksessa	52
2.1 Kirjoittaa, muistaa, olla olemassa.....	52
2.2 Pakonomainen kirjoittaminen, muistin paikat ja kirjoittamisen tilat.....	67
2.3 Liikettä aikatasojen välillä – puhtaaksikirjoittaminen ja kommentointia tulevaisuudesta	74
2.4 Kulttuuriset ja jaetut kertomukset päiväkirjakertomuksen muokkaajina	79
2.5 Tekijänsä todistus eletystä elämästä	86
2.6 Ääniä eri aikatasoilta	92
3 Tunteet, suhdeverkot ja yksinäisyys	98
3.1 ”Mutta on minussa tänäänkin kuohahdellut” – tunteiden ristiaallokoissa	98
3.2 Näkyväksi ja kuulluksi tulemisen tarve – koti, perhesuhteet ja konventionaaliseen romantiikkaan kurottavat kuvaukset ..	107
3.3 Menetetty nuoruus ja uuden ajan tyttö Iris – tarinoita kaivatusta ystävästä	127
3.4 Päiväkirja – yhteyksiä, terapiaa ja elämän mittaista kumppanuutta.....	138
3.5 Kohti kroonista yksinäisyyttä	141
3.6 Ääniä yksinäisyyden keskeltä.....	151

4	Sairauden sanat, kipeä ruumis.....	158
4.1	Koettu ja kirjoitettu kipu ja sairaus.....	158
4.2	Terveyden vaateet ja sairastamisen paikat	182
4.3	Väsymys, alakulo, hulluus	198
4.4	”Kävelen itseni näännyksiin”	212
4.5	”Se vielä puuttuisi, että joskus tulisin kykenemättömäksi kirjoittamaan” – materiaallinen kirjoittaminen ja itsestä huolehtiminen	222
4.6	Ääniä kivusta, sairaudesta ja ruumiillisuudesta.....	230
5	Jokapäiväisen poetiikka – päiväkirjoissa kerrottu, koettu ja kirjoitettu minä.....	235
	Lähteet.....	245

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen aihe ja tutkimuskysymykset

Höpsistöpsistä

Monta monituista kertaa olen ajatellut, että minun olisi pitänyt ruveta pitämään päiväkirjaa tai ainakin sentapaista, mutta siitä ei vaan tullut mitään. Ja kuitenkin minulla olisi ollut niin paljon kirjoitettavaa! Tämä ”paljon” olisi suurimmaksi osaksi ollut ikävää lajia, suruja ja huolia, valituksia, moitteita ja sisunpurkauksia koulua ja sen sekä oppilaita että varsinkin opettajia kohtaan. Lienee montakin syytä siihen, miksi en ruvennut tekemään muistiinpanoja. Tärkein syy on se, että minulla ei ollut aikaa.¹

Näin alkaa Kirsti Teräsvuoren (1899–1988) ensimmäinen puhtaaksikirjoitettu päiväkirja, jonka kirjoittamisen hän aloitti 17-vuotiaana syksyllä vuonna 1916. Kirsti² oli jo pitkään haaveillut päiväkirjan kirjoittamisesta, ja nyt, keskeytettyään koulunkäynnin – koulu oli vienyt kirjoitusten mukaan Kirstiltä monen muun asian lisäksi koko

1 Teräsvuori 1: johdanto, 1.

2 Puhuttelen Kirstiä tästä eteenpäin pääasiassa hänen etunimellään, vaikka hänen päiväkirjojensa viittaankin sukunimellä. Kirsti oli tutkimiani päiväkirjoja kirjoittaessaan nuori henkilö, enkä koe etunimellä puhuttelua alentavaksi. Samalla on hyvä tiedostaa, kuinka etu- ja sukunimien käyttö ja nimillä puhuttelu on myös liittynyt, ja liittyy monesti edelleen, erilaisiin hierarkkisiin valta-asetelmiin ja sukupuolittuneisiin käytänteisiin. Toisaalta ajattelen, että etunimen käytön ”normalisointi” myös tutkimuksessa vahvistaa sen asemaa ja tärkeyttä. Etunimi on kuitenkin ihmisen yksilöivä tekijä ja tärkeä osa identiteettiä – toki on myös tärkeää puhutella henkilöä niin kuin hän itse toivoo. En myöskään koe, että käyttämällä pelkkää etunimeä suhteeni tutkimuskohteeseeni kävisi liian tuttavalliseksi, vaikkakin koen, että tehdäkseni Kirstille oikeutta tutkimuksellisesti on minun muodostettava tutkijana henkilökohtaisiakin tasoja sisältävä suhde tutkittavaan. Tällöin toki reflektoinnin merkitys suhteessa aineistoon ja positiiooni tutkijana korostuu. Tarvittaessa käytän etunimiä myös muista tutkimuksessa esiintyvistä henkilöistä – sukupuoleen, ikään tai muihin tekijöihin katsomatta. Etunimen käyttö liittyy myös tutkimuksen luottavuuteen. Ks. lisää tutkimuskohteen puhuttelusta esim. Leskelä-Kärki 2006, 20.

elämän ilon – hänellä oli sille vihdoinkin aikaa. Kyseistä alkua seurasi monen sivun mittainen selostus edeltäneistä tapahtumista, minkä jälkeen hän ilmoitti varsinaisen päiväkirjansa alkavan.³ Päiväkirjakirjoittamisesta muodostui pian lähes jokapäiväistä, vähitellen jopa pakonomaista, ja se jatkui kirjoittajan koko elämän ajan. Päiväkirjaan tallentuivat surut, huolet, moitteet ja valitukset, mutta lisäksi sivut täyttyivät kaikenlaisista, jokapäiväiseen elämään liittyvistä asioista. Kirjoittamisesta tuli tärkeä, jollei tärkein, osa Kirstin monin paikoin hyvin yksinäistä ja niukka elämää.

Tarkastelen tässä tutkimuksessa päiväkirjakirjoittamista ja sitä, miten Kirsti muodosti päiväkirjoissaan kertomusta itsestään, elämästään ja kokemuksistaan tyttönä ja nuorena naisena 1900-luvun alun Suomessa. Kirsti jätti jälkeensä massiivisen ja ainutlaatuisen päiväkirja-aineiston, jota kutsun kokonaisuudessaan päiväkirjasarjaksi. Pieneksi kuitenkin kutistui hänen elämänsä esimerkiksi veljensä elämäkertateoksessa, jossa se tiivistyi yhteen virkkeeseen: ”Koulussa ’kymppin oppilas’ Kirsti Maria (1899–1988), joutui sairauden takia luopumaan opinnoistaan varhaisessa vaiheessa ja eleli myöhemmin naimattomana Helsingissä.”⁴ Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) arkistoon talletetut päiväkirjat kuitenkin osoittavat, miten monenlaisista osista sekä asioista eletty elämä voikaan koostua. Vuosikymmeniä jatkunut kirjoittaminen muodosti Kirstille ja hänen elämälleen miljoonia sanoja sisältävät ääri viivat, jotka eivät taivu vain virkkeen pituiseen kuvailuun. Päiväkirjakirjoittamisesta tuli lopulta Kirstin elämäntyö ja sellaisenaan, niin kulttuurihistoriallisena dokumenttina kuin omana taidemuotona, tutkimuksellisesti antoisa.

Kirsti Maria Teräsvuori syntyi Kuopiossa vuonna 1899 perheensä kuopukseksi. Hänen isänsä oli tullivirkkamies Henrik Gabriel Ståhlberg (1855–1923) ja äitinsä Beda Josefina Jack (1860–1932). Hänellä oli seitsemän sisarusta, viisi veljeä ja kaksi siskoa, joista neljä kuoli jo lapsina. Perheen ensimmäinen tytär Maria Beda, joka oli syntynyt vuonna 1886, ja vuonna 1891 syntynyt Jaakko Henrik kuolivat vuonna 1894 muutaman päivän välein tulirokkoon. Vuonna 1893 syntynyt Anni Magdalena kuoli vain vajaan viiden kuukauden ikäisenä. Perheen nuorin poika Urpo Henrik, joka oli syntynyt vuonna 1897, kuoli 14-vuotiaana vuonna 1911. Etenkin Urpon kuolema oli perheelle raskas isku, josta Olla-veljen elämäkertakirjuri Erkki Kinnusen mukaan erityisesti perheen äiti Beda ei koskaan toipunut.⁵ Urpon kuolema ja sen jättämät kohtalokkaat jäljet nousevat esiin vahvasti myös Kirstin päiväkirjoissa.⁶

Lapsista Kirstin lisäksi aikuisiksi varttui siis vain kolme veljeä eli perheen esikoinen Carl Gustaf (Kaarlo Kustaa) (1884–1977), josta tuli maanviljelysopin professori

3 Teräsvuori 1: johdanto, 1–30; alkupuhe, 31.

4 Kinnunen 1997, 11.

5 Ibid.

6 Esim. johdannossa (Teräsvuori 1: johdanto, 1) Kirsti kirjoitti, kuinka Urpon (Kirsti käytti muotoa ”Urvon”) kuolema oli mitä luultavimmin alkutekijä hänen surulleen ja pahalle ololleen.

ja tunnettu sukututkija, Konrad Gabriel (Olla) (1888–1953), kansansivistystyön edistäjä, tutkija ja runoilija sekä Jaakko Armo (1895–1977), joka väitteli maa- ja metsätieteiden tohtoriksi ja työskenteli erikoistutkijana Maatalouskoelaitoksella. Ståhlbergien lasten sukunimet suomennettiin Teräsvuoreksi vuonna 1906, jolloin useat muutkin suomalaiset vaihtoivat ruotsinkieliset nimensä suomalaisiin J. V. Snellmanin (1806–1881) syntymän satavuotisjuhlan kunniaksi.⁷

Kirsti kasvoi kansallismielisessä ja suomalaisuusmyönteisessä ilmapiirissä. Hän kuului maineikkaaseen Ståhlbergien sivistyneistösukuun, joka vaikutti alun perin Kainuussa ja Pohjois-Pohjanmaalla. Kyseisen virkamies- ja pappissuvun tunnetuin henkilö lienee tasavallan ensimmäinen presidentti Kaarlo Juho Ståhlberg (1865–1952).⁸ Kirstin isänpuoleinen isoisä oli puolestaan suomalaisuuden ensimmäiseen sukupolveen kuulunut Pielaveden rovasti Carl (Karl, Kalle) Henrik Ståhlberg (1799–1878), joka oli muun muassa J. V. Snellmanin, J. L. Runebergin (1804–1877) ja Elias Lönnrotin (1802–1884) ystävä. Keväällä 1830 Turussa yliopistovuosien aikana syntynyt ystäväpiiri muotoutui lähinnä Runebergien Helsingin kodissa järjestettyjen kokoontumisten myötä Lauantaiseuraksi. Se painotti yleisten eurooppalaisten virtausten mukaisesti ”oman” maan kansankielen ja -kulttuurin, historian tutkimuksen, kansanrunouden sekä kansan yleisen sivistämisen merkitystä ”oman” kansakunnan ja kansallisen kulttuurin rakentamisessa. Seuralla lienee ollut ainakin jonkinasteinen rooli niin ikään Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran perustamisessa vuonna 1831; seura on sittemmin muuttunut vuosien varrella kansakunnan rakentajasta merkittäväksi tieteelliseksi muistiorganisaatioksi. Tosin myöhemmin koko seuran tavoitteellisuus, selvärajaisuus ja ohjelmallisuus sekä vaikutus SKS:n perustamiseen on kyseenalaistettu.⁹ Carl oli joka tapauksessa mukana niin Lauantaiseurassa kuin SKS:n perustamisessa ja sen alkuaikojen toiminnassa. Hän oli muiden lauantaiseuralaisten kanssa niin ikään perustamassa Helsingin lyseota,¹⁰ ja myöhemmin hänellä oli olennainen asema Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran sekä Viipurin suomalaisen kansakoulun perustamisessa. Vuonna 1847 hänet vihittiin Porvoossa papiksi, ja rovastin arvon hän sai kaksi vuotta myöhemmin. Vuonna 1858 hän alkoi toimia Pielaveden kirkkoherrana.¹¹

Vuonna 1855 Viipurissa Carlille ja Anna Sofia Wenellinille syntynyt Kirstin isä Henrik varttui Pielaveden pappilassa osana suurta sisarusparvea. Kotona vallitsi vahva suomalaismyönteinen henki, ja Henrik säilyikin vakaumuksellisena ”suomettarelaisena” koko ikänsä – toisin kuin esimerkiksi veljensä Benjamin, joka liittyi yliopistossa

7 Kinnunen 1997, 7, 11.

8 Presidentin isoisä ja Kirstin isoisan isä olivat velipuolia. Ks. Kinnunen 1997, 7, viite 2.

9 Ks. esim. Sulkunen 2004, 18–20; 2016b, 310. Ks. myös esim. Eiranen 2019, 54. Yhteyttä korostavista tulkinnoista ks. esim. Juntti 2004, 138, 190–191.

10 Koulu linkittyi oleellisesti Lauantaiseuran sosiaaliseen piiriin, ja sieltä tulivatkin koulun monet opettajat. Ks. Eiranen 2019, 55.

11 Kinnunen 1997, 7–9. Ks. myös esim. Savolainen 2007, passim.

radikaaleihin ja omaksui niin sanottuina sortovuosina nuorsuomalaisuuden. Henrik teki uransa yliopistovuosien jälkeen pääasiallisesti tullilaitoksen palveluksessa Kuopiossa, Tampereella ja Helsingissä, jossa hän toimi vuodesta 1905 lähtien apulais-tullitarkastajana kuolemaansa asti. Kirstin äiti Beda, jonka isänpuoleinen suku oli todennäköisesti Karjalasta lähtöisin olevaa vanhaa sotilas- ja maamittarisukua, oli puolestaan yksi niistä ruotsinkielisen koulutuksen saaneista naisista, jotka 1880-luvun murroksessa liittyivät kuopiolaisiin suomenmielisiin naisasianaisiin, joita johtivat Minna Canth (1844–1897) ja Augusta Elisabeth Stenius-Aarneenkallio (1847–1924). Beda suhtautui suomalaisuusasiaan kiihkeästi ja toimi monissa siihen liittyvissä seuroissa merkittävänä tekijänä. Hän oli niin ikään vuonna 1860 perustetun Kuopion Rouvasväenyhdistyksen näkyvimpiä toimihenkilöitä 1800–1900-lukujen taitteessa; seuran puitteissa perustettiin muun muassa kouluja ja lastenkoteja köyhille lapsille. Bedan ja Henrikin lasten synnyttyä lasten kasvatus ja kodin hoito jäi ajan tavan mukaisesti äidille. Perheessä, jossa kodinperintönä vallitsi suomenmielisyys ja -kielisyys, harrastettiin paljon muun muassa musiikkia ja kirjallisuutta.¹² Myös Kirsti jakoi nämä kiinnostuksen kohteet.

Kirstin suvun taustan ja historian tuntemus on tutkimukseni kannalta oleellista, sillä sen avulla voi paremmin ymmärtää sitä sosiaalista, yhteiskunnallista, poliittista ja kulttuurista kontekstia, jonka ympäröimänä Kirsti kasvoi. Tausta vaikutti merkittäväällä tavalla hänen näkemyksiinsä ja kokemuksiinsa itsestään sekä elämästään. Suvun ja perheen tausta ja asema vaikuttivat oleellisesti myös esimerkiksi siihen, että tyttöjen ja naisten – ja näin ollen niin ikään Kirstin – koulunkäyntiä pidettiin tärkeänä, vaikkakin tästä huolimatta naisen paikka nähtiin ennen kaikkea olevan kotona. Koulunkäynti liittyi vahvasti tyttöjen ja naisten omanlaiseen rooliin kansakunnan rakentamisessa ja yhteiskunnassa, jolloin kodin ja isänmaan yhteenlommittuminen nähtiin kasvatustehtävällisesti tärkeäksi.¹³

Kirsti koki päiväkirjajoiutustensa perusteella jo hyvin nuoresta asti ulkopuolisuutta, yksinäisyyttä, melankoliaa, vääryyttä ja joukkoon kuulumattomuutta – niin suhteessa perheeseensä kuin koulutovereihinsakin. Hän kärsi ilmeisesti monenlaisista (mielen)terveydellisistä ongelmista, ja vietti eräässä elämänsä vaiheessa useita vuosia mielisairaalassa, tosin vasten tahtoaan. Hän oli erittäin lahjakas koulussa, mutta kohtasi kuitenkin lopullisen esteen koulun jatkamiselle 16-vuotiaana.¹⁴ Kirsti jätti kevään 1916 jälkeen Helsingin Suomalaisen Tyttökoulun psyykkisen ja fyysisen sairastumisen vuoksi kesken ja lähti lääkäri Karolina Eskelinin¹⁵ määräyksestä

12 Kinnunen 1997, 9–11.

13 Ks. esim. Katainen et al. 2005, 12.

14 ”Kuten sanottu oli viimeinen kouluvuoteni (1915–1916) kauhein kaikista. Ei sitä päivää mennyt, jona en olisi itkenyt. Eivätkä ne itkut mitään pieniä tirauksia olleetkaan!” kirjoitti Kirsti päiväkirjaansa koulua kohtaan kokemastaan vastenmielisyydestä. Teräsvuori 1: johdanto 1.

15 Karolina Eskelin oli Suomessa ensimmäinen naispuolinen tohtori ja yksi Suomen

lukuvuodeksi Ristiinaan Gulinin pappilaan lepäämään. Tässä vaiheessa perhe asui Helsingissä, jonne he olivat muuttaneet vuonna 1905 ja jossa Kirsti asui suurimman osan elämästään.¹⁶ Kotiuduttuaan pappilasta Kirsti ei enää palannut takaisin tyttökoulun penkille eikä liiemmin ollut missään kodin ulkopuolisessa palkkatyössä. Hän kävi kuitenkin vielä pikakirjoituskurssin vuonna 1919, ja syksyllä 1920 hän aloitti Axel (Aksel) Hartean johtamassa hierojakoulussa, mutta keskeytti opinnot keväällä 1921 väsymyksen ja heikkouden sekä moninaisten sairauden kokemusten vuoksi.¹⁷ Etenkin vuoden 1916 tapahtumat olivat merkittäviä Kirstin elämässä, sillä ne määrittivät hänen koko loppuelämänsä. Juuri Gulinin pappilassa ollessaan Kirsti alkoi kirjoittaa elämänsä muistiin ja kertoa itseään näkyväksi päiväkirjansa sivuille.

Lähestyn tutkimuksessani Kirstin kirjoittamia päiväkirjoja toisaalta niiden kirjallisuudellisuuden näkökulmasta, kertomuksena, ja yhtäältä osana kulttuurihistoriallista luentaa. Tutkimukseni on siis kulttuurihistoriallinen mutta se osallistuu myös kertomuksen tutkimuksen kentälle. Tarkastelen tutkimuksessani Kirstin päiväkirjakirjoittamista ja sitä, miten hän muodosti päiväkirjoissaan kertomusta itsestään, elämästään ja kokemuksistaan tyttönä ja nuorena naisena 1900-luvun alun Suomessa. Kysyn, millaista roolia päiväkirja toteutti omasta elämästä kertomisen ja kirjoittamisen paikkana ja miten se osana elämänkerronnan traditiota toimi kirjoituskehyksenä Kirstin tyttöyden ja nuoreksi naiseksi kasvamisen kertomukselle. Lisäksi tutkin, kuinka kertomusmuoto ja kysymykset kertomisen ja elämän yhteyksistä olivat Kirstin päiväkirjakirjoittamiselle oleellisia. Tarkastelen, millaisia retorisia ja tekstuaalisia käytänteitä sekä kirjallisia konventioita Kirstin kirjoittaminen ja sen kautta muodostunut päiväkirjakertomus sisälsivät. Millaiset teemat kertomuksen muodostumiseen vaikuttivat? Miksi Kirsti kirjoitti, entä miten ja millaisista asioista hän kirjoitti? Millaisista asioista hän toisaalta vaiken? Entä mitkä olivat ylipäätään Kirstin kirjoittamisen mahdollisuudet?

Tarkastelen tutkimuksessani Kirstin päiväkirjakirjoittamista myös taiteellisen työskentelyn avulla. Muodostan päiväkirja-aineistosta sanataidetta, tarkemmin sanottuna runoja ja spoken word -ääniteoksia. Tutkimuksessani on siis jatkuva tieteen ja taiteen välinen dialogi, joka ilmenee kertomuksellisuuden, kulttuurihistoriallisen luennan ja taiteellisen osuuden välisyytenä. Sanataide on yksi tulkinnallinen kehys, jonka avulla tarkastelen, miten päiväkirjoissa kirjoitetut ja kerrotut muistot, tunteet ja kokemukset sekä ruumiillisuus välittyvät. Mitä tuntemuksia aineisto ja sen pohjalta tekemäni sanataide sekä sen esittäminen ja kuuleminen herättää ruumiillistiedollisella

kolmesta ensimmäisestä naislääkäristä. Eskelinistä esim. Hakosalo 2015, 192–207. Kirstin mukaan Karolina oli ensimmäinen lääkäri, joka ymmärsi häntä. Ks. Teräsvuori 1: johdanto, 4.

16 Kinnunen 1997, 15.

17 Ks. esim. Teräsvuori 14–15, passim; Teräsvuori 38, passim.

tasolla? Mitä mahdollisuuksia tämä tuottaa itsestä kertomisen ja kirjoittamisen näkökulmista erilaisten aikatasojen ja prosessien välisissä yhteyksissä?

Oleellista tutkimukselleni on, että lähestyn Kirstin päiväkirjoja sekä kulttuurihistoriallisen tutkimuksen lähteenä että kohteena, omana taidemuotonaan. Käsittelen päiväkirjaa kirjallisen kokeilun ja toimijuuden kenttänä. Lisäksi kysymykset modernista minuudesta ja sen etsimisestä osana ajallista ja kulttuurista kontekstia ovat oleellisia. Nostan tutkimuksessani esiin aineistolähtöisesti niin sanotun tavallisen,¹⁸ elinaikanaan monella tavoin ulkopuoliseksi ja unohdetuksikin jääneen, hauraankin elämän ääniä ja rakennan kuvaa Kirstistä (kirjoittavana) tyttönä ja nuorena naisena omassa ajassaan ja osana ympäristöään. Lisäksi muotoilen näkökulmaa, jossa yksilön elämäntarina ja kerrottu minuuksia sekä niiden historiallinen konteksti muodostuvat erilaisten suhteiden kautta, yhdessä diskursiivisen ja materiaalisen muodostamisissa ulottuvuuksissa.

Kirsti oli päiväkirjojen perusteella erittäin kiinnostunut kirjoittamisesta ja kirjallisuudesta, kirjoittihan hän elämänsä aikana mittavan kirjallisen aineiston. Hän osasi kirjoittaa hyvin ja eläväisesti. Hän myös omaksui runoilijan roolin päiväkirjoja kirjoittaessaan, sillä muut luulivat hänen runoilevan, kun näkivät hänen kirjoittavan päiväkirjaa. Pian hän alkoi itsekkin kutsua päiväkirjan kirjoittamista runoilemiseksi ja päiväkirjojaan runoelmiksi.¹⁹

18 ”Tavallisten”, monessa mielessä marginaaliin jääneiden tai unohdettujen ihmisten nostaminen tutkimuskohteeksi on liittynyt vahvasti länsimaissa historian tutkimuksen painopisteiden muutoksiin ja etenkin 1960-luvulta lähtien vaikuttaneeseen uudelleen kulttuuri- ja sosiaalishistorian nousuun sekä muun muassa siihen kytkeytyviin feministiseen, postkolonialistiseen ja sukupuolihistoriaan. Suuntausten myötä vahvistui niin sanottu *history from below* -näkökulma, jonka kannalta oleellista on, että kohteena olevien yksilöiden toimijuus, kokemukset ja ”oma ääni” tuodaan esiin käyttämällä aineistona, mahdollisuuksien mukaan, heidän itsensä tuottamaa materiaalia. Tässä tutkimuksessa ”tavallinen ihminen” viittaa ennen kaikkea yksilöön, joka ei ole julkisuuden henkilö tai muuten laajasti tunnettu vaan monelta osin unohdettu, sivuun jätetty. ”Tavallisten” tai ”tuntemattomien” ihmisten tutkimuksesta ja heidän tuottamastaan materiaalista osana historian tutkimusta ks. esim. Thompson 1978; Tuomaala 2005, 359; Tuohela 2008, 34; Autti & Rantala 2013; Halldórsdóttir 2014, 172–185; Leskelä-Kärki 2017, 23–25; Summerfield 2019, 6, 12–19; Sjö & Leskelä-Kärki 2020, 32. Etenkin päiväkirjojen osalta ks. esim. Norkola 1995, 111–134; Sinor 2002, passim; Vatka 2005: 17–24; Makatou 2007, 173–189; Lejeune 2009, passim; Perämäki 2020, 36–37; Heimo 2019, 213–219. Ks. myös esim. Leskelä-Kärki & Sjö 2022, 32. ”Tavallisten ihmisten” päiväkirjoista ja erityisesti omaelämäkerrallisen ajan välisistä suhteista puolestaan Sääskilähti 2011, passim. ”Tavallisten ihmisten” omaelämäkerrallisia mielisairauden kuvauksista esim. Tuohela 2015b, passim. ”Tavallisten ihmisten” tuottamasta materiaalista osana historian tutkimusta ks. myös esim. Borges 2021, 102–104.

19 Runoileminen alkoi vakiintua päiväkirjan kirjoittamisen kuvaamiseksi vuoden 1916 loppupuolella. Ks. esim. Teräsvuori 2: 27.11.1916, 204. Runoelmiksi Kirsti nimitti päiväkirjojaan ensimmäisen kerran 15.2.1917. Teräsvuori 2: 15.2.1917, 373.

Tutkimuksessani pohdinkin, oliko Teräsvuorella mahdollisesti toiveita julkisemman ja laaja-alaisemman kirjoittamisen sekä julkaisemisen suhteen. Ja jos oli, miksi tämä toive ei toteutunut? Hänellä oli kuitenkin esimerkiksi kirjailija, kirjallisuusteoreetikko Virginia Woolfin (1882–1941) esittämät naisten kirjoittamista säädelleet luovuuden aineelliset ehdot ulottuvillaan.²⁰ Kirstillä oli ainakin pääsääntöisesti oma huone, jossa kirjoittaa rauhassa ja perheen yhteiskunnallisesta asemasta johtuva taloudellinen mahdollisuus kirjoittamiseen, joskin tilanne muuttui radikaalistikin hänen sairastamisensa sekä vanhempiansa kuolemien myötä. Kirsti oli niin ikään sivistynyt ja tunsu kirjallista traditiota, ja perheen kautta löytyi myös kirjallisia verkostoja. Olivatko vallitsevat kulttuuriset mallit ja sosiaaliset odotukset, normit ja rakenteet loppujen lopuksi Kirstin omien kiinnostuksen kohteiden kuten mahdollisen laaja-alaisemman tai julkisemman kirjoittamisen esteenä? Vai pakottivatko sairastuminen ja sairastaminen lopulta hylkäämään julkisen elämän ja vetäytymään omaan, kirjoitetuista sanoista muodostettuun maailmaan? Kaikkiaan pyrin tutkimuksellani ja kulttuurihistorian näkökulmalla yhdistämään yksittäisen eletyn elämän ja laajemman kulttuurisen analyysin elämänkerronnan ja omaelämäkerrallisen kirjoittamisen kehyksissä.

1.2 Päiväkirja-aineiston mahdollisuudet ja ehdot kulttuurihistoriallisessa tutkimuksessa

Tutkimukseni alkuperäislähteinä käytän Kirsti Teräsvuoren 1900-luvun alkupuolella kirjoittamia päiväkirjoja, jotka löytyvät Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuuden ja kulttuurihistorian kokoelmista Kirsti Teräsvuoren arkiston kotelosta 1–4. Kirstiä tai hänen päiväkirjojaan ei ole aiemmin tutkittu.²¹ Puhtaaksikirjoitettujen päiväkirjojen lisäksi Kirsti Teräsvuoren arkisto sisältää myös muuta aineistoa kuten pikakirjoituksella kirjoitettuja päiväkirjakonsepteja, henkilökohtaisia asiakirjoja (kuten sairautta ja holhousasiaa koskevia asiakirjoja, kouluvihkoja, kirjekonsepteja, muistiinpanoja ja viestilappuja naapureille sekä kodinhoitajille), kalentereita, muistikirjoja ja lehtileikkeitä, jotka sisältävät myös omia kirjoituksia lehtiin.

Kirsti luovutti ensimmäisen erän päiväkirjoistaan eli hänen itsensä käsin puhtaaksikirjoittamat päiväkirjat vuosilta 1916–1934 arkistolle 27.8.1974. Kirstin kuoltua toisen erän aineistoa luovutti arkistolle Kirstin veljentytär Helmi Jutila vuonna 1988. Kyseinen aineisto koostuu pikakirjoituksella kirjoitetuista päiväkirjoista, joita

20 Woolf 1999 (1928), passim, erit. 12, 72. Ks. myös esim. Leskelä-Kärki 2006, 45.

21 Lukuun ottamatta tekemääni pro gradu -tutkielmaa Kirstin nuoruuden päiväkirjoista, joka toimii väitöskirjani pohjana. Ks. Sjö 2016. Lisäksi Samu Nyström ja Jörn Donner ovat käyttäneet Teräsvuoren päiväkirjoja vuosilta 1917 ja 1918 yhtenä lähdeaineistona teoksessaan ”*Merkkillinen on nyt maailman meno.*” *Helsingin päiväkirja sekasorron ajalta 1917–1918* (2017).

on yli 50:n vuoden ajalta, kalentereista, tilikirjoista ja henkilökohtaisista papereista. Yhteensä arkisto sisältää kymmeniätuhansia sivuja Kirstin elämänsä aikana kirjoittamaa päiväkirjatekstiä. Kaiken kaikkiaan Kirsti Teräsvuoren arkisto sisältää 22 koteloa. Kirstiä koskevan aineiston on järjestänyt ja luetteloinut SKS:ssa heinäkuussa 2001 arkistotutkija Tarja Soiniola.

Koska materiaalia Kirstin arkistossa on erittäin runsaasti, on lähdemateriaalin rajaaminen tutkimukseni kannalta oleellista. Olen rajannut tämän tutkimuksen puitteissa aineiston koskemaan Kirstin päiväkirjoja vuosilta 1916–1923. Tämä alue käsittää yhteensä 136 kokonaista päiväkirjaa ja reilu 10 000 sivua päiväkirjatekstiä (136 päiväkirja loppuu sivulle 10 234). Halusin aloittaa tutustumisen Kirstiin ja hänen päiväkirjoihinsa siitä ajankohdasta, josta hän lähti kirjaamaan muistiin itseään, omaa elämäänsä ja kokemuksiaan. Mielestäni on tärkeää hahmottaa, miten Kirsti lähti muodostamaan kertomustaan sen alkupisteestä saakka, miten kertomus etenee ja mitkä asiat kertomukseen vaikuttivat. Tämän vuoksi päädyin tarkastelemaan Kirstin elämän alkuvuosikymmeneen eli hänen nuoruusaikaansa sijoittuvia päiväkirjoja. Halusin myös lukea systemaattisesti päiväkirjakertomusta eteenpäin, enkä esimerkiksi ottaa harkinnanvaraisia näytteitä päiväkirjoista eri vuosikymmeniltä. Näin ollen päädyin tutkimaan ja käsittelemään Kirstin kirjoittaman päiväkirjasarjan ensimmäistä, nuoruuteen liittyvää osaa, joka loppuu isän kuolemaan ja sen tuomiin elämänmuutoksiin eli eräänlaiseen nuoruuden loppuun.

Vaikka Kirsti ei ole itse rajannut tai nimennyt päiväkirjasarjaansa tällä tavoin mihinkään tiettyihin osiin tai teemoihin, on minusta selkeää käsitellä ja rajata aineistoa tästä näkökulmasta. Isä oli perheen pääasiallinen elättäjä taloudellisessa mielessä ja toki myös tärkeä ja rakas, tosin ainakin päiväkirjojen perusteella myös etäiseksi jäänyt, perheenjäsen. Hänen kuolemansa aloitti uuden vaiheen koko perheen elämässä ja Kirstin päiväkirjakertomuksessa, jossa siirryttiin nuoruudesta kohti aikuisuuden osiota. Vaikka ajallisesti tutkimani aineisto kattaa vain noin seitsemän vuotta, on se kuitenkin määrällisesti ja sisällöllisesti erittäin runsas, kuten olen jo tuonut ilmi.

Kiinnostavaa on, että varsinaisten tutkimuskohteena olevien vuosien lisäksi päiväkirjoissa ja näin ollen myös tutkimuksessani on lopulta mukana muitakin ajallisia kerrostumia ja aikatasoja, sillä Kirsti kommentoi päiväkirjakirjoituksiaan eri vuosikymmeninä puhtaaksikirjoittamisen yhteydessä ja toi näin sekä menneen, nykyisyyden että tulevan mukaan kerrontaan. Puhtaaksikirjoittamiseen liittyvät kysymykset ovatkin monella tavalla kiehtovia ja tärkeitä. Arkiston sisältökuvauksen mukaan päiväkirjat vuosilta 1916–1934 ovat Kirstin puhtaaksikirjoittamia alun perin aineistosta, joka on kirjoitettu pikakirjoituksella. Kolmannessa päiväkirjassa on kuitenkin merkintä, jonka mukaan Kirsti alkoi harjoitella pikakirjoitusta vasta 1.7.1917.²²

22 Teräsvuori 3: 1.7.1917, 670.

Kirjoitustensa mukaan Kirsti ei kuitenkaan tuolloin ehtinyt ja jaksanut harjoitella pikakirjoitusta sitä kunnolla oppiakseen. Hän kertoi, kuinka kirjoitti päiväkirjaansa puhtaaksi jonkinlaisista päiväkirjamuistiinpanoista ja almanakkamerkinnöistä, joten ensimmäiset kirjoitukset on puhtaaksikirjoitettu edellä mainituista aineistoista eikä (ainakaan pääasiallisesti) pikakirjoituksella kirjoitetusta.²³ Kuten edellä toin esille, kävi Kirsti vuonna 1919 pikakirjoituskurssin, vaikka osasi siis jo tässä vaiheessa ainakin jonkin verran pikakirjoitusta ja oli kirjoittanutkin osittain päiväkirjojaan sen avulla. Vuonna 1931 tekemässään huomautuksessa 22.2.1919 koskevan merkinnän kohdalla hän kommentoi, kuinka ”Päiväkirjani on jo muuttunut kauttaaltaan pikakirjoitetuksi”²⁴

Kirsti kirjoitti puhtaaksi ensimmäiset päiväkirjansa pääosin 1920-luvulla, mutta jatkoi urakkaa niin ikään 30-, 40- ja 50-luvuilla. Esimerkiksi 13.1.1917 koskevassa päiväkirjamerkinnässään hän ilmoitti metatekstissä kirjoittavansa päiväkirjaansa puhtaaksi vuonna 1921.²⁵ Samanlaisia merkintöjä ja muunlaisia sisältöä kommentoivia huomautuksia tai selostuksia on pitkin päiväkirjasarjaa, kun Kirsti kommentoi ”tulevaisuudesta” käsin tekstejään puhtaaksikirjoittamisen yhteydessä hakasulkeiden sisällä.²⁶ Mielestäni onkin tärkeää pohtia niitä mahdollisia tekijöitä, jotka liittyvät aineiston puhtaaksikirjoittamiseen. En tule luultavasti koskaan pääsemään käsiksi aineistoon, josta tutkimani tekstit on puhtaaksikirjoitettu, sillä niitä ei ole ainakaan Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistossa, enkä näin ollen voi tarkastella sitä, onko puhtaaksikirjoitus muuttanut kertomusta jollakin tavalla.²⁷ Kysymykset

23 Ks. esim. Teräsvuori 3: 29.5.1917, 650. Osassa päiväkirjamuistiinpanoja oli kuitenkin mahdollisesti jo tässä vaiheessa jonkin verran pikakirjoitusta. Kirsti saattoi täydentää myöhemmin joitakin aiempia kirjoituksiaan kuten tutkimuksessaan käy ilmi, joten pikakirjoitusta voi löytyä tästä syystä myös niiltä ajankohdilta, jolloin hän ei varsinaisesti pikakirjoitusta vielä osannut.

24 Teräsvuori 15: 22.2.1919, 2063.

25 Teräsvuori 2: 13.1.1917, 301. Tämä päiväkirjojen puhtaaksikirjoittaminen saattoi liittyä päämäärätietoiseen kirjoittamiseen ja intentionaaliseen, tarkkaan kirjalliseen projektiin, jossa myös esimerkiksi oikeinkirjoitus oli tärkeässä roolissa. Päiväkirjan puhtaaksikirjoittamisesta, kopioimisesta ja oikeinkirjoitukseen liittyvästä tarkkuudesta ks. myös esim. Kannas 2015, 6–9. Päiväkirjoista tarkkoina kirjallisuusprojekteina ks. esim. Simons 1990, 201. Robert A. Fothergill kirjoittaa, kuinka päiväkirjan kasvaessa tiettyyn pituuteen ja substanssiin se saattaa muodostaa kirjoittajalle käsityksen kokonaisesta kirjasta, josta pidetään huolta ja jonka oikeinkirjoitukseen kiinnitetään huomiota ja josta saatetaan kirjoittaa puhtaaksikirjoitettuja ja/tai editoituja versioita. Fothergill puhuukin ”itsen kirjoista” (*books of the self*). Fothergill 1974, 44.

26 Esimerkiksi 24.2.1917 päivätyssä merkinnässä Kirsti kirjoitti: ”Kirjoitan tätä puhtaaksi Runnilla nti Lapuksella 19.8.1921.” Teräsvuori 2: 24.2.1917, 401. 4.5.1917 koskevassa merkinnässä Kirsti puolestaan kommentoi omaa kirjoitustaan puhtaaksikirjoittamisen yhteydessä seuraavasti: ”On ollut inhoittavaa kirjoittaa tällaisista puhtaaksi, mutta tein sen sentään. 22.XI.1922.” Teräsvuori 3: 4.5.1917, 590.

27 Sitä vastoin vuodesta 1934 eteenpäin arkistossa olevat päiväkirjat ovat juurikin pikakirjoituksella kirjoitettuja päiväkirjakonsepteja.

puhtaaksikirjoittamisen vaikutuksista sisältöön eivät edes välttämättä ole oleellisia oman tutkimukseni kannalta, mutta asia on silti mielestäni hyvä tiedostaa ja pitää mielessä.

Kirsti kirjoitti päiväkirjaa lähes joka päivä, ja hänen elämässään oli mahdollisesti pitkiäkin jaksoja, jolloin kirjoittaminen oli todella jokapäiväistä. Kirstin päiväkirjakirjoitukset eivät kuitenkaan olleet aina reaaliaikaisia, vaan hän saattoi kirjoittaa merkintöjä muistista tai almanakkaa ja päiväkirjamuistioita apuna käyttäen.²⁸ Hän piti kuitenkin huolen siitä, että joka päivältä oli jotakin kirjoitettavaa.

Kirstin päiväkirjakirjoitukset ovat pituudeltaan yleensä monen sivun mittaisia, vaikkakin välillä joukossa on myös lyhyempiä kirjoituksia, harvoin kuitenkaan alle sivun mittaisia. Etenkin silloin, kun Kirstin päiväkirjamuistiinpanot olivat joltakin ajalta kateissa, saattoivat kirjoitukset olla hyvinkin lyhyitä ja luettelomaisia.

Käsiala päiväkirjoissa on siistiä ja helppolukuista, varmasti ainakin osittain puhtaaksikirjoittamisen ansiosta. Tekstiä on selkeästi luettu vielä jälkepäin uudelleen, sillä kirjoitusvirheitä on korjailtu ja reunamerkintöjä tehty selvästi erilaisilla kynillä kuin millä teksti on puhtaaksikirjoitettu. Kaiken kaikkiaan käyttämäni lähdemateriaali on hyvälaatuista ja tästä näkökulmasta erittäin soveltuvaa tutkimuskäyttöön.

Kirstin puhtaaksikirjoitetut päiväkirjat koostuvat erilaisista vihkoista, jotka hän on kirjoittanut käsin muste- ja lyijykynällä. Päiväkirjat noudattavat päiväkirjan konventioita muun muassa siltä osin, että jokainen merkintä alkaa kyseisen kirjoitusajankohdan viikonpäivällä ja päivämäärällä. Usein Kirsti kertoi alkuun myös päivän sääolosuhteet ja kellonajan, jolloin oli herännyt sekä noussut sängystä, välillä hän kirjasi muistiin esimerkiksi oman ruumiinlämpönsä. Kertomus on yleensä monelta osin yhtenäistä, minkä rikkoo kuitenkin ajatusviivan käyttö tapahtumia eriteltäessä. Tapahtumat yhdessä muodostavat eräänlaisen epä/jatkuvan²⁹ päivästä päivään etenevän kertomuksen.

Kirstin ensimmäinen (puhtaaksikirjoitettu) päiväkirja on musta vahakantinen vihko, joka sisältää sivut 1–182 (Kirsti numeroi itse päiväkirjansa näin, jolloin juokseva numerointi kulki sivun ylä laidassa ulkoreunassa). Toinen (puhtaaksikirjoitettu) päiväkirja on kaunis punainen vihko, jonka kannessa on lukevan tytön muotokuva. Kyseinen päiväkirja sisältää sivut 183–482, ja sen kirjoitukset ovat peräisin vuosilta 1916 ja 1917. Loput vihot ovat tavallisia ruutuvihkoja, joissa osassa on kannet ja osassa ei. Ensimmäisen vihon kanteen Teräsvuori on kirjoittanut: ”Kirsti Teräsvuoren päiväkirja alkaa tästä”.³⁰ Vihko on alun perin ollut saksan kielen harjoitusvihko, sillä

28 Esimerkiksi 19.5.1917 päivätyssä merkinnässä Kirsti kirjoitti: ”Kun tätä kirjoitan, on kesä 1920; Orislahdessa. Kirjoitan tätä puhtaaksi 1922.” Teräsvuori 3: 19.5.1917, 618.

29 Osoitan tutkimukseni myötä, kuinka Kirstin päiväkirjakertomusta voi luonnehtia samanaikaisesti sekä jatkuvaksi että epäjatkuvaksi. Eletystä ja kerrotusta epäjatkuvuudesta omaelämäkerrallisissa teksteissä ks. esim. Kosonen 2000, passim.

30 Teräsvuori 1: kansi.

alussa on joitakin sivuja saksan kielen harjoituksia. Muutaman sivun jälkeen alkaa kuitenkin kirjoitus ja juokseva sivunumerointi otsikolla ”Höpsistöpsistä”.³¹ Tämän jälkeen päiväkirja alkaa eräänlaisella kolmekymmentä sivua pitkällä johdannolla, jonka Kirsti on kirjoittanut takautuvasti muististaan. Johdannossa hän kertoo taustoja päiväkirjan aloittamiselle sekä synkistä tuntemuksistaan koulunkäyntiä kohtaan. Lisäksi hän kirjoitti johdantoon kesän 1916 tapahtumista ja päätymisestään Gulinin pappilaan.³²

Kirstin päiväkirjoja ei siis ole julkaistu, toimitettu tai digitoitu vaan niitä on mahdollista lukea ainoastaan arkistossa paikan päällä alkuperäisinä materiaalisina kappaleina, mikä on toki arvokasta päiväkirjojen esineellisyyden ja sen myötä hahmottuvan tutkimusta koskevan kokonaiskuvan kannalta. Vaikka tämä monin tavoin aikaan ja paikkaan sidottu päiväkirjojen saavutettavuus tuottaa myös omat haasteensa, on mielestäni mielenkiintoista ja tärkeää päästä käsin koskettamaan tutkimusaineistoa ja aistimaan niin ikään sillä tavoin historian ja ajan liike, elettyjen elämien kerrostumat, tunnustella sitä, mikä on joskus ollut toisen käsissä, oleellinen osa jokapäiväistä elämää, itseä sekä elämästä muodostettua kirjoittamisen taidetta.

Omaelämäkertoihin ja päiväkirjoihin erikoistunut kirjallisuudentutkija Philippe Lejeune kirjoittaa, kuinka esimerkiksi julkaistut päiväkirjat eivät koskaan pysty täysin tavoittamaan alkuperäisten, julkaisemattomien päiväkirjojen henkeä ja laatua. Alkuperäisten päiväkirjojen ja päiväkirjakäsikirjoitusten tutkimuksellinen anti onkin esimerkiksi juuri siinä, että niissä pääsee tutkimaan sanojen ja sisällön lisäksi käytettyä paperia, käsialaa, mustetta, mahdollisia tahroja, reunamerkintöjä, yliviivauksia ja monia muita asioita.³³ Toisaalta, kuten päiväkirjatutkija Desirée Henderson tuo esiin, digitalisointi ja erilaiset digitaaliset arkistot ovat mahdollistaneet monien alkuperäisten päiväkirjojen saattamisen yhä laajemmalle ja saavutettavammalle tasolle.³⁴

Olen lukenut päiväkirjoja ja muuta kirjallista alkuperäisaineistoa lähiluvun tyyppisen teemalukemisen avulla.³⁵ Tämä tarkoittaa sitä, että aineiston runsaan määrän vuoksi en ole voinut syventyä kaikkeen tekstiin yhtä tarkasti, vaan minun on täytynyt tehdä temaattista valintaa tutkimusasetelmani ja -kysymysteni kannalta oleellisten kohtien suhteen. Olen lukenut päiväkirjat ensin arkistossa ja tehnyt samalla word-tiedostoon muistiinpanoja. Olen kirjoittanut samalla päiväkirjakirjoituksia muistiin sellaisenaan

31 Teräsvuori 1: johdanto, 1.

32 Teräsvuori 1: johdanto, 1–30. Kirsti nimitti kyseistä johdantoa myöhemmin ”näytelmäkseen”: ”Olen hyvin innostunut kirjoittamaan ’näytelmääni’, joksi nimitän ’Runoelmieni’ alkuun tulevaa ’johdantoa.’” Teräsvuori 2: 15.2.1917, 373.

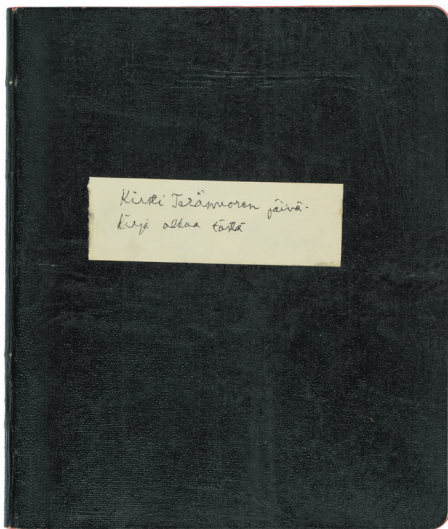
33 Lejeune 2009, 47. Ks. myös esim. Perämäki 2020, 28. Oma kysymyksensä niin ikään on, millä perusteilla toiset päiväkirjat päätyvät julkaistaviksi ja toiset jäävät julkaisemattomiksi. Ks. Lejeune 2009, 30–31.

34 Henderson 2020, 163 ja passim.

35 Lähiluvun menetelmästä ja käytännön hahmottelemisesta kirjoitetun muistelukerronnan puitteissa ks. lisää esim. Pöysä 2015, passim. Lähiluvun menetelmästä päiväkirja-aineiston kohdalla ks. myös esim. Koivisto 2012, 160–165; Syväsalmi 2022, 43–46.

niiltä osin, joiden olen arvellut olevan relevantteja tutkimukseni kannalta. Tällä tavoin minun digitaalisesti puhtaaksikirjoittamaani päiväkirjamateriaalia on syntynyt yhteensä 823 liuskaa. Tämän jälkeen olen ottanut aineiston hallinnan ja analyysin apuvälineeksi QSR NVivon, joka on tietokoneavusteinen laadullisen tutkimuksen ohjelmisto. Olen syöttänyt word-tiedostot ohjelmistoon ja jaotellut ne siellä päälukujen mukaisesti temaattisiin kokonaisuuksiin. Olen lukenut tekstejä tällaisina temaattisina kokonaisuuksina vielä uudestaan läpi sekä palannut niihin tarvittaessa, toisinaan useita kertoja, lukuja kirjoittaessani. Lisäksi olen pystynyt tekemään asiasanahakuja tietyistä aiheista ja teemoista kirjoittaessani sekä viitteitä etsiessäni. Ohjelmistosta on ollut suuri apu mittavan tekstimassan parissa työskentelyyn.

Olen pitänyt lisäksi tutkimuspäiväkirjaa ja tehnyt jatkuvasti muita muistiinpanoja erilaisiin vihkoihin, lappuihin ja word-tiedostoihin. Päiväkirjat ja muut muistiinpanot ovat koskeneet niin alkuperäisaineistoa, tutkimuskirjallisuutta kuin muita tutkimusentekoprosessiin ja aineistojen analyysiin sekä tiedon tuottamiseen liittyviä merkintöjä. Olen palannut tekemiini muistiinpanoihin, havaintoihin, alkuperäisaineistoihin (tai niistä tekemiini digitaalisiin tiedostoihin) sekä tutkimuskirjallisuuteen pitkän tutkimusprosessia, useassa eri vaiheessa. Lisäksi olen toistuvasti tarkastellut ja reflektoinut ymmärrystäni, asettamiani tutkimuskysymyksiä sekä tekemiäni tulkintoja ja analyysejä vuoropuhelussa aineiston sekä asettamieni teoreettis-metodologisten valintojen kanssa. Viittaan Kirstin kirjoittamiin päiväkirjoihin tutkimuksessani sukunimen, kyseisen päiväkirjan järjestysluvun, päivämäärän ja sivunumeron mukaisesti.

Kirstin kahden ensimmäisen puhtaaksikirjoitetun päiväkirjan kannet.
Kuvat: Milla Eräsaari / Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Tutkimukseni aiheen ja pääasiallisen alkuperäisaineiston kannalta on oleellista tarkastella päiväkirjatutkimuksen traditiota ja sitä, mikä päiväkirja oikeastaan on ja millaisia mahdollisuuksia sekä rajoituksia päiväkirjoista koostuva aineisto kulttuurihistoriallisessa tutkimustarkoituksessa sisältää. Päiväkirjoja on hyödynnetty niin kotimaisessa kuin kansainvälisessäkin tutkimuksessa paljon, ja niitä on käytetty esimerkiksi historiantutkimuksessa lähteinä jo vuosikymmenten ajan. Pohdinnat esimerkiksi päiväkirjan lajityypistä ja siihen liittyvistä kerronnan ja kirjoittamisen muodoista ovat olleet kuitenkin historiantutkimuksessa suhteellisen vähäisiä.³⁶ Kiinnostus päiväkirjoihin sekä historiallisina dokumentteina että omana kerronnan muotonaan ja lajityypinään on kasvanut viime vuosina, ja ensimmäinen suomalainen kokoomateos päiväkirjoista ja historiantutkimuksesta *Päiväkirjojen jäljillä. Historiantutkimus ja omasta elämästä kirjoittaminen* ilmestyi vuonna 2020. Samana vuonna ilmestyi niin ikään päiväkirjoja ja niiden tutkimusta käsittelevä englanninkielinen kokoomateos *The Diary. The Epic of Everyday Life*.

Teokset esittelevät kattavasti sekä päiväkirjan lajia ja historiaa että päiväkirja-aineistojen parissa tehtyä nykytutkimusta historian-, kirjallisuuden- ja kulttuurintutkimuksen näkökulmista. Teoksiin kirjoittaneista erityisesti muun muassa Philippe Lejeunen, Anna Kuisminin (ent. Makkonen), Maarit Leskelä-Kärjen, Kirsi Tuohelan, Ritva Hapulin, Päivi Kososen, Anna-Leena Perämäen, Batsheva Ben-Amosin, Dan Ben-Amosin, Steven E. Kaglen, Suzanne L. Bunkersin ja Leena Kurvet-Käosaaren tutkimukset ja näkemykset päiväkirjoista ja omaelämäkerrallisesta kirjoittamisesta (sekä kirjojen artikkeleiden että aiemman tutkimuksen perusteella) ovat olleet sellaisia, joihin olen nojannut ja kiinnittynyt läpi tutkimusprosessini.³⁷

Tärkeitä tutkimuksellisia lähtökohtia minulle ovat niin ikään tarjonneen esimerkiksi päiväkirjoja tarkastelleen kirjallisuudentutkija Christina Sjöbladin teokset kuten *Bläck, äntligen! kan jag skriva. En studie i kvinnors dagböcker från 1800-talet* (2009). Aikaisemmin ilmestyneessä teoksessaan *Min vandring dag för dag. Kvinnors dagböcker från 1700-talet* (1997) Sjöblad muotoili, kuinka päiväkirjoille luonteenomaisia piirteitä ovat päivätyt, kronologiseen järjestykseen asetetut ja ensimmäisessä persoonassa esitetyt merkinnät. Sjöbladin mukaan päiväkirjoissa kirjoittaja kertoo tapahtumista, jotka hän on itse kokenut tai joista hän on saanut tietoa, mutta värittää samalla kertomuksia omien tunteidensa ja ajatustensa mukaan.³⁸ Philippe Lejeune kirjoittaa puolestaan teoksessaan *On Diary* (2009), kuinka päiväkirja on

36 Ks. esim. Sjö & Leskelä-Kärki 2020, 13.

37 Ks. esim. Lejeune 1989; 2009; 2016; Lejeune & Bogaert 2020; Makkonen 1993; 1997; 1999; Kuismin 2013; 2017; 2020; Leskelä-Kärki 2004; 2006; 2008; 2009; 2012; 2017; 2020; Tuohela 2008; 2015a; 2015b; 2019; 2020; Hapuli 1995b; 2005; 2020; Kosonen 2000; 2004; 2007; 2009; 2020; Perämäki 2020; 2022; Ben-Amos & Ben-Amos 2020a; 2020b; Kagle 1986; 1988; 2020; Bunkers & Huff 1996a; 1996b; Bunkers 2020; Kurvet-Käosaar 2006; 2020.

38 Sjöblad 1997, 57. Ks. myös esim. Sjö & Leskelä-Kärki 2020, 12.

laveasti määriteltynä sarja päivätyjä merkintöjä, jotka ovat yleensä tekstimuotoisia ja jotka pyrkivät ottamaan ajan liikkeen haltuun pikemmin kuin jähmettämään jonkun elämässä tapahtuneen keskeisen asian.³⁹ Päiväkirjoja, omaelämäkerrallista aikaa ja muistin kulttuuria väitöskirjassaan *Ajan partaalla. Omaelämäkerrallinen aika, päiväkirja ja muistin kulttuuri* (2011) tarkastelleen nykyculttuurintutkija Nina Sääskilahden mukaan päiväkirjoissa ei ole kuitenkaan kyse pelkästään ajan liikkeen haltuun ottamisesta, vaan myös erilaisista jatkuvasti uudistuvista prosesseista, jotka johtavat menneen, nykyisen ja tulevan monikerroksisten ja muuttuvien suhteiden jatkuvaan uudistamiseen. Nämä uudistuvat prosessit ja suhteet tarjoavat päiväkirjaa kirjoittavalle henkilölle uudenlaisia tapoja lähestyä elämäänsä kirjoittamisen prosessien myötä. Lisäksi omaa päiväkirjaansa lukevalle avautuu mahdollisuuksia järjestää ja hahmottaa elämää uudelleen.⁴⁰

Varhaisimmiksi tunnetuiksi päiväkirjoiksi mainitaan yleensä japanilaisten hovinaisten 900- ja 1000-luvuilla pitämät ”tyynykirjat” eli tyynyn alle piilotettavat päiväkirjat. Kuuluisin, säilynyt tyynykirja on japanilaisen Sei Shōnagonin (n. 964–1027 jälkeen) pitämä *Tyynynaluskirja* (*Makura no Sōshi* 1002, suom. 2022), johon hän kirjasi hovin ja muun ympäristön tapahtumia sekä omia mietteitään.⁴¹ Toisaalta päiväkirjoja muistuttavia tekstejä on jo hyvin varhaiselta ajalta, ja esimerkiksi 100-luvulla eläneen Marcus Aureliuksen elämäntilafilosofisia, muistikirjamaisia tekstejä on mahdollista tarkastella päiväkirjan lajin kontekstissa.⁴²

Ihmiset ovat myös tehneet päiväkirjamaisia merkintöjä esimerkiksi luonnonilmiöihin, säähän, kaupankäyntiin ja talouteen liittyen jo vuosituhansien ajan. Uskonnolla ja kasvatuksella on ollut merkittävä rooli päiväkirjan lajin historiassa, ja monet varhaiset päiväkirjamuodot ovat olleet erilaisia hengellisiä tai kirjallisen ilmaisun harjoitteita. Modernin päiväkirjan esiasteena voidaan puolestaan pitää almanakkaa, joka oli esimerkiksi Euroopassa suosittu 1600-luvulla ja jota julkaistiin suomeksikin jo vuodesta 1705 lähtien. Päiväkirjojen kirjoittaminen alkoi yleistyä 1700-luvulla, ja laajemmin tunnustuksellinen ja introspektiivinen, modernin minän sisäiseen tunne maailmaan sekä sen erittelyyn keskittyvä *journal intime* eli henkilökohtainen, intiimi päiväkirja alkoi vakiintua 1800-luvun kuluessa ja 1900-luvulle tultaessa. Esimerkiksi

39 Lejeune 2009, 179. Ks. myös esim. Sjö & Leskelä-Kärki 2020, 12.

40 Sääskilahti 2011, 57–58. Ks. myös esim. Sjö & Leskelä-Kärki 2020, 12.

41 Esim. Ivanova 2018. Ks. myös esim. Makkonen 1993, 362; Sjö & Leskelä-Kärki 2020, 14. Kyseisten varhaisten japanilaisten päiväkirjojen lisäksi lajityyppiin soveltuvia tekstejä on löydetty niin ikään esimerkiksi Kiinasta ja Arabiasta. Ks. esim. Ben-Amos & Ben-Amos 2020b, 6.

42 Kosonen 2020, 39–44. Ks. myös Sjö & Leskelä-Kärki 2020, 14–15. Vrt. esim. Ben-Amos & Ben-Amos (2020b, 6), jotka pitävät Aureliuksen kirjoitusten vertaamista päiväkirjoihin anakronistisena. Itse ajattelen, Päivi Kososen tapaan, päiväkirjojen lajityypin historian laveaksi. Toisaalta päiväkirjoja muistuttavia varhaisia tekstejä on tavattu esimerkiksi jo muinaisesta Egyptistä ja Mesopotamiasta, kuten Ben-Amos & Ben-Amos tuovat esiin. Ibid, 5–6.

yhteiskunnassa, rakenteissa, aatteissa ja tieteissä tapahtuneet muutokset vaikuttivat päiväkirjojen aseman vakiintumiseen kirjoittamisen muotona ja siihen, kenellä ylipäätään oli mahdollisuus kirjoittaa ja tallentaa itseään ja elämäänsä muistiin. Yksityisen, intiimin ja julkisen sekä yksilöllisyyden ja kollektiivisen väliset kysymykset ovat vaihdelleet ja muotoutuneet läpi päiväkirjan lajin historian, ja ylipäätään päiväkirjan muodot ja funktiot ovat historiallisesti rakentuneet ja ristenneet monin eri tavoin. Nykyään päiväkirja ymmärretään erityisesti itseymmärryksen välineenä, minän esittämisen muotojen testaamisena ja ympäröivän maailman ja elämän tallentajana. Yhtäältä toisia päiväkirjoja leimaa niiden kirjallisuudellisuus, jolloin päiväkirjoja voidaan lähestyä hiottuina, editoituina ja tarkkaan harkittuina teoskokonaisuuksina. Päiväkirjoja yhdistääkin ennen kaikkea niiden monimuotoisuus ja jatkuva kirjallisten lajityyppien rajojen yli vuotaminen.⁴³

Yleisesti päiväkirjojen kirjoittaminen on ollut suosittua monessa ajassa ja paikassa, ja etenkin 1800-luvun lopulta lähtien päiväkirjakirjoittamisen suosio kasvoi monelta osin esimerkiksi Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa. Christina Sjöblad on tuonut esiin, kuinka muun muassa Ruotsissa kirjoittamisesta muodostui lähes muoti-ilmiö 1800-luvun lopulla, kun porvariston naiset alkoivat kirjoittaa päiväkirjoja.⁴⁴ Tämän ilmiön jatkumoon sijoittuu nähdäkseni myös Kirstin päiväkirjan kirjoittaminen.

Päiväkirjoja lukiessa ja tulkitessa mielenkiintoisiksi nousevat kysymykset päiväkirjojen referentiaalisuudesta sekä todenperäisen ja fiktion suhteesta. Lejeunen mukaan omaelämäkerrallista⁴⁵ tekstiä kuten esimerkiksi juuri päiväkirjatekstiä

43 Esim. Fothergill 1974, 11–37 ja passim; Culley 1985, 4–5 ja passim; Martens 1985, 55–56, 64–101; Corbin 1990, 498–502; Sjöblad 1991, 13–17 ja passim; 1997, 13–35, 43–45, 56 ja passim; 2009, 7–37 ja passim; Makkonen 1993, 362–363, 374; Bloom 1996, 25–35; Simons 1996, 252–263; Chartier 1997, 1–3; Larsson 2001, 142; Vatka 2005, 39–73, 157–158 ja passim; Hættner Aurelius 2007, 291–292; Kauranen 2009a, 6–21; Lejeune 2009, 51, 61–78 ja passim; Hapuli & Leskelä-Kärki 2010, 264–265; Sääsilahti 2011, 27–31 ja passim; Moran 2013, passim; Smyth 2013, passim; Hyers 2018, 2; Perämäki 2020, 33–34 ja passim; Sjö & Leskelä-Kärki 2020, passim. Päiväkirjojen historiasta, teoriasta ja metodologiasta ks. myös esim. Nussbaum 1988; Blodgett 1988; Gannett 1992; Bunkers & Huff 1996a; Henderson 2019; Ben-Amos & Ben-Amos 2020a; Leskelä-Kärki, Sjö & Lulu 2020; Artukka 2021; Syväsalmi 2022. Erityisesti päiväkirjojen kirjallisuudellisuudesta ks. esim. Kagle 1986; 1988; Simons 1990; Kagle & Gramegna 1996; Makkonen 1999; Delafield 2009; Kannas 2015; Hooks 2020.

44 Sjöblad 1991, 15. Tämä ilmiö on tavattu myös muualla. Ks. esim. Ben-Amos & Ben-Amos 2020a, passim.

45 Lejeune erottaa omaelämäkerran esimerkiksi päiväkirjan genrestä määrittelemällä omaelämäkerran todellisen, ei-fiktiivisen henkilön kirjoittamaksi retrospektiiviseksi proosakertomukseksi, joka käsittelee kyseisen henkilön olemassaoloa ja jossa keskittyytään hänen henkilökohtaiseen elämäänsä ja erityisesti hänen persoonallisuuteensa. Erottava tekijä suhteessa päiväkirjaan on Lejeunen mukaan kertomuksen retrospektiivinen luonne. Lejeune 2016, 34–35. Tällainen erottelu ei ole kuitenkaan täysin ongelmattonta, kuten esimerkiksi juuri Kirstin päiväkirjat, joissa liikutaan eri aikatasoilla,

kirjoittava solmii referentiaalisuussopimuksen, joka ohjaa kertojaa kirjoittamaan kertomustaan totuudenmukaisesti ja rehellisesti. Omaelämäkerrallisten tekstien lukija puolestaan solmii omaelämäkertasopimuksen, jonka mukaisesti lukija lukee tekstiä tekijän ja kertojan nimien samankaltaisuuden perusteella omaelämäkerrallisenä fiktion sijaan.⁴⁶ Omaelämäkerrallisen tekstin ja fiktion suhdetta on kuitenkin syytä pohtia tarkemmin ja lajityyppien välisten rajojen ja selkeiden jaotteluiden asettamista kyseenalaistettava. Jos fakta ja fiktio asetetaan selkeästi toisistaan erilleen, jää huomiotta se tapa ja vaikutus, jolla fiktio avaa subjektille uusia itsensä kuvittelemisen tapoja ja mahdollisuuksia ja jolla se antaa elämään uusia näkökulmia, kuten Sääskilahti huomauttaa.⁴⁷

Myös historian tutkimuksellisesti suuntautunut sosiologi Liz Stanley on todennut, että faktan ja fiktion selkeä erittely jättää tarkastelun ulkopuolelle esimerkiksi naisten omaelämäkerralliset teokset, jotka on julkaistu muun muassa erilaisten yhteiskunnallisten olosuhteiden ja naisten kirjoittamisen mahdollisuuksien vuoksi fiktiivisinä teoksina. Toisaalta hän muistuttaa, kuinka nimenomaan naisten kirjoittamilla fiktiivisillä omaelämäkerrallisilla teoksilla on ollut merkittävä rooli esimerkiksi romaanin muodon ja lajin kehityksessä. Faktan ja fiktion selkeä erottelu on myös saattanut johtaa historiassa siihen, että naisten kirjoittamat lajin konventioilla ja fiktion elementeillä leikittelet omaelämäkerrat on suljettu pois omaelämäkerran kaanonista.⁴⁸

myös retrospektiivisen, osoittavat. Ylipäätään päiväkirjoissa kerrotaan yleensä kirjoitushetkellä jo tapahtuneista asioista, joten kerronta on tässä mielessä luonteeltaan retrospektiivistä, tosin kuten jo edellä olen todennut aiempien määritelmien mukaisesti, liikutaan päiväkirjoissa niin menneen, nykyisyyden kuin tulevan tasoilla. Joka tapauksessa omaelämäkerrallinen kirjoittaminen osana laajaa elämäkerronnan (*life writing*) lajia nähdään laveampana ja löyhempänä käsitteenä suhteessa itse omaelämäkerran genreen, eli toisin sanoen ”omaelämäkerrallisuus” käsitteenä kattaa laajemman alueen kuin ”omaelämäkerta”. Ks. Kosonen 2007, 20. Näin myös päiväkirjakirjoittaminen voidaan nähdä osana omaelämäkerrallista, henkilökohtaiseen liittyvää kirjoittamista ja sellaisena sitä myös tässä tutkimuksessa käsitellen. Päiväkirjojen ja omaelämäkertojen välisistä suhteista, eroista ja samuuksista ks. myös esim. Sjöblad 2009, 16–22.

46 Lejeune 1989, 22–23, 29.

47 Sääskilahti 2011, 71–72. Sääskilahti tuo esiin, kuinka esim. hänen tutkimansa päiväkirjakirjoittajat mm. hyödyntävät kirjoituksissaan usein fiktiolle ominaisia ilmaisukeinoja ja kertovat ”kokemuksensa fiktion kaltaisiksi”. Sääskilahti 2011, 53.

48 Stanley 1992, 59–61. Fiktiivisten ja dokumentaaristen tekstien suhteesta ks. myös esim. Leskelä-Kärki 2008, 325–331; Tuohela 2008, erit. 42–45. Kiinnostavaa myös on, kuinka esimerkiksi niin sanotun feminismin ensimmäisen aallon myötä 1900-luvun alkupuolella monet naiset alkoivat tietoisesti kirjoittaa muistiin elämäänsä ja elämäntarinoitaan, monesti niin ikään näillä elämän ja fiktion rajoilla liikkuen tai niillä leikitellen ja niitä kokeillen, osoittaakseen elämänsä ja kokemustensa olevan kertomisen arvoisia, vaikka toki naiset olivat kirjoittaneet omaelämäkerrallisen tradition sisällä jo pitkään. Niin kutsutun toisen aallon feminismin myötä 1960- ja 70-luvuilta lähtien tutkimuksessa ja muun muassa joissakin kirjakustantamoissa alettiin puolestaan tietoisesti nostaa esiin ja julkaista nimenomaan naisten historiallisia omaelämäkertoja, muistelmia ja päiväkirjoja. Tämän avulla haluttiin korostaa sekä kyseisten teosten ja koko elämäkerronnan

Kuten kulttuurihistorioitsijat Ritva Hapuli ja Maarit Leskelä-Kärki toteavat, ovat päiväkirjat, muiden kirjallisten teoksien tavoin, luonteeltaan diskursiivisia, jolloin päiväkirjan kirjoittajan ei ole mahdollista vetäytyä erilaisten kirjallisten konventioiden ja kirjallisen instituution ulkopuolelle. Tällöin raja elämän ja fiktion välillä voi muuttua hyvinkin häilyväksi.⁴⁹ Tätä ajatusta tukee myös kirjallisuudentutkija Lisbeth Larssonin näkemys siitä, kuinka kaikki omaelämäkerralliset materiaalit kuten päiväkirjat ovat aina konstruktioita. Ne sisältävät kulttuurisesti määrättyjä tulkintoja, valintoja ja sanontoja, jotka ovat rakentuneet aikansa oletuksien, normien ja diskursioiden kautta. Näin päiväkirjoja voidaan lähestyä esimerkiksi kertomuksina. Erityistä tällaisessa omaelämäkerrallisessa materiaalissa on juuri se, että se ikään kuin lejeunelaisittain solmii kirjoittajan ja lukijan välille totuudellisuuspauksen, jolloin se on olemassa maailmassa niin sanotusti todellisena.⁵⁰

Tämä elämän ja fiktion välinen häilyvä raja on itselläni lähtökohtana, kun tarkastelen Kirstin päiväkirjoja ja niissä muodostettua kertomusta itsestä, elämästä ja kokemuksista. Mielestäni Kirstin päiväkirjoissa on selkeä kertomuksellinen muoto, ja ne sisältävät erilaisia intertekstuaalisia viittauksia ja hyvin proosamuotoisia, toisinaan poeettisia, piirteitä muun muassa karakterisoitujen henkilöhahmojen välisten keskustelujen ja päähenkilön, Kirstin, sisäisten monologioiden muodostaessa eteenpäin kehittyvää kertomusta. Ehkä Kirsti tekikin omasta elämästään eräänlaista kaunokirjallista teosta.

(*life writing*) lajin kirjallista merkittävyyttä että niiden keskeistä roolia naisten historian ja kokemusten esille tuojina. Tarkoitus oli niin ikään korostaa kirjoittavien ja omasta elämästä kertovien naisten historiallista jatkumoa. Toisaalta elämäkerrontaa lajina on myös kritisoitu nimenomaan siitä, että sen traditio on valjastettu vahvasti osaksi juuri naisten omaelämäkerrallisia teoksia ja kokemuksia. Lajin piirissä pitkään merkittävää työtä tehneet ovat kuitenkin korostaneet lajin monipuolisia mahdollisuuksia erilaisten identiteettien, äänien ja elämäntarinoiden esiintuojana. Ks. esim. Riley & Pearce 2018, 161–178. Nämä kaikki keskustelut ovat mielenkiintoisia myös nykypäivänä käytyjen, muun muassa autofiktio lajiin liittyvien keskustelujen näkökulmasta. Ylipäätään on kiinnostavaa, kuinka jo pitkään käynnissä olleet keskustelut liittyvät kysymyksiin esimerkiksi siitä, kenellä on ollut ja on yhä tänä päivänä mahdollisuus ja (etu)oikeus ”puhtaaseen” fiktion tai faktaan tai miksi omaelämäkerrallisuuden, fakthan ja fiktion väliset liukuvat ja muuttuvat suhteet nähdään edelleen tiukkarajaisina ja ongelmallisina – ja historiattomina. Autofiktiosta ja sen historiasta osana elämäkerrontaa ks. esim. Kosonen 2000, 77. Päiväkirjan, autofiktio ja päiväkirjaromaanin suhteista ks. esim. Leskelä-Kärki 2020, 199–217. Päivi Kosonen (2000, 77, viite 1) kirjoittaa, kuinka esimerkiksi ranskalaisessa kirjallisuudessa kyse on ollut ilmiöstä, jossa kerronta on taipunut minäkerronnan ja omaelämäkerran suuntaan tavalla, jossa fakthan ja fiktion välisiä rajoja kyseenalaistetaan systemaattisesti. Autofiktio-käsitteen keksijänä pidetään Serge Doubrovskyä (*Fils*, 1977).

49 Hapuli & Leskelä-Kärki 2010, 278. Fakthan ja fiktion, elämän ja fiktion sekoittumisesta päiväkirjoissa ks. myös esim. Kagle & Gramegna 1996, 38 ja passim; Kannas 2015, 12 ja passim.

50 Larsson 2001, 16.

Päiväkirjoja tutkinut Eeva Jokinen on kommentoinut, että päiväkirjat ovat hänen mielestään juuri kertomuksia elämästä, jolloin niitä voi lähestyä ja tulkita erilaisin kertomuksellisin menetelmin ja lähtökohdin.⁵¹ Omaelämäkerrallista kirjoittamista ja päiväkirjoja tutkineet Suzanne L. Bunkers ja Cynthia A. Huff kirjoittavat, kuinka päiväkirjojen kerronnalliset rakenteet voivat olla muodoiltaan ja kuvioiltaan moninaisia ja harkittuja.⁵² Esimerkiksi Anna Kuismin (ent. Makkonen) on tutkinut Aino Kallaksen (1878–1956) nuoruuden päiväkirjaa vuosilta 1897–1900 eräänlaisena romaanimaisena tarinana, jossa on selkeä rakkaus- ja avioliittojuoni, joka kuljettaa tematiikaltaan yhtenäistä kertomusta eteenpäin.⁵³ L.M. Montgomeryn päiväkirjoja väitöskirjassaan *’The Forlorn Heroine of a Terribly Sad Life Story’. Romance in the Journals of L.M. Montgomery* (2015) tutkinut Vappu Kannas puolestaan painottaa, kuinka Montgomeryn päiväkirjoja tulisi lähestyä tuotannolleen keskeisinä kirjallisia teoksina, eikä toissijaisina kirjoituksina verrattuna esimerkiksi hänen fiktiivisiin romaaneihinsa. Montgomerylle lähes koko elämän jatkunut päiväkirjakirjoittaminen tarkoitti elämän dokumentointia mutta myös jatkuvan, tietoisesti muodostetun kertomuksen luomista, hybridisyyttä ja rajojen yli kurottamista. Kannas kirjoittaakin, kuinka päiväkirja on kirjallinen lajityyppi, ja Montgomeryn päiväkirjojen kaltaisia kirjallisia päiväkirjoja tulisi tutkia kaunokirjallisina teoksina, ei vain historiallisina lähteinä.⁵⁴

Etenkin naisten kirjoittamia päiväkirjoja ja niiden kirjallisuudellisuutta tutkinut Judy Simons on niin ikään tuonut esiin esimerkiksi teoksessaan *Diaries and Journals of Literary Women from Fanny Burney to Virginia Woolf* (1990), kuinka kirjailijoiden päiväkirjat ovat monesti tarkkoja ja hiottuja, pisimpään jatkuneita kirjallisuusprojekteja, vaikka ne usein jäävätkin marginaaliin kirjallisuudentutkimuksessa. Simons painottaa, Kannaksen tavoin, päiväkirjojen kirjallisuudellista lukemista ja analyysia.⁵⁵

Julkisuuteen kirjoittavien ammattikirjailijoiden lisäksi myös ”tavalliset” tai ”tuntemattomat” päiväkirjakirjoittajat voivat olla osa tällaista kirjallisuusprojektin rihmastoa ja traditiota. Näin ollen päiväkirjoja tuleekin lähestyä niiden kirjallisuudellisuuden näkökulmista, ei pelkästään päivittäisinä merkintöinä tapahtumista, arjen dokumentteina. Nämä kaikki aspektit ovat toki risteäviä ja lomittuvia, ja niin ikään ”tavallisten” ja ”tuntemattomien” elämien kerronnassa toden ja mielikuvituksen, elämän ja fiktion väliset rajat ovat häilyvät, kuten todettua, sillä kieli on sidoksissa kuvitteluun. Elämäkerronnan kehyksessä tarinat ja kertomukset, mielikuvitus, ovat

51 Jokinen 2004, 120–121. Päiväkirjoista kertomuksina itsestä ks. myös esim. Borges 2021, 108–109.

52 Bunkers & Huff 1996b, 4. Ks. myös Kannas 2015, 12.

53 Makkonen 1997, 240.

54 Kannas 2015, 6–15. Kannas kirjoittaa, kuinka päiväkirjat olivat itseasiassa Montgomeryn pääasiallinen luova kirjallinen teos, jota hän editoi julkaisua varten melkein koko elämänsä ajan.

55 Ks. Simons 1990, 18, 201, 203.

myös dokumentaation välineitä, tapoja kertoa elämästä ja esittää kysymyksiä, kuten esimerkiksi marginaaliin jääneitä elämiä ja niiden tutkimukseen liittyviä haasteita ja mahdollisuuksia tarkastellut Saidiya Hartman on tuonut esiin.⁵⁶

Edellä mainitut, aiemmassa tutkimuksessa muotoillut näkökulmat ovat myös omalle tutkimukselleni tärkeitä, sillä Kirstin päiväkirjoissa minua kiinnostavat sekä päiväkirjojen kirjallisuudellisuus, toden ja mielikuvituksen, elämän ja fiktion häilyvyys että niiden kulttuurihistoriallinen luenta, päiväkirjojen dokumentaarisuus. Päiväkirjojen avulla kurottaudun kirjoittamalla eletyn elämän juurelle, josta käsin pyrin ymmärtämään Kirstiä ja hänen elämäänsä sekä kunnianhimoisesti muodostettua päiväkirjakertomusta elämästä. Päiväkirjat avaavat yhden, osittaisen näkökulman suhteessa siihen, kuka Kirsti oli ja miten hän suhteutui yksilönä laajempaan yhteiskunnalliseen, sosiaaliseen ja kulttuuriseen kontekstiin ja miten hän kertoi itsestään, elämästään ja kokemuksistaan. Kuten päiväkirjat yleensä, myös Kirstin päiväkirjat sisältävät aukkoja esimerkiksi muistamisen tai kadonneen aineiston suhteen. Oleellista onkin pohtia, miten kyseisiä muistin paikkoja ja niin sanottua kadonnutta historiaa on mahdollista paikata – vai onko. Kirjoittaminen, myös päiväkirjan, on aina tulkintaa, käsitteellistämistä ja valikointia, eikä päiväkirjoista ole mahdollista saavuttaa niin sanottua autenttista kokemusta, jonka olemassaoloa ylipäätään tutkimukseni puitteissa kyseenalaistan. Kirstin päiväkirjoissa merkitykselliseksi ja keskeiseksi nousee sitä vastoin elämän ja kertomisen välinen suhde, jota käsittelem vielä tarkemmin seuraavassa alaluvussa sekä pitkin tutkimustani.⁵⁷

Kaikkiaan Kirstin päiväkirjat ovat minulle tutkijana ainutlaatuisia dokumentteja, joiden kautta olen tekemisissä menneen subjektin ja menneen, kirjoittaen eletyn elämän kanssa. Näiden dokumenttien avulla kerron Kirstiä ikään kuin näkyväksi ja tavoitan samalla hänen tunteitaan, ajatuksiaan ja kokemuksiaan. Olen samaa mieltä Maarit Leskelä-Kärjen kanssa siitä, että tämä vaatii tutkijan ja tutkittavan välille henkilökohtaisuutta, jonka muodostumiseen vaikuttaa esimerkiksi tutkimusaineiston laatu.⁵⁸

Henkilökohtaisuuden elementin tutkimuksessani muodostavat nämä henkilökohtaiset, elämää hyvin laajalti kuvaavat päiväkirjat, joiden avulla pyrin läpi tutkimusprosessin tavoittamaan ja ymmärtämään Kirstin kokemuksia samalla häntä mahdollisimman hyvin kunnioittaen. Olen lisännyt henkilökohtaisuuden ulottuvuutta ja pyrkinyt saamaan siitä otetta *kuvittelemalla* Kirstin mahdollista elämää tuona ajankohtana, jolloin hän kirjoitti tutkimuskohteenani olevia päiväkirjoja.⁵⁹

56 Ks. esim. Hartman, luento Turun yliopistossa osana IABA-konferenssia 17.6.2022; myös esim. 2019, passim. Mielikuvituksen, kertomisen ja historian kirjoittamisen välisistä yhteyksistä ks. myös esim. Curthoys & McGrath 2000.

57 Ks. Hapuli & Leskelä-Kärki 2010, 277–280.

58 Leskelä-Kärki 2004, 317–318.

59 Kuvittelusta metodina toisten elämästä kerrottaessa ja kirjoittaessa ks. esim. Mahlamäki 2017, 49–78.

Olen esimerkiksi kävellyt pitkin Kruununhaan katuja ja Esplanadin puistoa, paikkoja, joissa hän paljon käveli, katsellut sen rakennuksen julkisivua, jossa hän aikoinaan asui ja miettinyt päiväkirjakirjoitusten perusteella, mikä talon parvekkeista mahtoi-kaan olla se, jossa hän nautti kevätaurion ensisäteistä ja otti lääkärin kehotuksesta aurinkokylpyjä. Olen verrannut tämän ajan paikkoja ja omia kokemuksiani niistä vanhoihin valokuvaan ja muihin materiaaleihin, joita Kirstin ajalta on mahdollista tavoittaa. Olen kirjoittanut itse päiväkirjaa käsin mustekynällä paperille, jotta voisin tietoisesti saada kiinni siitä, millaisia ajallis-materiaalisia prosesseja se voi pitää sisällään.

Olen siis yrittänyt *eläytyä* ja *ihmetellä* kokonaisvaltaisesti, samalla pitäen mielessä, että välillämme on vuosikymmenten kuilu, jota emme voi kumpikaan koskaan lopulta ylittää.⁶⁰ Jotta voin siis ymmärtää Kirstiä, pitää minun tiedostaa oma historiallisuuteni ja se, etten voi koskaan saavuttaa menneisyyden henkilöä sellaisena kuin hän on ollut. Vuoropuhelu menneisyyden lähteiden kanssa vaatii myös kokemusten, niin omieni kuin tutkimuskohteeni, kontekstualisointia ja historiallistamista.⁶¹ Tämän kaiken mielessä pitäen olen pyrkinyt kurottamaan kuilujen yli, aikojen taakse, kohdata eri aikatasoissa.

1.3 Elämäkerronnan äärellä – tutkimuksen näkökulmat

Tutkimukseni on kulttuurihistoriallinen ja suuntautuu menneeseen, kirjoittaen ja kertoen muotoutuneeseen elämään omaelämäkerrallisen aineiston eli Kirsti Teräsvuoren päiväkirjojen avulla. Tarkastelen Kirstiä ja hänen päiväkirjojaan sekä omaelämäkerrallista kirjoittamistaan elämäkerronnan (*life writing*)⁶² kehityksessä. Elämäkerronta toimii siis tutkimukseni teoreettis-metodologisena kattokäsitteenä, jonka puitteissa lähestyn Kirstin päiväkirjoja ja omaelämäkerrallista kirjoittamista sekä elämän ja kertomisen välisiä yhteyksiä osana historiallista, kulttuurista,

60 Esimerkiksi ihmettelystä ja ihmetyksestä metodina, menneisyyden avaajana ks. esim. Kaartinen 2005, 192. Filosofisesta ja etenkin fenomenologisesta perinteestä tarkasteltuna esim. Heinämaa 2000, 45–71 ja passim. Ihmettelystä ja eläytymisestä tutkimus- asenteena ja menetelmänä myös esim. Vauhkonen 2022, 7–27.

61 Historiantutkimuksen konteksteista ja kontekstualisoinnista toimintana ks. esim. Kaartinen 2005, 198–203; Saarelainen 2012, 244–268. Ks. myös esim. Haavisto 2011, 23.

62 Kansainvälisesti tunnetulle käsitteelle *life writing* (synonyyminä voidaan monesti käyttää esimerkiksi termejä *life narrative* tai *auto/biography*, ks. esim. Chansky 2016, xxi), jolla viitataan laajasti erilaisiin elämästä kertomisen tapoihin ja muotoihin, ei ole vielä toistaiseksi vakiintunut mitään yhtä suomenkielistä käännettä. Astrid Joutseno käyttää väitöskirjansa (2021) yhteydessä käsitettä *elämän kirjoittaminen*. *Elämäkerronta*, jota on käytetty suomenkielisessä tutkimuksessa ainakin jonkin verran, sisältää monipuolisesti (henkilökohtaiseen) elämään ja kertomiseen liittyvät aspektit ja muodot, ja olen tästä syystä päättänyt käyttämään kyseistä käsitettä niin ikään omassa tutkimuksessani. Käsitteen käytöstä ks. esim. Leskelä-Kärki & Sjö 2022, passim.

sosiaalista ja yhteiskunnallista kontekstia.⁶³

Osana tätä elämäkerronnan kehystä tutkimukseni sijoittuu elämäkerrallisen tutkimuksen, tarkemmin sanottuna historiallisen elämäkertatutkimuksen, kentälle, jolloin tutkimukseni kohdistuu menneeseen elämään omaelämäkerrallisen aineiston eli Kirstin päiväkirjojen kautta. Viime vuosikymmeninä kiinnostus toisiin, elettyihin elämiin on ollut huomattavassa kasvussa, ja monet tutkijat ovatkin tuoneet esiin erityisen elämäkerrallisen käänteen, joka on voitu havaita tapahtuneen 2000-luvulla sekä akateemisen tutkimuksen sisällä että suhteessa suureen yleisöön.⁶⁴

Olen kuitenkin kiinnostunut ennen kaikkea Kirstin kirjoittamisesta sekä päiväkirjasta kirjoituskehystenä ja -konventiona sekä kirjallisen toimijuuden tuottajana ja mahdollistajana. Näin ollen elämäkertatutkimuksen ja aineistolähtöisen tutkimuksen välinen problematiikka on tutkimuksessani mielenkiintoisella ja tärkeällä tavalla läsnä. Ylipäätään päiväkirjat kuten myös kirjeet ja omaelämäkerrat ovat tulleet esimerkiksi historian tutkimuksessa yhä tärkeämmiksi kirjoittamisen kulttuurihistorian, uudenlaisen henkilöhistorian ja arkipäivän historian tutkimuksen myötä. Tällä hetkellä kiinnostus arkistoihin ja arkistoaineistoihin sekä niiden tutkimuskäyttöön on myös lisääntynyt.⁶⁵ Nämä kaikki edellä mainitut kiinnostukset jaan myös itse.

Filosofi Adriana Cavareron mukaan ihmisen minuus on relationaalista ja sosiaalista, jolloin oma itse ja identiteetti tulevat oleviksi sosiaalisissa suhteissa ja muiden kertomuksissa.⁶⁶ Lisbeth Larsson puolestaan toteaa, että oma/elämäkerrallinen kirjoittaminen on ikään kuin jatkuvaa vastaamista kysymykseen siitä, mitä ihminen on ja keitä me itse oikeastaan olemme.⁶⁷ Tämä on mielenkiintoista myös oman

63 Aikaisemmasta tutkimuksesta, elämäkerronnan käsitteestä sekä elämäkerrontaan liittyvästä historiasta, teoriasta ja metodologiasta ks. esim. Kadar 1992; Stanley 1992; Jolly 2001; Eakin 2004; Dowd & Eckerle 2007; Bradford 2010; Leader 2015; Chansky & Hipchen 2016; Smith & Watson 2017; Baisnée-Keay et al. 2018; Caine 2019 (2010), 63–81; Douglas & Barnwell 2019; Summerfield 2019; Wagner-Egelhaaf 2019; Parsons & Chappell 2020; García 2020; Couser 2021; Leskelä-Kärki & Sjö 2022. Erityisesti päiväkirjoihin liittyen esim. Fothergill 1995, 81–91; Bunkers & Huff 1996a; Lejeune 2009; Heehs 2013; Rak 2020, 58–72; Ben-Amos & Ben-Amos 2020a; Leskelä-Kärki, Sjö & Lalu 2020. Erityisesti itsestä kirjoittamisen ja omaelämäkerrallisen historian ja metodologian kohdalla ks. esim. Spacks 1976; Smith 1987; Olney 1988; Lejeune 1989; Nussbaum 1989; Gilmore 1994; Griffiths 1995; Perreault 1995; Smith & Watson 1998; 2010 (2001); Pilardi 1999; Seelig 2006; Smyth 2010.

64 Biografisesta/elämäkertatutkimuksesta ks. esim. Leskelä-Kärki 2012, 25–48; 2017, 17–22 ja passim; Hakosalo et al. 2014; Halldórsdóttir et al. 2016; Possing 2017; Caine 2019 (2010). Erityisesti elämäkerralliseen käänteeseen liittyvästä keskustelusta ks. esim. Halldórsdóttir, Kinnunen & Leskelä-Kärki 2016, 7–17.

65 Arkistoista ks. esim. Dever, Newman & Vickery 2009; Hyttinen & Kivilaakso 2010; Moore et al. 2017; Sutton & Livingstone 2018; Hupaniittu & Peltonen 2021.

66 Cavarero 2000, 11, 24–27, 34, 81–93. Esim. Hannah Arendt (esim. 1968, 202) tuo lisäksi esiin, kuinka juuri kertomukset mahdollistavat toisen elämän näkemisen merkityksellisenä ja ainutkertaisena.

67 Larsson 2001, 428.

tutkija- ja kirjoittajapositioni kannalta, sillä kun kirjoitamme toisesta, kirjoitamme aina jostakin tietystä asiasta käsin, joka vaikuttaa tekemiimme valintoihin ja tulkintoihin ja joka on syytä tunnistaa ja ottaa huomioon mahdollisimman luotettavien analyysien ja tulkintojen saavuttamiseksi. Kaiken kaikkiaan elämäkertatutkimus ja omaelämäkerrallinen kirjoittaminen osana laajaa elämäkerronnan kenttää ovat mielenkiintoisessa suhteessa toisiinsa. Tämä näkökulma on syytä pitää mielessä, kun määrittelen paikkaani suhteessa tutkimuskohteeseeni.

Tarkastelen Kirstin päiväkirjoja ja niissä muodostuvaa kertomusta erilaisten tekstuaalisten ja kirjallisten esitysten näkökulmista. Tämän lisäksi tutkimukseni keskiössä ovat Kirstin elämänhistoria ja hänen kokemistapansa kirjoittavana ihmisenä sekä kirjoittamisen avulla muodostunut kertomus eletystä elämästä. Näin ollen tutkin Kirstiä hänen päiväkirjoissaan sekä kertovana hahmona että maailmassa eläneenä kokevana subjektina. Tällöin kertomuksellisuus liittyy kokemusten merkityksellistymiseen, joten myös tässä mielessä esimerkiksi kysymykset faktan ja fiktion erottamisesta muodostuvat toisarvoisiksi.⁶⁸ Kirstin päiväkirjojen tutkimisen kannalta olennaisiksi nousevat siis kokemuksen ja kertomuksen käsitteet sekä niiden välinen suhde, jota pyrin ymmärtämään erityisesti kulttuurisesta ja ajallisesta näkökulmasta käsin.

Kertomuksen tutkimuksen kentällä kertomusten merkitystä ihmisenä olemiselle on pohdittu jo pitkään. Yleisesti ottaen viime vuosikymmenten aikana eri tutkimusaloilla onkin tapahtunut niin sanottu ”kerronnallinen käänne”, jolloin kiinnostus kerronnalliseen tutkimukseen on muuttunut monitieteiseksi. Toisaalta kertomusinnostus, narrativismi, on saanut rinnalleen kertomuskriittisen liikkeen. Tosin kriittisyys kertomusmuotoa kohtaan on ollut leimallista jo ainakin 1900-luvun alusta lähtien, etenkin vuosituhannen alussa muotoutuneen modernismin myötä.⁶⁹

Kirstin päiväkirjoissa muodostuvaa kertomusta⁷⁰ tarkastellessani lähestyn kertomuksen käsitettä erityisesti hermeneutiikan ja ontologian kentistä käsin, jolloin kertominen ja elämä lomittuvat perustavanlaatuisesti yhteen.⁷¹ Näin ollen käsitän

68 Ks. lisää Kosonen 2009, 291. Kulttuurihistorioitsija Kirsi Tuohela (2008, 30–31) kirjoittaa, kuinka ihminen tulee subjektiksi juuri kokemuksen prosessin kautta, jolloin ymmärrys itsestä ja maailmasta syntyy esimerkiksi vuorovaikutuksessa ympäröivän todellisuuden ja kielen kanssa. Kokemukset voivat välittyä muun muassa teksteihin eli ne voivat tekstualisoitua hankitun kielellisen kompetenssin kautta. Esimerkiksi Kirstin kohdalla päiväkirjan kirjoittaminen pystyi muuttamaan hänen kokemuksensa näkyväksi muodoksi.

69 Ks. esim. Hyvärinen 2004, 297–309; Meretoja 2107, passim; 2018, 6–25; Mäkelä et al. 2020.

70 Ymmärrän kertomuksen kuvaukseksi tapahtumasarjasta, kun taas itse tapahtumasarjasta ja kertomisen aiheena olevista tapahtumista käytetään kertomustutkimuksessa yleensä nimitystä tarina.

71 Ks. esim. Kearney 2002, 3–4; Meretoja 2013b, passim; 2017, passim; ks. myös esim. Brockmeier 2013, 125–132. Kertomusten tutkimuksesta ks. myös esim. Woodiwiss,

Kirstin päiväkirjakirjoittamisen ja sen avulla muodostuneen kertomuksen hänelle olennaiseksi osaksi elämää, olemassaoloa ja itsensä todentamista. Tähän näkökulmaan liittyvät niin ikään kysymykset siitä, minkälaiset olemisen tavat ovat mahdollisia sekä sosiaalisesti, materiaalisesti ja kulttuurisesti hyväksytyjä missäkin ajassa ja paikassa. Kertomuksilla, tai erityisillä vastakertomuksilla, voikin olla tärkeä rooli erilaisten olemisen tapojen edistäjinä ja mahdollistajina. Toisaalta kertomukset voivat olla nimenomaan kahlitsevia, harhaanjohtavia ja tyypistäviä. Tärkeää onkin havainnoida erilaisia kertomuksen mekanismeja ja sitä, mihin tarkoituksiin kertomusmuotoa käytetään.⁷² Kertomusmuodon funktioita sekä mahdollisuuksia ja rajoituksia paikantaessa mielenkiintoisiksi nousevat mielestäni kuitenkin päiväkirjojen potentiaali elävänä, muovautuvana ja liikkeenä olevana muotona. Kuten omaelämäkerrallista kirjoittamista ja päiväkirjoja tutkinut Päivi Kosonen kirjoittaa kirjallisuudentutkija Hanna Meretojaan viitaten: ”[-] päiväkirja on elävää kirjallisuutta ja voi muun kirjallisuuden tavoin laventaa ’mahdollisuuden tajuamme’.”⁷³ Tämä palautuu nähdäkseni olennaisella tavalla itse Kirstin päiväkirjakirjoittamiseen, kertomusmuodon mahdollisuuksiin sekä kertomisen ja elämisen välisiin, dynaamisesti muotoutuviin kysymyksiin. Toisaalta, liikkeestä huolimatta kertomuksilla voi olla pysäyttäviäkin vaikutuksia.

Kokemuksen ja kertomuksen välistä suhdetta tutkimuksessani lähestyn siitä hermeneuttisesta näkökulmasta, jonka mukaan kokemusten kerronnallistaminen on ihmisen olemista monin tavoin määrittävää. Tällöin kokemus itsessään on jo välillistä, kertomusten määrittämää ja läpäisemää. Näin ollen kerronnallistamisella on olennainen osa siinä, miten asiat koetaan. Hermeneuttisessa perinteessä ylipäättään kysymys ihmisenä olemisesta tulee keskeiseksi. Näin ollen kerronnallistaminen konstituoii subjektin rakentumista ja ihmisenä olemista, kuten Hanna Meretoja esittää Martin Heideggerin, Hans-Georg Gadamerin ja Paul Ricoeurin näkemysten pohjalta.⁷⁴

Meretoja tuo niin ikään esiin, Ricoeurin ajatteluun pohjaten, kuinka kertomukset avaavat, tai saattavat avata, meille uusia olemisen mahdollisuuksia; ne laventavat, kuten jo edellä toin esiin, mahdollisuuden tajua sekä lisäävät kerronnallista mielikuvitusta ja kerronnallisuuteen kytkeytyvää itsereflektiota. Mielenkiintoisiksi

Smith & Lockwood 2017, passim. Erit. historiantutkimuksen ja kertomuksen välisistä suhteista esim. Munslow 2007, passim; Green 2008, 91–94.

72 Vastakertomuksista ks. esim. Hyvärinen 2021, 17–29; Meretoja 2021a, 30–42; 2021b, 121–140. Kertomuksista ja kertomusten käytöstä sekä etiikasta ks. Meretoja 2017, passim; 2018, 6–25. Kertomusten merkityksistä ks. myös esim. Hemmings 2011, passim. Kertomusten vaaroista puolestaan ks. Mäkelä et al. 2020, passim.

73 Kosonen 2020, 53. Kosonen viittaa ”mahdollisuuden tajun” käsitteellä Hanna Meretojaan, joka on puolestaan käsitellyt aiheita esimerkiksi Paul Ricoeurin näkemysten pohjalta. Ks. Meretoja 2017, 90–97.

74 Meretoja 2003, passim; Meretoja 2014b, 89–105; 2017, 1–85.

tutkimustani ajatellen nousevat niin ikään kysymykset kertomusten tiedollisesta ulottuvuudesta, eettisestä potentiaalista ja performatiivisuudesta.⁷⁵

Hermeneuttisen kertomuskäsityksen näkökulmasta elämä itsessään on jotakin tulkittua ja kerrottua, ja ihmisenä oleminen on näin ollen eräänlainen tulkintaprosessi. Tämä tulkintaprosessi on puolestaan kerronnallistamista, ajallista ja jatkuvaa uudelleenkertomista ja -tulkitsemista, joka ei tule koskaan valmiiksi. Tässä mielessä esimerkiksi kokemuksella on jo itsessään tulkinnan rakenne, eikä sen voida ajatella olevan mitään niin sanotusti autenttista, koskematonta ja puhdasta. Koko maailman käsittäminen ihmisen näkökulmasta voidaan näin ollen nähdä eräänlaisena todellisuuden tulkintana ja merkityksellistämisenä, toisaalta erinäisten ajallisten prosessien verkostona, jossa mennyt muokkaa nykyhetkeä ja tulevaisuutta. Kerronnallisuus on tällöin keskeistä myös ihmisen ajan kokemiselle. Lisäksi kertomukset ovat eräänlaisia kokemuksen tulkitsemisen käytäntöjä ja muotoja, joissa dialogia käydään kokevan subjektin ja kulttuuristen kertomusmallien välillä. Vaikka kokemus ja kertomus kiittoutuvat näin ollen käsitteinä toisiinsa, on hyvä pitää mielessä myös niiden välinen jännite ja ero.⁷⁶

Niin ikään muisti liittyy läheisesti kokemukseen ja kertomukseen, sillä esimerkiksi kertomusten avulla voimme ylläpitää ja auttaa muistiamme, ja toisaalta taas kerromme kokemuksiamme niin kuin niitä muistamme, erilaisten tulkinnallisten kehysten ja konstruktoiden kautta. Kertomuksen teoriaan ja tutkimukseen suuntautuneen sosiologi Matti Hyvärisen mukaan kertomus ja muisti liittyvät erottamattomasti toisiinsa olematta silti koskaan sama asia. Hänen mukaansa kertomusta, muistia ja kokemusta ohjaavat erilaiset odotukset, jolloin niiden jokaisen taustalla on sama kokemuksen ja odotuksen kognitiivinen dialektiikka.⁷⁷ Nämä lähtökohdat ovat merkityksellisiä myös Kirstin päiväkirjoja koskevassa tutkimuksessa, sillä kiinnostavaa on, miten Kirsti kirjoitti ja kertoi kokemuksistaan ja miten muun muassa muisti ja erilaiset odotukset vaikuttivat niihin kokemuksiin ja kertomuksiin, joita hän kertoi päiväkirjassaan.

Tarkastelen tutkimuksessani Kirstin nuoruusaikaan kytkeytyvää päiväkirjakirjoittamista lisäksi osana sekä naisten kirjoittamisen traditiota että marginalisoitujen ja vaiettujen (sairaiden) tyttöjen historiaa 1900-luvun alun Suomessa. Tutkimukseni

75 Esim. Meretoja 2017, esim. 90–97 ja passim; 2018, esim. 9–10.

76 Meretoja 2003, passim; Meretoja 2014b, 89–105; 2017, passim. Erityisesti historian tutkimuksen hermeneutiikkakäsityksistä ja kokemuksen hermeneuttisesta olemuksesta ks. esim. Ollitervo 2003, passim; Leskelä-Kärki 2006, 78–85; Green 2008, 22–24; Eirainen 2019, 37–39. Hermeneutiikkaan liittyvistä keskusteleuista ks. myös esim. Tontti 2005. Kokemuksesta ja historian tutkimuksesta ks. myös esim. Scott 1991, 773–797; Leskelä-Kärki 2006, 34–37; Tuohela 2008, 29–32; Annola, Kivimäki & Malinen 2019; Kivimäki & Toivo 2022, 59–76. Kokemuksesta sekä kokemuksen ja kertomuksen välisyydestä omaelämäkerroissa ks. esim. Saresma 2007, 16–19, 88–103.

77 Hyvärinen, luento Turun yliopistossa 24.11.2014b.

sijoittuu näin ollen myös tyttötutkimuksen sekä nais- ja sukupuolihistorian kentille. Nais- ja sukupuolihistorialla ja siihen liittyvällä tutkimuksella on jo merkittävä, vakiintunut traditionsa, mutta tyttöjä käsittelevä historian tutkimus on ollut Suomessa suhteellisen vähäistä, vaikka toisaalta tyttötutkimuksellakin on jo nähtävissä oma traditionsa.⁷⁸

Käsitän tutkimuksessani tyttöyden, naiseuden ja feminiinisen muodostuvan historiallisissa, kulttuurisissa, sosiaalisissa, materiaalisissa ja diskursiivisissa kategorioidissa, jotka risteävät erilaisten muiden tekijöiden kuten iän, luokan, seksuaalisuuden, terveyden, toimintakyvyn, uskonnon ja etnisyyden kanssa. Lisäksi tyttöyttä, naiseutta ja feminiinisyttä tuotetaan ja niistä neuvotellaan jatkuvasti erilaisissa ruumiillisissa teoissa ja tässä tapauksessa myös päiväkirjakirjoittamiseen liittyvässä toiminnassa.⁷⁹

Tyttöjen ja naisten (vaikka eivät olekaan koskaan olleet mikään yhtenäinen, homogeeninen ryhmä) asemaa, samoin kuin tyttöyttä ja naiseutta, säätelivät, kontrolloivat ja muotoilivat aikakaudella erilaiset sosiaaliset, lainsäädännölliset,⁸⁰ kult-

78 Aikaisemmasta tutkimuksesta nais- ja sukupuolihistoriaan sekä sen traditioon, teoriaan ja metodologiaan liittyen ks. esim. Scott 1986, 1053–1075; 2008, 1422–1429; Sulkunen 1989; 1991; 1995; 1999; Butler 1990; Immonen 1990; Ollila 1993; 1998; 2001; 2010; Hapuli 1995a, 255–266; Kinnunen 2001; Lahtinen 2001; 2007; 2018; Kaartinen 2002b, 89–104; Markkola 2002; Tuomaala 2005, 357–380; Autti 2010; Kingsley Kent 2012; Östman 2012, 92–100; Aalto & Leskelä-Kärki 2014, 4–6; Vehkalahti, Tuomaala-Sarpong & Hakosalo 2014, 3–7; Parente-Čapková et al. 2015; Halldórsdóttir et al. 2016; Kurvinen & Timosaari 2016; Salmela 2017; Välimäki 2021; Ylivuori 2022. Erityisesti naisten kirjoittamisen kulttuurihistoriasta ja naisten kirjoittamista romaaneista esim. Nevala 1989; Grönstrand 2005; Hapuli 2005; Launis 2005; Leskelä-Kärki 2006; Tuohela 2008. Nuorten kirjoittamisen historiasta puolestaan esim. Kempainen, Salmi-Nikander & Tuomaala 2011. Lapsuuden ja nuoruuden historiasta sekä mm. niihin liittyvästä muistelukerronnasta ja muistitietotutkimuksesta esim. Korkiakangas 1996; Aapola & Kaarninen 2003; Tuomaala 2004; Vehkalahti 2014; Savolainen 2015; Vehkalahti & Jouhki 2022. Erityisesti tyttötutkimuksesta ja tyttöjä koskevasta historian tutkimuksesta ks. esim. Näre & Lähteenmaa 1992; Kaarninen 1995; Vehkalahti 2008; Ojanen, Mulari & Aaltonen 2011; Tuomaala 2011; Mulari 2014; 2015; Voipio 2015a; Formark, Mulari & Voipio 2017a; Sjö 2017, 55–58; Tormulainen 2018; Karppinen-Kummunmäki 2020; 2022. Sukupuolen rakentumisesta ja tutkimisen tavoista ks. myös esim. Saresma, Rossi & Juvonen 2015. Ks. myös esim. Tripodi 2014. Feministisestä metodologiasta esim. Koivunen & Liljeström 1996; Liljeström 2004. Nais- ja sukupuolihistorian ja feministisen historian välisestä suhteesta on olemassa erilaisia tulkintoja: jotkut tutkijat erottavat sukupuolihistorian ja feministisen historian toisistaan, toisille tutkimusote määrittelee tutkimuksen feministisyyden. Ks. Kurvinen & Timosaari 2016, 210, viite 2. Oma tutkimukseni edustaa jälkimmäistä näkökulmaa.

79 Ks. esim. Formark, Mulari & Voipio 2017b, 3.

80 Suomessa vuoden 1898 holhouslain, joka oli voimassa lähes sata vuotta, mukaan täysi-ikäisyys alkoi 21-vuotiaana, myös naisilla – tätä ennen esimerkiksi naimattomien naisten täysivaltaisuus oli alkanut lain mukaisesti 25-vuotiaana. Alaikäinen pystyi kuitenkin saavuttamaan täysivaltaisuuden solmimalla avioliiton. Toisaalta alaikäisyyttä pystyttiin pidentämään oikeuden päätöksellä neljällä vuodella, mikäli alaikäisellä ei katsottu olevan ”tarpeellista kypsyyttä ja vakavuutta”. Ks. <https://www.eduskunta.fi/>

tuuriset, poliittiset ja yhteiskunnalliset rakenteet, normit ja käsitykset. Sukupuolella oli siis yksi merkittävä rooli siinä, minkälainen asema yksilöllä yhteiskunnassa oli ja millaisia mahdollisuuksia sekä toisaalta rajoituksia häneen toimijana ja subjektina kohdistui. Samalla ihmisen asemaan ja toiminnan mahdollisuuksiin vaikuttivat myös monet muut eroa tuottavat ja rakenteelliset tekijät. Kirstin kohdalla sukupuolen ohella erityisesti sairauteen liittyvät tekijät olivat merkittäviä elämään vaikuttavia asioita. Kaikkiaan tyttönä ja nuorena naisena koettu, eletty ja kerrottu, osana ympäröiviä historiallisia, kulttuurisia ja sosiaalisia konteksteja, yhdistyvät Kirstin päiväkirjoissa oleellisella tavalla, osaksi kokonaisvaltaista päiväkirjakertomusta.

Olellaisia käsitteitä ja näkökulmia tutkimukselleni ovat niin ikään tunteet ja tunteiden historia sekä ruumiillisuus ja siihen liittyvä sairastamisen historia. Lähestyn tunteita historiallisina, ajassa ja paikassa muotoutuvina. Tunteiden käsitteen ymmärrän monen muun tunteiden tutkijan tapaan eräänlaiseksi kattokäsitteeksi monenlaisille, kokonaisvaltaisille sekä tiedostetuille että tiedostamattomille tunteille ja niiden kokemuksille. Tunteet ovat niin ikään yksi keskeinen osa biokulttuurista ihmisenä olemista, maailmallista ruumista, ja näin ollen yksi merkittävä osa historiantutkimuksen analyysiä. Kuten tunteiden historiaa tutkinut Rob Boddice kirjoittaa, on tunteiden historian tuntemus keskeinen keino lisätä ymmärrystä maailmasta ja siinä vaikuttavista tekijöistä.⁸¹

Ruumiillisuutta lähestyn tutkimuksessani ennen kaikkea omaelämäkerrallisen tiedon paikkana, tuottajana ja välittäjänä. Ruumiillisuus kytkeytyy Kirstiä koskevissa tulkinnoissa oleellisesti kysymyksiin sairauden ja sairastamisen kokemuksista ja kirjoitetuista muodoista. Sairauden kirjoitetut kokemukset ja sanat käsittän näin ollen sekä historiallisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti rakennettuna ilmiönä että kokonaisvaltaisina ruumiin tuntemuksina ja ruumiin materiaalisuutena, jotka kirjoittautuivat Kirstin kohdalla osaksi omaelämäkerrallista päiväkirjakertomusta.⁸²

[FI/naineduskuntatoimii/kirjasto/tietopalvelulta-kysyttya/Sivut/miten-taysi-ikaisyystra-ja-on-muuttunut-vuodesta-1898-lahtien.aspx](https://fi.naineduskuntatoimii/kirjasto/tietopalvelulta-kysyttya/Sivut/miten-taysi-ikaisyystra-ja-on-muuttunut-vuodesta-1898-lahtien.aspx) [viitattu 15.1.2023].

81 Boddice 2018, 1–2 ja passim. Tunteista ja tunteiden historiasta ks. myös esim. Mendus 2000; Liliequist 2012; Kringelbach & Phillips 2014; Cohen & Stern 2017; Rosenwein & Cristiani 2017; Ahmed 2018; Damousi & Davidson 2019; Eiranen 2019; Matt 2019; Barclay, Rosa & Stearns 2021; Salmi 2022; Tepora 2022. Tunteista ja tunteiden kuvauksista kirjallisuudessa puolestaan esim. Helle & Hollsten 2016.

82 Sairauden kokemuksista ja niiden tutkimisesta ks. esim. Tuohela 2008, 58 ja passim. Ks. myös esim. Haavisto 2011, 2. Sairaudesta historiantutkimuksen kohteena ks. myös esim. Hakosalo 2014, 73–77.

1.4 Tieteen ja taiteen välinen dialogi tiedon tuottamisen välineenä

Työssäni on läsnä jatkuva tieteen ja taiteen välinen dialogi. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että käsittelen tieteellisen tutkimukseni rinnalla, tai pikemminkin osana sitä, luovia metodeja, joiden avulla voin rakentaa uudenlaisia, eettisiä tapoja tuottaa tietoa menneestä ja tuoda näkyväksi mennyttä tästä ajasta käsin. Käytänkin työssäni yhtenä aineiston analyysimenetelmänä tieteellisen tiedon ja taiteellisen luovan työn välistä vuoropuhelua ja muodostan Kirstin päiväkirjojen pohjalta sanataidetta eli tarkemmin sanottuna tekstimuotoisia runoja ja spoken word -ääniteoksia.⁸³

Sanataiteeseen ja erityisesti runouteen nojaava metodinen työskentely on ollut aiemminkin tutkijoiden kiinnostuksen kohteena. Esimerkiksi kulttuurin- ja sukupuolentutkija Tuija Saresma on käsitellyt mielenkiintoisella tavalla omaelämäkerrallisuuden, sanataiteen ja tieteen välisiä metodologisia mahdollisuuksia, joita hän kuvaa artikkelissa *“Art as a Way to Life”: Bereavement and the Healing Power of Arts and Writing* (2003). Saresma kirjoittaa ja tuo konkreettisesti esiin, kuinka hän käyttää runomuotoa siteeratessaan tutkimaansa julkaisematonta elämäkertaa. Runomuoto mahdollistaa Saresman mukaan pyrkimyksen kohti emotiivista todenperäisyyttä, ja lisäksi se korostaa kirjoitusten mieleenpainuvaa sävyä ja tunnelmaa. Suru ja selviytymisprosessit tulevat tarkastelun kohteiksi niin omaelämäkerrassa kuin tutkijan henkilökohtaisessa kokemuksessa, jolloin empatia toimii tutkimuksen eräänlaisena metaforisena työkaluna. Henkilökohtaisten kokemusten ja kokeilevien strategioiden ja metodien avulla Saresma pyrkii tavoittelemaan, omien pyrkimysteni tavoin, uudenlaista kirjoittamisen ja tiedon tuottamisen etiikkaa.⁸⁴

Tyttötutkimuksen ja sukupuolihistorian näkökulmista yksi mielenkiintoinen tiedettä ja taidetta yhdistävä teos on puolestaan vuonna 2019 ilmestynyt, taiteilija Linda Forssellin toimittama teos *Girling Together: A Dialogue. Ett samverkansprojekt mellan scenkonstnärer och flickforskare om flickan i kulturen*. Siinä eri alojen tutkijat ja taitelijat tarkastelevat erilaisia luovia metodeja, joiden avulla on mahdollista tarkastella kriittisesti ja dialogisesti tyttöyttä ja nuoria feminiinisyyksiä. Lisäksi he haastavat erityisesti esittävien taiteiden ja akateemisen välisiä rajoja.

Kulttuurihistoriallisessa traditiossa taide on ollut niin tutkimuksen kohde kuin

83 Kirstin ensimmäisten päiväkirjojen pohjalta tuottamani spoken word -ääniteoksen voi kuunnella nimelläni löytyvältä Youtube-kanavalta. Väitöskirjani tutkimusprosessiin liittyviä, aineiston analyysin avuksi tuotettuja muita ääniteoksia olen esittänyt erilaisissa niin akateemisissa kuin populaarimmissakin tapahtumissa. Runojen tekstiversiot ovat nähtävissä väitöskirjassani osana käsittelylukuja.

84 Saresma 2003, 603 ja passim; 2007, 125–127. Ks. myös. Saresma 2004, 91–108, jossa hän tarkastelee ja reflektoi paikoin kriittisestikin kyseistä, aiempaa artikkeliaan, sen metodologiaa ja tiedon tuottamisen tapaa sekä siihen liittyviä eettisiä kysymyksiä. Sanataiteen ja etenkin runouden ja tieteen välisyydestä sekä runoudesta tutkimusmetodinä ks. myös esim. Richardson 1997; Denzin 1999, 568–572; Leavy 2009, 63–99.

vaikutuksen ja tiedon tuottamisen metodi. Tieteen ja taiteen välistä tutkimusta on tehty siis sekä kulttuurihistoriassa että muilla aloilla jo pitkään.⁸⁵ Nina Säaskilahti kirjoittaakin, kuinka Suomessa esimerkiksi taiteellinen tutkimus on jo vakiinnuttanut asemansa ja täällä toimii useita taiteellista tutkimusta, taideperustaista ja taidetutkimusta (jossa taiteen tutkimus ja taiteellinen tutkimus yhdistyvät) tekeviä tutkijoita. Kuten Säaskilahti tuo esiin, tulevat taideperustainen ja taiteellinen tutkimus usein lähelle toisiaan. Katson, Säaskilahtea mukaillen, että niin ikään oma tutkimukseni ja siinä muotoilemani tieteen ja taiteen välisyys ovat osa erilaisia muotoja saavaa suomalaisen tutkimuksen ja taiteen yhdistämisen pidempää traditiota.⁸⁶

Tieteen ja taiteen välinen dialogi voi muodostua tutkimukselle antoisaksi, sillä se voi tukea ja tuottaa tulkintoja sekä avartaa muun muassa ajattelemisen, kertomisen, kerrotuksi tulemisen ja muistamisen tapoja. Se voi avata näkökulmia ja mahdollisuuksia tarkastella erilaisia merkityksiä, ilmiöitä, prosesseja, maailmaa ja sen toimijoita laajalti eri lähtökohdista. Olennaista dialogille on, että se muotoutuu jatkuvasti sen käytön kohteen ja tarkoituksen välisissä prosesseissa.

Sanataide ja runomuodossa esitetty tutkimusaineisto voivat myös laajentaa tapoja kurottaa kohti elämän monipuolisuutta, niin sanottua totuutta elämästä. Filosofi, kirjailija Hélène Cixous kirjoittaakin, kuinka runot ja runollinen kirjoittaminen ovat hänen mielestään lähinnä totuutta, sillä runollinen muoto on paras tapa saada kiinni elämän moninaisuudesta. Runot ja runollinen ilmaisu ovat ikään kuin jatkuvasti liikkeessä, ne eivät ole pysäytettävissä, kahlehdittavissa ja siitä syystä ne ovat jatkuvasti suhteessa kohti elämää, ne ovat elämä sen moninaisuudessaan. Eli se mikä on totta, on runollista, koska se ei ole pysäytettävissä, kuten Cixous kirjoittaa.⁸⁷

Teoreettis-käytännöllisellä tasolla lähestyn työni tieteen ja taiteen välisyyttä etenkin autoteorian (*autotheory*) käsitteen avulla. Autoteoria⁸⁸ tarkoittaa filosofian, teo-

85 Kulttuurihistorian parissa tällä hetkellä tiedettä ja taidetta yhdistelevää tutkimusta tekee esim. Pauliina Räsänen, joka tutkii väitöskirjassaan naistaikureita ja joka on myös itse sirkustaiteilija. Lisäksi taide- ja kulttuurihistorioitsija Hanna-Reetta Schreckin Ellen Thesleffiä käsittelevän väitöskirjan osana on *Omakeuva*-projekti, jossa Schreck toimii yhdessä eri alojen taiteilijoiden kanssa. Yksi niin ikään merkittävä kulttuurihistorian alan traditioon kuuluva, tiedettä ja taidetta yhdistelevä taiteilijaryhmä on IC-98. Tieteen ja taiteen välisyydestä kulttuurihistorian kentällä sekä soveltavasta kulttuurihistoriasta ks. myös esim. Autti 2010; Rantala & Kinnunen 2022, 499–515. Kuten todettua, tiedettä ja taidetta yhdisteleviä projekteja löytyy lisäksi laajasti eri aloilta. Ks. esim. Elina Salorannan tiedettä ja taidetta yhdistävät, kulttuurihistoriallisestikin kiinnostavat ja tärkeät teokset kuten *Kirje Liisiltä* (2021) <https://www.av-arkki.fi/fi/works/kirje-liisilta/> ja *Kirje Elliltä* (2019) <https://www.av-arkki.fi/fi/works/kirje-ellilta/> [viitattu 15.1.2023].

86 Säaskilahti 2021, 19 ja passim.

87 Cixous & Calle-Gruber, 1997, 3–4. Ks. myös esim. Saresma 2003, 605–606.

88 Termi ”autoteoria” syntyi 2000-luvun alkupuolella kuvaamaan kirjallisuutta, kirjoittamista ja kritiikkiä, jotka yhdistävät suorilla ja itsetietoisilla tavoilla omaelämäkerran teoriaan ja filosofiaan. Termi liittyy läheisesti niin ikään esimerkiksi autofiktioon, teoreettisen fiktion, biofiktioon, kriittisen muistelmaan ja performatiivisen filosofian käsitteisiin.

rian ja omaelämäkerrallisen välisyyttä sekä kriittisen taiteellisen käytännön muotoa. Se on olemukseltaan transmediaalinen ja pohjautuu erilaisiin tekstuaalisiin ja kirjallisiin mutta myös muihin tieteen, taiteen ja filosofian muotoihin. Sillä on juuret niin kirjallisuudessa, taidehistoriassa kuin feminismissäkin. Autoteoria vaikuttaa erityisen sopivalta termiltä teoksille ja töille, jotka ylittävät olemassa olevat genrekategoriat ja tieteenalojen rajat, aktualisoituvat kategorioiden välisissä liminaalisissa tiloissa ja osallistuvat tieteen ja taiteen väliin dialogeihin sekä tiedon tuottamisen prosesseihin, joten tästäkin syystä se sopii hyvin tiedettä ja taidetta yhdistävän, elämänkerronnallisessa kehyksessä liikkuvan kulttuurihistoriallisen työni teoreettiseksi työkaluksi ja näkökulmaksi.⁸⁹

Tutkimukseni kannalta kiinnostavaa on, että autoteoria pyrkii osoittamaan ja purkamaan taiteen, tutkimuksen, elämän, käytännön, teorian ja itsen välisiä (kuvitteellisia) rajoja, kuten monet feministiset taiteilijat ja tutkijat ovat jo pitkään eri aloilla ja paikoissa tehneet. Kaikkiaan autoteoria on termi, joka kuvaa itsetietoista tapaa olla tekemisissä teorian kanssa – diskurssina, kehyksenä tai ajattelun ja käytännön tapoina – eletyn kokemuksen ja subjektiivisen ruumiillisuuden rinnalla, tiloissa ja paikoissa, jotka elävät ennen kaikkea taiteen ja akateemisen rajoilla.⁹⁰

Autoteorian avulla on mahdollista pyrkiä saavuttamaan tietoa eletyistä kokemuksista ja esimerkiksi identiteetin performatiivista – osana kulttuurisia, sosiaalisia, poliittisia, historiallisia ja institutionaalisia konteksteja – teorian ja taiteellisten käytäntöjen välisissä vuorovaikutuksellisissa, relationaalisissa prosesseissa. Teoria sopii erityisen hyvin esimerkiksi erilaisten historian marginaaliin jääneiden kokemusten ja ”äänten” tutkimukseen, jolloin se toimii myös eräänlaisena kritiikin, vastustuksen ja purkamisen sekä toisaalta ennen kaikkea muutokseen pyrkivien reflektoinnin mahdollisuuksien muotona. Sen avulla on mahdollista pyrkiä tutkimaan elettyä, ruumiillista kokemusta tietyssä ajassa ja paikassa sekä havainnoimaan kysymyksiä

Vaikka autoteoria kytkeytyy vahvasti esimerkiksi feminismien historioihin ja niiden kehitykseen, on sillä kuitenkin myös oma, uniikki historiansa, joka on yhteydessä ennen kaikkea 1960-luvun taiteen harjoittamisen muotoihin, jotka puolestaan kytkeytyvät erityisesti feministisen kirjoittamisen ja aktivismin muotoihin. Lauren Fournier yhdistää erityisesti 2010-luvulla voimistuneen autoteoreettisen käänteen meneillä oleviin keskusteluihin filosofiasta, taiteesta ja intersektionaalisesta feminismistä. Hänen mukaansa käsitteeseen liittyvät keskustelut koskettavat esimerkiksi omaelämäkerrallisen paikkaa filosofian historiassa, itsen ja teorian välisiä kysymyksiä sekä teorian olemusta, paikkaa ja muotoa humanistisissa tieteissä ja taiteissa. Fournier 2021, 2–3, 7. Autoteorian pariin johdattamisesta ja keskusteluista siihen liittyen haluan kiittää Hanna-Reetta Schreckiä. Taiteesta tiedon lähteenä ja metodina ks. myös esim. Bardy 1997; Leavy 2009; Noë 2019.

89 Fournier 2021, 2. Termi on siis pohjimmiltaan poikkitieteellinen, mutta on hyvä tiedostaa, että se eroaa esimerkiksi omaelämäkerran lajista, kuitenkin samalla, kun se on myös sidottu ja kietoutunut siihen, toki joustavilla tavoilla, kuten myös esimerkiksi muihin elämänkerronnan muotoihin.

90 Ibid., 2–3, 7.

niin tutkija-taiteilijan kuin tutkimuskohteen näkökulmista menneen, nykyisyyden ja tulevan välisissä prosesseissa kuten myös omassa tutkimuksessani pyrin tekemään.⁹¹

Metodologiseen lähestymistapaan liittyvätkin vahvasti tutkijan / tutkija-taiteilijan omat kokemukset, törmäykset ja vaikutusaltistumiset erilaisten tieteen ja taiteen muotojen kanssa sekä kokonaisvaltaista ymmärrystä täydentäviin konteksteihin uppoutumiset ja erilaisten mahdollisuuksien maailmojen ihmettelemiset. Prosessi on jatkuvaa, intuitiivista ja sen loppu on avoin (kuten päiväkirjossakin⁹²), ja se on juurtunut yhtä paljon tieteelliseen tutkimukseen kuin ymmärrykseen sattumasta. Autoteoria on siis ”itsen” yhdistämistä filosofiaan tai teoriaan, usein suorilla, performatiivisilla tai itsetietoisilla tavoilla. Tärkeiksi nousevat niin ikään kysymykset siitä, mistä filosofiat ja teorat ovat historiallisesti muodostuneet ja keillä on ollut mahdollisuus kirjoittamiseen tai tiedon tuottamiseen ja muodostamiseen.⁹³

Autoteoriaa voidaankin tutkija-taiteilija Lauren Fournierin mukaan lähestyä toimintana, jolla esimerkiksi tutkijat ja taiteilijat tuottavat käsityksiä teoriasta ja tiedosta suhteessa koettuihin, ruumiillistiedollisiin ja affektiivisiin maailmassa olemisen tapoihin. Se viittaa niin ikään työskentelytapoihin, jotka yhdistävät monitieteisesti henkilökohtaisen ja käsitteellisen, teoreettisen ja omaelämäkerrallisen sekä luovan ja kriittisen, mikä on myös feministiselle historialle ominaista. Kaikkiaan autoteoria näyttäisi siis Fournierin mukaan kuvaavan esimerkiksi tutkijoiden ja taiteilijoiden käytäntöjä, jotka liikkuvat taiteen ja akateemisen maailmojen välimaastoissa tiloissa, joissa esimerkiksi tutkimus, taide ja filosofia kohtaavat. Se on siis tapa etsiä keinoja yhdistää teoriaa ja erilaisia luovia metodeja. Autoteoria pohjautuu teoretisointiin ja filosofointiin tilanteisuuden perusteella, jossa ihminen on itse; se ottaa vaikutteita ruumiillisuudesta, kokemuksista, tunteista ja suhteista. Se pohtii kriittisesti muun muassa sellaisia aiheita kuin ontologia, epistemologia, seksuaalisuus, sukupuoli tai taide. Elämä ja taide, teoria ja käytäntö sekä niiden väliset keskinäiset suhteet tulevat näin ollen osaksi teoretisointia sekä kohteina että osana sitä.⁹⁴

Autoteorian käsitteestä ja sen tarjoamista näkökulmista onkin tutkimuksessani erityistä hyötyä, kun tarkastelen ja lähestyn laaja-alaisesti itsen, kertomisen, kokemuksen, eletyn elämän, tunteiden ja ruumiillisuuden välisiä kytköksiä erilaisten aikatasojen välisissä yhteyksissä, osana Kirstin päiväkirjakertomusta – tai tarkemmin sanottuna sitä tuottaen. Kuten toin jo esiin, lähestyn tutkimusprosessini yhteydessä Kirstin päiväkirja-aineistoa tuottamalla sen pohjalta sanataidetta, tarkemmin sanottuna runoja ja spoken word -teoksia otsikolla *Ääniä eri aikatasoilta*. Runojen ja teosten, joissa olen yhdistänyt runot ja musiikin, avulla tuon uudella tavalla esiin Kirstin tuottamaa tekstiä ja sen rikasta kieltä. Lisäksi runot ja niistä johtamani spoken word

91 Ibid., 4, 68.

92 Ks. esim. Lejeune & Bogaert 2020, 31.

93 Fournier 2021, 5–6, 12, 14, 47, 48, 68.

94 Ibid., 6–8, 67.

-teokset mahdollistavat aineistolle asettamieni tutkimuskysymysten monitasoisen tarkastelun ja analysoinnin, tiedon tuottamisen.

Spoken word on nykyisessä muodossaan Yhdysvalloista lähtenyt, verrattain uusi esitetyn runouden laji, vaikka sen juuret ovatkin kirjoitettua runoutta vanhemmassa suullisessa esityksperinteessä. Spoken word on monipuolista suullista ja kirjallista ilmaisua, ja se voi olla muodoltaan runoutta tai tarinankerrontaa. Se sisältää teatraalisia ja kirjallisia elementtejä, ja sitä voidaan esittää musiikin tai äänimaiseman kanssa. Kaiken kaikkiaan spoken word voidaan käsittää kattokäsitteenä useille nykyaikaisille runon esittämisen tyyleille.⁹⁵

Suuren yleisön tietoisuuteen spoken word nousi 1980-luvulla. Suomessa se alkoi vakiintua ja yleistyä viimeistään 1990-luvulla, vaikka alkusysäyksensä se oli saanut jo 1960-luvun alkupuolella. Toki Suomessakin suullisella runoudella ja lausuntataiteella on jo pidempi historia.⁹⁶ Ala oli alkujaan hyvin miesvaltainen, mutta sittemmin spoken word on antanut tilaa – tai tila on otettu haltuun – ja esiintymismuodon erilaisille identiteeteille sekä marginalisoiduille ja aiemmin vaietuille äänille. Esimerkiksi naisten tai vähemmistöjen nousu lavalle on ollut monella tapaa merkityksellistä.⁹⁷ Spoken wordilla on siis vahva yhteys myös feministiseen liikkeeseen, joten siksikin se soveltuu hyvin oman työni tutkimusmenetelmäksi.

Kaikkiaan sanataiteen yhdistäminen historiantutkimukseen on yksi keino tarkastella omaelämäkerrallisen, taiteen ja muistin välisiä, ajassa liikkuvia ja muoutuvia, materiaalisen ja diskursiivisen yhteyksiä ja prosesseja. Lisäksi tällä tavoin on mahdollista pitää yllä menneen, nykyisyyden ja tulevan välisiä yhteyksiä, tuoda esiin unohdettuja ja vaiettuja ääniä sekä luoda uudenlaisia tapoja tuottaa tietoa ja ymmärrystä. Menetelmän avulla on myös mahdollista saattaa historiallinen aineisto laaja-alaiselle yleisölle.⁹⁸

Katson, että runomuodon soveltaminen, sukeltaminen syvälle tekstiin, on tutkimuksessani sopivaa muun muassa siitä syystä, että Kirsti kutsui kirjoittamistaan usein runoilemiseksi ja päiväkirjojaan runoelmiksi, kuten olen tuonut esiin. Runot ja runoileminen olivat hänelle siis tärkeitä. Toisaalta aineiston esittäminen runomuodossa, voisiko sanoa Kirstiin itseensä viitaten *runoelmina*, korostaa ja tuo omalta osaltaan esiin sen, että aineistoa koskevat ratkaisut, päätelmät, valinnat ja tulkinnat ovat aina tutkijan itsensä tekemiä ja rakentamia.⁹⁹

Tuottamani runot olen muodostanut valitsemalla lauseita tai niiden osia Kirstin kirjoittamista päiväkirjoista, minkä jälkeen olen yhdistänyt ne toisiinsa ja luonut näin uuden itsenäisen teoksen. Olen pyrkinyt kuitenkin valitsemaan ja yhdistämään

95 Ks. Hertell 2017, 9–12, 15–16; Rivera 2013, 115–116. Ks. myös Sjö 2017, 56.

96 Ks. Hertell 2017, 9–32. Ks. myös Sjö 2017, 56.

97 Ks. Olson 2007, passim; Somers-Willett 2009, 6–13. Ks. myös Sjö 2017, 56.

98 Ks. myös Sjö 2017, 56.

99 Ks. myös esim. Richardson 1997, 3; Saresma 2003, 605; 2007, 125–126.

tekstit niin, että päiväkirjoista esiin nousevat, tutkimukselleni keskeiset teemat ja aineistolle esittämäni kysymykset säilyisivät ja tulisivat tarkastelun kohteiksi tässä kyseisessä runomuodossa.¹⁰⁰ Menetelmän on siis tarkoitus syventää analyysin ja tulkintojen mahdollisuuksia, päästä aineistoon ja sille esittämiini kysymyksiin yhä monipuolisemmin sisälle, osaksi sitä, samalla pyrkien säilyttämään tutkijan otteen, reflektoinnin ja etäisyyden. Oman lisänsä ja ulottuvuutensa runoilille ja niistä muodostetuille spoken word -ääniteoksille tuo elektroninen musiikki, joka vahvistaa ja syventää runojen ruumiillis-tiedollista kokemista ja analyysiä. Musiikin teoksille on tehnyt ja tuottanut Lauri Lehtosola.

Olen tehnyt jokaisesta väitöskirjani pääluvusta ja niissä käsitellyistä teemoista omat runoteoksensa, jotka olen liittänyt tekstimuodossa jokaisen pääluvun loppuun.¹⁰¹ Jokaisen pääluvun viimeinen alaluku alkaa siis runolla, jonka olen muodostanut Kirstin teksteistä edellä kertamani metodin mukaisesti. Runojen kaikki tekstit ovat Kirstin omia, mutta olen yhdistänyt ne uudenlaiseen muotoon, joka kokoaa yhteen luvussa käsiteltyjä teemoja ja tuo ne monikerroksisesti lukijalle kohdattaviksi, kosketeltaviksikin. Lisäksi olen runojen jälkeen analysoinut, miten kyseiset runot ja niistä johdetut ääniteokset ovat mahdollisesti syventäneet käsiteltyjen aiheiden ja teemojen tulkintaa sekä miten teokset ja niistä tekemäni analyysit ovat osallistuneet tiedon tuottamisen prosesseihin. Olen siis pyrkinyt astumaan täysvaltaisesti aiheeseen, pyrkinyt tuntemaan ja kokemaan sen mahdollisimman monipuolisesti, osana laajaa liikettä, joka yhdistää eri aikatasoissa tapahtuvien kohtaamisten välityksellä tiedettä, taidetta, teoriaa, filosofiaa, ajattelua, elettyä elämää.

1.5 Tutkijan ja tutkittavan kohtaamisesta – eettinen pohdinta ja empatia toimintona

Tutkimuseettisestä näkökulmasta tutkimuksessani ja siihen liittyvässä taiteellisessa työssä on kyse tutkijan ja tutkittavan kohtaamisesta ja toisen elämän uudelleenkirjoittamisesta sekä toisen tuottaman aineiston käyttämisestä tutkimuksen ja luovan työn materiaalina.¹⁰² Siksi tutkimuksessani ovat läsnä niin ikään monen tasoiset

100 Ks. myös esim. Saresma 2003, 605; 2007, 125.

101 Runoista johdettuja spoken word -ääniteoksia olen esittänyt eri tilaisuuksissa ja niihin liittyvää aineiston analyysiä olen tehnyt esitysten yhteydessä. Teokset toimivat siis osana analyysimenetelmiäni.

102 Esim. Maarit Leskelä-Kärki kirjoittaa kirjallisuudentutkija ja runoilija Anna Jacksonista, joka on sekä tutkinut että tehnyt säebiografiaa ja tuottanut niin ikään runomuodossa elämäkerrallista tekstiä erilaisista elämistä ja esimerkiksi runomuotoisista aineistoista. Lisäksi Leskelä-Kärki tuo esiin Alison Goldfrappin albumin *Tales of us* (2013), joka ”tutkii mahdollisuuksia asettua toisen elämään, kertoa toisesta”, kohdata toinen erityisesti musiikin ja elokuvan keinoin. Kuten Leskelä-Kärki kirjoittaa, *Tales of us* on eräänlainen kokonaistaideteos, jossa Goldfrapp rakentaa elämän niin tekstin, visuaalisuuden kuin musiikin varaan ja jossa tyyli ja estetiikka yhdistyvät tarinallisuuteen.

historiantutkimusta ja elämäkerronnallista tutkimusta koskevat eettiset pohdinnat. Koska Kirsti toi itse ensimmäiset päiväkirjansa SKS:n arkistoon, hän on halunnut jättää tuottamansa materiaalin talteen, tutkittavaksi – ja halunnut tulla nähdyksi kirjoittajana ja historian tallentajana, taiteilijanakin.¹⁰³ Tämä luo itsessään vahvan tutkimuseettisen perustelun sille, miksi en ole anonymisoinut tai pseudonymisoinut päiväkirjan kirjoittajaa tai muita päiväkirjoissa esiintyviä henkilöitä, vaikka kyseessä onkin myös monin tavoin henkilökohtainen ja intiimikin aineisto. Henkilökohtaisen, intiimin ja julkisen rajat ovat kuitenkin usein häilyvät, risteävätkin. Tässä myös juuri kirjoittava ja kertova minä, Kirsti itse ja hänen kerronnallinen toimijuutensa, ovat keskiössä, jolloin kirjoittajan esiin nostaminen ja hänelle ikään kuin ”äänentaminen” muodostuvat tärkeiksi asioiksi.¹⁰⁴ Lähtökohtani joka tapauksessa on, että pyrin lähestymään aineistoa, sen kirjoittajaa ja muita päiväkirjassa esiintyviä henkilöitä sekä päiväkirjojen avulla käsittelemiäni tutkimuskysymyksiä ennen kaikkea kunnioittaen sekä tarkasti ja monipuolisesti argumentoiden.¹⁰⁵

Tutkimukseni eettisyyteen liittyvien kysymysten kannalta on tärkeää tiedostaa, kuinka aineiston kautta syntyneet omat tulkintani ja näkökulmani ovat vain yksi versio tapahtumien kulusta ja niiden seurauksista, kuten myös Liz Stanley muistuttaa.¹⁰⁶ Samalla esiin nousee vastuu suhteessa esimerkiksi muistiin ja siihen, mitä ja keitä muistetaan, miten muistetaan ja miksi muistetaan. Minun on myös hyväksyttävä se tosiasia, että tutkimusaineistoni on rajallinen, jolloin monet asiat ja elämänvaiheet jäävät piiloon.¹⁰⁷ Näin ollen jotkin asiat ovat hautautuneet ikuisuuteen Kirstin mukana, enkä välttämättä saa koskaan vastausta kaikkiin kysymyksiini.

Työni tutkimuseettisiin näkökulmiin sekä tieteen ja taiteen välisiin

Leskelä-Kärki 2017, 202–212. Nämä ovat myös oman tutkimukseni näkökulmista eräitä mielenkiintoisia esimerkkejä kohtaamisista ja elämän kertomisesta eri keinoin, esimerkiksi tiedettä ja taidetta sekä toisaalta taiteen eri muotoja kuten juuri runoutta yhdistelemällä.

- 103 Ks. myös esim. Sjö 2017, 57; 2020, 138. Myös esim. Leskelä-Kärki 2017, esim. 7–13. Esimerkiksi 1900-luvun alkupuolella ajatuksena ja tarkoituksena monesti oli, että omaa, suvun ja perheen historiaa eli esimerkiksi kirjeitä, päiväkirjoja ja muita kirjoituksia tallennettiin ja säilytettiin niin itseä kuin jälkipolvia varten, joten ajatukset ulkopuolisesta lukijasta eivät ole olleet henkilökohtaistenkaan aineistojen osalta välttämättä kovin kaukaisia. Ks. esim. Leskelä-Kärki 2006, 59. Laajasta suvun historian tallentamisesta, yksityisarkistosta ja siihen liittyvästä tutkimuksesta ks. myös esim. Weiland-Särmälä 2022, passim.
- 104 Tällaisesta emansipatorisesta, vapauttavasta elementistä ks. esim. Leskelä-Kärki 2017, 23.
- 105 Päiväkirjatutkimuksen etiikasta ks. lisää esim. Säskilahti 2011, 50–54; Sjö & Leskelä-Kärki 2020, 35–38. Historiantutkimuksen etiikasta yleisesti ks. esim. Lidman, Koskivirta & Eilola 2017, passim. Historiantutkimuksen ja yksityisten lähteiden käytön etiikasta ks. myös esim. Barclay 2021, 30–32.
- 106 Stanley 1992, 7. Ks. myös esim. Leskelä-Kärki 2012, 41.
- 107 Leskelä-Kärki 2012, 41–42. Ks. myös esim. Hapuli & Leskelä-Kärki 2010, 276.

vuorovaikutuksellisiin prosesseihin kytkeytyvät niin ikään lähteiden empaattinen luenta sekä empatia käsitteellisenä toimintona.¹⁰⁸ Tällöin tarkastelun kohteiksi nousevat sekä ne erilaiset tunteet, joita lähdemateriaalini minussa nostattaa että näihin tunteisiin liittyvät tiedontuotannolliset mahdollisuudet. Tarkoitukseni ei ole kuitenkaan (pelkästään) samaistua tutkimuskohteeni tunteisiin, vaan yrittää mahdollisimman hyvin ja oikeudenmukaisesti tulkita ja huomioida niitä erilaisia tunteita, joita aineistosta on luettavissa ja nostettavissa esiin. Maarit Leskelä-Kärjen mukaan empaattisuuteen liittyy juuri menneen ihmisen ymmärtäminen ja kunnioittaminen mutta samalla kuitenkin sen tiedostaminen, että tutkimuskohteen ymmärtäminen voi jäädä, ja todennäköisesti jääkin, vajavaiseksi.¹⁰⁹

Lähestyn empatiaa ennen kaikkea filosofi Edith Steinin¹¹⁰ (1891–1942) empatian (*Einführung*) käsitteen ja sitä koskevien käsityksien avulla. Olen kiinnostunut etenkin Steinin varhaisen kauden filosofiasta ja fenomenologiasta, joiden raameissa

108 Empatiasta ja empaattisesta luennasta ks. esim. Vilkkonen 1997, 185–187; Saresma 2000, passim; 2003, passim; 2007, 125; Leskelä-Kärki 2006, 84–85; 2021, 115–117.

109 Esim. Leskelä-Kärki 2006, 84–85; myös 2021, 115–117. Empatiasta ja tunteista tiedon tuottamisen välineinä ks. myös esim. Saresma 2007, 132. On myös hyvä huomioida, että meillä saattaa olla niin sanottu luonnollinen tendenssi olettaa suurempi yhdenmukaisuus itsen ja toisen välillä kuin todellisuudessa on olemassa. Tämä toteutuu erityisesti silloin, kun yritämme kuvitella, mitä ja miten toinen tuntee tai mitä hän ajattelee. Tämä saattaa johtaa herkästi yksinkertaisiin johtopäätöksiin siitä, että toiset tuntevat ja ajattelevat samoin kuin itse sekä esimerkiksi erinäisiin ennustusharhoihin. Näin ollen tutkijana täytyykin olla valppaana sen suhteen, että välttää liian yksinkertaisten ja suorien johtopäätösten tekemistä toisen tunteista, ajatuksista ja kokemuksista vaan sitä vastoin argumentoi havainnoistaan ja saavuttamistaan tiedoista suhteessa aikaan ja paikkaan liittyviin konteksteihin, keskusteleee aiemman tutkimuksen kanssa ja osaa hahmottaa laajasti asiakokonaisuuksia sekä olla lähdekriittinen. Niin ikään jatkuva reflektointi ja kyseenalaistaminen ovat tärkeässä roolissa johtopäätöksiä ja analyysijä tehdessä.

110 Edith Stein oli juutalaisyntyinen filosofi. Stein kielsi uskonsa vuonna 1904, jolloin hänestä tuli ateisti. Myöhemmin hänestä tuli kuitenkin katolilainen. Stein aloitti yliopisto-opiskelut Breslaun yliopistossa ja opiskeli siellä saksaa, historiaa ja psykologiaa. Hän kiinnostui tieteenfilosofiasta ja lähti vuonna 1913 Göttingenin yliopistoon opiskelemaan fenomenologiaa. Stein väitteli tohtoriksi vuonna 1916. Stein oli Husserlin oppilas ja myöhemmin niin ikään tämän tutkimusavustaja. Hän onkin editoinut ja koonnut Husserlin teoksia, ja yhä edelleen on epäselvää, kuinka paljon kyseisissä teoksissa on mukana Steinin omaa ajattelua. Toisaalta Steinin ajattelu on paljon velkaa juurikin Husserlin ajattelulle, mutta Stein tuo siihen oman lisänsä. Stein kuoli Auschwitzissa vuonna 1942. Hänet kanonisoitiin myöhemmin Euroopan yhdeksi suojeluspyhimykseksi. Steinin teos empatian ongelmasta ilmestyi alun perin saksaksi väitöskirjana, ja pian sen ilmestymisen jälkeen teos julkaistiin omana itsenäisenä teoksenaan. Väitöskirjaan kuului alun perin myös ensimmäinen osa, mutta se on kadonnut. Steinin varhaisen kauden filosofiaa ei ole tutkittu kovin paljon, eikä se ole kovin laajalti tunnettu etenkin Suomessa, verrattuna hänen myöhäisempään kauteen. Kaikkiaan Steinin teoksella on tärkeä anti empatian ymmärtämiseksi niin käsitteellisesti kuin historiallisestikin. Steinista ja hänen varhaisen kauden filosofiastaan ks. esim. Calcagno 2014. Ks. myös esim. Kasa 2016, 128–147. Steinista ja tämän elämästä myös esim. Tuorila-Kahanpää 2003.

hän kehitti, yhtenä varhaisimpana empatiatutkijana, näkemyksiään ja teoriaansa empatiaan liittyen. Stein oli kiinnostunut tutkimaan ilmiötä filosofian ja etenkin fenomenologian, mutta myös psykologian ja historian avulla, ja hänen laaja ymmärryksensä aiheesta onkin perustavanlaatuinen. Kaikkiaan empatia, *Einführung*, on Steinin mukaan problemaattinen käsite. Se liittyy fenomenologisesti katsottuna arvojen intersubjektiivisuuteen sekä niiden osallisuuteen persoonallisuudessa, niin itsessä kuin toisissa. Lisäksi empatia kytkeytyy olennaisesti itsen rakentumiseen suhteessa toiseen sekä käsityksiin siitä, miten tunteet sijoittuvat arvostelukyvyyn rinnalle, jolloin tiedon ja tunteen dualistinen luonne kyseenalaistuu.¹¹¹

Steinin filosofinen intressi liittyi ennen kaikkea persoonaan, joka puolestaan kytkeytyy empatian käsityksiin ja mahdollisuuksiin, ja etenkin persooniin arvojen omaavina. Steinin mukaan ihmisen pitäisi ymmärtää ne arvot, joita tämä voi saavuttaa. Lisäksi, eettisten määräysten jakamien intentioiden mukaisesti, ihmisen tulisi tunnistaa persoonien sisäinen arvo, niin itsessään kuin muissakin. Persoonuuden ja empatian käsitteet liittyvät vahvasti niin ikään vuorovaikutuksellisuuden tapoihin ja niiden rakentumiseen. Kaikkiaan empatian, arvojen ja ihmisen kokemuksellisuuden kokonaisvaltainen ymmärtäminen vaatii monipuolista lähestymistapaa, ja tämä steinilainen fenomenologinen näkökulma täydentääkin ymmärrystä mielestäni oleellisella tavalla.¹¹²

Lähtökohtaisesti voimme todeta, ettemme voi luultavasti koskaan täysin ymmärtää toista ja sitä, mitä toinen esimerkiksi tuntee, ajattelee ja kokee, mitä tämä käy läpi. Steinin ajattelun mukaisesti on olemassa kuitenkin jonkinlainen ihmisyyden perusta, jokin ydin, joka antaa meille mahdollisuuden yrittää päästä käsiksi ja osaksi toisen mieliruumismaisemaa eli toisin sanoen toisen kokemusmaailmaa, sillä elämme erityisellä tavalla samaan aikaan sekä yksilöinä että yhteisen perustan omaavina, osana yhteistä ihmislajia.¹¹³

Meillä on jotain, jota jaamme toistemme kanssa yhteisesti monista erottavista tekijöistä huolimatta ja tämän yhteisesti jaetun avulla voimme olla, tai ainakin yrittää olla, toisiimme yhteydessä, ymmärtää toisiamme, tuntea toistemme mukana, asettua toisen asemaan. Steinille empatia onkin luonteeltaan ainutlaatuinen tietoisuuden muoto, toiminto, jonka avulla voimme kokea tai ainakin pyrkiä kokemaan toiset. Se on siis tietynlainen kokemisen muoto, tai akti, *sui generis*, väline ja eräänlainen väylä tietoon toisesta. Sen poikkeuksellinen tehtävä on tuoda läsnä olevaksi se emotionaalinen tila, joka tuo esiin toiseen liittyviä merkityksiä. Se ei kuitenkaan tarkoita tunteen tai emotionin yksinkertaista tarttumista. Empatia on siis steinilaisittain

111 Stein 1917, 1–19 ja passim.

112 Ibid.

113 Stein 1917, passim. Empatia voi kuitenkin Steinin mukaan kohdistua ihmisillä myös muihin lajeihin, ei vain toisiin ihmisiin. Ks. Stein 1917, 77–78.

eräänlainen ymmärryksen muoto, joka pyrkii saavuttamaan vieraan tietoisuuden kokemuksen.¹¹⁴

Saavutettu kokemus ei ole alkuperäinen, mutta se koetaan kuin se olisi, jolloin se ikään kuin manifestoituu alkuperäisenä ei-alkuperäisessä kokemuksesta. Empatia ei ole tarkalleen ottaen ykseyden tunne, mutta se ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö sellaista tunnetta olisi olemassa. Empatialla ei myöskään ole esimerkiksi ulkoisen havainnoin luonnetta, vaikka sillä onkin jotain yhteistä sen kanssa. Se on kuitenkin kyky, joka mahdollistaa keskinäisen ymmärtämisen ja jolla on näin ollen myös kiinteä yhteys mielikuvitukseen, sillä kokiessaan empatiaa ihminen voi laajentaa näkökulmiaan mahdollisesta maailmasta.¹¹⁵

Empatian vuorovaikutukselliseen luonteeseen kuuluu, että siinä on läsnä esimerkiksi kaksi tietoisuuden subjektia, jotka ovat tietyllä tavalla vuorovaikutuksessa keskenään, jolloin läsnä on aina myös ”poiskääntyneitä” puolia. Kokemuksen henkilökohtainen luonne säilyy eikä itseys katoa, jolloin toisen tunteet ovat edelleen häntä koskevia. Itseys rakentuu siis suhteessa toiseen.¹¹⁶ Syvä kommunikointi on mahdollista, mikäli subjektit ovat valmiita jakamaan syviä, yksilöllisiä merkityksiä. Empatia, tai sen toiminnot, eivät siis välttämättä edellytä vastavuoroisuutta, vaan toinen voi kääntää isomman tai pienemmän osan itsestään toista kohti. Empatia voi tapahtua niin tiedostetulla kuin alitajuisellakin tasolla, joten empatia on reflektiivisyyden lisäksi myös refleksiivistä. Empatia on myös syvästi juurtunut kokemukseen eletystä ruumiista, joten ruumiillistiedollinen kokemus ja kyky tunnistaa toiset persoonina tulee mahdolliseksi. Empatiaan sisältyy myös ajatus siitä, että opimme monesti liikuttamalla, siitä mikä meitä liikuttaa. Niin ikään empaattisen eläytymisen muodolla voimme muodostaa yksityiskohtaista tietoa toisesta. Kaikkiaan empatia tulisikin nähdä rajoituksineen ja mahdollisuuksineen metodina saada tietoa toisista toimijoista.¹¹⁷

Tämä kaikki on niin ikään teoreettis-filosofisesti kiinnostavaa tutkimukseni kokonaiskuvan ja metodologian näkökulmista. Kun mietimme historianäkökulmista ja jatkuvuudesta ja toisaalta epäjatkuvuudesta, katkonaisuudesta ja saavuttamattomuudestakin, tarjoavat Steinin näkemykset mielenkiintoisia tартtumapintoja aikatasojen välisille kohtaamisille. Kuten olen jo aiemmin tuonut esiin, tiedostan, etten voi koskaan täysin saavuttaa Kirstiä tai hänen temporaalis-materiaalista maailmaansa ja empiiristä aikaansa, mutta esimerkiksi

114 Stein 1917, passim.

115 Ibid. Ks. myös esim. Nussbaumin (1997, 211) käsitykset empaattisesta mielikuvituksesta, joka on tärkeää moraalisen toimijuuden kehittämisessä.

116 Tässä kohtaa on hyvä tiedostaa, että kyky saavuttaa aito näkökulma toiseen tai toiseuteen ei kuitenkaan empatian näkökulmasta tarkoita esimerkiksi sisäryhmävääristymiä, ”me” ja ”te” -asetelmien muodostumista ja haitallisia stereotyyppioita, jotka ovat puolestaan kaikki niin sanotun valheellisen kohtaamisen ytimessä.

117 Ks. Stein 1917, passim.

steinilaisessa mielessä ymmärretyn empatian avulla voin pyrkiä tavoittamaan jonkinlaista yhteyttä ja ymmärrystä tutkimuskohteestani, tai oikeammin sanottuna voin steinilaisen empatian avulla täydentää ymmärrystä aiheesta.

Steinin empatiakäsityksen, empaattisen toiminnon, mukaisesti minun on mahdollista pyrkiä tavoittamaan päiväkirjoissa jaettuja syviä kokemuksia, tunteita, ajatuksia ja merkityksiä vuorovaikutuksellisessa prosessissa yhdessä Kirstin päiväkirjojen kanssa, päästä käsiksi tietoon kohteena olevasta toimijasta. Päiväkirjojen avulla kirjoittaja jakaa itsestään merkityksellisiä, syviä asioita, kääntyy kohti lukijaa ja tässä tapauksessa niin ikään kohti tutkijaa. Vaikka mennyttä elämää tutkiessa suora yhteys elävään ruumiiseen ei olekaan mahdollista, manifestoituvat kokemukset, tunteet, tietoisuus ja ruumiillisuus tässä materiaalitekstuaalisen aineiston avulla. Opin Kirstistä, päiväkirjoista ja hänen kirjoittamistaan kokemuksista, tunteista ja ajatuksista niin ikään eläytymällä, pyrkimällä menemään vieraan kokemuksen pinnan alle sekä tarkkailmalla sitä, mikä minua, tai toisia, hänen kirjoituksissaan liikuttaa.

Empatian käsite myös sekä yhdistyy että yhdistää tutkimukseni tieteen ja taiteen välistä dialogia sekä sen asettamia mahdollisuuksia muodostaa kokonaisvaltaisempaa metodologista tarttumapintaa menneisyyden tavoittamiseen ja historiakuvan muodostamiseen tässä ajassa. Empatia on steinilaisen filosofian mukaisesti nähdäkseni sekä aikaan ja paikkaan sidottua että niiden yli kurottavaa, jolloin eri tavat lähestyä tutkimusaineistoa ja asettamiani tutkimuskysymyksiä tulevat mahdollisiksi ja monipuolisesti tietoisuusruumiillisesti havaituiksi. Tämä kaikki on mielestäni mielenkiintoista ja tärkeää niin elämäkerronnan kuin kokonaisvaltaisen kulttuurihistoriallisen tutkimuksen mahdollisuuksien ja tiedon tuottamisen tapojen näkökulmista. Empatia käsitteenä, muiden filosofis-teoreettisten käsitteiden ja näkemysten lisäksi, luokin tässä mielessä työkaluja tehdä mennyttä näkyväksi nyt-hetkestä käsin, kohdata aikojen ja paikkojen välisissä tiloissa ja tasoissa. Nämä aikaulottuvuudet ja niihin liittyvät käsitykset ovat oleellisesti läsnä koko tutkimuksessani, sillä esimerkiksi juuri päiväkirjoihin liittyy perustavanlaatuisia aikaan ja ajan olemukseen kulminoituvia kysymyksiä.¹¹⁸

Tutkimukseni etenee sekä kronologisesti että ennen kaikkea temaattisesti. Ensimmäisessä käsittelyluvussa tarkastelen päiväkirjakertomuksen muistamista ja ajallisuutta. Toisessa käsittelyluvussa keskityn tarkastelemaan päiväkirjoja erilaisten tunteiden ja ihmissuhteiden kuvaamisen sekä niistä kirjoittamisen alustana ja muotona. Kolmannessa käsittelyluvussa tutkin puolestaan Kirstin kirjoitettua ja koettua kipua ja sairautta sekä niihin oleellisesti liittyvää omaelämäkerrallista ruumista.

118 Ks. esim. Sämskilähti 2011, passim. Myös esim. Steinitz 2011, passim.

Lähtökohtani on, että päiväkirjojen kirjoittaja, kertoja ja päähenkilö ovat identtisiä, mikä on tyypillistä omaelämäkerrallisille ja ylipäättään henkilökohtaisille teoksille ja niiden olemassa ololle, kuten Philippe Lejeune mainitsee. Ratkaisu, jossa kirjoittaja, kertoja ja päähenkilö rinnastuvat toisiinsa, ei ole kuitenkaan välttämättä täysin ongelmaton, kuten myös Lejeune tuo esiin.¹¹⁹ Toisaalta tekijän, kertojan ja päähenkilön rinnastamisen lisäksi tarkastelen käsitteitä ja niiden tuottamaa verkostoa suhteessa toisiinsa, joten kysymys muodostuu monitasoiseksi, jatkuvasti liikkeessä olevaksi.

Käsitteiden risteävät, päällekkäiset käyttötavat liittyvät kuitenkin juuri siihen, että päiväkirjat ovat tutkimuksessani sekä omaelämäkerrallisia kirjoituksia, itsenäisiä kirjallisia teoksia että samalla historiallisia dokumentteja, jolloin katson, että niillä on todellisuuteen viittaava luonne. Toisaalta esimerkiksi autenttisuuden käsite on ongelmallinen, ja tekijä on tässä olemassa ennen kaikkea juuri tekstin maailmassa, jolloin kyse on kirjoittavasta minästä, tai esimerkiksi Maarit Leskelä-Kärjen käyttämän käsitteen mukaisesti ”minän kirjoituksesta”, aineistosta, jossa minä kirjoittaa itsestään ja elämästään modernisoituvassa yhteiskunnassa, muodostaa itseään kirjoittamisen avulla.¹²⁰

Samaan aikaan on siis hyvä muistaa, että esimerkiksi päiväkirjat kertovat aina vain osasta elämää ja niiden maailma on erityinen, eikä se ole koskaan täysin yhteneväinen eletyn elämän kanssa. Päiväkirjoihin kirjoitetaankin aina tulkittu ja rajattu maailma, jolle on ominaista dialogisuus ja kurottuvuus eri suuntiin.¹²¹ Kerrottu on siis aina lähtökohtaisesti eri asia kuin eletty.¹²² Asetelmana tutkimuksessani kuitenkin on, että omaelämäkerrallisen minän ja eletyn minän maailmat ja aikatasot voivat olla myös risteäviä ja toisiinsa rinnastuvia eli ne eivät ole välttämättä toisistaan aina täysin erillisiä, vaan tekstin minän avulla on myös mahdollista päästä käsiksi tietoon koskien elettyä minää, rajoitukset huomioiden.¹²³ Samalla on tärkeää huomioida,

119 Esim. Lejeune 2016, 35 ja passim. Tämä asetelma ei ole itsessään ongelmaton, vaan nostaa esiin monenlaisia kysymyksiä koskien esimerkiksi tekstejä (tai muita kertomisen tapoja), jotka on kirjoitettu muussa kuin yksikön ensimmäisessä persoonassa. Ks. myös esim. Sääsilahti 2011, 55. Päiväkirjojen kirjoittajaan, kertojaan ja omaelämäkerralliseen minään liittyvistä käsitteellisistä ja metodologisista ratkaisuista ks. myös esim. Kannas 2015, 15–18.

120 Ks. Leskelä-Kärki 2006, 57–58, 65–66.

121 Ks. myös Leskelä-Kärki 2006, 66.

122 Ks. myös esim. Tuohela 2008, 52.

123 Vrt. esim. Sääsilahti 2011, 55–59, joka kirjoittaa, että tekijän, kertojan, päähenkilön ja lukijan aika on toisistaan erillisiä, erotettavia, eli omaelämäkerrallinen aika ei ole samanlainen kuin eletyn elämän temporaalinen rakenne. Toisaalta Sääsilahti tuo esiin juurikin sen, kuinka ”Omaelämäkerrallisen teon, kirjoittamisen, kannalta katsottuna omasta elämästään kertova ei ole mikään kirjallisuustieteellinen kategoria kuten tekijä, kertoja, päähenkilö ja lukija, vaan tiettyssä kulttuurisessa, historiallisessa ja sosiaalisessa kontekstissa eksistoiva kokeva yksilö, joka kirjoittaessaan liikkuu oman elämänsä aikojen eri ulottuvuuksilla, muistelee mennyttä, suunnittelee tulevaa ja kirjoittaa nykyisyytensä

kuinka päiväkirjamuoto ja kysymykset toden ja fiktion välisistä suhteista tarjoavat subjektille uudenlaisia tapoja ja mahdollisuuksia kuvitella itsensä maailmassa. Kyse on niin ikään päiväkirjan avulla tuotetusta kerronnallisesta toimijuudesta,¹²⁴ joka toimii viittaussuhteessa elettyyn, kokevaan, kertovaan ja kirjoitettuun minään.

hetkellä”. Sääskilahti 2011, 59–60. Esimerkiksi juuri kulttuurihistoriallisen tiedon tuottamisen näkökulmista kysymykset omaelämäkerrallisen, kertovan minän ja eletyn minän välisistä suhteista ovat keskiössä. Paul Ricœur on tuonut esiin kerronnallista aikaa tarkastellessaan, kuinka kerrotun ajan kautta kerronnan ajalla on yhteys eletyn elämän aikaan. Ricœur 1985, 78–80. Ajallisuus ja kerronnallisuus ovatkin vastavuoroisessa suhteessa toisiinsa ja edellyttävät toinen toisiaan. Näin ollen myös tekstin ja maailman, tekstin sisä- ja ulkopuolen, erottaminen toisistaan kyseenalaistuu, eikä esim. fiktiivinen aika ole täysin irrallinen eletystä, toiminnan ja muistin ajasta. Ricœur 1980, 169 ja passim; 1984, passim; 1985, esim. 75 ja passim. Ks. myös esim. Sääskilahti 2011, 61–62. Sääskilahti lähestyykin Ricœurin avulla omaelämäkerrallisia tekstejä ja niiden lukemista ”ajan, kertomisen, kertomusten ja lukemisen välisten monimutkaisten suhteiden kautta ilman että keskustelu juuttuu esittävyiden, todenperäisyyden ja näiden vastakohdaksi nähdyin kuvitteellisen dikotomiaan”. Sääskilahti 2011, 67. Tämä on myös oma lähtökohtani. Kirjoitetusta minästä osana elettyä minää ks. myös esim. Eiranen 2019, 48 ja passim.

124 Kerronnallisesta toimijuudesta ks. esim. Meretoja 2017, 11–14, 21, 50, 66, 71, 75, 81; 2021b, 123.

2 Muistaminen ja ajallisuus päiväkirjakertomuksessa

2.1 Kirjoittaa, muistaa, olla olemassa

Kirsti Teräsvuori oli 17-vuotias, kun hän alkoi kirjoittaa päiväkirjaa syksyllä 1916. Hänen elämässään oli tapahtunut suuri muutos edellisenä keväänä sairastumisen ja koulun keskeyttämisen myötä, ja hänet oli lähetetty lääkärin määräyksestä Helsingistä maalle, Ristiinaan Gulinin pappilaan, tulevaksi lukuvuodeksi lepäämään ja hoitamaan itseään. Hän oli siis eräänlaisessa elämänsä taitekohdassa, jossa hän rakensi toimijuuttaan uudelleen, ja päiväkirja antoi tähän oivallisen muodon sekä mahdollisuuden. Päiväkirjojen ominaispiirteitä tutkinut Miia Vatka kirjoittaa, kuinka juuri tavallisuudesta poikkeavat ja ehkä odottamattomat asiat eli elämän taitekohdat saattavat johtaa päiväkirjan aloittamiseen, kuten Kirstin kohdalla oli kyse.¹²⁵

Päiväkirjoja tutkinut Steven E. Kagle nimittää tällaista elämänmuutoksesta alkunsa saavaa päiväkirjaa ”tilannepäiväkirjaksi” (*a diary of situation*), joka muuttuu ja laajenee kirjoitusten ja elämän edetessä ”elämänkirjaksi” (*a life diary*).¹²⁶ Kirstillä monet päiväkirjan aloittamiseen ja pitämiseen liittyvät motiivit ja funktiot¹²⁷ lopulta yhdistyivät ja lomittuivat, ja päiväkirja laajeni pian tällaiseksi Kaglen kuvaamaksi elämänkirjaksi. Kirsti kirjoitti muistaakseen ja ollakseen olemassa, mutta myös

125 Vatka 2005, 84–85, 266. Päiväkirjan aloittamisesta elämän taitekohdassa ks. myös esim. Perämäki 2020, 53. Elämän käänneet ja taitekohdat saattavat olla myös kriisikohtia, jolloin päiväkirjan aloittaminen voi kertoa niin ikään kriisistä. Tällöin päiväkirja voi toimia eräänlaisena kriisikirjana. Ks. esim. Sjöblad 2009, 26–33; Tuohela 2020, 159. Kirstin päiväkirjaa voisi mielestäni tulkita osittain myös tällaisena kriisikirjana, mutta ennen kaikkea laajempaan omasta elämästä kertomisen muotona.

126 Kagle 1986, 74; myös Kagle & Gramegna 1996, 55. Ks. myös Vatka 2005, 84–85.

127 Päiväkirjan funktioista on nostettu tutkimuksessa esiin mm. toiminta- ja rituaalifunktiot sekä kirjallisten taitojen kehittämiseen, esteettisiin, (historiallisten) tapahtumien tallentamiseen ja dokumentointiin, arjen hallitsemiseen, terapeuttisuuteen, selviytymiskeinoihin, minän ja maailman jäsentämiseen ja elämän inventointiin liittyvät funktiot. Ks. esim. Svenske 1993, 169–179; Vatka 2005, passim; Säskilähti 2011, 101–102; Leskelä-Kärki, Sjö & Lalu 2020, passim.

muodostaakseen kirjallisesti kunnianhimoista teosta, josta muodostui lopulta elämän mittainen, miljoonia sanoja sisältävä päiväkirjasarja.¹²⁸

Koulun keskeyttäminen ja uusi arki maalla mahdollistivat sen, että Kirstillä oli nyt vihdoin aikaa kirjoittaa, ja se oli oikeastaan jotain, mistä Kirsti oli jo pitkään haaveillut.¹²⁹ Hän ei kuitenkaan tyytynyt aloittamaan kirjoittamista ja kertomusta itsestään siitä hetkestä, joka vallitsi silloin, kun hän tarttui kynäänsä ja alkoi kirjoittaa. Hän halusi kirjoittaa päiväkirjaansa eräänlaisen, kerronnallisesti hyvin harkitun ja eheän, johdannon, prologin, jossa hän kertoi aikaisemmista kouluoloistaan,¹³⁰ selvensi tapahtumia menneeltä kesältä, kirjoitti saapumisestaan Ristiinaan ja punoi eräänlaista lankaa, joka johdatti tapahtumat siihen pisteeseen, jossa hän oli nyt, kirjoitushetkellä.¹³¹ Tämä viittaa mielestäni jonkinlaiseen haluun ja aikeeseen tähdätä kokonaisvaltaisen omaa elämää käsittelevän kertomuksen ja kuvauksen, omaelämäkerrallisen teoksen, tuottamiseen.¹³² Tämän johdannon, tai näytelmän tai esipuheen,

128 Tässä tutkimuksessa tarkastelen siis tämän päiväkirjasarjan alkuosaa vuosilta 1916–1923.

129 Kirstin ensimmäinen päiväkirja alkaa seuraavasti: ”Monta monituista kertaa olin ajatellut, että minun olisi pitänyt ruveta pitämään päiväkirjaa tai ainakin sentapaista, mutta siitä ei vaan tullut mitään. Ja kuitenkin minulla olisi ollut niin paljon kirjoitettavaa!” Teräsvuori 1: johdanto, 1.

130 Koulunkäynti oli ollut ilmeisesti monin tavoin rankkaa Kirstille, ja hän kirjoittikin johdannossaan muun muassa: ”Kuten sanottu oli viimeinen kouluvuoteni (1915–1916) kauhein kaikista. Ei sitä päivää mennyt, jona en olisi itkenyt. Eivätkä ne itkut mitään pieniä tirauksia olleetkaan! Melkein joka päivä oli minulla kokonainen läjä kertomuksia koulusta kerrottavana kotijoukolle.” Hän jatkoi, kuinka nämä kertomukset olivat joko viattoman hauskoja tai sitten sellaisia, jotka pistivät ”veren vihasta kiehumään”. Hänen veljensä oli kommentoinut näitä kertomuksia kuullessaan, kuinka Kirstin pitäisi kirjoittaa ne muistiin. Teräsvuori 1: johdanto, 1–2. Koulun merkityksestä lapsuuden ja nuoruuden kokemuksille, identiteetin muovautumiselle ja kerroituille muistoille ks. esim. Vehkalahti & Jouhki 2022, 377–378. Koulusta ja esimerkiksi sen aloittamisesta kertominen kuuluu myös niin sanottuun tyyppilliseen elämäntarinaa ja kulttuuriseen käsikirjoitukseen. Ibid. 383–384.

131 Tällainen nyt-hetki, joka paikantaa ajan ja paikan, kirjoitushetken, konkretisoituu Kirstin päiväkirjoissa monessa kohtaa erityisesti ”nyt”-käsitteen avulla. Nina Sääskilahti kirjoittaa, kuinka ”nyt-hetken hyödyntäminen on päiväkirjalle ominainen konventio, johon kannattaa kiinnittää erityistä huomiota”. Sääskilahti 2011, 120, myös 121–130. Myös Kirstin päiväkirjoissa tällainen nyt-hetki on siis toistuva elementti ja konventio, osa päiväkirjalle ominaista kerrontatapaa.

132 Ks. Teräsvuori 1: johdanto, 1–30. Myöhemmissä kirjoituksissa Kirsti kutsui tätä johdanto-osiota muun muassa näytelmäksi. Tiistaina 15.2.1917 hän kirjoitti: ”Olen hyvin innostunut kirjoittamaan ’näytelmäni’, joksi nimitän ’Runoelmieni’ alkuun tulevaa ’johdantoa.’” Teräsvuori 2: 15.2.1917, 373. Välillä tämä näytelmän kirjoittaminen saattoi jäädä pitkäksiin aikaa, ja Kirsti palasi sen pariin vuosienkin jälkeen. Ks. esim. Teräsvuori 2: 27.2.1917, 404; Teräsvuori 6: 2.4.1918, 1110; Teräsvuori 7: 18.5.1918, 1254; Teräsvuori 28: 7.5.1920, 3605, 3607. Erään merkinnän yhteydessä hän kirjoitti, kuinka tätä näytelmää kirjoittaessa ”On vaikea muistaa kolmen ja puolen vuoden vanhoja asioita, niinkuin minun nyt pitäisi muistaa”. Teräsvuori 28: 11.5.1920, 3622. Myös esimerkiksi

kuten hän tätä johdantoa myöhemmissä kirjoituksissaan nimitti, jälkeen hän kirjoitti vielä eräänlaisen alkupuheen:

Kaikki edelläoleva on kirjoitettu muistista. Nyt vasta alkaa varsinainen päiväkirjani. Se on täynnään epätäydellisyyksiä ja puutteita jos jonkinlaisia, mutta se onkin ymmärrettävää, kun tietää miten tulisessa kiireessä olen usein saanut muistiinpanoni tehdä, miten usein kirjoittaessani olen ollut kuoleman väsynyt tai järkiään sairas, miten mieleni on saattanut olla kuohuksissa ja miten monen monituista kertaa olen saanut keskeyttää kirjoittamiseni keskelle sanaa ja jatkaa sitä taas sitten ollenkaan ennättämättä katsoa, mitä edellä on ollut kirjoitettu. Tämä olkoon alkupuheeksi.¹³³

Tämän selkeästi päiväkirjojen puhtaaksikirjoittamisen¹³⁴ yhteydessä laaditun alkupuheen ja eräänlaisen sävyltään omia kirjoituksia jälkeensä jopa hieman vähättelevän ja selittelevän lukuohjeen jälkeen alkoivat päiväkirjalle tyypilliset kronologisessa järjestyksessä päivätyt merkinnät. Ensimmäinen varsinaisesti päivätty merkintä on kirjoitettu maanantaina 4.9.1916. Tästä lähti eteenpäin kulkeva kertomus,¹³⁵ joka koostui päiväkohtaisista, usein arkisista ja rutiininomaisista tapahtumista, jotka elivät päiväkirjan sivuilla monesti kerronnallistettuina tarinoina. Yhden päivän sisällä sattuneiden tapahtumien välillä ei ollut aina välttämättä muita yhteyksiä kuin ajallinen peräkkäisyys, jolloin tapahtumat seurasivat toisiaan tiettyinä päivinä tietyssä järjestyksessä.¹³⁶ Toisaalta taas asioiden peräkkäisyyden lisäksi esimerkiksi jollakin tavalla yllätykselliset ja poikkeavat asiat saattoivat saada kerronnallista arvoa, jolloin

kirjallisella alalla toiminut Olla-veli oli kirjoittanut näytelmiä, joista Kirsti puhui esimerkiksi 19.1.1919 tehdyssä merkinnässään. Teräsvuori 14: 19.1.1919, 1961. Näytelmän lisäksi Kirsti kutsui kyseistä osiota esipuheeksi. Maanantaina 28.6.1920 hän kirjoitti: ”Olen antanut itselleni niin hyvän syntymäpäivälahjan, etten voi parempaa saada. Sain kirjoitetuksi loppuun konseptin siihen ’esipuheeseen’, joka tulee päiväkirjani alkuun. Kun olen kirjoittanut sen puhtaaksi, saan ruveta kirjoittamaan puhtaaksi ensimmäisiä runoelmiani.” Teräsvuori 32: 28.6.1920, 3971. Nimitän itse tätä osiota tässä tutkimuksessa johdannoksi, koska se kuvaa mielestäni parhaiten osion roolia päiväkirjasarjan kokonaisuuden sisällä.

133 Teräsvuori 1: alkupuhe, 30–31.

134 Käsittelen tätä päiväkirjojen puhtaaksikirjoittamista tarkemmin luvussa 2.3.

135 Kirsti kutsui itse päiväkirjojaan ja kirjoituksiaan useaan otteeseen kertomuksiksi, ja ylipäätään kertomukset, omat ja muiden, olivat tärkeässä osassa hänen elämänsä. Ks. esim. Teräsvuori 2: 24.11.1916, 195; Teräsvuori 3: 9.4.1917, 554; Teräsvuori 7: 21.4.1918, 1191; Teräsvuori 13: 16.1.1919, 1947; Teräsvuori 106: 6.8.1922, 8517; Teräsvuori 119: 11.2.1923, 9247; Teräsvuori 132: 20.6.1923, 9969. Ks. myös Sjö 2020, 138–139. Päiväkirjoista oman elämän kertomuksina ks. myös esim. Säskilahti 2011, 26 ja passim.

136 Tämä kronologia oli Kirstille tärkeää ja saattoi omalta osaltaan kertoa siitä, että hän koetti kirjoittaa todellisuuden mukaisesti niin pitkälle kuin oli vain mahdollista. Toisaalta kronologiaa rikkoivat erilaiset aikatasojen vaihtelut ja päällekkäisyydet. Käsittelemme tätä asiaa vielä tarkemmin luvun edetessä.

merkinnästä syntyikin hyvä, muistiin kirjoittamisen arvoinen tarina.¹³⁷

Kirsti nimesi jokaisen kirjoittamansa vihon päiväkirjaksi, mutta kutsui tekstissä kirjoituksiaan päiväkirjan ja kertomuksen lisäksi esimerkiksi seuraavilla nimityksillä: runoelmat (tai Runoelmat), Runovihko, runot, iltakirja ja Juorukirja.¹³⁸ Nimittipä hän eräässä merkinnässä päiväkirjojaan hellästi omaksi ”tietykseen”,¹³⁹ ja sunnuntaina 28.8.1921 hän kirjoitti pilke silmäkulmassa: ”Mitähän, jos muuttaisin Runoelmien nimen? Rosollia – eikö se sopisi paremmin?”¹⁴⁰ Yksinäisyyden keskellä Kirsti puolestaan kirjoitti, että ”Onhan minulla kuitenkin yksi hyvä ystävä ja se on minun ’Runoelmani.’”¹⁴¹ Omaa kirjoittamistaan hän kutsui usein runoiluksi tai runoiliseksi ja itseään runoilijaksi, mutta puhui myös kirjoittamisesta ja kertomisesta viitattaen päiväkirjoihinsa kohdistuvasta toiminnasta.¹⁴² Eräässä puhtaaksikirjoittamisen

137 Ks. myös Sääskilahti 2011, 200–201.

138 Ks. esim. Teräsvuori 2: 15.2.1917, 373; Teräsvuori 3: 20.3.1917, 502; 7.4.1917, 551; 6.5.1917, 591; 20.8.1917, 707; Teräsvuori 6: 5.3.1918, 1061; Teräsvuori 7: 24.5.1918, 1267; 28.5.1918, 1275; Teräsvuori 8: 16.6.1918, 1312; Teräsvuori 9: 15.7.1918, 1392; 13.8.1918, 1496; Teräsvuori 11: 26.9.1918, 1625; 2.10.1918, 1636; 15.10.1918, 1663; 20.10.1918, 1684; 22.10.1918, 1689; Teräsvuori 12: 5.11.1918, 1732; 11.11.1918, 1750, 1751; 13.11.1918, 1757; 14.11.1918, 1762; 5.12.1918, 1816; 10.12.1918, 1834; Teräsvuori 17: 9.7.1919, 2324; 18.7.1919, 2340; 19.7.1919, 2342; Teräsvuori 21: 10.12.1919, 2842; Teräsvuori 23: 20.1.1920, 2967; Teräsvuori 24: 16.2.1920, 3102; 17.2.1920, 3109; 22.2.1920, 3136; Teräsvuori 31: 26.6.1920, 3932–3933; Teräsvuori 32: 30.6.1920, 3981; Teräsvuori 34: 26.7.1920, 4202; 27.7.1920, 4212, 4214; Teräsvuori 36: 8.8.1920, 4411; Teräsvuori 45: 3.12.1920, 5139; Teräsvuori 49: 15.1.1921, 5317; Teräsvuori 52: 18.2.1921, 5512; Teräsvuori 65: 13.6.1921, 6224; Teräsvuori 77: 1.10.1921, 6925; Teräsvuori 120: 16.2.1923, 9292; Teräsvuori 123: 22.3.1923, 9486; Teräsvuori 130: 13.6.1923, 9880. Armo-veli puhui Kirstin päiväkirjasta vielä nimellä pöytäkirja. Ks. Teräsvuori 49: 15.1.1921, 5317; Teräsvuori 60: 26.4.1921, 5981.

139 Teräsvuori 115: 21.12.1922, 9014.

140 Teräsvuori 74: 28.8.1921, 6756.

141 Teräsvuori 89: 19.2.1922, 7601.

142 Ks. esim. Teräsvuori 2: 27.11.1916, 205; 16.12.1916, 267; 23.1.1917, 320; 23.2.1917, 393; 24.2.1917, 400; Teräsvuori 3: 24.3.1917, 518; 4.4.1917, 547; 21.5.1917, 631; Teräsvuori 4: 26.11.1917, 836; 11.1.1918, 926; Teräsvuori 5: 13.1.1918, 944; Teräsvuori 6: 7.4.1918, 1136; Teräsvuori 7: 14.4.1918, 1173; 15.4.1918, 1173; Teräsvuori 9: 18.7.1918, 1411; 19.7.1918, 1411; 12.8.1918, 1495; Teräsvuori 10: 14.8.1918, 1504; 16.8.1918, 1517; Teräsvuori 11: 24.9.1918, 1619; 5.10.1918, 1645; 11.10.1918, 1658; 19.10.1918, 1683; 21.10.1918, 1686; 24.10.1918, 1694; 28.10.1918, 1712; Teräsvuori 12: 5.11.1918, 1734; 25.11.1918, 1793; Teräsvuori 13: 24.12.1918, 1868, 1872; 25.12.1918, 1874; 1.1.1919, 1900; 2.1.1919, 1902; 6.1.1919, 1916–1917; 9.1.1919, 1929; Teräsvuori 14: 19.1.1919, 1960; 20.1.1919, 1967; 23.1.1919, 1979, 1982; 25.1.1919, 1988; 31.1.1919, 2007; 15.2.1919, 2049; 19.2.1919, 2055; Teräsvuori 15: 24.3.1919, 2106; 27.3.1919, 2112; 4.4.1919, 2125; Teräsvuori 16: 31.5.1919, 2239; 1.6.1919, 2240, 2243; Teräsvuori 17: 25.7.1919, 2353; 3.8.1919, 2390; Teräsvuori 18: 21.8.1919, 21.8.1919, 2477; Teräsvuori 19: 28.9.1919, 2573; 7.10.1919, 2588; 20.10.1919, 2617; Teräsvuori 21: 23.11.1919, 2753; 7.12.1919, 2811; Teräsvuori 23: 20.1.1920, 2967; Teräsvuori 26: 26.3.1920, 3301; 30.3.1920, 3333; 11.4.1920, 3404; Teräsvuori 27: 12.4.1920, 3409; 19.4.1920, 3473, 3479; Teräsvuori 28: 28.4.1920, 3534; Teräsvuori 51: 13.2.1921, 5477; 14.2.1921, 5479; Teräsvuori 53: 27.2.1921, 5563; Teräsvuori

yhteydessä tekemässään merkinnässä hän puhutteli itseään, päiväkirjan kirjoittajaa ja kertojaa, sekä puhtaaksikirjoittajaksi että päiväkirjanpitäjäksi.¹⁴³

On kiinnostavaa pohtia, mihin esimerkiksi Kirstin runsaasti käyttämät ”runoilu” ja ”runoileminen” käsitteet viittasivat ja mikä merkitys niiden käytöllä oman kirjoittamisen kuvailulle ja arvottamiselle oli. Toisaalta voi olla, että käsitteiden käyttäminen liittyi kokemukseen oman kirjoittamisen ja kirjoittajuuden jonkinlaisesta vähempiarvoisuudesta erotuksena ammatikseen kirjoittaviin. Toisaalta taas runous-sanaan liittyy itsessään monta eri puolta ja myös eräänlainen poeettisen toiminnan mahdollisuus. Kulttuurihistorioitsija Jukka Sarjala on pohtinut tällaista poeettista toimintaa esimerkiksi Turun romantikkoihin kuuluneen poliitikko, kirjailija, runoilija, historiantutkija ja toimittaja Adolf Ivar Arwidssonin (1791–1858) omaelämäkerrallisten kirjoitusten kohdalla. Sarjala esittää, kuinka Arwidssonin minän ja oman itsen muodostuminen tapahtui itserefleksiivisesti, tunnustavassa puheessa, mutta myös erottautumisen halun ja muihin otetun etäisyyden keinoin¹⁴⁴. Sarjalan mukaan poeettinen toiminta ikään kuin kytki Arwidssonin sekä hänen retoriikkansa runoilijoihin ja eräänlaisiin (myyttisiin) sankarihahmoihin sekä myöhemmän romantiikan geniuksiin, jotka uhmasivat vallitsevia teoskohtaisia ja sosiaalisia sääntöjä eronteon ja arkisen yläpuolelle kohoavan keinoin. Näin poeettinen toiminta yhtäältä suuntautui esteettiseen, toisaalta sosiaaliseen järjestykseen ja samalla haastoi ympäristön konventioita. Tämä sekä luo uutta taidetta tai järjestystä että osoittaa ihmisen ainutkertaisen elämän. Näin ollen taiteilija tai teos erottuu – *minä* erottuu

55: 12.3.1921, 5686; Teräsvuori 58: 7.4.1921, 5856; Teräsvuori 70: 24.7.1921, 6546; Teräsvuori 75: 31.8.1921, 6776; Teräsvuori 76: 18.9.1921, 6860; Teräsvuori 83: 4.12.1921, 7231–7232; Teräsvuori 103: 8.7.1922, 8371; Teräsvuori 104: 15.7.1922, 8414; 16.7.1922, 8427; Teräsvuori 106: 6.8.1922, 8517; Teräsvuori 108: 2.9.1922, 8615; Teräsvuori 111: 24.10.1922, 8807; Teräsvuori 113: 23.11.1922, 8901; Teräsvuori 115: 21.12.1922, 9015; Teräsvuori 119: 7.2.1923, 9233; 9.2.1923, 9241–9242; 11.2.1923, 9247; Teräsvuori 120: 16.2.1923, 9292; Teräsvuori 121: 5.3.1923, 9378; Teräsvuori 122: 9.3.1923, 9396; 14.3.1923, 9445; Teräsvuori 123: 15.3.1923, 9454; 22.3.1923, 9487–9488; Teräsvuori 124: 1.4.1923, 9541; Teräsvuori 127: 14.5.1923, 9723–9724; Teräsvuori 132: 22.6.1923, 9990; 24.6.1923, 9993; Teräsvuori 135: 24.6.1923, 10178; 3.8.1923, 10123; 8.8.1923, 10138; Teräsvuori 136: 31.8.1923, 10230. Kirsti kirjoitti päiväkirjoissaan myös harvojen ystäviensä päiväkirjakirjoittamisesta ja kutsui esimerkiksi Iriksen kirjoittamista niin ikään runoiluksi. Ks. esim. Teräsvuori 11: 27.9.1918, 1629. Eräessä merkinnässä Kirsti niin ikään kirjoitti, kuinka hänen äitinsä kutsui Kirstiä kirjailijattareksi. Teräsvuori 13: 24.12.1918, 1872.

143 Tämä eri aikatasoilla tapahtuva kirjoittajaa ja kertojaa kuvaava kommentointi tapahtui erään merkinnän yhteydessä, jossa Kirsti kirjotti tulevana päivä päiväältä yhä heikomiksi: ”[31.12.1931 Rekolassa. Puhtaaksikirjoittajasta näyttää siltä, kuin päiväkirjan-pitäjän heikkous olisi päässyt parhaaseen vauhtiinsa sen perästä, kuin hän oli joutunut tri Leideniuksen hoitoon. Ei kai päivälepo voinut heikentää? Pillerit? Missä vika?]” Teräsvuori 15: 3.3.1919, 2074.

144 Marja Jalava (2005, 82–122) on käsitellyt esimerkiksi Arwidssonin omaelämäkerrallista kirjoittamista ja modernin yksilösubjektin muodostumista väitöskirjassaan.

suhteessa muihin. Toisaalta Arwidssonin kohdalla erottautumisen, etäisyyden pitämisen ja oman minän varjelun taustalla saattoi olla myös arvostuksen ja hyväksynnän hakeminen.¹⁴⁵

Sarjalan tulkinnat puhuttelevat myös Kirstin kirjoittamiseen ja runoilemiseen liittyvien luonnehdintojen kohdalla, sillä hän uhmasi ajalle tyypillisiä konventioita mutta toivoi myös voivansa liittyä esteettisen traditioon, mahdollisuuteen luoda uutta, erottautua. Samalla tunne elämän ainutkertaisuudesta, jonka poeettinen toiminta tässä mielessä mahdollisti, saattoi muodostua elämässä kiinni pitäväksi voimaksi. Lopulta kyky suhtautua omaan tekemiseen muodostui kuitenkin ristiriitaiseksi. Kaikkiaan kirjoittaminen alkoi liittyä vahvasti koko olemassaoloon pian aloittamisen jälkeen, ja kerran Kirsti jopa kirjoitti, kuinka hän nukkuessaankin uneksi, mitä kirjoittaisi päiväkirjaan.¹⁴⁶

Kirsti muodosti päiväkirjoissaan usein yhtä merkintää laajempia tapahtumakuvausvauksia ja kertomuksia. Hän hyödynsi nähdäkseni elämäntarinan muodostamisen konventioita tuottamalla kirjoituksissaan muun muassa tunnetta jatkuvuudesta ja kronologiasta, mikä syntyi päiväkirjamuodossa ikään kuin luonnostaan, ajallisten kirjoituskertojen tuloksena.¹⁴⁷ Koska Kirsti kirjoitti päivittäin – tai ainakin tuotti kuvitelman päivittäin tapahtuvasta ja etenevästä kirjoittamisesta – ja usein monen sivun mittaisia merkintöjä ja kertomuksia päivän tapahtumista, pääsee lukija seuraamaan monelta osin kuvausta jatkuvasta, tai siihen pyrkivästä ja kurottavasta, eletystä elämästä, jonka päähenkilönä¹⁴⁸ Kirsti, päiväkirjojen kertoja, puhtaaksikirjoittaja ja päiväkirjanpitäjä esiintyy. Toki päiväkirjan tuottamisen tavasta ja päiväkirjamuotoon liittyvistä konventioista johtuen päiväkirjoissa on erilaisia aukkoja, eikä kerronta ole aina johdonmukaista ja koherenttia.¹⁴⁹ Kuitenkin esimerkiksi aukot, kuten päiväkirjoja, omaelämäkerrallista aikaa ja muistin kulttuuria tutkinut Nina Sääsکیlahti kirjoittaa, tekevät kirjoituksesta elävän, hengittävän, jatkuvasti muuttuvan.¹⁵⁰ Mielenkiintoista Kirstin päiväkirjakirjoituksissa ja oman elämän kertomisen muodossa ovat myös erilaiset kirjoitusten tauot ja rytminvaihtelut sekä erilaiset aikatasot, eräänlaiset metajuonet, jotka risteilevät kirjoituksissa limittäin ja tekevät niistä monikerroksisia. Jatkuvuutta rikkoo siis päiväkirjankin sivuille ulottuva elämän ja

145 Sarjala, luento Turun yliopistossa 8.4.2021. Ks. myös Sarjala 2020, passim. Poeettisesta toiminnasta ja elämän muotoutumisesta ks. myös esim. Sarjala 2005, passim.

146 Ks. Teräsvuori 14: 2.2.1919, 2010.

147 Ks. Linde 1993, passim.

148 Kirsti ei mahdollisesti ollut pelkästään omien päiväkirjojensa päähenkilö, vaan eräässä vuoden 1921 merkinnässä Kirsti kertoo, kuinka hänen äitinsä sanoi alkavansa kirjoittaa teosta, jonka päähenkilö on niin ikään Kirsti. Teräsvuori 58: 31.3.1921, 5821.

149 Vrt. esim. päiväkirjojen kirjoittajat, jotka eivät kirjoita päiväkirjaansa päivittäin, vaan kirjoitusten välillä saattaa olla pitkiäkin taukoja. Koska kirjoittaja ei tällöin ennätä elämältään pitää kirjoitettua muotoaan elossa, on tuloksena usein repeilevä ja katkonainen kertomus tai kuvaus elämästä. Ks. esim. Sääsکیlahti 2011, 204.

150 Sääsکیlahti 2011, 343.

ajan hajoavaisuus. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö elämäänsä elävä ja sitä muistiin kirjoittava voisi tavoitella ja kaivata jatkuvuuden tunnetta ja muotoa tai että jatkuvuus itsessään ei olisi todellista.¹⁵¹

Erilaisiin vihkoihin (puhtaaksi)kirjoitettu päiväkirjasarja on jo lähtökohtaisesti hajoava ja katkonainen kokonaisuus. Kirstin päiväkirjat kuitenkin muistuttavat usein ulkoisesti toisiaan ja ovat hänen sivunumeroimiaan, mikä omaelämäkertoihin ja päiväkirjoihin erikoistuneen kirjallisuudentutkija Philippe Lejeunen mielestä todistaa kirjoittajan kaipuusta jatkuvuuteen.¹⁵² Mielenkiintoinen jatkuvuuteen kiinnittymisen, tai sen kaipuuseen kurottava, merkki oli myös Kirstin tapa merkitä kirjoitukset aloittavien päivämäärien lisäksi oma ikänsä päivissä jokaisen kirjoituksen perään.¹⁵³ Merkinnät siis alkoivat kirjoitushetken osoittavan päivämäärän ilmoittamisella päiväkirjoille hyvin konventionaaliseen tyyliin, mikä liittyi myös päiväkirjan tallennusfunktioon eli tarpeeseen saada ohi lipuva aika tallennetuksi, pysäytetyksi sanoihin, ja päättyivät iän merkkäamiseen päivien tarkkuudella.¹⁵⁴ Tämä tapa muodosti ikään kuin eräänlaisen päiväkohtaisen kronologian ja sulkeuman päiväkirjoihin, jolloin jokainen päivä muodosti oman osansa suuremman, monikerroksisen kokonaiskuvan sisällä ja suhteessa siihen.

Iän merkitseminen päivissä toimi myös eräänlaisena kiinnikkeenä elämään ja sen eteenpäin virtaavuuteen. Eleyt päivät olivat laskettavissa; päivien ja iän karttuminen tiesivät myös uusien päiväkirjasivujen syntymistä, jotka kartuttivat yhä jatkuvaa elämää ja jotain, mistä kirjoittaa ja kertoo. Tämä on mielenkiintoista sitä vasten, että Kirsti kirjoitti monesti halustaan, toisinaan myös pelostaan, kuolla. Epätoivoa elämään ja kirjoituksiin toivat myös erilaiset tunteet ja pelot oman mielen ja muistin hajoamisesta sekä kokonaisvaltaisesta, monella tapaa lamauttavasta sairastumisesta, kykenemättömyydestä asettua elämän raameihin. Päivän päätteeksi kirjattu luku merkitsi siis jälleen yhdestä päivästä selviytymistä ja seuraavaan kurottamista. Ehkä luontevinta onkin kuvata Kirstin kirjoittamista sekä jatkuvan että epäjatkuvan,

151 Käsittelen erilaisten aikatasojen liikettä ja rakentumista tarkemmin luvussa 2.3.

152 Lejeune 2009, 182–183.

153 Kirsti aloitti tämän tavan 27.11.1916. Teräsvuori 2: 27.11.1916, 205. Yleensä tämä juokseva luku eli Kirstin ikä oli lopussa pelkästään numeroina ilman muita selityksiä, mutta esim. 27.9.1918 hän kirjoitti: ”Olen elänyt 7000 päivää.” Teräsvuori 11: 27.9.1918, 1630. Joitakin vuosia myöhemmässä merkinnässä hän puolestaan kommentoi, puhtaaksikirjoittaessaan, seuraavaa: ”[Tämä luku, joka suurenee joka päivä, tarkoittaa päiviä, jotka olen elänyt tämän maailmaan vastuksena. Eelis Pinomaa laski kerran ikäni ja minä olen vain luottanut hänen laskuunsa. Nyt, 15.1.1950 laskin itse elinpäiväni, ottaen huomioon karkausvuodetkin, ja tulos oli 7810 päivää. Olen voinut erehtyä, mutta rupean kuitenkin nyt elämään oman ajanlaskuni mukaan.]” Teräsvuori 43: 15.11.1920, 5039. Saman tyyppinen selitys esiintyy kirjoituksissa jälleen muutaman vuoden päästä olevassa merkinnässä (puhtaaksikirjoituksen yhteydessä, joka on puolestaan päivätty vuodelle 1957). Teräsvuori 15.1.1923, 9110.

154 Ks. Vatka 2005, 174; Sääskilahti 2011, 102–104, 112–113.

monikerroksisen kerrontatavan yhdistelemisenä, missä erilaiset kerronnan ja kuvailemisen keinot lyyrisestä¹⁵⁵ arkiseen liittyvät toisiinsa, jolloin myös päiväkirjat ja omaelämäkerta limittyvät lähelle toisiaan.

Kirstin päiväkirjat sisältävät paikoitellen hyvin proosamaisia piirteitä muun muassa henkilöhahmojen välisten dialogien ja päähenkilön, Kirstin, sisäisten monologioiden muodostaessa eteenpäin kulkevaa mutta eri aikatasoilla liikkuvaa, monikerroksista kertomusta. Esimerkiksi 3.5.1917 päivätyssä merkinnässä Kirsti kirjoitti Gulinin pappilassa ollessaan aamupalalla tapahtuneen seuraavaa:

Jäin yksin [keittiöön piiän mennessä siistimään toista huonetta]. Silloin ajattelin: ”Tunnen, ettei minulla enää ole vastenmielisyyttä tätä puuroa kohtaan. Haistanpa sitä siis. Kas, sehän haisee ihan niinkuin litistetyt kauraryynit, joita Armo ja minä ennen aikaan söimme herkuttelutarkoituksessa. Minäpä käyn hakemassa lusikan tuolta laatikosta.” Otin teelusikalla puuroa padasta ja panin suuhuni – paljaaltaan! Se maistui hyvältä – ollakseen kaurapuuroa. Kuulin ruokasalista tam-tamin äänen ja vein puuron sisään. Kun täti oli ottanut sitä omalleen ja Tiivan lautaselle, kuiskutin hiljaa hänelle: ”Nyt minäkin otan tätä.” Ja otin. Oi sitä hymyä, mikä levisi tädin kasvoille! Mutta muu pöytäkunta oli kuin puulla päähän lyöty. Ensin selvisi setä. ”Onk’ se ohrapuuroa?” hän kysyi. ”On!” vastasin nauraen. Tädin kasvat loistivat. Ruth sopersi jotain, mutta Aino oli kauhistuneen näköinen. Kuulin hänen ruotsiksi kuiskaavan Marja tädille: ”Eikös se ole kaurapuuroa?” – ”No, miltäs maistui?” setä kysyi. Mutta täti iloitsi sydämensä pohjasta. – Minusta tuntui, kuin tuuli olisi humissut juuri minulle, kutsuen minua ulos, ja minä noudatin kutsua ja menin – vanhaan tupaan, missä Rauha oli nikkaroimassa. Katselin halulla hänen työtään kauan aikaa ja sitten vasta läksin kävelemään. Kalliolla oli hauska viheltää.¹⁵⁶

155 Lyyrisestä kuvailusta hyvä esimerkki on seuraava kirjoitus: ”Läksimme astumaan metsää kohti. Lintujen laulu taukosi. Silloin alkoi kuulua tuulen salaperäinen humina kuusien latvoissa. Suhina kävi kuuluvammaksi, se lähestyi meitä, mutta ei tavoittanut. Tuulen humina tyynnyttää, tasoittaa, se laskee levon sydämeen. Ei mikään kehtolaulu voi olla rauhoittavampi ja kehtolauluksi sopivampi kuin tuulen humina puiden latvoissa.” Teräsvuori 1: 1.11.1916, 127. Eräänä tammikuisena lauantaina Kirsti puolestaan kirjoitti, kuinka oli kaalikääryleitä käännellessään alkanut kuvitella jotakin uutta kertomusta ja samalla ”uudenuutukaista polkua raivaamaan”. Hän jatkoi, kuinka kyseisestä jutusta ”tuli liikuttavan kaunis ja runollinen”. Teräsvuori 14: 25.1.1919, 1985. Esimerkiksi James Phelan tutkii kaunokirjallisten teosten hybridimuotoja, joissa narratiivisuutta ja lyyrisyyttä yhdistellään. Phelan 2007, passim. Myös Kirstin päiväkirjoja on mahdollista tarkastella tällaisena hybridimuotona, sillä kiinnostavia elementtejä päiväkirjoissa ovat esimerkiksi kerronnan liike, seisahdukset ja eteneminen. Ks. myös Sääskilahti 2011, 159–162.

156 Teräsvuori 3: 3.5.1917, 584–585. Olen aikaisemmin käyttänyt tätä sitaattia *Päiväkirjojen jäljillä* -teoksessa (2020) olevassa artikkelissani.

Merkinnän alussa kuvailtu tapahtuma oli omalta osaltaan hyvin merkityksellinen, sillä esimerkiksi syöminen tuotti monin paikoin hankaluuksia Kirstille. Nyt hän kuitenkin pystyi syömään kaurapuuroa, joka jopa maistui hyvälle. Tätä iloista kertomusta seurasi vielä lyhyt kirjoitus rauhallisesti ja harmonisesti kuvatusta hetkestä, jolloin Kirsti lähti ulos kävelemään. Kerronnan rauhallinen sävy kulminoitui henkilöön nimeltä Rauha, joka ilmeisesti oli yksi pappilan palveluskuntaan kuuluvista henkilöistä ja jonka nikkaroimista Kirsti seurasi kuin vailla mitään murheita, elämästä keskellä idylliä nauttien ja vihellellen.¹⁵⁷

Kertomus saa mielenkiintoisesti jatkoa muutaman vuoden päästä, kun Kirsti vieraili kesällä 1922 pappilassa, paikassa, jota hän monesti mielellään päiväkirjojensa avulla muisteli.¹⁵⁸ Kertoja palaa merkinnässään tuohon vuosien takaiseen kaurapuurontäyteiseen tapahtumaan erään dialogin avulla: ”Syötkö sinä kaurapuuroa?” kysyi setä. ”Kyllä syön. Syön kaaliakin jo. Maisteri hymyi.”¹⁵⁹ Kirstin päiväkirjoille tyypillinen ja tärkeä ruokamotiivi toistuu näin merkityksellisenä kerronnan kehyksenä ja punaisena lankana.¹⁶⁰ Ristiina on paikka, jossa olo ja kirjoitus sekä sen sävy ja liike kevenevät. Näin myös syömisestä tulee helpompaa.

Tällaiset ylläolevan esimerkin kaltaiset kerronnan sävyt saivat otteen paikoittelun, raastavien ja murheellisten tapahtumien sekä olotilojen kuvailun vastineena.¹⁶¹

157 Ks. myös Sjö 2020, 148.

158 Ristiinassa vietetty lukuvuosi 1916–1917 oli monella tavalla tärkeä ja merkityksellinen Kirstille. Hän kirjoitti myöhemmin useassa kohtaa, kuinka luki mielellään vanhoja kirjoituksiaan tuolta ajalta joko itselleen tai joillekin ystävilleen. Monet Ristiinan henkilöahmot jäivät elämään jollakin tavoin Kirstin elämään ja kirjoituksiin pitkiksi ajoiksi pappilassa olon jälkeenkin, ja Kirsti myös vieraili muutamia kertoja myöhemmin pappilassa. Kuitenkin se maailma, joka kirjoituksissa esiintyy, oli juuri se, mitä Kirsti erityisesti kaipasi ja jota ei koskaan tuntunut enää saavan takaisin. Esimerkiksi marraskuussa 1918 hän kirjoitti: ”Myrsky soitteli mielikuvitukseni liikkeelle. Minun oli hyvä ollakseni, kun kuuntelin tuulen pauhaamista. Tuli halu ruveta muistelemaan Ristiinan aikoja. Otin runoelman esille ja luin parsimisen lomassa. Siihen aikaan nauroin paljon.” Teräsvuori 12: 11.11.1918, 1750.

159 Teräsvuori 103: 3.7.1922, 8331.

160 Kirstin omien sanojen mukaan nukkumisasia, ongelmat liittyen nukkumiseen ja unetomuuteen, toimi päiväkirjan punaisena lankana. Teräsvuori 17: 11.7.1919, 2329.

161 Mielenkiintoinen, pysähdyttäväkin, kerronnan sävyjen vastakohtaisuus kulkee esimerkiksi kesällä 1920 kirjoitetussa merkinnässä, jossa kertoja kuvailee samanaikaisesti sekä kaunista, luontometaforin elävöitettyä kohtausta, jota siivittää vielä ”Meren laulu” että hyvin raastavaa kuvaa tilanteestaan toisessa elämänvaiheessa, joka risteää kuitenkin aiemman kanssa päiväkirjojen puhtaaksikirjoittamisen yhteydessä. Kirjoituksessa kertoja kuvailee esimerkiksi seuraavan dialogin: ”Tuuli otti lisää vauhtia. ’Ovat niin jylhiä tämmöiset kalliorannat, huomautti herra Backman. ’Niin on, mutta hauska on katsella, miten laineet pärskyvät niitä vasten, vastasin. ’On, on, nyt kesällä, mutta syksyllä se on kolkkoa. Luonto on kuollut ja järvi on kylmän.’ ’Niin, mutta se on taas omalla tavallaan viehättävää!’ Herra Backman myönsi niin olevan. Kun myrsky pauhaa ja sade ropisee vasten ikkunoita, niin eikö sekin saa ’säveleit’ soimaan rinnassa?’ Tuuli kertoo salaisuuksia sille, joka osaa kuunnella ja ymmärtää.” Teräsvuori 33: 18.7.1920, 4166–4167.

Kyseisestä tapahtumasta muodostui näin ollen osa Kirstin omaa kehityskertomusta, jossa kirjoittaja käytti muun muassa kerronnan tehokeinona preesensia kuvaillessaan kertojan ajatuksia.

Nina Sääskilahti kirjoittaa, kuinka preesensin käyttö päiväkirjassa kuuluu kielen performatiivisiin mahdollisuuksiin, keinoon, jolla kertoja tekee itseään olemassa olevaksi kirjoitukseensa.¹⁶² Kerrontatyylillä on hyvin ominaista edellisen esimerkin lisäksi myös monissa muissa kohdissa Kirstin päiväkirjatekstejä. Edellä esitellystä katkelmasta käy myös ilmi Kirstille ominainen tyyli käyttää kappaleiden jaotteluun ajatusviivaa, joka rytmittää kerronnan liikettä mutta samalla osoittaa eletyn ja kertomisen katkonaisuutta, pysähtymisiä ja hiljaisuuksia.¹⁶³ Katkelmasta ilmenee niin ikään Kirstille ominainen tapa viedä kertomusta eteenpäin kuvailemalla henkilöiden välisiä keskusteluja, jotka hän kirjoitti selkeästi tekstiin erotelluksi dialogiksi. Katson, että kirjoittaminen ja päiväkirjakertomuksen luominen oli Kirstille ominaista, ja hänellä oli hyvin moderni, voisiko sanoa paikoitellen jopa postmoderni – aikatasojen vaihteluiden ja hyppeleyden, metajuonien ja intertekstuaalisten viittausten siivittäminen – tapa kirjoittaa ja käyttää kieltä sekä sekoittaa eri tyyllilajeja keskenään.¹⁶⁴ Kirstille kertominen ja kertomukset olivat osa jokapäiväistä elämää ja häntä monin tavoin määrittävää. Hän oli ikään kuin kertomusten ruumiillistuma. Tästä kertoo Kirstin ystävän, päiväkirjoissa tiiviisti esiintyvän Iris Backmanin kommentti siitä, kuinka jopa Kirstin silmistä pystyi lukemaan kokonaisia kertomuksia.¹⁶⁵

Eksistentialismin kuuluisimpiin edustajiin kuuluva filosofi ja kirjailija Jean-Paul Sartre kirjoitti 1900-luvun alkupuolella, kuinka ihminen näkee kaiken mitä hänelle tapahtuu kertomansa läpi, sillä ihminen on aina kertoja. Sartren mukaan juuri tämä

Tämän kerronnan lomassa kulkee kuitenkin metajuoni ”tulevaisuudesta”, jossa kertoja on kuvaillut hieman ennen kyseistä dialogia hyvin päinvastaista maailmaa: ”[8.9.1937. [–] Eilen illalla oli yksi elämäni kauheimpia epätoivon ja sairauden ja avuttomuuden aiheuttamia itkukohtauksia. Sydän, koeta vielä kestää! En tahdo kuolla tässä ’insinööri’ Eino Rinteen asunnossa. Asemani on niin kurja, että sen vuoksi otin tästä taas pitkää aikaa esille tämän työn, rauhoittuakseni. Ihmisten sydämettömyydellä ja väärämielisyydellä ei ole rajoja.]” Teräsvuori 33: 18.7.1920, 4164.

162 Sääskilahti 2011, 126. Sääskilahti kirjoittaa niin ikään, kuinka preesensin käyttö vahvistaa tekstin uskottavuuden vaikutelmaa ja korostaa kirjoittajan auktoriteettia ja läsnäoloa. Ibid., 121. Myös muistelukerrontaa tutkinut Ulla Savolainen kirjoittaa, kuinka niin sanotun historiallisen preesensin käyttö asettaa muistelijan menneeseen maailmaan ja luo vaikutelmaa voimakkaasta läsnäolosta. Toisaalta se voi toimia koko kirjoitusta koskevana tyylikeinona. Savolainen 2015, 172. Ks. myös esim. Vehkalahti & Jouhki 2022, 379–380.

163 Viivoilla Kirsti saattoi myös ilmaista sellaista, jota ei syystä tai toisesta kirjoittanut päiväkirjaan tai jonka sisällöllistä merkityksettömyyttä halusi korostaa: ”Noiden viivojen paikalla oli sanoja, joita en jaksanut seurata.” Teräsvuori 4: 7.11.1917, 794.

164 Vrt. esim. Vatka, joka kirjoittaa, että yleisesti päiväkirjatekstin oletetaan olevan hyvin puheenomaista, joka on yksi päiväkirjakerronnan erityispiirteistä ja joka erottaa sen fiktiivisestä kerronnasta. Vatka 2005, 135.

165 Teräsvuori 7: 8.5.1918, 1232.

pettää ihmiset, sillä kertoessamme tapahtumista niiden merkityssisällöt muuttuvat kokonaan toisiksi. Näin ollen Sartren mukaan on siis valittava joko eläminen tai kertominen.¹⁶⁶ Mutta entä jos elämä itsessään tapahtuu ja tuottaa merkityksiä kertomuksessa, kuten Kirstiä koskevan päiväkirja-aineiston kohdalla on mielestäni perusteltua kysyä? Miten ja missä mielessä kertomuksia eletään, ja voidaanko elämää ja kertomusta erottaa toisistaan? Vai valitsiko – tai olivatko ympäröivät olosuhteet sellaiset, jotka ikään kuin pakottivat valitsemaan – Kirsti kertomisen elämän sijaan?

Monet filosofit, tutkijat ja teoretikot ovat tuoneet esiin näkemyksen, jonka mukaan tarinat, kertomukset ja elämä nimenomaan kietoutuvat toisiinsa. Maailma on näin ollen täynnä erilaisia tarinoita ja kertomuksia, jotka odottavat tulewansa kerrotuiksi, kirjoitetuiksi, luetuiksi, uudelleenluetuiksi ja uudelleenkerrotuiksi. Tällaisen näkemyksen mukaisesti oikeastaan koostumme tarinoista ja kertomuksista, joita jokapäiväisessä elämässämme toteutamme. Tarinoiden, kertomusten ja elämän väliset kytkökset kulminoituvat tällöin siihen, että ihmiset ovat ikään kuin luonnostaan tarinankertojia ja inhimillinen kokemustodellisuus luonteeltaan narratiivista, jolloin me monesti luomme merkityksiä elämäämme juuri tarinoiden ja kertomusten kautta.¹⁶⁷

Kuten kirjallisuudentutkija Hanna Meretoja kirjoittaa, myös filosofi Paul Ricoeur on painottanut kokemuksen ja kertomuksen vuorovaikutusta tuomalla esiin, että olemassaoloamme ja tarinoita, joita kerromme itsestämme, ei voi erottaa toisistaan.¹⁶⁸

166 Sartre 1981 (1938), 61–62.

167 Ks. esim. Arendt 1968, 97; Kearney 2002, 3–14; Bennett & Royle 2004, 52; Tamboukou 2010, passim; 2015, 37–38. Ks. myös Meretoja 2013a, 71–72. Vrt. esim. Hayden White ja Louis Mink, joiden mukaan todellisuus on epänarratiivista, ja kertomukset vain projisoivat kerronnallista järjestystä todellisuuteemme. Mink on kirjoittanut, kuinka kertomuksen muoto ja kerronnalliset ominaisuudet ovat peräisin taiteesta, josta ne on siirretty elämään, jolloin kertomus ja elämä ovat toisistaan irrallaan. Hänen mukaansa voimme oppia vasta fiktiosta ja historiasta sen, kuinka voimme ymmärtää ja kertoa erilaisia mutkikkaita tarinoita. White 1999, passim, erit. 9; Mink 1970, passim, erit. 60, 557–558. Ks. lisää eri näkemyksistä kokemuksen, kertomuksen ja elämän yhteyksistä esim. Hyvärinen 2004, passim; Meretoja 2017; passim; 2018, passim. Kertomusten vaaroista puolestaan esim. Mäkelä et al. 2020, passim. Tämä kerronnallinen näkemys ihmisydestä ja ihmisen elämästä on toki vain yksi näkökulma, ja todellisuus ihmisenä olemisesta ja muotoutumisesta monitahoisempi ja -mutkaisempi. Ihmisen voidaan ajatella olevan myös esimerkiksi tilojen, paikkojen ja materiaalien ehtojen konstituoina. Tästä kommentista ja huomiosta haluan kiittää kulttuurihistorioitsija Hannu Salmea. Käsittelen tutkimuksessani tilojen, paikkojen ja materiaalien ehtojen sekä kerronnallisuuden ja kirjoittamisen välisiä yhteyksiä, mutta kuten olen tuonut esiin, on lähtökohtani kertomusten hermeneuttis-ontologinen olemus, jolloin kertominen ja elämä lomittuvat perustavanlaatuisesti yhteen. Kertomuksia ja elämän ja kertomisen välisiä yhteyksiä sekä niiden olemusta ja merkitystä inhimilliselle todellisuudelle tutkittaessa on niin ikään tärkeää hahmottaa miten, missä tilanteissa ja millä ehdoin kertomuksia kerrotaan ja luodaan.

168 Meretoja 2014a, 19.

Tällaisen näkökulman mukaisesti Kirsti siis ikään kuin konstituoii ihmisenä olemista ja subjektin rakentumista luomalla kertomusta itsestään, elämästään ja kokemuksistaan päiväkirjan sivuille, jolloin kokemus ja kertomus kietoutuivat jo lähtökohtaisesti toisiinsa. Päiväkirjasta muodostui Kirstille paikka, jossa hän sai tehdä itsensä näkyväksi ja kuulluksi, olemassa olevaksi, ilman niitä ulkopuolisia odotuksia ja vaatimuksia, jotka olivat ristiriidassa hänen omien kokemustensa ja toiveidensa kanssa. Kirjoittaminen toimi näin ollen eräänlaisena vapauttavana ja purkavana ulottuvuutena.¹⁶⁹ Philippe Lejeunea mukaillen Kirsti loi päiväkirjasta itselleen eräänlaisen turvapaikan, joka tarjosi hänelle muun muassa keinon paeta nykyisyyttä ja avata ovia laajaan tulevaisuuteen ja todellisuuteen, jossa hän pystyi tuottamaan ja toteuttamaan itseään sekä mahdollisia kirjallisia haaveitaan.¹⁷⁰ Toisaalta intensiivinen, toistuva kirjoittaminen saattoi johtaa jopa siihen, että Kirsti jäi ikään kuin oman kertomuksensa vangiksi.

Kirjallisuudentutkija Christina Sjöblad kirjoittaa, kuinka kirjoittamalla ja kertomalla itseään ihminen voi oppia tuntemaan itseään. Päiväkirjakertomuksen avulla Kirsti pystyi muodostamaan, tuottamaan ja jäsentämään omaa itseään ja identiteettiään, jolloin kirjoittaminen ei ollut vain tapa kertoa itseä, vaan se oli Kirstille myös olennainen osa ja tapa tehdä itseään olevaksi.¹⁷¹ Kulttuurintutkija Stuart Hallin mukaan identiteetit syntyvät juuri minän muuttamisesta kertomuksiksi, jolloin ne kumpuavat aina osittain imaginaariselta ja symboliselta alueelta.¹⁷² Lähestyn kuitenkin tarkemmin oman itsen ja identiteetin muodostumista, tuottamista ja jäsentämistä filosofi Adriana Cavareron ajatusten pohjalta.¹⁷³ Kuten Maarit Leskelä-Kärki esittää, perustuu Cavarerolle ihmisenä oleminen erilaisissa suhteissa tapahtuvaan kerronnallisuuteen ja yksilön haluun tulla kerrotuksi. Näin ollen identiteetillemme on olennaista, että joku toinen kertoo tarinamme, jolloin minuus on vahvasti sosiaalinen ja relationaalinen eli erilaisissa vuorovaikutussuhteissa rakentuva.¹⁷⁴

Cavarero työstää käsitystä relationaalisesta identiteetistä¹⁷⁵ muun muassa teo-

169 Ks. Leskelä-Kärki 2006, 588.

170 Ks. Lejeune 2009, 334. Ks. myös esim. kuinka Eeva Jokinen kirjoittaa, miten päiväkirjat voivat toimia tukena ja kiinnipitävänä ympäristönä, eräänlaisena turvallisena tilana, jossa kirjoittaja voi ilmaista itseään ilman pelkoa. Jokinen 2004, 119.

171 Sjöblad 2009, 26, 37. Ks. myös Saresma 2007, 99–100.

172 Hall 1999, 251.

173 Kuten Leskelä-Kärki tuo esille, on Cavarero ollut tärkeä monelle feministisesti orientoituneelle elämäkertatutkijalle kuten Leskelä-Kärjelle itselleen lähestyessään muun muassa elämästä kertomisen problematiikkaa. Leskelä-Kärki 2014a; 2014b, 322. Ks. myös esim. Leskelä-Kärki 2008, 329–330; Tamboukou 2010, passim; 2015, 37, 42–44; Liljeström 2012, 335–337.

174 Leskelä-Kärki 2014a; 2014b, 322.

175 Cavarero käyttää tässä yhteydessä termiä, joka on käännetty englanniksi muotoon ”narratable self”. Esimerkiksi Marianne Liljeström käyttää termistä käännoästä ”kertomismahdollinen itse”. Liljeström 2012, 335. Leskelä-Kärki puolestaan käyttää termistä käännoäksiä ”relationaalinen identiteetti” ja ”relationaalinen narraatio”. Ks. esim.

reetikko Hannah Arendtin ajatusten pohjalta. Cavareron ajatuksille relationaalista identiteetistä luovat rakennetta kysymykset siitä, mikä ja kuka ihminen on eli kysymys ”kuka minä olen?” nousee ratkaisevaan asemaan. Cavareron mukaan filosofinen diskurssi ei pysty sanallisesti vastaamaan kyseiseen kysymykseen, sen eksistenssiin ja olemukseen, vaan tällöin relevantiksi nousee narratiivinen diskurssi. Diskurssit yhdessä muodostavat keinon lähestyä kielellisesti ilmaistua ja rakennettua merkitystä sille olemukselle, joka muodostaa ihmisen uniikin ytimen, ontologisen lähestymistavan eksistenssille. Jotta olisi siis mahdollista määritellä kysymys siitä, ”kuka minä olen”, on löydettävä ihmisen erityisyys suhteessa muihin. Tällöin ei haeta vastausta kysymykseen ”mikä minä olen”, jolloin määrittelyn kohteeksi tulisivat ihmisiä yhdistävät tekijät kuten sukupuoli, sosiaalinen asema, nimi ja niin edelleen. Se, mikä puolestaan Cavareron mukaan esittää ihmisen ainutlaatuisuuden ja vastaa kysymykseen ”kuka minä olen?” on jokaisen ihmisen oma ainutlaatuinen elämäntarina. Tuo kerrottu tai kirjoitettu elämäntarina, jonka pääosassa ihminen itse esiintyy, muodostaa siis ihmisen uniikin olemuksen ja olemassaolon.¹⁷⁶

Jotta ihminen voisi tulla Cavareron mukaan olevaiseksi, ainutkertaiseksi omaksi itsekseen, on hänen saatava kuulla oma elämäntarinansa eli relationaalisen identiteettinsä ydin. Vaikka elämäntarina muodostaakin jokaisesta ihmisestä oman ainutkertaisen itsensä, sillä jokaisen tarina on hänen omansa eikä näin ollen ole toistettavissa, ei tämä tarkoita sitä, että ihminen voisi elää vain omassa individualistisessa maailmassaan. Päinvastoin, tullakseen olevaksi eli kerrotuksi ihminen on riippuvainen toisista ihmisistä. Ihminen ei voi relationaalisen identiteetin käsitteen mukaisesti kertoa tarinaa itsestään esimerkiksi kolmannessa persoonassa irrottautuen ”toiseksi”, vaan kertoakseen itseään ja muodostaakseen identiteettinsä ihminen tarvitsee ihan oikean toisen, toisen ihmisen. Ihmisen kerrottu elämä ja relationaalinen identiteetti muodostuvat näin ollen vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Minuus on siis, kuten olen jo aiemmin todennut, sosiaalista ja relationaalista, jolloin halu tulla nähdyksi sekä kuulluksi, olemassa olevaksi persoonalliseksi itseksi muodostavat tarinan itsestä. Näin ollen relationaalinen identiteetti on myös poliittinen käsite, sillä yksilö tarvitsee toisen tullakseen olevaksi, kerrotuksi. Ei ole minua ilman sinua.¹⁷⁷

Kuitenkin samalla, kun joku kertoo tarinaa toisesta, kertoo ja muodostaa hän tarinaa myös itsestään, jolloin omaelämäkerran ja elämäkerran rajat hämärtyvät ja lomittuvat. Maarit Leskelä-Kärki on jatkanut Cavareron ajatuksia tuomalla esiin, että tällaisen erilaisissa vuorovaikutussuhteissa rakentuvan identiteetin kerronta ja luominen tapahtuu myös elämäkerran kirjoittajan ja kohteen välisessä suhteessa, joka ei yleensä ole reaaliaikaista kasvokkain kohtaamista, vaan perustuu pitkälti lähteisiin ja

Leskelä-Kärki 2014a; 2014b, 322. Käytän siis työssäni Leskelä-Kärjen muotoilemaa käännettä.

176 Cavarero 2000, passim.

177 Ibid.

niiden tulkintaan. Kuten Leskelä-Kärki huomauttaa, Cavareron ajattelussa kiehtovaa onkin juuri mahdollisuus tunnistaa jokaisen elämäntarinan ainutkertaisuus ja kerrotuksi tulemisen halun vastavuoroisuus, mikä ei tarkoita kuitenkaan identifioitumista kohdehenkilöön.¹⁷⁸ Kertojan ja kerrotun välinen vuorovaikutus on erityinen, dialoginen tapahtuma, josta voidaan puhua myös hermeneuttisen ymmärtämisen prosessina, joka vaikuttaa kertojan tekemiin tulkintoihin kohteestaan.¹⁷⁹

Näitä ajatuksia ja Kirstin päiväkirjakertomusta mukailien katson, että relationaalisen identiteetin mahdollisuudet rakentuvat erilaisissa aikatasoissa ja erilaisissa materiaalisissa vuorovaikutussuhteissa. Tämä on myös mielenkiintoista suhteessa siihen, millä tavoin ja missä muodossa ihminen tulee olevaksi muiden kertomusten kautta. Rakennan kertomusta Kirstistä ja luon hänelle kyseistä relationaalista identiteettiä, jolloin teen Kirstin näkyväksi ja olevaksi tässä ajassa hänen jättämänsä kirjallisen aineiston ja materian kautta. Näin ollen tarina Kirstistä muodostuu olevaksi tässä hetkessä, minun kertomukseni kautta. Tämä ajatus johtaa mielestäni loppujen lopuksi ajatukseen elämäntarinoiden jatkuvuudesta, elämien ja tarinoiden muotoutuessa kertomuksissa yhä uudelleen. Säilyneen materian, tässä tapauksessa Kirstin päiväkirjakertomuksen, kautta ihmisen elämä tulee kerrotuksi ja relationaalisesti olevaksi senkin jälkeen, kun ihminen on itse kuollut.

Toisaalta taas näen, että Kirsti muodosti omaa itseään ja identiteettiään vuorovaikutuksessa päiväkirjakertomuksensa kanssa. Näin ollen kertomus Kirstistä muodostui olevaksi suhteessa kerrottuun ja luettuun hänen lukiessaan itse itselleen tai muille tarinaa itsestään, sillä oman päiväkirjansa tekijänä Kirsti oli se kokija, jonka kokemuksista päiväkirjakertomus syntyi, mutta samalla hän oli myös päiväkirjansa lukija, jolla oli muun muassa mahdollisuus kommentoida päähenkilön eli itsensä toimintaa ja muotokuvaa.¹⁸⁰ Katson, että relationaalinen identiteetti voi rakentua vuorovaikutuksellisessa suhteessa myös toisiin, kerrottuihin ja samaistuttaviin (fiktiviisiin) henkilöihin/henkilöhahmoihin ja identiteetteihin tai kerronnallistamalla kokemuksia dialogisessa suhteessa kulttuurisiin kertomuksiin.¹⁸¹

Aloittaessaan päiväkirjan kirjoittamisen syksyllä 1916 Kirsti koki, että hän oli joutunut sulkeutumaan itseensä liian kauan ja nyt oli vihdoinkin tullut aika avautua sekä kirjoittaa muistiin kaikki ne omat kertomukset, joita hän oli muille vuosikausia kertonut ja jotka muut olivat nähneet hyvänä materiaalina esimerkiksi veljen kirjalliselle tuotannolle. Kirjoittamisesta, ja etenkin juuri päiväkirjakirjoittamisesta, muotoutuikin Kirstille pian ensisijainen keino jäsentää kokemuksia ja elämää.¹⁸²

178 Leskelä-Kärki 2014a; 2014b, 322–333.

179 Stanley 1992, 7–9; Leskelä-Kärki 2006, 78–86. Ks. myös Leskelä-Kärki 2014b, 323.

180 Ks. Sääskilahti 2011, 58, 112, 228.

181 Ks. esim. Vehkalahti 2015, 336. Käsittelen tätä tematiikkaa tarkemmin luvussa 2.4.

182 Ks. esim. Teräsvuori 2: 4.3.1917, 421–424. Päiväkirjoista löytyy useita viittauksia siihen, että Kirsti oli myös ahkera ja taitava kirjeiden ja korttien kirjoittaja. Ks. esim. Teräsvuori 2: 2.3.1917, 412; Teräsvuori 15: 25.3.1919, 2110; Teräsvuori 91: 27.2.1922, 7672–7673;

Päiväkirjakirjoittamista tutkinut Tero Norkola kirjoittaa, kuinka kirjoitettu kommunikaatio edustaa pysyvää ja säilyvää jälkeä, johon voi myös myöhemmin palata.¹⁸³ Kirjoittaminen oli Kirstillekin osittain pysyvyyden rakentamista ja oman kehityksen seuraamista niin kirjoitushetkellä kuin myöhemmin kirjoituksiin palatessa. Hänellä oli kirjoittamiselleen selkeästi myös historian tallentamisen motiivi, mikä liittyi mahdollisesti myös laajempaan muistamisen ja tallentamisen yhteiskunnalliseen funktioon.¹⁸⁴ Hän kirjoitti 9.8.1917 päivätyssä merkinnässä:

”Se päiväkirjan pitäminen”, lisäsi äiti omasta puolestaan, ”on hyvin hyvä tapa, siitä näkee sitten, mitä on tapahtunut ja missä on ollut silloin ja silloin. Ja historian tutkimukselle voi semmoinen usein olla suuriarvoista.” Minua hytkäytti niin hauskaasti tämän kertomuksen aikana, että kyyneleet nousivat silmiini.¹⁸⁵

Erään toisen kirjoituksen yhteydessä hän puolestaan kommentoi, kuinka jätti puhtaaksikirjoittamatta joitakin toteutumatta jääneitä suunnitelmia ja jatkoi: ”Paljon muutakin jättäisin mielelläni tässä kertomatta, mutta ’historiallinen totuus’ estää minua sitä tekemästä.”¹⁸⁶ Totuudessa pysyminen, dokumentointi ja tallentaminen muodostuivat näin ollen päiväkirjojen oleellisiksi elementeiksi pysyvyyden rakentamisen sekä elämän ja minuuden kertomisen ja jäsentämisen rinnalla.

Toisinaan Kirsti oli murheellinen, kun hän pohti sitä valtavaa kirjoitetun omaisuuden määrää, joka hänelläkin oli ja joka karttui vain; mihin hän enää omaisuutensa kanssa mahtuisi, kun säilytyspaikat loppuisivat. Poiskaan hän ei halunnut tavaroita, elämäänsä, heittää, se oli mahdotonta. Toisaalta hän pohti, olisiko kirjoitusten hävittäminen sittenkin viisainta. Hän koki myös läpitunkevaa turhautumista kaiken kirjoitetun keskellä, vaikka samalla kirjoittikin, että oli saanut itsensä hyvälle tuulelle kirjoittaessaan, mutta siltikin: ”Eikö kaikki ole ollut turhaa?”¹⁸⁷ Toisinaan Kirsti siis kyseenalaisti esimerkiksi päiväkirjan kirjoittamisen tärkeyden, ja hän piti sitä välillä jopa ajanhukkana omalla kohdallaan. Hän koki tietynlaista alemmuutta ja huonoa itsetuntoa kirjallisen toimijuutensa kohdalla, vaikka hän samalla useimmiten nautti kirjoittamisesta. Hän oli varma, että hänen ystävänsä Kyllikki Grotenfelt kirjoitti päiväkirjaansa vain kaikenlaisia viisaita mietelmiä, toisin kuin hän.¹⁸⁸ Lisäksi hän

Teräsvuori 110: 8.10.1922, 8738–8739. Kerran Kirsti kirjoitti, kuinka kantoi taskussaan mukana kynää ja pientä muistivihkoa, jotta voi tilaisuuden tullen kirjoittaa esimerkiksi kirjekonseptia. Teräsvuori 120: 16.2.1923, 9299. Lisäksi hän kirjoitti, kuinka muisti jo koulussa alaluokilla ollessaan ajatelleensa melkein kaikki kuvitelmat siinä muodossa kuin olisi kirjoittanut ne esimerkiksi kirjeeseen. Teräsvuori 134: 31.7.1923, 10098.

183 Norkola 1995, 127.

184 Ks. esim. Sääskilahti 2011, 282–286.

185 Teräsvuori 3: 9.8.1917, 698.

186 Teräsvuori 11: 23.10.1918, 1690.

187 Teräsvuori 110: 8.10.1922, 8738–8739.

188 Teräsvuori 6: 28.3.1918, 1102.

ajatteli välillä tekevänsä niin sanottua ”roskatyötä” päiväkirjaansa kirjoittaessaan, kuitenkin samalla pohtien, että siitä voisi olla hänelle joskus ”hauskuutta”.¹⁸⁹ Oman kirjoittamisen vähättelyä ei myöskään vähentänyt se, että esimerkiksi hänen veljensä kommentoivat toisinaan hyvin alentavaan sävyyn Kirstin kirjoittamista.¹⁹⁰

Tällainen oman päiväkirj kirjoittamisen vähättely on ollut ominaista monille päiväkirjan kirjoittajille, vaikka päiväkirjan tarjoama kirjallinen purkautumisväylä on nähty samalla tarpeellisena. Myös monille kaunokirjallisuuden kentällä toimineille naiskirjailijoille omien kirjallisten kykyjen vähättely on tutkimusten mukaan ollut jossain määrin yleistä esimerkiksi 1900-luvulla. Tähän ovat olleet syynä monet esimerkiksi naisten asemaan liittyvät poliittiset, sosiaaliset, kulttuuriset ja yhteiskunnalliset tekijät.¹⁹¹ Toisaalta kirjoittajan itsensä vähättely on vanha kulttuurinen konventio, johon on varmasti liittynyt myös kristilliseen oppiin sisältyvä ylpeyden synti. Lisäksi vähättelyyn ovat vaikuttaneet monet muut ulkopuoliset tekijät. Vähättely ja siihen kytkeytyvä häpeä ovat olleet siis osa kirjallista kulttuuria pitkään.¹⁹² Vähättelyistä huolimatta, tai ehkä osittain jopa niiden vuoksi, kirjoittaminen kuitenkin jatkui läpi Kirstin loppuelämän – ja onneksi Kirsti säilytti kirjoituksensa, joita kertyi yhdelle ihmiselämälle valtavat määrät, ja saattoi ne arkistoon säilytettäväksi. Päiväkirjojen säilyttäminen ja arkistoon tallettaminen saattoivat kertoa siitä, että Kirsti uskalsi ajatella niillä olevan arvoa.

2.2 Pakonomainen kirjoittaminen, muistin paikat ja kirjoittamisen tilat

Kirjoittaminen oli tärkeä ja oleellinen osa Kirstin jokapäiväistä elämää. Hänen päiväkirjansa sivut täyttyivät usein monen sivun mittaisista arkisista kertomuksista siitä, mitä päivän mittaan oli tapahtunut. Kirjoitukset sisälsivät usein toistoa, joka Christina Sjöbladin mukaan on yleistä päiväkirjoille, jotka toimivat kirjoittajansa arkipäivän kuvaajina.¹⁹³ Toistolla Kirsti mahdollisesti loi eräänlaista jatkuvuutta elämäänsä, joka saattoi näyttää uudessa elämäntilanteessa koulun keskeyttämisen jälkeen osittain irralliselta ja epävarmalta.¹⁹⁴ Toisaalta toisto, kaavamainen arki ja sen kuvaus olivat Kirstin päiväkirjakertomusten ydintä.

Loppujen lopuksi päiväkirjan kirjoittamisesta muodostui Kirstille jopa ikään

189 Teräsvuori 3: 26.3.1917, 525.

190 Ks. esim. Teräsvuori 2: 2.1.1917, 286.

191 Vatka 2005, 103; Leskelä-Kärki 2006, 369–371, 383–388. Ks. myös esim. Keränen 2013, 73.

192 Kirjoittamisen, sukupuolen ja häpeän suhteesta ks. esim. Mitchell 2020. Häpeän historiasta ks. esim. Stearns 2017. Kertomukset häpeästä ovat niin ikään toistuneet useissa nuoruudesta kertovissa omaelämäkerrallisissa teksteissä. Ks. esim. Vehkalahti 2014, 59.

193 Sjöblad 1997, 57. Toistosta myös esim. Säaskilahti 2011, 112–118.

194 Ks. myös esim. Säaskilahti 2011, 115.

kuin eräänlainen työ ja velvollisuus, joka hänen tuli täyttää päivittäin. Kirsti tunsi suurta ahdistusta ja tuskaa, jos hän ei ehtinyt päivän aikana kirjoittamaan tarpeeksi, jolloin tuleville päiville jäi kirjoitusvelkoja suoritettavaksi. Maanantaina 15.7.1918 kirjoittamassaan merkinnässä Kirsti tuskasteli: ”Nyt minun täytyy erota rakkaista runoelmistani ainakin kahdeksi vuorokaudeksi. Miten ennättänen suorittaa velkani?”¹⁹⁵ Toisaalta Kirsti myös tiedosti ainakin jollakin tasolla, että hänen suhtautumisensa kirjoittamiseen koetteli paikoitellen mielettömyyden rajoja, sillä hän liitti sen osaksi sairastumisestaan käytettyä puhetta.¹⁹⁶ Toisinaan Kirsti kirjoitti, kuinka oli kirjoittanut ja runoillut päivän mittaan kauheasti, kun taas toisinaan hän kirjoitti luopuneensa joistakin kirjoitusaikeistaan, sillä häntä pelottivat suuret runoiluvelat. Aina silloin, kun Kirsti sai velkansa suoritetuksi, suuri ilo ja helpotus täyttivät hänen mielensä, ja aurinkokin alkoi jo paistaa ja sumu hälveni.¹⁹⁷

Tero Norkola on todennut, että päiväkirjakirjoittaminen voi joskus aiheuttaa kirjoittajalleen riippuvuutta.¹⁹⁸ Kirstille kirjoittaminen muuttui jopa pakkomieliseksi, eikä elämää oikeastaan ollut enää ilman kirjoittamista, jolloin elämä todella tapahtui ainakin osittain päiväkirjakertomuksessa. Loppujen lopuksi kirjoittaminen muuttui elämäntavaksi, jonka avulla Kirsti pystyi jättämään jäljen itsestään. Teksti muuttui näin ollen eräänlaiseksi elämän oheistuotteeksi – ja toisinpäin.¹⁹⁹ Toisaalta kirjoittaminen kokonaisvaltaisena toimintana saattoi myös ikään kuin vangita Kirstin päiväkirjojensa sisälle, elämään, joka toteutti ja vahvisti itseään tekstissä, vihkojen sivuilla ja kynän musteessa.

Päiväkirjan pitämistä voidaan verrata rituaaliseen toimintaan, jota määrittävät erilaiset usein ääneen lausumattomat mutta vahvasti sisäistetyt ja tiukat konventiot. Tällöin päiväkirjakirjoittaminen on nähtävissä arkiseen elämiseen kuuluvana, toistuvana ja säännöllisenä toimintona. Esimerkiksi Kirstin päiväkirjoissa toistuva työtävien ja sääolojen luetteleminen on osa rituaalista toimintaa, jonka avulla tuotetaan muun muassa turvallisuuden ja jatkuvuuden tunnetta. Kirjoittaminen on tällöin osa

195 Teräsvuori 9: 15.7.1918, 1392. Ks. myös esim. Teräsvuori 4: 2.1.1918, 900; Teräsvuori 5: 15.1.1918, 950; Teräsvuori 6: 8.4.1918, 1137; Teräsvuori 7: 14.4.1918, 1171; 20.4.1918, 1186; Teräsvuori 9: 17.7.1918, 1407; 12.8.1918, 1495; Teräsvuori 44: 25.11.1920, 5087; Teräsvuori 130: 7.6.1923, 9868. Toisinaan esimerkiksi uni voitti, vaikka kirjoitusvelat huolettivat: ”Mutta nyt minä menen nukkumaan vaikka olisikin viisaampaa ensin kirjoittaa. Runoiluvelat ovat hyvin ikäviä ja haitallisia.” Teräsvuori 26: 30.3.1920, 3334.

196 Ks. esim. Teräsvuori 4: 10.1.1918, 924–925; Teräsvuori 34: 23.7.1920, 4186. Toisaalta juuri kirjoittaminen toi Kirstille useasti iloa, hyvää oloa, merkitystä ja lohtua elämään. Käsittelen tätä puolta enemmän esimerkiksi luvussa 4.5.

197 Ks. esim. Teräsvuori 2: 23.2.1917, 393; Teräsvuori 4: 27.9.1917, 734; Teräsvuori 7: 16.4.1918, 1174; 20.4.1918, 1186; Teräsvuori 9: 19.7.1918, 1411; Teräsvuori 20: 6.11.1919, 2697; Teräsvuori 38: 4.9.1920, 4645; Teräsvuori 45: 3.12.1920, 5139; Teräsvuori 70: 23.7.1921, 6544; Teräsvuori 130: 9.6.1923, 9870.

198 Norkola 1995, 118.

199 Ks. Lejeune 2009, 268.

elämän hallitsemista ja sitä koossa pitävää toimintaa. Pakonomaiseksi yltyessään päiväkirjan kirjoittaminen voi toisaalta taas alkaa hallita itse elämän elämistä.²⁰⁰

Kirsti kirjoitti ja kirjoitti, välillä niin, että luuli saavansa kirjoituskrampin.²⁰¹ Tällainen pakkomielteinen toiminta ulottui myös muille alueille kuin kirjoittamiseen, sillä Kirstin oli suoritettava aloittamansa asiat loppuun, oli se sitten mieluisaa tai ei. Esimerkiksi 19.3.1918 päivätyssä merkinnässä Kirsti kirjoitti: ”Luin ’Suomalaisen Suomen’ loppuun. Siinä oli kauhean kuivia kirjoituksia, mutta minä luin urheasti joka sanan.”²⁰² Toisinaan Kirsti kirjoitti, kuinka hän teki työtehtäviään, kuten vaatteiden paikkausta, suurella kiireellä, sillä häntä ahdisti sanojensa mukaan tietoisuus siitä, että aika rientää eteenpäin eikä palaa. Tämän vuoksi hän myös tunsu välillä hukkaavansa aikaansa erilaisiin asioihin, kuten kirjoittamiseen ja lukemiseen, vaikka ne myös tuntuivat olevan hänelle äärimmäisen tärkeitä asioita.²⁰³ Ajan kokemisen ja käyttämisen välillä oli siis välillä suuria ristiriitoja.

Kirstin kirjoituksissa toistuu useasti muistiin liittyvä kommentointi, jolloin (pakonomainen) kirjoittaminen muodostui eräänlaiseksi keinoksi kurottaa aikaan, joka on aina hetkessä käsillä, mutta joka katoaa ennen kuin siihen ehtii kunnolla tartata. Kertomuksen teoriaan ja tutkimukseen suuntautunut sosiologi Matti Hyvärinen kirjoittaa, kuinka muisti ja kertomus liittyvät perustavanlaatuisesti toisiinsa olematta kuitenkaan koskaan sama asia. Hyvärisen mukaan kokemuksen, kertomuksen ja muistin standardiajattelumalli eli malli, jossa meillä ajatellaan ensin olevan kokemus, toiseksi muisti, joka saattaa jo ”vääristellä” tai ”muokata” kokemusta, ja kolmanneksi kertomus, joka ikään kuin editoi ja muokkaa muiston kokemukseksi, sisältää perustavanlaatuisen ongelman. Tämän mallin mukaisesti kokemuksesta tulee jotakin aitoa ja puhdasta, kaiken alkupiste, muuttumatonta ja ikään kuin särkymätöntä, jota muistin ja kertomuksen avulla tulee suojella. Mutta kuten Hyvärinen esittää filosofi Joan W. Scottin ajatusten pohjalta,²⁰⁴ on jo kokemus itsessään konstruoitu, eikä näin ollen mitään muuttumatonta ja koskemattomaa. Kokemus on siis tästä näkökulmasta yksi tulkitsevan prosessin tuote ja aina jo lähtökohtaisesti tulkintaa. Niinpä mielekkäintä ja tärkeintä ei ole kysyä, säilyykö kokemus puhtaana, vaan ennen kaikkea kohdistaa mielenkiinto niihin tapahtumien, tulkinnan ja kielellistämisen sarjoihin,

200 Ks. esim. Sjöblad 2009, 26; Sääsilahti 2011, 101–102, 107. Ks. myös esim. Vaska 2005, 85–87.

201 Ks. Teräsvuori 2: 24.2.1917, 400. Toisinaan Kirsti kirjoitti niin, ”että tuulikin yltyi”. Teräsvuori 34: 26.7.1920, 4205. Eräässä merkinnässä hän puolestaan kirjoitti, kuinka oli runoillut ”kuin viimeistä päivää”. Teräsvuori 19: 7.10.1919, 2588.

202 Teräsvuori 6: 19.3.1918, 1083.

203 Ks. esim. Teräsvuori 4: 2.10.1917, 738; 3.10.1917, 738.

204 Scott on kyseenalaistanut nimenomaan kokemuksen välittömyyden, essentiaalisuuden ja autenttisuuden. Hän korostaakin kokevan subjektin ja kokemuksen historiallista rakentumista sekä subjektiviteetin, diskurssin, kulttuurisen välittyneisyyden ja eron tekemisen prosessimaisuutta. Scott 1991, passim. Ks. myös esim. Korhonen 2005, 150–157; Leskelä-Kärki 2006, 34–35.

joihin kokemus liittyy. Miksi juuri jokin tietty kokemus on sellainen, että haluamme muistaa, selittää ja kertoa sitä?²⁰⁵

Kuten Hyvärinen toteaa, kertomus, oli se sitten missä muodossa tahansa, voi toimia hyvänä muistuttamisen ja muistamisen välineenä, tai se voi myös hyvin peitellä tai muokata muistia. Kuitenkin tärkeää on havaita, että kertomukset eivät ole tai tapahdu itsekseen maailmassa, vaan ne ovat aina tulosta jostakin inhimillisestä tulkinnasta, merkityksenannosta ja valinnasta. Hyvärinen myös painottaa sitä, kuinka kertomusta ei tulisi ymmärtää kapean stereotyyppisesti pelkästään niin sanotuksi ”puhtaaksi kertomukseksi” (diegesis), myyttiseksi kamppailuksi tai pelkäksi lineaarisiksi tapahtumaketjuiksi. Kertomus kun voi olla niin paljon muutakin.²⁰⁶ Kirstille päiväkirja muodostui yhdeksi tärkeäksi muistamisen välineeksi, jolloin mielestäni voisi sanoa, että muistaminen on ennen kaikkea itsereflektiota.

Muistiin liittyvä puhe toistui usein Kirstin kirjoituksissa, ja hän pohti muistin ja kertomuksen suhdetta kirjoittaessaan, kuinka hänen tulisi kirjoittaa muistiin myös muun muassa äitinsä ja isänsä kertomukset nuoruudesta, sillä ”niin moni mieltäkiinnittävä asia häipyy unholaan”.²⁰⁷ Muistin ja kertomuksen suhde muodostui muutenkin jo heti alusta alkaen Kirstin päiväkirjakertomuksessa näkyväksi, sillä kuten jo aiemmin toin esiin, hän kirjoitti johdannon jälkeen päiväkirjaansa alkupuheen, jossa hän toteaa heti alkuun, kuinka ”Kaikki edelläoleva on kirjoitettu muistista”.²⁰⁸

Tämän luultavasti puhtaaksikirjoittamisen yhteydessä kirjoitetun alkupuheen jälkeen alkoivat päiväkirjalle konventionaaliset merkinnät ”maanantaina 4.9.”, ”tiistaina 5.9.” ja niin edelleen, jotka asettavat päiväkirjakertomuksen eräänlaiseen lineaariseen järjestykseen kertomalla kirjoitusten alussa sen, mistä päivästä milloinkin on kyse. Tämä muun muassa päiväkirjakirjoittamiselle tyypillinen tapa edetä kirjoituksissa ajallisessa järjestyksessä voi Hyvärisen mukaan usein johtaa erehdyttävään oletukseen siitä, että kaikki kertomukset etenisivät kronologisesti alusta loppuun. Hyvärinen kirjoittaa, kuinka Paul Ricoeur on tuonut esiin, että oma/elämäkerrallisissa kertomuksissa, joita siis päiväkirjakertomuksetkin edustavat, aika kulkee vähintäänkin kahteen eri suuntaan, varmasti useampaankin. Vaikka tapahtumat kerrottaisiinkin lineaarisesti ajallisessa järjestyksessä, tekee kertojan muisti niin sanotusti matkaa vastakkaiseen suuntaan, kohti menneisyyttä.²⁰⁹

Kirstin päiväkirjoissa esiintyy paikoittain runsaastikin tällaisia kohti menneisyyttä kurkottavia kirjoituksia, joissa Kirsti kirjoitti, kuinka muisti menneitä tapahtumia, jo menetettyjä hetkiä.²¹⁰ Lisäksi hän kirjoitti monessa kohtaa, kuinka hän

205 Hyvärinen 2014a, 31; luento Turun yliopistossa 24.11.2014b.

206 Hyvärinen 2014a, 31–32.

207 Teräsvuori 1: johdanto, 28.

208 Teräsvuori 1: alkupuhe, 30–31.

209 Hyvärinen 2014a, 32.

210 Ks. esim. Teräsvuori 1: johdanto, 2; Teräsvuori 3: 6.7.1917, 671; 2.9.1917, 713; Teräsvuori 4: 11.11.1917, 804; 4.1.1918, 907; Teräsvuori 5: 12.2.1918, 1021; Teräsvuori 7: 7.5.1918, 1228.

kirjoitti päivän tapahtumia jonakin toisena päivänä tai jopa toisena vuotena, sillä ei ollut saanut kaikkea kirjoitetuksi saman päivän aikana.²¹¹ Eräässä puhtaaksikirjoituksen yhteydessä tekemässään kommentissa hän puolestaan kertoi, kuinka hänen alkuperäiset päiväkirjansa olivat hävinneet eräältä ajanjaksolta, ja näin ollen hänen täytyi kirjoittaa päivistä muistinsa ja almanakkojensa avulla.²¹² Tällaisissa kommentissa korostuu muistin ja kertomuksen välinen vuorovaikutus, sillä monesti Kirsti vielä lisäksi kirjoitti, ettei välttämättä muistanut tapahtumia tarkkaan, jolloin hänen oli kehitettävä kertomusta muistijälkiensä varassa. Esimerkiksi 15.8.1918 päivätyssä merkinnässä hän kommentoi: ”Olen nyt koettanut muistista kirjoittaa tämän päivän loppuun, ja kun en mitään muistanut, kirjoitin semmoista, mikä saattaa olla totta. Tässä työssä minulle tuli kauhea väsymys, ja uni painoi pään alas ja silmät kiinni.”²¹³ Tällaisissa tilanteissa tapahtumat on kuvattu pitkälti muistin varassa, ja kertoipa Kirsti myös eräässä kirjoituksessaan, kuinka hänen oli hypättävä kertomuksessa vielä taaksepäin, tällä lailla kertomuksen aikatasojen suuntia edestakaisin matkustaen.²¹⁴

Tätä Kirstin lähes pakonomaista kirjoittamista on mielestäni tärkeää tarkastella myös erilaisia kirjoittamisen ja kirjoittajuuden mahdollisuuksia vasten. Virginia Woolf hahmotteli vuonna 1928 julkaisemassaan teoksessa *Oma huone* naiskirjailijoiden luovuuden ja toiminnan esteitä sekä ehtoja uuden ajan alusta lähtien. Hän korosti muun muassa sitä, kuinka kirjoittaminen edellytti tyyntä ja suotuisaa mielentilaa ja toi esiin, kuinka eri tavoin kirjallisuuden eri aiheita arvostettiin ja eri sukupuolta olevia kirjailijoita julkisuudessa kohdeltiin. Hän painotti, kuinka naisen kirjoittamisen ehdot rakentuvat pitkälti rahan ja oman tilan, niin henkisen kuin materiaalisena, ympärille.²¹⁵ Woolf esitti teoksessaan myös yhden modernin kirjallisuuden ihanteen pienten, arkipäiväisten ja tavanomaisten tapahtumien kuvausten merkityksellisyydestä.²¹⁶

Kirstille vetäytyminen omaan tilaan, oman yksityisen päiväkirjan sivuille ja konkreettisesti omaan huoneeseen – vaikka oma huone ei ollutkaan hänelle mitenkään

211 Ks. esim. Teräsvuori 3: 19.5.1917, 618: ”Kun tätä kirjoitan, on kesä 1920; Orislahdessa.” Ks. myös esim. Teräsvuori 2: 9.1.1917, 295; Teräsvuori 10: 15.8.1918, 1511.

212 Teräsvuori 3: 29.5.1917, 650.

213 Teräsvuori 10: 15.8.1918, 1515–1516. Ks. myös esim. Teräsvuori 1: johdanto, 16; Teräsvuori 1: 17.11.1916, 165; Teräsvuori 6: 7.4.1918, 1133. Toisaalta Kirsti saattoi myös kirjoittaa, kuinka muisti paljon enemmän jostakin päivästä kuin oli kirjoittanut. 2.9.1917 päivätyssä merkinnässä Kirsti kirjoitti puhtaaksikirjoituksen yhteydessä: ”Muistan tästä päivästä paljon enemmän kuin olen siitä kirjoittanut. Muistan, että minua itkettiin ennen lähtöä, muistan hevosen karkaamisen, muistan Halolan vieraanvaraisen ja huolehtivan isännän, samoin erään katseen, muistan kotiintulon Halolan mainiolla hevosella, minulla Edithin hattu päässä – ja paljon muuta.” Teräsvuori 3: 2.9.1917, 713.

214 Ks. Teräsvuori 2: 24.11.1916, 195.

215 Woolf 1999 (1928), passim, esim. 12, 72, 74. Ks. myös Hapuli & Leskelä-Kärki 2005, 69–80; 2010, 259–260; Leskelä-Kärki 2006, 45.

216 Woolf 1999 (1928), esim. 99. Ks. myös Hapuli & Leskelä-Kärki 2010, 260.

itsestäänselvyys²¹⁷ – oli mahdollista muun muassa Kirstin perheen yhteiskunnallisesta asemasta johtuen. Kirsti pystyi olemaan lukuvuoden, ja lisäksi monia kesiä, lepäämässä eräänlaiseksi parantolaksi rinnastettavassa pappilassa, minkä jälkeen Kirsti jättäytyi lopullisesti koulusta kotiin. Siellä häneltä tosin odotettiin kodin askareisiin osallistumista, mikä vei Kirstin sanojen mukaan päivästä useita tunteja.²¹⁸ Koulusta pois jääminen ja kodin piiriin vetäytyminen tarjosi kuitenkin Kirstille materiaalisen tilan ja mahdollisuuden kirjoittaa, ja omasta huoneesta muodostui Kirstille yksi tärkeimmistä paikoista, niin olemisen kuin kirjoittamisen kannalta. Kuten päiväkirja, oli myös oma rakas huone Kirstille eräänlainen turvapaikka:

Niin, huoneeseeni. Lukemattomia kertoja olen tänäänkin itkua tehden juossut huoneeseeni, mutta kun olen astunut kynnyksen yli, on silmäni samassa kirkastunut. Täällä minulla on rauhan ja onnen maja, täällä vehreyden ja koivun tuoksun mailla. Tungen kasvoni koivunvastaan, katselen ruusua ja Armon tuomia punaisia kukkia ja niin kevenee mieleni.²¹⁹

Oma huone oli turvapaikan lisäksi myös tärkeä ”runoilurauhan” eli päiväkirjakirjoittamisen vuoksi, sillä oma huone oli yleensä se paikka, jossa Kirsti kirjoitti, poissa muiden katseilta. Kirjoittamisrauha liittyi näin ollen sekä konkreettiseen omaan huoneeseen että mentaaliseen omaan tilaan, jolloin kirjoittaminen toimi vapauttavana tilana samalla, kun tila tarjosi mahdollisuuden kirjoittamiseen.²²⁰ Kirsti myös kirjoitti, kuinka kirjoituspöytä oli se huonekalu, josta hän huoneessaan eniten piti.²²¹ Toisaalta kuten metajuonen avulla käy ilmi, muuttuivat ja kapenivat oman tilan ehdot ja mahdollisuudet vuosien kuluessa rajustikin, ja lopulta Kirstillä ei ollut enää omaa kotia ja hän joutui oleilemaan muiden nurkissa sekä ”toisten pahuuden tähden” turvautumaan kerjäämiseen. Lisäksi hän vietti vastentahtoisesti useamman vuoden laitoksissa, kunnes viimein 1950-luvulla hän pääsi Helsingin kaupungin vuokra-asuntoon, jossa vietti lopun elämäänsä. Kirjoittaminen kuitenkin säilyi

217 ”Mutta eihän minulla todellisuudessa ole omaa huonetta, vaikka siitä usein puhutaan. Molemmat pojat olivat nytkin vallannut sen niinkuin niin usein ennen”, Kirsti kirjoitti esim. 16.12.1921 päivätyssä merkinnässään. Teräsvuori 84: 16.12.1921, 7281.

218 Eräessä kirjoituksessaan Kirsti kirjoitti: ”Olen monesti aikonut katsoa kelloa nähdäkseni, montako tuntia päivässä teen työtä, mutta se on aina unohtunut. Tänään katsoin. Olin 10t. yhtäkytyä työssä, seisoin koko ajan. Tämä työ oli astiain pesemistä, velliin keittämistä, pyykin pesemistä, silittämistä, taikinan tekemistä, hapanleipätaikinan juuren tekemistä, sokerin, leivän ja voin punnitsemista y.m., y.m.” Teräsvuori 4: 1.10.1917, 736–737.

219 Teräsvuori 8: 30.6.1918, 1353. Oman huoneen merkityksestä ks. myös esim. Teräsvuori 1: johdanto, 24; Teräsvuori 5: 6.2.1918, 1012.

220 Ks. Leskelä-Kärki 2006, 457.

221 Teräsvuori 10: 15.8.1918, 1514.

elämässä läpi muutosten ja niukkuuden.²²²

Kirstille pienten, arkipäiväisten ja tavanomaisten tapahtumien kuvaus oli päiväkirjakirjoittamisen ydintä. Kirstin usein hyvin seikkaperäinen kertominen elämästään ja päivistään sisälsi pieniä arjen hetkiin tarttumisista sekä kuvailuja arkipäiväisistä askareista, ulkoilun iloista, tuulen huminasta puissa, lämpimän veden kosketuksesta väsyneellä ruumiilla sekä usein myös vessassa eli ”viipurissa” käynneistä.²²³ Näin Kirsti liittyi omassa yksityisessä kirjoittamisen maailmassaan ikään kuin Woolfin esittämään modernin kirjallisuuden ihanteen piiriin tavanomaisilla ja arkipäiväisillä kuvauksillaan. Kuitenkin Kirstillä oli voimakkaan itsekriittinen asenne omaa kirjoittamistaan kohtaan ja vahva tunne omien taitojen puutteellisuudesta.²²⁴ Kirsti saattoi kirjoittaa lauseen perään, kuinka kyseinen lause oli huono, mikä saattoi kertoa korkeista tavoitteista ja pyrkimyksistä eheähkään kirjalliseen ilmaisuun päiväkirjan sivuilla.²²⁵ Ehkä tämä itsekriittisyys ja omien taitojen vähättely oli yksi syy sille, miksi kertomukset jäivät elämään vain päiväkirjan sivuille, erilaisten ympäröivien olosuhteiden muodostamien syiden osana ja lisäksi.

Miia Vatka kirjoittaa Cinthia Gannettia mukaillen, että esimerkiksi naiset ovat kautta koko päiväkirjahistorian ottaneet omaa tilaa kirjoittamalla, mikä näkyy Vatkan mukaan myös 1900-luvun suomalaisessa päiväkirja-aineistossa.²²⁶ Patriarkaalisessa yhteiskunnassa naiset, kuten myös esimerkiksi monet vähemmistöihin kuuluvat henkilöt, ovat historian saatossa joutuneet usein kirjoittamaan marginaalissa, eikä heillä ole ollut välttämättä samoja mahdollisuuksia kuin miehillä, eikä heitä sukupuolensa edustajina ole aina arvostettu kirjoittajina. Esimerkiksi 1800- ja 1900-lukujen taitteessa tietyt kirjalliset kentät katsottiin naisille soveliaammiksi kuin toiset, mikä saattoi osaltaan vaikuttaa valintoihin ja toimintamahdollisuuksiin. Toisaalta naiset olivat itse vahvistamassa ja luomassa mutta samalla mahdollisesti myös rikkomassa kirjoittamisen maailmojen sukupuolittuneita rakenteita.²²⁷

Naiset ja monet vähemmistöt ovat kirjoittaneet usein miehiä privaattimassa muodossa, jolloin juuri päiväkirjat, kirjeet ja omaelämäkerrat ovat olleet täyttämässä esimerkiksi naisten ilmaisun tarvetta. Monet ovat kuitenkin häpeilleet esimerkiksi päiväkirjan kirjoittamista ja pyydelleet sitä anteeksi muun muassa puolisoiltaan, ja Vatkan mukaan myös Suomessa naiset ovat piilottelleet intiimejä päiväkirjatekstejään.

222 Ks. esim. Teräsvuori 89: 15.2.1922, 7571; Teräsvuori 106: 7.8.1922, 8522. Kommentit asuntoa ja kerjäämistä koskien tehty puhtaaksikirjoittamisen yhteydessä vuosina 1956 ja 1957.

223 Ks. esim. Teräsvuori 2: 30.1.1917, 347–349; Teräsvuori 5: 1.3.1918, 1049–1051; Teräsvuori 9: 26.7.1918, 1429–1432; 31.7.1918, 1446–1448.

224 Ks. esim. Teräsvuori 9: 14.7.1918, 1390. Ks. myös esim. Keränen, joka kirjoittaa nuoren Salme Setälän itsekriittisyydestä kirjoittamistaan kohtaan päiväkirjansa sivuilla. Keränen 2013, 27, 85.

225 Ks. esim. Teräsvuori 1: johdanto, 28; Teräsvuori 10: 13.8.1918, 1501.

226 Vatka 2005, 96.

227 Vatka 2005, 96; Leskelä-Kärki 2006, passim sekä erit. esim. 32–33, 53–56.

Näin ollen esimerkiksi naisten päiväkirjat ovat usein olleet pakostakin ”privatisoituja”.²²⁸ Historiallisesti päiväkirjoja kuten muitakin oma/elämäkerrallisia tekstejä ovat kuitenkin kirjoittaneet kaikki, mutta valta-asetat ja niihin liittyvät kirjoittamisen mahdollisuudet ovat olleet, ja ovat edelleen, sidoksissa sukupuolen lisäksi esimerkiksi yhteiskunnalliseen ja sosioekonomiseen asemaan, kyvykkyyteen ja etniseen taustaan.

2.3 Liikettä aikatasojen välillä – puhtaaksikirjoittaminen ja kommentointia tulevaisuudesta

Oman tasonsa päiväkirjoihin tuo tekstien puhtaaksikirjoittaminen, jota Kirsti kommentoi toisinaan keskellä päiväkohtaista kirjoitusta. Esimerkiksi 19.5.1917 päivätyssä merkinnässä hän huomauttaa, kuinka kirjoitti tätä kyseistä päiväkirjatekstiä puhtaaksi vuonna 1922.²²⁹ Toisaalta 26.6.1920 koskevan merkinnän yhteydessä Kirsti kommentoi, kuinka alkoi kirjoittaa päiväkirjojaan puhtaaksi kesällä 1920 Orislahdessa ollessaan, varsinaisen päiväkirjakirjoittamisen ohessa.²³⁰ Tältä erää puhtaaksikirjoittaminen jäi kuitenkin lyhyeen, sillä jo heinäkuussa muste kuuluu loppuneen, eikä Kirsti voinut näin ollen enää jatkaa ”runoelmiensa” puhtaaksikirjoittamista. Hän kertoo kuitenkin jatkaneensa sen sijaan varsinaisen päiväkirjan kirjoittamista.²³¹ Kyseinen kommentti paljastaa, että Kirsti käytti ilmeisesti erilaista kynää

228 Vatka 2005, 96–97.

229 Teräsvuori 3: 19.5.1917, 618. Ks. myös esim. Teräsvuori 2: 13.1.1917, 301; 24.2.1917, 401; Teräsvuori 3: 21.5.1917, 631–632; Teräsvuori 9: 2.8.1918, 1451.

230 Tämä on siis huomio, jonka Kirsti tekee alkuperäisten kirjoitusten ohessa, tai paremmin niitä puhtaaksikirjoittaessaan. Kesäkuun 1920 merkinnässä Kirsti on kertonut, kuinka ”Paljon olen ennättänyt tänäänkin tehdä. Kirjoittamista riittää. Sitten on lysti, kun tulen niin pitkälle, että pääsen kirjoittamaan puhtaaksi Ristiinan aikaisia runoelmiani.” Tämän perään kirjoittaja on merkinnyt hakasulkeisiin: ”[1935. Siis kesällä 1920 tämä puhtaaksikirjoitus alkoi ja koskaan en saa sitä loppuun, vaikka eläisin sadan vuoden vanhaksi. On muutakin tekemistä.]” Teräsvuori 31: 26.6.1920, 3932–3933. ”Puhtaaksikirjoittaja”, kuten Kirsti itseään nimitti 3.3.1919 koskevan merkinnän yhteydessä tekemässään kommentissa, oli tässä asiassa oikeassa eli että ei saa koskaan puhtaaksikirjoittamista loppuun, sillä ainakin SKS:n arkistomateriaali käsittää puhtaaksikirjoitettuja päiväkirjoja ”vain” vuoteen 1934 asti (tämä sisältää yli 24 000 sivua puhtaaksikirjoitettua päiväkirjatekstiä), loput päiväkirjat ovat pikakirjoituksella kirjoitettuja päiväkirjakonsepteja. Toisaalta on mielenkiintoista, kuinka tästä puhtaaksikirjoittamisesta muodostuu paikoitellen jopa omanlaisensa metajuonen metajuoni. Kirsti kirjoitti esimerkiksi jouluna 1922, kuinka ”Olen kohta lähtenyt Ristiinasta”, viitaten tällä puhtaaksikirjoittamiseen, jota hän toimitti varsinaisen päiväkirjakirjoittamisen ohella, ja sen puitteissa eteneviin tapahtumiin. Teräsvuori 114: 14.12.1922, 8989. Seuraavana päivänä hän vielä kertoi, kuinka ”Nyt olen kirjoittanut puhtaaksi kaikki Ristiinan aikaiset muistiinpanoni. Saahan sitä sairaana sentään jotakin aikaan”. Teräsvuori 114: 15.12.1922, 8993.

231 Teräsvuori 34: 27.7.1920, 4212–4213.

ja/tai mustetta varsinaisten, alkuperäisten päiväkirjojen kirjoittamiseen kuin niiden puhtaaksikirjoittamiseen.²³² Kaikkiaan puhtaaksikirjoittaminen oli ilmeisen työlästä ja aikaa vievää, sillä vaikka Kirsti kirjoitti paljon, eteni tämä työ hänen kokemukseensa mukaan verkkaisesti.²³³ Ajatukset puhtaaksikirjoittamisesta saattoivat myös valvottaa iltaisin, ja huoli alkuperäisten kirjoitusten katoamisesta tunnistamattomaan muotoon ja näin ollen tavoittamattomiin teki olon epämukavaksi. Sunnuntaina 14.1.1923 Kirsti kirjoitti: ”Illalla valvoessani tulin taas aivan levottomaksi ajatellessani sitä valtavaa työtä, mikä minulla on puhtaaksikirjoittamisessa. Eihän se muuten olisi niin tuskastuttavaa, ellei entinen kirjoitus himmenisi.”²³⁴ Käsillä oli taisto aikaa ja sen himmenevää jälkeä vastaan. Toisaalta puhtaaksikirjoittaminen muodostui myös hyvin tärkeäksi toimeksi, sillä se ”rauhottaa minua niinkuin ei mikään muu, kun olen hermostunut ja masentunut”, Kirsti kommentoi.²³⁵

Päiväkirjojen puhtaaksikirjoittamisen yhteydessä Kirsti saattoi kommentoida ikään kuin tulevaisuudesta aiemmin kirjoittamiaan tekstejään, mikä tuo mielestäni hyvin mielenkiintoisen lisän koko Kirstin päiväkirjakertomukseen.²³⁶ Tällaiset kommentoinnit Kirsti erotti päiväkohtaisen merkinnän keskellä hakasulkeiden sisälle kirjoittaen kommentin alkuun sen vuosiluvun, josta kirjoitusta kommentoi. Merkinnäissä, joka on päivätty 30.6.1918 on seuraavanlainen kirjoitus, jonka Kirsti kirjoitti koskien riitaa Armo-veljensä kanssa: ”Hänessä ei ole mitään semmoista, jota voisin kunnioittaa, niinkuin miehekkyyttä, jaloutta, mielen puhtautta yms. [1930. Kirsti! Olitko sinä 12 vuotta sitten niin puhdas, kuin tästä voisi päätellä? Muistan tapahtuman vielä aivan selvästi.]”²³⁷ Kirsti eli sekä päiväkirjan kirjoittaja että kertoja siis ikään kuin puhutteli itseään päiväkirjakertomuksen eri aikatasoissa, tuoden mukaan myös muistamisen, kokemuksen ja kertomuksen väliset suhteet.

232 Tämä on mielenkiintoista kirjoittamisen materiaalisuuden kannalta. Päiväkirjojen ja päiväkirjakirjoittamisen materiaalisuudesta ja esimerkiksi musteen käytöstä ks. esim. Sjöblad 2009, 10; Kaartinen 2020, 60–62; Ilmakunnas & Vainio-Korhonen 2020, 83–85. Käsittelen Kirstin päiväkirjakirjoittamisen materiaalisuutta vielä tarkemmin luvussa 4.5.

233 Esimerkiksi eräässä vuonna 1920 kirjoitetun merkinnän yhteydessä Kirsti kommentoi seuraavaa: ”[18.7.1935. Viidessätoista vuodessa sitä puhtaaksikirjoitusta on siis tullut vasta vain 3971 sivua, mutta enhän ole edes kaikkina vuosina sitä tehnytään, mikäli muistan. Mikä valtava määrä kärsimystä näihin viiteentoista vuoteen sisältykään! Ihme, että olen niinkin paljon ennättänyt kirjoittaa.]” Teräsvuori 32: 28.6.1920, 3971–3972. Vuonna 1922 hän puolestaan kirjoitti: ”Olen kirjoittanut paljon puhtaaksi, huhtikuu on hyvällä alulla, mutta vasta vuosi 1917 on menossa! Kyllä minä olen työtä tehnyt.” Teräsvuori 110: 16.10.1922, 8764.

234 Teräsvuori 116: 14.1.1923, 9107.

235 Teräsvuori 34: 27.7.1920, 4214.

236 Niin ikään esim. Nina Sääskilähti tuo esiin, kuinka ”Kerttu”, eräs Sääskilähten tutkimuskohteena olevien päiväkirjojen kirjoittajista, on kommentoinut jälkikäteen päiväkirjamerkintöjään. Sääskilähti 2011, 173.

237 Teräsvuori 8: 30.6.1918, 1352.

Tällaisten tulevaisuudesta annettujen lausuntojen kautta Kirsti kävi eräänlaista dialogia itsensä kanssa. Esimerkiksi 28.4.1918 kirjatussa päiväkirjamerkinnässä Kirsti kirjoitti: ”Minulla taas on aina omat synkät mietteeni, joista en voi päästä. [1930. Psykopaatti!!]”²³⁸ Hän arvosteli näin ollen itse itseään eri aikatasoista käsin. Lisäksi hän raotti useassa kohtaa tulevaisuuttansa kommentoimalla sieltä, ja kertoi tilanteensa menneen näkemyksensä mukaan monessa suhteessa huonompaan suuntaan. Hän kertoi muun muassa vanhempiensa ja joidenkin ystäviensä kuolleen, loppujen hänet hylänneen, terveytensä menneen, unettomuuden piinaavan, elämänsä olevan kivuliasta, surkeaa ja hyvin niukkaa sekä omaistensa yrittävän pistää hänet väkisin mielisairaalaan ja lopulta onnistuvan siinä.²³⁹ Lisäksi hän kommentoi toisinaan puhtaaksikirjoituksen yhteydessä, että hänen mielensä oli muuttunut jonkun kirjoittamansa asian suhteen, eikä hän enää kirjoittaisi niin kuin oli kirjoittanut. Toisinaan Kirsti kommentoi, mitä kaikkea hän viitsikään kirjoittaa puhtaaksi, ja viittasi tällä muun muassa erilaisiin Eelistä ja Lauria, päiväkirjoissa pakonomaisen ihastuksen kohteina olevia henkilöitä, koskeviin kirjoituksiinsa.²⁴⁰ Tällaiset kommentit ovat mielenkiintoisia sensuroinnin näkökulmasta, koska ne antavat ainakin osittain ymmärtää, että Kirsti ei sensuroinut päiväkirjojaan puhtaaksikirjoituksen yhteydessä. Toisaalta lukija ei voi kuitenkaan tietää, sensuroiko hän mahdollisesti jotakin muuta edellisen kaltaisista kommenteista huolimatta.

Alun perin 15.8.1918 päivätyssä, hakasulkeiden sisään kirjoitetussa merkinnässä Kirsti pohti, miten päiväkirjassa saattoi olla pikakirjoitusta:

18.2.1931. Nyt seuraa päiväkirjassani hiukan yli lehden verran pikakirjoitustekstiä. Miten se on mahdollista? Enhän vielä 1918 osannut pikakirjoitusta. Asianlaita on kai niin – ehkä se käykin kohta ilmi – että en ollut ennättänyt lopettaa tämän päivän kuvausta vielä 1918. Olin jättänyt vihkooni tulevia aikoja varten tyhjää ja osa siitä on jäänytkin tyhjäksi, muun osan tullessa täyteen koukeroita, joista nyt yritän ottaa selvän.²⁴¹

Kirsti ei siis osannut vielä kyseisten päiväkirjojen kirjoitusajankohtana pikakirjoitusta ainakaan kunnolla, vaikka ilmeisesti opetteli sitä jonkin verran jo vuonna 1917, kuten olen tuonut aiemmin ilmi. Silti päiväkirjoista saattoi löytyä pikakirjoitusta, sillä niin kuin on käynyt ilmi ja kuten Kirsti kommentissa kirjoitti, hän saattoi kirjoittaa

238 Teräsvuori 7: 28.4.1918, 1205.

239 Ks. esim. Teräsvuori 5: 27.2.1918, 1046; Teräsvuori 6: 13.3.1918, 1070; Teräsvuori 7: 27.4.1918, 1199–1200; 5.5.1918, 1221; Teräsvuori 8: 11.6.1918, 1304; 16.6.1918, 1312; Teräsvuori 9: 16.7.1918, 1399; 2.8.1918, 1451; 5.8.1918, 1470; Teräsvuori 10: 15.8.1918, 1515; 23.8.1918, 1528.

240 Ks. esim. Teräsvuori 3: 28.3.1917, 529; 4.5.1917, 591; Teräsvuori 6: 7.4.1918, 1128, 1131; Teräsvuori 7: 22.5.1918, 1263; Teräsvuori 9: 5.8.1918, 1474.

241 Teräsvuori 10: 15.8.1918, 1509.

päivän tapahtumia muistiin ja näin täydentää päiväkirjakertomustaan vasta vuosienkin jälkeen.

Nämä kaikki erilaiset aikatasot, jotka esiintyvät Kirstin kirjoituksissa, haastavat yleiset ajatukset kertomuksen pelkästä kronologisesta luonteesta ja antavat mielestäni laajemman mahdollisuuden tarkastella Kirstin kirjoittamia päiväkirjoja ennemminkin kokonaisuutena kertomuksena kuin yksittäisinä merkintöinä. Erilaiset aikatasot ja kertomuksen rytmin päällekkäisyydet sekä vaihtelevuudet muodostavat tarinan, jonka kautta muodostuu kertomus Kirstistä. Kertomus, joka sisältää useita alkuja, keskikohtia ja loppuja, päällekkäin, limittäin, lineaarisen epälineaarisesti esitettyinä on loppujen lopuksi monikerroksinen kertomus ja kuvaus elämästä – tai eri elämistä, joita kertoja elää ja kommentoi sen eri vaiheissa, mutta jotka voidaan asettaa esimerkiksi (päivä)kirjan kansien väliin, eletyn elämän muotoon.²⁴²

Nämä erilaiset aikatasot ja niiden avulla muodostettu päiväkirjakertomus ovat mielenkiintoisia myös sitä vasten, että kuten päiväkirjoja ja omaelämäkerrallista aikaa tutkinut Nina Säskilahti kirjoittaa, on päiväkirja ylipäätään ”kirjoitus, jossa minä asettuu erilaisiin suhteisiin ajan kanssa”. Koko ajan tematiikka on siis päiväkirjoille, muiden omaelämäkerrallisten kirjoitusten tapaan, hyvin oleellinen, kuten tässä koko luvussa on tullut niin ikään Kirstin päiväkirjojen avulla esiin.²⁴³ Päiväkirjojen aikaa voi kuitenkin lähestyä hyvin erilaisista näkökulmista käsin, mutta esimerkiksi Kirstin päiväkirjojen aikaa ja eri aikatasoja on mielenkiintoista tarkastella juuri toiminnan eli kirjoittamisen, elämisen ja muistamisen sekä tekstin ja sen lukemisen tasojen kautta, osana kulttuurista, sosiaalista, materiaalista ja historiallista kontekstia.²⁴⁴ Ylipäätään aika ja sen liike sekä kuluminen on keskeinen teema koko Kirstin päiväkirjasarjaa sekä olemuksellinen osa päiväkirjojen omaelämäkerrallista minää.

Kuten omaelämäkerrallista aikaa tutkinut Jens Brockmeier on tuonut esiin, antaa omasta elämästä kertova ajalle muodon samalla, kun itse aika on muotoa antava, joten aikaa on mahdollista samalla sekä jäsentää että käyttää kerronnan välineenä.²⁴⁵

242 Erilaisista jatkuvan ja epäjatkuvan kerronnan välisistä suhteista laajemmin ks. esim. Kosonen 2000, passim. Päiväkirjojen osalta esim. Säskilahti 2011, passim.

243 Säskilahti 2011, 14 ja passim. Ajan kysymyksistä päiväkirjoissa ks. myös esim. Fothergill 1995, passim; Culley 1998, 217–221; Stanley & Dampier 2006, 25–52; Lejeune 2009, passim; Steinitz 2011, passim. Suomalaisessa päiväkirjatutkimuksessa sivutuista aikakysymyksistä ks. esim. Jokinen 1996, passim; Makkonen 1997, passim; Vatka 2005, 80; Kosonen 2020, 50–51; Leskelä-Kärki, Sjö & Lalu 2020, passim. Suomalaisien omaelämäkerrallisten tekstien aikaulottuvuuksista ks. esim. Vilkkonen 2007, passim. Aikakäsityksistä puolestaan erityisesti 1800- ja 1900-lukujen taitteesta ks. esim. Ollilla 2000, passim.

244 Ks. myös Säskilahti 2011, 14. Niin ikään Paul Ricœurin filosofian ja kertomuksen teorian mukaisesti omaelämäkerrallista aikaa voidaan lähestyä kertomisen, tekstin ja lukemisen eri tasoissa ja ne huomioiden. Ks. esim. Ricœur 1980, 169–190; 1984, passim; 1985, passim; 1988, passim.

245 Brockmeier 2000, 51. Ks. myös Säskilahti 2011, 14–15.

Tämä tulee esille niin ikään Kirstin päiväkirjoista, joissa aika ja erilaiset jatkuvasti risteävät aikatasot muodostavat ja jäsentävät kuvaa Kirstistä ja hänen omaelämäkerrallisesta minästään samalla, kun aika toimii yhtenä merkittävänä omasta elämästä ja itsestä muodostetun kertomuksen kerronnan välineenä. Ajan liikkua kuva minästä hajoaa ja venyy eri suuntiin, sirpaloituu ikään kuin palasiksi elämän aikaan. Mutta kertomuksen, ja erityisesti päiväkirjamuodon, avulla jäsenneilyn se palautuu yhä yhtenäisemmäksi, kokonaisuuteen pyrkiväksi, ja muodostaa omakuvan, tai oikeastaan monta kuvaa yhtä aikaa. Nämä omakuvat liikkuvat temporaalis-kronologisesti sekä – päiväkirjoille ominaiseen tapaan – kalenteriaikaa²⁴⁶ mukaillen että siitä toisinaan irrottautuen, omaelämäkerrallisen kirjoituksen aikaa näin monella tasolla ilmentäen.²⁴⁷ Kuten elämä ylipäätään, kurottaa omakuva(t) siis samanaikaisesti moneen suuntaan, ja moneen aikaan, mutta samalla tarjoutuu mahdollisuus yhtenäisen muodon hahmottamiseen. Näin ollen on myös mahdollista päästä käsiksi kerrottuun elämään ja muodostaa sitä kautta käsitys ajasta ja kerrotusta minästä tästä ajasta käsin.

Sääskilahden määritelmiä päiväkirjan ajasta mukaillen Kirsti siis jatkuvasti uudisti menneen, nykyisen ja tulevan monimutkaisia, monikerroksisia ja muuttuvia suhteita omassa päiväkirjassaan, jolloin kyse ei ollut pelkästään Philippe Lejeunen määritelmien mukaisesta ”ajan liikkeen haltuunotosta”. Päiväkirjan kirjoittaminen oli Kirstille pitkä prosessi, ja jokaisella kirjoituskerralla hän lähestyi elämää uudestaan, samalla sitä uudistaen ja vahvistaen. Päiväkirjojen puhtaaksikirjoitus toi tähän vielä omia kerrostumia. Lisäksi lukiessaan päiväkirjoja, mistä hän jätti monenlaisia jälkiä tekstiin, itselleen tai muille hän niin ikään järjesti myös elämänsä uudelleen. Toisaalta katson, että ajan liikkeen sekä kirjoittamisen ja lukemisen toimintojen monimutkaisten prosessien muuttuvissa suhteissa kyse oli niin ikään pyrkimyksestä saada ajasta kiinni, tallentaa se päiväkirjan kansien väliin, ottaa aikaa ja elämää myös haltuun, hallita aikaa.²⁴⁸ Kertomusmuodon avulla Kirsti pystyi myös artikuloimaan kokemustaan ajasta, ja samalla kertomus toi ajan kieleen.²⁴⁹ Kaikkiaan Kirsti päiväkirjoja leimaavat ennen kaikkea moneen suuntaan tapahtuva ajan liike.

246 Kalenteriajasta ja päiväkirjoista ks. esim. Sääskilahti 2011, 99–118.

247 Esim. Sääskilahti huomauttaa, kuinka omaelämäkerrallinen aika (tekstin aika) ei ole sama asia kuin jokapäiväisen elämän temporaalinen rakenne (tekstin ulkoinen aika) eli ”tekstin aika ei vastaa aikaa empirisessä todellisuudessa”. Sääskilahti 2011, 55. Toisaalta nämä tekstien eri ajalliset tasot asettuvat monimutkaisiin, muuttuviin suhteisiin toisiinsa, jolloin kysymykset tekstin ja maailman välisistä suhteista nousevat oleellisiksi. Sääskilahti 2011, passim.

248 Ks. Sääskilahti 2011, esim. 56–58, 107–112; Lejeune 2009, 179.

249 Ks. Ricœur 2005, 165.

2.4 Kulttuuriset ja jaetut kertomukset päiväkirjakertomuksen muokkaajina

Kirstin suvun ja perheen toimintaa ja ajattelumaailmaa määrittäi niin yhteiskunnallisella kuin yksityiselläkin tasolla pitkälti fennomania. Se oli autonomian ajan Suomen merkittävin ja laajin kansalaisliike, joka suuntautui paljolti sisäpoliittisiin ja kulttuurisiin kysymyksiin. Liikkeen uudistusten perimmäisenä kehyksenä oli kansan sivistäminen, valistaminen ja nostaminen kulttuurivoimaksi.²⁵⁰ Kirstin isänpuoleinen isoisa Carl Henrik Ståhlberg kuului ystäviensä J. V. Snellmanin, J. L. Runebergin ja Elias Lönnrotin kanssa 1800-luvun suomalaisuustyön ja sivistyneistön ensimmäisen sukupolven edustajiin. Carl vaikutti elämänsä aikana monin eri tavoin kansan sivistystyöhön ja edisti omalta osaltaan suuresti suomalaisen kulttuurin ja suomen kielen kehitystä sekä merkitystä.²⁵¹ Tämä suomenmielisyys siirtyi suvussa eteenpäin esimerkiksi Kirstin isälle Henrikille.²⁵² Myös Kirstin äiti Beda oli hyvin suomalaisuusmyönteinen, ja hän liittyikin 1800-luvun loppupuolella suomenmielisiin naisasianaisiin.²⁵³ Perheellä oli myös muun muassa kulttuurifennomanian vaikuttajia tuttuina ja ystävinä, joten Kirsti kasvoi keskellä asenteita, joiden mukaisesti suomenmielisyys ja -kielisyys olivat tärkeitä arvoja.

Kansallismieliseen ajatteluun kuului keskeisesti ajatus tyttöjen ja vaimojen roolista suomenkielisen kulttuurin ja isänmaallisuuden levittäjinä, joten tyttöjen koulutusta pidettiin sivistyneistöperheissä kuten myös Kirstin perheessä hyvin tärkeänä. Helsingin Suomalainen Tyttökoulu, jota Kirsti koulun keskeyttämiseen asti kävi, oli niin ikään hyvin suomalaisuusmyönteinen. Koulu yhdisti opetuksessaan kansallisuusaatteeseen tuoreita pedagogisia ihanteita, ja näin ollen opetusohjelmassa oli äidinkiellellä, maantieteellä, historialla ja kielten (erityisesti saksan ja ranskan) opiskelulla vahva asema.²⁵⁴ Koululla oli myös läheinen suhde esimerkiksi Zacharias Topeliukseen (1818–1898), ja koulun juhlissa oli muun muassa tapana esittää hänen näytelmiään.²⁵⁵

250 Ks. esim. Molarius 1999, 67–81; Vares 2005, 40–41. Ks. myös esim. Saukkonen 1997, 336–337; Vesikansa 1997, 16; Leskelä-Kärki 2006, 322. Kansallisajattelun ja minuumien rakentumisen välisistä suhteista ja aatehistoriasta autonomian ajan Suomessa ks. Jalava 2005, passim. Perheen aseman, lähisuhteiden ja suomalaisuusaatteen limittyvistä suhteista 1800-luvulla ks. Eiranen 2019, passim. Kansallisuusaatteen eli nationalismien alkuperästä yleisesti ks. esim. Anderson 2007, passim.

251 Kinnunen 1997, 7–9; Savolainen 2007, 1.

252 Kinnunen 1997, 9.

253 Kristillis-fennomaanisesta feminismistä ks. Jalava 2005, 212–214.

254 Ks. Leskelä-Kärki 2006, 93, 96. Vrt. Kuinka Kirsti kirjoitti, että esimerkiksi sanomalehdessä, jota he olivat äitinsä ja Armo-veljensä kanssa eräässä ravintolassa lukee, oli sanottu: ”Kielitaito ja historian tunteminen (y.m.) ovat ihan vähäarvoisia tytöille. – Paljon tärkeämpää on muu. Ja jos en aivan väärin käsittänyt, niin sanottiin siinä umpi-mielisyyden olevan tytön hyveitä.” *Teräsvuori* 2: 9.1.1917, 299.

255 Tuulio 1959, 102–104, 117.

Suomessa 1800-luvun lopulta lähtien myös esimerkiksi lasten- ja nuortenkirjallisuus oli valjastettu osaksi suomalaisuusprojektia, mikä tarkoitti, että kirjoilla katsottiin olevan kasvattava, opettavainen ja suomen kielen taitoa kehittävä tehtävä. Lisäksi suomalaisissa 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun tyttökirjoissa valmistettiin tyttöjä muun muassa avioliittoon. Toisaalta tyttökirjallisuudessa korostettiin tyttöjen poikiin nähden (näennäisen) tasavertaisia koulutusmahdollisuuksia, vaikka toisaalta esimerkiksi 1910-luvulla yhteiskunnassa keskusteltiin kiivaasti tyttöjen opiskelukyvykkyydestä ja fyysisestä koulunkäynnin jaksamisesta. Taustalla oli 1880-luvulla alkanut polemiikki, jonka puitteissa esimerkiksi sukupuolten välisiä, opiskelukykyä määrittäviä eroja pyrittiin määrittelemään ”luonnollisina”. Tyttöjä luonnehdittiin muun muassa pinnallisiksi, epärationaalisiksi ja huonosti abstrakteja asioita hahmottaviksi, kun taas poikia kuvailtiin syvällisiksi ja luoviksi.²⁵⁶ Vaikka koulutusta pidettiin tärkeänä, uskottiin koulunkäynnin toisaalta myös vahingoittavan tyttöjä niin fyysisesti kuin henkisesti, ja niin ikään ajan tyttöjen opaskirjat toistivat tätä ajattelumallia. Loppujen lopuksi pelkona oli, että opiskelu ja koulutus lisäsivät liiaksi tyttöjen riippumattomuutta ja itsenäisyyttä, mikä vähentäisi heidän kiinnostustaan avioliittoa ja perheen perustamista kohtaan. Esimerkiksi juuri opaskirjoissa pyrittiinkin korostamaan kodin ja äitiyden tärkeyttä pitämällä niitä tytön ja naisen arvokkaimpina asioina.²⁵⁷ Avioliittoon valmistelun motiivin ohella ajan tyt-

256 Rosenqvist 1915, 78–96. Ks. myös Voipio 2015b, 11–12; 2017, passim.

257 Nämä ajan ihanteet tyttöjen ja naisten tehtävien tärkeydestä eivät kuitenkaan koskettaneet kaikkia. Esimerkiksi 1900-luvun alussa myös Suomeen levinneen rodunjalostusopin eli eugeniikan myötä erilaisten niin sanottujen perinnöllisten vikojen jatkuva lisääntyminen koettiin uhkaksi. Välttämättömänä ratkaisuna yhteiskunnan suojelemiseksi nähtiin monien, esimerkiksi eri tavoin vammaisten, ihmisten laitoshoidon. Suomessa hyväksyttiin myös avioliittolaki vuonna 1929, jossa avioesteiksi säädettiin ”tylsämielisyys” ja mielisairaus (sama laki kumosi muun muassa vuonna 1889 säädetyt lain aviopuolisoiden velka- ja omaisuussuhteista, mikä oli puolestaan monessa mielessä hyvin positiivinen muutos). Lisäksi vuonna 1935 säädettiin pakkosterilaation laillistava sterilisaatiolaki (laki kumottiin vuonna 1970). Näiden kaikkien toimien ja lakien tavoitteena oli estää yhteiskunnan ”ei-toivottujen” yksilöiden lisääntyminen. Ks. esim. Harjula 1996. Alkuperäinen avioliittolaki vuodelta 1929 <https://finlex.fi/fi/laki/alkup/1929/19290234> [viitattu 15.1.2023]. Tämä edellä mainittu perinnöllisyyden idea vaikutti omalta osaltaan Kirstin ajatuksiin ja näkemyksiin avioliitosta ja äitiydestä omalla kohdallaan. Ks. esim. Teräsvuori 25: 3206–3207. Lisäksi avioliittolain myötä hänen mahdollisuudet kiellettiin juridisesti, sillä hänelle diagnosoitiin useampikin psykiatrinen sairaus / mielenterveyden häiriö, joten tässä mielessä hänellä ei edes ollut pääsyä niin sanottujen perinteisten, ajalle tyyppillisten sukupuoleen liitettyjen ihanteiden piiriin (toki on hyvä muistaa, että ajan ihanteet ja käytänteet myös erosivat toisistaan, eikä selkeitä rajanvetoja näiden välille ole välttämättä kovin mielekästä tehdä. Ks. esim. Caine & Sluga 2000, 39–40; Kingsley Kent 2012, 55. Ks. myös Eiranen 2019, 21–22). Kirstillä ei siis ollut edes periaatteellista mahdollisuutta valita toisin lain tullessa voimaan. Toisaalta yhtä mahdollista on, että monin tavoin kahlitsevat ajan normit, ihanteet ja stereotypiat olivat itsessään sairastuttavia ja sellaisia, jotka omalta osaltaan saivat Kirstin vetäytymään julkisesta elämästä omaan yksityiseen piiriin. Kirsti myös

tökirjallisuudessa kuitenkin esiteltiin huomattavan monipuolinen kavalkadi erilaisia ammatteja ja asioita, joista haaveilla – tosin tyttökirjojen tytöillä oli paljon enemmän mahdollisuuksia ja vapauksia kuin aikansa oikeilla tytöillä. Samaan aikaan niin sanottu ”topeliaaninen perintö”, eli uskonnollisen, isänmaallisen ja opettavan sisällön keskeisen merkityksen vahva korostaminen kirjallisuudessa, vaikutti yleiseen käsitykseen lasten- ja nuortenkirjallisuudesta ja sen tehtävistä varsin pitkään 1900-luvun alkuvuosikymmeninä.²⁵⁸

Kirstin perheessä harrastettiin paljon kirjallisuutta ja luettiin innokkaasti, yksin tai yhdessä, muun muassa Topeliusta, toki paljon kaikkea muutakin.²⁵⁹ Niin ikään Kirsti luki runsaasti, ja esimerkiksi Topeliuksen vaikutus näkyi Kirstin päiväkirjoissa paikoitellen hyvin topeliaanisena kuvailuna: ”Jää, metsän puut, kaikki oli niin runollisen kaunista. Mielessäni väikkyivät koko ajan Topeliuksen Talvi-iltain tarinat”, hän kirjoitti eräänä marraskuisena päivänä.²⁶⁰ 8.4.1917 päivätyssä merkinnässä hän puolestaan kirjoitti säästä, päiväkirjoille hyvin konventionaalisen tapaan, kuinka: ”Aamulla kuuluu olleen -4 C. Tänään aurinko noustessaan tanssi (Topeliuksen sanojen mukaan).”²⁶¹

Topeliuksen lisäksi päiväkirjateksteissä mainitaan muun muassa J. L. Runeberg (1804–1877), Aleksis Kivi (1834–1872), Juhani Aho (1861–1921), Maila Talvio (1871–1951), V. A. Koskenniemi (1885–1962), Anni Swan (1875–1958), Victor Hugo (1802–1885), Hilda Käkikoski (1864–1912), Arvid Järnefelt (1861–1932), Selma Lagerlöf (1858–1940), Jalmari Finne (1874–1938), Søren Kierkegaard (1813–1855), Julia Sucksdorff (1864–1949), Alessandro Manzoni (1785–1873), L. M. Montgomery (1874–1942), Konni Zilliacus (1855–1924), Eino Leino (1878–1926), Jonas Lie (1833–1908), Minna Canth (1844–1897), Aili Tarvas (1887–1957) ja Eva Hirn (1877–1948).²⁶² Lisäksi Kirsti kirjoitti lukeneensa muun muassa Elias Lönnrotin

steriloitiin 1950-luvulla, tosin epäselvää on, liittyikö sterilointi juuri kyseiseen sterilointilakiin vai johonkin muuhun syyhyn. Toisaalta eroa ei ehkä ole mielekästä tai edes mahdollista Kirstin tilanteessa tehdä. Käsittelen näitä laajoja sairauteen liittyviä teemoja Kirstin elämässä ja päiväkirjakirjoituksissa tarkemmin luvussa 4.

258 Ks. esim. Heikkilä-Halttunen 2000, 64–65, 73; Männistö 2003, 78–81; Katainen 2011, 132–134; Jauhiainen 2014, 32–38; Lappalainen 2015, 78, 96; Voipio 2015b, 11–13. Nationalismin ja emansipaation välisistä yhteyksistä ja neuvotteluista vuosien 1889–1901 suomalaisessa tyttökirjallisuudessa ks. Voipio 2017, passim.

259 Ks. Kinnunen 1997, 11, 14.

260 Teräsvuori 1: 21.11.1916, 176.

261 Teräsvuori 3: 8.4.1917, 553.

262 Ks. esim. Teräsvuori 2: 26.11.1916, 201; 4.12.1916, 226; 15.1.1917, 305; 6.2.1917, 361; 23.2.1917, 399; Teräsvuori 3: 6.4.1917, 549; Teräsvuori 5: 13.2.1918, 1022; Teräsvuori 6: 27.3.1918, 1095; Teräsvuori 8: 19.6.1918, 1325; Teräsvuori 17: 28.6.1919, 2303; 5.7.1919, 2318; 22.7.1919, 2348; Teräsvuori 22: 11.1.1920, 2939; Teräsvuori 25: 7.3.1920, 3203; Teräsvuori 39: 8.10.1920, 4829; Teräsvuori 43: 10.11.1920, 5008; Teräsvuori 47: 24.12.1920; Teräsvuori 52: 15.2.1921, 5488; 16.2.1921, 5494; Teräsvuori 76: 15.9.1921, 6838; Teräsvuori 85: 26.12.1921, 7331; Teräsvuori 86: 7.1.1922, 7388; 15.1.1922, 7433.

(1802–1884) *Kanteletarta* (1. painos 1840) ja lehdistä ainakin *Suometarta*, *Nuorta Voimaa* ja *Ylioppilaslehteä*. Eräessä päiväkirjamerkinnässä Kirsti mainitsi myös lukeneensa *Kuinka meistä tuli kirjailijoita: suomalaisten kirjailijoiden nuoruudenmuistelmia* -teosta (1916).²⁶³ Tästä kaikesta voi päätellä, että erilaisilla kulttuurisesti jaetuilla sekä myös niin sanottuun kansallisten kertomusten kaanoniin kuuluvilla teoksilla oli merkittävä rooli Kirstin perheessä ja elämässä.

Päiväkirjoissa on useita viitteitä siitä, kuinka Kirsti kerronnallisti kokemuksiaan suhteessa lukemiinsa tai kuulemiinsa (kulttuurisiin) kertomuksiin. Päiväkirjoissa on myös paikoitellen erilaisia intertekstuaalisia viittauksia, ja lisäksi Kirsti siteerasi välillä kirjoituksissaan runoja ja kaunokirjallisia teoksia. Esimerkiksi 23.2.1917 päivätyssä merkinnässä Kirsti kirjoitti: ”Pitkillä oikosilla panimme juoksuksi, kuten Paavo Ruotsalainen (’Erämaan profeetta’).”²⁶⁴ 10.7.1917 Kirsti kirjoitti ”työmiehen vaimon” kertoneen juna-asemalla, että perjantaina alkaa suurlakko.²⁶⁵ Tällä ilmaisuilla hän saattoi viitata Minna Canthin *Työmiehen vaimo* -nimiseen näytelmään (1885).²⁶⁶ Kirsti myös kirjoitti, kuinka välillä hän vastasi kirjojen nimillä, kun häneltä jotakin kysyttiin, ja kuinka Maila Talvio olisi saanut runsaasti aiheita erästäkin päivästä, josta Kirsti ei sanojensa mukaan pystynyt ajan ja voimien puutteen vuoksi kirjoittamaan.²⁶⁷

Mielenkiintoista on myös se, kuinka Kirsti rakensi joitakin juonikuvioita päiväkirjakertomukseensa muun muassa tällaisten intertekstuaalisten viittausten avulla. Kirstin päiväkirjakertomusten juonellistamisesta kertoo muun muassa eräs tapahtuma, joka liittyi Kirstin ystävään Iris Backmaniin, joka asusti muutamaan otteeseen Kirstin perheen luona vuoden 1918 aikana ja jonka kanssa hänellä muodostui läheinen suhde, joka säilyi useita vuosia.²⁶⁸ Kirsti oli saanut tietää ennen Iristä, että tämän rakastettu oli kaatunut sisällissodassa, ja tästä syntyi oma kertomusta eteenpäin vievä juonikuvio, kun Kirsti ajatteli, mitä suurta surua Iris joutuu kohtaamaan seuraavana aamuna kuullessaan suru-uutisen. Kerronta keskittyi tässä kohden Iriksen ja valmistautumiseen siihen, kun hän saa kuulla kultansa Polónin kuolleen. ”Iris rukka!”²⁶⁹

263 Ks. esim. Teräsvuori 1: 2.10.1916, 60; Teräsvuori 2: 31.1.1917, 350; Teräsvuori 3: 27.4.1917, 581; Teräsvuori 4: 2.10.1917, 738; Teräsvuori 7: 15.4.1918, 1173.

264 Teräsvuori 2: 23.2.1917, 395.

265 Teräsvuori 3: 10.7.1917, 672.

266 Toisaalta Kirsti kirjoitti vasta eräessä vuoden 1921 merkinnässä lukeneensa ”kesken kaiken” kyseisin näytelmän. Teräsvuori 76: 15.9.1921, 6838. Tämä kommentti ei toki kerro sitä, oliko hän lukenut teoksen jo aiemminkin. Ja vaikka ei olisikaan, oli näytelmä ja sen nimi mitä luultavammin hänelle kuitenkin tuttu, sillä Minna Canth oli perheelle tuttu henkilö, ja esimerkiksi Olla-veli kävi ahkerasti teatterissa, joten näytelmistä on luultavasti perhepiirissä juteltu.

267 Ks. esim. Teräsvuori 2: 26.11.1916, 201; Teräsvuori 5: 12.2.1918, 1021.

268 Käsittelen tätä Kirstin ja Iriksen välistä ystävyyttä ja siihen liittyvää kerrontaa tarkemmin luvussa 3.3.

269 Teräsvuori 5: 5.2.1918, 1005.

Kirsti kirjoitti, viitaten todennäköisesti Anni Swanin samannimiseen nuortenkirjaan, joka oli ilmestynyt vuonna 1916 ja jota ”täti”²⁷⁰ oli lukenut pappilassa Kirstille ääneen.²⁷¹ Tätä juonetta Kirsti jatkoi vielä kuvailemalla ja kommentoimalla Iriksen surua sekä kommentoimalla huolta Olla-veljensä, joka oli tuolla hetkellä kadoksissa myös sisällissodasta johtuen, kohtalosta maalaten kirjoitukseen synkän, epätoivoisen tunnelman: ”Isä soittaa jotakin surullista, vanhanaikaistalaulua, ja maailma tuntuu kovin mustalta. Emme tiedä, vaikka Olla olisi ollut jo monta päivää ruumiina.”²⁷² Myöhemmin Kirsti käytti Swanin teoksesta tuttua ilmaisua puhutellessaan itseään puhtaaksikirjoituksen yhteydessä: ”Kirsti rukka! Unta vailla olet ollut lähes koko ikäsi.”²⁷³ Kyseinen ilmaisu esiintyy myös myöhemmin Kirstin päiväkirjoissa, ja hän viittaa sillä milloin itseensä, milloin johonkin muuhun henkilöön. Lisäksi lukija pääsee seuraamaan esimerkiksi Iriksen seikkailuja ja niiden varaan rakennettuja juonikuvioita niin ikään muissa päiväkirjakirjoituksissa.

Anna Kuismin kirjoittaa, kuinka esimerkiksi julkaisemattomilla päiväkirjoilla voi hyvin olla erilaisia kirjallisuudellisia piirteitä kuten erilaisia kertomusta eteenpäin kuljettavia juonikuvioita.²⁷⁴ Kuten olen jo aiemmin tuonut esille, on Kuismin tutkinut esimerkiksi Aino Kallaksen (1878–1956) nuoruuden päiväkirjoja, joita voidaan hänen mukaansa lukea pienempinä osina suuresta sarjasta ja läpi elämän jatkuneesta laajasta kokonaisuudesta. Kuismin kirjoittaa, kuinka Kallaksen vuosien 1897–1900 päiväkirjaa voidaan lukea eräänlaisena romaanina, sillä Kallas selvästi rakensi päiväkirjasta koherenttia kertomusta, yhdistellen elämänsä ja päiväkirjansa romaaniksi selvällä juonella ja keskeisillä teemoilla, joita olivat rakkaus ja luovuus. Päiväkirjan kirjoittaja etsi kertomuksessa rakkautta ja halusi tulla kirjailijaksi. Kertomuksesta on löydettävissä selkeitä kirjallisia metaforia ja intertekstuaalisia viitteitä kaunokirjallisiin teoksiin, vaikka päiväkirjaa ei oltu tarkoitettu julkaistavaksi sen kirjoitushetkellä. Kuitenkin päiväkirja vaikuttaa ikään kuin eräänlaiselta alustalta romaanille, jota Kallas suunnitteli, kuten Kuismin kirjoittaa. Toisaalta taas niin sanottu taiteellinen

270 Esimerkiksi perhettä ja sukulaisia koskevat käsitteet olivat aikakauden sanastossa joustavia ja niillä saatettiin viitata ns. verisiteitä laajempaan läheisten joukkoon, kuten tässä on kyse. Ks. esim. Häggman 1994, 36–38, 42, 135; Eiranen 2021, 216–217.

271 Teräsvuori 2: 23.2.1917, 399.

272 Teräsvuori 5: 5.2.1918, 1005.

273 Teräsvuori 7: 5.5.1918, 1221. *Iris rukassa* päähenkilön ystävä, terveydeltään heikko Ulla Stjernfelt matkustaa terveytensä takia ulkomaille, mutta hän kuolee lavantautiin Firenzessä. Lisäksi Iriksen auttaja, hyväsydäminen Hanna Ström on terveydeltään heikko, ja hänet kuvataan kirjan lopussa matkustavan lääkärin määräyksestä hengittämään raikasta tunturi-ilmaa Norjaan. Swanin teoksessa toistuu muutenkin useasti terveyden hoitaminen ulkomaanmatkojen avulla. Ks. Lappalainen 2015, 88.

274 Makkonen 1999, 419–420. Kuismin (ent. Makkonen) kirjoittaa, kuinka monet tutkijat ovat yrittäneet tehdä selkeän jaon niin sanottujen oikeiden, autenttisten päiväkirjojen ja fiktiivisten päiväkirjojen välille, eikä päiväkirjaa ole näin ollen nähty juonellisenä kertomuksena. Kuitenkin monissa tutkimuksissa on tuotu esiin päiväkirjojen kirjallisuudellinen luonne. Makkonen 1999, 419–420.

tyyli ja ilmaisu kuuluivat Kallaksen kirjoitustyyliin, joten ne olivat luonnollinen osa hänen kirjoittamistaan ja koko elämäänsä.²⁷⁵

Myös Kirstin päiväkirjoista on erotettavissa erilaisia suureen sarjaan kuuluvia pienempiä osia, jotka jakaantuvat varhaisissa päiväkirjoissa aikaan pappilassa, sen jälkeen niin sanotun uuden elämän opetteluun kotona, sisällissodan aikaan, aikaan hierojakoulussa ja kesiin, jotka Kirsti vietti yleensä poissa kaupungista. Mukana kulkevat muun muassa perhe- ja muiden ihmissuhteiden, arjen, yhteiskunnallisten tilanteiden sekä oman terveydentilan²⁷⁶ ja sairauden teemat sekä niiden ympärille liittyvät juonikuviot, kompleksisen äitisuhteen muodostaessa yhden keskeisen juonen. Paul Ricœur kuitenkin huomauttaa, kuinka niin omaelämäkerrallisen tekstin kertoja kuin lukijakin juonellistavat tapahtumista erilaisia merkityksellisiä kokonaisuuksia, jolloin samoista aineksista voi koostaa useita erilaisia versioita. Tällöin juonellistaminen tapahtuu sekä tekstissä että lukemisen prosesseissa.²⁷⁷ Kaiken kaikkiaan kuitenkin näen, että Kirstin kirjoittamisessa päiväkirjan genre yhdistyi ja sekoittui muun muassa erinäisiin kaunokirjallisiin konventioihin ja fiktiivisiin keinoihin, jolloin päiväkirjakertomus läheni koherenttia, tai siihen pyrkivää, monikerroksista kertomusta eletystä elämästä, toisaalta sellaista sivuillaan tuottaen.

Kuismenin mukaan kukaan kirjoittaja ei voi olla erilaisten kirjallisten järjestelmien ja konventioiden ulottumattomissa, ja esimerkiksi eurooppalainen yläluokka sai 1900-luvun taitteessa muun muassa seurustelukulttuuriinsa hyvin paljon vaikutteita fiktiosta. Näin ollen fiktio imitoi elämää mutta elämä imitoi myös fiktiota, jolloin elämän ja fiktion väliset rajat ovat häilyvät.²⁷⁸ Myös Leskelä-Kärki huomauttaa, kuinka muun muassa Helmi Krohnin tuotannossa omaelämäkerralliset dokumentit ja romaanit risteävät, jolloin ne ilmentävät omaelämäkerrallisen tekstin ja fiktion välisten rajojen häilyvyyttä ja suhteellisuutta.²⁷⁹

Paul Ricœur käsittää omaelämäkerrallisen tekstin elämän ja fiktion vastavuoroisuudeksi, jolloin tosielämä ja fiktio eivät sulje toisiaan pois, vaan edellyttävät toinen

275 Makkonen 1999, 421–422, 426, 431, 434. Aino Kallaksen päiväkirjoista ks. myös esim. Leskelä-Kärki 2006, 420–445. Myös esimerkiksi Aila Meriluoto kirjoittaa omista intertekstuaalisista viittauksista päiväkirjoissaan. Meriluoto 2019, 199. Sääsilahti kirjoittaa, kuinka hänen tutkimansa päiväkirjojen kirjoittajat tuottivat kirjoituksissaan eheitä henkilöihahmoja ja jatkuvajuonisia kertomuksia. Sääsilahti 2011, 303. Ks. lisää siitä, kuinka päiväkirjoihin lainataan elementtejä fiktiosta, muun muassa henkilötyypittelyä, juonirakenteita ja miljöitä esim. Kagle & Gramegna 1996, esim. 41; omaelämäkerrallisuuden, faktan ja fiktion suhteista yleisemmin ks. esim. Eakin 1985, passim; Rytönen 2012, passim; Brockmeier 2013, passim.

276 Kai Häggman kirjoittaa, kuinka hänen tutkimuskohteenaan olevan Waseniuksen perheen tyttären Marie-Luisen päiväkirjojen yhtenä pääteemana oli oman terveydentilan päivittäinen kommentointi 1900-luvun alussa. Häggman 1994, 77.

277 Ricœur 1988, 248; Ricœur 1991, 432.

278 Makkonen 1999, 434. Ks. myös esim. Kagle & Gramegna 1996, passim; Hapuli & Leskelä-Kärki 2010, 278; Kannas 2015, 12 ja passim.

279 Leskelä-Kärki 2009, 166–167.

toisiaan. Tällöin omaelämäkerrallisen tekstin luonteeseen kuuluu intertekstuaalisuus muun muassa siinä mielessä, että se siteeraa muita kulttuurisia tekstejä. Näin ollen esimerkiksi päiväkirjakirjoittaja voi saada uusia mahdollisuuksia kertoa itsensä päähenkilöksi oman elämänsä teksteihin. Kirjoittaessaan päiväkirjaansa Kirsti siis ikään kuin liikkui tekstien välisten merkitysten maailmassa.²⁸⁰

Ricœurin ajan ja kertomuksen teoriaan sisältyvän mimesis-teorian mukaan teksti ei vain jäljittele kuvaamaansa, vaan myös tuottaa luovasti uutta, sillä sanoilla on todellisuutta uudelleenmuokkaava, ei sitä kopioiva merkitys. Ricœur ei tästä syystä halua käyttää käsitettä representaatio, sillä hän haluaa välttää muun muassa ”esittävyuden illuusion” syntymisen. Tällöin on mahdollista nähdä käytännön kokemuksen, tekstin, tekijän ja lukemisen väliset monikerroksiset, erilleen hahmottuvat suhteet toisiinsa limittyvinä ennemminkin kuin toisistaan irrallisina olevina. Mimesis-teorian avulla on mahdollista hahmottaa näin ollen tekstin ja maailman sekä faktan ja fiktion välisiä suhteita, sillä sen avulla voidaan eritellä sitä, kuinka käytännön kokemus siirtyy kirjoittamisen kautta tekstiin ja palautuu jälleen lukemisen kautta tekstin välityksellä käytännön kokemukseen.²⁸¹

Fiktiolla on näin ollen tärkeä rooli päiväkirjatekstissä, eikä sitä voida täysin erottaa niin sanotusta todellisuudesta ja sen kokemisesta, eikä etenkin muistamisesta sekä muistin ja kokemusten kerronnallistamisesta. Ricœurin mukaan fiktio on eräänlainen todellisuuden jäsentämisen resurssi, jolloin se muodostuu yhdeksi inhimillisen elämän perusedellytykseksi. Vaikka elämä ja fiktio eivät ole sama asia, on kuitenkin muistettava, kuten on jo tullut esille, että meillä on kertomusten kertojina ja vastaanottajina tietynlaista kulttuurista kompetenssia, jonka avulla kerromme elämäämme ja saatamme tulkita sitä niin kuin tarinaa. Tämän mukaisesti esimerkiksi kokemus saa esinarratiivisen luonteensa muun muassa erilaisissa teksteissä, joissa tuota kokemusta kerrotaan.²⁸²

Kuismin kirjoittaa, kuinka Aino Kallas erotti vuosien varrella elämän ja

280 Ricœur 1992, 163. Ks. myös esim. Säaskilahti 2011, 76, 168–170. Tero Norkola kirjoittaa, kuinka elämän ja kirjallisuuden ykseys näkyy joissakin suomalaisten, niin sanotusti tavallisten ihmisten päiväkirjoissa. Norkola 1995, 129.

281 Ricœur 1991, 135, 140.

282 Ricœur 1985, 75; 1991, 117–136, 142, 425–440; 1992, 160. Teksti, joka on tulkintaprosessien kautta aina uudelleensyntyvä mahdollisuuksien kenttä, ei näin ollen kiinnity mihinkään lopulliseen ja varmaan tulkintaan elämästä. Näin ollen tekstejä ei aseteta mitään toista, niin sanottua tekstin ulkopuolista todellisuutta vasten todentamis- tai vertailumielessä. Tämä purkaa tekstin ja todellisuuden vastakkainasettelua, sillä esimerkiksi omaelämäkerrallinen teksti voidaan nähdä sekä faktaa ja fiktiona yhdistävänä tekstinä, sen säilyttäessä molemmat todellisuussuhteensa. Side todella tapahtuneeseen on tärkeä muun muassa kriittisten ja eettisten kysymysten kannalta. Ks. Ricœur 1988, 186–189. Sidonie Smith ja Julia Watson korostavat sitä eettistä ja poliittista merkitystä, joka sisältyy omaelämäkerrallisen ja fiktiivisen tekstin erotteluun. Smith & Watson 2005, passim.

päiväkirjakirjoittamisen toisistaan toteamalla, että ihmiset, jotka elivät intensiivisesti, eivät tarvinneet päiväkirjaa. Kallas kirjoitti, kuinka hän ei ollut kirjoittanut kuukausiin mutta sitä vastoin hän oli elänyt.²⁸³ Tällaista ajatusta vasten Kirsti todella eli elämänsä päiväkirjoissaan, kirjoittaessaan päiväkirjaa jatkuvasti, päivittäin. Toisaalta elämä päiväkirjoissa ja kertomus itsestä, kokemuksista sekä elämästä vaati myös elämää päiväkirjan ulkopuolella, jolloin Kirsti aktiivisesti etsi elämästään aiheita, joista voisi kirjoittaa päiväkirjakertomukseensa mutta sen lisäksi myös ystävilleen. Sunnuntaina 16.6.1918 ollessaan seuraamassa Suomen lipun nostajaisia Senaatintalon lipputankoon Kirsti kirjoitti: ”Iloitsin siitä, että olin näin saanut ainakin yhden asian, josta voisin kirjoittaa Kyllikille –ja koko liudalle. Keitä niitä onkaan? Ruth, Helmi Aho, Kerttu Kotka, Edla, Kalinen, Iris ja Kyllikki. [--] Sitten voin silmäillä viime vuoden runoelmia ja saada ehkä sieltä aiheita. Harashoo!”²⁸⁴ Eli päiväkirjat, runoelmat, toimivat myös lähteinä uusille kirjoituksille, joista Kirsti ammensi kertomuksia elämästään ystävilleen kirjeissä ja korteissa. Liz Stanley on huomauttanut, että kirjoittaminen juontaa juurensa aina elämästä, jolloin kirjoittaminen on elämän tuote ja se auttaa elämän konstruoinnissa.²⁸⁵ Kaiken kaikkiaan katson, että Kirstin kohdalla elämä, kokemus ja kertomus kietoutuivat toisiinsa etenkin päiväkirjan sivuilla perustavanlaatuisella tavalla.

2.5 Tekijänsä todistus eletystä elämästä

Kirstin kohdalla kirjoittamisen mahdollisuuksiin kietoutuvat mielestäni oleellisesti myös kysymykset kirjoittajuudesta, kirjailijuudesta ja tekijyydestä. Tekijyydellä on oma, pitkä historiansa, mutta Kirstin kirjoittamisen kohdalla hedelmällisintä lienee tarkastella näkemyksiä, jotka alkoivat muovautua etenkin romantiikan aikakauden käsitysten myötä. Romantiikan tekijäkäsitys alkoi määrittyä 1700-luvun lopulla ja

283 Makkonen 1999, 450. Ks. myös esim. Säskilahti 2011, 196.

284 Teräsvuori 8: 16.6.1918, 1312. Lipun nostajaisia edeltävistä, sisällissotaan liittyvistä tapahtumista Kirsti kirjoitti päiväkirjoissaan hyvin kiihkeällä rytmillä. Kirjoituksista kävi ilmi, kuinka perheen tuli jatkuvasti säädellä ja punnita elintarvikkeita ja kuinka esimerkiksi jauhoista ja leivästä oli pulaa. Lisäksi Kirsti kertoi, kuinka he äitinsä kanssa olivat piilottaneet jauhoja tiukan säännöstelyn vuoksi tyynyihin. Maitoa saatiin erittäin harvoin, ja Kirstin mukaan oli onnen päivä, kun he saivat ostaa kermaa, smetanaa ja verta. Hän kirjoitti ulkonaliikkumiskielloista, pimeydestä ja sireenien huudoista, jotka tekivät kaamean vaikutuksen sekä sotaverhoista, joita ilman ei saanut pimeällä sytyttää valoa huoneeseen. Niin ikään hän kertoi sotamiehistä kaduilla, levottomuuksista ja laukausten äänistä ilmassa sekä lopulta tilanteen rauhoittumisesta. Lisäksi hän selosti, kuinka sodan päättymisen jälkeen oli Suomen lipun osalta päädytty punaisen leijonaliipun sijasta sinivalkoiseen lippuun. Ks. esim. Teräsvuori 5: 29.1.1918, 938; 6.2.1918, 1009–1010; Teräsvuori 6: 2.4.1918, 1111; 4.4.1918, 1117–123; 13.4.1918, 1161–1164; Teräsvuori 7: 2.5.1918, 1214; 5.5.1918, 1220–1221; 16.5.1918, 1247; 19.5.1918, 1256; 28.5.1918, 1276.

285 Stanley 1994, 135, 145–146.

1800-luvulle tultaessa tekijän imaginaation eli mielikuvituksen kautta. Tekijä, kirjailija tai muu taiteilija, alettiin käsittää erityiseksi tekijäpersoonaksi, niin sanotusti luovaksi neroksi, joka pystyi imitoimaan omaa ajatteluaan. Tekijyys paikantui tällöin sekä fyysiseen ja materiaaliseen henkilöön että impersonaaliseen, maailmasta eristäytyneeseen yksilöön. Esimerkiksi kirjailijan tuli eristäytyä omiin oloihinsa luomaan ja inspiroitumaan, vaikka samalla hänen tuli olla vahva osa ympäröivää yhteiskuntaa ja tuottaa sekä tuoda teoksissaan esiin kokonaisuus, joka muodosti ympäröivän todellisuuden. Paradoksaalisesti tekijän teoskokonaisuutta ja sen tuottamaa merkitysarvoa ei voitu kuitenkaan yleensä osoittaa, koota yhteen ja asettaa mahdolliseen erityisasemaan vasta kuin tekijän fyysisen kuoleman jälkeen, jolloin se saavutti eräänlaisen kuolemattoman muodon.²⁸⁶

Romantiikan aikainen tekijäkäsitys on vaikuttanut monella tavoin myöhempiin käsityksiin tekijyydestä. Tekijyyden auktoriteettinen asema haastettiin 1910-luvun venäläisestä formalismista lähtien, eräällä tavalla huipentuen kirjallisuudentutkija Roland Barthesin esseeseen ”Tekijän kuolema” (1968) – tosin essee ilmestyi juuri niihin aikoihin, kun erityisesti naisia ja naistekijöitä sekä muita historian marginaaliin jääneitä alettiin nostaa esimerkiksi tutkimuksessa esiin. Tämän jälkeen keskustelun painopiste siirtyi lukijaan, mutta jatkui erilaisiin näkemyksiin tekijän, tekstin ja lukijan välisestä vuorovaikutuksesta suhteessa tekstiin ja sen merkityksiin.²⁸⁷

Filosofi ja historioitsija Michel Foucault’n mukaan kirjailijuus on toimintaa, joka luonnehtii ja kuvailee erityisten sekä olemassa olevien diskurssien olemassaoloa, kiertoa ja toimintaa yhteiskunnassa. Foucault kirjoittaa, kuinka julkiset tekstit muokkaavat käsityksiä siitä, kuka kirjailija on ja millainen hän on kirjoittajana. Tärkeää on kuitenkin myös muistaa ja tiedostaa, että kaikkia tekstejä ei julkaista, jolloin kysymys siitä, tekevätkö vain julkaistut teokset kirjailijan, nousee relevantiksi. Myöskään rajan vetäminen siihen, milloin jokin teksti on julkinen, ei ole lainkaan yksinkertaista.²⁸⁸

Kirstin kohdalla on mielestäni oleellista kysyä, millainen määritelmä hänen teksteilleen, tekijyydelleen ja kirjoittajuudelleen voidaan mahdollisesti antaa. Esimerkiksi hänen tuottamaansa omaelämäkerrallista tekstiä ei voine kuitenkaan suoraan sijoittaa esimerkiksi kaunokirjallisuuden instituution alaiseksi, sillä tuntemattoman omaelämäkertojan ja ammattikirjailijan kirjoittamisen tavoissa on eroa. Päiväkirj kirjoittaminen voi palvella samalla kertaa monenlaisia kirjoittamisen funktioita ja sisältää erilaisia kirjoittamisen tapoja ja tyylejä. Elämästään pöytälaatikkoon kirjoittavat eivät aina kiinnitä välttämättä samalla tavalla huomiota tekstinsä kokonaisuuteen

286 Kurikka 2006, 18–26.

287 Ks. Kurikka 2006, 15, 28–30. ”Tekijän kuolema” -näkemys kritisoinnista ks. myös esim. Fournier 2021, 59. Niin ikään esim. taidehistorioitsija Katve-Kaisa Kontturi kirjoittaa, kuinka taiteentutkimuksessa tekijän kuolema -ajatus on aiheuttanut ristiriitaisuutta suhteessa naistekijöitä valtauttavan ja etsivän tutkimuksen kanssa. Ks. Kontturi 2006, 29, viite 16.

288 Foucault 2006 (1969), passim.

tai erilaisiin kerronnan keinoihin kuin julkaisemista varten kirjoittavat kirjailijat, mutta tästäkin asiasta on erilaisia käsityksiä. Päiväkirjoissa kerronnallisuus rakentuukin yleensä tarinan ja diskurssin yhteispeleistä, mutta tästä huolimatta päiväkirja ymmärretään yleensä varsinaisen kaunokirjallisuuden ja asiatekstien välimaastoon kuuluvaksi.²⁸⁹ Loppujen lopuksi Kirstiä voisi mielestäni kutsua, jos ei aivan kirjailijaksi, niin ainakin oman elämänsä kirjoittajaksi.

Kirstillä oli mahdollisesti jonkinlaisia toiveita kirjoitustensa julkaisemisesta tai jollakin tavalla julkisiksi saattamisesta, toihan hän itse ensimmäisen osan päiväkirjoistaan Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistoon 1970-luvulla. Kirsti mahdollisesti toivoi, että joku lukisi hänen kirjoituksensa ja tekisi hänet näkyväksi esimerkiksi omien kirjoitustensa kautta. Toisaalta Kirstillä saattoi myös olla tarve toimia eräänlaisena oman aikansa dokumentoijana, ja saattaakin olla, että Kirstille päiväkirjakertomuksen luominen muodostui myös aineistolliseksi muistiin tallentamiseksi eletystä elämästä ympäröivässä yhteiskunnassa, niin itseään varten kuin mahdollisesti muutakin, ulkopuolista käyttöä ajatellen.²⁹⁰ Ehkä Kirstin oli kirjoitettava myös osittain tästä syystä mahdollisimman paljon, sillä koskaan ei voinut tietää, mikä saattoi myöhemmin muodostua tärkeäksi tiedoksi ja jäljeksi menneisyydestä.

Aiemmin selkeä tiedon muistiin tallentamisen tehtävä on ollut niin sanotuilla sukupäiväkirjoilla. 1600-luvulla Pohjoismaissa varsinkin naiset toimivat sukunsa historioitsijoina.²⁹¹ Myös suomalainen sivistyneistö suosi perhe- ja sukukronikoita ainakin 1800-luvun ja 1900-luvun taitteessa, vaikka Suomessakin tämä kronikoiden historia on vuosisatoja vanha. Tietoa suvun vaiheista siirrettiin sukupolvelta toiselle muun muassa erilaisten tarinoiden muodossa.²⁹²

Sukupäiväkirjoihin merkittiin muistiin syntyimiä, kuolemia, perimisiä ja häitä, mutta kuten Christina Sjöblad kirjoittaa, myös varsinaisille päiväkirjoille tyypillisiä tunteenkuvauksia alkoi ilmetä jo viimeistään 1600-luvulta lähtien. Esimerkiksi lasten kuolemien tuottamasta surusta ja kaipauksesta saatettiin kirjoittaa tapahtumien listaamisen lisäksi.²⁹³ Toisaalta suru saattoi aiheuttaa myös aukkoja ja hiljaisuuksia kirjoituksiin, kuten kulttuurihistorioitsija Marjo Kaartinen tuo esiin. Tavanomaista surun ja kaipauksen tunteiden ilmaisemiselle oli esimerkiksi listata yksityiskohtaisesti lapsen ikä vuosissa, kuukausissa, päivissä ja jopa tunteissa tämän kuolinhetkellä. Suru oli olemassa, mutta se saatettiin kirjoittaa tyhjäksi tai ilmaista implisiittisesti.²⁹⁴

Kirstin päiväkirjoja tutkiessani mielenkiintoisiksi nousevat siis myös kysymykset päiväkirjan yksityisyydestä ja siitä, kenelle kirjoittaja oikeastaan päiväkirjaansa

289 Ks. esim. Votka 2005, 134; Sääskilahti 2011, 167–168.

290 Ks. esim. Teräsvuori 3: 9.8.1917, 698.

291 Sjöblad 1997, 43.

292 Ollila 2000, 68. Ks. myös esim. Miettinen 2019, passim.

293 Sjöblad 1997, 43–45.

294 Kaartinen 2014, passim.

loppujen loppuksi kirjoittaa. Esimerkiksi Aila Meriluodolle (1924–2019) päiväkirjat ovat dokumentteja suoraan kohdalta, siitä mikä tapahtuu juuri nyt. Hän halusi jättää päiväkirjoillaan tuleville sukupolville elävän äänen menneisyydestä: ”Terveisiä. Elämästä, tältä kohtaa.”²⁹⁵ Kirsti itse kommentoi useasti päiväkirjan yksityisyyttä hyvin ristiriitaisin lausunnoin. Toisaalta hänelle oli tärkeää, että hän sai kirjoittaa rauhassa, poissa katseilta, eikä hän halunnut, että etenkin hänen perheenjäsenensä olisivat saaneet tietää kirjoittamisesta.²⁹⁶ Yhtäältä Kirsti kirjoitti silloin tällöin, kuinka hän oli lukenut joillekin ystävilleen tai muille henkilöille päiväkirjojaan.²⁹⁷

Tekstin, kirjoittajan ja lukijan vuorovaikutuksellisuus muodostui mielestäni selkeästi Kirstille tärkeäksi. Hän kirjoitti usein lukevansa itse vanhoja päiväkirjojaan, mutta luki niitä siis myös ääneen joillekin ystävilleen. Näin hän muodosti kertomusta itsestään, elämästään ja kokemuksistaan kirjoitettujen sekä ääneen lausuttujen sanojen välisessä reflektiivisessä ja dynaamisessa liikkeessä.

Mielenkiintoista on myös pohtia, ketä Kirsti oikeastaan puhutteli päiväkirjateksteissään, sillä usein kirjoitukset oli ikään kuin suunnattu jollekin ulkopuoliselle lukijalle. Kuten aikaisemmin olen tuonut esille, sisälsi Kirstin päiväkirjakertomus eräänlaisen johdannon ja sitä seuraavan alkupuheen, joissa Kirsti selvitti syitä päiväkirjankirjoittamisen aloittamiselle ja tekstinsä sisällöille. Hän ikään kuin halusi selvittää niitä erilaisia tekijöitä, joiden vaikutuksesta tekstit olivat sellaisia kuin ne olivat.²⁹⁸ Lisäksi hän kommentoi siellä täällä kirjoituksiaan puhtaaksikirjoittamisen yhteydessä, ikään kuin selittääkseen lukijalle yhä tarkemmin, mistä kirjoituksessa oli kyse. Hän myös lisäsi erilaisia selvennyksiä sivumarginaaliin tai sulkeisiin henkilöistä, jotka esiintyivät hänen kirjoituksissaan.²⁹⁹ Lisäksi Kirsti saattoi myös selvittää lukijalle omia lauseitaan. Maanantaina 21.5.1917 Kirsti kirjoitti seuraavan kommentin päiväkirjateksteinsä hakasulkeiden väliin:

Huomautus tätä puhtaaksikirjoittaessani. Minulla oli näinä viimeisinä päivinä niin paljon muuta työtä, etten joutanut ”runoilemaan” kuin jonkun sanan. Lauseet ovat ilman predikaatteja ja muutenkin niin niukkasanaisia, etten kaikkien merkityksestä enää pääse selville. Kirjoitan ne tähän sellaisinaan, mutta panen, jos viitsin ja osaan, jonkun selittävän sanan sulkujen väliin. Siis kuten seuraa.³⁰⁰

295 Meriluoto 2010, 211. Ks. myös esim. Vatka 2005, 210.

296 Ks. esim. Teräsvuori 4: 5.10.1917, 740.

297 Teräsvuori 1: 7.11.1916, 132; Teräsvuori 2: 5.2.1917, 359. Ks. myös esim. Teräsvuori 2: 26.2.1917, 403; Teräsvuori 3: 20.3.1917, 502; Teräsvuori 4: 18.11.1917, 822; Teräsvuori 7: 24.5.1918, 1267; 28.5.1918, 1275.

298 Teräsvuori 1: alkupuhe, 30–31.

299 Ks. Sääskilahti 2011, 58. Ks. myös esim. Vatka 2005, 212.

300 Teräsvuori 3: 21.5.1917, 631.

Tämänkaltainen kommentointi herättää pohtimaan, miksi Kirstillä on edeltävän esimerkin kaltainen tarve selittää omia kirjoituksiaan. Kyseisiä kommentteja löytyy Kirstin päiväkirjateksteistä useampiakin, ja esimerkiksi 4.11.1917 Kirsti kirjoitti merkinnän alkuun kirjoitushetken kellonajan, jonka jälkeen suluissa on huomautus: ”Käytän tästä lähtien tällaisia nykyaikaisia aikamääriä. Puht. kirjoittajan huomautus.”³⁰¹ Lisäksi Kirsti kirjoitti joidenkin ilmausten perään kommentteja siitä, kuinka kyseiset ilmaukset olivat ”ajan kuvia”.³⁰² Kiinnostavaa on, kenelle kommentit oikeastaan olivat suunnattuja.

Lisäksi Kirsti kirjoitti alkuperäisellä kirjoitushetkellä vielä tuntemattomista tapahtumista, kuten isänsä tai äitinsä kuolemasta tai muiden henkilöiden elämäntapahtumista, mukaan lukien omansa, joten hän muodosti päiväkirjansa sisään lukuisia niin sanottuja pienoiselämäkertoja.³⁰³ Voi olla, että kyseiset lisäykset on kirjoitettu päiväkirjojen myöhempää käyttöä (kuten tutkimus- ja arkistokäyttöä) ajatellen, mikä omalta osaltaan kertoo sekä niin sanotun elämäntarinan täydentämisestä että päiväkirjojen julkiseksi päättämisen toiveesta. Kirsti ei siis kirjoittanut ainoastaan esimerkiksi jäsentääkseen tunteitaan, vaan jättääkseen elämästään (ja samalla monien muidenkin elämistä) jäljen. Näin ollen päiväkirja voidaan nähdä omaelämäkerrallisenä kirjoittamisen muotona, jolle ominaista on monisuuntaisuus, monikerroksisuus ja dynaamisuus.³⁰⁴

Päiväkirjoissa puhuteltu lukija saattoi olla Kirsti itse, sillä päiväkirjan kirjoittajaa ja lukijaa voidaan pitää samana henkilönä.³⁰⁵ Toisaalta pidän melko varmana, että Kirsti suuntasi päiväkirjansa itselleen mutta samalla myös jollakin tasolla ulkopuoliselle lukijalle. Tämä mahdollinen tietoisuus päiväkirjan (toivotusta) ulkopuolisesta yleisöstä saattoi vaikuttaa Kirstin tapaan kirjoittaa ja kertoa niitä asioita, joita hän päiväkirjaansa kirjoitti tai jätti kirjoittamatta. Voi myös olla, että päiväkirjan puhtaaksikirjoittamisen myötä hän editoi päiväkirjojaan ulkopuolista yleisöä ajatellen, kuten olen tuonut esiin. Mutta niin kuin olen maininnut, on tutkimukseni kohteena olevien päiväkirjojen mahdollinen editointi kuitenkin asia, jota en pysty todentamaan, sillä aineistoa, josta päiväkirjat on puhtaaksikirjoitettu, ei ole olemassa ainakaan Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistossa, mutta editoinnin mahdollisuus on kuitenkin hyvä tiedostaa.

301 Teräsvuori 4: 4.11.1917, 788.

302 Ks. esim. Teräsvuori 4: 17.9.1917, 728; 8.10.1917, 742. Mielenkiintoinen tältä osin on myös Kirstin kirjoitus 1.6.1918: ”Ikkuna oli auki. Ulkoa rupesi kuulumaan äänestä puhetta. Menin katsomaan ja, perusteellinen kun olen, roikuin ikkunassa niin kauan kuin elokuvia riitti. [1930. Sana ”elokuva” ei ollut käytössä vielä 1918, mutta mukavuus-syistä käytän sitä nyt jo.]” Teräsvuori 8: 1.6.1918, 1290.

303 Ks. esim. Sääskilahti 2011, 221.

304 Ks. Sääskilahti 2011, 58, 221.

305 Ks. esim. Sjöblad 2009, 15–16, 85; Summerfield 2019, 64–71.

Lynn Z. Bloom on jakanut päiväkirjat kahteen eri kategoriaan, aidosti yksityisiin (*Truly Private Diary*) ja yksityisesti julkisiin (*Public Private Diary*) päiväkirjoihin. Bloomin mukaan aidosti yksityiset päiväkirjat muodostuvat yleensä koodimaisista ja suppeista muistiinpanoista, jotka eivät juurikaan avaudu ulkopuoliselle lukijalle. Merkinnot on tehty ainoastaan kirjoittajalle itselleen, eikä tapauksia tai taustoja sen kummemmin selitellä. Merkinnot ovat usein päivittäisiä ja kronologisesti eteneviä, eikä retrospektiivisiä tai muita ajallisia hyppyjä kerronnassa oikeastaan esiinny. Tällaisilta päiväkirjoilta yleensä ulkopuolinen yleisö selkeästi puuttuu.³⁰⁶

Yksityisesti julkiset päiväkirjat puolestaan ovat laajempia, kuvailevia ja asioita selostavia sekä kerronnan kokonaisuuden huomioon ottavia. Kirjoittaja voi kertoa asioita päivästä toiseen mutta myös sarjoittain, päivien, viikkojen tai vaikkapa vuosien periodeissa, jolloin kirjoituksista muodostuu selkeitä kertomuksellisia kokonaisuuksia. Asioihin voidaan myös palata, ja erilaisia tapahtumia tai henkilöitä taustoitetaan, selitellään ja esitellään kirjoittajan luodessa kertomuksiin erilaisia näyttämöitä. Kirjoittaja on kertomuksensa päähenkilö, joka kuljettaa kertomustaan eteenpäin ja toimii siinä aktiivisesti.³⁰⁷

Kirstin päiväkirjoja voisi kuvailla Bloomia mukaillen tällaisiksi yksityisesti julkisiksi päiväkirjoiksi. Toisaalta voidaan kysyä, onko aidosti yksityisiä päiväkirjoja ylipäätään olemassa, sillä kommunikaatiota ei synny tyhjiössä, ja pelkälle ei millekään kirjoittaminen on mahdotonta. Kirjoittaessamme suuntaamme sanamme aina jollekin vastaanottajalle, oli se sitten konkreettinen henkilö tai abstrakti kuvitelma.³⁰⁸ Tero Norkolan mukaan ajatukseen itselle tunnustamisesta liittyy aina tietoisuus jostain toisesta, jolle tunnustus esitetään, vaikka päiväkirjankirjoittamista harrastetaisiinkin salassa. Näin ollen päiväkirjankirjoittajalle toinen on läsnä aina, sillä se kuuluu ilmaisumuodon ja kielen luonteeseen.³⁰⁹

Kirstin päiväkirjat ovat yksityisiä kuitenkin siinä mielessä, että niitä ei ole julkaistu, eikä niitä näin ollen ole luultavasti tarkoitettu alun perin ainakaan laajalle yleisölle nähtäviksi. Mutta Miia Vatkaa mukaillen voidaan sanoa, että päiväkirjat ovat julkisuushakuisia, sillä kertoja, Kirsti, paljastaa niissä henkilökohtaisuuksia jollekin toiselle, niin sanotulle kerronnalliselle puhetoverille, joka on tekstin maailmaan kuuluva vastapuoli. Eksplisiittisen puhuttelun puuttuessa voidaan päiväkirjaan olettaa sisältyvän joku taho, jolle kertoja, Kirsti, suuntaa sanansa ja jonka läsnäolo ohjaa kirjoittamista.³¹⁰ Toisaalta Kirsti puhutteli päiväkirjoissaan lukijaa monenlaisilla kommentteillaan.

306 Bloom 1996, 25–28.

307 Ibid., 28–35.

308 Ks. esim. Vatka 2005, 157.

309 Norkola 1995, 124.

310 Ks. Vatka 2005, 160–161.

Periaatteessa voidaan siis olettaa, ettei päiväkirjojen tekstejä voida pitää täysin yksityisinä ja ulkoisesta, julkisesta maailmasta irrallisina, sillä päiväkirjaa kirjoitettaessa jonkinlainen tietoisuus mahdollisista ulkopuolisista lukijoista on läsnä. Päiväkirjakirjoittaminen on myös opittua, ja sitä ohjaavat erilaiset tavat, mallit, perinteet ja sopimukset sekä kirjoittamisen mahdollisuudet. Näin ollen raja yksityisten ja julkisten tekstien, elämän ja fiktion välillä sekoittuu toisiinsa. Ehkä lopulta voidaankin sanoa, että päiväkirjakirjoittaminen on yksityiseltä vaikuttava omaelämäkerrallisen kirjoittamisen muoto, joka Kirstin päiväkirjojen osalta asettui yksityisen ja julkisen – toimittihan hän päiväkirjansa arkistoon – kirjoittamisen väliin.³¹¹ Kirstin kertomus itsestään, elämästään ja kokemuksistaan muodostui näin sekä itselle että mahdollisesti muulle, ulkopuolisolle yleisölle kirjoitettujen sanojen monitasoisessa, moneen suuntaan kurottavassa ja kulkevassa, reflektiivisessä ja dynaamisessa liikkeessä.

2.6 Ääniä eri aikatasoilta

11.11.1918

*Myrsky soitteli mielikuvitukseni liikkeelle. Minun oli hyvä ollakseni,
kun kuuntelin tuulen pauhaamista.*

Tuli halu ruveta muistelemaan

Ristiinan aikoja

– siihen aikaan nauroin paljon.

Tässä istun nyt oman pöytäni ääressä, ikkuna auki, olen ollut ääneti

Tuuli kertoo salaisuuksia sille, joka osaa kuunnella

Päiväkirja, iltakirja, pöytäkirja, juorukirja, tiettyni, Runoelmani – Rosollia!

Kirjoita!

Kello 7 noustessani oli valoa ja lintujen laulua.

Klo 7.30. Vettä tulee taivaan täydeltä.

Olin alusvaatteisillani, tukka letillä

Tuuli otti lisää vauhtia,

klo 10 minun pitäisi olla hakemassa äidin hampaita

311 Ks. Hapuli 2005, 320; Hapuli & Leskelä-Kärki 2010, 278; Säaskilahti 2011, 279.

*Minun pitää heti tuoreeltaan kertoa, kuinka
pukeutuessani kuvittelin ensi kesän tapahtumia,
rakentelin vuoropuheluja, minulla Edithin hattu päässä – ja paljon muuta
Kaikki kävi hyvin niinkuin romaaneissa
Niin sanotaan päiväkirjassa*

*Kirjoitin ahkerasti, istuin rannassa, mietin paljon ja vihelsin
”Nuoren tytön” pitää olla suloinen ja kaikkea muuta sellaista,
huomautti herra
”Kiitoksia. Hyvästi.” Sanoin tämän ilman huutomerkkiä
Tämä nyt on päivän alkua*

*Olen tehnyt joka päivä muistiinpanoja,
puut ovat huurteessa,
nyt seuraa sellaista, jota en viitsi puhtaaksikirjoittaa,
asiat olivat vielä liian tuoreessa muistossa
Vieläköhän ensi sunnuntaina olemme edes hengissä?*

*elän joko menneisyydessä tai tulevaisuudessa
kynä ja pieni muistivihko hameen taskussa
saan kulkea vain veljieni sisarena
enkä milloinkaan itsenäni
olen elänyt kynä kädessä hamasta lapsuudesta asti*

*Kirjoitan tätä vuorotellen polvillani,
vuorotellen selälläni, jalat pystyssä
nyt kirjoitan ikkunalaudalla neljän jälkeen vappuaamuna, linnutkin valvovat
En muistanut katsoa asteita.*

*On jo 21. päivä, enkä viitsi kertoa mitään paraatista. – [Mikä onni!]
palaan ajassa taaksepäin
En taida enää muistaa kaikkea, aika menee menojaan, se on surullista, on jäänyt aukkoja
Jätän paljon runoiluvelkoja*

*Mutta, Hyvät ihmiset
nyt hyppään yli,
Ei ole aikaa kirjoitella ikkunasta roikkumisista
viinimarjoista, siirapista
vallitöistä ja muusta
panin pisteen, jätin paljon kertomatta – käänsin silmäni merelle päin*

*Nyt on kello 22 ja minä olen nääntynyt.
on seuraava päivä, olen polvillani
Kirjoitin niin että tuulikin yltyi
olen jo saanut ajasta kiinni*

*On yö, sataa runollisesti
En voi valvoa enää.
Nyt pakkaan mustepulloni
Kirjoitan vielä tämän ennen lähtöäni*

Tämän luvun teemoja analysoidessani sekä analyysia syventäessäni sanataiteeseen liittyvän metodin avulla olen antanut Kirstin kirjoittamien päiväkirjatekstien kuljettaa ja ohjata minua. Runoa muodostaessani ja tutkimuskysymyksiä tarkastellessani olen tarttunut sellaisiin päiväkirjatekstin kohtiin, joissa juuri tässä luvussa keskeisiksi nousevat teemat ovat pyrkineet esiin. Olen järjestellyt tekstipätkiä niin, että ne muodostavat kokonaisuuden, joka piirtää eteeni Kirstin kirjoitetun muodon – siltä osin kuin olen hänet ja hänen tekstinsä vuosien kuluessa ja useiden lukukertojen jälkeen oppinut tuntemaan. Toisaalta juuri tämä taiteen metodi ja Kirstin päiväkirja-aineistosta tuottamani runo on syventänyt tuntemustani, ja näin ollen koko tutkimustani; se on tuonut siihen uudenlaisia sävyjä, väreilyjä, pintoja ja tasoja, joita en olisi välttämättä muuten pystynyt havaitsemaan tai tuntemaan.

Autoteoria näkökulmallisena, yhdistelevänä työkalunani olen tarkastellut läpi koko luvun teoreettis-filosofisten mahdollisuuksien ja itsen muodostamisen keinojen välisiä suhteita tieteen ja taiteen tuottamisessa rajapinnoissa, olen antanut vuotaa yli rajojen. Olen kokeillut, uudelleen kokeillut ja liikkunut itsekin eri aikatasojen välisissä tiloissa. Toisaalta olen järjestellyt, tarttunut, muokannut, ihmetellyt, eläytynyt, kokenut, tutkinut ja analysoinut. Steinilaisittain olen päässyt kokemuksen tasolle, joka on avannut minulle esimerkiksi empatian keinoin mahdollisuuden päästä kiinni toisiin kokemuksiin, tietoon toisesta. Olen niin ikään pyrkinyt saamaan ymmärrystä ja tietoa menneestä elämästä ja omaelämäkerrallisesta aineistosta eläytymällä ja liikuttamalla sekä elettyjä kokemuksia tarkkailemalla. Osana aineiston analyysia ja tiedon tuottamista olen muodostanut yhdessä Lauri Lehtosolan kanssa spoken word -teoskokonaisuuden, jossa Lehtosolan tuottama musiikki on toiminut tärkeänä liikuttajana eli eräänä tiedon tuottamisen välineenä ja teknologiana, mutta myös merkittävänä taiteellisena osana kokonaisteosta. Teos on muotoutunut myös kollektiivisessa liikkeessä yleisön kanssa, kun olen esittänyt spoken word -teosta elävälle

yleisölle erilaisissa, niin akateemisissa kuin populaarimmissakin tilaisuuksissa.³¹² Tunnelmat, tunteet, affektit, ajatukset, liikutukset ovat kaikki muodostuneet näissä moninaisissa ja moneen suuntaan kurottavissa dynaamisissa prosesseissa, jotka ovat toimineet merkittävänä tutkimusaineiston analyysivälineinä.³¹³ Elämät ja siitä kerrotut tarinat ovat kietoutuneet ja osallistuneet maailmassa oloon, toisaalta sen jatkuvaan tuottamiseen.

Edellä esittämäni runomuotoon tuotettu Kirstin alun perin kirjoittama teksti tuo edelleen esiin sukupuolen, ajallisuuden, muistamisen, kirjoittamisen ja päiväkirjan merkityksiä, rooleja ja prosesseja päiväkirjakirjoittajan elämässä ja läpileikkaavassa ympäristössä. Runosta käy ilmi monenlainen ja monen tasoinen ajassa liikkuminen ja toisaalta aikaan ja paikkaan kiinnittyminen. Runo paikantaa lukijan tai kuulijan eri ajanmääreiden kuten kellonaikojen ja päivämäärien mukaisesti tiettyyn hetkeen, päivään, kuukauteen ja vuoteen. Toisaalta runon puhuja liikkuu ajassa eteen- ja taaksepäin sekä moneen eri suuntaan. Muistojen ja muistelemisen roolit muodostuvat tärkeiksi, ja niiden vaalimisessa päiväkirja – tai iltakirja, pöytäkirja, runoelmat, mitä näitä nyt onkaan! – saa oman, erityisen muotonsa. Tuuli tuo hyvää oloa, ja toisaalta se on toimija, joka osallistuu aktiivisesti puhujan ja ympäristön väliseen yhteisloon.

Runo paikantaa tapahtuma-aktit osaksi tiloja, jotka ovat merkityksellisiä runon puhujalle ja päiväkirjojen kirjoittajalle. Oma pöytä, ikkunalaute, ranta: ne kaikki muodostavat raamit, joissa hän voi toteuttaa elämälle tärkeää (mahdollisesti jopa tärkeintä) tehtävää eli kirjoittamista. Toisaalta jostakin kantautuu runon alkupuolen säkeiden luomaa tunnelmaa ja haavekuvia rikkova ääni, *herra*, joka on ikään kuin auktoriteetin aseman omaksuva kuvajainen; kuin joku vahtisi jatkuvasti selän takana, performoiko päiväkirjakirjuri rooliaan tyttönä asetettujen raamien mukaisesti. Musteen muodostamat sanat paperilla panevat huutelijalle pisteen ja muistiinpanojen tekeminen voi jatkua. Kynä sauhuaa, se on kasvanut kirjoittajalleen lähes käteen kiinni. Kaikki on kirjoitettava, saatava muistiin tallennetuksi. Toisaalta on myös onni, jos jostakin syystä ihan kaikkea ei pystykään kirjoittamaan, tallentamaan, jähmettämään sanoiksi paperille. Kirjoittaminen herättää kuitenkin janon elämää kohtaa, se luo elämän, vaikka samalla aika katoaa, elämä katoaa. Vielä ehtii kirjoittaa, mutta ajan liikkeen jähmettämään pyrkivä liike saa kirjoittajan niin ikään nääntymään. Kirjoittaminen on elämistä, elämä kirjoittamista. Mitä tapahtuu, kun kirjoittaminen loppuu?

Kyseinen runo ja siitä johdettu spoken word -ääniteos ovat nostattaneet sekä teoksia tehdessä, lukiessa että esittäessä erilaisia tunteita esiin, jotka ovat viestittäneet

312 Kaikkiaan olen esittänyt aineistosta muodostamiani teoksia vuosien aikana esimerkiksi erilaisissa seminaareissa, kesäkouluissa, konferensseissa ja avoimissa tiedettä ja taidetta yhdistelevissä tapahtumissa niin Suomessa kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa ja Englannissa.

313 Esim. affekteista ja affektiteorioista ks. esim. Rinne, Kajander & Haanpää 2020, 5–30.

siitä, kuinka menneet ajatukset, sanat, tunteet ja liikkeet voivat löytää yhteneväisiä pintoja suhteessa nyky-ymmärryksen kanssa, toisaalta ne ovat kertoneet myös eroista, rajallisuudestakin. Meillä on samuutemme, samalla, kun meillä on eromme, joita emme koskaan pääse pakoon, eikä tarvitsekaan.

Kaikkiaan nämä erilaiset tekijä-lukija-tutkija / tekstuaalis-materiaalis-teknologiset prosessit ovat yhdessä muokanneet ja muodostaneet kuvaa itsestä, menneestä ja tekstien välisistä tasoista sekä päiväkirjoista, jotka avaavat maailmoja menneen, nykyisyyden ja tulevaisuuden välisissä prosesseissa. Toisaalta runon puhujan avulla selviää yhä syvemmin, kuinka päiväkirjakirjoittamiseen liittyy vahva ontologinen käsitys ajasta, ja päiväkirjakirjoittaja on ikään kuin jatkuvasti ajan hermolla – tai ajan partaalla Nina Sääskilahtea lainatakseni – kiinni ajassa, niin nyt-hetkessä, menneessä kuin tulevaisuudessakin. Toisaalta päiväkirja-aika ikään kuin pakottaa seuraamaan kalenteriaikaa, kiinnittymään siihen, mutta yhtäältä runon puhuja tuo esiin, kuinka päiväkirjakirjoittaja toimii jatkuvasti myös aikakäsityksiä rikkoen ja niitä uudelleen järjestellen. Kaikissa eri aikatasoissa ja ajan eri ulottuvuuksissa yksi asia on selvää: kirjoittaminen, ja etenkin päiväkirjan kirjoittaminen, on päähenkilölle oleellinen osa elämää, elämisen ehto.

Olen tässä luvussa tarkastellut Kirstin päiväkirjoja ja eletyn, koetun ja kerrotun avulla tuotettua päiväkirjakertomusta erityisesti muistamisen ja ajallisuuden näkökulmista. Olen tutkinut, miten kirjoittaminen on kytkeytynyt muistamisen prosesseihin ja kysymyksiin olemassaolon premisseistä. Olen niin ikään pohtinut, miten erilaiset aikatasot ovat muokanneet ja tuottaneet omaelämäkerrallisen ja eletyn minän kohtaamisia sekä elämän ja kertomuksen muodostamisen mahdollisuuksia esimerkiksi erilaisissa ajallisten prosessien verkostoissa. Eletty ja kerrottu minä ovat muokkautuneet niin ikään suhteessa ympäröiviin sosiaalisiin, kulttuurisiin, yhteiskunnallisiin, poliittisiin ja materiaalsiin konteksteihin sekä osana kulttuurisesti kerrottuja ja jaettuja kertomuksia. Kertomus itsestä ja elämästä on syntynyt siis jatkuvasti suhteessa elettyyn ja koettuun sekä ympärillä vaikuttaviin tekijöihin ja maailmasta kertomisen mahdollisuuksiin ja tapoihin. Niin elämä kuin fiktiokin ovat tarjonneet kirjoittajalle uusia itsensä kuvittelemisen paikkoja ja tapoja. Päiväkirja muotona on puolestaan vaikuttanut siihen, miten ja mistä kirjoittaja on elämänsä palasia koonnut ja järjestänyt sanojen muotoon, epäjatkuvan ja jatkuvan kertomuksen alati risteäviin ruutuihin.

Kirstin päiväkirjoissa toistuvat useat päiväkirjoille tyypilliset konventiot. Yhtäältä päiväkirjoissa kurotetaan jatkuvasti ajan eri liikkeiden suuntiin, toisaalta kirjoittaminen ja kertominen oli kirjoittajalle tapa ottaa aikaa haltuun. Lisäksi muistilla on tärkeä rooli kirjoittamisen, kertomisen ja ajallisuuden välisissä kysymyksissä. Kiinnostavasti kirjoittaja osoittaa päiväkirjoissa erilaisia ajan ja paikan hetkiä sekä punoo esimerkiksi erilaisia kertomusta eteenpäin, ja muihin suuntiin, kuljettavia

juonikuvioita. Toisto ja kaavamainen arki hyppäävät toisinaan lyyrisen koreileviin, aallon lailla kutkutteleviin maisemiin, jotka kielen performatiivisuuden ja rytmin avulla avaavat tekstiin tasoja, joiden avulla lukija pääsee kurkistamaan elämän ja kertomuksen raameihin.

Päiväkirjoista, ja niiden avulla, käy ilmi, kuinka kirjoittamiseen liittyneet mahdollisuudet ja haaveet vaihtelivat ja suhteutuivat eri tekijöihin kuten sukupuoleen, terveyteen, yhteiskunnalliseen asemaan ja toimintakykyyn sekä ajan yleisiin odotuksiin ja vaatimuksiin. Kysymykset tekijyydestä ja päiväkirjan yksityisyydestä sekä toisaalta julkisuudesta eivät ole olleet lainkaan yksiselitteiset, vaan ovat nekin vaihdelleet ja ristenneet ajasta ja paikasta toiseen.

Kaikkiaan kirjoittamisen taide, prosessimaisuus ja luova työ ovat muodostuneet ja muodostuvat jatkuvasti osana tutkimusprosessia, eri tekijöiden välisinä kollektiivisina mahdollisuuksina ja variaatioina. Teoksen merkitykset ja kokemukset ovat syntyneet monimutkaisissa, dynaamisissa tilanteissa, joissa tekijä ja samalla teostensa lukija on kirjoittanut, lukenut, puhtaaksikirjoittanut ja kommentoinut kirjoituksiaan. Lukijuuden prosessit, niin ikään tutkija-tutkimuskohde-suhteessa, ovat vaikuttaneet olennaisesti siihen, millaisia merkityksiä ja kuviteltuja mahdollisuuksia teksti on tuottanut sekä miten tulkinnat ja uudelleentulkinnat ovat muokanneet koettua ja kirjoitettua sekä millaisia todellisuuksia tekstit ovat luoneet tai toisaalta mahdollistaneet.³¹⁴

Päiväkirjan tekijä onkin aina myös siis lukija, mikä tuo mielenkiintoisia tasoja prosessimaisuuden ja tekijyyden sekä erilaisten identiteettiteknologioiden tutkimukseen. Kaikkiaan tekijä-lukija (itse), tekijä-lukija (toinen/tutkija) ja teos-uudelleen muokattu teos (tieteen ja taiteen välinen dialogi) muokkaavat yhdessä erilaisten materiaalien ja teknologisten mahdollisuuksien avulla (elettyä) todellisuutta ja itseä, antavat niille ääriä, joiden avulla menneet elämät ja omaelämäkerralliset aineistot avautuvat ja mahdollistavat aikatasojen tutkimisen niin teoksen sisäisessä maailmassa kuin sen ulosviittaavassakin luonteessa.³¹⁵ Päiväkirjojen autenttisuus kyseenalaistuu, mutta erilaisten kirjoittamisen konventioiden, teksuaalisuuden, muodon ja lajityypin sekä materiaalisen tutkiminen ja tunteminen korostuu, osana erilaisia muistamisen ja ajallisuuden prosesseja.

314 Ks. myös esim. Kontturi & Tiainen 2007, passim.

315 Ibid.

3 Tunteet, suhdeverkostot ja yksinäisyys

3.1 ”Mutta on minussa tänäänkin kuohahdellut” – tunteiden ristiaallokoissa

Kirsti kirjoitti päiväkirjaansa usein erilaisista tunteistaan, jolloin päiväkirja noudatteli 1700-luvun puolivälistä yleistyvää, erityisesti ranskalaiseen traditioon kytkeytyvää henkilökohtaista, introspektiivista, modernin minän sisäisen tunnemaailman erittelyyn keskittyvää *journal intime* -muotoa. Ymmärrän tunteet niin yleisesti kuin Kirstin päiväkirjoissakin ajassa ja paikassa muuttuviksi ja muotoutuviksi, historiallisiksi. Tunteilla ja esimerkiksi niille annetuilla merkityksillä, jotka vaikuttivat Kirstin tunteiden ilmaisuun ja kokemukseen, oli aktiivinen rooli erilaisten tapahtumien muotoutumisessa.³¹⁶ Vaikka päiväkirja ei keskittynyt pelkästään kirjoittajansa sisäisten tunteiden ja ajatusten kuvaukseen, vaan yhdistyi esimerkiksi tarkkaan arjen, luontokuvausten ja ympäröivien, ulkoisten tapahtumien kirjaamiseen ja kertomiseen *journal externe* -muodon tapaan, ovat tunteet ja niiden kuvaukset tärkeässä osassa kirjoitettua ja elettyä minää, kertomusta itsestä ja elämästä.³¹⁷

316 Olen kiinnostunut tutkimuksessani tarkastelemaan erityisesti päiväkirjojen emotiivisuutta eli sitä, miten erilaisia dynaamisia tunnekokemuksia ja -suhteita ilmaistaan ja kuvataan sekä miten niitä rakennetaan ja kutsutaan eli tehdään kokemuksellisesti ja kirjoittaen todeksi. Emotiiveista ks. esim. Reddy 2001, 103–105; Boddice 2018, 62–70. Ks. myös esim. Eiranen 2019, 37–48; 2021, 214.

317 *Journal intimestä* ks. lisää esim. Girard 1963, passim; Didier 1976, passim; Pachet 1990, 12, 14 ja passim; Lejeune & Bogaert 2006, passim; Sjöblad 2009, 22–23 (Sjöblad käyttää *journal intimen* synonyyminä myös käsitettä *introspektiv dagbok*); Artukka 2020, passim; Braud 2020, 93–95; Ilmakunnas & Vainio-Korhonen 2020, 80–83; Kosonen 2020, 44 ja passim; Sjö & Leskelä-Kärki 2020, 19. *Journal externe* -käsitteen rinnalla puolestaan näkyy nykyään myös *journal extime* -käsite, joka viittaa ennen muuta subjektin ajatuksiin ja tekoihin. Ks. lisää esim. Braud 2017, passim. Myös esim. Sjö & Leskelä-Kärki 2020, 19. Päivä Kosonen kirjoittaa, kuinka ”Modernin henkilökohtaisen päiväkirjan (*journal intime*) lajihistorian ohittamaton merkkipaalu on Henri-Frédéric Amiel (1821–1881), Geneven yliopiston filosofian professori, joka aloitti päiväkirjan

Samoihin aikoihin *journal intime* -muodon kanssa kehittyi myös muun muassa moderni kertova omaelämäkerta, jossa punoutuivat yhteen omaelämäkerran kertomismuoto ja yksilöllisen minäkäsityksen ajalliset muutokset, käsitys ainutlaatuisesta ihmisestä, jonka kehityshistoria on kerrottavissa. Esimerkiksi Philippe Lejeunen mukaan moderni omaelämäkertaan tiivistyy niin sanottu uudenlainen tietoisuus ihmisen yksilöllisestä historiasta sekä tietoisuus tuon historian arvosta ja sen erityisyydestä. Omaelämäkerrallinen kirjoittaminen on hänen mukaansa näin ollen yritystä tavoittaa oma persoona kokonaisuudessaan, minän synteessin pääkohtien kertaamisen liikkeessä. Lejeune kytkeekin modernin omaelämäkerran ja modernin omaelämäkerrallisen kirjoittamisen esiinnousun 1700-luvun lopun Euroopassa erityisesti porvariston nousuun ja teollisen kulttuurin alkuun.³¹⁸

Toisaalta omaelämäkerta ja oma/elämäkerrallinen kirjoittaminen ovat saaneet monenlaisia tapoja ja muotoja läpi koko lajityypin ja muodon pitkän historian. Näin myös moderni omaelämäkerta, ja erityisesti rousseaulaiseen kertomusmalliin kytkeytyvä, lineaaris-progressiivisyyteen ja jatkuvaan kasvuun pyrkivä kirjoittamisen tapa, sai rinnalleen muunlaisia muotoja. Esimerkiksi 1800-luvun puolivälissä muodostui toinen moderni omaelämäkerrallisen kirjoittamisen tapa, joka ei tavoitellut ehyttä ja aukotonta elämäntarinaa, vaan käytti erilaisia irrallisia, fragmentaarisia keinoja sekä tapoja pyrkiä ulos niin sanotun viimeisen totuuden ja merkityksen vaateista.³¹⁹

Kertomus (tuntevasta) minästä ja elämästä on näin ollen kytköksissä monenlaisiin sekä jatkuviin että epäjatkuviin, ajallisia kerrostumia ja päällekkäisyyksiä sisältäviin linjoihin, tapahtumiin ja ilmiöihin sekä erilaisiin aikaan ja paikkaan liittyviin konteksteihin. Näihin kytkeytyivät myös päiväkirjan lajityypin kehittyminen ja yleistyminen itsestä ja elämästä kertomisen muotona yhdessä muiden oma/elämäkerrallisten muotojen kanssa.

Näin ollen ei ole suinkaan sattumaa, että myös päiväkirjakirjoittaminen ja esimerkiksi juuri *journal intime* yhtenä erityisenä modernin päiväkirjan lajityyppiä muokkaavana ja vakiinnuttavana muotona – yhdessä muiden muotojen ja funktioiden kanssa – alkoi yleistyä Euroopassa 1700-luvun loppupuolella. Vuosisataa on yleisesti ottaen pidetty erityisen emotionaalisena aikakautena, ja erityisesti kirjoittajan tunteita ja ajatuksia refleктоiva, retrospektiivinen tapa lähestyä minää ja maailmaa, minää maailmassa, kytkeytyikin erilaisiin ympäröiviin historiallisiin, yhteiskunnallisiin, kulttuurisiin ja sosiaalisiin tunteiden ilmaisemisen ja käsittämisen muutoksiin ja ilmiöihin, tunnekulttuuriin. Vuolasta tunteiden yksilöllistä ilmaisua ja erityistä tunneherkkyyttä, sentimentaalisuutta, alettiin ihailla etenkin vuosisadan

kirjoittamisen 25-vuotiaana ja jatkoi sitä 60-vuotiaaksi”. Kosonen 2020, 44. Ks. myös esim. Braud 2020, 95; Lejeune & Bogaert 2020, 29.

318 Lejeune 1998 (1971), 13. Ks. myös Kosonen 2000, 19. Yksilön syntyhetki ja tietoisuus yksilöstä ovat tosin jo paljon vanhempia ilmiöitä. Ks. esim. Kaartinen 2020, 59.

319 Kosonen 2000, 19–31.

loppupuolella. 1800-luvulle tultaessa sentimentalismi kääntyi romantiikkaan, mutta tunteellisuus oli yhä sallittua ja jopa toivottavaa sekä miehiltä että naisilta (ajalle ominaisen binäärisen sukupuolikäsityksen ja siihen perustuvan ”toisiaan täydentävien” sukupuolten jaottelun mukaisesti), joten tässä mielessä se ei ollut sukupuolittunutta. Toisaalta taas on ajateltu, että sentimentalismin assosioituminen juuri feminiinisytyteen oli syynä sen heikkenemiseen. Aatteista etenkin nationalismin on nähty puolestaan tarjonneen usein jopa ainoan soveliaan väylän maskuliiniselle tunteiden ilmaisemiselle. Ylipäätään nationalismin ja tunteiden välillä on nähty olevan monenlaisia, esimerkiksi poliittisia ja ontologisia yhteyksiä. Toisaalta samaan aikaan, kun tunteiden ilmaisemista ja tunteellisuutta ihailtiin, nähtiin myös esimerkiksi hallinnan ja kontrollin puute sekä hillittömyys pulmallisina. Näihin liittyi myös erityisiä, esimerkiksi ikään ja sukupuoleen liittyviä kysymyksiä; erilaiset tunnepurkaukset olivat sallitumpia nuorille naisille, kun taas miehisyttä ne saattoivat kyseenalaistaa. 1800-luvun kuluessa ideaalit miesten tunnekontrollista ja itsehillinnästä alkoivatkin nousta. Ajatus järjen ohjaamasta tahdonvoimasta ja intohimojen kurissapitämisestä nousi yhä olennaisemmaksi.³²⁰

Esimerkiksi 1800-luvulla tunteen ja järjen uskottiin ilmenevän eri tavoin eri sukupuolissa erilaisten ”luonnollisten” erojen vuoksi. Myös esimerkiksi emotionaalisuuden nähtiin ilmenevän eri tavoin miehissä ja naisissa, ja mieheydeltä ja naiseudelta, feminiiniseltä ja maskuliiniselta, odotettiin ja edellytettiin erilaista tunteellisuutta ja sen ilmaisua. Sukupuolen ja tunteiden rakentaminen ja ilmaiseminen siis kietoutuivat toisiinsa. Naisille tunteenilmaisu liittyi ennen kaikkea tasapainottomaan tunneherkkyyteen, kun taas miehille kyseessä oli intohimoinen voima, joka näkyi esimerkiksi tarpeessa luoda, saavuttaa ja hallita. Myös miesten älyllistä ja rationaalista kykyä, johon liitettiin kyky abstraktioon ja objektiivisuuteen, pidettiin korkeampana kuin naisiin liitettyä kykyä muun muassa käytännöllisyyteen ja intuitiivisuuteen. Naisten kohdalla tunteet liittyivät aikalaiskäsitysten mukaisesti usein säätelemättömään sentimentaalisuuteen, kun taas miesten järjellä hallittu ja kontrolloitu intohimo liittyi energiaan, jota elämässä tarvittiin.³²¹ Nämä käsitykset olivat monin tavoin valloillaan myös Kirstin nuoruudessa 1900-luvun alussa, jolloin hän alkoi kirjoittaa päiväkirjaa.

Tunneherkkyys ja tunteiden reflektointi kuului nimenomaan sivistyneistölle, jolloin se ilmaisi henkilön sivistyneisyyttä, hienostuneisuutta ja syvällisyyttä. Niin sanotun rahvaan, työväenluokan, sivistymättömien tai köyhien tuntemiskykyä ei pidetty yhtä korkeana.³²² Mutta myös alempisäätisillä tai säätyyn kuulumattomilla

320 Siltala 1999, 18, 32–33; Reddy 2001, 161–163, 216–217; Jalava 2005, 63–65; Sluga 2009, 314–315; Ulvros 1996, 340–341; 2016, 95–97; Eiranen 2019, 19–21.

321 Shields 2007, erit. 92, 97–98; 2010, 55–56, 72; Eiranen 2019, 21. Järjen ja tunteen sekä maskuliinisen ja feminiinisen eroista ja erotteluista sekä feministisen filosofian suhteesta länsimaisen ajattelun traditioon ks. myös esim. Oksala & Werner 2002.

322 Häggman 1994, 23–24, 215–216; Ulvros 1996, 340–341; 2016, 95–97; Siltala 1999, 15, 18, 32–33, 63; Jalava 2005, 63–65, 143–144; Douglas 2011, 22–23; Kingsley Kent 2012,

ja luokkayhteiskunnassa alempiin yhteiskuntaluokkiin, tai niiden väleihin, kuuluvilla oli, luonnollisesti, yhtä lailla rikas, vaihteleva ja muuttuva tunne-elämä, joka saattoi välittyä kirjoittamisen henkisten ja materiaalien mahdollisuuksien sanelemana niin ikään erilaisiin aikalaisteksteihin kuten päiväkirjoihin tai niiden lajikonventioita mukaileviin teksteihin.³²³

Päiväkirjoissa erityisesti tunteiden kuvaukset ja niistä kirjoittaminen osana itsestä kertomisen tapoja vakiintuivat osaksi modernin päiväkirjakirjoittamisen muotoa 1800-luvun kuluessa ja 1900-luvulle tultaessa. Ylipäätään päiväkirjan kirjoittaminen yhdessä muun omaelämäkerrallisen kirjoittamisen myötä oli alkanut lisääntyä varsinkin 1800- ja 1900-luvuilla.³²⁴

Toisaalta 1900-luvun alkupuoli, jolloin Kirsti kirjoitti ensimmäisiä päiväkirjojaan, oli monien yhteiskunnallisten, kulttuuristen, sosiaalisten, taloudellisten ja poliittisten muutosten sekä mullistusten aikaa, mikä vaikutti suuresti esimerkiksi ihmisten arkielämään. Tämä kaikki näkyi myös päiväkirjan kirjoittamisen tavoissa ja sisällöissä sekä siinä, miten ja millaisia tunteita niissä ilmaistiin. Taustalla muutoksille esimerkiksi Suomessa olivat muun muassa erilaiset kulttuuris-poliittiset tapahtumat, kun esimerkiksi nouseva, koulutettu keskisääty oli alkanut 1800-luvun kuluessa vaalia, snellmanilais-hegeliläisen filosofian hengessä, ideaa yhtenäisestä, ”omasta” valtiosta. Viimeistään 1800-luvun loppupuolella sääty-yhteiskunta oli alkanut murtua, ja tilalle oli alkanut rakentua kansalais- ja luokkayhteiskunta. Esimerkiksi koulutuksen merkityksen korostaminen, muun muassa kristillis-idealisticen kansallisajattelun vaalimisen myötä, oli omalta osaltaan johtanut siihen, että kansakouluja alettiin perustaa vuodesta 1866 lähtien, ja myös tytöt pääsivät kouluun (Helsingin ja Turun ruotsinkieliset tyttökoulut oli perustettu vuonna 1844, ensimmäiset suomenkieliset tyttökoulut puolestaan 1860-luvulla).³²⁵

Todellisuudessa esimerkiksi sääty-, luokka- ja alueelliset erot määrittivät pitkälti koulunkäynnin mahdollisuuksia. Kaikkiaan kirjoitus- ja lukutaito kasvoivat vuosisadan vaihdetta kohden, vaikka erot maaseudun ja kaupungin välillä olivatkin vielä 1900-luvun alkupuolella huomattavat. Toisaalta 1900-luvun alkuvuosikymmeninä tilanne kehittyi niin, että suurin osa suomalaisista olivat kirjoitus- ja lukutaitoisia, ja aktiivinen lukeminen ja kirjoittaminen katsottiinkin kuuluvan moderneihin kansalaistaitoihin. Oppivelvollisuuslaki tuli voimaan vuonna 1921.³²⁶ Nämä erilaiset

54–55; Brodie & Caine 2014, 238–240; Eiranen 2019, 22.

323 Ks. esim. Kauranen 2009b, passim; Kuismin 2017, passim; 2020, passim.

324 Ks. esim. Sjö & Leskelä-Kärki 2020, 18–26.

325 Ks. esim. Häggman 1994, passim; Jalava 2005, passim; Katainen et al. 2005, passim; Jalava, Kinnunen & Sulkunen 2013, passim; Eiranen 2019, passim.

326 Katainen et al. 2005, passim; Kempainen, Salmi-Nikander & Tuomaala 2011, passim. Ks. myös esim. Laitinen & Mikkola 2013, passim; Jalava, Kinnunen & Sulkunen 2013, passim. Myös esim. Hannu Salmi (2016a, 75), joka kirjoittaa, kuinka esimerkiksi Pohjois-Karjalassa vuoteen 1800 mennessä yli puolella väestöstä ja toisaalta vuonna

yhteiskunnalliset, materiaaliset, kulttuuriset ja sosiaaliset muutokset sekä esimerkiksi lisääntynyt kirjoitus- ja lukutaito kasvattivat niin ikään omaelämäkerrallisten tekstien kuten päiväkirjan kirjoittamisen suosiota.

1900-luvun alussa ensimmäinen maailmansota riepotteli Eurooppaa, ja osana sen aiheuttamaa yhteiskunnallista ja valtiollista murrosvaihetta esimerkiksi Venäjän keisarikunta hajosi ja Suomi julistautui itsenäiseksi 6.12.1917. Tapahtumia seurasi monenlaiset poliittiset taistelut vallasta. Suomen sisäiset jännitteet purkautuivat sotilaalliseen ja valtopoliittiseen kriisiin vuoden 1917 kuluessa, ja sekasorto kärjistyi sisällissodaksi punaisten ja valkoisten välillä tammikuun lopulla 1918. Konfliktit, sodat ja sekasorto aiheuttivat muun muassa sen, että surun ja yksinäisyyden kokemuksesta tuli kollektiivista.³²⁷

Toisaalta erilaisten sotien, levottomuuksien, sekasorron ja pula-aikojen lomassa suuria muutoksia tapahtui niin teknologian, (tiedon)liikkumisen, uskonnon, filosofian, teollistumisen, kaupungistumisen ja ylipäätään monen tasoisen sekä kiihtyvän modernisaation osalta. Nämä kaikki tapahtumat ja muutokset olivat yhteyksissä tunteisiin liittyviin teorioihin, käytänteisiin ja käsityksiin sekä tunteiden merkityksiin ja niiden ilmaisemiseen. Esimerkiksi modernissa kirjallisuudessa syntyi uudenlaisia tunnemaisemia, ja tunteiden ilmaisu liittyi koko teoksen rakenteeseen, niin kieleen kuin muotoonkin, sekä esimerkiksi ihmissuhteiden käsitteellistämiseen, tunteiden relationaalisuuteen.³²⁸ Tämä kaikki oli läsnä niin ikään Kirstin elämässä ja hänen päiväkirjakertomuksessaan, jossa hän neuvotteli paikastaan muun muassa tunteiden kokemista, merkityksiä, ilmaisemista, reflektointia ja relationaalisuutta koskevien kysymysten ristiaallokoissa.

Kirstin moderni kirjoittaminen ja (uus)romantiikkaan kurottava tunteiden kuohunta, mielikuvituksen ja luontokuvailun riemu sekä yleisesti päiväkirjakirjoittamisessa yleistynyt *journal intime* -muoto yhdistyivät esimerkiksi alamankkamaiseen tai lokikirjatyyppeeseen päivä päivältä etenevään (särkyvän) arjen ja arjen ylittävien tapahtumien kuvailuun.³²⁹ Näin ollen kerrontaan yhdistyi realismin ja naturalismin suuntausten mukainen tarkka, usein kaunistelematon arjen ja ympäristön ja yksityiskohtien kuvaus. Toisaalta kerronta saa paikoitellen dekadenteja piirteitä, jolloin esimerkiksi yhteiskunnan rappioitumisen kerrokset palautuvat yksilön

1850 jo noin 80–90 prosentilla väestöstä oli hyvä lukutaito. Tilannetta arvioitiin ehtoolisella kävijöiden määrästä.

327 Ks. esim. Koivisto 2016, 24; myös esim. Damousi & Davidson 2019, 2.

328 Ks. esim. Damousi & Davidson 2019, 1–3.

329 *Journal intimen* ja lokikirjan yhdistävästä päiväkirjamuodosta ks. esim. Artukka 2020. Almanakkaa, jota on julkaistu suomeksi vuodesta 1705 lähtien, voidaan pitää modernin päiväkirjamuodon yhtenä esiasteena. Ks. esim. Laine 1997, 270; Kuusmin 2013, 67; 2017, 124. Ks. myös Kauranen 2009a, 8. Almanakat olivat ylipäätään suosittu yleiseurooppalainen ilmiö, jonka vaikutukset ulottuivat Suomeen 1600-luvulla. Esim. Kauranen 2009a, 8. Ks. myös esim. Kaartinen 2020, 58–59.

elämän temporaalis-materiaaliseen rikkoutumiseen, elämän palasten jatkuvaan uudelleen kokoamiseen osana ympäristöä, jossa kirjoittajan maailmaan kuulumisen ehtoja muokkasivat ja rajasivat sekä toiseuttivat eri tekijät kuten esimerkiksi terveys, sukupuoli, toimintakyky ja toimeentulo. Yritys kirjoittaa kronologista tai lineaaris-progressiivista kertomusta jatkuvasta, aukottomaan pyrkivästä elämästä hajosi epäjatkuvan kertomuksen, ympäröivän elämän, ylä- ja alamäkiin, mutta toisaalta juuri päiväkirjamuoto saattoi tarjota hyvän mahdollisuuden erilaisten elämästä kertomisen mallien ja keinojen käyttämiseen ja kokeilemiseen saman kertomuksen sisällä.³³⁰

Tämä kaikki näkyy Kirstin päiväkirjoissa konkreettisesti esimerkiksi eri ajoista kommentoivan minän huomautuksilla, jotka muistuttavat lukijaa sekä ajallisten kerrostumien ja lomittumisten että materiaalistien ehtojen muokkaamista (monesti hyvin karuja piirteitä saavista) suunnista. Yleisen ja yksityisen välisellä, toisiaan jatkuvasti risteävällä linjalla dekadentteja piirteitä saava, realismiin ja naturalismiin, jopa epäyhtenäiseen ja epäjatkuvuuteen pohjautuvaan ”uuteen vilpittömään realismiin” – 1900-luvun *Nouveau Romanin* hengessä – kurottava, arjen särkyvä kerronta tiivistyy esimerkiksi vuonna 1918 sisällissodan puhkeamisen syitä kommentoivaan kirjoitukseen: ”Eihän ole ihme, että yhteiskunta on rikki, kun yksityisissä perheissä vallitsee sovun puute.”³³¹ Kirjoittajan teesin mukaisesti yhteiskunta ei voi toimia eheänä, koska sopua ei ole mahdollista saavuttaa yksityisen eli tässä esimerkiksi porvarillista ydinperheen hegemoniapyrkimyksiä ihannoivan yksikön puitteissa. Syyt sille, miksi ihmiset olivat sekä niin sanotun yksityisen piirissä että yleisemmin yhteiskunnassa eriarvoisissa asemissa, olivat toki moninaiset.

Kokonaisvaltainen kipu, purkautumaton, tukahdutettu aggressio – tai ylipäätään kaikkinaisten tunteiden ilmaisen rajatut mahdollisuudet ympäröivässä todellisuudessa – johtivat päiväkirjassa ilmaistuun ruumiilliseen haluun särkeä turhautumisen ja kirjoittajan osakseen saaman jatkuvan arvostelun kahleet: ”Voi, kun saisi särkeä

330 Ks. myös esim. Kosonen 2000, 15–17. Kirsi Tuohela kirjoittaa esimerkiksi Linda H. Petersonin tekemien havaintojen pohjalta, kuinka useiden 1800-luvun lopulla kirjoittavien naisten tekstit kertovat elämästä tavalla, jossa yhtäältä eri muodot ja lajit sekoittuvat ja joissa toisaalta ammennetaan eri lajityypeistä. Teksteissä sekoittuvat niin ”romantiikka, realismi, naturalismi ja psykologia, omaelämäkerta ja romaani, koettu ja keksitty”. Toisaalta niin ikään naiset halusivat myös osallistua kirjallisten lajien kehitykseen, jolloin kyse ei ollut ”vain” omasta elämästä ja kokemuksista kirjoittamisesta ja kertomisesta. Kirjoittavilla naisilla oli joka tapauksessa traditioita ja malleja, joihin he pystyivät suhteuttamaan omia kokemuksia ja omaa kirjoittamisen tapaa ja tyyliä ja joita käytettiin myös muokaten ja valikoiden. Tuohela 2008, 46.

331 Teräsvuori 5: 31.1.1918, 989. Ylipäätään perhehistorian merkitys on ollut suuri tunteiden historian tutkimukselle ja sen muotoutumiselle. Niin ikään esimerkiksi jokapäiväisen elämän ja ”tavallisten” ihmisten elämien, uskomusten ja arvojen laajamittaisempi ymmärrys ovat vaikuttaneet merkittävästi tunteiden historian tutkimukseen. Ks. esim. Barclay, Rosa & Stearns 2021, 4, 7.

jotakin, esimerkiksi heittää ikkunan rikki!”³³² Tunteiden kokonaisvaltainen kana-
vointi ja purkaminen näytti kuitenkin olevan Kirstille mahdollista ja sallittua lähes
ainoastaan kirjoitetussa muodossa, päiväkirjan sivuilla, jolloin päiväkirjasta tuli
eräänlainen emotionaalinen pakopaikka.³³³ Kuten kirjoituksista käy ilmi, rikkoï päi-
väkirjojen ulkoisessa todellisuudessa ikkunan kuitenkin kirjoittajan sijasta sisällisso-
dan aikana luoti, joka kuvasi samalla ulkopuolelta tulevaa uhkaa. Särkijän toimijuus
oli näin ollen jotakin, jota Kirsti ei voinut itse tavoittaa uhmaamatta koko ympäril-
leen rakennettua ja järjestäytyntä elämää, tai ihannetta siitä. Niinpä kertojan eletyt
tunteet ja kokemukset jäsenyivät paperille, päiväkirjan muotoon, kronologiaan ja
jatkuvuuteen pyrkien ja niitä tuottaen, samalla kuitenkin jatkuvasta kertomisen ja
elämän epäjatkuvuudesta ja epäyhtenäisyydestä muistuttaen, kertomisen ja elämän
– *taiteen ja elämän* – sekä yhdistyessä että särkyessä yhä uudelleen: ”Nyt on taas
kaikki rikki ja säpäleinä.”³³⁴ Kuten elämä ja koko ympäröivä maailma, myös tunteet
ja niiden kuvaukset olivat jatkuvassa ristiaallokossa sekä muutoksen tilassa.

Kaikkiaan Kirstin päiväkirjoista on luettavissa monenlaisia tunteita, jotka vaih-
telivat laidasta laitaan. Kuten edellä totesin, kuului tunteiden reflektointi erityisesti
sivistyneistölle, ja tätä reflektointia myös Kirsti harjoitti omissa päiväkirjakirjoi-
tuksissaan. Hän kirjoitti usein myös siitä, kuinka hän koki, että muut eivät voineet
ymmärtää häntä ja kaikkea sitä, mitä hän sai ja oli saanut kokea sekä kestää. Usein
Kirsti tunsikin olonsa hyvin yksinäiseksi ja väärinymmärretyksi; kuin olisi joutunut
taistelemaan yksin koko muuta maailmaa vastaan.³³⁵ Toisaalta kirjoittaminen saat-
toi omalta osaltaan vahvistaa Kirstin erilaisia, usein hyvin raskassävytteisiä tunteita
ja kokemuksia. Kuten aatehistorioitsija Karin Johannisson kirjoittaa, kokemuksen
nimeäminen muokkaa ja vahvistaa aina osaltaan itse kokemusta, vaikka samalla
tunnetila on aina myös sidoksissa nimeämättömään ruumiilliseen kokemukseen.³³⁶
Niin ikään itsestä kertomisen historiaa tutkinut Marcelo J. Borges on tuonut esiin,
kuinka itsestä kirjoittaminen on osa aktiivista itsen muodostamista, minkä lisäksi
kirjoittaminen itsessään muokkaa, luo ja vahvistaa kirjoittajan tunteita ja niiden
kokemuksia.³³⁷

Kirsti kirjoitti monesti, kuinka hänen mielialansa vaihtelivat välillä laidasta
laitaan hyvin tiheällä aikavälillä. Päivä saattoi alkaa erittäin iloisissa ja reippaissa
tunnelmissa, mutta jo muutamia tunteja myöhemmin, usein etenkin äitinsä kanssa
käytyjen rankkojen riitojen jälkeen, Kirsti saattoi löytää itsensä sängystään hyvin

332 Teräsvuori 21: 7.12.1919, 2811.

333 Ks. esim. Dodman 2021, 20.

334 Teräsvuori 51: 9.2.1921, 5440.

335 Ks. esim. Teräsvuori 1: 4.10.1916, 64; Teräsvuori 6: 27.3.1918, 1094–1905; Teräsvuori 7:
18.4.1918, 1179; 7.5.1918, 1228–1229; Teräsvuori 10: 19.8.1918, 1522–1523.

336 Johannisson 2001, 15–17.

337 Borges 2021, 101.

synkkänä ja alakuloisena, raivokkaasti itkien.³³⁸ Itku ja kyynleet siivittivätkin usein päiväkirjakertomuksen sisältöä. Esimerkiksi kirjallisuudentutkija Päivi Kosonen kirjoittaa, kuinka tunteisiin vetoavasta paatoksellisuudesta, tunnustuksellisuudesta, dramaattisuudesta ja kyynelten retoriikasta, jota käytettiin sisimpien tunteiden ilmaisemiseen, oli tullut suosittuja tehokeinoja eurooppalaisessa romaanitaiteessa Rousseauin ja Goethen kaltaisten (varhais)romanttisten kirjailijoiden myötä. Tehokeinojen avulla tavoiteltiin muun muassa puhuttelevaa ilmaisutapaa erilaisille ristiriitaisille tuntemuksille ja nopeasti vaihtuville mielenliikutuksille.³³⁹ Toisaalta kuten esimerkiksi kyynelten historiaa tutkinut Anne Vincent-Buffault muistuttaa, kyynleet ovat saattaneet olla, niin kirjallisuudessa ja muissa teksti- ja taiteenlajeissa kuin tosielämässäkin, sekä merkki (maskuliinisesta) hienojakoisesta tunteikkuudesta ja herkkydestä että erityisesti naisiin liitetystä heikkoudesta, feminiinisestä sentimentaalisuudesta, joten niiden merkitykset ovat olleet sukupuolisidonnaisia. Kyynelten kuvauksiin ja muotoihin liitetyt merkitykset ovat myös muuttuneet ajassa ja paikassa, jolloin se, kenen kyynelitä on pidetty arvossa ja hyväksytyinä, on muuttunut vuosisatojen kuluessa erilaisten yhteiskunnallisten, sosiaalisten ja kulttuuristen tunteisiin liittyvien muutosten ja normien myötä. Nämä muutokset ovat näkyneet niin ikään kirjallisuuden konventioissa.³⁴⁰

Kirsti oli lukenut henkilö, ja hän tunsu aikakauden kirjallisuutta ja käytettyjä tehokeinoja, mikä näkyi omalta osaltaan hänen päiväkirjateksteissään ja tunteiden kuvauksissaan. Kiinnostavasti tunteiden kuvauksia merkitsivät kyynelten lisäksi myös muut visuaaliset elementit kuten värikoodit, jotka liittyivät niin ikään moderniin tapaan kuvata tunnetilaa: ”Olen ollut sekä mustalla että punaisella tuulella tänään.”³⁴¹ Toisinaan Kirsti kirjoitti, kuinka päivä oli saattanut olla päällisin puolin rauhallinen: ”Mutta on minussa tänäänkin kuohahdellut”, hän kuitenkin kertoi, ikään kuin muistuttaen lukijaa tekstin lomassa jatkuvasti väreilevistä, ristiriitaisista tuntemuksistaan ja nopeasti vaihtuvista mielenliikutuksistaan, modernin romaanikirjallisuuden ja päiväkirjoihin liitetyn tunnustuksellisuuden konventioiden hengen mukaisesti.³⁴²

338 Ks. esim. Teräsvuori 6: 11.3.1918, 1067; 16.3.1918, 1074; Teräsvuori 7: 20.4.1918, 1181.

339 Kosonen 2004, 28. Kosonen kirjoittaa, kuinka esimerkiksi kirjailija Mary Shelleylle modernin subjektiivisen romaanin konventiot ja muun muassa juuri romanttinen, tunteisiin vetoava paatoksellinen tunnustusretoriikka olivat tuttuja tehokeinoja, joita hän käytti omista teoksistaan. Shelley oli lukenut henkilö ja hän seurasi tarkoin erilaisia kirjallisuuden tapahtumia. Hän myös tallensi päiväkirjojihinsa, isältään saamien neuvosten mukaisesti, lukukokemuksensa, jotta pystyi hyödyntämään niitä omista kirjoituksistaan. Ibid., 29.

340 Vincent-Buffault 1986, vii-x ja passim. Itkemisestä ja kyynelten historiasta ks. myös esim. Lutz 1999, passim.

341 Teräsvuori 15: 4.3.1919, 2074. Ks. myös esim. Damousi & Davidson 2019, 4. Toisaalta Kirsti saattoi viitata kyseisellä kirjoituksella myös Stendhalin romaaniin *Le rouge et le noir* (1830).

342 Teräsvuori 5: 13.2.1918, 1022.

Itkun ja kyynelten keskellä päiväkirjat toivat lohtua: ”Tulin huoneeseeni, otin runoiluvihkoni esille, ja niin loppui itku”, Kirsti kirjoitti eräänäkin lokakuuisena päivänä vuonna 1922.³⁴³

Vaikka päiväkirjojen sivuilla itku ja kyyneleet merkitsivät sisäisten tunteiden kuvausta, liittyivät ne samalla ympäröivässä elämässä, yhteiskunnassa ja kulttuurissa käsityksiin Kirstin feminiinisestä sentimentaalisuudesta sekä heikkoudesta, hermostuneisuudesta ja sairaalloisuudesta. Heikkouteen ja haurauteen liittyi niin ikään kirjallisuudessa runsaasti viljelty, esimerkiksi ”ruusuihin” kytkeytyvä kukkasymboliikka, jota myös Kirsti päiväkertomuksessaan käytti. Keskiviikkona 9.2.1921 hän kirjoitti: ”Sanoessaan minulle hyvästiä Iris virkkoi: ’Ole nyt niinkuin ruusunnappu!’ ’Niin olen ollutkin, suljettu ja hiljainen’, vastasin.”³⁴⁴ Nämä ”ruusuihin” ja muihin kukkiin liitetyt ominaisuudet ilmensivät romantiikan naisihanteita, mutta toisaalta tällainen romantiikan naisihanne alkoi vuosisadan vaihteessa murtua, ja tilalle tuotiin esimerkiksi ”ruusujen” avulla tuotetun kritiikin myötä niin ikään työntekoa, uhmaa, muutosta ja toimijuutta korostavia naishahmoja.³⁴⁵ Tämä jatkuva murroksen liike on nähtävissä myös Kirstin päiväkirjoissa. Yhtäältä esimerkiksi juuri moderni kirjallisuus oli alkanut yhä enenevässä määrin tarjota keinoja modernin elämän tuottaman ahdistuksen, hermostuneisuuden ja muiden tunteiden hallitsemiseen ja käsittelemiseen.³⁴⁶ Tähän tarpeeseen ja reflektointiin³⁴⁷ myös päiväkirja lajina tarjosi oivallisen muodon. Päiväkirja oli niin ikään paikka, jossa kyyneleet saivat vapaasti virrata – liittyivät ne sitten retorisiin tyyli- ja tehokeinoihin ja/tai tunteiden purkautumiseen – ilman ulkopuolista arvostelua. Sivuilla oli myös hiljaisuudelle oma tilansa; sieltä käsin oli mahdollista tarkastella maailmaa kuin ruusunnappuna, joka toisinaan uhmakkaanakin pyrki luovimaan modernin murroksessa.

Kaikkiaan kirjoittaminen oli Kirstille päiväkirjakirjojen perusteella, muiden kirjoittamisen motiivien ohella, keino käsitellä, purkaa ja tyynnyttää, ehkä vahvistaakin, tunteita, vaikka useasti tunteet purkautuivat myös erilaisina fyysisinä, ruumiillisina

343 Teräsvuori 110: 14.10.1922, 8761. Niin ikään esim. 22.10.1922 Kirsti kirjoitti: ”Kello 17.45. Näлкä vääntää sisuksia ja kyneleet tulvivat. Koetan tyynnyttää itseäni kirjoittamisella, sehän on varma keino. Kovan onnen lapsi! Tässä minun täytyi lopettaa kirjoittamiseni alkuunsa ja lähteä syömään. – Olen nyt aivan tyyni. No niin.” Teräsvuori 111: 22.10.1922, 8781–8782. Kiinnostavasti katkelmasta tulee esiin fraasi ”Kovan onnen lapsi!”, joka alkoi esiintyä tiuhaan tahtiin Kirstin kirjoituksissa näihin aikoihin. Se saattaa viitata Minna Canthin *Kovan onnen lapsia* -nimiseen näytelmään (1888). Kirsti teki myös muita intertekstuaalisia viittauksia esimerkiksi juuri Canthin teoksiin, kuten olen tuonut tutkimuksessani esiin. Mielenkiintoisia katkelmissa ovat niin ikään ajallisuuteen liittyvät tarkat kirjaukset ja esimerkiksi nyt-hetken käyttö sekä toisaalta ajallisuuteen liittyvät kerrotut muutokset, ajan liike.

344 Teräsvuori 51: 9.2.1921, 5445.

345 Ks. esim. Launis 2005, 236–239.

346 Ks. esim. Damousi & Davidson 2019, 7.

347 Itsereflektio oli niin ikään ihanteelliselle naiseudelle asetettu kriteeri mutta liittyi myös muihin ajan ilmiöihin. Ks. esim. Launis 2005, 205.

reaktioina kuten huutona, raivona ja itkuna. Toisaalta hän saattoi kokea, ettei pystynyt kirjoittamaan päiväkirjoihin kaikkein sisäisintä itseään, eikä pystynyt kertomaan kaikista tunteistaan, kokemuksistaan ja ajatuksistaan.³⁴⁸ Tunteiden ilmaisusta ja toisaalta toisinaan kertomatta jättämisistä, hiljaisuusistakin, sekä tunteiden ilmaisuun liittyvistä tehokeinoista ja kirjallisista konventioista muodostui tärkeä ja oleellinen osa temporaalis-materiaalisen minän päiväkirjakertomusta, ja päiväkirja itsessään oli kantava muoto ristiaallokoissa navigoinnin kuvauksille.

3.2 Näkyväksi ja kuulluksi tulemisen tarve – koti, perhesuhteet ja konventionaaliseen romantiikkaan kurottavat kuvaukset

Erilaisten tunteiden ristiaallokoissa navigoinnin keskellä päiväkirja toimi Kirstille niin ikään tärkeänä näkyväksi ja kuulluksi tulemisen alustana. Päiväkirja kytkeytyikin tällöin oikeastaan osaksi eräänlaista modernin ideaa, jonka tarkoitus oli tehdä asioita ja ilmiöitä *näkyväksi*.³⁴⁹ Tämä päiväkirjan rooli näkyväksi ja kuulluksi tulemisen alustana oli tärkeä tilanteessa, jossa oma elämisen piiri ja mahdollisuudet muodostaa merkityksellisiä suhteita sekä peilaamisen pintoja ympäröivään maailmaan supistuivat etenkin koulun keskeyttämisen myötä. Koti kävi yhä oleellisemmaksi omaa elämää ja itseä hallinnoivaksi tilaksi, elämän ja kertomuksen raameiksi. Kotona tilanne puolestaan oli ongelmallinen ja usein vaikea, raskaskin. Toisinaan Kirsti tunsu olevansa kuin vankina kotonaan. Ulkona tai esimerkiksi konsertissa ollessaan hänestä puolestaan usein tuntui, etteivät muut juurikaan huomanneet, tai olleet huomaavinaan, häntä, toisinaan muut ”polkivat hänet jalkoihinsa”.³⁵⁰

Lähtökohtaisesti päiväkirjakertomus rakentuu yleensä kertojan itsensä ympärille, jolloin kertomus on vahvasti kertojan näkökulmasta esitettyä, vaikka siihen on mahdollista sisällyttää myös esimerkiksi toisten ihmisten ääniä, toimia ja reagoineita. Loppujen lopuksi kaikki ihmiset kytkeytyvät kuitenkin jollain tavoin toisiin, jolloin itsestään ja elämästään ei edes voi kirjoittaa ilman yhteyttä toisiin ihmisiin (tai muihin lajeihin), muuhun ympäristöön ja esimerkiksi erilaisiin ympäröiviin tiloihin, mikä on puolestaan yhteydessä kuulluksi ja nähdyksi tulemisen tarpeisiin liittyvään

348 Ks. esim. Teräsvuori 16: 1.6.1919, 2249. Kommentti tehty puhtaaksikirjoittamisen yhteydessä 22.2.1932. Yksityisyydessä tapahtuvan kerronnan ja kirjoittamisen on katsottu usein kertovan yksilön niin sanotuista sisimmistä tunnoista ja siitä, mikä on kaikkein eniten ihmisen ”omaa itseä”. Syynä tähän on ollut esimerkiksi se, että muun muassa kirjeissä ja päiväkirjoissa on ”puhumisen” koettu olevan helpompaa kuin kasvatusten, niin sanotussa todellisessa maailmassa. Ristiriita kirjoittamisen, tekstin sisäisen maailman sekä ulkoisen maailman välillä saattaa siis olla olemassa. Ks. esim. Leskelä-Kärki 2006, 58.

349 Haluan kiittää kulttuurihistorioitsija Sakari Ollitervoa tästä hyvästä huomiosta.

350 Ks. esim. Teräsvuori 25: 15.3.1920, 3234; Teräsvuori 94: 8.4.1922, 7976–7877.

tematiikkaan.³⁵¹ Muun muassa Liz Stanley on korostanut juuri sosiaalisten suhteiden ja verkostojen merkityksiä, kun tarkastellaan yksilöiden elämää ja erilaisia oma/elämäkerrallisia kertomuksia.³⁵² Niin ikään Maarit Leskelä-Kärki on painottanut ihmisen elämän relationaalisuutta ja sen merkitystä omasta elämästä kerrottaessa.³⁵³

Myös Kirstin päiväkirjoissa korostuvat sosiaalisen, kulttuurisen ja materiaalisen (toki materiaalinen voi niin ikään sisältyä kulttuuriseen) ympäristön merkitykset ja vaikutukset yksilön kokemukseen ja kertomukseen. Kirstin päiväkirjakertomuksessa nousevatkin keskeisesti esiin esimerkiksi suhteet perheenjäseniin, jotka omalta osaltaan määrittävät, muokkasivat ja tuottivat Kirstin kokemuksia ja kertomusta itsestä ja elämästä sekä nähdyksi ja kuulluksi tulemisesta. Suomalaisia päiväkirjoja tutkinut Miia Vatka toteaaakin Marianne Soffin tutkimuksen pohjalta, kuinka juuri suhde omiin vanhempiin on merkittävässä roolissa kaikkien sukupolvien päiväkirjoissa, myös suomalaisessa päiväkirja-aineistossa.³⁵⁴

Kirsti kävi omassa päiväkirjakertomuksessaan dialogia äitinsä, isänsä ja veljiensä kanssa, jolloin perheenjäsenet saivat äänen Kirstin kirjoitusten kautta. Dialogit olivat puolestaan oleellinen osa koko päiväkirjakertomuksen muotoa. Vatka kirjoittaa, kuinka fiktiivisen kertomuksen kaikkitietävän kertojan tapaan päiväkirjan kirjoittaja saattaa myös kuvailla ja esitellä esimerkiksi perhettään, ystäviään ja tuttaviaan päiväkirjoissaan, mikä oli myös Kirstin päiväkirjoille ominaista. Tällöin kertoja taustoittaa kertomuksen hahmoja nimenomaan jollekin toiselle, ikään kuin ulkopuoliselle lukijalle.³⁵⁵

Kirstin perhesuhteet vaikuttivat kirjoitusten perusteella monimutkaisilta ja osittain hyvin ongelmallisiltakin, etenkin Kirstin ja hänen äitinsä Bedan välillä, ja ylipäänsä äidin ja tyttären välinen suhde korostuu päiväkirjakertomuksessa.³⁵⁶ Perheen

351 Hänninen 2003, 22; Ihanus 2009, 26–27. Anni Vilkkö kirjoittaa, kuinka esimerkiksi naisten omaelämäkerroissa keskitytään kirjoittamaan hyvin paljon kirjoittajan ja muiden ihmisten välisistä suhteista, jolloin suhteet muodostavat tarinoiden ytimen. Vilkkö 1997, 84.

352 Stanley 1992, 214–234.

353 Esim. Leskelä-Kärki 2012, 36.

354 Vatka 2005, 109.

355 Kaikkitietävän kertojan käsite on kuitenkin ongelmallinen päiväkirjan kerrontarakenteessa. Kertoja on itse tiiviisti mukana tapahtumissa, eikä hän tiedä toisten ajatuksia, aikeita ja tunteita. Vatkan mukaan kertoja kannattaaakin luokitella pikemminkin tietämykseltään rajoittuneeksi kertojaksi. Ks. Vatka 2005, 147–148, 150. Eeva Jokisen mukaan päiväkirjan kertoja voi kuitenkin olla hyvin lähellä kaikkitietävää, havaintoihinsa ja itseensä luottavaa kertojaa. Jokinen 2004, 130.

356 ”Kyllä meidän perheessä on paljon ristiriitaisuutta ja nurinkurisuuksia”, Kirsti kirjoitti 26.1.1918 päivätyssä merkinnässä. Teräsvuori 5: 26.1.1918, 967. Perheiden historiaa tutkineet Johanna Ilmakunnas ja Anu Lahtinen kirjoittavat, kuinka menneisyyden perheet saatetaan helposti nähdä ehyenä ja sopusointuisena yhteisönä, vastakohtana nykyperheille, jotka kuvataan yhä pirstaleisimmaksi. Todellisuudessa menneisyyden perhe-elämässä ja -malleissa vallitsi, kuten Ilmakunnas ja Lahtinen toteavat,

lasten kuolemat, ja varsinkin Urpo-veljen kuolema vuonna 1911, olivat jättäneet pysyvän jäljen niin Bedaan kuin Kirstiinkin – niin kuin koko muuhunkin perheeseen – mikä osaltaan vaikutti Kirstin ja hänen äitinsä välisiin suhteisiin. Kirsti oli lisäksi perheen ainut (elossa oleva) tytär, mikä loi omanlaisia odotuksia ja sävyjä äiti-tytär-suhteeseen.³⁵⁷ Tämä kaikki oli yhteydessä myös tapoihin, joilla Kirsti hahmotti ja kertoi itseään ja muita – suhteessa muihin – näkyväksi päiväkirjan sivuilla.

Erkki Kinnunen kirjoittaa, kuinka Bedaa kuvailtiin intellektuelliksi ja hyvin voimakastahtoiseksi, jopa dominoivaksi persoonaksi, ja tällaisten ominaisuuksien varaan henkilöahmo on rakennettu niin ikään Kirstin päiväkirjoissa. Bedalle oli luonteenomaista ehdottomuus, joka näkyi selkeästi myös kotioloissa. Hän oli muun muassa tehnyt selväksi, että sellaiset nautintoaineet kuin tupakka ja alkoholi olivat ehdottomasti kiellettyjä kotona. Beda oli itse ollut ennen avioitumistaan aktiivinen erilaisissa järjestöissä, ja suomalaisuusasia, sivistys ja kouluttautuminen olivat hänelle tärkeitä sekä tavoittelemisen arvoisia asioita.³⁵⁸ Hän oli kuitenkin toteuttanut ajan mukaista naiseuden ihannetta menemällä naimisiin ja saamalla lapsia yhdessä Henrikin kanssa. Beda olisi kuitenkin halunnut Kirstin käyvän tyttökoulun loppuun ja jatkavan tämän jälkeen kouluttautumista, mikä ilmenee esimerkiksi 6.1.1917 päivätyssä päiväkirjamerkinnässä:

Päivä alkoi ikävästi. Olin huoneessani, äiti sänkykamarissa. Hän rupesi puhumaan: ”Olen ajatellut, että minun pitäisi sinulle puhua, mutta sinähän taidat olla vielä liian lapsellinen, siitä, että sinun pitäisi miettiä, mille alalle sinä parhaiten sopsisit. Ja sitä varten pitää sinun lukea, että saat viidennen luokan todistuksen,

monenlaisten ratkaisumallien ja ristiriitojen kirjo. Perhemalleissa ja kotitalouksissa on myös tapahtunut menneiden vuosisatojen aikana monia, radikaalejakin sosiaalisia ja taloudellisia muutoksia, joten mitään yleispäteviä määritelmiä on lähes mahdotonta antaa. Nykytutkimuksessa perhemallien moninaisuuden ja muutoksien lisäksi etenkin kokemusten ja tunteiden historia, perheet tunneyksikköinä, ovat erityisen kiinnostuksen kohteina. Ilmakunnas & Lahtinen 2021, 11, 12, 20. Lapsuuden ja nuoruuden ikävistä kokemuksista liittyen juuri perhesuhteisiin ks. esim. Vehkalahti & Jouhki 2022, 378. Niin ikään Kirstin päiväkirjat avaavat esimerkiksi juuri perheisiin liittyvää tunteiden ja kokemusten historiaa sekä sitä, millaisia muotoja perheensisäinen tunnelmaisuus päiväkirjakertomuksessa sai. Lisäksi ne rikkovat omalta osaltaan kuvaa ehyestä ja sopuisasta, muuttumattomasta menneisyyden perheestä.

357 Lapsikuolleisuus oli vuosisadan vaihteessa vielä hyvin yleistä. Menetyksen pelko varjos-tikin vanhempia ja myös muita perheenjäseniä etenkin lapsen varhaisina kuukausina ja vuosina. Perheeseen syntyneet uudet lapset saatettiin niin ikään mieltää korvaukseksi edellisistä menetyksistä ja heidät voitiin nimetä edellisten, jo kuolleiden lasten tavoin. Ks. esim. Wirilander 1974, 149; Häggman 1994, 82–83; Sulkunen 1995, 114, 117; Davidoff 2012, 309–310; Eiranen 2021, 224–225. Kirstin perheen ensimmäinen tytär Maria Beda (s. 1886) oli kuollut vuonna 1894, ja Kirsti kantoikin nimessään (hänen toinen nimensä oli Maria) siskonsa perintöä.

358 Kinnunen 1997, 10–11.

sillä nykyaikana vaaditaan aina todistuksia. Tällä lukukaudella sinun nyt on ruvettava lukemaan, oikein ahkeroimaan, muuten sinä tulet liika vanhaksi. Nuorenahan se on oppi hankittava. Ajattele, että esim. isä kuolee. Ei meillä ole varoja niin paljon, että ne voisivat meille riittää; kaikkien on ansaittava.”³⁵⁹

Odotukset Kirstin suhteen olivat siis luultavasti korkealla, olihan Kirsti osoittanut menestyvänsä erittäin hyvin koulussa.³⁶⁰ Kommentista näkyy sivistyneistön omaksuma, fennomaniaan oleellisesti liitetty luterilaisen työnteon eetos, joka ei sallinut joutenoloa tai vuoteeseen vetäytymistä, vaan piti ylimpänä hyveenään työteliäisyyttä, ahkeruutta, tunnollisuutta ja itsekuria. Kasvatuksen keskiöön nousivat työ, velvollisuudet ja vastuu.³⁶¹

Keskisäädyn ja sivistyneistön perhekäsitys oli koko 1800-luvun ajan ydinperheellistynyt, vaikka yleisesti perhesuhteita ja -malleja määritti ennen kaikkea niiden monimuotoisuus. Perhekeskeisyys ja siihen liittyvät arvot ja käsitykset näkyivät kuitenkin esimerkiksi niin poliittisesti kuin moraalikäsitteissäkin. Ydinperheen lisäksi ihanteisiin kuuluivat kotikeskeisyys ja rakkausavioliitto, jotka liittyivät puolestaan etenkin lähisuhteiden intiimiyden ja tunteellisuuden ihannointiin. Näiden ihanteiden taustalla vaikuttivat valistuksen ja romantiikan aatteet ja ihanteet, jotka molemmat loivat tilaa uudennaisille käytännöille ja käsityksille, vastakohtaisuudesta huolimatta. Valistuksella oli ollut vaikutusta ennen kaikkea ihmisten ja yhteiskuntien välisiin valtasuhteisiin sekä yksilöllisyyteen, vapauteen, koulutukseen ja kasvatukseen liittyviin käsitteisiin. Romantiikka oli puolestaan korostanut (autenttisten) tunteiden ja ihmisten sisäisen maailman merkitystä ja ihanteita, ja tämä näkyi esimerkiksi kirjallisuudessa tunteisiin fokuoitumisena. Näillä kaikilla oli puolestaan vaikutusta kulttuurisiin suhteiden ja tunteiden esittämisen ja ilmaisemisen tyyliin ja tapoihin.³⁶²

Ihanteisiin ja perhekäsityksiin vaikuttivat olennaisesti niin ikään sivistyneistön käsitykset sukupuolesta, joita jäseni ennen kaikkea polariteetti-ihanne, jossa nainen ja mies nähtiin toisiaan täydentävinä, filosofisin ja biologisin perustein olemuksellisesti erilaisina vastinpareina. Olemuksellisiin eroihin liittyviin käsitteisiin perustuen

359 Teräsvuori 2: 6.1.1917, 288.

360 Kirstin keskiarvo oli koulussa 10. Teräsvuori 1: 5.10.1916, 65.

361 Leskelä-Kärki 2006, 617–618; Ahlbeck-Rehn & Tuohela 2008, 68–69. Ks. myös esim. Rosengren 2003, 32; Keränen 2013, 77–78. Kovan työnteon ja raatamisen eetoksen on todettu niin ikään leimaavan suomalaista omaelämäkerrallista kerrontaa sekä esimerkiksi 1900-luvun alkupuolella syntyneiden nuoruudestaan kertomista. Ks. esim. Vehkalahti 2014, 59; Vehkalahti & Jouhki 2022, 385.

362 Esim. Ollila 1993, 56–57; 1998, 16–27, 42–45, 58–66, 71–81; Häggman 1994, 180–195 ja passim; Räisänen 1995, 12–17, 103–108, 136; Lappalainen 1999, 109–113; Abrams 2002, passim; Jalava 2005, passim; Tuohela 2008, 17; Bailey 2010, 15–32; Stearns 2019, 137–156; Eiranen 2021, 213–216 ja passim. Ks. myös esim. Davidoff & Hall 2002, 322–329; Rosengren 2003, 64; Vainio-Kurtakko 2015, 164.

koti ymmärrettiin naisten hallinnoimaksi tilaksi, kun taas kodin ulkopuolinen, etenkin poliittiseen toimintaan ja elinkeinotoimintaan kytkeytyvä julkinen maailma nähtiin lähinnä miesten elämänpiirinä – näin vahvistuivat myös käsitykset yksityisen feminiinisen ja julkisen maskuliinisen välisestä, sukupuolitetuista tiloista ja sfääreistä, jotka todellisuudessa ristesivät ja vaikuttivat eri suuntiin.³⁶³

Toisaalta vuosisadan vaihteen ydinperhemallin eräänlainen läpimurto tarkoitti käytännössä kahden erilaisen naisihanteen syntymistä. Toinen oli naimaton, työsäkävä ja yhteiskunnallisesti aktiivinen nainen, kun taas toinen naimisissa oleva nainen, jonka toiminta-alue rajoittui lähinnä perheeseen ja kotiin. Sivistyneistön kasvatuskulttuurissa korostettiin ja opetettiin tätä sukupuolten välistä vastuu- ja työalueiden erilaisuutta, jota perusteltiin jo mainitsemillani sukupuolten välisillä ”luonnollisilla” eroilla, jotka saivat oikeutuksensa muun muassa lääketieteellisistä ja uskonnollisista argumenteista.³⁶⁴

Vaikka 1900-luvun alussa esimerkiksi naisten koulutusmahdollisuudet olivat parantuneet ja palkkatyö sivistyneistöpiireissä oli huomattavasti yleistynyt, ymmärrettiin naisten työelämään osallistuminen silti yleensä vain välivaiheeksi ennen avioliittoa. Lisäksi lääketieteellisten argumenttien avulla varoiteltiin, että naisille avautuneiden uusien mahdollisuuksien hyödyntäminen opiskelujen ja työn kautta saattaisi johtaa muun muassa sairastumiseen kuten hysteriaan tai neurasteniaan. Näin ollen avioitumista ja perheen perustamista pidettiin yleisellä tasolla yhä naisen ensisijaisena elämäntehtävänä.³⁶⁵

Naisten katsottiin helposti olevan luontaisilta luonteenpiirteiltään ja ominaisuuksiltaan passiivisia, heikkoja, epäitsekkeitä, moraalisia, ujoja, hauraita ja tunteellisia, mistä johtuen etenkin koti ja perhepiiri olivat muotoutuneet naisten pääasialliseksi vastuualueeksi. Vaikka sukupuolten periaatteellinen tasa-arvo tunnustettiin yleisesti jo 1800- ja 1900-lukujen taitteen yhteiskunnallisessa keskustelussa, ei toisiaan täydentävyyden periaatteen mukaan sukupuolten välisten normien rikkominen ollut kuitenkaan mielekästä. Yleisesti ottaen siis katsottiin, että nainen ja mies toimivat yhteisen hyvän eteen heille luonnostaan soveltuvilla kentillä, joissa tosin yksityisen ja julkisuuden rajat lomittuivat, sillä esimerkiksi äitiys ja perhe miellettiin aiempaa yhteiskunnallisemmaksi ja poliittisemmaksi positioksi.³⁶⁶

Kirstin päiväkirjajakoituksista on mielestäni luettavissa yhtäältä normatiivisen naiseuden problematiikkaa ja kaksijakoisuutta suhteessa työn ja ahkeruuden

363 Ks. esim. Eiranen 2021, 213–214. Todellisuus oli toki monimutkaisempi kuin aikansa ihanteet, ja esimerkiksi naisten kotona, niin sanotussa yksityisessä tilassa, tekemä työ oli monelta osin julkiseen sfääriin vaikuttavaa ja päinvastoin. Näin ollen koko yksityisen ja julkisen väliset rajat asettuvat monimutkaisiksi, problemaattisiksi.

364 Ks. esim. Eiranen 2021, 213–214.

365 Ibid.

366 Ks. Häggman 1994, 180–193; Elomaa 1995, 49–55; Lappalainen 1999, 109–113. Ks. myös esim. Räisänen 1995, 103–108, 144; Tähtinen 2003, 183.

ihanteeseen sekä toisaalta näkemys naisesta niin sanotusti passiivisena ja hauraana olentona. Tämä kaikki vaikutti niin ikään käsityksiin itsestä näkyvänä, aktiivisena/passiivisena toimijana. Kirsti kirjoitti usein ristiriitaisesta suhtautumisestaan kotiaskareisiin ja käsitöihin, joita hän piti tärkeänä tehtävänä ja velvollisuutena, mutta samalla kirjoitti olevansa usein kykenemätön työntekoon, myös kodin ulkopuoliseen. Hän kirjoitti välillä uupuvansa työnteossa täysin (mistä hän koki usein huonoa omaatuntoa ja syyllisyyttä³⁶⁷), ja näki näin ollen työnteon olevan yksi syy sairastumisen ja heikkenemisen kokemusten vahvistumiseen.³⁶⁸ Toisaalta työteliäisyyden ihanne näkyi vahvasti Kirstin päiväkirjakirjoittamisessa, sillä kirjoittamisesta muodostui Kirstille eräänlainen työ ja velvollisuus, joka tuli täyttää päivittäin.

Kirsti ei sanojensa mukaan yleensä viihtynyt kovin hyvin kotonaan, ja siellä ollessaan hän tuntui usein muuttuvan yhä huonotuulisemmaksi, väsyneemmäksi ja surullisemmaksi. Monesti päivät täyttyivätkin itkusta ja pahasta olostsa.³⁶⁹ Kirsti kuvasi päiväkirjoissaan usein myös sitä, kuinka kotona ollessaan hän sai pelkkää arvostelua osakseen. Hän sai monesti kuulla perheenjäseniltään, kuinka hänen pitäisi olla nuori neito hehkeimmillään, viehättävä ja suloinen, mutta kuinka hän sitä vastoin oli vain koko ajan surullinen ja hiljainen. Lisäksi Kirsti kirjoitti, kuinka häntä oli sanottu kotona jo monta vuotta hulluksi.³⁷⁰ Tämä useasti toistuva arvostelu satutti Kirstiä ja teki hänestä yhä epävarmemman sekä surullisemman. Tämä sai hänet uskomaan, että oli muiden silmissä vajavainen ja väärenlainen. Samalla hän luultavasti myös koki nuo arvostelun kohteena olevat piirteet vahvasti osaksi itseään.

Toisinaan koti vaikutti kuitenkin olevan Kirstille mitä tärkein paikka. Välillä hän jopa kommentoi, kuinka haluaisi vain viettää hiljaista, ahkeraa ja rauhallista elämää kotonaan.³⁷¹ Mutta useimmiten Kirsti kertoi juuri kotona ollessaan, kuinka hänellä olisi vain surullista ja katkeraa kirjoitettavaa päiväkirjaan. Hän ei kuitenkaan sanojensa mukaan aina halunnut kirjoittaa surullisista ja ikävistä asioista, joten tällaisten kirjoitusten sisältö ja merkitys jää lukijalta (ikävä kyllä) toisinaan uupumaan.³⁷²

367 Esimerkiksi itsekontrollin menetys saattoi johtaa syvään syyllisyydentunteeseen, joka oli porvarillisten ihanteiden mukaisen kasvatuksen ja vallitsevien arvojen myötä juurtunut osaksi minuutta. Ks. esim. Rosengren 2003, 78.

368 Teräsvuori 2: 18.12.1916, 268; Teräsvuori 5: 13.2.1918, 1021; 14.2.1918, 1023; Teräsvuori 6: 30.3.1918, 1107; 7.4.1918, 1127; Teräsvuori 7: 6.5.1918, 1121.

369 Ks. esim. Teräsvuori 2: 16.12.1916, 267; Teräsvuori 3: 31.3.1917, 534.

370 Teräsvuori 2: 6.1.1917, 290; Teräsvuori 7: 15.5.1918, 1246.

371 Teräsvuori 6: 28.3.1918, 1100.

372 Ks. esim. Teräsvuori 2: 13.1.1917, 302; Teräsvuori 4: 22.10.1917, 763; 18.11.1917, 822; Teräsvuori 9: 8.8.1918, 1477. Eräässä merkinnässään Kirsti kirjoitti erään hänen, Bedan ja Armon välisen riidan jälkeen: ” – Voi teitä, luonteeni turmelijat! Voi teitä, jotka pilaatte nuoren elämän! – – Mietiskely on epäterveellistä. – Vedän usein tuommoisia viivoja; kätken niihin hyvin paljon, kaiken sen, mitä en voi kielin kertoa, huokaukseni ja suruni.” Teräsvuori 9: 10.8.1918, 1482–1483. Ks. myös esim. Meriluoto, joka kertoo olevansa haluton kirjoittamaan päiväkirjaansa hyvin suurista ongelmista. Meriluoto 2010, 10.

Koti näyttäytyi Kirstin päiväkirjojen kautta siis monin tavoin ristiriitaisena kertomusta muokkaavana tilana. Toisaalta se oli paikka, joka kuului rutiineineen ja ihmiseen oleellisesti Kirstin elämään ja muodostui näin osaksi hänen identiteettiään ja kokemuksiaan itsestään. Lisäksi se vaikutti aktiivisesti Kirstin päiväkirjakertomuksen muotoutumiseen. Toisaalta taas koti oli paikka, jossa kirjoittaja ei sanojensa mukaan aina viihtynyt ja joka tuotti surua, kärsimystäkin. Filosofi Iris Marion Young näkee, että koti on tavaroiden järjestelmä tilassa, jolloin koti voidaan käsittää ihmisen identiteetin materiaalistumana. Koti näyttäytyy tällöin eräänlaisena konkreettisena tilana, ja asukkaan ruumiin liikkeet sekä kodin materiaallinen järjestys sulautuvat toisiinsa, kodin ollessa näin yhteydessä asukkaan ruumiillisiin liikkeisiin ja tapoihin. Kodista tulee tuttu paikka, jossa tila ja sen materiaaliset ulottuvuudet piirtyvät osaksi itseämme. Näin tunnistamme ne rajat, joihin konkreettinen tila levittäytyy, ja pysytymme esimerkiksi liikkumaan kodissamme myös pimeässä.³⁷³

Konkreettisen tason lisäksi koti on kuitenkin myös paikka, joka piirtää jatkuvasti esiin menneisyyttämme. Esineet ja tavarat ovat täynnä erilaisia merkityksiä, jolloin ne ylläpitävät muistoja ja menneisyyttä sekä liittävät historian osaksi jatkuvasti muotoutuvaa identiteettiä. Menneisyyden ja muistojen painolasti saattaa kuitenkin käydä liian raskaaksi, sillä se muistuttaa niistä kamaluuksista ja vääryyksistä, joita ihmiset ovat joutuneet kokemaan tilassa. Muistot ja menneisyys eivät lähde esineistä ja tavaroista edes hinkkaamalla, joten tilan kokeminen saattaa muodostua ahdistavaksi ja epämiellyttäviä tunnetiloja ylläpitäväksi, niin kuin tulkitsen ainakin osittain Kirstin kohdalla käyneen.³⁷⁴ Kotikeskeisyyden ihanteessa koti ja perhe kuuluivat sekä tunnetasolla että symbolisesti yhteen, ja emotionaalisesti koti olikin tila, jossa esineisiin ja tavaroihin liittyneiden muistojen lisäksi perheenjäsenten keskinäiset tunnesuhteet muokkasivat kokemuksia jatkuvuudesta, vakauudesta ja turvallisuudesta sekä näkyväksi ja kuulluksi tulemisesta.³⁷⁵

Kirstille koti näyttäytyi tilana, jossa kuolema ja sen seuraukset olivat kohdanneet ja koskettaneet suuresti koko perhettä ja jossa hän sai kokemuksensa mukaan jatkuvasti arvostelua osakseen. Tila ja sen materiaaliset ulottuvuudet pitivät näin ollen negatiivisia merkityksiä sisällään ja vahvistivat Kirstin itsensä kokemaa viallisuutta, rikkinäisyyttäkin. Tämä varmasti omalta osaltaan vaikutti niin ikään hänen sairastumiseensa ja sairastamiskokemuksensa sekä päiväkirjakertomukseensa.

On myös mahdollista, että Beda kärsi jonkinlaisesta masennuksesta tai muunlaisista (mielen)terveyteen liittyvistä ongelmista. Tämä vaikutti omalta osaltaan kodin ilmapiiriin ja tunnelmaan sekä Kirstin kokemukseen äidistään, kodistaan ja itsestään. Kirsti kirjoitti eräässä päiväkirjamerkinnässään, kuinka Lenni, yksi Gulinin pappilan pojista, soitti pianolla Beethovenin sonaatteja. Hän kommentoi kirjoituksessaan

373 Young 2005, 123–154, 155–159.

374 Ibid.

375 Eiranen 2021, 230.

soittoa näin: ”Tuttuja, äiti varmaankin ennen, parempina aikoina, niitä soitti. Ihanaa!”³⁷⁶ Paremmilla ajoilla Kirsti viitanee aikaan ennen Urpon kuolemaa, sillä kuolema oli eräänlainen käännekohta monelle surulle ja kärsimykselle perheessä, kuten olen tuonut esiin.

Beda kärsi ajoittain myös kovasta päänsärystä, joka oli 1800- ja 1900-lukujen taitteen lääketieteellisessä kirjallisuudessa sukupuolittunut, erityisesti naiseuteen liitetty oire.³⁷⁷ Kirstin mukaan Beda itse välillä puheli, kuinka tällä oli mielestään hirveän vaihteleva luonne, ja kuinka tämän mielialat saattoivat vaihdella yhtäkkisesti ilman syytä. Kirsti ajatteli tulleen tässä suhteessa äitiinsä.³⁷⁸ Bedan mahdollinen masentuneisuus ja mielialan vaihtelut saattoivat ilmetä Kirstiin kohdistuvana huutamisena ja erilaisina syytöksinä. Kirsti kirjoitti, kuinka Beda puhui usein esimerkiksi Kirstin sairaalloisuudesta, mikä oli hänen mielestään erittäin ikävää.³⁷⁹ Tämä todennäköisesti vaikutti osaltaan Kirstin sairastumiseen ja sairastamiskokemuksiin.

Toisaalta Kirsti koki myös vahvaa yhteyttä äitiinsä, ja tuli kirjoitusten mukaan erittäin iloiseksi niistä harvoista hellyydenosoituksista, joita Beda hänelle osoitti.³⁸⁰ Tämä tuo mielestäni hyvin esille sen, kuinka tärkeä Kirstin ja hänen äitinsä välinen suhde kuitenkin loppujen lopuksi Kirstille oli, ja kuinka vahingoittavia jatkuva arvostelu ja sen kautta syntyneet riittämättömyyden tunteet mahtoivatkaan olla.³⁸¹ Mutta Bedalla oli omat ristinsä ja esimerkiksi ulkopuolelta tulevat odotukset ja paineet harteillaan kannettavana – hän tuskin oli yksin vastuussa eskaloituneista tilanteista vaan niihin vaikuttivat hyvin monenlaiset tekijät. Kirsti ja Beda viettivät joka tapauksessa paljon aikaa keskenään kotona, jolloin heidän välinen henkilödynamiikkansa muodostuu keskeiseksi kertomusainekseksi, ja kesäisin he matkustivat usein yhdessä, esimerkiksi Armo-veljen ollessa monesti mukana, erilaisille kesäasunnoille, -huviloille tai parantoloihin. Tämä oli osa yleistä 1900-luvun alun sivistyneistön kesänviettokulttuuria.³⁸²

Veljistään Kirsti kirjoitti vaihtelevaan sävyyn. Heistä vain Armo asui enää tässä vaiheessa lapsuudenkodissa, vaikka Kaarlo ja Olla vierailivatkin siellä usein. Kaarlo myös mitä ilmeisemmin muutti ainakin joksikin aikaa takaisin lapsuudenkotiin isän kuoltua, mikä oli monin tavoin hankalaa sisarusten välisiä suhteita ajatellen, kuten

376 Teräsvuori 2: 27.11.1916, 204.

377 Salmela 2015, 117.

378 Teräsvuori 5: 29.1.1918, 980–981.

379 Teräsvuori 8: 8.6.1918, 1300. Vaikeista äiti-tytär-suhteista ks. myös esim. Leskelä-Kärki 2006, 311.

380 Ks. esim. Teräsvuori 2: 28.12.1916, 278; 13.1.1917, 301.

381 Ks. lisää äitien ja tyttären välisten suhteiden historiasta ja äitiyden tunnehistoriasta esimerkiksi uuden ajan alussa Kaartinen 2001, 168–179.

382 Ks. Rosengren 2003, 16, 83. Tällaiseen kesänviettokulttuuriin kuului yleensä joko oman kesähuvilan omistaminen tai kesäasunnon tai -huoneen vuokraaminen. Lisäksi kesää saatettiin viettää maalla sukulaisten tai tuttavien luona tai heidän kesäasunnoillaan. Rosengren 2003, 16, 83.

Kirsti kirjoitti päiväkirjassaan. Suhteet veljiin olivat kaikkiaan ristiriitaiset, mikä oli monelta osin vahingollista Kirstin elämää ajatellen, sillä sisaruussuhteet ovat yleisesti ottaen merkittäviä ja monella tapaa tärkeitä ihmisten elämässä. Sisaruussuhteet saatavatkin olla usein ihmisen pitkäaikaisempia läheissuhteita, ja niihin liittyy monenlaisia tunnelatauksia.³⁸³

Kuten olen maininnut, Kirsti sai veljiltään paljon arvostelua osakseen, mikä varmasti osittain loitonsi heidän välejänsä, vaikka toisinaan veljet pyrkivät myös kannustamaan siskoaan. Välillä tilanteet eskaloituivat kuitenkin erittäin pahoiksi etenkin Armon ja Kaarlon kanssa, jolloin Kirsti kirjoitti tulevansa hulluksi heidän kiusatessaan ja arvostellessaan häntä.³⁸⁴ Äiti tuntui olevan usein veljien puolella, mikä harmitti Kirstiä entisestään. Tilanne paheni vuosien kuluessa, ja veljet saavat kirjoituksissa jopa demonimaisen roolin, samalla kun odotusten horisontti henkilöhahmojen välisistä yhteyksistä kapenee ja perheeseen liitetään kuolemaan, kuivuuteen ja elottomuuteen sekä synkeään elämään liittyviä ilmaisuja.³⁸⁵ Kirsti sai myös usein tuntea alemmuutta suhteessa veljiinsä, jotka olivat jo saaneet arvostusta osakseen kukin omalla tahollaan; Olla kansansivistäjänä, runoilijana ja tutkijana ja Kaarlo tunnettuna sukututkijana ja maaviljelysopin professorina. Armosta puolestaan tuli aikanaan maa- ja metsätieteiden tohtori ja erikoistutkija.³⁸⁶ Kirstiä saatettiin niin ikään verrata ulkonäöltään veljiinsä, ja hänet esiteltiin usein heidän kauttaan. Etenkin pappilassa ollessaan hänet esiteltiin lähes aina uusille vieraille Olla Teräsvuoren siskona.³⁸⁷ Olla oli Ristiinassa hyvin tunnettu henkilö, sillä hän oli työskennellyt siellä kansakoulunopettajana vuosina 1913–1914.³⁸⁸

Päiväkirjoista ilmenee, kuinka ennen päiväkirjan kirjoittamisen aloittamista Kirsti oli usein kertonut erilaisia kertomuksia varsinkin koulustaan perheelleen. Etenkin Armo oli monesti kannustanut Kirstiä kirjoittamaan kertomukset muistiin muiden kommentoimissa, kuinka kertomuksissa olisi hyvin Ollalle kirjoittamisen aihetta.³⁸⁹ Olla oli itse kirjoittanut nuoresta lähtien; kirjoittaminen oli hänelle yksi

383 Ks. esim. Leskelä-Kärki 2006, passim; Davidoff 2012, passim; Eiranen 2021, 216.

384 Ks. esim. Teräsvuori 5: 12.2.1918, 1020–1021; 16.2.1918, 1026–1027; 27.2.1918, 1047–1048; Teräsvuori 6: 22.3.1918, 1086–1089; Teräsvuori 7: 15.5.1918, 1246. Ks. lisää sisaruussuhteista esim. Davidoff & Hall 2002, 348–353. Ks. myös esim. Leskelä-Kärki 2006, 292–310, 474–516.

385 Ks. myös Kosonen 2000, 204–205. Kosonen kuvailee Marguerite Durasin *Lamantin* (1984, suom. *Rakastaja*) kerrontaa muun muassa romanttisen kulun näkökulmasta, jossa teoksen tytön menneisyys kuvataan ”myyttisenä ja romanttisena ’pimeyden valtakuntana’”, jota johtaa uupunut ja epätoivoinen kuningatar-äiti ”ja johon paha isovelji luikertelee käärmeen tavoin”. Kosonen 2000, 204–205. Kerrontaratkaisut ovat kiinnostavia niin ikään Kirstin päiväkirjakertomusta ajatellen.

386 Kinnunen 1997, 5, 11.

387 Ks. esim. Teräsvuori 1: 7.9.1916, 33–34; Teräsvuori 2: 27.2.1917, 404. Siitä, kuinka Kirstiä sanottiin esimerkiksi Ollan näköiseksi ks. Teräsvuori 1: 13.9.1916, 40.

388 Kinnunen 1997, 23.

389 Teräsvuori 1: johdanto, 2.

tärkeä harrastus. Hän oli saanut yliopistoaikoinaan osakunnalta palkintoja runoistaan ja novelleistaan. Häneltä julkaistiin erilaisia tekstejä esimerkiksi *Uudessa Suomettaressa* ja *Nuoressa Voimassa*, lehdissä, joita kumpaakin Kirsti luki säännöllisesti. Kirsti kirjoittikin päiväkirjaansa, kuinka piti kovasti esimerkiksi monista Ollan kirjoittamista runoista. Ollasta tuli myös vuoden 1917 alussa Werner Söderström Osakeyhtiön kirjallisen osaston virkailija vuoteen 1922 saakka, jolloin hän palasi jälleen kansansivistystyön pariin.³⁹⁰

Ollan esimerkki ja kirjalliset kontaktit sekä muiden perheenjäsenten kannustukset ohjasivat omalta osaltaan Kirstiä kirjoittamaan päiväkirjaa ja sen kautta muodostamaan omaa päiväkirjakertomustaan. Toisaalta Kirstin perheelleen kertomat tarinat osoitettiin Ollalle hyväksi materiaaliksi, eikä näin ollen perheessä nähty välttämättä sen suurempia mahdollisuuksia Kirstin toimijuudelle kirjallisella kentällä. Kirsti myös kertoi Kaarlon kysyneen, oliko hän kirjoittanut jotakin roskaa Ristiinassa ollessaan, viitaten Kirstin päiväkirjakirjoittamiseen.³⁹¹ Tällainen kommentointi osoitti omalta osaltaan väheksyvää suhtautumista Kirstin kirjoittamista kohtaan.

Perheen isä Henrik tuntuu olleen Kirstin varhaisissa päiväkirjoissa usein poissaoleva, eikä hänen äänensä juurikaan niissä kuulu. Helmikuun 1923 jälkeen poissaolo konkretisoitui, kun Henrik kuoli sairastumisen ja ilmeisesti jonkinlaisten, jo pidempään jatkuneiden sydänongelmien seurauksena. Eläessään Henrik oli usein poissa kotoa työnsä takia, eikä näin ollen ollut kovinkaan läsnä Kirstin elämässä eikä myöskään hänen päiväkirjakertomuksessaan. Kinnunen kirjoittaa, kuinka Henrikiä eli Heikkua kuvailtiin luonteeltaan hiljaiseksi, vaatimattomaksi, velvollisuudentuntoiseksi, työteliääksi ja oikeudentuntoiseksi.³⁹² Vaikka isä esiintyi Kirstin päiväkirjoissa jokseenkin kaukaisena henkilönä, mainitsi Kirsti välillä, kuinka isä soitti kauniisti ja rauhoittavasti pianoa.³⁹³ Kirsti kirjoitti myös ajoittaisista rajuista riidoista isänsä kanssa ja siitä, kuinka isä käyttäytyi välillä häntä ja Bedaa kohtaan sietämättömällä tavalla.³⁹⁴

Kirjallisuuden ohella musiikki merkitsi Kirstille hyvin paljon. Hän kirjoitti useasti, kuinka soittaminen ja musiikin kuunteleminen rauhoittivat häntä ja tekivät hänen mielensä iloiseksi. ”Kunpa saisi alati kuulla musiikkia!”³⁹⁵ hän hihkui eräässä merkinnässään kuunnellessaan isänsä soittoa, jolloin musiikista muodostui kirjoituksia sävyttävä, tärkeä elementti. Perheessä harrastettiin kirjallisuuden lisäksi paljon musiikkia, ja piano oli tärkeä soitin niin Kirstille kuin myös muille

390 Kinnunen 1997, 18–19, 33, 36–37, 40–41.

391 Teräsvuori 2: 2.1.1917, 286.

392 Kinnunen 1997, 10.

393 Ks. esim. Teräsvuori 2: 17.12.1916, 267.

394 Ks. esim. Teräsvuori 4: 1.10.1917, 737; Teräsvuori 5: 30.1.1918, 983–984; Teräsvuori 6: 7.4.1918, 1127–1134; Teräsvuori 7: 20.4.1918, 1185–1186.

395 Teräsvuori 2: 20.12.1916, 273.

perheenjäsenille.³⁹⁶ Musiikilla kuten myös lukemisella, kirjoittamisella ja erilaisilla käsitöillä oli yleisesti ottaen merkittävä rooli sivistyneistön kotikulttuuritraditiossa; koti ei ollut täydellinen ilman pianoa, joka oli eräänlainen statussymboli.³⁹⁷

Esimerkiksi sivistyneistöperheissä vastuu lapsista oli yleensä äidillä, vaikka isä päättikin useimmiten lastenkasvatuksellisista periaatteista. Äiti oli vanhemmista se, joka oli useimmiten kotona läsnä ja näin ollen kodin tunnelman pääasiallinen luoja. Isän odotettiin antavan taloudellisen vastuun kantamisen lisäksi aikaa myös perheelleen, ainakin sunnuntaisin ja mielellään myös arkisin. Isällä oli kuitenkin yleensä ainakin kaksi roolia ja kaksi elinpiiriä, sillä hän liikkui jatkuvasti kodin ja ulkomaailman välillä esimerkiksi palkkatöissä käydessään.³⁹⁸ Myös Kirstin perheessä kodin hoitaminen ja lasten kasvatus jäi suureksi osaksi Bedalle, joka oli pääasiassa kotona. Näin myös kasvatuksen kurjat puolet, kaikkien muiden puolien ohella, jäivät pitkälti hänen kontolleen.³⁹⁹ Nämä asetelmat korostuvat niin ikään Kirstin päiväkirjakertomuksessa.

Vaikka Kirsti koki perhesuhteensa usein ristiriitaisiksi ja raskaiksi, kaipasi hän selkeästi perheen yhteistä aikaa, mikä ilmenee esimerkiksi erilaisiin materiaalsiin objekteihin kiinnitetyillä ilmaisuilla. Päiväkirjakertoja kommentoikin nähdessään ensimmäistä kertaa Gulinin pappilan ruokalassa sinisen perhesohvan:

Tuommoinen sohva pitäisi olla joka kodissa. Se saa perheenjäsenet edes toisi-naan kokoontumaan yhteen, mikä ainakin meillä on tuiki harvinaista. Ei ole milloinkaan aikaa hämyhetkien viettoon, kullakin on omat työnsä. Niinhän se tahtoo olla kaupungissa, mutta maalla on toisin.⁴⁰⁰

Komentissa kaikuvat haikeus ja yksinäisyys sekä tietynlainen pettymys modernia kaupungistuvaa, yhä kiireisempää ja (palkka)työkeskeisempää elämänrytmiä kohtaan, joka korostui maalla tehtyjen havaintojen kautta, missä tunnelma oli Kirstin kokemuksen mukaan erilainen, seesteisen (ja ainakin näennäisen) yhteisöllinen.

Kirstin perheen ulkopuoliset, päiväkirjoissa kuvatut sosiaaliset suhteet eivät edellä mainittujen perhesuhteiden tavoin olleet ongelmattomia. Mielestäni hänen nuoruuden päiväkirjoistaan onkin luettavissa vahvoja yksinäisyyden, joukkoon kuulumattomuuden ja ulkopuolisuuden tunteita, jotka purkautuivat aika ajoin erilaisten epätoivon, uhmakkuuden, surun kokemusten ja osoitusten kautta. Omien sanojensa mukaan Kirsti ei esimerkiksi sopinut lainkaan yhteen koulutoveriensa kanssa. Hän

396 Ks. Kinnunen 1997, 10–11, 15.

397 Ks. esim. Klinge 1994, 140–141; Davidoff & Hall 2002, 362.

398 Ks. Räisänen 1995, 99; Rosengren 2003, 38. Ks. myös esim. Davidoff & Hall 2002, 329–343.

399 Ks. Kinnunen 1997, 11.

400 Teräsvuori 1: johdanto, 28.

koki, että oli saanut aivan erilaisen kasvatuksen kuin muut ja sitä kautta hänelle oli muodostunut, sanojensa mukaan, aivan erilainen oikeudentunto kuin muille, eikä hän muun muassa tästä syystä tullut toimeen luokkatovereidensa kanssa.⁴⁰¹

Kirstin kirjoituksista näkyy myös ristiriitainen suhtautuminen ystävyysuhteisiin, sillä toisinaan Kirsti kirjoitti, ettei hänellä ollut ystäviä ja oli näin ollen hyvin yksinäinen. Toisaalta välillä hän kirjoitti, kuinka vietti aikaa joidenkin ystäviensä kanssa ulkoillen tai vuoroin toistensa luona kyläillen. Lisäksi hän mainitsi toisinaan kirjoittavansa kirjeitä joillekin ystävilleen. Kirsti koki, että vain harvat ihmiset oikeasti ymmärsivät häntä, ja päiväkirjojen puhtaaksikirjoituksen yhteydessä Kirsti kommentoi, kuinka hän oli menettänyt myöhemmässä vaiheessa lähes kaikki nuoruuden aikaiset ystävänsä, osan kuollessa, osan hylätessä hänet, ainakin hänen oman kokemuksensa mukaan.⁴⁰²

Ystävyysuhteiden lisäksi ihmissuhteiden ristiriitaisiin verkostoihin ja näkyväksi ja kuulluksi tulemisen toiveisiin yhdistyivät niin ikään romanttisen rakkauden mahdollisuudet, toiveet ja pettymykset, poissaolotkin, sekä niiden kuvaukset ja niihin liittyvät konventiot osana päiväkirjakertomusta. Romanttisen rakkauden tematiikka oli Kirstille ongelmallinen, ja päiväkirjoissaan hän kommentoi, kuinka oli jo varhaisessa vaiheessa päättänyt, ettei esimerkiksi menisi koskaan naimisiin. Etenkin päiväkirjasarjan aivan alkuvaiheissa hän kirjoitti, kuinka ei voisi koskaan rakastaa ketään, eikä kukaan vastavuoroisesti voisi rakastaa häntä. Kirsti siis omaksui jo hyvin nuoresta iästä lähtien vanhanpiian roolin, sillä se tuntui olevan ainut vaihtoehto avioliiton tilalta.⁴⁰³ Toisaalta naimattomuus tai puolisoita eläminen oli varsin yleistä huolimatta avioliiton normatiivisesta merkityksestä, joka korostui erityisesti naisten asemaan liittyen.⁴⁰⁴

Kirsti ei kokenut, että hänestä olisi itsensä, saati kenenkään muun elättäjäksi. Toisaalta ympäröivät olosuhteet, aikalaiskäsitykset ja käytännöt olivat osaltaan muokanneet käsityksiä ja käytänteitä sitä koskien, kenellä oli ylipäätään oikeus ja mahdollisuus avioliittoon ja lisääntymiseen, tai edes (julkiseen) rakkauteen. Toisaalta taas porvarillinen kasvatus itsessään tuotti monella tapaa ahdasta tyttökasvatusta ja kapeaa naisihannetta, avioliiton ja rakkauden romantisointia sekä siihen liittyvää ruumiillisen todellisuuden kätkemistä tytöiltä.⁴⁰⁵ Nähdäkseni tällainen kasvatus tuotti osaltaan myös jonkinlaista kaksijakoista käsitystä juuri siitä, että naisen oli valittava joko avioliitto tai vanhanpiian rooli, ja tämä käsitys sekä sen tuottama ristiriita näkyy myös Kirstin päiväkirjakerronnassa.

401 Teräsvuori 1: johdanto, 3.

402 Teräsvuori 7: 8.5.1918, 1230. Ystävyden historiasta ks. esim. Österberg 2007, passim; Caine 2009, passim; Vuoksenranta 2021, passim.

403 Ks. esim. Teräsvuori 1: johdanto, 27; 5.10.1916, 66.

404 Ks. esim. Bennett & Froide 1999, 1–37. Ks. myös esim. Ilmakunnas & Lahtinen 2021, 23.

405 Ks. esim. Tuohela 2008, 61, 300–305.

Vaikka Kirsti tuntui pääasiallisesti torjuvan romanttisen rakkauden mahdollisuudet omalla kohdallaan, tai ehkä hän – ympäröivien ja vallitsevien käsitysten mukaisesti – ei nähnyt muuta vaihtoehtoa, on hänen päiväkirjasarjansa ensimmäisessä osassa muutama selkeä, mutta mitä ilmeisemmin yksipuolinen ja jopa pakonomaisia piirteitä saava heteronormatiivinen rakkaus- tai romanssijuoni. Päiväkirjakertomuksen edetessä kertoja esimerkiksi tunnustaa epätoivoisen, ”onnettoman” rakkautensa Lauria eli Suutaria eli L’art pour l’artia, kuten hän päiväkirjassaan kyseistä henkilöä eri tavoin nimitti, kohtaan. Kuitenkin myöhemmin puhtaaksikirjoittamisen yhteydessä tehdyissä kommenteissa kirjoittaja kertoi saaneensa tarpeeksi kyseistä Lauria koskevista kuvailuista; hahmo ei ollutkaan enää mieleinen, eikä Lauri edusta enää romanssikuvioille usein ominaista ”vapahtajaa”, vaan on myöhemmän aikuismiehen silmissä muuttunut edustamaan pimeyttä, kuivunutta maata, jossa juuret eivät tuota enää elämää. Romanttinen elämänkulku ja romanssin syklinen kuvasto, jossa pimeyteen ja kuolemaan vertautuvaa voimaa seuraa uusi elämä ja valo, eivät tarjoa kirjoittajalle tarttumapintaa. Sitä vastoin hän toteaa kulun ja kuvaston omalla kohdallaan tavoittamattomaksi, evätyksi, kuvaston pysähtyessä pimeyteen, kuolemaan kurottaen.⁴⁰⁶ Entiset rakennetut, ohjatut toiveet näyttäytyvät jopa groteskeilta, ja kirjoittaja kommentoi, kuinka ei haluaisi puhtaaksikirjoittaa tekstejä, joissa Lauri oli intensiivisesti läsnä, mutta toisaalta ”historiallinen totuus” esti häntä tekemästä poistoja. Toisinaan Kirsti kertoi päiväkirjassaan, kuinka oli kuitenkin pyyhkinyt tai jättänyt pois joitakin mielestään liian pitkiä ja tarpeettomia kirjoituksia aihepiiriä koskien.⁴⁰⁷

Päiväkirjoista käy sekä Lauriin että pappilan poikaan Eelikseen eli Maisteriin, kuten hän tätä nimitti, liittyviä kuvauksia seuratessa ilmi, kuinka esimerkiksi muiden tahoilta tulevat odotukset ja käsitykset pitivät yllä sekä tuottivat normatiivista käsitystä konventionaalisen romanttisen rakkauden luonteesta ja avioliiton ihanteista. Lisäksi ne ohjasivat käsityksiä (heteronormatiivisesta) *romanttisesta elämänkulusta*, jolloin romanttisen rakkauden ja avioliiton puuttuminen tuotti ikään kuin epätäydellisen kuvan ihmiselämän kulusta ja täyttymyksestä. Toisaalta esimerkiksi ajan kirjallisuudessa tuotettiin niin ikään romanssiin ja avioliittoon liittyvien ihanteiden ja käsitysten purkamisen mahdollisuuksiin liittyviä kuvauksia. Myös tässä suhteessa Kirsti eli jatkuvan ristiriitaisen koodiston ympäröimänä, minkä hän tuo esiin tekstin sisä- ja ulkotasoilla liikkuen: toisaalta 1900-luvun alun sivistyneistön tyttönä ja nuorena naisena häneltä odotettiin sekä koulutuksen että ammatin hankkimista

406 Ks. myös esim. Kosonen 2000, 196–197, 202.

407 Tämä Kirstin päiväkirjoissa useampaankin otteeseen toistunut toteamus ”historiallisen totuuden” tärkeydestä on linjassa sen kanssa, että todenmukaisuuteen viittaaminen ja referentiaalisuuden vahvistaminen läpi kertomusten on tyyppillistä monille omaelämäkerroille ja omaelämäkerrallisille kirjoituksille. Ks. esim. Saresma 2007, 89–93; Kosonen 2009, 287–288; Vehkalahti & Jouhki 2022, 381–382.

(rajallisin vaihtoehdoin), yhtäältä äitiys, kodin hoitaminen ja avioliitto näyttäytyivät tärkeimpinä päämäärinä. Kaikesta tästä huolimatta, esimerkiksi aikakauden tieteen tuottamaan käsitykseen eli perinnöllisyysoppiin ja sitä myötä degeneraatioon nojaten kaikki edellä mainittu muuttui hänen kohdallaan jopa mahdottomaksi toteuttaa, Kirstin omista haluista, mitä ikinä lopulta olivatkin, huolimatta.

Toki on hyvinkin mahdollista, että aikakauden ihanteet eivät näyttäytyneet mielekkäiltä tai mahdollisista vaihtoehdoilta muutenkaan, vaikuttivatpa medikalisaatioon, perinnöllisyysoppiin ja degeneraatioon liittyvät ajatukset käsityksien taustalla tai eivät. Toisaalta voi olla, että juuri vaihtoehtojen kapea-alaisuus ja elämää määrittävät normit tuottivat itsessään esimerkiksi sairauden tunteita ja sairastumisen. Todennäköistä on, että monenlaiset tekijät ja käsitykset vaikuttivat rinnakkain ja lomittain, eikä mahdollisuutta tehdä selkeitä johtopäätöksiä ole. Selvää kuitenkin on, että elämä oli melkoisen ristitulen välissä taiteilemista, ja tämä tuli esiin päiväkirjakerptomuksessa erilaisin sisällöllisin, tyyllisin, muodollisin ja esteettisin ratkaisuin.

Näistä edellä mainituista tekijöistä huolimatta on mielenkiintoista tarkastella myös yleisiä romantiikan, romanssin ja romanttisen rakkauden käsityksiä ja kertomusmallien mukaisia konventioita ja juonikuvioita sekä niihin liittyviä esittämisen tapoja suhteessa Kirstin päiväkirjoihin. Romantiikalla, romanssilla ja romanttisella rakkaudella on ollut esimerkiksi kirjallisuudessa erinäisiä muotoja, ominaisuuksia ja funktioita aikakaudesta ja lajityypistä riippuen.⁴⁰⁸ Rakkaus ylipäätään on ollut menneisyydessä kuten myös Kirstin aikana yllättävänkin yleinen puheenaihe.⁴⁰⁹ Tämä on puolestaan näkynyt esimerkiksi juuri kirjallisuudessa – ja päinvastoin, jolloin kirjallisuus on tuottanut osaltaan yleisiä puheenaiheita ja käsityksiä. Laajemmassa mielessä romantiikka tai romanssi voivat yksinkertaisesti viitata ihmisten välisiin rakkaussuhteisiin tai erinäisiin kulttuurisiin ja sosiaalisiin käsityksiin niistä. Samalla on hyvä muistaa, että menneisyyden tunnekäsitykset ja -suhteet, esimerkiksi rakkautta ja romantiikkaa koskien, ovat usein eronneet nykyisistä käsityksistä.⁴¹⁰ Näin ollen, kuten esimerkiksi romansseja ja intiimejä suhteita sekä niiden kirjallista luonnetta ja kirjallisia konventioita L.M. Montgomeryn (1874–1942) niin julkaistuissa kuin julkaisemattomissa päiväkirjoissa tutkinut Vappu Kannas toteaa, on romanssia, rakkautta, seurustelua ja avioliittoa sekä esimerkiksi niiden kirjallisia kuvauksia tarkasteltava historiallisten, sosiaalisten ja kulttuuristen kontekstien ja konventioiden kehyksessä. Kannas tuo esiin, kuinka esimerkiksi Montgomerylla romanssi yleensäkin toimi usein kertomusten aiheena ja teemana tai erityisenä tyylinä ja kertomuksen

408 Romanssin rakentamisen taidoista ja juonikuvioista kirjallisuudessa ks. esim. Launis 2005, 41–51.

409 Ks. esim. Ilmakunnas & Lahtinen 2021, 20–21. Rakkauden historiasta Suomessa ks. esim. Vainio-Korhonen & Lahtinen 2015, passim.

410 Kuten esimerkiksi historioitsija Anu Korhonen on todennut, rakkautta on pidetty aiemmin hierarkkisenä tunnesuhteena. Korhonen 2002, 57–73.

retorisena keinona. Näin se toi myös päiväkirjoihin useita kaunokirjallisuudesta lainattuja piirteitä ja paljasti esimerkiksi päiväkirjakirjoittamisen fiktiiviset keinot.⁴¹¹

Toisinaan romantiikan ja romanssin kysymykset liittyvät romanssin lajityyppiin ja romantiikan ajan kirjallisiin konventioihin ja muihin periodiin liittyviin vaikutuksiin. Näin oli esimerkiksi Montgomeryn kirjoitusten kohdalla, joissa romanssi ja romantiikan ajan kirjallinen ja kulttuurinen vaikutus olivat keskeisiä, kuten Kannas huomauttaa. Niin Montgomeryn päiväkirjoissa kuin fiktiivisissä teksteissäkin rakkauden ideaalit ja ihanteet noudattivat pitkälti 1800-luvun konventionaalisia ja kirjallisia linjoja. Lisäksi käsityksiä itsestä ja rakkaudesta muokattiin päiväkirjoissa suhteessa esimerkiksi viktoriaanis-romanttisen ajan kirjailijoihin ja runoilijoihin sekä heidän kertomuksiinsa ja runoihin niin lukemalla ja uudelleenlukemalla heidän teoksiaan kuin kertomalla niistä.⁴¹² Tämä saman tyyppinen vaikuttaminen ja vaikuttaminen on nähtävissä myös Kirstin päiväkirjoissa.

Kaikkiaan kirjallisuudesta, ja näin ollen myös monista päiväkirjoista, voidaan hahmottaa pitkät romanssin ja romantiikan traditiot, jotka ovat yleensä pitäneet sisällään aikakauden konventionaalisia romanssikuvioita. Esimerkiksi 1800- ja 1900-lukujen länsimaisen kirjallisuuden romantiikkaa ja romanssia on hallinnut pitkälti konventionaalinen romanssi (*conventional romance*), jolla Kannas viittaa tavanomaiseen, heteronormatiiviseen miehen ja naisen väliseen juonikuviioon, joka kulminoituu yleensä avioliittoon.⁴¹³ Kuten Kannas huomauttaa, konventionaalisen heteronormatiivisen romanssin lisäksi kirjallisuudesta on tärkeää havaita ja tutkia kuitenkin myös muita romanssin ja romantiikan muotoja. Esimerkiksi Montgomeryn elämässä ja elämäkerronnassa naisten väliset suhteet olivat kaikkein tärkeimpiä, joten romanssi, joka sisältää myös naisten välisen rakkauden, on itsessään tärkeä tutkimuskohde.⁴¹⁴

Toisaalta kirjallisuudessa esiintyvän romantiikan ajateltiin 1800–1900-lukujen taitteessa lietsovan tytöissä haihattelua, haaveellisuutta, liiallista tunteellisuutta ja liian vilkasta mielikuvitusta sekä vääriä luuloja tulevaisuudesta. Esimerkiksi 1800-luvulla niin kotimainen kuin kansainvälinen tyttökirjallisuus suhtautui romanttiseen lue-
mistoon jyrkästi, ja yleisenä ajatuksena näyttäisi olleen, että se oli tytölle pahasta.

411 Kannas 2015, 18–19 ja passim. Ks. myös esim. Ilmakunnas & Lahtinen 2021, 20–21.

412 Kannas 2015, 19. Montgomeryn fiktiivisten teosten kohdalla ks. Epperly 1992; 10–11. Kirjallisten esikuvien vaikutuksista ja esimerkeistä päiväkirjojen romanttisten kokemusten kertomiseen ks. myös esim. Sääsikiähti 2011, 174.

413 Kannas 2015, 19. Romanssin lajityypistä sekä romanssin ja romantiikan risteivistäkin käsitteistä niin ikään esim. Kannas 2015, 18–19.

414 Kannas käyttää naisten välisen rakkauden mahdollisuuksia ja muotoja tutkiessaan termejä *female intimacy* ja *female romance* eikä esimerkiksi *romantic friendship* tai *lesbianism*. Kannas 2015, 20. Kirstin päiväkirjoissa kuvattuja ja esiintyviä tyttöjen ja nuorten naisten välisiä suhteita tarkastelen tarkemmin seuraavassa alaluvussa. Naisten välisistä suhteista historiassa ks. myös esim. Hapuli 1988, passim; Juvonen 1995, passim; Leskelä-Kärki 2006, 517–568.

1900-luvun alun kirjallisuudessa rakkaus olikin lähinnä sivujuonne, vaikka yleisesti romanttiset juonenkäänneet ovat olleet tyttökirjallisuudessa yleisiä. Toisaalta romanttisella rakkaudella ja sielunkumppanuuden korostamisella kulttuurisena konventiona on pitkä traditio, joka on ohjannut myös elämäkertomisen konventioita muun muassa päiväkirjoissa.⁴¹⁵ Yhtäältä aikakauden romaanikirjallisuudessa tuotettiin myös kuvastoa, joka kyseenalaisti ajan ihanteita sekä rakkauteen ja kumppanuuteen perustuvaa avioliittoa.⁴¹⁶

Vaikka esimerkiksi Montgomeryn päiväkirja mukailee 1700-luvun loppupuolella muotoutunutta ”romanttisen päiväkirjan” -muotoa, se ei ole kuitenkaan kovin *romanttinen* päiväkirja, kuten Kannas huomauttaa. Montgomery kyllä kirjoitti tunteistaan, mutta ei kovin *tunteellisesti*.⁴¹⁷ Mielenkiintoista onkin tarkastella, miten hän oikeastaan kirjoitti rakkaudesta ja romanssista sekä romanttisesta rakkaudesta. Vaikka romanssi oli kirjoittajalle ristiriitaista ja epämukavaakin, oli se myös päiväkirjojen päämotiivi. Kuten Kannas kirjoittaa, juuri tämä ristiriitaisuus ja jännite on päiväkirjoissa kiinnostavaa.⁴¹⁸

Ristiriitaisuus ja jännite toistuvat niin ikään Kirstin päiväkirjoissa, joissa aluksi koko romanssin, romantiikan ja rakkauden mahdollisuudet tuntuivat olevan itseltä lähes täysin kiellettyä ja piilotettua. Kuitenkin päiväkirjoissa on jatkuvasti väreilemässä pinta, jonka alla ja väleissä romantiikan tematiikka ja motiivi sekä romanssin lajityyppiin kurottavat konventiot ovat olemassa. Romantiikka, romanssi ja rakkaus olivat siis samalla asioita, josta toisaalta piti kirjoittaa konventioiden ja tradition sekä ympäröivien odotusten mukaisesti, mutta joista kirjoittaminen oli epämukavaa, ristiriitaista, kiellettyäkin. Romanttinen rakkaus oli jotakin, josta piti kieltäytyä, jolloin romantiikasta ja romanttisesta rakkaudesta tuli ikään kuin sanatonta ja samalla ruumiillisesti aistittavaa. Myöhemmin romantiikka ja rakkaus kuitenkin muuttuivat päiväkirjoissa sanalliseksi (ja toisaalta lopulta vain sellaiseksi jäivät), jopa pakonomaisia piirteitä saaviksi, jolloin ne herättivät kirjoittajassa myös inhon tunteuksia, mahdollisesti vastakaivun puutteen tai omien tunteiden ristiriitaisuuksien vuoksi, aiemman sankaritaruston ja siihen kurotetun otteen muuttuessa osoittamaan pimeyden kuivunutta maata.

Tarkastelen seuraavaksi vielä lähemmin näitä jo mainitsemiani henkilöitä, joiden usein toistuvaan kuvaamiseen Kirstin päiväkirjoissa liittyy (konventionaalisen) romanssin ja romanttisen rakkauden tematiikan mahdollisuus ja ristiriitainen väreily. Esimerkiksi Ristiinassa Gulinin pappilassa ollessaan Kirsti kirjoitti usein pappilan pojasta Eeliksestä eli Maisterista, kuten hän tätä päiväkirjassaan nimitti. Kirstin ja

415 Ks. esim. Westin 1994a, passim; Lappalainen 2000, 309–312; Männistö 2003, 55–56; Hakala 2011, 92–113; Voipio 2015b, 13–14; Alberti 2019, 12, 61–82.

416 Ks. esim. Launis 2005, 274.

417 Kannas 2015, 22. Ks. myös Simons 1990, 61, 117.

418 Kannas 2015, 22.

Eeliksen välinen suhde oli Kirstin kirjoitusten mukaan usein puheenaiheena toisten yrittäessä vakuuttaa Kirstiä siitä, että heidän välillään oli enemmän kuin kaveruutta. Kirsti tosin kielsi tämän jyrkästi, mutta kirjoitti, kuinka lukiessaan päiväkirjojaan huomasi, kuinka paljon Eelis niissä tosiaan esiintyi. Tästä olisi ulkopuolinen lukija saanut Kirstin mukaan aivan vääränlaisen kuvan.⁴¹⁹

Kirsti jatkoi kuitenkin Eeliksestä ja häneen liittyvistä tapahtumista kirjoittamista, ja joitakin heihin liittyviä tapahtumia hän muisteli vielä kauan pappilasta palattuaan. Eräästä ”avaimenreikäjupakasta”, jonka yhteydessä Eelis syytti Kirstiä hänen vakoi-lustaan huoneensa oven avaimenreiän läpi ja jonka tähden hän oli laittanut reikään paperilapputupon, Kirsti kirjoitti monen sivun verran. Se nousi tarinan aiheeksi yhä uudestaan ja uudestaan, ja mainitsipa Kirsti jopa kyseisen ”jupakan” vuosipäivän useana seuraavana vuonna.⁴²⁰

Myöhemmin Kirsti kommentoi puhtaaksikirjoittamisen yhteydessä, kuinka jatkuva palaaminen kyseiseen jupakkaan ja sen muistelemiseen oli hänestä jo ”sairasta”.⁴²¹ Tapahtuma asettuu kuitenkin mielenkiintoiseen yhteyteen laajemmin aika-kauden taiteen kenttää ajatellessa. Ylipäättään avaimenreikä ja siitä tirkistely on tuttu ja jo pitkään tunnettu aihe, joka toistuu erinäisissä taiteen- ja kulttuurinkuvauksissa. Monesti avaimenreikästä tirkistely on rakennettu niin sanotun perinteisen (hetero-normatiivisen) miehisen katseen kontrolloiman asetelman varaan, jossa mies katsoo naista. Tämä on osa taiteen pitkää traditiota, jossa nainen on esitetty usein miehisen katseen kautta, objektina.⁴²² Näin on, ainakin osittain, myös esimerkiksi vuonna 1901 ilmestyneen ranskalaisen lyhytelokuvan *Par le trou de la serrure*⁴²³ kohdalla, jonka on ohjannut Ferdinand Zecca (1864–1947). Elokuva on tyypitelty komediaksi, ja siinä seurataan hotelliportieeria, joka kurkistaa hotellin huoneiden avaimenrei’istä

419 Ks. esim. Teräsvuori 1: 6.11.1916, 131; Teräsvuori 2: 23.12.1916, 274; 5.2.1917, 360; 6.2.1917, 361; 4.3.1917, 424; 11.3.1917, 476–479; Teräsvuori 3: 29.3.1917, 529; 3.4.1917, 545–546; 5.4.1917, 548; 9.4.1917, 554; 1.5.1917, 584; 4.5.1917, 586–591; 5.5.1917, 591; 6.5.1917, 591–592; Teräsvuori 9: 11.8.1918, 1487; 13.8.1918, 1496.

420 Ks. esim. Teräsvuori 2: 7.3.1917–10.3.1917, 446–466; Teräsvuori 3: 27.4.1917, 579–581; Teräsvuori 4: 22.9.1917, 731; 10.10.1917, 747; 26.12.1917, 885–886; Teräsvuori 6: 7.3.1918, 1063.

421 Ks. esim. Teräsvuori 13: 7.1.1919, 1920. Kommentti tehty puhtaaksikirjoittamisen yhteydessä vuonna 1931.

422 Ks. esim. Kontturi 2006, 50. Kontturi kirjoittaa, kuinka tällainen katseella kontrollointi on eräs vallanmuoto, joka liittyy niin ikään seksuaaliseen haluun ja jota esim. feministiset tutkijat ovat teoretisoineet vuosien saatossa paljon. Feministisessä tutkimuksessa miehisen katseen pitkää historiaa on usein kuvitettu Albrecht Dürerin perspektiivimallilla vuodelta 1525. Puupiirroksessa ruutuverkko erottaa, drapediaa lukuun ottamatta, piirtäjän kohteestaan eli alastomasta naisesta. Katse, perspektiivi ja ruutuverkko jakavatkin naisruumiin helposti järjestettäviin ja hallittaviin osiin sekä mahdollistavat sen haltuunoton.

423 Esimerkiksi Yhdysvalloissa elokuvaa esitettiin nimillä *What is Seen Through a Keyhole* ja *What Happened tot the Inquistive Janitor*.

neljään eri huoneeseen, joista yhdessä nainen kampa hiuksiaan. Tämä on kiinnostavaa myös tukkamotiivin kannalta, joka esiintyy niin ikään Kirstin päiväkirjoissa monessa kohtaa.⁴²⁴

Koko avaimenreikäaihe on myös sinällään kiinnostava, sillä kurkistamalla avaimenreistä tunkeudutaan ikään kuin yksityisen puolelle, ja sen läpi voidaankin nähdä jotakin yleensä piilotettua tai yksityiseksi tarkoitettua. Yksityisen, intiimin ja julkisen väliset rajat ovat siis mielenkiintoisella tavalla läsnä sekä koko avaimenreikäaiheessa ja esimerkiksi kyseisessä elokuvassa että Kirstin päiväkirjassaan kuvaamassa tapahtumassa – josta muodostuu eräs oleellinen juonikuvio, joka seuraa pitkään läpi päiväkirjasarjan – ja ylipäätään koko modernin päiväkirjan muodossa. Lisäksi päiväkirjassa kuvaamassaan ”jupakassa” Kirsti ikään kuin käänsi traditionaaliset asetelmat ympäri, jolloin hän toimi itse subjektin eli (väitetyn) katsojan roolissa.

Avaimenreikäjupakka ei jättänyt Kirstiä rauhaan, eikä Eelis. Päiväkirjakertomuksesta käy ilmi, kuinka Eelis muutti keväällä 1917 hieman ennen Kirstin kotiinpaluuta pappilasta Helsinkiin. Kirsti kirjoitti näkevänsä Eeliksestä silti yhä unia, vaikka fyysinen läsnäolo ei ollut enää tavoitettavissa.⁴²⁵ Helsinkiin paluunsa jälkeen Kirsti saattoi kuitenkin törmätä Eelikseen kadulla tai konsertissa, ja kirjoituksissaan päiväkirjakirjuri muisteli tätä vielä useamman kerran. Kirstin pappilan aikaisessa päiväkirjakertomuksessa Eeliksen ja Kirstin väliset tapahtumat muodostavat kaikkiaan yhden merkittävän juonteeseen, jolloin Eeliksellä oli omalta osaltaan suuri vaikutus Kirstin kokemukseen ja kertomukseen itsestä ja elämästä. Myöhemmin päiväkirjojen tunnustuksellinen luonne ja siihen liittyvät konventiot saivat Kirstin kirjoittamaan, kuinka kieltelyistään huolimatta oli (ollut) Eelikseen ihastunut, ehkä rakastunutkin.

Merkittäväksi romanttisen rakkauden kertomuskonventioita mukaileviksi juonteiksi Kirstin päiväkirjoissa muodostuvat niin ikään kirjoitukset oikeustiedettä opiskelevasta Laurista. Laurista tulee jopa eräs pappilan jälkeisen ajan keskushenkilö – romansseille tyypillinen sankari, tai ainakin henkilö, jonka harteille kirjoittaja kyseistä sankariviittaa koettaa sovittaa –, jonka liikkeitä kertoja seuraa toisinaan epätoivonkin vallassa. Toisaalta Eelikseen liittyvien kerrontakonventioiden mukaisesti kertoja ei tahdo ensin myöntää minkäänlaisia tunteita Lauria kohtaan. Kuitenkin kertoja ottaa esimerkiksi ajalle tyypilliseen tapaan feminiinisen moraalisen kasvat-tajan/johdattelijan roolin suhteessa Lauriin, kun hän päättää, pitkällisen pohdinnan jälkeen, tilata tälle esimerkiksi *Kieltolakilehden*.⁴²⁶

Päätöstä ennen Kirsti kirjoitti useaan otteeseen, kuinka oli huolissaan Laurin juomisesta ja päätti vihdoin ”toimia oikein” eli tilata tälle kyseisen lehden. Päiväkirjassa seurataan yhtäältä usean sivun verran, kuinka vaikeaa päätöksen tekeminen

424 Tutta Palin kirjoittaa, kuinka esimerkiksi visuaalisessa taiteessa avoimet hiukset ovat toimineet naishahmon seksuaalisuuden ja/tai sairauden metaforana. Palin 2015, 40.

425 Ks. esim. Teräsvuori 6: 3.4.1918, 1112.

426 Ks. esim. Teräsvuori 25: 13.3.1920, 3216–3220.

on, mutta toisaalta kuinka helpottavaa oli, kun Kirsti uskalsi viimein tehdä ratkaisun ja mennä konttorille lehteä tilaamaan. Lisäksi päiväkirjoissa seurataan, kuinka kertoja hiipi sydän pamppailen lähellä olevan rakennuksen rappuun tiputtamaan, muutamaankin otteeseen, kirjeitä Laurin asunnon postilaatikosta. Kirjeet hän jätti aina nimettömiksi. Kirjoittaja maalaili niin ikään päiväkirjoihin useampia kohtauksia, joissa kertoi, kuinka kuljeskeli epätoivoisesti pitkin kaupungin katuja, jotta olisi saanut nähdä Laurin edes vilaukselta. Tästä kaikesta huolimatta, etenkin varhaisemmissa kirjoituksissa, Kirsti yritti kieltää romanttiset tunteet Lauria kohtaan, tai ei ainakaan pystynyt sellaisista päiväkirjaansa eksplisiittisesti kirjoittamaan. Tekstin sisäinen ja ulkoinen maailma tuntuvat kuitenkin jatkuvasti muodostavan lukijalle ristiriitaisen asetelman.⁴²⁷

Toisaalta myöhemmässä osassa nuoruuden aikaista päiväkirjasarjaa Kirsti tunnusti olevansa rakastunut Lauriin ja kertoi usein epätoivoisista haaveista ja kuvitelmistä tätä kohtaan. Nämä mielikuvituksen rakentelemat kuviot tekivät hänet monesti sairaaksi, kuten hän itse kirjoitti. Kirsti kertoi päiväkirjalleen, kuinka kyseessä oli mitä ilmeisimmin ”onneton rakkaus”, kuten ”muut sitä olisivat nimittäneet”. Lauri ei tuntunut juurikaan huomaavan häntä, kadullakin vastaan tullessa hän yleensä käänsi katseen pois tai ei ollut muutoin huomaavinaanakaan.⁴²⁸

Suhde Lauriin ei ainakaan päiväkirjakirjoitusten perusteella koskaan lähentynyt muutamia katseita lukuun ottamatta, vaikka kirjoitukset Laurista kulkivatkin päiväkirjoissa mukana eräänä keskeisenä juonteena useamman vuoden verran. Puhtaaksikirjoittamisen yhteydessä tehtyjen kommenttien myötä käy ilmi, kuinka Kirsti koki suorastaan vastenmieliseksi kirjoittaa Laurista kertovia kohtia puhtaaksi eli kuten jo totesin, romanssin haaveen nostattama valon voima ei kääntynyt sykliseen muotoonsa, vaan jäi kurottamaan pimeyteen Laurin osalta.⁴²⁹ Näin ollen omaelämäkerrallisen kirjoittamisen myötä rakennetut kohtaukset ilmentävät eri sävyisiä ja asteisia tragedioita, joissa tunnelma-asteikon pateettisuutta, lakonisuutta, kärsivää kertojaa ja päähenkilöä muokkaavat, esimerkiksi tyypillisten romanttisten tragedioiden tapaan, eri aikatasojen kokeva ja kertova minä. Tragedian tavoin myöhempi aikuisminä on ikään kuin vapautunut unesta elämään maailmassa, joka ei tarjoa pelastavaa sankarihahmoa, ”vapahtajaa”.⁴³⁰

427 Ks. esim. Teräsvuori 11: 26.9.1918, 1627; Teräsvuori 12: 6.12.1918, 1825; Teräsvuori 13: 25.12.1918, 1875; Teräsvuori 25: 13.3.1920, 3216–3220; Teräsvuori 63: 26.5.1921, 6149–6150; Teräsvuori 78: 14.10.1921, 6979; 15.10.1921, 6984–6985.

428 Teräsvuori 13: 25.12.1918, 1875; Teräsvuori 15: 5.4.1919, 2128; 29.5.1919, 2171; Teräsvuori 28: 3.5.1920, 3583–3584; Teräsvuori 65: 19.6.1921, 6242–6244; Teräsvuori 107: 22.8.1922, 8580; Teräsvuori 115: 20.12.1922, 9009; Teräsvuori 119: 11.2.1923, 9249; Teräsvuori 132: 23.6.1923, 9992; Teräsvuori 126: 21.4.1923, 9624–9625; 22.4.1923, 9643.

429 Ks. esim. Teräsvuori 15: 5.4.1919, 2128; 29.5.1919, 2171. Kommentit tehty puhtaaksikirjoittamisen yhteydessä vuonna 1932.

430 Ks. esim. Kosonen 2000, 194–195.

Nämä kaikki edellä käsittelemäni kysymykset romantiikasta, rakkaudesta, avio-
liitosta ja jo varhain valitusta vanhanpiian roolista asettuvat erilaisten kirjallisten,
kulttuuristen ja sosiaalisten konventioiden ja normien lisäksi osaksi ajassa vallin-
neita perinnöllisyyden ja degeneraation ajatuksia, kuten niin ikään aiemmin totesin.
Kirsti oli saanut jo pienestä pitäen kuulla, että hänellä oli sukutaustansa myötä hyvät
mahdollisuudet ”tulla hulluksi” ja että hän kantoi perimässään myös muita sairauden
mahdollisuuksia. Näin ollen, tästä näkökulmasta, hän oli ikään kuin joutunut valit-
semaan vanhanpiian roolin. Hän ei itse katsonut, kuten ei myöskään yhteiskunnassa
yleisesti katsottu, sopivaksi jatkaa sukua eli mennä naimisiin tai edes antaa itselleen
kunnolla lupaa rakastua tai rakastaa.⁴³¹ Toisaalta vanhanpiian roolin valitseminen
oli kirjoittajalle problemaattinen, ja vielä myöhempinä vuosina hän pohti, oliko
”valinnut” oikein ja odotti, josko vielä rakkaus olisi mahdollinen hänenkin kohdal-
laan.⁴³² Nämä naimisiinmenon, rakkauden ja perinnöllisyyden väliset kysymykset
olivat aiheita, joita myös esimerkiksi aikalaiskirjailijat kuten L. Onerva (1882–1972)
käsittelevät teoksissaan.⁴³³

Päiväkirjan sivuilla Kirsti pystyi kirjoittamaan itsensä näkyviin ja tulla kuulluksi
suhteessa päiväkirjaansa, olemaan oman elämänsä ja siitä johdetun kertomuksen
päähenkilö sekä kertomaan tapahtumat omasta näkökulmastaan; ottamaan kerto-
muksellisen toimijuuden ohjaksiinsa. Toisaalta hän pystyi muokkaamaan päiväkirjan
lajia ja muotoa kuvaamalla henkilöhahmojen välisiä pitkiä ja monitasoisia dialogeja,
jotka vuorottelivat päähenkilön sisäisten monologiensa kanssa. Yhtäältä erilaiset, esi-
merkiksi aikaan ja paikkaan liittyvät konventiot, mallit ja kontekstit muokkasivat
ja ohjasivat päiväkirjan kirjoittamista myös suhdeverkostojen ja erilaisten tekstin
sisäisten sekä ulkoisten maailmojen välisissä tiloissa. Samalla kerronnan muodot ja
keinot ammensivat monista erilaisista kirjallisuuden lajityypeistä. Esimerkiksi juuri
elämäkerronnan lajille on ominaista, että se on muoto, joka sisältää erilaisia kirjal-
lisuuden lajityyppejä, keinoja, konventioita ja tapoja kuvata itseä, maailmaa ja koke-
muksia. Tämän tunnistaminen auttaa ymmärtämään elämäkerronnan lajityypin ja
muotojen funktioita sekä voimaa muokata kulttuuria ja historiaa, ravisuttaa esimer-
kiksi erilaisia valtakertomuksia. Siksi onkin tärkeää pystyä ymmärtämään niin ikään
lajin luonnetta historiallisena, aikaan ja paikkaan kytkeytyvänä sekä kompleksisena,
erilaisia kerrontatapoja, -keinoja ja -muotoja yhdistelevänä ja muokkaavana.⁴³⁴

Kaikkiaan niin kotiin liittyvät kuvailut ja tematiikka, erilaiset suhdeverkostot

431 Käsittelemäni näitä aikakauden perinnöllisyyteen ja degeneraatioon liittyviä näkemyksiä
vielä tarkemmin tulevissa luvuissa.

432 Ks. esim. Teräsvuori 25: 9.3.1920, 3206–3207; 14.3.1920, 3230–3231; Teräsvuori 28:
3.5.1920, 3584.

433 Esimerkiksi L. Onervan novellissa *Raina* (novellikokoelmassa *Nousukkaita*, 1911) nämä
kysymykset ovat läsnä. Raina päättyy lopulta itsemurhaan, koska kukaan ei voi rakastaa
häntä. L. Onervasta ja hänen tuotannostaan ks. esim. Parente-Čapková 2014, passim.

434 Ks. esim. Couser 2021, 67–69.

kuin romanssin ja romanttisen rakkauden kertomuskonventiot sekä toisaalta niitä purkamaan pyrkivät ratkaisut muodostivat monenlaisia teemoja, elementtejä ja juonikuvioita sekä estetiikkaan liittyviä ratkaisuja Kirstin päiväkirjoissa. Niillä olikin merkittävä osa Kirstin päiväkirjakertomuksen tuottajina ja muokkaajina, toisaalta ne muokkasivat itse päiväkirjakirjoittamisen lajia ja muotoa. Monimutkaisten suhdeverkostojen keskellä kaipauksen ja yksinäisyyden tunteet ja kuvaukset sekä halu tulla nähdyksi ja kuulluksi puski kuitenkin jatkuvasti pintaan, saivat muodon päiväkirjan sivuilla.

3.3 Menetetty nuoruus ja uuden ajan tyttö Iris – tarinoita kaivatusta ystävästä

Kirsti suri usein menetettyä nuoruuttaan, koska hän koki sen valuvan ohitse hänen kärsiessään. Keskiviikkona 16.10.1918 hän kirjoitti päiväkirjaansa: ”En saa kynääni juoksemaan. Kyyneleet siihen sijaan virtanaan vuotavat. Miksi ei minulle ole suotu huoletonta nuoruutta?”⁴³⁵ Päiväkirjan johdannossa hän kertoi, kuinka koulu oli vienyt hänen elämän- ja nuoruudenilonsa, toisaalta Urpo-veljen kuolema vuonna 1911 oli merkinnyt iloisen lapsuuden loppua.⁴³⁶ Riidellessään perheenjäseniensä kanssa hänestä tuntui, että hänestä vietiin viimeinenkin ilon ja nuoruuden pisara.⁴³⁷ ”Miksi minusta pitää tulla linnunpelätti ja vanha ennen aikojani?” hän kirjoitti, samalla ”tyytyen kohtaloonsa” eli kokemukseen menetetyistä nuoruudesta.⁴³⁸ Usein Kirsti koki, että etenkin äiti ikään kuin kahlitsi hänet kotiin ja vartioi tarkkaan hänen menemisiään. Riitelyjen jälkeen hänestä tuntui välillä kuin happi olisi loppunut: ”Tarvitsin nyt ulkoilmaa. Kun häkkilintu lasketaan vapauteen huoneessa, niin eiköhän se koeta mahdollisimman kauan nauttia tästä vapaudestaan? Niin ainakin meidän pienet papukaijamme tekivät”, hän kirjoitti 2.1.1919 päivätyssä päiväkirjamerkinnässään.⁴³⁹

Kirsti sai kokemustensa mukaan jatkuvasti palautetta siitä, kuinka hänen olisi pitänyt olla iloinen, eläväinen ja onnellinen nuori: ”17-vuotias! Siinä iässähän pitäisi olla viehättävä ja suloinen, mutta sinä olet ihan päinvastoin.”⁴⁴⁰ Jatkuva arvostelu kyllästytti Kirstiä, ja hän kirjoitti olevansa lopen väsynyt. Toisaalta Henrik-isä kirjoitti Kirstille Tyynelään, jossa Kirsti oli viettämässä osan kesää vuonna 1919 kirjeen, jossa kertoi, että hänellä ja äidillä oli kummallakin ollut iloinen ja onnellinen nuo-

435 Teräsvuori 11: 16.10.1918, 1670.

436 Teräsvuori 1: johdanto, 1; Teräsvuori 7: 19.4.1918, 1180–1181.

437 Teräsvuori 11: 4.10.1918, 1640.

438 Teräsvuori 13: 2.1.1919, 1909. Kokemukset menetetyistä nuoruudesta ja siihen liittyvästä ilosta ovat toistuneet myös muissa nuoruuteen liittyvissä kertomuksissa. Ks. esim. Vehkalahti & Jouhki 2022, 386.

439 Teräsvuori 13: 2.1.1919, 1907.

440 Teräsvuori 2: 6.1.1917, 290.

ruus ja tätä samaa hän toivoi sydämensä pohjasta myös tyttärelleen. Kirstin mukaan välit isään olivat etäiset, mutta kyseinen kirje ilahdutti Kirstiä suuresti, vaikka se teki hänet myös monelta osin surulliseksi.⁴⁴¹ Kirje muistutti taas siitä, kuinka hänen nuoruutensa valui hukkaan. Hän olisi tahtonut myös nauttia nuoruudestaan, elämästään. Sitä vastoin elämää varjostivat jatkuvasti väsymyksen, kärsimyksen, erilaisten sairauksien, ulkopuolisuuden, yksinäisyyden, kuulumattomuuden ja merkityksetömyyden tunteet. Toisaalta Kirsti oli monelta osin myös hyvin pingottunut, eikä voinut moraalisesti sietää monia ”nykynuorten” tapoja viettää aikaa ja nuoruuttaan. Puhtaaksikirjoitusten yhteydessä tehtyjen kommenttien myötä kuitenkin selviää, kuinka puhtaaksikirjoittaja ajatteli olleensa nuoruudessaan toisinaan liiankin tiukka ja arvosteleva muita kohtaan ja katui tätä myöhemmin joutuessaan kokemaan syvää yksinäisyyttä, kärsimystä ja kurjuutta.⁴⁴²

Eräässä kohtaa päiväkirjakertomusta, kun välit olivat jälleen hyvin hankalat äidin kanssa, palasi Kirsti muistoissaan tuohon kyseiseen, isältä kesällä 1919 saatuun kirjeeseen. Hän mietti, että äidinkin on täytynyt olla kirjeessä kerrotun mukaisesti joskus onnellinen ja tämä oli saanut viettää hauskaa nuoruutta ystäviensä kanssa. Tämä tieto sai Kirstin säälimään itseään yhä syvemmin, ja kipu tuntui sydämessä – hän ei saanut koskaan sellaista nuoruutta kuin esimerkiksi vanhempansa olivat saaneet. Kipu, suru ja yksinäisyys kalvoivat mieltä.⁴⁴³

Päiväkirjojen perusteella Kirstillä oli kuitenkin nuoruudessaan myös joitakin merkittäviä ystävyysuhteita, mutta kuten kertoja myöhemmissä merkinnöissä kertoi, hylkäsivät kaikki ystävät hänet vuosien varrella. Esimerkiksi Ristiinassa Gulinin pappilassa vietetyn jakson aikana, josta muodostui eräänlainen selkeä osakertomus laajemman omaa elämää käsittelevän päiväkirjakertomuksen sisällä, Ruthista eli pappilan kotiopettajattaresta muodostui Kirstille läheinen ystävä. Heidän välisensä ystävyys jatkui myös pappilasta lähdön jälkeen, tosin jossakin vaiheessa yhteydenpito ilmeisesti lakkasi.⁴⁴⁴

Ritva Hapuli ja Maarit Leskelä-Kärki kirjoittavat, kuinka Virginia Woolfin mukaan

441 Teräsvuori 18: 7.8.1919, 2404. Ylipäätään yhteydenpito kotiin kirjeitse ja korttien avulla oli tärkeää kotoa poissa ollessa, ja myös Kirsti kirjoitti esimerkiksi kesänviettopaikoistaan säännöllisesti kotiin ja odotti malttamattomasti kirjeitä kotoa. Kuten Reetta Eiranen kirjoittaa, tällä tavoin matkalainen teki itselleen kotia läsnä olevaksi ja tuotti kodin kokemusta. Eiranen 2021, 234. Kirjeistä ja historianitutkimuksesta yleisesti ks. esim. Leskelä-Kärki, Lahtinen & Vainio-Korhonen 2011.

442 Ks. esim. Teräsvuori 12: 29.11.1918, 1806. Kommentti tehty puhtaaksikirjoittamisen yhteydessä 4.10.1931. Toisaalta ajallinen etäisyys voi auttaa ymmärtämään omaa tai muiden toimintaa tai ajattelua osana laajempia kehityskulkuja. Ks. esim. Vehkalahti & Jouhki 2022, 383.

443 Ks. Teräsvuori 27: 15.4.1920, 3440–3441.

444 Ks. Teräsvuori 8: 16.6.1918, 1312. Kirsti kommentoi Ruthin ja muiden ystäviensä hylänneen hänet vuosien varrella puhtaaksikirjoittamisen yhteydessä tekemässään kommentissa 31.7.1930.

vielä 1900-luvun alussa kirjallisuudesta puuttuivat lähes kokonaan naisten välisen ystävyyden ja läheisyyden kuvaukset.⁴⁴⁵ Mutta kuten muun muassa Kirstin päiväkirja-aineisto osoittaa, löytyi tällaisia kuvauksia ainakin tyttöjen ja nuorten naisten päiväkirjojen sivuilta. Niin ikään esimerkiksi 1800-luvun amerikkalaisia päiväkirjoja tutkinut Marilyn Ferris Motz huomauttaa, kuinka tytöt kirjoittivat kyseisenä ajan-kohtana päiväkirjoihinsa ystävistään ja jakoivat päiväkirjojaan heidän kanssaan.⁴⁴⁶ Lisäksi jo varhaisissa lasten- ja nuortenkirjoissa keskeinen teema, ruokaan liittyvän tematiikan lisäksi, on juuri ystävyys, kuten kirjallisuudentutkija Päivi Lappalainen on tuonut esiin. Tyttökirjoissa – laji, joka alkoi ilmetä ja levitä länsimaissa 1800-luvun puolivälissä – tämä Lappalaisen mukaan merkitsee yleensä sitä, että päähenkilöllä on jokin paras kaveri, sydänystävä, kaikkia muita rakkaampi toveri. Kansainvälisessä tyttökirjallisuudessa yksi klassisin esimerkki ystäväparin kuvauksesta on Anna Shirlen ja Diana Barryn välinen syvä ystävyys L. M. Montgomeryn teoksessa *Anne of Green Gables* (1907, suom. *Annan nuoruusvuodet*, 1920). Teos on toiminut yhtenä merkittävänä esikuvana myös suomalaisille tyttökirjoille jo 1800-luvulta lähtien.⁴⁴⁷

Pappilassa Kirstin sydänystävän paikan sai Ruth. Kirstin sanojen mukaan he sopivat Ruthin kanssa hyvin yhteen, sillä he olivat saaneet ainakin pääpiirteissään samanlaisen kasvatuksen.⁴⁴⁸ Kirsti ja Ruth viettivät pappilassa niin paljon aikaa keskenään, että heidät saatettiin Kirstin sanojen mukaan välillä jopa sekoittaa toisiinsa. Kirstin kirjoittaessa omista havainnoistaan ja tunnoistaan niihin kietoutui usein myös

445 Hapuli & Leskelä-Kärki 2005, 75–76. Tyttöjen ja naisten välisiä suhteita Toini Topeliuksen (1854–1910) *I utvecklingstid* (1899, suom. *Kehitysaikana. Tytöistä kertoeli Tea*, 1890) -teoksessa tarkastellut Lene Laitinen tuo esiin, kuinka niin ikään esimerkiksi Topelius pohti naisten välisen ystävyyden poissaoloa kirjallisuudessa sekä yleisesti naisten välisen tunteiden epäarvostusta yhteiskunnassa. Laitinen 2021, 1 ja passim.

446 Motz 2020, 261.

447 Lappalainen 2012, 207, 208, 210–211. Englanninkielisen tyttökirjallisuuden lisäksi Suomessa tunnettiin myös muun muassa saksankielistä tyttökirjallisuutta. 1800-luvun ja 1900-luvun alun voimakkaimmat vaikutteet tulivat kuitenkin anglosaksisista maista. Lisäksi amerikkalaisia tyttökirjoja on käännetty enemmän kuin brittiläisiä jo 1800-luvun lopulta lähtien. Ensimmäinen suomennettu tyttökirja oli Louisa M. Alcottin romaani *An Old Fashioned Girl* (1870, ensimmäinen suomennos *Nuorta väkeä*, 1889, sittemmin *Tytöistä parhain*, 1916). Ensimmäiseksi suomalaiseksi tyttökirjaksi puolestaan mainitaan usein jo esiin tullut Toini Topeliuksen teos *I utvecklingstid*. Teoksessa näkyy anglosaksinen vaikutus, ja siinä mainitaan Alcottin 1870-luvulla ruotsinnetut teokset *Unga kvinnor* ja *En krona bland flickor*. Lappalainen 2012, 211–212; myös esim. 2015, 82–84; Voipio 2015a, 14, 22–25 ja passim. Tyttökirjallisuuden historiasta ks. myös esim. Kokkonen 2013, 9–12; 2015, 11–13. Tyttökirjoihin sekä lasten- ja nuortenkirjallisuuteen perehtynyt Sara Kokkonen on selvittänyt sekä kotimaisten että ulkomaisten tyttökirjojen lukukokemuksia ja mieltymyksiä suomalaislukijoiden keskuudessa sekä kirjailijoiden omia näkemyksiä tyttökirjallisuudesta. Suvi Ahola ja Satu Koskimies ovat puolestaan toimittaneet aiemmin teoksen *Uuden Kuun ja Vihervaaran tytöt* (2005), jossa selvitettiin *Runotyttö-* ja *Anna-*kirjojen merkityksiä lukijoiden elämässä.

448 Teräsvuori 1: 30.9.1916, 57.

Ruth: ”Ylihuomenna on tädin nimipäivä. Vieraita kutsutaan. Se ei miellytä Ruthia ja minua”⁴⁴⁹ tai ”Ruthin ja minun tukkani taitavat kohta harmaantua”⁴⁵⁰ Lisäksi Kirsti kirjoitti: ”Kun sanomalehdet kertoivat, että öljyä ei enää saada, tuli kaikkiin täällä säästämisen henki, ja niin minäkin Rutheineni tulini ruokasaliin lehtiä lukemaan.”⁴⁵¹ Minusta oli tullut me, ainakin hetkellisesti. Ruthista muodostui Kirstille myös tärkeä puhelukumppani, jolle hän pystyi kertomaan erilaisista ikävistä asioistaan. Kirstin Helsinkiin paluun lähestyessä keväällä 1917 tyttöjen välinen ystävyys alkoi kuitenkin hieman rakoilla. Kirsti kirjoitti päiväkirjaansa, kuinka oli huomannut Ruthissa erään hyvin ikävän puolen, nimittäin ivallisuuden, joka kohdistui Kirstin kokemuksen mukaan usein häneen ja joka repi hänen sydäntään.⁴⁵²

Vuonna 1919 Kirsti puolestaan kertoi päiväkirjassaan, kuinka hänestä tuntui, että Kyllikki, ilmeisesti kouluajoilta tutuksi tullut henkilö, oli sillä hetkellä hänen paras ystävänsä. Kyllikki oli hänen mielestään lahjakas, sydämellinen, herttainen, hienotunteinen ja hyvä uskottu, ja Kirstistä oli hyvin virkistävää olla tämän seurassa.⁴⁵³ Vuoden 1921 syksyllä tehtyjen päiväkirjamerkintöjen myötä kertoja johdattelee lukijan kuitenkin synkkiin tapahtumiin, jotka alkoivat 18.9.1921. Tuolloin Kirsti tapasi Kyllikin kadulla ja pysähtyi puhuttelemaan tätä. He eivät ehtineet vaihtaa montakaan sanaa, kunnes heidän tiensä jatkuivat jälleen omille poluilleen. Hakasulkeisiin tehty merkintä vuodelta 1950 kuitenkin paljastaa, että tämä oli viimeinen kerta, kun Kirsti tapasi Kyllikin. Seuraavien päivien aikana Kirsti kuuli Kyllikin kadonneen. Häntä etsittiin, mutta turhaan. Lopulta kävi ilmi, että Kyllikki oli tehnyt ilmeisesti itsemurhan, luultavasti hypättyään sillalta veteen Helsingin Kulosaassa. Katoaminen, mahdollinen itsemurha ja kuolema puhuttivat pitkin kaupunkia, ja kuuleman mukaan ”kaikki puhuivat siitä”⁴⁵⁴

Tässä yhteydessä Kirsti kirjoitti päiväkirjaansa, kuinka hänen eräs sukulaisensa, joka työskenteli Helsingin Kirurgisessa sairaalassa, kertoi, kuinka nyt oli ”itsemurhavillitys vallassa” ja kuinka ”Kirurgiin tuodaan vähän väliä semmoisia, jotka ovat yrittäneet tehdä itsemurhan, mutta epäonnistuneet siinä”. Kertoman mukaan kaikissa teon oli aiheuttanut rakkaus, ja eräskin ”saksalainen 20-vuotias tyttö oli yrittänyt tekoa jo neljä kertaa”⁴⁵⁵ Tällainen kerrontatyylipiirros kurottua 1700-luvun loppupuolella kirjallisuus- ja musiikkimaailmassa vaikuttaneeseen saksalaiseen *Sturm und drang*-suuntaukseen ja etenkin Johann Wolfgang von Goethen (1749–1832) kirjoittamaan kirjeromaaniin *Die Leiden des jungen Werthers* (1774, suom. *Nuoren Wertherin kärsi-*

449 Teräsvuori 2: 30.1.1917, 347.

450 Teräsvuori 2: 2.2.1917, 351.

451 Teräsvuori 2: 22.2.1917, 385–386.

452 Ks. Teräsvuori 2: 9.2.1917, 366; Teräsvuori 3: 13.5.1917, 601; 14.5.1917, 602–605.

453 Teräsvuori 13: 2.1.1919, 1905–1907.

454 Teräsvuori 76: 18.9.1921–25.9.1921, passim; Teräsvuori 77: 25.9.1921–1.10.1921, passim.

455 Teräsvuori 77: 26.9.1921, 6890.

mykset, 1904), jonka väitettiin aikanaan aiheuttaneen itsemurha-aallon onnettomasti rakastuneiden joukossa. Asiasta ei ole kuitenkaan selviä todisteita, mutta kiinnostavaa on, kuinka ”Werther-kuume” oli jo aikalaiskäsitys.⁴⁵⁶ Tilastojen mukaan Suomessa ei ollut erityistä piikkiä itsemurhan tehneiden määrässä vuonna 1921, mutta toisaalta tämä ei kerro sitä yrittäneiden määrästä.⁴⁵⁷

Kyllikki haudattiin lopulta Hietaniemen hautausmaalle, ja hänen kuolemansa käynnisti ilmeisesti tavan, jonka mukaisesti jouluisin läheisiä muistetaan usein hautakynntilöillä. Kyllikin sisko vei jouluaattona 1921 kynntilän hänen haudalleen, ja tämä oli tietävästi ensimmäinen kerta, kun Suomessa luterilaisessa perinteessä läheisen haudalla sytytettiin muistokynntilä jouluna. Tapa yleistyi pikkuhiljaa, etenkin sotien jälkeisenä aikana.⁴⁵⁸

Kirsti oli tapahtuman ja ystävänsä kuoleman johdosta pitkään todella surullinen ja murheissaan. Suru ystävästä nosti jälleen pintaan ajatukset omista (aiemmista) itsemurha-aikeista ja -ajatuksista sekä syvän surun omista murheista ja elämästä. Kirsti kirjoitti, kuinka hänen elämänsä ja aikaansaannoksensa eivät tyydyttäneet häntä, ja se oli syynä myös hänen sairastamiseensa.⁴⁵⁹ Yksinäisyys ja suru kalvoivat mieltä.

Kirstin nuoruuden päiväkirjoista löytyy kuitenkin yksi ystävyyssuhde, ja sen ympärille rakentuva ystävyysjuoni, joka nousee lopulta ylitse muiden ja jonka kuvausta on mielenkiintoista tarkastella myös aikansa tyttökirjallisuutta vasten.⁴⁶⁰

456 Ks. esim. Roos 1962, 201; Paperno 1997, 13. Kati Launis tuo niin ikään esiin esimerkiksi Margaret Higonnetin tutkimusten ja tulkintojen pohjalta, kuinka itsemurha alettiin kytkeä yhteen rakkauden kanssa juuri 1800-luvun ja romantiikan myötä. Samalla itsemurha feminisoitiin. Itsemurhaa kuvattiin ajan kirjallisuudessa, ja etenkin naiset tekivät itsemurhan rakkauden vuoksi, jolloin kirjallisuuden naishahmot toistivat ja tuottivat käsitystä ja oletusta siitä, että naiset elävät rakkaudelle. Tämä ilmensi niin ikään naisten kapeita vaihtoehtoja yhteiskunnassa ja riippuvaisuutta avioliitosta ja rakkaudesta. Toisaalta Launoksen mukaan itsemurhan kautta kuolemaan johtavia ratkaisuja voi lukea niin ikään modernin vapaa-ajattelun ja kristillistä maailmankuvaa horjuttavan epäuskon kritiikkinä, toisaalta modernina ratkaisuna eli vallan ottamisena omiin käsiin. Launis 2005, 227–229.

457 Suomen virallinen tilasto (SVT) 2010. Itsemurhien kulttuurihistoriasta ks. myös esim. Salmela 2017, passim.

458 Hautausmaista ja hautamiseen liittyvistä muistamisen merkityksistä Suomessa 1800-luvulla ja 1900-luvun alkupuolella ks. esim. Lindgren 2003, 52–53.

459 Teräsvuori 77: 26.9.1921–30.9.1921, passim; 1.10.1921, 6925.

460 Ylipäätään erilaiset fiktiiviset kertomukset ja kirjalliset keinot ovat toimineet monille inspiraationa päiväkirjoissa kirjoitetuilla oman itsen ja identiteetin kokeiluille. Ks. esim. Simons 1990, passim; 1996, passim; Kagle & Gramegna 1996, 38–55. Ks. myös esim. Sjö & Leskelä-Kärki 2020, 20; Ijäs 2020, 113–119. Niin ikään ”todelliset” päiväkirjat ovat toimineet innoituksena esimerkiksi monille fiktiivisille päiväkirjaromaaneille ja muille teoksille, joten liike on ollut monen suuntaista. Ks. Martens 1985, 55–56, 59, 85; Delafield 2009, passim. Ks. myös Vatka 2005, 59–60; Sjö & Leskelä-Kärki 2020, 19. Ylipäätään esimerkiksi julkaistut päiväkirjat ovat toimineet monille inspiraationa ja esikuvana oman päiväkirjan kirjoittamiselle. Ks. Fothergill 1974, 33–35, 123; Simons

Kirjoittaja pohjustaa alkusysäyksen aiheelle kertomalla, kuinka he olivat lukeneet, tai tarkemmin sanottuna ”täti” oli lukenut muille ääneen, Gulinin pappilassa Anni Swanin kirjoittamaa, sittemmin kotimaisen tyttökirjallisuuden kentällä klassikko-aseman saavuttanutta teosta *Iris rukka* (1916).⁴⁶¹ Kirstin Helsinkiin paluun jälkeen vuonna 1917 ilmestyi niin ikään Kirstin päiväkirjoihin henkilö nimeltä Iris. Tyttöjen välille syntyi pian vahva side, ja heidän suhteensa onkin keskeisessä osassa Kirstin nuoruusajan päiväkirjakertomusta.⁴⁶²

Anni Swanin kirjoittamassa, alun perin lastenlehti *Pääskysessä* jatkokertomuksena ilmestyneessä *Iris rukka* -teoksessa vaatimattomassa maalaistalossa, Metsäpirtissä, sukulaistensa hoivissa kasvanut luonnonlapsi Iris Klewe lähetetään koulunkäyntiä varten rikkaan enonsa perheen luokse Helsinkiin.⁴⁶³ Siellä hänestä pyritään kasvattamaan ”sivistynyt” kansalainen. Enon kuoltua ja tämän liikekumppanin aiheuttaman vararikon selvittyä Iris asuu enon kuoleman myötä leskeksi jääneen rouva Heinosen täyshoitolassa. Iriksen äiti on kuollut, ja isä on lähtenyt muusikkona maailmalle. Iris kaipa vanhempiiaan ja toivoo vielä joskus saavansa isänsä takaisin. Iris on monella tapaa serkkujensa vastakohta, ja häneen suhtaudutaankin pääsääntöisesti ynseästi, vaikka tukijoita ja ihailijoitakin on. Iriksellä ei ole montaa ystävää, mutta hän löytää lopulta musiikista ilon ja elämäntehtävänsä, ja erään hyväntekijän avulla hän pääsee lopulta toteuttamaan unelmiaan. Lopuksi Iriksen isä palaa takaisin Suomeen ja vie Iriksen takaisin Metsäpirttiin, ja näin teoksella on onnellinen loppu.⁴⁶⁴

Teos on Swanin ensimmäinen tyttökirja, ja se edustaa tyyppillistä tuhkimotarinaa. Iris puolestaan uusintaa länsimaisessa tyttökirjallisuudessa suosittua orpo-hahmoa.⁴⁶⁵ Iriksen hahmo on myös suomalaisen tyttökirjallisuuden ensimmäisiä, sittemmin toistuvasti kuvattuja, taiteellisesti lahjakkaita tyttöjä.⁴⁶⁶ Iriksen enon perhe puolestaan edustaa teoksessa sellaista kaupunkilaista sivistyneistöä, jolle on ensiarvoisen tärkeää tietynlainen sivistynyt tapakulttuuri, niin sanottu kunnollinen kasvatus ja ihmisten yhteiskunnallinen asema. Teoksessa rakentuva, ja tyttökirjoissa yleisesti arvostettu, ideologia nostaa kuitenkin tärkeimmiksi asioiksi ja arvoiksi rehellisyy-

1990, passim. Ks. myös esim. Sjö & Leskelä-Kärki 2020, 20. Suomalaisesta tyttökirjallisuudesta ja sen historiasta ja kehityksestä ks. esim. Lappalainen 2006; 2012; 2013; 2015; Voipio 2015a; 2017.

461 Teräsvuori 2: 23.2.1917, 393.

462 Iris ilmestyi Kirstin päiväkirjoihin ensimmäisen kerran 31.10.1917 (Teräsvuori 4: 777).

463 Jo aiemmin mainitun Toini Topeliuksen kirjoittaman, usein ensimmäisenä suomalaisena tyttökirjana pidetyn, teoksen *I utveckligstid* tapahtumat sijoittuvat myös Helsinkiin. Kaupunki toimiikin, pikkukaupunkien ohella, myös myöhempien tyttökirjojen miljöönä. Kaupunkimaisemien lisäksi kesiä saatetaan viettää maalla. Ks. esim. Lappalainen 2012, 212.

464 Swan 1916.

465 Klassisin orpotyttötarina lienee jo aiemmin mainittu L. M. Montgomeryn *Anne of Green Gables*. Ks. esim. Lappalainen 2012, 210.

466 Ks. esim. Westin 1994b, 24–25. Ks. myös Voipio 2015b, 7.

den, luonnollisuuden ja hyvyden sekä niin sanotun puhtaan sydämen, jotka ovat teoksen sanoman mukaisesti todella sivistyneen henkilön ominaispiirteitä. Teoksessa käytetään myös päiväkirjamuotoa, kun yhden kappaleen verran tapahtumia esitetään Kaarina-nimisen henkilöhahmon päiväkirjan pohjalta. Päiväkirjassaan Kaarina kirjoittaa, kuinka hän haluaa tulla kirjailijaksi, tai tarkemmin sanottuna runoilijaksi. Päiväkirjamuotoa on käytetty myös monissa muissa tyttökirjoissa. Niin ikään kirjoittava tyttö on lajin piirissä jo ikoniseksi ja suosituksi muodostunut tyttöhahmon tyyppi.⁴⁶⁷

Kirstin päiväkirjoissa esitelty ja esiintyvä Iris muutti puolestaan vuonna 1917 Tampereelta Helsinkiin opintojensa vuoksi. Hän opiskeli pianonsoittoa, oli lahjakas pianisti ja teki myöhemmin esimerkiksi sijaisuuksia Kirstin vanhassa koulussa Anna Sarlinin sijaisena. Eräässä vaiheessa Iris otti myös laulutunteja ja liittyi laulukuoroon.⁴⁶⁸

Iris muutti aluksi asumaan Kirstin perheen luokse – mikä on myös esimerkiksi kotimaisen tyttö- ja nuortenkirjallisuuden kuvauksissa tyyppillistä, kun koulutytöt asuvat pääsääntöisesti sukulaisten tai tuttavien luona koulukaupungissaan, mikäli oma perhe asuu muualla⁴⁶⁹ – kunnes Beda-äiti päätti eräässä vaiheessa, että järjestely ei enää sopinutkaan.⁴⁷⁰ Kirstistä ja Iriksestä tuli nopeasti läheisiä, ja Iris esiintyykin lähes joka päivä jollain tavalla Kirstin kirjoituksissa. Sen jälkeen, kun Iris oli muuttanut pois Kirstin lapsuudenkodista, kyläilivät tytöt harvakseltaan toistensa luona, toisinaan useamman kerran päivässä. Vuonna 1920 Kirsti vietti kesän maalla Iriksen perheen kesäpaikassa Orislahdessa, ja muutamana kesänä he matkustivat yhdessä, mistä Kirsti oli hyvin mielissään. Kerronta on kesäisten seikkailujen aikana monesti sävyllään ja rytmiltään iloista, paikoitellen jopa villiä.⁴⁷¹ Tämä luo kontrastin muutoin hyvin synkkiäkin sävyjä saavaan kertomukseen elämästä. Tämä Irikseen liittyvä kesäisten seikkailujen episodimainen kuvailu on mielenkiintoista niin ikään romanssin näkökulmasta. Kuten Päivi Kosonen esittää Northrop Fryen ajatusten mukaisesti, on romanssin eli kesän mythoksen pääainees yleensä juuri seikkailu. Tällöin esimer-

467 Ks. esim. Voipio 2015b, 7. Päiväkirjamuodosta suomalaisessa tyttökirjallisuudessa ks. esim. Lappalainen 2013, 176–196.

468 Ks. esim. Teräsvuori 11: 25.10.1918, 1695; Teräsvuori 20: 1.11.1919, 2688; Teräsvuori 110: 11.10.1922, 8747.

469 Vrt. kansainvälinen tyttökirjallisuus, jossa tapahtumamiljöönä toimivat usein sisäoppilaitokset. Ylipäätään klassisissa tyttökirjoissa esimerkiksi juuri ystävyyskuvausten edellytyksenä oli irtoaminen kodista, ja tämä tapahtui usein joko koulumaailmaan siirtymisen tai orpouden vuoksi. Ks. esim. Lappalainen 2012, 209–211.

470 Iris muutti Kirstin perheen luokse tammikuussa 1918. Ks. Teräsvuori 5: 22.1.1918, 961. Pois, toiseen asuntoon, hän muutti syksyllä 1919. Ks. esim. Teräsvuori 19: 10.9.1919, passim.

471 Ks. esim. Teräsvuori 29: 29.5.1920, 3730–3731; 30.5.1920, passim; Teräsvuori 30: 10.6.1920–19.6.1920, passim; Teräsvuori 67: 1.7.1921–3.7.1921, passim; Teräsvuori 68: 3.7.1921–5.7.1921, passim; Teräsvuori 69: 5.7.1921–15.7.1921, passim.

kiksi romanssin muoto on yleensä prosessimainen ja jaksottainen kuten Kirstin päiväkirjoissa. Seikkailu saattoi siis piirtää romantiikan episodimaisesti päiväkirjoista esiin.⁴⁷²

Tyttöjen ollessa erossa toisistaan Kirsti ikävöi usein Iristä, mutta toisinaan hän kuitenkin mietti, ettei enää voinut olla tämän kanssa. Tyttöjen välinen, päiväkirjoissa kuvattu ystävyys, jota on mahdollista tarkastella esimerkiksi tällaisen romanttisen ystävyuden näkökulmista kirjoituksissa käytettyjen tyyli- ja muotoratkaisujen perusteella, oli siis tärkeä mutta myös kompleksinen, monenlaisia muotoja saava.⁴⁷³

Iris eli Kirstin päiväkirjakirjoitusten mukaan villiä ja hurvittelevaa elämää kaupungissa, ja kirjoittaja kertookin Iriksen elämästä ”tyttökirjamaisella vauhdikkuudella”;⁴⁷⁴ hän on kihloissa, eroaa, seurustelee jälleen, rakastuu ja särkee sydämiä, haaveilee, käy kahviloissa, seurapiiritapahtumissa, kirjailijoiden luona, tansseissa, oopperassa, teatterissa ja muissa riennoissa. Hän seurustelee ”kulmatalon” poikien kanssa, myös Laurin, johon Kirsti oli pakonomaisesti ja mitä ilmeisemmin yksipuolisesti rakastunut, kuten edellä kerroin. Iris on siis päiväkirjakertomuksen mukaan ainakin aluksi ilotteleva ja hurvitteleva ”uuden ajan tyttö / nainen”, vaikka myöhemmin herännäisyyden myötä Iriksen elämä tuntui hieman muuttavan muotoaan.⁴⁷⁵ Kirsti eli, ainakin osittain, tai tällaisen kuvan lukija saa, Iriksen kautta omaa nuoruuttaan, toisaalta hän myös kadehti Iristä ja tämän elämää. Toisinaan kateus kana-voitui turhautumisena ja suoranaisena inhona Iristä kohtaan; joskus, kirjoitustensa

472 Kosonen 2000, 196–197.

473 Ks. esim. Teräsvuori 17: 4.8.1919, 2392; 5.8.1919, 2400; Teräsvuori 23: 29.1.1920, 3003; Teräsvuori 101: 24.6.1922, 8256; Teräsvuori 109: 24.9.1922, 8690. Romanttisesta ystävydestä ks. esim. Faderman 1991, passim.

474 Niin ikään esim. Nina Säskilahti kirjoittaa, kuinka hänen tutkimansa ”Saara” kertoo 1920-luvun päiväkirjassaan omasta elämästään ”tyttökirjamaisella vauhdikkuudella”. Säskilahti 2011, 33.

475 ”Iloisesta 1920-luvun” Helsingistä ja ”uusista naisista” ja jazztytöistä esim. Elsa Soinin 1920-luvun teoksissa ks. Cronvall 2000, 103–129. Keskusteluista ”uudesta/modernista naisesta” ja jazztytöistä 1920-luvun naistenlehdissä puolestaan ks. Vehkalahti 2000, 130–168. Kaisa Vehkalahti kirjoittaa, kuinka 1920-luvun naistenlehdissä nuoruutta ja esim. jazztyttöjä lähestyttiin monesti paheksuen sekä erilaisten pelkojen ja uhkakuvioiden kautta eli ongelmakeskeisesti. Lehtien avulla tuotettiin kuvaa siitä, millainen oli ”kunnan” tyttö, ja tytöille asetettiin korkeat ihanteet. Toisaalta naiseksi kasvavan tytön elämää nähtiin vaanivan monet vaarat. Kritiikin kohteeksi joutuivat usein mm. juuri huvittelevat ja ”kevytmieliset” tytöt. Kiinnostavaa on, kuinka saman ajan tyttökirjoista välittyvät iloinen, vallaton tyttöikä sekä esimerkiksi nuoruuden romantiikka saavat joko paheksuvan sävyn tai loistavat poissaolollaan Vehkalahtien tutkimissa naistenlehdissä. Mielenkiintoista niin ikään on, kuinka kritiikin esittäjinä olivat usein ns. ”uuden naiset” itse. Kuten Vehkalahti huomauttaa, lehtien ongelmakeskeinen lähestymistapa ei ollut kuitenkaan ajalleen kovinkaan poikkeuksellinen. Erilaiset lasten ja nuorten ongelmat ja niistä käydyt keskustelut liittyivätkin osaksi modernin murroksen synnyttämää muutosprosessia ja siihen kytkeytyviä erilaisia yhteiskunnallisia, kulttuurisia ja poliittisia keskusteluja.

mukaan, Kirsti suorastaan halveksi Iristä ja tämän käytöstä. Toisinaan kirjoittaja oli myös mustasukkainen Iriksen muista ystäväistä ja miessuhteista, toisaalta hän ei näytä tätä itse edes tunnistavan, vaikka teksti rakentaa lukijalle tällaisen kuvan. Kirsti oli myös hyvin mustasukkainen Iriksen ja Beda-äidin välisestä suhteesta, mutta niin ikään äiti oli mustasukkainen tyttöjen välisestä ystävytydestä ja yritti eräässä vaiheessa erottaa tytöt kokonaan toisistaan.⁴⁷⁶

Ystävytyden alkuaikoina Iris puhui Kirstille, kuinka Kirsti tulee kuulumaan hänen perheeseensä ja muuttaa sitten aikanaan tämän tulevan miehen ja lapsien kanssa asumaan ja auttaa kasvattamaan lapset eli yhteistä tulevaisuutta selkeästi suunniteltiin. Puhtaaksikirjoituksen yhteydessä Kirsti kuitenkin kommentoi, kuinka Iris oli jo aikaa sitten jättänyt hänet. Toisaalta Kirsti oli kertomansa mukaan käynyt myöhemmin Iriksen tyttären luona hammaslääkärissä.⁴⁷⁷

Kirsti koki, että hänen tehtävänsä ystäväenä oli kasvattaa Iristä, toisaalta Kirsti ei ymmärtänyt lainkaan tämän eräässä vaiheessa, jo aiemmin mainitsemaani, puhjennutta herännäisyyttä.⁴⁷⁸ Tunteet kimpoilivat vauhdikkaasti ja palavasti eri suuntiin, ja esimerkiksi Porvoossa eräällä kesäisellä reissulla Iris koetti pussailla Kirstiä, mikä näyttäisi olleen myös ajalle ainakin osittain tyyppillistä ystävien välistä käytöstä, ainakin ajan tyttökirjallisuudessa.⁴⁷⁹ Kesällä vuonna 1920 Backmanien eli Iriksen perheen kesäaunnolla Orislahdessa he jopa suutelivat toisiaan kiihkeän riidan jälkeen. Kyseinen tapahtuma on merkittävä käännekohta, ja kerronta hyvin kiihkeää koko tapahtuman kuvaamisen ajan.⁴⁸⁰

Päiväkirjassa kuvattua kohtausta, ja sitä kautta koko tyttöjen välistä ystävytyttä, on mahdollista lähestyä halun ja romanttisen rakkauden tematiikan kautta.⁴⁸¹ Toisaalta Iriksen ja Kirstin välistä ystävytyttä voisi kuvata romanttisen ystävytyden

476 Ks. esim. Teräsvuori 5: 13.2.1918, 1022; Teräsvuori 12: 17.11.1918, 1769; Teräsvuori 21: 1.12.1919, 2790; Teräsvuori 23: 29.1.1920, 3003; Teräsvuori 127: 15.5.1923, 9727.

477 Ks. esim. Teräsvuori 6: 28.3.1918, 1101; Teräsvuori 11: 24.10.1918, 1694.

478 Herännäisyydestä Suomessa ks. esim. Sulkunen 2016a, passim. Kati Launis tuo esiin, kuinka esimerkiksi Charlotta Falkmanin 1800-luvun kirjoittamissa teoksissa herännäisyys osoitettiin, vapaa-ajattelun mukaisesti, tuhoisaksi ajattelutavaksi. Launis 2005, 203. Herännäisyydestä suomalaisessa romaanikirjallisuudessa yleisemmin ks. *ibid.*, 179–197.

479 Niin ikään Lillian Faderman tuo esiin, että ainakin 1800-luvun sivistyneistön kirjeenvaihdosta käy ilmi, että esimerkiksi suudelmia ja suureellisia rakkaudentunnustuksia vaihdettiin ystävien kesken. Faderman 1991, esim. 15–20.

480 Ks. Teräsvuori 35: 7.8.1920, 4379–4383. Suudelmien historiasta yleisesti ks. esim. Salmi 2004, passim.

481 Naisten välisestä halusta esimerkiksi Hilda Käkikosken päiväkirjoissa ks. Juvonen 1995, passim. Halun ja ajan suhteista päiväkirjoissa ks. Säskilahti 2011, 159–168. Naisten seksuaalisesta halusta etenkin 1800-luvun kirjallisuudessa ks. esim. Launis 2005, 158–173. 1800–1900-lukujen vaihteen keskusteluista koskien naisten halua, seksuaalisuutta, rakkautta ja modernisoituvaa naiseutta Aino Kallaksen päiväkirjoissa esim. Leskelä 2000, 211–243; Melkas 2006, passim.

piirteitä saavaksi ja feminiinisen läheisyyden kaipuuksi, jossa halu saattoi olla sekä fyysistä että henkistä, emotionaalista läheisyyden etsimistä ja kaipuuta. Niin ikään esimerkiksi L. M. Montgomeryn luomien hahmojen Annan ja Dianan välistä ystävyyttä ja syvää rakkautta on pohdittu romanttisen rakkauden ja feminiinisen intiimiyden näkökulmista.⁴⁸² Kuitenkin Kirstin päiväkirjoista käy selkeästi ilmi, kuinka seksuaalisuus oli omassa perhepiirissä ja ympäröivässä yhteiskunnassa ja kulttuurissa monilta osin hyvinkin tukahdutettua ja piilotettua. Toisaalta juuri tällaisen (ystävyyden) suhteen kuvauksen avulla Kirsti mahdollisesti pääsi neuvottelemaan ja kokeilemaan ystävyuden, romanttisuuden ja oman seksuaalisuuden rajoja päiväkirjojensa sivuilla.

Toisaalta jo esimerkiksi varhaisille tyttökirjoille oli ominaista tyttöjen välisten tunteiden avoimet kuvaukset, kuten Päivi Lappalainen huomauttaa. Esimerkiksi Topeliuksen *I utvecklingstid* -teoksessa Hanna suutelee Bellan silmiä eräässä kohtauksessa, ja muutenkin Topelius puhuu tyttöjen välisestä rakkaudesta ja uskollisuudesta. Suudelmia odotetaan ja myös tuhlaillaan suuntaan, jos toiseen.⁴⁸³ Myös muun muassa Hilja Haahden *Helvissä* (1900) ja Immi Hellénin *Eeva Aarniossa* (1901) tytöt suutelevat, hyväilevät ja syleilevät toisiaan, kulkevat käsi kädessä sekä silittelevät toistensa hiuksia. Lappalainen kirjoittaa, kuinka myöhemmästä 1900-luvun alun suomalaisesta tyttökirjallisuudesta vastaava intensiivinen tunteiden kuvaus, suudelmien ja ruumiillinen kosketus oikeastaan katoavat, mikä saattoi liittyä esimerkiksi tyttöjen ja naisten välisen fyysisen rakkauden seksualisointiin etenkin seksologian kehittyvien näkemyksien myötä. Kuitenkin esimerkiksi sairausvuoteella äkillisiä suudelmia ystävättärien kesken vielä saatetaankin vaihtaa kuten esimerkiksi Mary Marckin *Yhteiskoululaisia*-teoksessa (1921).⁴⁸⁴ Mielenkiintoista on, että tällaisia varhaiselle tyttökirjallisuudelle tyypillisiä tunteiden kuvauksia ja ruumiillista kosketusta tapaa edelleen päiväkirjojen sivuilta, kuten Kirstin päiväkirjakertomus osoittaa.

Niin ikään kepposet, kapinointi ja riehakkuus kuuluivat esimerkiksi 1910-luvun tyttökirjoihin kuten myös *Iris rukkaan*, jossa edellä luetellut piirteet kuvastivat Iriksen käytöstä. Suosittuja hahmoja eri aikakausina ja eri maissa ovatkin olleet juuri villikot ja niin sanotut poikatytöt, jotka ovat vastustaneet aikakautensa normeja. Kansainvälisenä esikuvana Iris Klewelle ja muille hänen kaltaisilleen tyttökirjojen hahmoille voi pitää muun muassa L. M. Alcottin tyttökirjaklassikon *Little Womanin* (1868) Jo Marchia, kuten kotimaisia tyttökirjoja ja niiden historiaa tutkinut Myry Voipio kirjoittaa.⁴⁸⁵

Myös Kirstin päiväkirjakertomuksessa koetellaan kapinoinnin, riehakkuuden

482 Ks. esim. Lappalainen 2012, 210; Kannas 2015, 150.

483 Topeliuksesta ja *I utvecklingstid* -teoksesta sekä tyttöjen ja nuorten naisten välisistä suhteista ks. myös esim. Laitinen 2021, passim.

484 Lappalainen 2012, 212–213. Mahdollisista kuvausten katoamista syistä ks. esim. Faderman, 1991, esim. 19–20. Ks. myös esim. Juvonen 1995, 51–52; Laitinen 2021, 34–35.

485 Ks. Voipio 2015b, 8.

ja villikon rajoja sekä normien rikkomista. Kirsti itse kapinoi aikakautensa normeja vastaan vetäytymällä yleisesti hyväksytyistä odotuksista: hän keskeytti koulun, ei halunnut naimisiin eikä julkiseen toimeen. Toisaalta hän ei välttämättä kokenut, että hänellä olisi mahdollisuus valita avioliittoa tai työtä, jolla tulla toimeen, jolloin sairastuminen muodostui ainoaksi vaihtoehdoksi ”paeta” normeja. Sitä vastoin hän omisti elämänsä, tietoisesti tai ei, lopulta päiväkirjan kirjoittamiselle – toisaalta sairastuminen ja krooninen sairastaminen pakottivat osaltaan vetäytymään julkisen elämän piiristä. Ollessaan hierojakoulussa vuosina 1920–1921 Kirsti päätyi vastustamaan opettajaansa ja tämän harjoittamaa oppilaiden kohtelua, kun hän asettui puolustamaan erästä sokeaa oppilasta. Kirsti järjesti eräänlaisen mielenilmauksen kyseisen oppilaan puolesta, jota Kirstin mukaan kohdeltiin epäreilusti ja sai mukaansa muutamman opiskelutoverin. Kapinahenki oli tarttunut Kirstiin, ja hän halusi kirjoitustensa mukaan toimia niin kuin hänestä oli oikein. Episodin päätteeksi Kirsti keskeytti myös tämän koulun. Hän oli toki jo pitkään ennen tapahtunutta kokenut, ettei hänellä lopulta ollut voimia saattaa kyseistä koulutusta loppuun ja toimia hierojan ammattissa.⁴⁸⁶ Eräänlaista villikkoa puolestaan Kirstin päiväkirjoissa edustaa juurikin Iris, joka ajautui tilanteesta toiseen, kapinoi normatiivista tyttöyttä vastaan ja halusi elää menevää, hurvittelevaa elämää. Iris päätyi kuitenkin, monien niin oikean elämän henkilöiden kuin esimerkiksi varhaisten tyttökirjojen päähenkilöiden tapaan noudattamaan aikakauden ihanteita menemällä naimisiin ja ikään kuin kesyntyymällä äidiksi ja vaimoksi.⁴⁸⁷

Kirstin päiväkirjakertomuksessa selkeästi ihannoituja arvoja ovat – tyttökirjallisuudessa, 1900-luvun alun suomalaisessa opaskirjallisuudessa sekä nais- ja raittiusliikkeissä usein esitettyjen arvojen, normien ja odotusten mukaisesti⁴⁸⁸ – rehellisyys, kunnollinen käytös ja luonnollisuus. Toisaalta esimerkiksi juuri 1910- ja 1920-lukujen tyttökirjallisuus salli tytöille iloisen, hurvittelevan ja humoristisen tyttöyden, kun taas esimerkiksi opaskirjat ja naistenlehdet suhtautuivat huvittelunhaluun paheksuvaan sävyyn ja moninaisia vaaroja korostaen.⁴⁸⁹ Tämä jännite näkyy myös Kirstin kirjoituksissa, kun hän toisaalta ihaili ja kadehti Iriksen rohkeutta ja elämäniloa mutta toisinaan paheksui tämän huvittelunhaluaan ja tekemiään ratkaisuja sekä toisinaan ilmenevää turhamaisuutta – asia, jota pidettiin paheena niin ajan tyttökirjallisuudessa kuin esimerkiksi tyttöjen opaskirjoissa. Usein Kirsti oli kuitenkin mielissään, mikäli sai Iriksen seurakseen konsertteihin, joissa hän itse mielellään kävi silloin, kun siihen oli varaa, tai esimerkiksi vapun viettoon. Silloin tällöin siis myös Kirsti

486 Ks. esim. Teräsvuori 54: 11.3.1921, passim.

487 Ks. esim. Teräsvuori 16: 3.5.1919, 2184; Teräsvuori 19: 12.10.1919, 2600; Teräsvuori 43: 13.11.1920, 5015; Teräsvuori 60: 20.4.1921, 5935–5936. Tyttökirjojen kesyntyivistä päähenkilöistä ks. esim. Foster & Simons 1995, 16–17. Ks. myös Voipio 2015b, 8.

488 Ks. Männistö 2003, 92–93. Ks. myös esim. Voipio 2015b, 4.

489 Ks. Männistö 2003, 93–99; Vehkalahti 2000, 131. Myös Voipio 2015b, 8.

pääsi hieman nuoruuden huvittelun makuun Iriksen vanavedessä, vaikka monesti ulkopuolisuuden tunteet kalvoivat myös tällaisissa tilanteissa. Huvittelun hetket olivat lopulta hyvin vähäisiä Kirstin elämässä.⁴⁹⁰

Toisinaan Kirsti pohti Iriksen sopimattomuutta hänen ystäväkseen, ja päiväkirjakertomuksessa korostuukin usein heidän vastakohtaisuutensa. Tämä on niin ikään tyypillistä sekä kansainväliselle että kotimaiselle tyttökirjallisuudelle, jossa on kuvattu usein ystävyysparia, jonka osapuolilla on vastakkaisia olemukseen tai luonteeseen liittyviä piirteitä, kuten Päivi Lappalainen kirjoittaa. Tyttökirjallisuudessa tällaisten eriluonteisten ystävysten avulla on voitu kuvata niin neuvottelevaa, aktiivista, itsenäistä, aikansa normeja vastustavaa kuin niitä myötäilevääkin tyttöyttä. Näiden erilaisten kuvausten ja roolien avulla lukijalle on tarjottu vaihtoehtoja peilata omaa elämäänsä.⁴⁹¹ Myös Kirsti neuvottelee tyttöyden ja naiseuden eri rooleista ja vaihtoehtoista kuvaamansa ystävyysuhteen avulla, ja omien kirjoitustensa lukijana hän pääsi peilaamaan omaa elämäänsä suhteessa sekä itseensä että Iriksen.

Vaikka Kirstin ja Iriksen välinen ystävyys – tai ylipäätään heidän välinen suhteensa – ja sen ympärille rakentunut ystävyysjuoni on merkittävä osa Kirstin nuoruuden ajan päiväkirjakertomusta, leimasi sitä vahvasti myös ulkopuolisuus ja tunne oman nuoruuden menettämisestä. Kirsti seurasi ja kuvasi Iriksen elämää ulkopuolelta. Hän eli nuoruuttaan ja elämäänsä usein Iriksen kautta, ja näin ollen Iriksen elämäntäyteinen nuoruus myös osaltaan korosti Kirstin toisenlaisia kokemuksia. Tämä puolestaan vahvisti ja lisäsi toisinaan Kirstin yksinäisyyden, kuulumattomuuden ja kärsimyksen tunteita, joita hän päiväkirjoissaan kuvasi. Kuitenkin Iris oli myös erittäin tärkeä ja ilmeisen rakas henkilö, jota Kirsti usein kaipasi ja jonka seurasta hän nautti ja jota hän saattoi pitää tärkeänä, luotettavana ystävanään, läheisenään. Tämän tutkimuksen aineiston perusteella en pysty seuraamaan tapahtumia, jotka johtivat ystävysten välirikoon. Puhtaaksikirjoitusten yhteydessä kirjoitettujen kommenttien perusteella Iris kuitenkin lopulta jätti Kirstin, joten esimerkiksi aikansa tyttökirjoille tyypillistä onnellista loppua ei ainakaan ole odotettavissa.

3.4 Päiväkirja – yhteyksiä, terapiaa ja elämän mittaista kumppanuutta

Päiväkirja toimi Kirstille pääasiassa yksityisen kirjoittamisen muotona, eikä Kirsti halunnut, että etenkin hänen perheenjäsenensä saisivat tietää hänen kirjoittamisestaan. Kuitenkin juuri päiväkirjakirjoituksissaan Kirsti pystyi myös rakentamaan

490 Ks. esim. Teräsvuori 15: 13.4.1919, 2140; Teräsvuori 16: 30.4.1919, 2174–2175; 30.5.1919, 2227–2229; 1.6.1919, passim; Teräsvuori 19: 13.9.1919–14.9.1919, passim; Teräsvuori 25: 14.3.1920, 3232; Teräsvuori 29: 30.5.1920, passim; Teräsvuori 125: 6.4.1923, 9568.

491 Lappalainen 2012, 207–208, 210, 212. Ks. myös esim. Westin 1994b, 28–29; Voipio 2015b, 9.

eräänlaisia yhteyksiä perheenjäseniinsä ja muihin tärkeäksi kokemiinsa henkilöihin. Tämä oli merkityksellistä, sillä Kirsti tunsi usein ulkopuolisuutta ja yksinäisyyttä suhteessa muihin. Kirsti koki usein, että hänelle tai hänen kirjoituksilleen ei ollut välttämättä olemassa sijaa ja että hän jäi kirjoituksineen usein hyvin yksin. Puheen ja kirjoituksen välistä suhdetta pohtiessaan filosofi Jacques Derrida esittää, että kirjoittaminen on eräänlainen täydennys ja lisäys, joka tekee puhetta läsnä olevaksi, vaikka todellisuudessa se olisi poissa. Kirjoitus ilmaisee tällöin eräänlaista halua hallita puhetta ja palauttaa subjektin läsnäolo.⁴⁹² Ehkä Kirstille oli siis helpompi kirjoittaa päiväkirjaansa, mitä tunsi kuin sanoa sitä ääneen esimerkiksi perheenjäsenilleen tai harvoille ystävilleen.

Kirjoittamalla Kirsti pystyi myös tekemään itseään enemmän läsnä olevaksi suhteessa ympäröivään todellisuuteen, sillä aloittaessaan päiväkirjan kirjoittamisen hän oli yhtäkkiä poissa koulusta – miljöö, joka oli esimerkiksi tyttökirjoissa merkittävä⁴⁹³ – monia vuosia häntä osittain määrittämästä sosiaalisesta ympäristöstä. Kirjoittamisen avulla tuotetun jäljen avulla hän pystyi lisäksi tekemään itseään läsnä olevaksi myös muissa kuin aktuaalisten kirjoitushetkien ajoissa ja hetkissä. Toisaalta juuri päiväkirjan kirjoittaminen ja omaan yksityiseen tilaan sulkeutuminen saattoivat nimenomaan altistaa ympäröivän todellisuuden ja sosiaalisten suhteiden kaventumiselle.

Päiväkirjan kirjoittaminen muodostui Kirstille niin ikään tärkeäksi tavaksi reflektoida ja työstää omaa terveydentilaa ja sairastumista, uutta elämäntilannetta ja sen tuomia erilaisia muutoksia sekä monia tunteita kuten surua, epätoivoa ja melankoliaa. Kirjoittaminen ja kertomuksen luominen toimivat Kirstille selkeästi eräänlaisina terapeuttisina keinoina, keinoina selviytyä elämästä sellaisena kuin se Kirstille näyttäytyi sekä löytää oma itsensä kaiken ympäröivän hälyn keskellä. Esimerkiksi Anna Kuismin ja Nina Sääskilahti ovat tuoneet esiin, kuinka päiväkirjalla on olemassa myös terapeutti-funktio, jolloin itseään voi hoitaa huolistaan, murheistaan ja suruistaan kirjoittamalla sekä omaa kehitystään seuraamalla.⁴⁹⁴ Terapeutisessa kirjoittamisessa keskeiseksi nouseekin kirjoittamisen mahdollisuus ottaa oma subjektiiviteetti haltuun muiden roolien keskellä, kuten Maarit Leskelä-Kärki kirjoittaa.⁴⁹⁵ Myös nykykulttuurintutkija Tuija Saresma on kirjoittanut siitä, kuinka surujen ja kärsimysten työstäminen kirjoittamalla on hyvin yleistä. Hän huomauttaa, kuinka kärsimys on monesti eräänlainen luomista aktivoiva voima, joka saa ihmiset esimerkiksi kirjoittamaan ja sillä tavoin tavoittelemaan jonkinlaista eheyttä. Lisäksi Saresma on tuonut filosofi Judith Butleria mukailleen esiin, kuinka kirjoittaminen on yksi keino yrittää löytää itsensä, saada itsestään otetta, sillä surun ja kärsimyksen keskellä

492 Derrida 2003, 27–57.

493 Ks. esim. Lappalainen 2012, 209.

494 Makkonen 1993, 371; Sääskilahti 2011, 31.

495 Leskelä-Kärki 2006, 588; myös esim. Leskelä 2000, 214. Ks. myös esim. Keränen 2013, 76.

ihminen kadottaa jotakin oleellista itsestään. Näin ollen tunteiden ja kirjoittamisen välinen suhde on hyvin merkittävä ja voimakas, toinen toistaan työstävä voima.⁴⁹⁶ Päiväkirja toimi Kirstille siis monenlaisten tunteiden ja kokemusten käsittelemisen ja jäsentämisen alustana. Päiväkirja oli myös uskottu, tärkeä ja etenkin myöhemmässä elämänvaiheessa jopa pääsääntöisesti ainoa ystävä sekä tärkeä turvapaikka – elämän mittainen kumppani.

Amerikkalais-ranskalaisen kirjailija Anaïs Ninin (1903–1977) päiväkirjoja tarkastellut Päivi Almgren kirjoittaa, kuinka myös Ninille päiväkirja toimi etenkin sen alkuaikoina tärkeänä turvapaikkana. Almgrenin mukaan ujolle, itsetutkiskeluun taipuvalle tytölle päiväkirjoista muodostui jopa ainut ystävä. Myöhemmin, muutettuaan avioitumisen myötä Pariisiin vuonna 1923 Ninin sosiaalinen piiri laajeni, eikä päiväkirja toimitannut enää ainoan uskotun virkaa. Sitä vastoin päiväkirja tarjosi keinon ja alustan kirjallisen ilmaisun harjoittelulle ja intensiiviselle itseanalyysille. Kuitenkin jo päiväkirjan kirjoittamisen aloittamisesta lähtien päiväkirja ja elämä kietoutuivat yhteen. Almgren kirjoittaa, kuinka Ninin päiväkirjojen omaelämäkerrallista minää voi lukea myös yhtä fiktiivisenä luomuksena kuin hänen romaaniensa monia (nais)hahmoja. Nin loi itsestään ja elämästään fiktiota, joka oli jatkuvassa muutoksessa ja liikkeessä. Hän ammensi muihin kirjallisiin tuotoksiinsa aineksia suoraan päiväkirjateksteistään, ja näin ollen elämä, päiväkirja ja fiktio kietoutuivat Ninin kohdalla mielenkiintoisella tavalla yhteen. Eletty elämä siis muuttui moneksi ja sai uusia versioita siitä yhä uudelleen kirjoittamalla.⁴⁹⁷

Nin myös muokkasi ja luki päiväkirjojaan moneen otteeseen, ja näin kuva itsestä ja elämästä sai aina hieman erilaisia muotoja. Nin uskoi, että kirjailija elää lopulta vain kirjoittamiselleen ja on pohjimmiltaan yksin, vaikka hänelle oli myös tärkeää, että ystävät ja elämä eivät jäisi tai muuttuisi pelkästään kirjoitukseksi. Toisaalta julkaisemalla kirjoituksiaan ja saamalla lukijoilta palautetta ja viestejä niitä koskien Nin koki, että hänen ystäväpiirinsä laajeni. Samalla hän iloitsi luottamuksesta, jota kirjoituksillaan lukijoissa herätti, ja sitä kautta syntyneestä yhteyden kokemuksesta maailman kanssa.⁴⁹⁸

Myös Kirstin kohdalla elämä ja päiväkirja kietoutuivat yhteen päiväkirjan kirjoittamisen aloittamisesta lähtien. Muuttuvassa elämässä päiväkirjat olivat jotakin pysyvää, vaikka elämä ja kuva itsestä olivatkin liikkeessä ja saivat erilaisia muotoja päiväkirjan uudelleen lukemisen ja puhtaaksikirjoittamisen avulla. Ninin tavoin Kirsti pystyi saavuttamaan tai ainakin tavoittelemaan yhteyden kokemuksia maailman kanssa kirjoittamisen avulla. Päiväkirjakertomus toimi niin ikään eräänlaisena odotushorizonttina, tai sitä muokkaavana alustana, toistuvan ja monin paikoin

496 Saresma 2004, 91; 2007, 157–158.

497 Almgren 2012, 193–196.

498 Almgren 2012, 200, 202. Uudelleen lukemisesta ja itsensä muokkaamisesta ks. esim. Spacks 2011, passim.

kaavamaisen arjen keskellä, jonka kuvailu oli toisaalta Kirstin päiväkirjakertomuksen ydintä.

Kertomuksia tutkinut Matti Hyvärinen on esittänyt pitkälti yhdysvaltalaisen psykologi Jerome Brunerin ja saksalaisen historioitsija Reinhart Koselleckin ajatuksiin perustuen näkemyksen kokemuksen ja odotuksen välisestä kognitiivisesta dialektiikasta (Koselleck ei kuitenkaan itse puhu kognitiivisesta dialektiikasta), joka on niin kokemuksen, muistin kuin kertomuksenkin taustalla. Brunerin mukaan kertomuksia ohjailevat niin sanotusti jännittyneet ja kanonisoidut odotukset eli kertomuksen taustalla ovat aina odotukset, jotka eivät ole täyttyneet, jolloin kertomukset sovittavat yhteen yllätyksiä eli jotakin yllättävää ja odotettua. Koselleckin mukaan menneiden tapahtumien ymmärtäminen edellyttää sen ymmärtämistä, mikä oli menneiden toimijoiden, tässä tapauksessa Kirstin, odotushorisontti. Tällöin menneisyyden, tulevan ja nykyisen väliset suhteet jäsenyivät nimenomaan odotuksen ja kokemuksen välisessä dialektiikassa.⁴⁹⁹

Näitä ajatuksia soveltaen Kirstin tietoisuus ja kokemus esimerkiksi omasta sairastumisesta saattoivat tehdä niin sanotusta arkisesta unohtumattoman, muistiin kirjoittamisen arvoisen kertomuksen. Niinpä tavallinenkin päivä saattoi olla Kirstille jollakin tavalla yllättävä ja poikkeava, varsinkin kun hänen elämäänsä varjostivat epätietoisuus tulevasta ja erilaiset terveyteen liittyvät ongelmat, jotka muodostivat Kirstin elämään kokemuksen ja odotuksen välisen jännittyneen dialektiikan. Tällöin ihan tavallisesta, yllätyksettömästä päivästä saattoi tulla jotakin sellaista, minkä Kirsti halusi kertoa ja muistaa, eläväisesti, vuosienkin jälkeen sekä tallentaa osaksi historiankirjoitusta. Hyvän ja kuvailevan kirjoitustaitonsa vuoksi Kirsti sai kertomukset myös tuntumaan yleensä mielenkiintoisilta ja eteenpäin kulkevilta.

Päiväkirja toimitti niin ikään tärkeää, elämän mittaista ystävän virkaa etenkin silloin, kun Kirsti koki jääneensä monin tavoin yksin. Mielenkiintoista on kuitenkin miettiä, mitä *olla yksin* lopulta tarkoittaa ja voidaanko ajatella, että ihminen ei ole, ainakaan täysin, yksin, mikäli hänellä on seuranaan esimerkiksi päiväkirjansa ja kirjoituksensa – kirjoittamalla eletty elämä ja sen myötä syntynyt yhteys maailmaan, vaikka kirjoitukset jäisivät yksityisiksi tai ne julkaistaisiin vasta tekijän kuoleman jälkeen.

3.5 Kohti kroonista yksinäisyyttä

Kirstin päiväkirjasarjan yksi kantava teema on yksinäisyys ja sen elämää läpileikkaava kroonistumien. Lopulta se oli jopa hyvin määrittävää, jotakin, mitä elämästä

499 Hyvärinen, luento Turun yliopistossa 24.11.2014b. Ks. lisää Brunerin ajatuksista esim. Bruner 1990, passim ja Koselleckin ajatuksista esim. Koselleck 1979, passim. Koselleckistä ja kokemuksen tutkimuksesta historian tutkimuksen kentällä ks. myös esim. Kivimäki 2019, 17–22.

jäi päiväkirjojen lisäksi jäljelle. Päiväkirjoja tutkinut Miia Vatka näkee, että päiväkirjan kirjoittamisen motiivina voi olla oman kirjallisen ilmaisun harjoittaminen mutta tämän lisäksi myös esimerkiksi juuri yksinäisyyden tunteen loitontaminen.⁵⁰⁰ Niin ikään Kirsi Tuohela kirjoittaa, kuinka päiväkirja tarjoaa dialogin ja hälventää näin yksinäisyyttä.⁵⁰¹

Kirstille päiväkirja muodostui koulun keskeyttämisen jälkeen tärkeäksi kirjoittamisen ja olemassa olon muodoksi mutta myös eräänlaiseksi toveriksi ja puhekumppaniksi, jolle hän sai purkaa ajatuksiaan, kokemuksiaan ja tunteitaan, kärsimystään, yksinäisyyttäänkin. Päiväkirjalle hän kelpasi juuri sellaisena kuin hän oli, vaikka kamppailut esimerkiksi omasta itsestä ja oman paikan löytämisestä maailmassa olivat jatkuvia läpi sivujen. Päiväkirjan kirjoittaminen osoitti Kirstin elämän olevan kuitenkin edelleen merkityksellistä ja arvokasta, sillä kuten Anna Kuusmin kirjoittaa, päiväkirjan kirjoittaja kokee elämänsä olevan tarpeeksi tärkeää ja arvokasta sen muistiin kirjoittamista varten.⁵⁰² Näen, että päiväkirjan kirjoittaminen toimi Kirstille myös toiseen suuntaan, sillä itsessään elämän muistiin kirjoittaminen toi merkitystä ja sisältöä hänen elämäänsä. Hän siis sekä osoitti elämänsä tärkeyden ja arvokkuuden että rakensi elämästään tärkeää ja arvokasta päiväkirj kirjoittamisen avulla. Toisaalta päiväkirjan kirjoittaminen ja päiväkirja erityisenä yksityisen kirjoittamisen muotona tuotti itsessään yksinäisyyttä ja eristäytymistä yksityisyyden tilaan, yksinäisyyteen.⁵⁰³

Kirstin päiväkirj kirjoituksista käy ilmi, kuinka yksinäisyys konkretisoitui monin eri tavoin kuten sanoina, kyynelinä, katseiden poiskääntymisinä kaduilla, kuihtuvina kukkina, kipuina, kaiken synkkyytinä, oman paikan puuttumisena, ihmisten katoamisena, kodin usein tummia sävyjä saavana tunneilmapiirinä, yhteiskunnan rikkinäisyytenä, kosketuksen puutteena, kodittomuuden tunteena (tai konkreettisena kodittomuutena), huutona, joka kantautuu vuosikymmenten päähän päiväkirjojen sivuilta; ”Voi, kun olen yksin!”⁵⁰⁴ Toisaalta se oli tila, joka oli välttämätöntä sille, että päiväkirjan kirjoittaminen, ”runoilu”, tuli mahdolliseksi. Yksinäisyys oli siis suuri ristiriita, jota yksi elämä ei riittänyt ratkomaan. Se oli samalla halua vetäytyä omiin oloihin mutta samalla kaipuuta sinne, minne ei tuntunut olevan pääsyä eli (tasaver-taiseksi) osaksi yhteiskuntaa ja muita.

Yksinäisyyttä on tutkittu viime vuosikymmeninä yhä enemmän esimerkiksi

500 Vatka 2005, 98. Yksinäisyyden kuvauksista ja tunteista sekä yksinäisyyden tunteen karkottamisesta päiväkirjoissa ks. myös esim. Simons 1990, 8–9; Braham 1996, 60–61; Alberti 2019, 104–117; Perämäki 2020, 48, 50, 54, 60–61, 88–89, 102, 109, 113–114, 116, 129, 242; Sjö 2023, passim. Yksinäisyydestä omaelämäkerrallisissa teksteissä ks. myös esim. Jokinen 2005.

501 Tuohela 2020, 159.

502 Makkonen 1993, 374.

503 Kirstin päiväkirjoista ja yksinäisyydestä ks. myös Sjö 2023, johon tämä alaluku pohjautuu.

504 Teräsvuori 65: 15.6.1921, 6230.

psykologiassa ja yhteiskuntatieteissä. Historiantutkimuksessa yksinäisyyden käsittely tunteiden historian kuvauksissa on ollut suhteellisen vähäistä verrattuna muiden tunteiden käsittelyyn.⁵⁰⁵ Yksinäisyyden tutkimuksen painopisteiden vuoksi tutkimuskirjallisuudessa onkin ollut tähän asti usein kognitiivinen painotus. Yksinäisyys on määritelty tällöin ennen kaikkea tietoisuutena merkityksellisten suhteiden puuttumisesta ja toisten ihmisten poissaolosta, ja näin ollen sen hoitaminen on keskittynyt yksilölähtöisyyteen eli yksilön omien asenteiden ja ajattelumallien muokkaamiseen.⁵⁰⁶

Viime aikoina historiantutkijat kuten myös esimerkiksi filosofit ovat kuitenkin olleet yhä enenevässä määrin kiinnostuneita tutkimaan yksinäisyyttä ja sen historiaa sekä filosofiaa. Historiantutkijoiden ja filosofien lisäksi monien eri alojen tutkijat ovat alkaneet tarkastella kognitiivisten ja yksilökeskeisten painotusten sijaan erilaisten historiallisten, yhteiskunnallisten, kulttuuristen, sosiaalisten, materiaalistien, taloudellisten ja poliittisten tekijöiden vaikutuksia yksinäisyyden kokemusten ja tunteiden vuorovaikutuksellisiin prosesseihin sekä yksinäisyyden eri muotoihin. Näin ollen kuva yksinäisyydestä ja sen eri mekanismeista, vaikutuksista ja yhteyksistä on alkanut laajeta.⁵⁰⁷

Päiväkirjat voivat avata mielenkiintoisella ja tärkeällä tavalla yksinäisyyden koettua ja kerrottua kulttuurihistoriaa. Tarkastelenkin tässä alaluvussa lähemmin Kirstin päiväkirjoihin kirjoitettua yksinäisyyttä yhtenä merkittävänä elämänkerronnan ja päiväkirjakertomuksen elementtinä. Ymmärrän yksinäisyyden sekä kompleksisena, erilaisia nyansseja sisältävänä tunteena, jonka kokemukseen, muotoutumiseen ja ilmaisemiseen vaikuttavat historialliset, kulttuuriset ja sosiaaliset kontekstit että maailmassa olemisen tapana, *yksin* tai *itsensä kanssa olemisena*. Lisäksi yksinäisyys voi viitata (merkityksellisten) sosiaalisten yhteyksien puuttumiseen tai tunteeseen niiden puuttumisesta. Yksinäisyys on siis jotakin, joka muokkaantuu relationaalisesti, suhteessa muihin ja ympäröivään maailmaan. Sen kokemuksiin, muotoihin ja määritelmiin vaikuttavat monenlaiset aikaan ja paikkaan liittyvät tekijät, jotka elävät ja liikkuvat moneen eri suuntaan.⁵⁰⁸

Kirsti eli lapsuuttaan ja nuoruuttaan keskellä monenlaisia yhteiskunnallisia, kulttuurisia ja sosiaalisia muutoksia sekä konflikteja. Yhteiskunnan modernisoituminen, sääty-yhteiskunnan murtuminen ja kansalaisyhteiskunnan muodostuminen ja vahvistuminen, kaupungistumisen voimistuminen, teknologian kehittyminen, tyttöjen ja naisten koulutusmahdollisuuksien parantuminen, naisten äänioikeus,

505 Toisaalta esimerkiksi melankolian, erakkouden ja alakulon historiaa on tutkittu ja ne kytkeytyväkin osaltaan yksinäisyyden historiaan.

506 Esim. Alberti 2019, 1–16; Tirkkonen 2019, 185–186. Ks. myös esim. Saari 2016, 21.

507 Esim. Svendsen 2017; Alberti 2019, 1–16 ja passim; Tirkkonen 2019, 185–186 ja passim; Vincent 2020; Barclay, Chalus & Simonton 2023.

508 Ks. esim. Alberti 2019, esim. 5–7, 14.

toisaalta tiukasti istuvat ja ohjailevat sukupuoliroolit, valtion itsenäistyminen ja sisällissota olivat kaikki eräitä merkittäviä tekijöitä, joilla oli vaikutuksia yksilöiden elämäntapaan 1900-luvun alkupuolen Suomessa, niin myös Kirstin. Nämä olivat niin ikään tekijöitä, jotka vaikuttivat osaltaan Kirstin päiväkirjajärjittämiseen sekä hänen yksinäisyyden kokemuksiinsa, joita hän kirjasi päiväkirjansa sivuille. Muutosten ja konfliktien keskellä kokemukset yksinäisyydestä eivät olleet pelkästään yksilöön palautuvia, vaan niillä oli kollektiivinen luonne. Kaikkiaan koko yhteiskunnan tunneilmapiiri vaikutti niin yksilö- kuin yhteisötasolla. Kuten kulttuurihistorioitsija Hanne Koivisto kirjoittaa, esimerkiksi sisällissodan jättämät haavat olivat syvät, ja sodanaikainen tunneilmasto (ja toisaalta toisia vahvasti ulossulkeva hegemoninen tunneyhteisö) vaikuttikin vielä pitkään läpi 1920- ja 1930-lukujen, pidemmällekin. Pelko, väkivalta ja erilaiset vastakkainasettelut olivat läsnä.⁵⁰⁹

Kirsti oli jo nuorena päättänyt, ettei hän menisi koskaan naimisiin ja tämä päätös piti hänen koko loppuelämänsä ajan. Koska ajalle oli leimallista, että naisen ensisijaisina tehtävinä nähtiin edelleen naimisiinmeno sekä lasten hankinta ja kasvatusta, on Kirstin päätös tässä suhteessa mahdollista nähdä jopa eräänlaisena kapinan muotona. Toisaalta Kirsti oli saanut jo pienestä pitäen kuulla viallisuudestaan ja perinnöllisistä taipumuksista tulla mielisairaaksi, eikä hän kokenut olevansa esimerkiksi tästä syystä oikeutettu rakkauteen ja avioliittoon. Myös yhteiskunnan antama viesti tuki vahvasti tätä näkemystä, sillä perinnöllisyyteen ja eugeniikkaan liittyvät käsitykset ja näkökulmat olivat esillä julkisissa keskusteluissa ja yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Esimerkiksi mielisairaajat ja vammaiset ihmiset nähtiin ”uhkana” voimakkaan, itsenäisen valtion ja sen terveiden kansalaisten kehitykselle, ja heidän avioitumistaan ja lisääntymistään ohjailtiin muun muassa lainsäädännön tasolla. Käsitykset ja säädökset vaikuttivat niin ikään yleiseen asenneilmastoon. Nämä käsitykset ohjasivat myös Kirstin näkemyksiä ja kokemuksia omasta positiosta ja mahdollisuuksista toimia kokonaisvaltaisena yhteiskunnan jäsenenä. Toisaalta romanttisen rakkauden ja puolison, ”sen oikea”, löytämisen odotukset ja troopit korostivat Kirstin kokemuksia rakkauden puutteesta ja kasvattivat osaltaan hänen yksinäisyyden kokemuksiaan.⁵¹⁰ Kaikkiaan siis samaan aikaan, kun konventionaaliset ja normatiiviset käsitykset ja odotukset romanssista ja avioliitosta olivat porvarillisessa yhteiskunnassa yleisesti vallallaan, ohjasivat ja säännöstelivät, myös lain puitteissa, eugenistiset näkemykset

509 Koivisto 2016, 13, 24. Sekasorron ja sisällissodan kokemuksista päiväkirjoissa ja esim. Kirstin päiväkirjasitaateista sodan ajalta ks. esim. Nyström ja Donner 2017, passim. Nuoren tytön sisällissodan kuvauksista päiväkirjoissa ks. myös esim. Haanpää 2020, 305–318. Tampereläisten koulutyttöjen kirjoituksia sisällissodasta ks. Junila 2011, 144–168. Sisällissodan muistamisesta ks. esim. Peltonen 2003, passim.

510 Yhteiskunnallisesta ja kulttuurisesta romanttisen parisuhteen ideaalista ja erityisestä sielunkumppanin troopista sekä näiden vaikutuksista ajatuksiin yksinäisyydestä ks. Alberti 2019, 12, 61–82.

sitä, kenellä oli oikeus sallittuun rakkauteen ja avioliittoon.⁵¹¹ Tämä oli väkivaltainen paradoksi, joka niin ikään tuotti esimerkiksi eristäytyneisyyden ja yksinäisyyden kokemuksia.

Vaikka rakkaus näyttäisi olleen monella tapaa tavoittamattomissa, tuntui Kirsti olevan toisinaan hyvinkin täynnä rakkautta toisia ihmisiä ja muita olentoja ja asioita kohtaan kristillisen elämäkatsomuksen mukaisesti. Esimerkiksi 28.1.1919 hän kirjoitti päiväkirjaansa: ”Miten voinkaan rakastaa kukkia – ihmisistä puhumattakaan!”⁵¹² Usko toi hänelle lohdutusta, ja sillä olikin suuri merkitys ja rooli hänen elämässään, monen muun aikalaisen tapaan.⁵¹³ Kirsti kirjoitti, kuinka hänen ohjenuoransa elämässä oli Raamatun mukaisesti: ”Rakasta lähimmäistäsi niinkuin itseäsi”.⁵¹⁴ Päiväkirjoista käy niin ikään ilmi, kuinka hän olisi kyllä halunnut myös levittää ja jakaa rakkauttaan kanssaihmisilleen. Mutta vuosien vieressä ja erilaisten (mieli)sairausten oireiden pahentuessa näyttäisi siltä, kuten kommentit ”tulevaisuudesta” osoittavat, että hän menetti lopulta lähes kaiken toivon ja uskon rakkauteen ja elämään. Puhtaaksikirjoituksen yhteydessä tehty kommentti vuodelta 1937 kertoo, kuinka Kirsti koki olevansa nyt täysin yksin ja ”kaikesta päättäen pelkkä rauniokasa, vailla elämää ja elämänohjeita. Kuivunut puu, jonka juurella kirves on jo kauan ollut”.⁵¹⁵

Kaiken murheen ja surun keskellä Kirstillä oli elämässään toki asioita, joista hän nautti, ja joita hän olisi halunnut myös elääkseen tehdä – ja näin liittyä ympäröivään elämään, olla yhteyksissä muihin. Mutta nämä toimet eivät tuottaneet elantoa, kuten hän kirjoitti päiväkirjaansa. Kirsti mitä ilmeisemmin viittasi tällaisilla kommentteilla kirjoittamiseen. Hän olisi halunnut toimia kirjallisella alalla, mutta sekä hän itse että muut ihmiset eivät uskoneet, esimerkiksi sukupuoleen ja itseluottamukseen liittyvien tekijöiden vuoksi, että hän voisi käyttää kirjallisia kykyjään ammatillisesti ja elättää itseään kirjoittamalla.⁵¹⁶ Nämä uskomukset ja kokemukset tyydyttävien vaihtoehtojen puuttumisesta tulevaisuuden suhteen kasvattivat jatkuvasti kokemuksia kuulumattomuudesta.⁵¹⁷ Tämä johti puolestaan syvempiin eristäytyneisyyden ja yksinäisyyden kokemuksiin. Oma paikka löytyi yhä tiukemmin päiväkirjojen tarjoamasta yksityisestä maailmasta, ja päiväkirjojen avulla Kirsti pyrki kommunikoimaan myös ulkomaailman kanssa. Ajan kuluessa yksinäisyyden kokemukset ja tilat eivät

511 Eugeniikasta ja sen vaikutuksista Suomessa ks. esim. Broberg & Roll-Hansen 2005, passim.

512 Teräsvuori 14: 28.1.1919, 1996.

513 Yli 98 prosenttia Suomessa asuvista henkilöistä kuului kirkkoon vuonna 1917. Suurin osa (98,1 prosenttia) heistä kuului Suomen evankelis-luterilaiseen kirkkoon. *Suomen tilastollinen vuosikirja 1919. Annuaire statistique de Finlande 1919.* <http://www.doria.fi/handle/10024/69235> [viitattu 15.1.2023].

514 Teräsvuori 33: 16.7.1920, 4145.

515 Ibid. Myöhempi kommentti tehty puhtaaksikirjoittamisen yhteydessä 26.3.1937.

516 Ks. myös Sjö 2020, 138–143, 146–149.

517 Kuulumisesta ja kuulumattomuudesta ks. esim. Yuval-Davis 2011, passim.

enää linkittyneet pelkästään lyhytaikaisiin, episodimaisiin elämäntapahtumiin, vaan sitä vastoin yksinäisyys kroonistui.⁵¹⁸ 11.3.1923 päivätyssä merkinnässään hän kirjoitti: ”Minä olen ollut yksin koko ikäni ja tulen olemaan loppuun asti [--].”⁵¹⁹

Kirsti koki, etteivät muut pystyneet täysin ymmärtämään häntä. Samalla näyttäisi siltä, että hän oli itse monesti hyvin ehdoton, vaativa ja suorapuheinen, mikä aiheutti usein erilaisia konflikteja hänen ihmissuhteissaan ja näin ollen torjutuksi tulemista ja yksinäisyyttä. Päiväkirja toimi tässäkin suhteessa monelta osin eräänlaisena lohdullisena elämänmittaisena kumppanina: se täytti ne vaateet, jotka elinikäiseen suhteeseen olivat mahdollisia. Kun muita ei ollut lähellä, se kuunteli, otti vastaan annetun ja toimi itsestä huolehtimisen välineenä.⁵²⁰ Päiväkirjakirjoittaminen tuotti myös merkityksen tunnetta, se oli jokapäiväinen tehtävä, joka piti elämässä kiinni, kirjoittavan minän elävänä.

Yksinäisyyden ja yhteyksien kaipuun ilmentymät ovat nähtävissä ihmisten elämissä myös siinä, miten materiaallinen maailma strukturoituu ja miten esimerkiksi erilaiset esineet kuten tässä päiväkirja toimivat tapoina kommunikoida, ilmaista tunteita ja välttää yksinäisyyttä. Kuten kulttuurihistorioitsija Fay Bound Alberti on tuonut esiin, voivat materiaaliset objektit toimia yksinäisille ihmisille eräänlaisina antropomorfistisina, ihmisille tyypillisiä muotoja ja ominaisuuksia ottavina, tietynlaista lohtua tarjoavina tahoina.⁵²¹ Niin ikään päiväkirja voi ottaa lohtua tuovan ja ystävyyttä tarjoavan muodon. Päiväkirja voi siis olla jokin, jonka kanssa yksinäisyys hälventyy, vaikka samalla se voi toimia toiseen suuntaan; uppoamalla päiväkirjan maailmaan ihminen voi vetäytyä yhä yksinäisempään, muilta varjeltuun, kadotettuunkin maailmaan.

Päiväkirjan kumppanuudesta ja arvosta kertoo esimerkiksi kirjailija Helvi Hämäläisen sanat. Hän kirjoitti 2–4 helmikuuta 1957 päivätyssä päiväkirjamerkinnässään, kuinka yksinäiset ihmiset tarvitsevat joko koiran tai päiväkirjan voidakseen puhua jollekin, hälventääkseen yksinäisyyttä. Hämäläinen hankki itselleen päiväkirjan, sillä koiraa hänellä ei ollut sanojensa mukaan varaa ottaa. Lisäksi hän pohti, liekö koira lainkaan sopiva kaupunkikodissa pidettäväksi.⁵²² Niin ikään Anne Frank (1929–

518 Fay Bound Alberti kirjoittaa, kuinka niin ikään esimerkiksi kirjailija ja runoilija Sylvia Plath (1932–1963) kärsi kroonistuvasta yksinäisyydestä, johon vaikutti esimerkiksi hänen kokemuksensa mielisairaudesta, joten näin ollen sairauden ja yksinäisyyden kokemukset tuottivat toisiaan. Albert tuo esiin, kuinka kaikkiaan Plathin yksinäisyyden kokemukset vaihtelivat, mikä näkyi myös hänen kirjoituksissaan. Yksinäisyyden erilaisien laatuja ja muotojen vuoksi Albertin mukaan on tärkeää tiedostaa ja tutkia, miten aika ja yksinäisyys risteävät, sillä kroonisen ja episodimaisen yksinäisyyden välillä on eroja. Alberti 2019, 42–43.

519 Teräsvuori 122: 11.3.1923, 9419.

520 Päiväkirjoista itsestä ja maailmasta huolehtimisen välineenä ks. esim. Kosonen 2020, 39–54.

521 Alberti 2019, 46.

522 Hämäläinen 1994, 70.

1945), yksi aikamme tunnetuimmista päiväkirj kirjoittajista, kertoi päiväkirjansa ensimmäisessä merkinnässä 12.6.1942, kuinka hän toivoi päiväkirjan toimivan suurena tukena ja tärkeänä uskottuna. Frank toivoi, että pystyisi kertomaan päiväkirjalleen sellaisetkin asiat, joita hän ei ollut voinut kertoa kenellekään muulle.⁵²³

Myös Kirstille päiväkirja toimi lohtuna, tukena, uskottuna, ystävänä sekä jonakin, jonka avulla hän pystyi refleктоimaan ja loitontamaan yksinäisyyden tunnettaan ja tuottamaan merkitystä elämään, sillä kirjoittaminen oli hänelle elämässä kiinnipitävä voima. Toisaalta, voidakseen kirjoittaa, hän tarvitsi yksinäisyyttä, tai vähintäänkin yksin oloa. Paradoksaalisesti päiväkirjan kirjoittaminen tuotti itsessään yksinäisyyttä.

Kaikkiaan yksinäisyydestä alkoi muodostua 1900-luvun kuluessa erilaisten sosioekonomisten muutosten, kiihtyvän kaupungistumisen ja uudenlaisten asumismuotojen vuoksi uudenlaista, modernia yksinäisyyttä, jota on mitattu esimerkiksi yksin asuvien ihmisten lukumäärillä ja perinteisten asumismuotojen muuttumisella. Kulttuurissamme on yleistä käsittää yksinäisyys uhkaavana, jonakin, jota tulisi ennen kaikkea pelätä ja välttää hinnalla millä hyvänsä samaan aikaan, kun merkittävä osa väestöstä kertoo tuntevansa yksinäisyyttä. Yksinäisyys on myös liitetty moniin psykiatrisiin tai fyysisiin sairauksiin. Yksinäisyyteen liittyy siis paljon kärsimystä, mikä on syytä tunnistaa ja ottaa vakavasti, mutta toisaalta yksinäisyyden muodot ja liikkeet voivat olla monimutkaisia ja monen suuntaisia, niin kuin Kirstin päiväkirjakertomuksen avulla on mahdollista hahmottaa. Yksinäisyys voi näin ollen olla siis sekä negatiivista että positiivista, ja kaikkea tältä väliltä. Kuten muun muassa psykologi Clark E. Moustakas on kirjoittanut, yksinäisyyttä ei tulisikaan itsessään käsittää suoraan hyvänä eikä pahana, vaan esimerkiksi eräänlaisena ajattomana ja intensiivisenä tietoisuutena itsestä. Yksinäisyys on näin ollen eräänlainen alku, joka voi laajentaa mahdollisuuksia herkempeään, tietoisempaan ja syvempään kosketukseen oman olemassaolon kanssa, se voi olla niin ikään kertomuksen liikkeelle paneva voima.⁵²⁴ Niin ikään ranskalainen filosofi Michel de Montaigne (1533–1592) kirjoitti jo aikoinaan yksinäisyydestä ja ylisti sen tuomaa riippumattomuutta ja vapautta.⁵²⁵ Päiväkirja voikin toimia myös tässä mielessä yksinäisyyden ja oman itsen välisenä reflektointipintana sekä eräänlaisena mahdollisuuksien tajun laajentamisen välineenä sekä vastakertomusten tuottajana suhteessa suuriin, hegemonisiin kulttuuriin kertomuksiin.

Yksin olemisen ja esimerkiksi omassa rauhassa kirjoittamisen tarpeiden sekä yksinäisyyden, yksin jäämisen, aiheuttamien pelkojen ja kärsimyksen välinen ristiriita oli jatkuvasti läsnä Kirstin päiväkirjakertomuksessa. Hän kaipasi seuraa, ja esimerkiksi ystäväänsä Iristä silloin, kun ei ollut tämän kanssa, mutta toisaalta hän kirjoitti, kuinka ”Ihmisten ilmoilla olen aina tuskassa. Vasta yksinäni olen

523 Frank 2002, 11.

524 Ks. Moustakas 1961, esipuhe. Ks. myös esim. Alberti 2019, 14.

525 Montaigne 1985 (1580–1588), 81. Ks. myös esim. Tuohela 2020, 166.

oma itseni”⁵²⁶ Kirsti tarvitsi yksinäisyyttä niin ikään pystyäkseen kirjoittamaan: ”Minun pitäisi saada kirjoittaa, mutta kun en saa olla yksin, ei siitä tule mitään.”⁵²⁷ Hän ei halunnut muiden tietävän päiväkirjakirjoittamisestaan, vaikka toisaalta luki kirjoituksiaan ääneen esimerkiksi Irikselle ja toisaalta myöhemmin vei itse ensimmäiset päiväkirjansa SKS:n arkistoon, mikä indikoi halua jättää päiväkirjat muiden luettavaksi. Kirsti nautti kuitenkin siitä, että sai olla rauhassa omassa huoneessaan ja kirjoittaa. Kysymykset päiväkirjan ja päiväkirjakirjoittamisen yksityisyydestä ja julkisesta luonteesta vaihtelivat ja olivat siis kompleksiset sekä vaikuttivat omalta osaltaan Kirstin yksinäisyyden kokemuksiin.

Yksinäisyyden lomassa päiväkirjoissa kulkevat mielenkiintoisesti myös monenlaiset kohtaamiset, jotka toisaalta korostavat olemassaolollaan yksinäisyyden kokemuksia ja kuvauksia. Kirstin 1900-luvun alun päiväkirjat ovat oikeastaan täynnä ihmisiä, sillä sivistyneistön elämään kuului vilkas sosiaalinen elämä ja kyläily toisten kotona, vaikka toisaalta Kirsti kirjoitti, että oli onnellinen, ettei heidän perheensä kuulunut varsinaisiin ”seurapiireihin”.⁵²⁸ Sosiaalisella kyläilykulttuurilla on Euroopassa pitkä traditio. Esimerkiksi Suomessa tätä kulttuuria kontrolloivat ja määrivät erilaiset konventiot ja tavat, joita määritti ennen kaikkea kohteliaisuusnormisto. Tavallisesti toisten luona vierailemisesta saatettiin sopia etukäteen, mutta yhtä hyvin kyläilyt saattoivat olla spontaaneja, ja vieraita saattoi käydä useamman kerran päivässä.⁵²⁹

Kirstille oli tärkeää kirjoittaa muistiin perheen sisällä tapahtuneet kyläilyt, ja perheessä oli yleisestikin tapana kertoa toisille päivän aikana tavatuista henkilöistä. Päiväkirjaan tallentuivatkin esimerkiksi kaikkien niiden tuttujen henkilöiden nimet, joita heillä kävi kylässä tai joiden luona he vuorostaan vierailivat. Lisäksi Kirsti kirjasi yleensä muistiin myös heidän nimensä, joita hän muun muassa kävelyillään ja konsertteihin osallistuessaan näki ja tapasi, vaikka hän ei yleensä puhunutkaan näiden tapaamiensa henkilöiden kanssa. Usein ihmiset myös ohittivat Kirstin näkemättä tätä, mikä teki hänen olostaan kurjan ja näkymättömän.⁵³⁰

Kirsti kirjoitti päiväkirjaansa, kuinka oli kaikesta huolimatta monesti iloinen ja kiitollinen siitä, että ihmiset näkivät vaivaa ja kävivät heillä kylässä. Erityisesti hän iloitsi Iriksen kyläilyistä.⁵³¹ Monesti hän kuitenkin kirjoitti, kuinka sosiaalinen kanssakäyminen oli hänelle vaikeaa ja raskastakin, eikä hänen ollut monestikaan helppoa kestää ihmisten läsnäoloa heidän kotonaan. Kirjoitusten mukaan hänellä ei ollut useinkaan voimia tai kykyä toimia hyvänä seurana tai taitavana keskustelijana eli harjoittaa taitoja, joita esimerkiksi ajan nuorilta naisilta odotettiin. Toisinaan hän

526 Teräsvuori 7: 17.4.1918, 1175.

527 Teräsvuori 22: 14.1.1920, 2942.

528 Ks. Teräsvuori 134: 23.7.1923, 10075.

529 Ks. esim. Artukka 2021, passim. Ks. myös esim. Vincent 2020, 72.

530 Ks. esim. Teräsvuori 12: 9.12.1918, 1831; Teräsvuori 39: 7.10.1920, 4823; Teräsvuori 85: 3.1.1922, 7363–7364; Teräsvuori 109: 29.9.1922, 8710–8712.

531 Esim. Teräsvuori 4: 25.10.1917, 765.

häpesi, jos oli ollut mielestään liian iloinen, puhelias ja villiintynyt. Tämä kaikki sai hänet stressaantumaan ja suremaan sitä, ettei pystynyt olemaan tarpeeksi kohtelias tai täyttämään sosiaalisten normien asettamia odotuksia.⁵³²

Kotona oli monesti paljon ihmisiä, ja asukkaitakin oli yleensä useampia, sillä perheenjäsenten lisäksi siellä asuivat vaihtuvat vuokralaiset, kun ylimääräisiä huoneita vuokrattiin esimerkiksi muualta tulleille opiskelijoille. Kuten historioitsija David Vincent kirjoittaa, esimerkiksi kävelyt ulkona, joita Kirstikin lähes päivittäin harrasti, saattoivat merkitä tapaa paeta omaan rauhaan kotona kansoittavien ihmisten keskeltä.⁵³³ Toisinaan uloslähteminen ja esimerkiksi erilaisiin juhllisuuksiin osallistuminen tuntui raskaalta, mutta kuten Kirsti eräidenkin laulujuhlasuunnitelmien kohdalle kirjoitti, halusi hän lähteä muiden mukaan, sillä halusi saada muistoja tulevaisuutta varten – sekä aiheita päiväkirjakertomukseensa.⁵³⁴ Vaikka Kirsti siis oli usein ihmisten keskellä, tunsikin kuitenkin olevansa monesti hyvin yksin. Monet tärkeät ihmissuhteet myös kariutuivat elämän edetessä. Puhtaaksikirjoitusten yhteydessä tekemiensä kommenttien perusteella näin ollen myös fyysisen yksinäisyyden rajapinnat näyttäisivät laajenneen, sillä hakasulkeisiin kirjatut kommentit ”tulevaisuudesta” kertovat usein hylätyn, yksinäisen naisen tarinaa, toisinaan ne lähenevät jopa eräänlaisia hätähuutoja. Esimerkiksi 28.3.1918 päivätyn kirjoituksen yhteydessä olevasta kommentista käy ilmi karu kohtalo: ”[1930 Hattulassa. Olen kuolla ikävään. Hämäläinen perhe ei välitä siitä, että minä sairas täällä yksinäisyydessäni kärsin. Olen kitunut Hämeessä tähän menoon 7 kuukautta.]”⁵³⁵

Kirstin yksinäisyyden tunteet olivat luultavasti alkaneet jo varhaisella iällä. Yksi suuri tekijä monien yhteyksien ja yhteydentunteiden katkeamiselle oli Urpon kuolema vuonna 1911. Veli oli Kirstille tärkeä ja läheinen, ja tämän kuolema oli tragedia, josta niin Kirsti kuin esimerkiksi hänen äitinsä yrittivät selvitä läpi vuosien. Vaikka kuolemasta oli jo useampi vuosi, kun Kirsti aloitti kirjoittaa päiväkirjaa, toistuu kaipaus ja suru veljestä läpi kirjoitusten. Kuolema oli yhtäkkinen elämänmuutos koko perheessä ja tunneilmapiiri varmasti hyvin jännitteinen kaikkien perheenjäsenten välillä. Moni asia rikkoutui, eikä esimerkiksi äiti toipunut koskaan kunnolla menetyksestä.

Äidin suru ilmeni muun muassa niin, että hän lopetti kokonaan pianon soiton Urpon kuoleman jälkeen. Kirsti kaipaa useassa kohtaa kirjoituksiaan äidin soittoa, sitä iloa, joka täytti kodin aina, kun äiti soitti. Äiti oli kuitenkin haudannut soittonsa poikansa mukana ja kodin ilmapiiriä sävytti usein synkkyys. Tässä tapahtuu

532 Ks. esim. Teräsvuori 2: 30.1.1917, 347; Teräsvuori 4: 25.10.1917, 765; Teräsvuori 5: 16.2.1918, 1026; Teräsvuori 14: 20.1.1919, 1963–1964; Teräsvuori 108: 10.9.1922, 8646–8645.

533 Vincent 2020, 34, 69. Yksinäisyyden ja kävelyn välisistä yhteyksistä laajemmin ks. 31–70.

534 Ks. Teräsvuori 127: 12.5.1923, 9711–9713.

535 Teräsvuori 6: 28.3.1918, 1102.

kuitenkin muutos vuonna 1921, kun äiti alkaakin kertomuksen mukaan yhtäkkiä taas kiinnostua pianon soitosta. Koko kertomuksen tunneilmapiiri muuttuu, kun äiti, kymmenen vuoden jälkeen, istuu pianon ääreen, asettaa nuotit nuottilinjalle ja alkaa tapaila nuotteja.⁵³⁶

Toinen suuri elämänmuutos Kirstin nuoruudessa oli koulun keskeyttäminen. Se erotti hänet konkreettisesti monista ikätovereistaan, joten yksinäisyyden fyysiset ja psyykkiset muodot saivat yhä hallitsevimpia muotoja niin eletyssä arjessa kuin päiväkirjan sivuilla. Toisaalta koulun keskeyttäminen oli käänntekevä kohta siinä mielessä, että se oli hetki, jolloin Kirstillä oli vihdoinkin aikaa aloittaa päiväkirjan kirjoittaminen. Tässäkin korostuvat ja risteävät siis yksinäisyyden merkitysten eri puolet. Joka tapauksessa yksinäisyys kroonistui yhä selkeämmin läpi koko Kirstin elämän, ja se värittää kertomusta itsestä ja omasta elämästä, päiväkirjoissa tapahtunutta elämäkerrontaa.

Niin ikään Kirstin erilaiset sairauden oireet ja kokemukset tekivät hänet usein yhä surullisemmaksi ja yksinäisemmäksi, ja kipu sai käpertymään ja eristäytymään tiukemmin omaan maailmaan. Kesällä 1919 hän kirjoitti päiväkirjaansa: ”Olin heikko ja surullinen. Aika on niin pitkä täällä yksinäisyydessä.”⁵³⁷ Yksinäisyys muutti myös ajankokemusta.

Yksinäisyys, kärsimys, kipu ja epätoivo saivat elämän tuntumaan usein synkältä. Synkät sävyt kulminoituivat sanoihin, jotka ilmaisivat halua kuolla. Toisaalta Kirsti myös pelkäsi yksinäisyyttä ja toivoi seuraa: ”[--] [M]iten onneton olen yksin. Niin, onneton! Kyllä minä tänäänkin ajattelin, että kun tulisi joku ihminen luokseni, niin olisi helpompi kestää mielipuolisuuden ja muita tuskia.”⁵³⁸ Kivun, sairauden, yksinäisyyden ja kärsimyksen keskellä päiväkirjat toivat helpotusta ja lohdutusta.

Kipu, kärsimys ja sairaus sekä kuolemaa kohti kurrottavat ajatukset on saatettu yhdistää eri ajoissa ja paikoissa niin ikään naisten toiveisiin löytää yksityisyyttä, yksinäisyyttä ja rauhaa sekä sitä kautta aikaa ja mahdollisuuksia kirjoittaa.⁵³⁹ Patriarkaalisissa yhteiskunnissa naisten toiveet yksityisyydestä ja itsenäisyydestä on saatettu nähdä myös oireina sairaudesta ja hulluudesta.⁵⁴⁰ Niin ikään Kirstille sairastuminen oli osaltaan väylä kirjoittamiselle, sillä hän löysi vihdoinkin sille aikaa keskeytettyään koulun sairastumisen vuoksi. Päiväkirjan kirjoittaminen oli jotakin, josta hän oli haaveillut jo pitkän aikaa, ja hän nautti yleensäkin erilaisten tarinoiden kertomisesta, mutta omille kirjoituksille ei ollut löytynyt aiemmin aikaa muiden velvollisuuksien takia. Mutta jäätyään kotiin ja tehtyään elämässään yleisistä sosi-

536 Ks. esim. Teräsvuori 77: 3.10.1921, 6932; Teräsvuori 78: 6.10.1921, 6945; 7.10.1921, 6947–6948. Yksinäisyyden yhteisistä tunneilmapiireistä ks. esim. Tirkkonen 2019, 188–190.

537 Teräsvuori 17: 22.6.1919, 2296.

538 Teräsvuori 112: 11.11.1922, 8875.

539 Ks. esim. Vincent 2020, 104–111.

540 Ks. esim. Showalter 1985, 134.

aalisista ja kulttuurisista, yhteiskuntaluokalleen sopiviksi katsotuista normeista poikkeavia valintoja koskien esimerkiksi avioliittoa, lasten hankintaa, kouluttautumista ja ”oikean” (palkka)työn tekemistä tai tekemättömyyttä sekä käyttäytyttyään tyttönä ja naisena vasten sosiaalisten koodistojen odotuksia tuomitsivat muut, ja ympäröivä yhteiskunta, hänet lopulta hulluksi.

Toisaalta kotiin jääminen, sairastaminen, eristäytyminen, kasvavat yksinäisyyden tunteet ja päiväkirjan kirjoittaminen sekä päiväkirjakertomuksen luominen olivat kaikki toisiinsa aktiivisesti kytkeytyneitä, ja ne tuottivat toinen toisiaan dialogisessa suhteessa. Näin ollen Kirsti oli myös itse osaltaan vaikuttamassa yksinäisyyteensä ja sen kasvaviin tunteisiin ja olemassa olon verkkoihin. Yksinäisyys oli siis eletty kokemus ja tila, mutta samalla jotakin, mitä hän tuotti päiväkirjajakirjoituksissaan ja kirjoittamisen toiminnallaan.

Kirsti eli lopulta hyvin pitkän elämän, jota määrittivät varsinkin myöhemmässä vaiheessa ennen kaikkea yksinäisyys ja eristäytyneisyys. Päiväkirjoista muodostuikin ehkäpä kaikista tärkein asia hänen elämässään, sillä ne kulkivat hänen mukanaan, osana häntä, elämän loppuun asti.

3.6 Ääniä yksinäisyyden keskeltä

5.1.1923

Mustaa, harmaata, synkkää kaikkialla.

*Yksinäisyyteni oli huutava tänä iltana
itkinkin niin, että siitä ei tahtonut tulla loppua.*

28.1.1923

Oli tyyni, harvinaista tässä kaupungissa.

Tyyni minäkin olin.

Kiersin Kruununhaan katuja.

Niin kauan kuin kuljin vastatuuleen, minulla oli hyvä olla,

Kuitenkin – Ajatukset tahtovat kulkea mollissa.

Elämä ei ole minulle silkkiä

Aurinko jaksaa paistaa – Ja yksin täytyy jaksaa kävellä

mutta mielikuvitukseni maailmassa minulla on seuraa

--

palaan ajassa taaksepäin

18.7.1921

Istun nyt Iriksen kanssa kello 4 aamulla laivan perässä ja ihailen mahtavia maisemia.

Aurinko paistoi

Omenapuut kukkivat, tuuli oli täynnä tuoksuja.

ennen kylpyä luin Irikselle ääneen Ristiinan muistojani

Annoin kurkistaa sisimpääni

”Kirsti, minä pidän sinusta niin!” kuiskasi

Pukeuduin ”keijukaisleninkiini”, ja Iris pani valkean puvun päälleen.

Olimme iloisia ja vallattomia.

Taivaanranta oli hurmaavan loistelas. Tyyni. Teki mieli tanssia

Iris soitti paljon kaunista,

ja huvitti minua tanssimalla ”Gripenbergiä” –

olin kumman iloinen. Piti lähteä juoksemaan pitkin tietä ja hyppiä

Iris kävi uimassa, ja minä istuin sillä aikaa entisellä tutulla haaveilukalliolla.

Kävimme Kaivopuiston valleilla

Nautin. Mutta ei niin, että olisin unohtanut koko maailman

Niin paljon minä vielä pidän sinusta,

Iris rukka

29.5.1923

tätä kirjoittaessani on taas myöhäinen ilta. On tapahtunut paljon.

Nyt olen kaikesta päättäen pelkkä rauniokasa,

Kuivunut puu, jonka juurella kirves on jo kauan ollut.

Olen ihan yksin Iriksen tuloon asti

Illalla olin vielä enemmän yksin ja läksin

uudestaan maailman ääriin.

*Minä olen niin kömpelö enkä minä osaa mitään puhua vieraiden seurassa
yksinäisyys painaa ystävienkin parissa
Teki mieli huutaa ja rähistä
Iris, jos olisit luonani! Otin lääkkeeni. En voi olla yksin.*

*Olen haikea ja surullinen, vihaan ja rakastan, säälin ja inhoan, kaikkea yhtä haavaa
Olen mielestäni aina liika näkyvä ihmisten seurassa – En osaa edes istua koudussa.
Kunpa voisi olla näkymätön!
Yksinäisyys kammotti minua*

*Ulkona oli valoisampaa kuin kuluneina päivinä, mutta minun sisässäni on musta tullut
entistä mustemmaksi.
Kuljin yksin Aleksanterinkatua.
ihmiset katuvierillä puhelivat eivätkä huomanneetkaan, että vieressä kulki suru, mustassa
puvussa
Silmäni punaiset ja turvoksissa.
Istu ja pala!*

*[1930 – minä sairas täällä yksinäisyydessäni kärsin]
Onhan minulla kuitenkin yksi hyvä ystävä
ja se on minun ”Runoelmani”.*

Tämän luvun ja sitä koskevan runon kirjoittaminen on ollut tunteiden vuoristorataa, aivan kuten elämä ja kirjoittaminen, päiväkirjakertomuksen mukaan, olivat Kirstille. Kuten Kirstin päiväkirjojen pohjalta muodostamastani runosta ilmenee, korostuivat kirjoituksissa erilaiset tunnekuvasot ja -ilmapiirit. Ajallisuus, ajan prosessimaisuus ja toisaalta tiettyyn aikaan kiinnittyvät ja kiinnittävät ilmaisut sekä määreet ovat jälleen oleellinen osa Kirstin kirjoituksia kuten myös niiden pohjalta muodostamaani runoa. Ilmaisut kuten *palaan ajassa taaksepäin, istun nyt Iriksen kanssa kello 4 aamulla laivan perässä ja tätä kirjoittaessani on taas myöhäinen ilta* kertovat ajan liikkeestä ja siitä, kuinka aika muuttuu materiaksi siitä kirjoittaessa ja kerrottaessa, siitä tulee tiedon tuottamisen ja välittämisen tapa. Ajallisuuteen liittyvät kysymykset ovat laajenneet ja kurottaneet yhä uusiin kerrostumiin runoista muodostetuissa, sanoja ja musiikkia yhdistävissä spoken word -teoksissa, niin myös tämän luvun teoksen kohdalla. Runojen ja musiikin yhdistäminen on tehnyt ikään kuin näkyvämmäksi ja ruumiillisemmaksi eri aikojen ja ajallisuuksien väliset tasot ja prosessit sekä aikatasojen välisen, jatkuvan liikkeen. Kun puhumme menneestä, puhumme siitä aina tästä hetkestä käsin, mutta toisaalta voimme myös tavoittaa tuota mennyttä tai ainakin jotakin siitä, tuoda mennyttä näkyväksi ja olevaksi tähän päivään, eri keinoin.

Kuten edellä oleva runo herättää yhä vahvemmin havainnoimaan, ovat päiväkirjojen keskiöön nousseet erityisesti suhde Irikseen ja toisaalta syvät yksinäisyyden kokemukset, melankolia ja voimakkaat epätoivon tunteet sekä eräänlaiset, suoratin avunhuudot mustan uumenista. Teoksessa nämä aiheet ja teemat vuorottelevat ja risteävät, jolloin ystävyys – tai ylipäättään ihmisten välisten suhteiden – ja yksinäisyyden väliset vaihtuvat rytmit kertovat jotakin oleellista esimerkiksi niistä kaikista ajatuksista, havainnoista ja tunteista, joita kerrottuihin kokemuksiin ja tässä luvussa käsittelemiini teemoihin ja kysymyksiin liittyy.⁵⁴¹ Tunteet, aistit ja havainnot sekä niihin kytkeytyvät värikoodit merkkäavat kohtia, joista muodostuu keskeisiä elämästä kertomisen elementtejä. Ne esiintyvät fragmentaarisina väläyksinä, mutta muodostavat rytmillisesti ja kielellisesti jatkuvan, eri kerroksia yhdistelevän kuvan elämästä.

Runon tunnelma on aluksi laahaava, jopa löntystelevä. Vastatuuli konkretisoi kulkemisen raskautta, mutta toisaalta se on tila, joka herättää hyvän olon tunteita. Maisemaa verhoaa aurinko, joka jaksaa paistaa, vaikka kulkijalle elämä näyttäytyy sen tummissa, harmaissa sävyissä. Yksinäisyys saa jopa persoonallisen muodon, se on jotakin, joka ei lähde pois, se kulkee vierellä, se on huutava. Imaginaarisella tasolla jossakin on kuitenkin ystävä ja jotakin niin kaunista, että se saa sanat yhtäkkiä laukkaamaan. Tanssiasteleet korostavat kevyttä tunnelmaa, nautintoa, nuoruuden vallattomuutta. Idyllinen maisema omenapuineen ja keijukaisleninkeineen kertoo toivosta ja ilosta, kaivatusta yhteenkuuluvuudesta, mutta seuraavassa hetkessä eteen astuu rauniokasa, jonka ilo ja riemu ovat kuihtuneet kuivien juurien mukana.

Tunteet vellovat eri kerroksissa, ne kaivautuvat syvyydestä kohti pintaa, pääsevät valloilleen, levittäytyvät yhtä aikaa eri suuntiin. Rytmii, epätoivo, tihenee, ja sanat muodostavat ristiriidan, jossa puhuja on samaan aikaan näkyvämpi kuin ehkä koskaan aikaisemmin, kuin käsin kosketeltava, sekä yhtä lailla näkymätön, toisten katseilta katoava kulkija, jonka päälle sovitetaan mustaa surun pukua. Eräänlainen jälkinäytös kertoo, kuinka lopulta kirjoittajan ja runon puhujan ympäröivää tilaa näyttää hallitsevan ennen kaikkea yksinäisyys, jota hän myös tarvitsi pystyäksensä ”olemaan itsensä” ja ennen kaikkea pystyäksensä kirjoittamaan. Päiväkirjan yksityisen luonteen vuoksi kirjoittaminen tapahtui poissa muiden katseilta, vaikka halu kurottaa tekstin ulkopuoliseen, julkiseen maailmaan käy niin ikään teoksesta ilmi. Kirjoittaminen tuotti kuitenkin itsessään yksinäisyyttä, ja toisaalta kirjoittaja saattoi jäädä kirjoittamisen, kertomuksen ja yksinäisyyden vangiksi. Lopulta, kuten runojen puhuja ilmaisee, yksi hyvä ystävä, muiden kaikutessa, säilyi elämässä vierellä; päiväkirja. Yksinäisyys oli siis surullista, kivuliasta ja julmaa mutta samalla myös poeettisen herkkää.

541 Rytmistä ja esim. rytmin materiaalisuudesta, emotionaalis-sosiaalisesta luonteesta ja vastavuoroisuuden toiminnasta runoudessa ks. esim. Kainulainen 2011, 10–22 ja passim.

Runo ja siitä muodostettu spoken word -teos ovat jälleen syventäneet käsityksiäni siitä, kuinka tunteista kirjoittaminen ja niiden nimeäminen sekä ääneen lausuminen ovat kokonaisvaltaisia, tiedollisruumiillisia kokemuksia ja tekoja. Toisen (kirjoitettuja) tunteista tulee tavallaan myös minun tunteitani, tai ainakin voin yrittää kokea jotakin toisen tunteista niistä lukemalla ja niitä ääneen muille esittämällä. Tunteet tulevat eloisiksi ja ruumiilliseksi esimerkiksi liikkeen kautta, jota runossa kuvaillaan kävelyn, tanssin ja juoksun keinoin. Kiinnostavaa on, kuinka Edith Stein havainnollistaa samankaltaisuuksien tavoittelemista ja sitä kautta tiedon saavuttamista esimerkiksi juuri kävelyn avulla. Steinin mukaan voimme tarkkailla toisen kävelyä ja siihen liittyviä ominaisuuksia sekä eläytyä havaitsemiimme ominaisuuksiin, tuntee ne ruumiillisesti. Liikkeen avulla, oli se sitten kuviteltua tai suoraan havainnoitua, voimme siis muodostaa jonkinlaista eloisaa yhteyttä niin ruumiin kuin tunteen tasolla, saada tietoa tunteista ja kokemuksista. Maailmassa oleminen on tavallaan jatkuvassa liikkeessä olemista, ja liikkeen avulla voimme olla suhteessa toisiimme.⁵⁴²

Steinilaisen empatiakäsitystä soveltaen olen siis päässyt yhä lähemmäs tietoa toisesta, menneestä elämästä, kun olen pyrkinyt kokonaisvaltaisesti eläytymään sekä kokemaan tunteita ja liikettä, joista toinen on kirjoittanut ja jotka ovat puolestaan minua, tutkijaa / runojen esittäjää monitasoisesti liikuttaneet.⁵⁴³ Yhteyttä ja eläytymistä ovat vahvistaneet liikkeen ja rytmin avulla välitetyt tunteet esimerkiksi ilosta, surusta, kipuilusta ja yksinäisyydestä. Toisaalta olen myös jatkuvasti pyrkinyt olemaan tietoinen siitä, että tunteet ja niiden ilmaisu ovat historiallisia, ja esimerkiksi tunteista kirjoittaminen on saattanut liittyä erilaisiin retorisiin ja tyyllisiin, (kauno) kirjallisiin keinoihin. Yhtäältä eri motiivit ja keinot ovat mitä todennäköisemmin sekoittuneet. Olen myös pyrkinyt jatkuvasti reflektoimaan sitä, kuinka toisen kohtaaminen tulisi tapahtua aina hänen omilla ehdoillaan, jolloin toisesta kirjoittaminen ja toisen tuottaman aineiston käyttäminen sanataiteen materiaalina on ollut jatkuvaa tasapainottelua kriittisyyden, eläytymisen ja empaattisuuden kesken.⁵⁴⁴

Olen pyrkinyt havainnoimaan ja analysoimaan sanataiteen avulla, millaisia tunteita esimerkiksi juuri muodostamieni runojen ja spoken word -teosten tekeminen ja toisaalta niiden yhä uudelleen lukeminen sekä ääneen esittäminen niin itselleni kuin muille, kokevalle, havainnoivalle yleisölle eri yhteyksissä ja tapahtumissa on herättänyt ja muodostanut. Lisäksi olen pyrkinyt jatkuvasti ja yhä uudelleen havainnoimaan, missä kohtaa ruumistani nuo tunteet ovat konkreettisesti tuntuneet. Olen pohtinut, miten tämä tieto on ollut yhteydessä tekemiini tulkintoihin ja miten se on syventänyt

542 Stein 1917, 77–78. Ks. myös esim. Manning (2009, 13–17), joka kirjoittaa liikkeen ja mm. tanssin avulla saavutetusta relationaalisesta, ruumiillisesta yhteydestä. Ks. myös esim. Vauhkonen 2022, 15–16.

543 Tekstin ja runojen tavasta ja voimasta liikuttaa sekä vaikuttaa ruumiillisesti ks. myös esim. Kainulainen 2011, 10–22 ja passim.

544 Toisen kohtaamisesta tämän omilla ehdoilla elämästä kirjoittaessa ja kertoessa ks. esim. Leskelä-Kärki 2006, 633–636; 2017. Ks. myös esim. Autti 2010, 47–48.

sekä laajentanut ajatteluani. Olen siis tutkinut ja havainnoinut tekstien, niin Kirstin kirjoittamien päiväkirjatekstien kuin niistä muodostamieni runotekstien, performatiivisuutta ja sitä, miten ne ovat vaikuttaneet ja liikuttaneet, aikaansaaneet tunteita.⁵⁴⁵

Olen toisinaan pyytänyt niin ikään kuuntelijoita kertomaan, millaisia havaintoja he ovat tehneet; mitä runot ovat mahdollisesti kuulijoille kertoneet ja millaisia ajatuksia, havaintoja ja tunteita ne ovat heissä herättäneet. Yksi ehkä tärkeimmistä havainnoista on ollut se, että lähes poikkeuksetta runot ovat herättäneet kuulijoissa (siltä osin kuin he ovat minulle ajatuksiaan ja tunteitaan jakaneet joko yhteisissä tai kahdenkeskisissä keskusteluissa) voimakkaita, usein surullisia ja melankolissävyytteisiä tunteita. He ovat tunnistanee, itseni lailla, tytön ja nuoren naisen, joka on kärsinyt monenlaisista esimerkiksi yksinäisyyteen, väärinymmärretyksi tulemiseen, kuulumattomuuteen ja sairauden erilaisiin kokemuksiin liittyvistä tunteista ja tekijöistä. Esiin on piirtynyt elänyt, kokeva hahmo, kirjoittava minä, jonka maailmassa oloa on määrittänyt kynän ja ruumiin yhteys, päiväkirjojen kokoinen elämä. Tunteita herättävien teemojen ja kirjoitusten lisäksi huomio on kuitenkin kiinnittynyt sanoihin, jotka piirtyvät kauniisti paperille tai sointuvat ääneen lausuttuina; kyseessä oli henkilö, joka osasi kirjoittaa, sanoittaa elämää, jättää jäljen, elämän sanoihin, sanat elämään.

Niin ikään huomioida siitä, kuinka kuulijat ovat usein tavoittaneet juuri tutkimukselleni oleellisia asioita ja sen, mistä runoissa kerrotaan, vaikka eivät olisivatkaan ymmärtäneet täysin (tai ollenkaan) niiden kieltä, suomea, ovat olleet äärimmäisen tärkeitä.⁵⁴⁶ Tällöin juuri taide on tuonut esiin sanojen, rytmin, materian ja liikkeen merkitystä ja monikerroksisuutta; kielen ruumiillistuuessa teokset ovat tavoittaneet jotakin sellaista, jota en ehkä olisi muuten voinut aineistosta välittää, saada tietooni, saattaa toisten tietoon. Voimakkaat tunnekokemukset ja affektit ovat olleet eräitä tiedon jakamisen väyliä.

Teokset ovat olleet ikään kuin auki maailmaan, ne ovat muodostaneet välillemme sidoksia, joiden avulla olemme voineet olleet yhteydessä läpi aika- ja kielimuurien. Toki kyseessä on ollut aina tulkinta, niin itseni kuin yleisön tapauksessa, mikä on tärkeää ottaa huomioon. Toistuessaan samankaltaiset huomioida ja tulkinnat ovat kuitenkin ikään kuin vahvistaneet tekemiäni tulkintoja ja muodostamaani tietoa, jota olen päiväkirjoista tavoitellut. Ne ovat omalta osaltaan vahvistaneet huomioita keskeisistä teemoista, tunteista ja kirjoittamisen ja kertomisen tavoista sekä siitä, miten tunteilla ja affekteilla on valtaa liikuttaa ja tuottaa tietoa. Kaikkiaan erilaiset, aluksi jäsentymättömätkin tunteet ja niille avautuminen ovat muotoutuneet tavaksi tuottaa

545 Ks. myös esim. Saresma 2020, 207–208.

546 Osan runoista on käänntänyt englanniksi Varpu Nurmi. Ennen Nurmen tekemiä hienoja käänntöksiä esitin kuitenkin teoksia ilman minkäänlaisia käänntöksiä myös sellaiselle yleisölle, joka ei ymmärtänyt suomen kieltä. Myöhemmin olen esittänyt teoksia niin, että olen laittanut samalla käänntöksen nähtäville, mikäli sellainen on runosta olemassa.

tietoa autoteorian mukaisesti, kun olen yhdistänyt empiriaan teoriaa, filosofiaa, konteksteja, empatiaa ja eläytymistä sekä tarkastellut niitä myös kriittisesti.⁵⁴⁷ Taiteesta ja sen tekemisestä on siis muotoutunut tapa ajatella.

Olen tässä luvussa tarkastellut erityisesti päiväkirjoissa kirjoitettuja ja esiintyviä tunteita ja sitä, miten ne toimivat osana, ja toisaalta jatkuvasti muokkasivat, Kirstin päiväkirjakertomusta. Olen tarkastellut päiväkirjalajiin ja -kirjoittamiseen liittyviä konventioita sekä sitä, miten ne ovat olleet yhteydessä erilaisiin aikakauden käsityksiin, normeihin ja odotuksiin. Päiväkirjakertomus muodostui jatkuvasti suhteessa toisiin ihmisiin ja ympäristöön. Kertomuksessa korostuvatkin monin tavoin problemattiset perhe- ja muut ihmissuhteet, tai niiden poissaolot. Toisaalta kirjoittajaa ohjasivat erilaiset kirjoittamisen konventiot, mallit ja traditiot. Hän sekoitti erilaisia tyylejä ja muotoja keskenään, päiväkirjalajille ja elämäkerronnalle tyypilliseen tapaan, ja muodosti sitä kautta kertomusta eletystä elämästä ja kirjoitetusta minästä. Päiväkirjasta muodostui tärkeä ystävä ja puhekumppani, mutta kirjoituksissa korostuvat niin ikään erilaiset romanssiin, romantiikkaan ja rakkauteen kurottavat konventiot, kuviot sekä niihin liittyvät odotukset ja pettymykset. Kiinnostavasti erityisesti muutamit (konventionaaliseen) romantiikkaan kurottavat kuvaukset sekä ystävyysuhteet, jotka muodostavat teokseen merkittäviä juonikuvioita ja jotka vertautuvat aikansa kirjallisiin esimerkkeihin, nousevat erityisesti esiin. Etenkin Iriksen kanssa Kirstin elämä näyttäytyi toisinaan myös kevyeltä ja tyttökirjamaisen vauhdikkaalta, mikä toi kontrastia muuten monin tavoin raskassävytteisiin kirjoituksiin. Iris olikin yksi Kirstin elämän ja päiväkirjasarjan ensimmäisen, nuoruutta koskevan osan keskushenkilöistä. Lopulta kuitenkin kroonistuva yksinäisyys oli sekä elämää että päiväkirjakertomusta monin tavoin määrittävä tekijä.

547 Ks. myös esim. Fournier 2021, 270–272.

4 Sairauden sanat, kipeä ruumis

4.1 Koettu ja kirjoitettu kipu ja sairaus

Ei se mitään hauskaa ole, kun päätä kivistää, niskaan koskee, selkää pakottaa ja paleltaa, kädet ovat jääkylmät, silmiin koskee niin etteivät ne pysy auki, ja kun vielä jalat ovat yhtenä kolotusmuhennoksena, jääkylminä; lisäksi vielä nälkä ja jano sekä rakkula kielessä. Kun vielä kaiken ylläluetteleman ympäri kiedotaan äidin moitteet, saarnat ja muut semmoiset, niin ei ehkä ole ihme, vaikka olisi vähän itkettänytkin. Mutta ei minulla ole enää varaa heikontaa silmiäni itkulla ja siksi on koetettava taistella sitä vastaan kaikin mahdollisin keinoin. – Kyllä vain surettaa, kun jalat tahtovat kaataa.⁵⁴⁸

Tämä Kirstin 28.8.1918 päivätty merkintä kertoo, kuinka erilaiset kivut ja kivun tunteet sekä kivun eletyt kokemukset olivat Kirstin elämässä moninaiset: ne olivat ruumista ja koko elämää sekä niiden pintoja jatkuvasti muokkaavia.⁵⁴⁹ Ne olivat myös oleellisessa osassa koko päiväkirjakertomusta, sillä niin kokonaisvaltaisessa roolissa kipu ja sairauden erilaiset kuvaukset Kirstin elämässä olivat. Särkyjä, kipuja ja tuskaa oli jos jonkinlaista, ja kuten kommentista käy ilmi, purkautui kurja olotila monesti itkun muodossa. Vaikka Kirsti yritti taistella kyyneleitä vastaan ja säästää silmiään,

548 Teräsvuori 10: 28.8.1918, 1535–1536.

549 Kipua on kuvattu yleisesti usein tunteeksi tai aistimukseksi, kuten Joseph Cowan on tuonut esiin. Cowan 1968, 15. Kuten Sara Ahmed huomauttaa, kyseessä on ”tietysti aivan omanalaisensa tunne”, joka ei ole palautettavissa pelkästään ruumiilliseen vahingoittumiseen tai aistimukseen. Kokemus kivusta sisältää kaikkinsa erilaisia tunnetilojen ja aistimusten monimutkaisia assosiaatioita. Ahmed onkin kiinnostunut pohtimaan ennen kaikkea sitä, mitä kivun tunne tekee. Hän kirjoittaa, kuinka kivun affektiivisuudella on keskeinen rooli siinä, miten ruumis muokkaantuu sekä elettyinä olentona että materiaalisesti. Ahmed 2018, 35–36. Lucy Bending puolestaan huomauttaa, kuinka kipu aina johtuu jostakin, vaikka se ei suuntautuisi mihinkään, ja tähän jostakin johtumiseen sisältyy aina selittämistä, kertomista ja määrittämistä, jotka itsessään toimivat kivun kohteina. Bending 2000, 86.

paljastavat ”tulevaisuudesta” tehdyt kommentit, kuinka silmät olivat kuitenkin kaikesta huolimatta huonontuneet.⁵⁵⁰ Esimerkiksi itkeminen ja siitä kirjoittaminen olivat materiaalisielellisiä, ruumiin pintoja muodostavia ja merkkejä tekoja.

Lähtökohtanani tässä luvussa on, ruumiillisuutta ja sairautta tutkinutta Arthur W. Frankia lainatakseni, että se, mitä tapahtuu ihmisen ruumiille, tapahtuu myös hänen elämälleen, joten eletyn ja koetun elämän ruumissanat voivat piirtyä päiväkirjan sivuille ja muodostua osaksi itsestä kertomisen kehystä.⁵⁵¹ Omaelämäkerrallisuutta ja elämäkerrontaa tutkineet Sidonie Smith ja Julia Watson ovat niin ikään korostaneet, kuinka ruumis on omaelämäkerrallisen tiedon paikka, sillä muisti on ruumiillista. Koska omaelämäkerralliset kirjoittajat ovat ruumiillisia subjekteja, on elämäkerronta, tai kertomus elämästä, mahdollista nähdä heidän mukaansa ruumiillistuneen tiedon paikkana eli ”tekstipintana, johon ihmisen kokemus on kaiverrettu” ja johon ihmisen ruumiillistiedollinen elämä on tallentunut ja muodostunut.⁵⁵² Myös Kirstin päiväkirjoissa ruumiillisuus ja ruumiin materiaalisuus kirjoittautuvat eksplisiittisesti esiin etenkin sairauden ja erilaisten kipujen kokemuksissa ja kuvauksissa, vaikka toki ruumiillisuus ja ruumiillistiedollinen ovat alati olemassa Kirstin elämäkerronnassa, omaelämäkerrallisen minän tekstipintaan kaiverrettuina.

Ruumiillisuutta ja (ruumiin) materiaalisuutta on pyritty pohtimaan etenkin viime vuosikymmeninä uusin tavoin, vaikka toki ruumiillisuuteen ja ruumiin materiaalisuuteen liittyvillä näkemyksillä on esimerkiksi länsimaisen filosofian traditiossa ja etenkin feministifilosofien ajattelussa sekä näkemyksissä jo pidempi historia.⁵⁵³ Oma/elämäkertatutkimuksessa kysymystä omaelämäkerrallisen minän eletystä, koetusta ja kirjoitetusta ruumiista ja ruumiillisuudesta on lähestytty esimerkiksi

550 Ks. esim. Teräsvuori 7: 18.4.1918, 1179.

551 Frank 1991, 13.

552 Smith & Watson 2010, 49. Tällainen käsitys omaelämäkerrallisesta ruumiista ja ruumiillistuneesta tiedon paikasta pohjautuu vahvasti esimerkiksi filosofi Elizabeth Grosz:n näkemyksiin, ja siinä on jälkiä myös muun muassa Kafkan, Nietschen, Foucaultin, Lacanin, Deleuzen ja Guattarin ajattelusta. Esim. Grosz 1993, 188, 196, 200–201; 1994, v, xii. Ks. myös esim. Kurvet-Käosaar 2006, 41. Esim. Sara Ahmed on puhunut niin ikään yksilöiden ja kollektiivisten ruumiiden ”pinnoista”, joita etenkin tunteet ja tunteet muokkaavat. Ahmed 2018, 9, 13, 21 ja passim. Ks. myös esim. Asdal & Jordheim 2018, 56–74.

553 Ks. esim. Alaimo & Hekman 2008, passim; Coole & Frost 2010, passim; Leppänen et al. 2014, 249–256; Fielding & Olkowski 2017, passim. Esimerkiksi sukupuolentutkimukselle ruumiillisuus ja ruumiin materiaalisuus ovat olleet eräitä ydinkysymyksiä, ja ne ovat liittyneet kysymyksiin muun muassa siitä, miten sukupuolta ja ruumista on määritelty. Ks. Leppänen et al. 2014, 249–250. Toisaalta filosofisessa traditiossa etenkin feministisellä fenomenologialla on ollut suuri vaikutus siihen, että ruumiillisuuden filosofiasta on alettu ylipäättään käydä enenevissä määrin keskustelua. Ks. esim. Olkowski 2017, 4. Esimerkiksi sellaiset feministifilosofit kuten Elizabeth Grosz, Sara Ahmed ja Rosi Braidotti ovat olleet merkittävässä osassa 1900- ja 2000-luvun taitteessa käytyä ruumiillisuutta ja ruumiin materiaalisuutta koskevia keskusteluja.

muistin ja tiedon tuottamisen paikkojen näkökulmista.⁵⁵⁴ Niin ikään subjektiuden ja sen muodostamisen ehtojen tutkiminen ovat olleet keskeisessä roolissa omaelämäkerrallisen minän ruumiillisuutta koskevaa, etenkin 1900- ja 2000-lukujen taitteessa nousutta uudenlaista kriittistä ajattelua. Kulttuuristen, sosiaalisten, historiallisten ja diskursiivisten kontekstien muodostamien, dynaamisten ja erilaisiin valtasuhteisiin liittyvien verkostojen risteyskohdissa tarjottujen ruumiillisen subjektientiteetin mahdollisuuksien tarkasteleminen on perustunut tällöin erityisesti jälkistrukturalistiseen ja feministiseen ajattelutraditioon. Asetelma on tuottanut mahdollisuuksia lukea esimerkiksi naisten omaelämäkertoja ja omaelämäkerrallisia kirjoituksia kuten päiväkirjoja materiaalina, jossa ruumiilla ja ruumiillisuudella on nähty olevan tärkeä paikka merkitysten ja (feminiinisen) subjektiuden muokkaajina.⁵⁵⁵

Fenomenologinen näkökulma on puolestaan korostanut esimerkiksi ruumiin ja ruumiillisuuden intersubjektiiutta sekä tilanteisuutta. Esimerkiksi Maurice Merleau-Pontyn ja Simone de Beauvoirin filosofiset lähestymistavat, joita myöhemmät 1900-luvun lopun ja 2000-luvun alun filosofit ovat jatkaneet, ovat olleet merkittäviä ruumiin ja ruumiillisuuden tutkimuksen näkökulmista. Ne ovat tarjonneet myös esimerkiksi historian tutkimuksellisesti kiinnostavia teoreettisia lähestymistapoja omaelämäkerrallisen minän (sukupuolittuneeseen) ruumiilliselettyyn kokemukseen ja sen tarkastelemiseen osana ympäröivien ilmiöiden ja olosuhteiden mahdollisuuksia sekä elettyä maailmaa.⁵⁵⁶ Toisaalta viime vuosina erityisesti uusmaterialistisista teorioista inspiroituneet tutkimukset ovat käsitelleet ruumiillisuutta ja materiaalisuutta eräänlaisina yhteentulemisen kompositioina ja prosesseina.⁵⁵⁷

Yhtäältä taas esimerkiksi feministinen fenomenologia on nostanut etenkin viime vuosina tärkeäksi tehtäväksi määrittellä ruumiillisen subjektin, subjektiuden ja toimijuuden käsitteitä uudelleen osana ihmisen olevaisuutta ja temporaalitulallista maailmaa. Tällöin ruumiillisen subjektin ja toimijuuden nähdään muodostuvan ja muokkaantuvan ennen kaikkea suhteissa toisiin ihmisruumissubjekteihin, muihin

554 Ks. esim. Eakin 1999, xi; Smith & Watson 2010, 49–54.

555 Ks. esim. Smith 1994, 267, 270; Kurvet-Käosaar 2006, 8, 41 ja passim. Kurvet-Käosaar on tutkinut väitöskirjassaan ruumiillista subjektiutta ja feminiinisen ruumiin representatioita Virginia Woolfin, Aino Kallaksen ja Anaïs Ninin päiväkirjoissa. Kurvet-Käosaar (2006, 40) tuo väitöskirjassaan esiin, kuinka omaelämäkertatutkimus ei ollut aiemmin juurikaan käsitellyt kysymyksiä ruumiin roolista omaelämäkerrallisen, tekstuaalisen minän muodostamisen prosesseissa. Ruumiillisuudesta on sittemmin muodostunut 2000-luvun alun kuluessa yksi keskeinen teoreettis-metodologinen käsite esimerkiksi juuri oma/elämäkertatutkimuksessa.

556 Ks. esim. Jalava 2005, 24–28. Suomessa esim. filosofi Sara Heinämaa on tehnyt merkittävää tutkimusta Merleau-Pontyn ja Beauvoirin ruumiinfenomenologiaa koskien. Ks. esim. Heinämaa 1996, passim; 2010, 99–117.

557 Ks. esim. Braidotti 2022, passim. Historiantutkimuksen, ruumiillisuuden ja uusmaterialismin välisyydestä ks. esim. Salmela 2017, passim. Elämäkerronnan, uusmaterialismin ja ruumiin välisistä kysymyksistä ks. esim. Joutseno 2021, passim.

olevaisiin ja ympäröivään materiaaliseen, elettyyn maailmaan, maailmassa, jossa ihmiset elävät niin ikään historiallisina ja sosiaalisina olentoina yhdessä muiden (myös muunlaisten) kanssa, ei keskipisteenä.⁵⁵⁸ Nämä kaikki näkökulmat ovat esimerkiksi juuri elämäkerronnan kentällä kiinnostavia käsitteellisiä tapoja tarkastella erilaisten (vasta)kertomusten muodostumista ja toimintaa osana elettyä ja kerrottua elämää, kertomusta elämästä.

Kuten kulttuurintutkija Sara Ahmed on todennut, ovat sairaus⁵⁵⁹ ja erilaiset kivun⁵⁶⁰ kokemukset ja tuntemukset yleensä kohtia, jolloin ihminen tulee erityisen tietoiseksi materiaalisesta ruumiistaan ja ruumiillisista ääriviivoistaan. Toisaalta hän kirjoittaa, kuinka etenkin kosketukset erilaisiin objekteihin ja toisiin ihmisiin antavat ruumiille muodon, pinnat ja rajat – osana toisten jättämiä vaikutuksia ja reaktiota.⁵⁶¹ Niin ikään kivun historiaa tutkinut Roselyne Rey toteaa, kuinka juuri iho muodostaa rajan itsen ja maailman välille, jolloin ihminen altistuu ihossaan monenlaisille vaikutelmille, kontakteille ja reaktioille, joista voi tulla tietoiseksi esimerkiksi juuri kivun kautta.⁵⁶²

Kirstin ruumiillisuus sai muodon ja rajat kosketuksissa päiväkirjaobjektiin, joka niin ikään sisälsi ruumiissanat, tekstipinnan, jolle ruumis muodostui. Toisaalta esimerkiksi kosketukset toisten ihmisten kanssa, erilaiset aistimus-, tunne-, ja ajatteluvaikutukset, kiertoliikkeet ja reaktiot sekä niistä kertominen materiaalistivat ruumispinnan ja tekivät ruumiin yhä läsnä olevammaksi niin päiväkirjojen sivuilla

558 Ks. esim. Fielding 2017, viii–ix, xvi–xvii.

559 Käsitän tässä sairauden (*illness*) määritelmän Arthur Kleinmanin mukaisesti erilaisten oireiden ja kärsimyksen eleyiksi kokemuksiksi, jotka niin ikään viittaavat siihen, miten sairas henkilö itse, hänen perheensä tai laajempi sosiaalinen ympäristö, elävät oireiden kanssa, osana sairautta ja sen muokkaamaa (ruumiillisesta materiaalista) maailmaa ja käsitystä siitä. Kleinman 2020, 1–6. Sairauden kulttuuriset ja sosiaaliset ulottuvuudet ja merkitykset osana yksilöllistä ja yhteisesti jaettavaa ovat ajassa ja paikassa muuttuvia. Sairausten merkityksistä ks. esim. Kleinman 2020, 6–8. Esim. Marjo Kaartinen kirjoittaa, kuinka sairaus on aina myös kulttuurinen ilmiö. Kaartinen 2002a, 179 ja passim.

560 Esim. Kaartinen kirjoittaa erityisesti 1600- ja 1700-luvun naisten kirjeissä ja päiväkirjoissa kirjoitettuja kokemuksia sairaudesta ja ruumiista koskevassa tutkimuksessaan, kuinka kipu on tällaisessa asetelmassa keskeinen avainsana. Kaartinen 2002a, 178–179.

561 Ahmed 2018, 9, 16, 18–19, 21, 34, 36–37, 38–41, 46. Esimerkiksi kivun kokemuksen voimistuminen on läheisessä suhteessa siihen, miten Judith Butler kuvaa materialisointumista eli pysyvyyden, pinnan ja rajan vaikutusta. Ks. Butler 1993, 9. Ruumiit saavat siis materiaalsen muotonsa kipuaistimusten ja -kokemusten voimistumisessa, ja tällä tavoin tuottuvat myös pysyvyyden, rajojen ja pintojen vaikutukset. Ks. myös Ahmed 2018, 37. Ruumiista ja sen poissaolosta sekä läsnäolosta kirjoittanut Drew Leder puolestaan esittää, kuinka juuri kipu saa ruumiin monesti käpertymään itseensä. Mielihyvä sitä vastoin avaa hänen mukaansa ruumiin toisille ruumiille. Leder 1990, 4, 74–75. Toisaalta, kuten Ahmed huomauttaa, joihinkin ruumiillisista pintojen (myös objektien pintojen) vuorovaikutuskohtaamiin sisältyy toisinaan myös törmäyksiä. Ahmed 2018, 46.

562 Rey 1995, 5.

kirjoitetuissa sanoissa kuin itse päiväkirjaobjektissa. Lopulta päiväkirjasta itsestään tuli ikään kuin kirjoitetun elämän ruumiillistuma, jolloin myös esimerkiksi subjekti/objekti dikotomia hälvenee. Kirjoitettu ja koettu kipu, sairaus ja ruumiillisuus kietoutuvatkin Kirstin päiväkirjoissa tavalla, joka avaa mahdollisuuksia tarkastella kirjoitettua, elettyä ruumisminää relationaalisesti, intentionaalisessa suhteessa niin päiväkirjaobjekti/subjektiin että ympäröivään, sosiaaliseen ja materiaaliseen maailmaan. Sairaus ja sairastamisen kokemukset vaikuttivat niin ikään ajan kokemuksiin sekä käsityksiin menneestä, nykyisestä ja tulevasta.⁵⁶³

Kuten todettua, kipu ja erinäiset sairauden kokemukset olivat siis monella tavalla läsnä Kirstin jokapäiväisessä elämässä ja näin ollen myös hänen päiväkirjojensa sivuilla yhtenä oleellisena osana itsestä ja elämästä kertomisen temaattista kehystä ja muotoa. Kuten Ritva Hapuli kirjoittaa, on sairaudesta ja sairastamisesta kertovista teoksista muotoutunut eräs omaelämäkerrallisuuden alalaji, ja niin ikään Kirsti kirjoittautui päiväkirjoillaan osaksi tätä erilaisista sairauksista ja sen tuntemuksista muodostunutta lajia.⁵⁶⁴ Päiväkirjoissa esimerkiksi sairastamiseen liittyvä kipu tuli todeksi niin psyykkisesti kuin ruumiillisesti ja materiaalisesti – kaikki toisiinsa kietoutuen ja toisiaan tuottaen. Kirjoitettuna paperille se sai uudenlaisia muotoja. Toisaalta, kuten kipua ja kivun ruumiillisuutta tutkinut Elaine Scarry tuo esiin, ruumiillinen kipu saattaa myös vastustaa tai jopa pirstoa ja tuhota kieltä sekä tapoja kommunikoida siitä.⁵⁶⁵ Toisinaan kipu siis ikään kuin lipsi kielen ulottumattomiin, mikä ilmeni esimerkiksi itkuna ennen, tai kokonaan ilman, kielellistä ilmaisua, vaikka itkukin sai päiväkirjoissa usein kirjoitetun eli kielellisen muodon. Kuten Ahmed toteaa, ”kipua koskevilla väitteillä on oltava yhteys siihen, mitä kipu tekee sitä kokeville ruumiille”, joten kivun kuvaaminen ja siitä kertominen tulevat mahdollisiksi.⁵⁶⁶ Näin ollen kivun toiminnalla ja ”kielellä” on yhteys siihen, miten kipua ja sairauksia lähestytään, selitetään ja hoidetaan.

Kirstin päiväkirj kirjoittamisen ajankohtaan kytkeytyvän aikakauden mukaisten käsitysten mukaan mieli, sielu ja ruumis nähtiin usein toisistaan erillisinä (mieli on toisaalta saatettu nähdä joko osana sielua tai siitä erillisenä) tekijöinä ja komponentteina, ja näin myös kipua ja muita sairauden tuntemuksia, oireita ja ilmentymiä etsittiin, selitettiin ja hoidettiin käsitysten mukaisesti.⁵⁶⁷ Sairaudet erotettiin monesti

563 Ks. myös esim. Hapuli 2020, 170.

564 Hapuli 2020, 169. Ks. myös esim. Tuohela 2015a, 195 ja passim; 2015b, 219–229; myös esim. 2019, 77–102. Elämäkerronnasta ja sairaudesta ks. myös esim. Frank 1995, passim; Rapport & Wainwright 2006, passim; Jurecic 2012, passim; Couser 2016, 95–100; Kleinman 2020, passim.

565 Scarry 1985, 4–5.

566 Ahmed 2018, 34.

567 Länsimaisessa kehyksessä ruumiin ja mielen/sielun jako on perustunut esimerkiksi platoniseen traditioon, kristilliseen teologiaan ja Descartesin valistuskauden filosofian perintöön. Nämä näkemykset ja traditiot muokkasivat niin ikään myöhempiä käsityksiä muun muassa omaelämäkerrallisesta ruumiista ja ruumiillisuudesta. Esim. Smith

psykkisiin ja somaattisiin, sielun/mielen ja ruumiin sairauksiin, toisaalta oireiksi ja syiksi monenlaisille sairauksille katsottiin olevan, ajasta ja paikasta riippuvien painotuksien, niin psyykkiset, somaattiset kuin ympäristöön sekä perinnöllisyyteen liittyvät tekijät. Niin ikään terveydenhoidollisessa mielessä ruumiiseen ja mieleen kohdistuneet hoitokeinot usein yhdistyivät ja limittyivät, ja esimerkiksi mielisairauksien hoitoon saatettiin käyttää muun muassa kääreitä ja kylpyhoitoja.⁵⁶⁸ Toisaalta etenkin 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun mittaan tapahtuneet muutokset esimerkiksi tieteen ja teknologian sekä erilaisten kulttuuristen ja yhteiskunnallisten näkemysten parissa muovasivat monia käsityksiä erilaisten sielunilmiöiden, ruumiillisen hyvinvoinnin ja tieteellisen tiedon välisistä kysymyksistä.⁵⁶⁹

Nykykäsitysten mukaisesti ruumis ja mieli ovat erottamattomia, ja ne ovat ymmärrettävissä vain toistensa kautta. Esimerkiksi ruumiillinen kipu ja mielen järkkäminen ovat sairauden kaksi eri puolta, jotka ilmenevät sekä rinnakkain että limittäin.⁵⁷⁰ Kirsti Tuohela kirjoittaa, kuinka esimerkiksi mielisairaudesta kokemukseen liittyy usein fyysisiä oireita, jotka lisäävät sairauden tunnetta. Ne voivat ilmetä muun muassa kipuna, särkyinä ja viiltoina ruumiissa sekä väsymyksenä, unettomuutena ja ruokahaluttomuutena – kaikki oireita, joista myös Kirsti kirjoitustensa mukaan kärsi. Tällöin henkinen, sosiaalisissa ja kulttuurisissa puhetoissa merkityksiä saava kokemus sairaudesta yhdistyy ruumiin materiaalisuuteen ja sen tuntemuksiin. Näin kokemukset sairaudesta, kivusta ja tuskasta liittyvät osaksi konkreettisia, sosiaaliseen ja kulttuuriseen ympäristöönsä paikantuvia tilanteita, joissa sairautta koskevat kirjoitukset syntyvät.⁵⁷¹

Kirstin koettu ja kirjoitettu kipu kietoutui usein syviin tuskan ja kärsimyksen

1993, 18; Neuman 1994, 293. Ks. myös esim. Kurvet-Käosaar 2006, 40. Mieli/ruumis-dikotomia on perinteisesti ollut hyvin sukupuolittunut, jolloin naiset on identifioitu etenkin jälkimmäiseen, kulttuurisesti usein negatiivisesti koodattuun kategoriaan. Historiallisesti omaelämäkerrallisesti kirjoittavien naisten on tullut ikään kuin irrottautua ruumiillisesta minästä kohti ruumiin ulkopuolisia kokemuksia saavuttaakseen minkäänlaista omaelämäkerrallista auktoriteettia. Toisaalta samaan aikaan sosiaalisiin normeihin vahvasti perustuneet odotukset esimerkiksi naisruumiin lisääntymis- ja hoivatoimista ovat määrittäneet naiseuden ja ruumiillisuuden keskinäisiä kategoriaita sekä käsityksiä ruumiillisista samaistumispaikoista. Smith 1994, 272. Ks. myös esim. Kurvet-Käosaar 2006, 40–41. Myös esim. Ahmed 2018, 11, 13.

568 Ks. esim. Pietikäinen 2020, passim; myös esim. Hirvonen 2014, passim; Ahlbeck et al. 2015a; passim; Shorter 2019 (1997), passim. Toisaalta Kirsti itse oli kesällä 1921 kylälästyntä kylpyihin ja kommentoi päiväkirjassaan: ”Ei minua paranneta kylvyillä silloin kun sielu on sairas”, ja erotti näin, ajalle tyyppillisesti, mielen/sielun ja ruumiin terveyden toisistaan. Teräsvuori 71: 28.7.1921, 6578. Kirsti jatkoi kirjoitustaan kommentoimalla, kuinka hänen sielunsa on sairas heti, kun hänen äitinsä alkaa puhua hänelle ”vastenmielisistä asioista”.

569 Esim. Harmainen 2021, 32–33.

570 Ks. esim. Haavisto 2011, 66.

571 Ks. esim. Tuohela 2008, 58, 66.

tunteisiin. Päiväkirjan kertoja kurottikin kokonaisvaltaisen kipunsa kohti lukijaa, elämää, päiväkirjan ensimmäisiltä sivuilta lähtien, kietoen sen synkkään epätoivon, jopa kuoleman halun tematiikkaan: ”Voi, miten monta kertaa toivoin kuolevani! Ja vielä useammin toivoin, etten olisi syntynytkään!”⁵⁷² Nämä paperilta kimpoavat huudahdukset kertovat syvästä kivusta, joka manifestoitui vihaksi ja suruksi olemassaolon perustuksia kohtaan, haluksi kuolla tai paremminkin toiveeksi siitä, ettei olisi koskaan syntynytkään. Samalla sanat levittävät kirjoitusten ylle tuskan, kärsimyksen ja epätoivon harson, joka ei antanut periksi elämän myötä. Toisaalta juuri kirjoittaminen, tummien sävyjen kuorruttamana, saattoi toimia yhteytenä itse elämään. Niin kauan kuin kirjoittaja kirjoitti ja kynä tuotti sanoja paperille, niin kauan myös kertoja, ja omaelämäkerrallinen ruumiillismateriaalinen minä, oli elossa. Yhtäältä niin kauan kuin kertoja ja tässä samalla päiväkirjakertomuksen päähenkilö oli elossa, niin kauan myös kertomus elämästä, samoin kuin tarinan juoni, etenivät.⁵⁷³ Elämä oli näin ollen kirjoittamisessa läsnä, siihen kietoutuneena, kirjoittajan ja kertojan kuolemaan ja syntymättömyyteen liittyvistä toiveista huolimatta. Päiväkirjakirjoittamisesta tuli näin samalla ikään kuin kärsimyksen taidetta. Toisaalta juuri päiväkirja ja päiväkirjakirjoittaminen tuottivat elämää.

Kirstin halu kirjoittaa merkitsi halua elää, vaikka kuolemaan kurottavat kirjoitukset olivat samalla läsnä. Traagisena estetiikkana tai sentimentaalisenä retoriikkana ja kirjallisena tyylikeinona kuolemaa ja tuhoutumista syleilevät sävyt saattoivat

572 Teräsvuori 1: johdanto, 1. Masennuksesta, väsymyksestä, kivusta, synkkydestä, oman terveyden heikkenemisestä ja halusta kuolla on kirjoitettu monien muidenkin suomalaisten päiväkirjoissa. Ks. esim. Vatka 2005, 106, 110.

573 Tätä päiväkirjakertomuksen päähenkilön elossapysymistä on mielenkiintoista tarkastella suhteessa esimerkiksi aikakautensa tyttökirjallisuuteen. Tyttökirjoja tutkinut Päivi Lappalainen on huomauttanut, kuinka esimerkiksi sekä kotimaisille että ulkomaisille tyttökirjoille on ominaista, sairauden ja tapaturmien motiiveista ja niiden kuvausten yleisyydestä huolimatta, että niiden päähenkilöt eivät kuole. Päähenkilöiden kuolema merkitsisi tarinan juonen loppumista, joten eloonjäämisellä on oma juonitekniinen syynsä. Toisaalta joidenkin teosten kohdalla, joissa on monta päähenkilöä kuten esimerkiksi *Little Women* -teoksessa yhden kuollessa (*Little Women* -teoksen kohdalla Beth) muut jatkavat tarinaa. Päähenkilön eloonjääminen on myös keino pitää häneen mahdollisesti samaistuva lukija tarpeeksi etäällä kuolemasta. Lappalainen 2015, 89. Sen sijaan sivuhenkilön kuolema tarjoaa teoksissa monenlaisia mahdollisuuksia ymmärtää kuolemaa ja omaa suhdetta siihen. Roberta Seelinger Trites painottaakin kuoleman merkitystä nuortenkirjallisuudessa, johon tyttökirjallisuuskin voidaan laskea, piirteenä, jolla on oma, lajin muusta kirjallisuudesta erottava merkityksensä. Nuortenkirjallisuudessa kuolema merkitsee Tritesin mukaan kypsymistä, kun päähenkilö hyväksyy sen, että on itse olento, joka on matkalla kohti kuolemaa ja että kuolevaisuus on luonteeltaan ikuista. Lastenkirjallisuudessa kuolema sitä vastoin symboloi vanhemmista eroamista, ja aikuisten kirjoissa puolestaan kuolema ja sen käsittely on niin moninaista, ettei sen käsittelylle ole mahdollista havaita mitään kaavaa. Toisaalta kuolema kytkeytyy Tritesin mukaan nuortenkirjoissa myös seksuaalisuuteen. Hän viittaa kristilliseen traditioon ja siihen, kuinka sen mukaisesti Aatamista ja Eevasta tuli seksuaalisia olentoja vasta kuolevaisiksi muuttumisen jälkeen. Trites 2000, 118–119. Ks. myös Lappalainen 2015, 89.

olla myös osa jo aiemmin käsittelemiäni, muun muassa romantiikan ja toisaalta dekadentin ajatuksia yhdistelevien eurooppalaisten kirjallisten ja kulttuuristen suuntausten mukaisia, tai niitä jäljitteleviä, konventioita. Toisaalta sentimentaalinen oli toiminut jo 1700-luvun lopulta yleismääreenä kirjallisuudelle, joka erittelee tunteita ja pyrki vetoamaan niihin. Tyylinä ja retorisenä keinona se oli oleellinen osa myös esimerkiksi *journal intime* - tai romanttisen päiväkirjamuodon mukaista traditiota, joten tällainen tunteisiin vetoava, esimerkiksi juuri kuolemaan kurottava, retoriikka oli niin ikään oleellinen osa päiväkirjajoittamisen konventioita.

Lisäksi kuolemaan ja kuoleman toiveisiin sekä kirjallisiin esityksen tapoihin liittyen on kiinnostavaa, että myöhäiskeskiajalta peräisin oleva *ars moriendi* (kuolemisen taito) eli kuolemaa ja sen kohtaamista jäsentänyt, ritualistinen kristillinen kuolemisen oppi tai taito, esiintyi aiemmin omana kirjallisena genrenään. Kuitenkin modernisoituvassa yhteiskunnassa esimerkiksi uskonnollisuuden uudenlaiset, erityisesti protestanttisuuden muodot muuttivat osittain kuoleman ja kuolemaan suhtautumisen tapoja ja etäännyttivät omalta osaltaan kuolevien ja elävien maailmaa toisistaan.⁵⁷⁴ Toisaalta uskonnon ja uskonnollisuuden monimuotoistuminen 1800-luvun kuluessa ja 1900-luvulle tultaessa saattoi merkitä jälleen uudenlaisia keinoja kanavoida, käsitellä ja kohdata kuolemaan liittyviä kysymyksiä.⁵⁷⁵

Erityisen kiinnostavaa Kirstin päiväkirjoissa esiintyvään kuolemaan ja kuoleman haluun liittyvään retoriikkaan liittyen on, että juuri kuoleva nainen kuului kiinteästi esimerkiksi 1800-luvun ja vuosisadan vaihteen kirjallisuuden ja kuvataiteen kuvaan, kuten Suomen ensimmäisiä naisten kirjoittamia romaaneja naiseuden määrittelijöinä tutkinut Kati Launis kirjoittaa. Tämä ilmenee, etenkin kirjallisuudessa, myös 1900-luvun puolella. Erityisesti nuoren naisen kuolemasta muodostui muun muassa Emma Boveryn, Anna Kareninan ja Alma Karellin kaltaisten kirjallisuuden henkilöahmojen myötä jopa taiteen pakkomielle. Launis tuo esiin, kuinka vuosisadan vaihteen kuvataiteen naisikonografiaa ja kuolevan naisen kuvaa tutkineen Bram Dijkstran mukaan kyse oli ilmiöstä, jota hän kutsuu naisen invalidismin kultiksi. Naisiin liitetystä heikkoudesta tuli kultti, jota tuotettiin monissa heikkouden kuvissa kuten sairaissa, nukkuviissa, toipilaissa, makaavissa, kuolevissa ja kuolleissa naishahmoissa. Mytologia tuotti osaltaan kuvaa, jonka mukaisesti todelliset naiset olivat heikkoja, sairaita ja avuttomia. Heikkouden kultilla ei ollut syytä pysähtyä sairauteen, vaan sen teki täydelliseksi kuolema, joka vei naisen uhrautuvuuden kuvitelman ja puhtauden loppuun asti.⁵⁷⁶

574 Ks. esim. Kallionsivu 2016, 36–38. Modernisoituvista kuolemakulttuureista ks. myös esim. Haverinen & Pajari 2019.

575 Ks. esim. Leskelä-Kärki & Harmainen 2021b.

576 Dijkstra 1986, 25–36; Launis 2005, 198–199. Tutta Palin tuo esiin, kuinka tämä tunnettu näkemys ei kuitenkaan kohdannut täysin esimerkiksi pohjoismaista ja siihen niveltävää suomalaista kuvakulttuuria. Palin 2015, 85. Naisellisen heikkouden ihannointi oli niin ikään ristiriidassa esimerkiksi Suomessa vallinneen luterilaisen työnteon eetoksen

Launis kuvaa, kuinka hänen tutkimissaan romaaneissa tämä naisen invalidismin kultti on selkeästi esillä, ja kuoleva nainen, johon liittyy sairauden, heikkouden ja alakulon tuntoja, on yksi toistuvimmista naiskuvista. Kuten Launis huomauttaa, samalla, kun Suomessa varhaiset naiskirjailijat kirjoittivat naishahmon kuolemaan liittyviä juonikuvioita, hyödynsivät he tätä hyvin suosittua ja konventionaalista juonta. Toisaalta kuolema itsessään oli aihe, joka oli elämässä muutenkin monin tavoin läsnä, jolloin kuoleman yleisyys myös romaaneissa (ja esimerkiksi päiväkirjoissa) tulee ymmärrettäväksi. Joka tapauksessa väistämättömään tuhoon kulkeneen juonikuvion ohella niin ikään avioitumisjuoni oli kuulunut esimerkiksi 1700-luvun konventionaalisimpiin juonikuvioihin. Juonet ja niiden suosio jatkoivat kulkuaan 1800-luvulla ja vielä 1900-luvullakin, vaikka samaan aikaan konventiot alkoivat myös murtua. Toisaalta konventionaalisimpia ratkaisuja oli kierretty jo aiemminkin. Lisäksi kuolema merkitsi kristillisessä kuvastossa ja maailmankuvassa toivoa paremmasta elämästä, ja esimerkiksi romantiikan aikakauden kirjallisuus ja kuvataide kuvasivat kuolemaa myös ystävällisenä ja sovittelevana, jopa kauniina, rakastavana olentona. Romaaneissa onkin kirjoitettu niin ikään kuoleman kaipuusta ja kuolemasta ystävänä, pelastajanakin. Ideaalirealistisen estetiikan mukaisten vaatimusten mukaan, jolloin romaaneille vaadittiin selkeää loppua, sekä kuolema että avioliitto toimivat selkeinä sulkeutumina.⁵⁷⁷

Niin ikään Kirsti liittyi päiväkirjakertomuksellaan osaksi pitkää kuoleman ja sairauden kulttia sekä elämän ja kuoleman välisiä kysymyksiä käsitteleviä aiheita, ja toisinaan hän pyrki myös murtamaan konventioita. Esimerkiksi näiden elämän ja kuoleman halujen välimaastossa liikkumisen lisäksi kirjoittaminen oli, kuten todettua, päiväkirjakirjurille muiden funktioiden rinnalla olennainen tapa jäsentää elettyä ja koettua kipua sekä erityisesti juuri sairauden kokemuksia, joihin liittyi niin ikään heikkouden ja alakulon tuntemuksia. Toisaalta yksilöllinen, koettu ja kirjoitettu kipu ja sairaus olivat sidoksissa yleiseen ja yhteisesti jaettuun sekä ympäröivään kulttuuriin, joten yksityinen ja yleinen olivat sekä vuorovaikutuksessa että tuottivat toisiaan.⁵⁷⁸

Kuten siis kirjallisuudessa yleisestikin, on kivun ja sairastamisen kokemuksia

kanssa, kuten olen tuonut esiin.

577 Launis 2005, 199–201.

578 Kivusta ja tuskasta modernisoituvassa Suomessa 1870-luvulta 1940-luvulle sekä yksilön että yhteisen, jaetun ja kulttuurisen näkökulmista ks. esim. Ahlbeck et al. 2015a. *Kipupisteissä*-teos muistuttaa lukijaa muun muassa siitä, kuinka sairautta ei ole aina nähty vain kielteisenä asiana ja kuinka kipu ja sairaus voivat olla paljon muutakin kuin vain esimerkiksi lääketieteellisten toimenpiteiden tarvetta tai bio- ja lääketiedettä. Sairaus ei ole aina uhka tai kipua tuottava asia, vaan joskus se voi olla myös positiivinen osa itseä ja minuutta. Lisäksi sairastaminen voi kuulua niin tiedon kuin tunteen maailmaan. Eri-laiset aineistot ja esimerkiksi kirjoittamisen lajit ovat vaikuttaneet, ja vaikuttavat, siihen, miten sairautta on kuvattu ja miten siitä on kirjoitettu eri aikoina ja eri paikoissa. Ibid.

ja ilmentymiä kirjoitettu päiväkirjojen sivuille läpi lajin historian.⁵⁷⁹ Esimerkiksi kirjailija, runoilija ja päiväkirjakirjoittaja Saima Harmaja (1913–1937) kuvasi kolmetoistavuotiaana koulutyttönä päiväkirjalleen, Maijalle, murtuneen ja kipsatun pohjeluun tuottamaa kipua. Saima kirjoitti, kuinka kipu oli ”helvetillistä” ja tuntui kuin jalan ympärillä olisi ollut ”tuliset pihdit, jotka leveinä puristivat sitä milloin enemmän, milloin vähemmän”.⁵⁸⁰ Kipu ja murtunut jalka eristivät Saiman yksinäisyyteen, mutta toisaalta hän kirjoitti, kuinka sairastaminen toimi myös opetuksena kunnioittaa paremmin omaa terveyttä. Lisäksi se tarjosi Saiman mukaan hänelle mahdollisuuden jalostaa omaa luonnetta, joten sairastamisella oli Saiman elämässä ja päiväkirjakirjoituksessa myös didaktisia merkityksiä, esimerkiksi varhaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden tavoin.⁵⁸¹

Myös Kirsti oli sanojensa mukaan murtanut lapsuudessaan jalkansa, ja tapaus tuotti hänelle edelleen kipua. Murtumisen johdosta hänen kävelynsä ei ollut myöskään enää palautunut täysin ennalleen. Kirsti kirjoitti useaan otteeseen, kuinka esimerkiksi hänen veljensä Armo arvosteli ja pilkkasi hänen ”rumaa” kävelyään ja ”isoja jalkojaan”.⁵⁸² Eräänkin kerran, kuten Kirsti kirjoitti, Armo oli alkanut Aleksanterinkadulla matkia Kirstin kävelyä hyvin rumalla tavalla, mikä oli ollut Kirstistä hirveää. Tämän ikävän tapahtuman kuvauksen yhteydessä hän kirjoitti hakasulkeiden sisään, kuinka ”Tuo matkiminen on aina koskenut minuun kovasti; sillä enhän voi mitään sille, että jalkani kerran meni poikki ja jäi vialliseksi”.⁵⁸³

Jalan murtumisen tuottamien kipujen lisäksi Kirsti kirjoitti päiväkirjaansa lähes joka päivä kaikenlaisista muista kivuista, säryistä ja tuskista. Kirsti valitti ”huonouttaan” esimerkiksi äidilleen ja tunsi olevansa usein ”aivan kuitti, kun koski joka paikkaan ja vähän muuanne lisäksi”.⁵⁸⁴ Kipua, tuskaa ja kärsimystä tuottivat kirjoitusten mukaan esimerkiksi vatsakipu, jota hän nimitti usein kivuksi umpisuolella (lisäksi ”Oikeassa suolikuopassa on oma kipunsa, joka sekin muuttaa paikkaa. [--] Ja vasemmassa suolikuopassa on oma vaivansa”⁵⁸⁵), päänsärky (tai ”päänkivistys”, johon hoitokeinona Kirsti käytti muun muassa punaista päänauhaa: ”[1950. Sitä käytin, kun päänkivistys vaivasi.]”⁵⁸⁶), kuukautiset (joita hän ei suoraan kirjoituksissaan nimennyt vaan puhui aina ”sairaudesta” tai ”sairastamisesta”), reumatismi,

579 Ks. esim. Kaartinen 2002a, passim; 2020, 61, 62–63, 64–65, 69; Tuohela 2008, passim; 2020, passim; Sämskilähti 2011, 229–235; Hapuli 2020, passim; Kosonen 2020, esim. 48, 50–52; Kuismen 2020, 125; Sjö 2020, passim.

580 Harmaja 1939, 136. Ks. myös esim. Ahlbeck et al. 2015b, 7.

581 Harmaja 1939, 137. Ks. myös esim. Ahlbeck et al. 2015b, 7.

582 Ks. esim. Teräsvuori 15: 1.3.1919, 2072.

583 Teräsvuori 15: 23.3.1919, 2101.

584 Teräsvuori 78: 11.10.1921, 6970.

585 Teräsvuori 110: 16.10.1922, 8764.

586 Teräsvuori 47: 19.12.1920, 5214.

sydän, noidannuoli, kylmyys, vähäverisyys, migreeni, heikkous, väsymys ja ennen kaikkea – ajalle tyypillisesti – huonot ja heikot hermot.⁵⁸⁷

Esimerkiksi 6.6.1922 päivätyssä merkinnässä moninaiset kivut ovat jälleen läsnä aamusta alkaen:

Kello 8.20 nousin, mutta missä kunnossa? Joo, vaivaisena. Noidannuoli laajalla alueella. En voinut taivuttaa päätäni, en nostaa käsivarsia ylös, en voinut tehdä paljon mitään liikkeitä. Minulla on nyt kissannahka selässä. Tukka ei ole vielä kammattu. Se mahtaa olla vaikea tehtävä.⁵⁸⁸

Kirstin mainitsemaa kissannahkaa on käytetty niin Suomessa kuin esimerkiksi Keski-Euroopassa erilaisten vaatekappaleiden kuten huivien, kaulusten, käsipuuhiukien ja takkien tekoon sekä parannuskeinona esimerkiksi juuri noidannuoleen, mahakipuihin ja vilustumiseen sekä erityisesti reumaan.⁵⁸⁹

Kiinnostavasti edellä esitetyssä lainauksessa toistuu myös tukkamotiivi, joka esiintyy päiväkirjoissa monenlaisissa eri yhteyksissä kuten esimerkiksi Irikseen, Ruthiin ja äitiin liittyvissä tapahtumakuvauksissa. Tukkamotiivi on ollut jo pitkään usein toistuva kulttuurinen konventio ja topos taiteen eri kentillä, joten se perustelee paikkansa niin ikään Kirstin päiväkirjateoksen ja sitä kuljettavan kerronnan yhtenä tärkeänä elementtinä. Myös esimerkiksi kristillisessä traditiossa ja kristinuskon kaanoniin liittyvissä tekstikokoelmissa hiukset on nähty ja määritelty naisten hunnuksi ja hiuksettomuus puolestaan häpeälliseksi.⁵⁹⁰ Hiuksiin liittyvä tapakulttuuri on siis ollut yhteydessä naisten asemaa, säädyllisyyttä ja kontrollointia ilmentäviin valta-asetelmiin ja niitä koskeviin neuvotteluihin. Niin ikään tässä mielessä hiusten ja elämän yhteys Kirstin päiväkirjakertomuksessa on ilmeinen, sillä uskonnollinen ja hengellinen kokemusmaailma oli häntä ympäröivässä maailmassa läsnä, ja uskonnollisuudella ja uskolla oli yhä suuri vaikutus ihmisen arvoihin ja maailmankuvaan

587 Ks. esim. Teräsvuori 1: 9.9.1916, 35.

588 Teräsvuori 100: 6.6.1922, 8199.

589 Ks. esim. Keinänen & Nyman 2020.

590 1. Korinttolaiskirjeessä sanotaan muun muassa seuraavaa: ”Jos miehellä on päähine päässään, kun hän rukoilee tai profetoi, hän häpäisee päänsä. Sen sijaan jos nainen on avopäin, kun hän rukoilee tai profetoi, hän häpäisee päänsä, sillä sehän on samaa kuin hän olisi antanut ajaa hiuksensa pois. Ellei nainen peitä päätään, hän voi yhtä hyvin leikkauttaa hiuksensa. Mutta jos kerran hiusten leikkaaminen tai pois ajaminen on naiselle häpeällistä, hänen tulee peittää päänsä. Miehen ei pidä peittää päätään, koska hän on Jumalan kuva ja heijastaa hänen kunniaansa. Nainen taas heijastaa miehen kunniaa. Miestä ei ole luotu naisesta vaan nainen miehestä, eikä miestä luotu naisen takia vaan nainen miehen takia. [–] Opettaahan jo luontokin teille, että pitkä tukka on miehelle häpeäksi mutta naiselle kunniaksi. Pitkät hiukset on annettu naiselle hunnuksi.” 1. Kor. 11:6, 14–15.

kuten myös Kirstin omaan elämään.⁵⁹¹ Toisaalta modernisoituminen oli muuttanut yksilön suhtautumista kirkkoon ja uskontoon, ja koko uskonnollisuuden ja uskonnon kenttä oli alkanut monimuotoistua etenkin 1800-luvun loppupuolelta lähtien.⁵⁹²

Vaikka Kirsti kirjoitti intensiivisesti kivun kokemuksistaan päiväkirjansa sivuille, jolloin kipu näyttäytyy yksityisenä ja yksinäisenä kokemuksena, muokkaantuivat ne ennen kaikkea suhteessa toisiin. Kipu oli siis sosiaalista. Lisäksi kipu ikään kuin vaati tulla paljastetuksi todistajille, niin muille ihmisille kuin tässä päiväkirjalle, tullakseen tunnustetuksi, huomioiduksi ja nähdyksi. Omasta kivusta tuli näin ikään kuin jaetua kipua. Kipu ”nousi pintaan” suhteessa toisiin (myös objekteihin), jotka todistivat kipua ja vahvistivat sen olemassaoloa.⁵⁹³ Samaan aikaan kivun kokemukset kuitenkin saivat, tai ehkä pakottivat, Kirstin vetäytymään pois päin toisista ruumiin pinnoista ja eristäytymään yhä tiukemmin omaan yksityiseen ja yksinäiseen (päiväkirjan ruumis-

591 Kirstin uskoon liittyen ks. esim. 18.10.1918 tehty merkintä, jossa Kirsti kirjoitti: ”– Puittattaa. Olen kuin riepu. Ei yhtään äiti minua ymmärrä. Mitäpä siitä, vaikka minua ei ymmärretäkään. On lohdullista ajatella, että Jumala – äiti sanoo, ettei minulla ole Jumalaa – tietää tämänkinpäiväiset raatelevat kärsimykseni. Olen nyt niin heikko, niin läpi näännyksissä, etten osaa sanoakaan. Minä pakahdun! Auttakaa!” Teräsvuori 11: 18.10.1918, 1676.

592 Uskonnollisuuden ja hengellisyuden merkityksestä ihmisten elämässä ja arjessa 1900-luvun alkupuolen Suomessa ks. esim. Tuohela 2015a, passim. Ks. myös esim. Lappalainen 2015, 95. Sekularisaatiosta ks. puolestaan esim. Sulkunen 2016a, passim. Esoteerisista ja okkulttisista liikkeistä ja virtauksista, jotka olivat osa uudenlaisen maailmakuvan muokkaamista puolestaan esim. Leskelä-Kärki & Harmainen 2021a. Kirsti itse oli luterilainen (1900-luvun alussa suomalaisista yli 98 prosenttia kuului evankelis-luterilaiseen kirkkoon, uskonnonvapauslaki tuli voimaan 1923) ja haki lohdutusta kärsimyksiinsä uskonnosta. Toisaalta vaikuttaa, että myöhemmässä elämässä hänen uskonsa oli kärsimysten myötä horjunut, jos ei sentään kokonaan kadonnut. Kirsti oli kuitenkin 1900-luvun alkupuolella niin ikään erilaisten, esim. teosofisten vaikutteiden ympäröimänä, vaikka ilmeisestikin pysyi itse etäällä varsinaisista liikkeistä. Hänen tätinsä Selma Mehtonen oli teosofi ja ilmeisesti Suomen Teosofisen Seuran jäsen. Tati yöpyi usein Kirstin perheen kotona käydessään Helsingissä seuran kokouksissa. Kesällä 1923 ollessaan kesänvietossa Ristiinassa, tällä kertaa ”Metsäpirtissä”, Kirsti kirjoitti eräänä päivänä turhautuneena: ”Tekeekö teosofia ihmisen itsetietoiseksi ja -rakkaaksi?” Muita suoria viitteitä itse teosofiaa käsitteleviin pohdintoihin ei tutkimissani päiväkirjoissa ole, mutta tämä lause kertoo, että esim. juuri teosofia oli tavalla tai toisella myös Kirstin ympärillä ja toisinaan eräänä mietinnän aiheena, tai ainakin pohdintojen kimmokkeena.

593 Ks. Ahmed 2018, 31, 42–46. Kivun yksinäisestä luonteesta ks. esim. Kleinman, Das & Lock 1997, xiii. Kuten Ritva Hapuli kirjoittaa, on sairastaminen, johon kipukin oleellisesti liittyy, kaikkiaan sekä sosiaalista että yksinäistä. Sairastamiseen sisältyykin paljon erilaisia tunteita, joita ei ole helppo jakaa, jolloin kirjoittamisen merkitys korostuu. Kirjoittaminen saattaakin esimerkiksi hiljentää erilaisia pelkoja, jolloin se siirtää huomiota ruumiista sanoihin ja helpottaa uuden minuuden luomisessa. Hapuli 2020, 177, 178. Arthur W. Frank on puolestaan korostanut sairaudesta kertomisen sosiaalisuutta ja yhteisöllisyyttä, jolloin sairauskertomuksiin liittyy niin ikään moraalista velvollisuutta ja toisten tavoittamisen eettisyyttä. Frank 1995, 14–25. Ks. myös esim. Hapuli 2020, 178–179.

materiaaliseen) maailmaan.⁵⁹⁴ Näin ollen myös kivusta, päiväkirjamuodon tapaan, tuli osa yksityisen ja julkisen välisiä, moneen suuntaan kurottavia kysymyksiä.

Kirjoitetuista kivun ja tuskan sanoista muodostui päiväkirjan sivuilla kieli, joka lisäksi kutsuu lukijaa ikään kuin kanssakärsijäksi,⁵⁹⁵ tai ainakin suremaan kirjoittajakertojan kivun ja kärsimyksen vuoksi, sillä päiväkirja kurottaa aina kohti lukijaa, joka on vähintäänkin kirjoittaja itse. Tämä puolestaan tuo mielenkiintoisia lisäulottuvuuksia suhteessa kivun ja sen kokemusten sosiaalisuutta koskeviin kysymyksiin. Yhtäältä päiväkirja saattoi muistojen kirjaamisen välineenä vaikuttaa kirjoittajan kivun kokemisen tai voimistumisen prosesseihin, sillä aiemmista kivun kokemisista lukeminen saattoi muistuttaa menneestä ja vaikuttaa sen hetkiseen tulkintaan. Lisäksi sanat, joilla kirjoittaja kertoi kivusta, muokkasivat tämän ruumista ja synnyttivät uudenlaisia vaikutelmia.⁵⁹⁶

Jo päiväkirjojen alkupuolella Kirsti kertoi, kuinka häntä koski usein esimerkiksi vatsaan ja erityisesti umpisuoleen. Tiistaina 30.4.1918 Kirsti kirjoitti, kuinka ”Se, jota minä sanon umpisuoleksi, oli kipeä varsinkin aamulla, niin että siistimiset jäivät hyvin huonolle kannalle.”⁵⁹⁷ Hieman myöhemmin seuraa kirjoitus, jossa kirjoittaja miettii, mikä hänen vatsaansa vaivaa ja mihin oikeastaan sattuu: ”Se vain on varmaa, että nuo kokemukset saavat minut alakuloiseksi”, hän kommentoi viitaten ”kokemisilla” vatsanseudulla oleviin kipuihin. Surumielistä pohdintaa seuraa vielä kirjoitus hakasulkeiden sisällä: ”[1930 kesällä sanoi tri Austi minulle (H-linnassa), että hermostuneen ihmisen mahaa usein ”nakertaa” umpisuolen tienoilla.]”⁵⁹⁸ Kommentti paljastaa, kuinka ”kipu umpisuoleessa” jatkui myös tulevaisuudessa ja kuinka se nähtiin osana ”hermostuneen ihmisen” oireistoa.⁵⁹⁹

Päänkivistystä ja migreeniä (tai ”migräniä”) puolestaan esiintyi esimerkiksi pahoinvoinnin, väsymyksen ja nukkumiseen liittyvien ongelmien yhteydessä.⁶⁰⁰ Eräessä merkinnässä Kirsti kirjoitti, kuinka syöminen helpotti päänkivistystä. Perään hän luetteli päivän aterian: rosollia, tuhkassa paistettuja perunoita ja keitettyä maitoa vehnäpullien kera.⁶⁰¹ Tämä kirjoitettu havainto syömisestä positiivisesta vaikutuk-

594 Ks. myös esim. Leder 1990, 4.

595 Kanssakärsijyydestä (*co-suffering*) ks. esim. Spelman 1997, 65.

596 Ks. myös esim. Ahmed 2018, 38.

597 Teräsvuori 7: 30.4.1918, 1207.

598 Teräsvuori 7: 1.5.1918, 1211.

599 Mahakivuista ja -taudeista ks. myös esim. Teräsvuori 76: 24.9.1921, 6877; Teräsvuori 105: 29.7.1922, passim; 1.8.1922, passim.

600 Ks. esim. Teräsvuori 1: 23.9.1916, 49; Teräsvuori 12: 17.11.1918, 1768; Teräsvuori 22: 14.12.1919, 2851; 21.12.1919, 2870; Teräsvuori 29: 28.5.1920, 3727; Teräsvuori 47: 19.12.1920, 5213; Teräsvuori 49: 23.1.1921, 5354; Teräsvuori 108: 6.9.1922, 8629; Teräsvuori 115: 19.12.1922, 9006; Teräsvuori 119: 14.2.1923, 9273; Teräsvuori 130: 15.6.1923, 9891; Teräsvuori 134: 22.7.1923, 10070. Myös ravinnon puute aiheutti päänkivistystä, kuten Kirsti itse kommentoi. Ks. esim. Teräsvuori 123: 21.3.1923, 9481.

601 Teräsvuori 1: 23.9.1916, 49.

sesta pääkipuun on kiinnostavaa sitä vasten, että Kirsti kirjoitti monessa kohtaa ongelmistaan syömistä ja syömiään ruokia koskien. Syömiseen liittyvät kuvaukset ovatkin tyypillisesti raskaita sävyiltään, ja usein juuri ruokapöydässä Kirstiin iski hirveä ruumiillinen heikkous, ”niin että pää ja kädet vaipuivat alas”.⁶⁰²

Reumatismi toistuu kirjoituksissa niin ikään vähän väliä. Tiistaina 4.6.1918 Kirsti kirjoitti, kuinka häntä oli koko päivän paleltanut. Katkelma ”Kyllä minä saan vielä hyvän reumatismin. [25.7.1930. Saatu on]” osoittaa eri aikatasojen minäkertojien välillä käydyn kommentoinnin keinoin, kuinka aiemmat ennustukset olivat käyneet toteen.⁶⁰³

Reumatismi ei tuntunut jättävän Kirstiä rauhaan, vaan se ahdisti ajan kuluessa häntä yhä pahemmin. Esimerkiksi tiistaina 5.11.1918 Kirsti kertoi, kuinka hän ei jaksanut virkata kauaa, sillä reumatismi oli kirjoitusten mukaan tehnyt hänen kätensä helliksi. Hän toivoi, että asiaan eli reumatismiin kiinnitettäisiin pian huomiota, sillä tässä vaiheessa vaiva oli vielä alkutekijöissä. ”Alkuasteillahan se olisi ajettava takaisin”, hän kirjoitti.⁶⁰⁴ Kommentissa kaikuu vahvasti Suomessa yleisestikin vallinnut terveyspolitiikka, jonka mukaisesti tautien hoidon sijaan tuli ennen kaikkea keskittyä niiden ennaltaehkäisyyn.⁶⁰⁵ Seuraavan päivän kohdalla kirjoitus jatkuu toteamuksella, kuinka äiti taisi jo uskoa ja olla niin ikään huolissaan tilanteesta. Äiti oli halukas hieromaan Kirstiä silloin kun tarvitsi, ja lisäksi äiti lupasi joka aamu tuoda Kirstille haaleata vettä kylpyhuoneeseen, niin ettei Kirstin tarvinnut peseytyä kylmällä vesi-johtovedellä, joka vihloi hänen käsiään.⁶⁰⁶

Torstaina 7.11.1918 reumatismi rupesi puolestaan kolottamaan selässä, käsissä ja jaloissa jo aamutuimaan. Äiti pani hoidoksi kissannahan Kirstin selkään, puseron päälle, ja kohta jo kolotus asettuikin. Kirsti vapautui huoneiden siivoamisvelvollisuudesta, mikä oli hänestä ihanaa. Sen sijaan hän sai ottaa virkkauksen esille, mikä oli paljon mieluisampaa ja mihin hän tällä kertaa ilmeisesti kuitenkin kykeni, säryistä huolimatta. Lähtiessään juna-asemalle oli niin sää kuin kirjoitusten tunnelma lämmin ja keveä: ”Ei tuulen henkäystäkään. Ei tietoa kolotuksesta.” Joskus oli siis Kirstilläkin lämmin ja kevyt olo, kuten hän kirjoitti päiväkirjaansa.⁶⁰⁷

Lämmin tunnelma vaihtui kuitenkin pian ja peittyi jälleen harmaan, sateisen

602 Ks. Teräsvuori 106: 6.8.1922, 8519. Myös äiti valitti heikkoutta ruokapöydässä ja kertoi olonsa olevan tuskallinen, kuten eräs vuoden 1922 elokuinen päiväkirjamerkintä kertoo. Samassa yhteydessä Kirsti kertoi päiväkirjassaan, kuinka äiti vihdoinkin ymmärsi myös hänen tuskaansa tässä asiassa. Teräsvuori 106: 6.8.1922, 8519. Niin ikään torstaina 14.9.1922 Kirsti kommentoi vaikeaa suhdettaan ruokaan ja kirjoitti, kuinka hänelle tulee ”selittämätön paha tunne, niinkuin kaikki meni kokoon minussa, heti kun äiti alkaa puhua ruuista.” Teräsvuori 108: 14.9.1922, 8658.

603 Teräsvuori 8: 4.6.1918, 1294.

604 Teräsvuori 12: 5.11.1918, 1732.

605 Harjula 2007, 16–19.

606 Teräsvuori 12: 6.11.1918, 1734.

607 Teräsvuori 12: 7.11.1918, 1737.

harson alle: ”En ole maistanut ulkoilmaa, olen vain istunut sohvannurkassa parsien ja lukien. En ole oikein terve.” Eräs marraskuun viikko päättyi puolestaan oikeaan ”syksyiseen sumusunnuntaihin”, kun aamu alkoi ankealla migreenillä. Tässä kohtaa kirjoitusten tunnelma ja kerronnan rytmi kuitenkin vaihtavat taas suuntaa, sillä Kirsti kuuli eteisestä, kuinka äiti ja Armo puhuivat siitä, että Beethovenin viides sinfonia (Kirstin lempisinfonia) esitettäisiin ensi viikon torstaina. Kirjoitus jatkuu kertomuksella uutisen herättämästä riemusta: ”Onko se totta?’ huusin. ’Siellähän se viides jo soi eteisessä!’ nauroi äiti. Minne hävisi päänkivistys? Se oli tipotiessään! Semmoista saa ilo aikaan. Se yritti kyllä vielä palata, mutta kun pääsin lukemaan lehdestä Y.L:n⁶⁰⁸ konsertin ohjelmaa, tulin terveeksi.”⁶⁰⁹ Vaikka konsertit ja musiikki toivat usein iloa Kirstille, saattoi musiikki vaikuttaa myös monella muulla tapaa. Sunnuntaina 19.1.1919 ollessaan jälleen konsertissa hän kirjoitti, kuinka soitto pani mielikuvituksen liikkeelle, niin ettei hän tahtonut enää ”päästä tasapainoon”. Hän jatkoi: ”Elin taas läpi tulevan kärsimyshistoriani⁶¹⁰. Soitto säesti ajatuksiani.” Ikään kuin selittääkseen tilannetta lukijalle Kirsti tahtoi vielä selvittää: ”Varmuuden vuoksi sanon, että Maisteri ei ollut mielessäni.”⁶¹¹ Arvoitukseksi kuitenkin tässä kohtaa jää tarkempi erittely mielikuvituksen liikkeen sisällöistä.

Reumatismi palasi jälleen ”puheenaiheeksi” muutamaa viikkoa myöhemmin, kun Kirsti kirjoitti päiväkirjaansa, ettei ollut pitkiin aikoihin puhunut reumatismistaan (käsitys on toki suhteellinen). Puheen poissaolo oli kirjoituksen mukaan myös ruumiillismateriaalisten oireiden poissaoloa. Kirjoittaja oli ylpeä siitä, että oli vihdoinkin alkanut käyttää villalainkia, joka näytti pitävän kylmän ja näin ollen reumatismia loitolla. ”En enää viitsi rääkätä itseäni. Miksi minun pitäisi vain aina säästää? Huonoa säästäväisyyttä on mokoma paletuminen”, hän kommentoi.⁶¹² Ei kuitenkaan aikaa-kaan, kun päiväkirjassa luki jälleen: ”Pyry. Reumatismi. Kylpy.”⁶¹³ Myöhemmin niin ikään reumatismia aiheuttamista kivuista ja vaivoista kärsiessään kirjoittaja puntaroi:

608 Armo-veli lauloi tuohon aikaan kyseisessä Ylioppilaskunnan Laulajien kuorossa, joka oli perustettu Helsingin yliopiston yhteyteen vuonna 1883. Kyseessä on Suomen vanhin suomenkielinen kuoro.

609 Teräsvuori 12: 17.11.1918, 1768.

610 Erään vuoden 1919 merkinnän yhteyteen tehty kirjoitus ”tulevaisuudesta” kommentoi ”liiallisen ajattelun” ja ”kärsimyshistorioiden” läpikäymisen nurjia puolia: ”[1931. Olen aivan parantumaton tässä asiassa. Taisin luulla ennen, että kun etukäteen kuvittelee kaikkia tulevia kärsimyksiä, kestää ne paremmin, kuin jos ne olisivat aivan yllättäviä. Nyt tiedän, että tällainen kuvittelu on voimien kuluttamista, se on nykyhetken taakan lisäämistä tulevien päivien kuormilla, – siis aivan typerää.]” Teräsvuori 15: 4.3.1919, 2074–2075. Eräessä kirjoituksessa Kirsti kommentoi, kuinka ”Ne ihmiset ovat onnellisia, jotka eivät osaa kuvitella. Tämä on raskas päivä minulle, kun olen taas elänyt läpi tulevan kärsimykseni ajan. [12.1.1932. En varmastikaan osannut kuvitella kärsimyksiäni niin hirveiksi, kuin ne ovat!]” Teräsvuori 15: 2.4.1919, 2122.

611 Teräsvuori 14: 19.1.1919, 1959.

612 Teräsvuori 12: 26.11.1918, 1795.

613 Teräsvuori 12: 10.12.1918, 1834.

”Tuleekohan minusta tervettä ennen kuolemaa?” Moniin vaivoihin yleisesti määrätty toimenpiteet kuten auringonotto/valo ja riittävä unen saanti tuntuivat tässä kohtaa tekevän vain hallaa: ”Auringonpaiste tekee minulle pahaa, ja nukkumisesta menen pyörryksiin.”⁶¹⁴

Kirjoitukset tulivat monesti yhä lihallisemmiksi, kun Kirsti kuvaili kirjaimellisesti ruumistaan ja ruumiin kipujaan, tai esimerkiksi sitä, kuinka hiki puski pahanhajuisena pintaan levottoman yön tuloksena. Ruumiin ja ruumiin toimintojen, kuten esimerkiksi hien hajun, tarkkailu oli tyyppillistä aikakaudelle, joten ruumis materialisoitui aistittavaksi myös tässä mielessä päiväkirjojen sivuille.⁶¹⁵ Päiväkirjakirjoitusten mukaan Kirstillä oli ”noita ruumiillisia kipuja niin monta lajia, ettei niistä selvääkään saa”, ja usein hän olikin nääntyä kipujensa alle.⁶¹⁶ Perjantaina 18.10.1918 Kirsti puolestaan kirjoitti, kuinka hänen ruumiinsa oli ”omituisesti vavissut ja nytkähdellyt” ja samalla äiti oli kavahtanut, kuinka omituisen ja kumman näköinen Kirsti oli, kuin ”äksy hevonen”.⁶¹⁷ Kirsti tarkkaili ruumistaan ja merkitsi toisinaan esimerkiksi painonsa päiväkirjaan: ”kesävaatteissa 52 kg, nyt täysissä talvitamineissa 49,8 kg. Kun tästä vähentää palttoon, hatun, kenkien, hameen ja puseron painon, jää jäljelle 47 kg”, hän kirjoitti 29.5.1919 päivätyssä merkinnässä.⁶¹⁸ Lukijan eteen piirrettykin hento 19-vuotiaan kuva, palttoineen, hattuineen, hameineen kaikkineen.

Silloin tällöin lukija pääsee Kirstin mukaan myös puhdistautumaan kuten 23.9.1921: ”Pesin koko ruumiini saippualla ja vedellä”; tai silloin, kun hän kylpi ”Hartean määräysten mukaan” saunan jälkeen puolikylvyssä ja sen jälkeen järvässä: ”[–] [K]un olin alasti kylmässä vedessä, oli hyvä olla. Nautin hyvinvoinnin tunteesta, joka oli minulle ihan uutta.”⁶¹⁹ Toisinaan kipu oli tiessään, mutta ei aikaakaan, kun

614 Teräsvuori 15: 5.3.1919, 2076. Kirstin huoli ja pohdinta siitä, tuleeko hänestä ikinä terve, toistuu myös muualla. Ks. esim. Teräsvuori 15: 10.4.1919, 2134.

615 Ks. esim. Männistö 2003, 44, 48, 49–50.

616 Keskiviikkona 16.4.1919 tehdyn merkinnän mukaan Kirstillä oli jälleen paljon ruumiillisia vaivoja, joista hän pelkäsi koituvan vielä pahaa. Teräsvuori 15: 16.4.1919, 2145–2146. Perjantaina 28.11.1919 Kirsti kirjoitti puolestaan seuraavaa: ”Ai, kun minun ruumiini oli kipeä maitokannun kantamisesta! Yölläkin heräsin siitä syystä monta kertaa.” Teräsvuori 21: 28.11.1919, 2778. Maitokannut ja maidon kantaminen olivat esiintyneet jo aiemminkin yhdessä ruumiillisen kivun kuvauksen kanssa, sillä esimerkiksi 9.4.1919 Kirsti kertoi päiväkirjassaan: ”Minun ulkona-oloni se supistuu maidon hakuun. Minulla oli senkin seitsemän ruumiillista kipua, niin että olin ihan nääntyä niiden alla.” Teräsvuori 15: 9.4.1919, 2131.

617 Teräsvuori 11: 18.10.1918, 1674.

618 Teräsvuori 15: 29.5.1919, 2168. Marjo Kaartinen kirjoittaa, kuinka vuosisadan vaihteessa myös esim. Vera Hjelt (1857–1947) tarkkaili painoaan ja raportoi siitä ystävälleen. Laihdutus oli yksi osa liikunnallisen Hjeltin ruumiillista projektia. Kaartinen 2021, 58.

619 Teräsvuori 70: 16.7.1921, 6506. Kirsti kirjotti myös muulloin alasti vedessä olemisen merkityksestä itselleen, ruumiillisesta itsestä osana veden henkeä: ”Tämä kuuluu ehkä kummalta, mutta niin se on, että minun pitää olla kokonaan alasti, jaksakseni olla auringonpaisteessa, alasti veden hengessä.” Teräsvuori 133: 18.7.1923, 10051.

ruumis oli taas kipeä, vaikka ”Sielulliset vaivat olivat kuitenkin pahimmat”.⁶²⁰ Kirsti myös pelkäsi, mihin kivut tulevat vielä johtamaan: ”Luin Terveystieteiden lehteä ja tulinkin onnettomaksi. Pelkään ruumiillista tuskaa ja kaikesta päättäen sitä ei tule minulta puuttumaan.”⁶²¹ Tuska tosin oli jo läsnä, monella tasolla, ja toisinaan ”Täytyi voivotella ääneen tukkaa kammattaessa, kun käsivarsien ja pään liikkeet tuottivat ilkeätä kipua”. Tämä kaikki sai kirjoittajan toteamaan: ”Olen elämään kyllästynyt.”⁶²²

Toukokuussa 1919 Kirsti sairasti espanjantaudin.⁶²³ Ruthilla oli myös kyseinen tauti, ja Kirstiin se tarttuikin ilmeisesti juuri häneltä (”Niin, sairastuin espanjantautiin, kiitos Ruthin”). Kirstin jälkeen Iris sairastui lievästi, ja äidinkin Kirsti muisteli olleen kipeänä. Tämän kohdan Kirsti on kirjoittanut muistista vuonna 1932, sillä kyseiseltä ajankohdalta oli kirjoittaminen ilmeisesti jäänyt hetkeksi välistä. Muistin tukena hänellä oli allakkamerkinnot onnekseen tallella puuttuvilta päiviltä. Kirsti kirjoitti, kuinka taudin vuoksi Ruth joutui sairaalaan ja Kirsti itse puolestaan kävi lääkärissä, joka kehotti häntä istumaan parvekkeella auringonpaisteessa, leveälierinen hattu päässä. ”Ei ollut semmoista hattua eikä ollut voimiakaan mennä ulos”, Kirsti kommentoi, mutta lääkäri vain puheli, kuinka ”Suomen kesä on lyhyt” ja kuinka ”täytyy käyttää sen jokainen hetki hyväkseen”.⁶²⁴

Kirsti oli muistinsa mukaan monta päivää kuumeessa, pahoinvoiva eikä ruoka maistunut, vaikka nälkä oli. Kirsti innostui kuitenkin ”rediiseistä”, mutta äidistä ne olivat liian kalliita, ylellisyyttä. Tilanteet kärjistyivät, ja Kirsti toivoi jälleen kuolevansa. Hän juoksenteli kotona paitasillaan, toivoen vilustuvansa ja saavansa keuhkokuumeen.⁶²⁵ Sunnuntaina 11.5.1919 kirjoitus jatkui jälleen ”reaaliaikaisena”, mutta Kirsti ei sanojensa mukaan jaksanut useampana päivänä oikein edes kirjoittaa.⁶²⁶ Ilmakin oli ”perin kylmä ja ruma”.⁶²⁷ Keskiviikkona 14.5.1919 olivat kaikki sairastuneet taas pystyssä, ja kirjoittamisen intokin palasi.⁶²⁸ Mutta ei mennyt montaa päivää, kun vaivat ja kivut jälleen palasivat ja tunnelmaa hallitsi alakuloisuus: ”Jalat olivat huonot, ja surullinen oli mieli, ja tuuli teki silmät kipeiksi.”⁶²⁹

Yksi hallitseva kipua, tuskaa ja kärsimystä tuottanut asia Kirstin, kuten monen

620 Teräsvuori 17: 7.7.1919, 2323.

621 Teräsvuori 24: 23.2.1920, 3143.

622 Teräsvuori 105: 26.7.1922, 8464.

623 Espanjantaudista Suomessa ks. esim. Linnanmäki 2005.

624 Teräsvuori 16: 3.5.1919, 2184–2186. Päivi Lappalainen kirjoittaa, kuinka niin ikään esimerkiksi ajan tyttökirjoissa sairaita tyttöjä hoitivat yleisimmin kodin ja perheen ulkopuoliset lääkärit. Vaikka naispuolisiakin esikuvia olisi ollut, olivat lääkärit järjestään miehiä. Lappalainen 2015, 93. Kirstin päiväkirjoissa esiintyi sekä nais- että mieslääkäreitä.

625 Teräsvuori 16: 3.5.1919, 2186.

626 Ks. Teräsvuori 16: 11.5.1919, 2187; 12.5.1919, 2188.

627 Teräsvuori 16: 13.5.1919, 2188.

628 Teräsvuori 16: 14.5.1919, 2189–2190.

629 Teräsvuori 16: 18.5.1919, 2194.

muunkin tytön ja naisen tai ylipäätään menstruoivan ihmisen,⁶³⁰ elämässä oli kuukautiset.⁶³¹ Kuten jo aiemmin totesin, ei Kirsti maininnut päiväkirjoissaan kertaakaan kuukautisia nimeltä, vaan puhui aina ”sairaudesta” ja ”sairastamisesta” myöskin kuukautisten kohdalla. Tämä oli tosin tuttua jo esimerkiksi antiikin aikana, jolloin kreikkalainen lääkäri, ”lääketieteen isä” Hippokrates (460–377 eaa.) totesi naisten kohdun olevan useiden sairauksien aiheuttaja. Näin myös muun muassa kuukautiset saivat, paikoin pitkään säilyneissä, käsityksissä sairauksia aiheuttavan roolin.⁶³² Tutkijalta vaatikin tarkkaavaisuutta ja Kirstin päiväkirjojen kyseisten ”sairautta” kuvailevien kohtien lukemista useampaan kertaan huomatakseen ja todetakseen, että kyse ei voi olla muusta kuin kuukautisista, sillä saman tyyppinen, runsaisiin ja kivuliaisiin kuukautisiin, ehkä jopa jonkinasteiseen endometrioosiin, viittaava oirekuvaus toistui joka kuukausi, suhteellisen säännöllisin väliajoin.⁶³³

Kuukautisiin liittyvät kivut, kihelmöinnit, krampit ja pistot vaativat Kirstiä ikään kuin olemaan yhä enemmän läsnä ruumissaan. Ne antoivat tunteen ruumiin rajoista ja reunoista, jotka erosivat, poistuivat tai voimistivat niin sanottua tavallista elettyä kokemusta.⁶³⁴ Filosofi Elizabeth Groszin luonnehdinnan mukaisesti kipu vaikutti ruumiin tiettyihin osiin, jolloin aistimukset ruumiin rajoista saattoivat laajeta ja korostua.⁶³⁵ Kuukautiset tekivät siis Kirstin yhä tietoisemmaksi ruumiistaan, sen rajoista ja pinnoista. Ahmedia mukaillen kipu oli näin ollen sidoksissa myös siihen, millaisissa suhteissa Kirsti pystyi ylipäätään olemaan maailmassa, sen pintoihin, toisiin ruumisiin ja esineisiin, myös päiväkirjaansa. Kipu sai Kirstin niin ikään painautumaan ja liikkumaan erilaisiin asentoihin, käpertymään kerälle tai hakemaan helpotusta kipua lieventävistä esineistä. Kivun kokemus liitti ruumiin toisten ruumiiden aikaan ja paikkaan ankkuroituun maailmaan, toisaalta ruumiillisuus ja kipu

630 On hyvä huomioida, että toki kaikki naiset eivät elämänsä aikana lainkaan menstruoi, ja toisaalta kaikki menstruoivat ihmiset eivät ole naisia. Kuukautisiin on kuitenkin kautta historian liittynyt paljon sukupuolittunutta kipua, kärsimystä, häpeää, kontrollointia, alistamista, eristämistä, eristäytymistä, piilottelua, vaikenemista, epätietoisuutta, väheksyntää ja väkivaltaa, ja niitä onkin tärkeää tarkastella myös ns. nais erityisenä asiana niin laajemmalla ilmiö- kuin yksilöitä koskettavalla tasolla.

631 Ks. kuukautisiin liittyvästä kulttuurisesta, historiallisesta ja yhteiskunnallisesta tutkimuksesta esim. Oinas 2001; passim; 2011, passim; Männistö 2003, 44–50; Shail & Howie 2005, passim; Konola 2009; passim; Räikkönen 2020, passim.

632 Hippokraattisen lääketieteen vaikutus näkyy yhä tänä päivänä monelta osin esim. lääketieteellisessä sanastossa. Ks. lisää esim. Ahonen 2021, passim. Käsitteet kohdun ja sairauksien yhteyksistä ylettyvät toki pidemmälle kuin antiikin aikaan, muun muassa muinaiseen Egyptiin. Käsitteet sairauksien ja kohdun välisistä yhteyksistä säilyivät pitkään. Ks. esim. Tasca et al. 2012, passim. Kuukautisia koskevista käsitteistä länsimaaisessa historiassa ks. esim. Konola 2009, 24–28.

633 Ks. myös esim. Kaartinen (2020, 64), joka kirjoittaa Hobyin mahdollisesta endometrioosiin viittaavasta oireistosta.

634 Ks. Ahmed 2018, 41.

635 Grosz 1994, 76.

ikään kuin toistuivat eri ajoissa ja paikoissa päiväkirjaan kirjoitettuina niitä koske-
vina havaintoina.⁶³⁶

Kuukautiset ovat olleen pitkään niin yhteiskunnallisella kuin yksilölliselläkin tasolla asia, joista ei ole kirjoitettu ja puhuttu kunnolla ja laajasti kuin vasta oike-
astaan viime vuosien aikana.⁶³⁷ On siis feministinen, yhteiskunnallinen ja yksilöitä
koskeva teko lukea myös Kirstin kirjoituksista kuukautiset esiin ja käsitellä niihin
liittyvää kipua ja kärsimystä. Ei ole sattumaa, että kuukautiset kulkivat kirjoituksissa
sairauden asussa. Kyse oli Kirstin koko elämänlaatuun varmasti suuresti vaikutta-
neesta asiasta.

Aikakauden konventionaalinen motiivi ja topos taiteessa oli kuvata naiset usein
sängyssä ja kalpeina, sairaina ja kärsivinä.⁶³⁸ Yksi syy tähän saattaa olla se, – aika-
kaudelle tyyppillisten tyttöjen ja naisten ”heikkoutta” ja sairaalloisuutta korostavien
käsitysten ja ihanteiden lisäksi – että esimerkiksi kuukautiset todella veivät monet
naiset sänkyyn ja tekivät heidät sairaiksi. Kuukautisista saatettiin siis puhua pelkäs-
tään sairautena ja sairauden käsitteistöön kuuluvilla sanoilla, kuten esimerkiksi Kirs-
tin kohdalla on kyse. Kuukautiset saattoivat tuottaa monille, Kirstin tapaan, paljon
ruumiillista kipua, tuskaa ja kärsimystä ja hallita sekä määritellä monin tavoin koko
elämää. Lääkkeitä ja muita keinoja hoitaa kipua oli ainakin jonkinlaisia, mutta tarvit-
tavaa ja kohdistettua hoitoa tuskin oli juurikaan saatavilla, varsinkaan vähäosaisessa
asemassa oleville.⁶³⁹

Ensimmäisiä viittauksia ilmeisesti juuri kuukautisiin liittyen Kirstin päiväkir-
joissa olivat kirjoitukset siitä, kuinka Kirstistä tuntui, ettei hänen elämänsä tuntunut
”ihan oikealta”.⁶⁴⁰ Lauantaina 23.3.1918 hän puolestaan kirjoitti, kuinka nukkumaan
mennessä hänellä alkoi kuume nousta. Tämän jälkeen kirjoitus jatkuu: ”Tutut tuskat

636 Ks. Ahmed 2018, 41.

637 Esimerkiksi Sara Ahmed huomauttaa, kuinka muun muassa fenomenologian tai eksis-
tentialismin piirissä ei juuri kukaan ollut kirjoittanut kuukautisista 2000-luvun alkuun
mennessä, ei edes feministit, jotka olivat toimineet kyseisissä filosofisissa perinteissä.
Ahmed huomauttaa, että kuukautisista ja kuukautiskivun eletystä kokemuksesta on
kuitenkin tärkeää kirjoittaa ruumiillisuutta käsitteellistettäessä. Ahmed 2018, 39, viite
107.

638 Esimerkiksi kuvataiteen osalta kiinnostavaa kuitenkin on, kuinka 1800-luvun jälki-
puolisko oli kiinnittynyt vahvasti pohjoismaiseen naturalismiin, ja haavoittuvuutta
kuvattiin erilaisissa toipilas- ja potilaskuvissa. Sairauden metaforiset ulottuvuudet vah-
vistuivat edelleen vuosisadanvaihteen symbolismissa, mutta 1900-luvun alkupuolella
kuvataiteilijoiden kiinnostus kyseiseen aihepiiriin hiipui, kun tilalle tulivat vitalistisia,
elämänvoimaa painottavia ajattelutapoja sekä energisiä sivellintekniikoita ja voimak-
kaita värejä. Ks. esim. Palin 2015, 33. Kotimaisessa kaunokirjallisuudessa puolestaan
esimerkiksi toipilaisuusmotiivi pysyi kuitenkin elinvoimaisena vielä 1900-luvun alku-
vuosikymmeninäkin. Ks. esim. Lappalainen 2015, passim; Westerlund 2015, passim.

639 Kuukautisista, kivuista ja sänkyyn vetäytymisestä ks. myös esim. Kaartinen 2020, 64.
Lääkkeistä 1800–1900-lukujen taiteessa ks. esim. Pietikäinen 2020, 271–274.

640 Teräsvuori 2: 29.11.1916, 209.

alkoivat. Se sekaisin olo on kamalaa. Niitä tuskia ei voi selittää.” Seuraavaksi Kirsti kommentoi tilannetta vuonna 1930 puhtaaksikirjoittamisen yhteydessä kirjoittamassaan merkinnässä: ”[20.4.1930. Viime yönä olin samantapaisessa tilassa, kuoleman kauhujen ympäröimänä. [--] Olen hyvin heikko.]”⁶⁴¹ Sunnuntaina 21.4.1918 seurasi lyhyt alle sivun kertomus siitä, kuinka Kirsti ei taaskaan ollut terve ja joutui viettämään suurimman osan päivästä sängyssä: ”Tuon tuostakin makailin sängyssä tuskissani. Koetin kirjoittaa, mutta en kauan aikaa jaksanut. Lueskelin, milloin olin pystyssä. Illaksi toivuin niin paljon, että jaksoin mennä äidin kanssa Nikolainkirkkoon.” Kirjoitus päättyy seuraavaan toteamukseen: ”Se on kertomus tästä päivästä. Klo 22.15 olin sängyssä ja nukuin sitten joskus.”⁶⁴²

Lokakuussa 1918 päiväkirjassa on puolestaan seuraava kuvaus kamalaksi yltyvistä kivuista ja tuskista,⁶⁴³ jotka tulkitsen niin ikään kuukautisista johtuviksi:

En jaksanut runoilla, tuskat yltyivät kauheiksi. Töin tuskin jaksoin punnita leivän muille, itselleni en. Minun oli nälkä, mutta ei ollut voimia syömiseen. Vilu ja uni kaiken lisäksi. Voi niitä tuskia! Päämääränäni oli päästä nukkumaan, mutta voimat tahtoivat aina pettää.⁶⁴⁴

Tuskat olivat kirjoittajan mukaan niin kovat, ettei hän pystynyt edes nukkumaan. Kertomus jatkuu Iriksen tullessa kylään, mikä helpotti heti Kirstin oloa:

Klo 22 aikaan kuulin kadulta Iriksen huudon: ”Kirsti!” Tämän huudon vaikutuksesta taukosivat pahimmat tuskat. Lähetin Armon alaovea avaamaan ja menin itse ikkunaan lopettamaan Iriksen kirkumista. Varmaankin koko Kirkkokatu jo tietää, että tässä talossa asuu eräs Kirsti.⁶⁴⁵

Iris pääsi sisään ja hieroi Kirstin jääkylmät jalat lämpimiksi. Tilannetta seurasi vielä lähes hurmoksellinen kertomus siitä helpotuksesta, jonka Iris ja hänen tarjoama lämpö, seura ja ruumiillinen kosketus saivat aikaan, sillä vihdoin Kirsti pystyi nukkumaan tuskien jälkeen: ”Mikähän on suloisempaa kuin uni vilun, tuskien, nälän ja

641 Teräsvuori 6: 23.3.1918, 1091.

642 Teräsvuori 7: 21.4.1918, 1191. Sängyssä meni pääasiassa myös esimerkiksi maanantai 12.6.1922, jolloin Kirsti kirjoitti: ”Sadekuuroja ja päivänpaistetta. Virkkaamista ja sairastamista. Sängyssä kolmatta tuntia ollenkaan nukkumatta. Koski ja vilutti. Nyt on parempi olla. En ole voinut olla paljon ulkona tänään, aamulla hiukan otin aurinkoa niskaani.” Teräsvuori 100: 12.6.1922, 8217.

643 Intensiivisen päiväkirjamerkintöjen lukemisen ja läpikäymisen jälkeen olen tullut siihen tulokseen, että kirjoituksissa esiintyvät ”tuskat” viittaavat usein juurikin kuukautisten tuomiin kipuihin.

644 Teräsvuori 11: 11.10.1918, 1658.

645 Teräsvuori 11: 11.10.1918, 1658–1659.

kauhean väsymyksen jälkeen? Miten ihanaa se onkaan!”⁶⁴⁶

Iris hoiti Kirstiä myös muina ajankohtina. Keskiviikkona 26.3.1919 Kirsti kirjotti päiväkirjaansa seuraavaa:

Klo 12 rupesin sänkyyn ja olin siinä sitten enemmän kuin kahdeksan tuntia. Ensin minua palelti. Iris peitti minut. Hän tyhjensi eteisen vaatenaulakot, mutta lämmintä ei tullut. Pälläni oli mm. viisi palttoota ja ”iso shaali”. Yksikin näistä palttoista on niin raskas, että tuskin jaksan sitä nostaa, mutta nyt kaikki viisi olivat kuin höyhen vain minun päälläni. Alussa jaksoin vitsailla Iriksen kanssa, mutta kun tuskat alkoivat, ei se enää oikein luistanut. Oli vähän pyörtymisen oireita. Iris hieroi jalkojani. Tulee paha ollakseni, kun ajattelen näitä kauheita tuskiani. Semmoistahan se on, eihän sille mitään mahda, että on tyttö. Kyllä saivat työt nyt jäädä.⁶⁴⁷

Tuskien keskeltäkin oli pakko kommentoida töiden tekemättömyyttä, niin kova oli työnteon eetos ja/tai tarve todistaa, ettei töiden tekemättömyys johtunut laiskuudesta vaan jostakin ihan muusta. Kiinnostavaa on ennen kaikkea kuitenkin se hoiva, jota Iris osoitti tilanteessa Kirstiä kohtaan ja se, millainen rooli esimerkiksi juuri hieronnalla ja kosketuksella eli ruumiin materiaalisilla pinnoilla ja ihon kosketuksen välisillä vaikutuksilla kertomuksessa oli. Toisaalta hieronta olikin yksi aikakauden yleinen hoitokeino moneen sairauteen.⁶⁴⁸ Kirjoitus jatkuu niin ikään äidin osoittamalla hoivalla, kun hän auttoi Kirstiä nousemaan sängystä ja palaamaan takaisin, syöttämällä tätä sekä tuomalla kuumat vesipullot yöksi Kirstin viereen.⁶⁴⁹ Kirjoitus paljastaa ajatusmaailman, jonka mukaisesti kuukautisten tuottamat kipu ja tuska olivat jotakin, mitä tyttönä ikään kuin ”piti vain kestää”. Kirstin onneksi ympärillä oli (vielä tässä vaiheessa) muita, jotka varmasti ymmärsivät tilannetta ja tarjosivat hoivaa ja tukea. Toisaalta kommentti tuo omalta osaltaan esiin, miten hoivavastuu tässäkin lankesi, ajan tavan ja käsitysten mukaisesti, naisten käsiin, kirjaimellisesti.⁶⁵⁰

Kuukautta myöhemmin kuukautiset, uskallan tulkita, palasivat jälleen kovina.

646 Teräsvuori 11: 11.10.1918, 1659.

647 Teräsvuori 15: 26.3.1919, 2110–2111.

648 Ks. esim. Pietikäinen 2020.

649 Teräsvuori 15: 26.3.1919, 2110–2111. Ks. myös 27.3.1919, 2112. Päivi Lappalainen kirjoittaa, kuinka esimerkiksi varhaisissa tyttökirjoissa sairaita hoidetaan kotona, ja vuoteen ääressä valvovat ja sairasta hoitavat juuri äidit tai parhaat ystävät. Lappalainen 2015, 92.

650 Tutta Palin kirjoittaa, kuinka sairauden kuvaamisen lajityypit esimerkiksi kuvataiteessa olivat voimakkaasti sidoksissa kodin miljööseen ja juuri henkilökohtaisen hoivan teemoihin. Sairauden visuaalisissa kuvauksissa esiintyikin usein hoivaajan ja hoitajan rooleja, jotka Palinin mukaan ”tekevät selväksi sen, että sairauden feminisointi ei pelkästään leimannut naisia heikommaksi sukupuoleksi vaan myös tuotti heille yhden keskeisen toimijuuden ja elämänhallinnan alueen”. Palin 2015, 38, 54, 65.

Kirsti makasi sängyssä, ja hänen luonaan kävi vieraita, muun muassa Helmi ja Hilma, ja heidän läsnäolonsa helpotti kipuja, mikä osoittaa kivun sosiaalista luonnetta. Vie-raiden mentyä kivut palasivat kovina, ja kirjoitusten mukaan ne yltyivät niin pahoiksi, että ne pistivät Kirstin valittamaan ääneen: kivun ääriviivat oli levitettävä ruumiin ulkopuolelle, ja lisäksi ne oli kirjoitettava sanoiksi päiväkirjan sivuille. Kuukautisten yksityistä, sairauden asuun puettua luonnetta (samaa aikaan kuukautisista aiheutu-vat oireet toki tekivät toden teolla sairaaksi) korosti puolestaan kirjoitus siitä, kuinka Armo kyseli, mikä Kirstiä vaivasi, kun hän näki äidin syöttävän tätä. Päiväkirjassa kerrotun mukaisesti äiti vastasi pojalleen, että Kirsti oli kipeä. ”Ei se ole vaarallista, kyllä se menee ohi, se on vain tilapäistä heikkoutta”, hän vielä jatkoi.⁶⁵¹

Kovat tuskat, mahakivut ja niiden kuvailut esiintyivät päiväkirjoissa tiuhaan ja samalla ne muokkasivat Kirstin päiväkirjakertomusta. Niin ikään kalpeuden kon-ventionaalinen topos toistuu kirjoituksissa esimerkiksi kohdassa, jossa Kirsti tulee vessasta, minne hän oli rynnännyt eräiden kuukautisten tuottamien kipujen yhteydessä: ”Kun tulin viipurista,⁶⁵² näin eteisen peilistä liidunvalkeat kasvoni.” Tilanteen traagisuutta lisää kuvaus siitä, kuinka äiti ”juoksi hätään”. Kirsti meni vuoteeseen ja tällä kertaa äiti puolestaan hieroi häntä, mikä teki hyvää. ”Sitten annoin ylen, ja se teki vielä parempaa”, hän kertoi päiväkirjassaan. Kirjoituksessa ovat läsnä tuskan lisäksi erilaiset ruumiin eritteet ja jopa niiden tuoma mielihyvä, mikä tuo omalta osaltaan mielenkiintoista kosketuspintaa, tahmaisuuttakin, koko päiväkirjakerto-mukseen. Mielihyvää toivat myös äidin sanat: ”Kyllähän minä nyt juoksen tuon Kirs-tin edestä, kun tiedän, että se on heikko, ettei se ole laiskuutta.” Näin Kirsti sai ikään kuin ”synninpäästön” äidiltään; ei hän, taaskaan, ”laiskuuttaan” jättänyt esimerkiksi päivän askareita tekemättä, tämän todisteleminen kun näytti olevan tärkeää. Lisäksi äiti sai tällä kertaa muutakin kiitosta käytöksestään: ”Tänään hän on hoitanut minua mainiosti ja pitänyt hyvänä.” Hakasulkeisiin kirjoitettu kommentti vuodelta 1931 paljastaa kuitenkin tulevien aikojen katkeruuden, sillä silloin äiti ei enää uskonut-kaan, päiväkirjojen mukaan, Kirstin omia puheita, pelkästään lääkäreiden, vaikka he kirjoittajan mukaan puhuivat hänestä ”vaikka mitä päättömyyksiä”.⁶⁵³

Kirstin päiväkirjoissaan kuvaamat kokemukset asettuvat ymmärrettäväksi osaksi aikakaudella yleisesi vallinneita käsityksiä naisruumiista ja niihin kiinteästi liittyvistä kuukautisista. Länsimaisen lääketieteen traditiossa naisen ruumiin oletettiin pitkään rakentuvan kohdun ympärille, ja naisruumiin koko problematiikan nähtiin tiivisty-vän juuri kuukautisiin. Kohtu oli avainasemassa naisen terveydentilaa määrittävänä elimenä. Kuten Suomessa 1800-luvun lopulta lähtien julkaistuja tytöille ja naisille

651 Teräsvuori 15: 23.4.1919, 2151–2153.

652 Kirsti kutsui päiväkirjoissaan ”käymälää” viipuriksi. Ks. selitys sanan käytöstä Teräsvuori 71: 30.7.1921, 8068. Selitys on kirjoitettu puhtaaksikirjoittamisen yhteydessä 24.8.1950.

653 Teräsvuori 15: 25.2.1919, 2068.

suunnattuja seksuaali- ja terveysoppaita tutkinut historioitsija Tiinä Männistö-Funk kirjoittaa, olivat oppaiden mukaan esimerkiksi juuri säännölliset kuukautiset merkki siitä, että tyttö oli kaikin puolin terve. Normaalit kuukautiset määriteltiin tosin hyvin tiukasti, ja jos kuukautiset olivat esimerkiksi hyvin kivuliaat tai kestivät yli neljä päivää, tuli tytön hankkia pikaisesti apua. Kuukautisten liiallinen runsaus, kivullosuus ja epäsäännöllisyys katsottiin oppaiden mukaan olevan usein seurausta tytön omasta välinpitämättömyydestä, ja tytön tulikin huolehtia kuukautisten säilyttämisestä normaalina. Toisaalta oppaissa korostettiin, kuinka kuukautiset eivät olleet varsinaisesti mikään sairaus, mutta kuten Männistö-Funk toteaa, antoivat oppaat kuitenkin hyvin yksityiskohtaisia ohjeita koskien sitä, miten kuukautisten aikana tuli käyttäytyä. Oppaiden mukaan terveyttä tulikin hoitaa kuukautisten aikana tavallista tarkemmin. Varoa piti erityisesti vilustumista, tunteiden valtaan joutumista ja liikarastitusta. ”Naisille ominaisen” hermoston herkkyyden katsottiin puolestaan kasvavan entisestään kuukautisten aikana, samoin kuin kohdun painon. Kuukautisia oli tarkkailtava, ja kun ne kerran alkoivat, oli tytön sopeuduttava viettämään seuraavat vuosikymmenet kuukautisten rytmin mukaisesti. Nuhteita saivat tytöt, joiden mielestä kuukautiset olivat kurja asia; synnytyselimet olivat yksi naisen tärkeimmistä elimistä näiden aikalaiskäsitysten mukaisesti.⁶⁵⁴

Oppaiden käsitys oli, että ne edustivat niin sanotusti järkiperaistä suhtautumista kuukautisiin. Tämä järkiperaisyyteen pyrkivä kuukautisnäkemys kuitenkin myös rakoili, sillä oppaista tuli esiin niin ikään kuukautisiin liittyvä, traditionaalinen käsitys häpeästä, tabuista ja hämmennyksestä, kuten Männistö-Funk toteaa. Hämmennykseen liittyi vahvasti esimerkiksi se, että kuukautisten tarkoitusta ja aiheuttajaa ei tiedetty tarkalleen, eikä kuukautisten olemuksesta näin ollen ollut tarkkaa tietoa. 1920-luvulla todistettiin kuukautisten yhteys hormonitoimintaan, mutta ainakin siihen asti kuukautiset olivat pysyneet suorastaan osittaisena arvoituksena. Lisäksi kuukautisiin liittyi runsaasti erilaisia perinteisiä uskomuksia, joissa korostettiin esimerkiksi niiden epäpuhtautta. Kuukautisiin liittyvä häpeä olikin esimerkiksi vuosisadan vaihteessa yksi suhtautumista mitä suurimmilta osin määrittävä tekijä. Kuukautiset liittyivät seksuaalisuuteen, joten ne piti visusti salata, eikä niistä puhuttu juurikaan välttämättä edes äitien ja tyttärien kesken. Miehet puolestaan saattoivat irvailla kuukautisista naisille, mikä ei ainakaan hälventänyt niihin liittyvää häpeää. Kuukautiset eivät siis todellakaan olleet tavanomainen aihe arkipuheessa.⁶⁵⁵

Edellä esitelty oppaiden kaltainen ajatusmaailma kuukautisiin liittyen näyttäisi toistuvan myös muissa aikakauden julkisissa ja terveydenhoidollisissa käsityksissä. Esimerkiksi kuukautisiin liittyvää kipua ja tuskaa ei yleisesti ottaen näytetty tunnistettavan tai tunnustettavan, tai kuten oppaissa, ne määriteltiin usein osaksi epänormaaleja kuukautisia. Esimerkiksi vuonna 1917 *Kättilölehdessä*, joka on ilmestynyt

654 Männistö 2003, 44–49.

655 Männistö 2003, 49–50.

vuodesta 1896 lähtien ja on yksi vanhimmissa Suomessa julkaistuista ammattilehdistä, tohtori E. Björkenheim kirjoitti, kuinka ”Säännöllisissä tapauksissa ei kuukautisiin liity kipuja”. Kirjoituksessa kehoitettiin ”menstruationin” aikana noudattamaan jossain määrin kaikenlaista varovaisuutta, koska kuukautisten aikana esiintyi kuitenkin ”helpommin häiriöitä hyvinvoinnissa kuin muulloin [--]”. Kehotuksen jälkeen Björkenheim totesi, että monet tytöt ja äidit kuitenkin laiminlöivät varovaisuutta ja rikkoivat ”usein näitä sääntöjä”, mikä kirjoituksen mukaan johti ”menstruationihäiriöihin”. Tytöt kirjoittaja päästi osittain vastuusta heidän tietämättömyyteensä nojaten, sillä syy oli kirjoituksen mukaisesti lähinnä äitien, jotka eivät olleet selvittäneet tyttärilleen ”ilmiön” merkitystä. Monet äidit eivät tohtorin mukaan halunneet ”hemmotella” tyttäriään ja toisaalta puhuivat vastenmielisesti heidän ”sukupuoli-elämästään”, jonka piiriin siis myös kuukautisiin liittyvä puhe ja tieto kirjoituksessa liittyi, koska tunsivat muun muassa ”vääriä häveliäisyyden tunnetta”.⁶⁵⁶

Tämä kirjoitus on yksi esimerkki kuukautisiin liittyvästä julkisesta aikalaispuheesta, vaikka se onkin esitetty pääasiassa terveydenhuollon ammattikunnalle. Kirjoitus valaisee, esimerkiksi aikakauden terveysoppaiden lisäksi, kuitenkin osaltaan niitä yleisiä käsityksiä ja asenteita, joita ylipäätään tyttöihin ja naisiin sekä niin sanottuihin nais erityisiin asioihin ja ilmiöihin kuten tässä kuukautisiin liittyi. Kuukautisiin liittyvää yleistä kipua ei tunnustettu tai tunnustettu. Mikäli kipua tai ”häiriöitä hyvinvoinnissa” eli varovaisuuden ”laiminlyöntiä” sekä ”sääntöjen rikkomista” kuitenkin tapahtui, sälytettiin syy ja vastuu tyttöjen ja naisten sekä etenkin äitien harteille.

Laaja päiväkirja-aineisto, jonka Kirsti on kirjoittanut ja jättänyt talteen luettavaksi ja tutkittavaksi, avaa kiinnostavasti ja tärkeällä tavalla myös tätä kuukautisiin liittyvää yksityistä mutta samalla monella tasolla yleistä kokemusmaailmaa. Päivittäin, kuukausittain ja vuosittain toistuva ja jatkuva kirjoittaminen sekä elämän ja kokemusten muistiin tallentaminen mahdollistaa myös implisiittisesti ilmaistujen asioiden ”paljastamisen”. Näin on siis mahdollista todeta, vastoin edellä esitettyä väitettä, että niin ikään ”säännöllisissä tapauksissa” kuukautisiin liittyi, ja liittyy, usein kipua, tuskaa ja kärsimystä, kuten esimerkiksi Kirstin kirjoitukset osoittavat. Toisaalta näin runsaat kivut ja tuskat saattoivat todella kertoa esimerkiksi endometrioosin kaltaisesta sairaudesta, jonka perussyytä ei edelleenkaan tunneta. Kirstillä tuskat tulivat jopa hänen uniinsa, kuten hän kirjoitti. Eräässä näkemässään unessa hän kertoi olleensa niin sairas, että oli joutunut sen vuoksi leikkaukseen. Unessa hän oli leikkauspöydällä, lääkäreiden ja hoitajattarien hääriessä ympärillä. Tuskat olivat niin kovat, että ne oli leikattava pois.⁶⁵⁷

Kaikkiaan Kirstin kirjoitukset kivun ja sairauden kokemuksista avaavat mielenkiintoisella ja tärkeällä tavalla kysymyksiä kivun ja sairauden yksityisen, sosiaalisen ja materiaalisen välisistä suhteista ruumiillismateriaalisen minän kertomisen

656 Björkenheim 1917, 100.

657 Teräsvuori 15: 28.4.1919, 2167.

kehyksessä. Lisäksi ne asettuvat oleelliseksi osaksi itsen ja elämän kokonaisvaltaista kertomusta ja sen muodostumisen mahdollisuuksia sekä pintoja.

4.2 Terveyden vaateet ja sairastamisen paikat

Ruumiillisen kivun, sairauden ja sairastamisen kuvailut sekä terveyden tarkkailu ovat läsnä Kirstin päiväkirjakertomuksessa ja omaelämäkerrallisen minän muodostamisprosessissa monin tavoin, kuten edellä on käynyt ilmi. Tämä ei ole sinänsä erityistä ja ihmeellistä, sillä terveys ja erilaiset sairaudet olivat ajalle tyypillisesti asioita, joita tarkkailtiin, käsiteltiin ja kommentoitiin niin yksityisellä kuin yleisellä tasolla. Terveyspuhetta tuotettiin vuorovaikutuksessa muiden kanssa, ja sairastaminen oli myös toistuva teema niin tieteessä kuin taiteessa.⁶⁵⁸ Niin ikään esimerkiksi 1800-luvun loppupuolelta lähtien Suomessa julkaistuissa, erityisesti tytöille ja naisille suunnatuissa seksuaali- ja terveysoppaissa kirjoittajat muistuttivat lukijoitaan siitä, ettei heidän terveytensä ollut suinkaan yksityisasia, vaan terveydentilalla oli suuri merkitys koko kansakunnalle ja sen tulevaisuudelle. Erityisesti naisten tuli tästä näkökulmasta pitää huolta terveydestään, sillä heidät asetettiin vastuuseen tulevien sukupolvien terveydestä. Yksilön terveydestä oli tullut näin myös osa yhteiskuntahygieniää.⁶⁵⁹

Terveyden ylläpito vaati jatkuvaa itsetarkkailua ja vastuun ottamista omasta terveydestä, ja tällainen itsetarkkailun vaatimus olikin tyypillistä esimerkiksi Euroopassa 1800-luvun kuluessa kasvaneiden hygieenisten oppien traditiolle, joka vaikutti myös 1900-luvun alun Suomessa. Hellittämättömän itsetarkkailun lisäksi etenkin tytöiltä ja naisilta edellytettiin terveyden eetoksen nimissä muun muassa ruumiin toiminnan ja organismien tuntemista, ja käsitys terveydestä sisälsikin ruumiin ja sen eri toimintojen kaikkinaisen tasapainon. Myös ajattelu ja tunteet nähtiin tässä hygienian peruslähtökohtiin palautuvassa, ihmistoiminnan materiaaliseen perustaan kytkeytyvässä ajatuksessa ruumiin toimintoina muiden joukossa. Tämä käsitys palautui ajalle tyypilliseen näkemykseen sukupuolten organisesta, kaikkea ajattelua ja toimintaa määrittelevästä erosta.⁶⁶⁰

Toisaalta terveyden, niin sielun kuin ruumiin, vaaliminen ja itsensä hoitaminen liittyivät myös moniin muihin ajassa liikkuviin ja muotoutuviin näkemyksiin sekä

658 Ks. esim. Häggman 1994, 25–26, 70–86; Ahlbeck et al. 2015a, passim.

659 Männistö 2003, 36, 45, 48.

660 Ks. esim. Sarasin 2001, 64–68, 90–91, 142–146, 226–255. Ks. myös Männistö 2003, 36–48. Ajatuksiin tunteista ja ajattelusta ruumiin toimintoina liittyivät aikakaudelle tyypilliset käsitykset miesten ja naisten ruumiiden eroavaisuuksista. Koska miesten ja naisten ruumiit olivat erilaiset, oli myös sukupuolten ajattelutavoissa eroja. Miesten hallitsevan elimen katsottiin olevan aivot, naisten puolestaan kohtu. Näin ollen miehet nähtiin yleisesti itsensä hallitsevina, luovina ja järkiperaisina, kun taas naisessa kohtu oli hänen erityisen herkän hermostonsa keskus, joka aiheutti muun muassa passiivisuutta ja tunneherkkyyttä. Ibid. Aikakauden käsityksistä sukupuolten välisiin ”luonnollisiin” eroihin liittyen ks. myös esim. Räisänen 1995, 136–148.

käsityksiin, joista yksi oli hyvin laajaksi ilmiöksi muodostunut *Lebensreform* eli elämänreformi. Valtiollisella ja hallinnollisella ilmiötasolla se kattoi niin ikään, hygieenisten oppien tavoin, käsitykset yksilöiden ja kansalaisten terveyden, sitkeyden ja voiman jalostamisesta. Toisaalta se saattoi tarkoittaa käsityksiä modernin, teollistuvan, hektisen kaupunkikulttuurin haitallisuudesta, joiden vastapainoksi esitettiin ideaali luontoon ja ”luonnollisiin” elämäntapoihin palaamisesta. Toisaalta se saattoi merkitä käsityksiä resignoitumisesta eli vetäytymisestä modernin yhteiskunnan velvoitteista ja vastuista.⁶⁶¹

Kirstin jatkuva itsetarkkailu, terveyden hoitaminen (tai sen vaade) sekä sairauksien kokemusten kuvailut osana omaelämäkerrallisen minän ruumiillis-tekstuaalista muodostumista asettuvat näistä näkökulmista ymmärrettäviin raameihin, osaksi muun muassa hygienian tuottaman terveydentarkkailun, elämänreformin ja kunnollisen kansalaisen⁶⁶² vaateita. Päiväkirjat erityisenä *itsestä huolehtimisen välineenä*⁶⁶³ tarjosivat tällaiselle itsetarkkailulle ja terveydentilan seuraamiselle mainiosti soveltuvan muodon.

Toisaalta päiväkirjoissa sairauden ja sairastamisen puhetapa ulottui, eksplisiittisen terveydentilan tarkkailun lisäksi, koskemaan monenlaista olemisen ja kokemisen kuvailua. Maanantaina 30.9.1918 Kirsti esimerkiksi kirjoitti: ”Joka aamu olen melkein sairaana, kun odotan kirjettä Ruthilta. Nyt lopetan odottamisen, ehkä se sitten tulee.”⁶⁶⁴ Tämä puhetapa toistuu niin ikään kirjoituksessa, jossa Kirsti kertoi, kuinka tuli pahoinvoivaksi, kun ajatteli, että hänen pitäisi mennä joskus kahville kulmataloon, jossa Laurikin asui. ”Olin kauan aikaa oikein kipeä tämän ajatuksen tähden”, hän kirjoitti päiväkirjaansa.⁶⁶⁵ Niin ikään liiallinen kuvittelu ja maailman menon ajattelu tekivät olon miltei sairaaksi: ”Päivällä levätessäni olivat ajatukseni hirveässä lennossa. Yritin jo tulla sairaaksi liiallisesta kuvittelusta”, hän kirjoitti, samalla ikään kuin kuvaten koko modernin ihmisen olemista modernien, nopeiden, jatkuvien muutosten keskellä; kuten maailma ympärillä, olivat myös ajatukset ja koko Kirsti ”hirveässä lennossa”, eikä levolle ollut tässä modernin murroksessa, johon kaikki vaadittiin mukaan, tilaa.⁶⁶⁶ Toisaalta ajalle oli ominaista, ehkä jopa hieman

661 Ks. esim. Harmainen 2021, 31–51, erit. 35.

662 Kunnollisella kansalaisella on tyypillisesti tarkoitettu lainkuuliaista, itsestään ja läheisistään huolta pitävää, työteliästä kansalaista. Se, kuka milloinkin on mielletty kunnolliseksi kansalaiseksi ja millä perusteilla on toki suhteellista sekä aika- ja paikkasidonnaista. Ks. esim. Pietikäinen 2020, 18, 19.

663 Ks. Kosonen 2020, passim. *Itsestä huolehtiminen* on niin ikään Michel Foucaultin käyttämä käsite, joka hänen mukaansa oli paljon käytetty jo antiikin aikana ja joka on elämisen taidon keskeinen periaate. Ks. esim. Foucault 1990, passim.

664 Teräsvuori 11: 30.9.1918, 1634.

665 Teräsvuori 11: 19.10.1918, 1678.

666 Teräsvuori 15: 27.2.1919, 2070.

paradoksaalisesti vasten modernin ihannetta ja olemusta, että liiallinen kuvittelu nähtiin eräänä (mieli)sairauden oireena ja syynä, joten ajattelu todella saattoi tehdä sairaaksi.⁶⁶⁷

Kirstin päiväkirjojen perusteella terveyden ja sairauden välisiin kysymyksiin liittyivät myös käsitykset (kirjoitetun) sairauden kaikkinaisesta läsnäolosta minuutta määrittelevänä, rakentavana ja uhkaavana, lähes eräänlaisena essentiaalisena määreenä.⁶⁶⁸ Tämä näkemys toistuu esimerkiksi siinä, kuinka Kirsti sai kirjoitusten mukaan kuulla lähes jatkuvasti muilta ”sairaalaisuudestaan” tai siitä, kuinka sairaan oloinen tai näköinen oli eli sairaudesta oli tullut osa muiden käsityksiä Kirstistä. Toisaalta hän puhutteli toistuvasti itse itseään eri aikatasoilla sairaaksi ja sairaalloiseksi, sairauden eri muodoissa, ja näin sairaudesta tuli osa omakuvaa ja omaelämäkerrallista minää.⁶⁶⁹ Kaikkiaan niin terveyden hoitamisen vaateet kuin sairauden monet muodot olivat läsnä monella tapaa niin itsessä, omissa kirjoituksissa kuin ympäröivässä maailmassa. Niin ikään äiti vaikutti olevan paljon sairaana, ja eräässä kirjoituksessa Kirsti kirjoittikin, kuinka heillä pitäisi olla oma sairaanhoitaja kotona, niin paljon he olivat sairaana, äiti ja Kirsti kumpikin. Toisaalta he viettivät joitakin kertoja yhdessä aikaa parantoloissa, mikä ei kuitenkaan ollut ongelmatonta, sillä keskinäiset riidat seurasivat kulkijoitaan, minne menivätkin. Terveydenhoitoon pyrittiin joka tapauksessa panostamaan mahdollisuuksien mukaan. Erilaisilla sairastamisen, tai sitä määrittelemään pyrkivillä, paikoilla ja tiloilla oli niin ikään merkittävä rooli osana terveydenhoitoa.

Seuraavaksi tarkastelen lähemmin Kirstin päiväkirjoissaan kertomia ja kuvaamia paikkoja ja tilanteita, joissa kirjoittaja hoiti terveyttään ja poti sairauksiaan.⁶⁷⁰ Lisäksi kartoitan, miten paikat, tilanteet, diagnoosit ja hoitokeinot liittyivät aikakauden yleisiin käsityksiin ja ilmiöihin sekä miten ne kytkeytyivät osaksi itsen ja elämän kertomuskehystä eli muuttuivat kirjoitetun minän ruumiillissanalliseksi materiaaliksi ja muokkasivat näin osaltaan Kirstin päiväkirjakertomusta.

Kuten olen jo aiemmin tuonut esiin, päätyi Kirsti syksyllä 1916 – keskeytettyään tyttökoulun sairastumisen vuoksi – maalle Ristiinaan, mikä oli monella tapaa käännteentekevää hänen elämässään. Kirstin oli määrännyt maalle lepäämään tohtori Karolina Eskelin, joka oli kirjoittajan sanojen mukaan ensimmäinen lääkäri, joka

667 Ks. esim. Pietikäinen 2020.

668 Sairauden ja sairastamisen erilaisista, monisyisistä rooleista osana (kirjoitettua) minuutta ks. esim. Ahlbeck et al. 2015a, passim.

669 Ks. esim. Teräsvuori 11: 16.10.1918, 1666; Teräsvuori 21: 4.12.1919, 2800; Teräsvuori 22: 24.12.1919, 2893; Teräsvuori 105: 27.7.1922; Teräsvuori 110: 13.10.1922, 8757; Teräsvuori 113: 22.11.1922, 8899; Teräsvuori 114: 9.12.1922, 8968; Teräsvuori 116: 5.1.1923, 9073, 9075; Teräsvuori 117: 26.1.1923, 9161. Kuten Kirsi Tuohela kirjoittaa, niin ikään Victoria Benedictsson (1850–1888) omaksui kärsivän, sairaan minän keskeiseksi osaksi omaa identiteettiään. Ks. Tuohela 2008, 57–58.

670 Sairastamisen paikoista 1900-luvun alun kirjallisuudessa ks. myös esim. Westerlund 2015, 133 ja passim.

ymmärsi häntä. Tämä oli päiväkirjakirjurille monessa mielessä merkittävää.⁶⁷¹ Maaseudun luonto nähtiin parantavana voiman lähteenä, ja parhaimmillaan luonnon-estetiikan koettiin auttavan esimerkiksi henkisen tasapainon saavuttamisessa.⁶⁷²

Eskelinin määräys kertoo siitä, kuinka esimerkiksi 1900-luvun alussa etenkin keski- ja yläluokkaisilla oli mahdollisuus käydä hoidattamassa itseään muun muassa maaseudulla tai kylpylöissä. Heillä oli siis paremmat edellytykset potea sairautta, kun taas työväen kohdalla elantoon vaikutti konkreettisesti yksikin vuoteessa vietetty päivä. Näin ollen sairastaminen, ja elämänmuoto koko suhteessa oli sidoksissa yhteiskunnalliseen asemaan, kuten kulttuurihistorioitsija Anu Salmela huomauttaa.⁶⁷³

Ristiinassa Kirsti päätyi Gulinin pappilaan, jossa oli aikaisemminkin ollut ”heikkoja tyttöjä [--] vahvistumassa”.⁶⁷⁴ Tällainen ”heikon tytön” diskurssi on mielestäni nähtävissä osana 1800- ja 1900-lukujen taitteessa työille ja naisille ominaiseksi määriteltyä fyysistä tai terveydellistä haurautta, jonka avulla ylläpidettiin ajan ihanteeseen kuulunutta käsitystä sukupuolten välisistä eroista. Tämän käsityksen mukaisesti mies, maskuliininen, nähtiin vahvana ja nainen, feminiininen, heikkona. Naiset määriteltiin muun muassa hauraksi, heikoiksi ja passiivisiksi, ja he joutuivat aika ajoin vetäytymään sosiaalisesta elämästä erilaisten särkyjen, kuukautiskipujen ja muiden ”naisten vaivojen” tähden. Esimerkiksi hermostuneisuus, hystertia ja neu-

671 Teräsvuori 1: johdanto, 4. Tämän lääkärinmääräyksen jälkeen Beda alkoi aktiivisesti kysellä sopivaa lepopaikkaa Kirstille. Paikan löytäminen osoittautui kuitenkin suhteellisen haasteelliseksi ja Kirstille myös osittain epämiellyttäväksi. Kirsti kommentoi asiaa päiväkirjassaan seuraavasti: ”Jo ennen Pälkäneelle [Beda, Kirsti ja Armo viettivät kesää muun muassa tuttaviansa ja sukulaistensa luona Pälkäneellä, Mikkeliissä ja Savossa] menoamme äiti oli ottanut tavakseen kysyä jokaiselta vastaantulevalta ihmiseltä, tietäisikö tämä jotakin sopivaa paikkaa maalla, jonne minut olisi voitu lähettää taloksi. Otavaan tultuamme tämä kyseleminen yltyi kuin Rytkösen tanssi. Minusta oli ilkeätä kuulla itsestäni puhuttavan, ja varsinkin tämä asia oli minulle vastenmielinen. Siitä vitsailtiin niin paljon.” Teräsvuori 1: johdanto, 7–8. Monessa ehdotetussa paikassa ei ollut tilaa eivätkä esimerkiksi sukulaispaikat tulleet Kirstin eikä Bedan mielestä kysymykseen. Paikassa tuli olla myös nuorta seuraa Kirstille mutta ei kuitenkaan pelkästään poikapuolista. Kirstin omat kriteerit paikan suhteen olivat myös suhteellisen korkealla, sillä erästä paikkaa ehdotettaessa Kirsti kieltäytyi ehdottomasti edes harkitsemasta sitä todeten: ”Siinä talossa puhutaan niin kimakalla äänellä, että minä en voisi sitä kestää.” Teräsvuori 1: johdanto, 14.

672 Ks. esim. Rosengren 2003, 22, 52–53. Ks. myös esim. Rytty 2021, passim.

673 Ks. Salmela 2015, 118. Karin Johannisson kirjoittaa, kuinka esimerkiksi erilaisista parantoloista tuli pakopaikkoja herkille ja hennoille yläluokkaisille naisille 1800-luvun lopulla, jolloin parantoloita syntyi runsaasti Eurooppaan. Ne olivat turvallisia tiloja voimattomuuden kokemiselle ja levolle, ja ne sijaitsivat luonnollisesti kaukana sairaustuttavasta ja likaisesta kaupungista. Johannisson 1994, 74, 265. Mielenkiintoista myös on, kuten Jasmine Westerlund kirjoittaa, kuinka 1900-luvun alkupuolen naistaiteilijaromaaneista ja muusta kirjallisuudesta löytyy toistuvasti mainintoja parantoloista, raittiin vuoristoilman ja levon tarpeesta sekä sairauksista, kuten huonoista hermoista ja keuhkotaudista. Westerlund 2015, 133.

674 Teräsvuori 1: johdanto, 9–10.

rastenia⁶⁷⁵ eli ”hermoheikkous”, jonka oireita olivat muun muassa voimattomuus, päänsärky, väsymys, vatsavaivat, unettomuus ja alakuloisuus – kaikki oireita, joista Kirstikin sanojensa mukaan kärsi – olivat helposti sovitettavissa tähän ajan naiskuvaan, ja näin ollen sairaudesta tuli osa naiseutta.⁶⁷⁶ Toisaalta Suomessa ja muissa Pohjoismaissa myös ahkeruus ja työ nähtiin 1900-luvun alussa usein normatiivisen naiseuden perustana, jolloin normatiivinen naiseus ei ollut suinkaan yksiselitteinen. Näin ollen käsitys naisen hauraudesta, heikkoudesta ja passiivisuudesta konstruointiin sekä suhteessa lujarakenteiseen työläisnaiseen että tämän vastakohtaksi.⁶⁷⁷

Lähtö Ristiinaan tarkoitti myös lopullista lähtöä tyttökoulusta. Kirsti oli menestynyt koulussa erinomaisesti, ja häntä kutsuttiinkin yleisesti luokan priimukseksi. Koulu oli kuitenkin tuottanut suurta tuskaa Kirstille ja vei häneltä elämänilon. Kirsti koki, että hänen epätoivonsa kohosi huippuunsa kevätlukukaudella 1916. Koko edeltävä lukuvuosi oli ollut hänen sanojensa mukaan kaikista kamalin, eikä päivääkään mennyt ilman itkua ja epätoivoa.⁶⁷⁸

Viimeinen päätös Kirstin koulunkäynnille syntyi lukuvuoden 1916–1917 välisellä joululomalla, jota Kirsti oli Ristiinasta tullut viettämään kotiin Helsinkiin. Kirsti riiteli asiasta vanhempiensa kanssa, mutta lopulta he suostuivat siihen, ettei hänen tarvinnut ottaa koulukirjoja Ristiinaan mukaan tai palata Ristiinan jälkeen tyttökouluun.⁶⁷⁹ Näin ollen hän ei ikinä valmistunut tyttökoulusta eikä hän opiskellut itselleen mitään ammattia (tai käynyt loppuun ammatillista tutkintoa). Sen sijaan hänelle määrättiin vastoin hänen omaa tahtoaan aikuisiällä holhoojia, joista yksi oli hänen veljensä Kaarlo. Lisäksi hänet laitettiin 1940-luvulla vuosiksi mielisairaalaan (ilmeisesti vuosien 1941–1949 väliseksi ajaksi), tämäkin vastoin hänen omaa tahtoaan, ensin Nikkilään ja sen jälkeen Tammisaareen.⁶⁸⁰

675 Naisten tautina neurastenia otti hysterian paikan sellaisten naisten joukossa, jotka eivät eläneet naiselle sopivaksi katsottua elämää ja tämän vuoksi uuvuttivat itsensä. Suomessa sairaaloissa neurasteniaa ja hysteriaa diagnosoitiin 1800-luvun lopulta alkaen. Raja neurastenian ja hysterian välillä oli hyvin häilyvä, vaikka neurasteniadiagnoosit lisääntyivät samaan aikaan kun hysteriadiagnoosit vähentyivät. Uimonen 1999, 75–79, 88, 141–142, 147. Ks. myös esim. Häggman 1994, 75.

676 Johannisson 1994, 71, 74, 125–128; Uimonen 1999, 75; Salmela 2015, 117.

677 Ahlbeck-Rehn 2006, 122–123; Leskelä-Kärki 2006, 617–618; Ahlbeck-Rehn & Tuohela 2008, 68–69.

678 Teräsvuori 1: johdanto, 1.

679 Teräsvuori 2: 13.1.1917, 300–302. Perheenjäsenet puhuivat vielä moneen otteeseen Kirstin koulun jatkamisesta mutta Kirsti oli päätöksensä lopettamisen suhteen tehnyt ja tuo päätös pysyi. Kirsti kommentoi päiväkirjassaan erästä keskustelua, jota Beda ja Armo olivat käyneet kyseisestä aiheesta: ”Minä tietysti vaikenen kuin hauta enkä anna noiden puheiden koskea itseäni.” Teräsvuori 4: 30.10.1917, 776. Myöhemmin Armo kommentoi, kuinka hänen mielestään Kirsti ei ollut ”sivistynyt”, koska tämä ei ollut käynyt ”edes tyttökoulua loppuun”. Teräsvuori 88: 10.2.1922, 7534.

680 Ks. esim. kirjekonsepti Kirstiltä tohtori Erkki Backmanille, helmikuun loppu 1941; kirjekonsepti Kirstiltä tohtori Nils Poppiukselle, syyskuu 1945; kirjekonsepti Kirstiltä

Kirsti palasi Ristiinasta Gulinin pappilasta kotiin Helsinkiin loppukeväästä 1917. Tästä eteenpäin terveyden hoitamista ja sairastamista koskevien neuvottelujen pääasialliseksi paikaksi muodostuikin koti. Kuten esimerkiksi kirjailija Victoria Benedictssonin kirjoituksia ja päiväkirjoja tutkinut Kirsi Tuohela kirjoittaa, niin ikään Benedictssonin sairastamisen miljöönä toimi koti läheisine ihmisineen, mikä tuo omaa kontrastia sellaisten sairastamiskertomusten kuvailuihin, jotka paikantuvat esimerkiksi sairaalaan.⁶⁸¹

Kirstin yrittäessä hoitaa terveyttään, potiessa sairauksiaan ja pohtiessa tulevaa elämänkulkuaan hän tuli yhä varmemmaksi siitä, ettei voisi koskaan olla missään kodin ulkopuolisessa toimessa eli palkkatyössä, niin heikko ja hermostunut hän oli. Mutta niin ikään kodin piirissä tehtävät työt tuntuivat monelta osin raskailta ja tympeiltä. Kuitenkin sekä perheenjäsenet, lääkärit, sukulaiset että muut tuttavat yrittivät saada Kirstiä hakeutumaan jollekin kurssille, ammattiin ja töihin. Toki naimisiinmeno olisi ollut kaikista ihanteellisin tavoite, mutta Kirstillä nähtiin olevan, ajan perinnöllisyyttä ja degeneraatiota painottavien käsitysten mukaisesti, rasitteenaan suvussa kulkevat sairastumiseen ja hulluuteen altistavat edellytykset, joten suvun jatkaminen ei ollut tässä mielessä suositeltavaa; pikemminkin ajan toimilla pyrittiin tehokkaasti estämään esimerkiksi mielisairaiden avioliitot ja lisääntyminen.⁶⁸²

Kaikki muut tuntuivat, yleisten aikalaiskäsitysten ja keskusteluiden mukaisesti, kuitenkin pitävän ensiarvoisen tärkeänä ja etenkin terveyttä hoitavana ja ylläpitävänä keinona sitä, että Kirsti voisi itsenäisesti, omalla työllään, elättää itsensä. Tämä tuodaan useita kertoja erilaisilla kerronnallisilla ratkaisuilla päiväkirjoissa esiin.

Allille, 2.5.1946. Mielisairaalaan vieminen vastoin omaa tahtoa on tutkimusten mukaan ilmeisen yleinen kokemus, ks. esim. Tuohela 2020, 159. Ks. myös esim. Pietikäinen (2020, 7–8), joka kirjoittaa, kuinka ”Maria T”, joka tuotiin Pitkäniemen mielisairaalaan maaliskuussa 1900, katsoi niin ikään joutuneensa sairaalaan ilman syytä. Omien sanojensa mukaan hän ei ollut ”mielenvikainen” vaan ruumiillisesti sairas, vaikka olikin maannut lähinnä ahdistuneena ja masentuneena sängyssä esim. Lapinlahdessa aiemmin ollessaan. Maria oli pyrkinyt kahteen otteeseen ulkomailla Pelastusarmeijan upseerikouluun, turhaan. Toisen epäonnistuneen yrityksen jälkeen, kesällä 1898, ”syvästi pettynyt” Maria oli sairastunut paluumatkan yhteydessä. Maria pakeni neljän kuukauden sairaalassaolon jälkeen ”kesäillan valoisaan hämyyn”, eikä enää palannut. Pietikäinen (ibid., 13) kirjoittaa niin ikään, että keskeisin syy ihmisten ja eri potilasryhmien, kuten mielisairaiden, hermostuneiden tai sopeutumattomien psykopaattien, sairaalaan sijoittamiselle esimerkiksi 1900-luvun alkupuolella oli sosiaalinen, sillä kun lähiympäristön voimat tai kärsivällisyys eivät enää riittäneet arvaamattomien, hankalien, itsetuhoisten, sekavien tai raskaiden yhteisön- tai perheenjäsenien tai muiden läheisten hoitamiseen, haluttiin heidät saattaa hoidon piiriin mielisairaalaan. Näitä niin sanotusti sosiaalisesti hankalia ihmisiä oli sitä helpompi viedä laitoshoitoon, mitä enemmän uusia kunnalliskotien mielisairasosastoja ja mielisairaaloita perustettiin. Toisaalta lisääntyvät sairaalapaikat tarkoittivat, että yhä useampi sai niissä tarvitsemaansa hoitoa, vaikka suuri osa jäi ilman paikkaa.

681 Tuohela 2008, 47.

682 Ks. esim. Teräsvuori 66: 27.6.1921, passim; Teräsvuori 110: 12.10.1922, 8751–8756.

Kirstikin oli periaatteessa samaa mieltä siitä, että itsenäinen ja riippumaton asema työnteolla olisi suotava saavuttaa, mutta piti samalla ristiriitaisina käsityksiä siitä, mitä ihmiset pitivät ”oikeana” työnä – hän kun koki työskentelevänsä joka päivä niin taloustöiden kuin kirjoittamisen (”mieluisimman työn”) parissa, silloin, kun ei ollut sairaana sängyssä, mikä tosin, päiväkirjakirjoitusten mukaan, oli suhteellisen yleistä.⁶⁸³ Mutta yhteiskunnassa ja näin ollen yleisesti ihmisten ajatuksissa tuottavalla työllä ja kunnollisella kansalaisella oli tietynlaiset määreet ja raamit. Yhteiskunnan ja monien ympärillä olevien ihmisten näkökulmasta Kirsti lienee ollut tässä vaiheessa lähinnä ”työtä vieroksuva” ja ”sopeutumaton”, vaikka lääkäreiden mukaan hän kärsikin ennen kaikkea ”yleisestä heikkoudesta”, ”hermostuneisuudesta” ja ”heikkohermoisuudesta”.⁶⁸⁴ Myöhemmin Kirsti sai useamman mielisairauteen viittavan diagnoosin, jolloin hänet nähtiin, ajan käsitysten mukaisesti, degeneroituneena ja jopa alempiarvoisena ihmisenä, vaikka samalla kehittyvän psykiatrian ja mielisairaaloiden puitteissa tehdyn työn avulla yritettiin vaikuttaa ihmisten yleisiin käsityksiin ja vähentää stigmaa mielisairaisiin liittyen. Tosin tämä vaikuttamisen liike oli monitahoista eikä suinkaan ongelmatonta.⁶⁸⁵

683 Ks. esim. Teräsvuori 4: 1.10.1917, 736–737; Teräsvuori 7: 6.5.1918, 1121; Teräsvuori 21: 26.11.1919, 2771–2772; 10.12.1919, passim; Teräsvuori 23: 28.1.1920, 2987–2988; 4.2.1920, 3037–3038; Teräsvuori 24: 13.2.1920, 3084; Teräsvuori 26: 30.3.1920, 3339–3340; Teräsvuori 38: 15.9.1920, 4712–4713; Teräsvuori 41: 26.10.1920, 4918; Teräsvuori 42: 29.10.1920, 4952; Teräsvuori 66: 27.6.1921, 6311–6312; Teräsvuori 74: 24.8.1921, 6747–6748; 27.8.1921, 6753; Teräsvuori 112: 15.11.1922, 8885; Teräsvuori 113: 20.11.1922, 8896; Teräsvuori 116: 5.1.1923, 9077; Teräsvuori 135: 10.8.1923, 1048.

684 Esimerkiksi psykiatrisesta näkökulmasta ”haitalliset” tai ”sopeutumattomat” muodostivat hyvin epämääräisen potilasryhmän. Heihin saattoi kuulua mm. alkoholistit, irtolaiset, rikolliset, prostituoidut/seksityöläiset, homoseksuaalit ja niin sanotut työtä vieroksuneet. 1900-luvun alkupuolella heistä alettiin psykiatriassa käyttää yleisnimitystä psykopaatit (psykopatia oli puolestaan jaettu Suomessa vuoteen 1954 asti kahteen alalajiin, ”varsinaiseen” psykopatiaan ja psykogeeniseen reaktioon, joka piti sisällään lievemmän sairasmielisyyden tai sen puuskan). Mielisairaalassa heitä oli varsinkin 1930-luvulta vuoteen 1954 melko paljon, mutta tämän jälkeen uusi sairausluokitusjärjestelmä teki psykopatiasta sairaalapsykiatrian puitteissa harvoin käytetyn diagnoosin. Pietikäinen 2020, esim. 12. Myös Kirsti nimitti itseään eräässä vaiheessa psykopaatiksi, millä hän viittasi aiempaan kirjotukseensa vuodelta 1918, jossa hän kertoi synkistä mietteistään, joista ei voinut päästä eroon. Teräsvuori 7: 28.4.1918, 1205. Kommentti on tehty puhtaaksikirjoituksen yhteydessä vuonna 1930.

685 Esimerkiksi mielisairauksien diagnosointi ei ollut suinkaan ongelmatonta, vaan varsinkin 1900-luvun alkuvuosikymmeninä se oli osin sattumanvaraista ja hyvin epäsymmetristä. Monet sellaiset potilaat, jotka luokiteltiin esimerkiksi skitsofreenisiksi, eivät olisi nykytiedon valossa kyseistä diagnoosia saaneet. Toisaalta monet saivat tarvittavaa hoitoa ja helpotusta jatkuvasti kehittyvien hoitomuotojen myötä, ja useimmille varsinaista mielisairautta sairastaville mielisairaaloista oli myös suurta hyötyä. Pietikäinen 2020, esim. 12 ja passim. Toisaalta feministisessä tutkimuksessa on hahmotettu yhteiskunnallista, symbolista ja kulttuurista, 1800-luvun modernin, patriarkaalisin psykiatrian myötä syntynyttä kytköstä esimerkiksi naiseuteen ja mielisairauksiin liittyvien kysymysten välillä (kuten muun muassa sitä, onko moderni psykiatria ollut misogynistä, ja ovatko

Yleisesti koko terveydenhoidon ja esimerkiksi (mieli)sairaaloiden kehittyminen vuosisadan vaihteessa olivat osa ”laitos-Suomen” rakentumista, jolloin Suomeen perustettiin sairaaloiden lisäksi muun muassa vankiloita, työlaitoksia, kouluja ja muita kasvatustiloja. Keskeisenä syynä laitos-Suomen voimakkaaseen kasvuun etenkin 1800-luvun lopulta lähtien oli valtion voimistuminen, teollistuminen, yhteiskuntajärjestyksen monimutkaistuminen ja (sopeutumattomiin) kansalaisiin kohdistuvan kontrollin vahvistuminen ja lisääntyminen. Kysymys sopeutumisesta ja sopeuttamisesta olikin oleellisessa osassa laitos-Suomen yhteiskuntasuunnittelua. Koska käsitykset kunnan kansalaisuudesta ja yhteiskuntakelpoisuudesta olivat sidoksissa siihen, nähtiinkö ihminen kykeneväisenä sopeutumaan sosiaaliseen ympäristöönsä, oli sopeutumattomuudesta eroon pääseminen yhteiskuntasuunnittelun ytimessä. Sopeutumattomia pyrittiin parantamaan ja kuntouttamaan yhteiskuntakelpoisiksi esimerkiksi sairaaloissa samalla, kun yhteiskuntaa pyrittiin suojelemaan niin ikään häiriötä aiheuttavilta tai vaarallisilta ihmisiltä. Tällä yhteiskunnan suojelemista vaalivalla argumentilla oikeutettiin esimerkiksi vankeustuomioiden antaminen rikollisille.⁶⁸⁶ Nämä sopeutumisen ja sopeuttamisen vaateet olivat niin ikään kiinteä osa aiemmin mainitsemaani yhteiskuntahygieniaa. Näillä kaikilla edellä manituilla yhteiskunnan kehittämistoimilla tavoiteltiin muun muassa vahvan, terveen ja sivistyneen valtion ideaalia.

Kysymykset Kirstin terveydenhoidosta, mahdollisista tulevaisuudensuunnitelmista ja pyrkimyksistä saada Kirsti työelämään – sekä myöhemmin mielisairaalaan, laitokseen, laittamisesta – ovat nähtävissä osana tätä koko sopeutumisen, sopeuttamisen ja hyvän kansalaisen täyttämien kriteerien yhteiskuntasuunnittelua sekä osana muita terveyden hoitamiseen ja vaalimiseen liittyviä modernin yhteiskunnan ilmiöitä.

Keskeytettyään koulun Kirsti oli saanut lääkäriltä todistuksen, joka todisti, että hän oli niin heikko, ettei pystynyt elättämään itseään.⁶⁸⁷ Tästä huolimatta oli tulevaisuuden suunnitelmia esimerkiksi mahdollisten töiden suhteen silti yritettävä

naiset saaneet esim. 1800–1900-lukujen taitteessa enemmän mielisairauteen viittaavia diagnooseja tai onko heidät suljettu helpommin mielisairaaloihin). Ks. esim. Chesler 1972; Showalter 1985; Ussher 1991; Johannisson 1994. Ks. myös Ahlbeck et al. 2015b, 9. Kiistatonta evidenssiä siitä, että esimerkiksi juuri naisia olisi diagnosoitu ja suljettu laitoksiin miehiä enemmän 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkupuolella, ei ole. Toisaalta tietyt diagnoosit, kuten hysteria, ovat historiassa, ja niin ikään etenkin modernin psykiatrian ja psykologian kehittymisen alkutaipaleilla, olleet selvästi sukupuolitettuja. Ks. esim. Uimonen 1999; Ahlbeck et al. 2015b, 9–10.

686 Pietikäinen 2020, 18–19.

687 Todistus piti uusia säännöllisin väliajoin. Tämän todistuksen avulla perhe sai isän töiden kautta ilmeisesti jonkinlaisen vakuutusmaksun, jolla he pystyivät kattamaan ainakin osittain Kirstistä aiheutuvia kuluja. Isän kuoltua alkuvuodesta 1923 perheen pääasialliseksi taloudelliseksi elättäjäksi tuli nähtävästi Kaarlo-veli. Kirsti alkoi myös saada eläkettä eräissä vaiheissa.

jatkuvasti miettiä. Ympäriä tulevien paineiden ja vaatimusten mukaisesti kelpo kansalaiseksi oli pyrittävä ja omaa terveyttä, niin sielun kuin ruumiin, vaalittava ja vahvistettava. Tähän sielun ja ruumiin vaalimiseen ja hoitamiseen liittyivät oleellisesti muun muassa kesänvietot, jotka erottuvat yleensä Kirstin päiväkirjasarjassa omina osakertomuksina laajemmassa omaa elämää käsittelevässä kertomuskehikossa. Sitä, missä ja miten tulevaa kesää vietettiin, tuli yleensä suunnitella jo hyvissä ajoin, ja tämä saattoikin herättää päiväkirjakirjoittajassa levottomuutta. Esimerkiksi keväällä 1919 Kirsti kirjoitti, kuinka ei pystynyt nukkumaan, koska ”kesä pyöri mielessä ja paljon muuta”.⁶⁸⁸ Kirstille kesät siis tarkoittivat sivistyneistölle tavalliseen tapaan ennen kaikkea terveyden hoitamista eli maalla ja erilaisissa parantoloissa olemista. Vaikka yleensä kesät olivat Kirstille helpompia ja kevyempiä kuin muut vuodenaajat, mikä näkyi myös päiväkirjakerronnan muuttuvassa luonteessa ja rytmissä, saattoi niin ikään kesäisin elämän ja päiväkirjakertomuksen yllä olla raskas, tumma sävy.

Esimerkiksi kesäkuussa 1919 Kirsti lähetettiin Terveyskoti Kotipirttiin (johon Kirsti myöhemmissä kirjoituksissaan viittasi nimellä Kitupirtti). Alun perin oli ollut puhetta, että Kirsti olisi mennyt Iriksen perheen kanssa heidän kesänviettopaikkaansa Orislahteen. Iriksen äidin kuullessa Kirstin hoito-ohjeet, jotka lääkäri oli hieman aikaisemmin määrännyt (kaksi viikkoa maalla kokonaan vuoteessa, kolmannella viikolla vuoteessa, mutta klo 12–13 ylös ja ulos makaamaan, neljännellä viikolla ylhäällä, mutta samalla kolme tuntia päivässä vuoteessa makaamista, viidennellä viikolla makaamista kaksi tuntia päivässä, kuudennella yksi – sen jälkeen lääkärin ennusteen mukaan olo olisi jo paljon vahvempi –, neljännellä viikolla jo vähän kävelyä mutta ei kuitenkaan väsymykseen asti, sängyssä sai hiukan lukea ja tehdä käsitoita mutta tärkeää oli, ettei saanut rasittaa itseään, lisäksi puhdasta ilmaa, auringonpaistetta ja kintahierontaa, lääkkeiksi rautaa ja arsenikkia), oli tämä sanonut, ettei jaksanutkaan Kirstiä ottaa.⁶⁸⁹ Iris oli tästä tietysti pahoillaan ja ehdotti, että Kirstin oli oikeastaan parasta mennä sairaalaan. Kirsti itsekin oli hämillään tilanteesta eikä tiennyt, miten hänen tulisi olla ja mihin mennä. Keskiyötyönä 11.6.1919 Kirsti kirjoitti päiväkirjaansa: ”Esitin äidille seuraavan tulkitsemiskysymyksen: ’Miten minun olisi oltava?

688 Teräsvuori 15: 27.4.1919, 2166.

689 Kirsti vietti lopulta seuraavan vuoden eli kesän 1920 Orislahdessa. Kirsti mietti jo paljon ennen kyseistä kesää, mitä tulisi Orislahdessa tekemään, muuta kuin viettämään Iriksen kanssa aikaa (hän opettaisi Irikselle pikakirjoitusta ja Iris puolestaan hänelle pianon soittoa, tässä oli jo työtä kerrakseen, hän pohti). Hän kirjoitti: ”Sitten kitken kasvitarhassa ja paistatan päivää, käyn vesillä, pesen pyykkiä ja kirjoitan puhtaaksi Ristiinan aikaisia runojani. Ne ovat jo niin himmeitä, että tuskin osaa lukea.” Lisäksi hän jatkoi: ”Ensi kesänä en kirjoita kirjeitä muuta kuin kotiväelle. Siihen menee aikaa liian paljon eikä se aina ole hauskaakaan.” Teräsvuori 21: 10.12.1919, 2842–2843. Kirjeiden kirjoittaminen kuului oleellisena osana Kirstin arkielämään, ajalle tyyppilliseen tapaan, ja saattoi muodostua siis myös taakaksi, kuten esimerkiksi edellinen sitaatti osoittaa. Kirjeiden kirjoittamisen taakan ovat myös muut aikalaiset jakaneet. Ks. esim. Leskelä-Kärki 2006, 64–65.

Jalat eivät siedä seisomista, veri ei liikkumista, selkä ei makaamista ja peräpukamat eivät istumista.’ Äiti nauroi eikä osannut neuvoa.”⁶⁹⁰ Tässä tiivistyy samalla oikeastaan eräänlainen (modernin ihmisen) olemassaolon problematiikka: miten olla ja elää, kun mitenkään päin ei kelpaa. Kotipirtti kuulosti Kirstin mielestä hyvältä vaihtoehdolta, sillä sinne otettiin ”kyllä minunlaisiani olentoja”, hän kirjoitti ja totesi samalla, että olisi jopa terveellistä päästä johonkin ”aivan outoon paikkaan”.⁶⁹¹

Muutamia viikkoja myöhemmin, kesäkuussa 1919, Kirsti saapui Kotipirttiin, mutta jo pian hän kirjoitti olevansa heikko ja surullinen ajan käydessä hyvin pitkäksi yksinäisyydessä. Eräs hoitohenkilökuntaan kuulunut neiti kävi pitämässä Kirstille välillä seuraa, ja Kirsti kirjoitti, kuinka oli alkanut pitää kyseisestä neidistä, sillä tämä osasi ”kertoa hyvin hausalla tavalla ja katsoa lystisti”. Mieltä ja oloa painoivat kuitenkin alas ajatukset siitä, kuinka hän koki, ettei voinut tulla koskaan terveeksi. ”Mieleni on ihan painuksissa”, hän kirjoitti päiväkirjaansa. Saadakseen ajatukset muualle hän alkoi lukea erään neiti Villbergin tuomaa kirjaa *Suuren lääkärin seuraajana* (1913). Tämä kirja oli Kirstin mukaan saanut hänet vielä eilen kipeäksi, mutta nyt lukemisella olikin tervehdyttävä vaikutus: Kirsti sai uskoa siihen, että vielä joku päivä hän tulee terveeksi. Hän jatkoi kommentoimalla, varoivaisen innostuneesti, kuinka huomasi näin ollen kirjoittaneen ”pötyä eilisen päivän kohdalle”. Seuraavana yönä oli uni makeaa – aina siihen asti, kunnes ”kärpäset herättivät”.⁶⁹²

Viikot vierivät ulkona ollessa, sängyssä maatessa, ilma- ja aurinkokylpyjä ottaessa, lukiessa, päiväkirjaa kirjoittaessa ja toisten kanssa seurustellessa. Kirsti sai myös hierontaa ilmeisesti joka päivä, mikä teki hänen sanojensa mukaan oikein hyvää. Hän kirjoitti niin ikään, kuinka tunsu alkavansa vihdoinkin voimistua.⁶⁹³ Olo oli jopa kevyehkö ja päiväkirjakerronta sen mukainen. Kerronnan sävy muuttui kuitenkin heinäkuun puolen välin tienoissa, kun äiti oli tullut niin ikään lepäämään Kotipirttiin. Lauantaina 19.7.1919 he tekivät yhdessä retken kaupunkiin Hämeenlinnaan, jonka yhteydessä Kirsti kirjoitti:

Voi tavaton, miten heikko olen! En tahtonut mitenkään jaksaa kantaa sadetakiani enkä nostaa jalkojani. Äidin tultua olen näin heikontunut. Pitkin aamu-päivää olin itkenyt. Hämeenlinna näytti kauniilta. Ihan tyyni. Istuimme penkillä rannalla ja äiti hieroi jalkojani. Mitä siitä, vaikka ihmisiä kulki ohi.⁶⁹⁴

Kirjoituksessa vaihtelevat epätoivon, raskasmielisyyden ja surun tunnelmat, joiden keskeltä kertoja kurotti ympäröivän kaupungin kauneuteen. Vaikka oma olo oli

690 Teräsvuori 16: 11.6.1919, 2268.

691 Teräsvuori 16: 11.6.1919, 2269.

692 Teräsvuori 17: 22.6.1919, 2296.

693 Ks. Teräsvuori 17: passim.

694 Teräsvuori 17: 19.7.1919, 2341.

kaikkea muuta, olivat raamit ja maisema ulkoisesti tyynet. Absurdismia hivelevä, vastakohtien varaan rakennettu kuvaus rannalla olemisesta ja jalkojen hieromisesta luovat kerrontaan jopa eräänlaisen dekadentin ironian tason, joka kehystää kuvaa äidin ja tyttären kaupunkipäivästä: kaksi väsynyttä, riitelevää, itkuista penkillä rannalla, toinen hieroo toisen jalkoja, ihmisiä kulkee ohitse, kaunis ja tyyni maisema ympärillä. Myöhemmin Kirsti jatkoi kirjoitustaan kertomalla, kuinka ”olen nyt niin läpiheikko. Muutuin heti äidin tultua”. Samalla koko kuva edenneestä ajasta muutti muotoaan, ja Kirstiä alkoi vaivata kaikki se, mitä oli saanut kärsiä Kotipirtissä. Seuraavaksi kerronnan keskeyttää kommentti ”tulevaisuudesta”: ”[6.4.1932. Olen kovasti kummeksinut päiväkirjani tyytyväistä sävyä, sillä muistiini Kitupirtti, joksi Kotipirtin ristin, on jäänyt kummittelemaan oikein kärsimysten tyyssijana.]”⁶⁹⁵

”Reaaliaikainen” merkintä puolestaan jatkui surullisella toteamuksella koskien sitä, kuinka Kirstin mielestä äiti ei pystynyt ymmärtämään häntä kuin osittain. Mutta toisaalta, nyt hän oli saanut huonetoverikseen neiti Erikssonin, joka puolestaan ymmärsi Kirstiä ja oli Kirstin mielestä monessa suhteessa samanlainen kuin hän, mikä lohdutti kirjoittajan mieltä. Ilta kuitenkin jatkui itkulla pitkään yöhön, ja päiväkirjaan piirtyivät sanat, joilla neiti Eriksson yritti surevaa lohduttaa: ”Voi rakas pikku neiti!”⁶⁹⁶

Loppuaika kului terveydentilaa surkutellen: sydämeen koskee, nuhasta ei ole päästy, jotakin ilkeätä myös rinnassa. Kotipirtistä lähdön jälkeen kirjoittaja kertoi vielä viettämästään ajasta Tyynelässä. Kotiin Helsinkiin Kirsti palasi elokuun lopulla. Kotimatalla junassa kaupungin lähestyessä päiväkirjaansa kirjoittava matkalainen alkoi tuntea jälleen lisääntyvää pahaa oloa. Päiväkirjassa toistuvat tutut epäuskon sanat siitä, ettei kirjoittaja uskonut tulevansa koskaan terveeksi. Sitä vastoin tästä oli hirveää, kuinka hänen terveydenhoitoonsa piti pistää niin paljon rahaa, sanojensa mukaan turhaan.⁶⁹⁷

Toisaalta syyskuu 1919 alkoi suhteellisen iloisissa tunnelmissa, kaunista ilmaa riitti, työtä oli paljon ja voimiakin tuntui nyt olevan tarpeeksi. Kirsti kävi torilla ahkerasti ja tapasi joitakin tuttujaan. Hän kävi jälleen lääkärissä, joka totesi, että Kirsti oli paljon terveemmän näköinen kuin viime talvena. Reumatismi oli parempi ja sydän kuului lyövän hyvin, veri oli myös parempaa kuin viime keväänä espanjantaudin jälkeen. Kuitenkin hermot olivat edelleen huonossa kunnossa. Pillereitä Kirsti sai lisää kotiin viemisiksi. Lisäksi lääkäri määräsi, että Kirstin olisi mentävä iltaisin klo 21 nukkumaan, ja päivisin pitäisi levätä niin paljon kuin oli tarvetta. Kirjoitus jatkui:

695 Teräsvuori 17: 19.7.1919, 2342.

696 Teräsvuori 17: 19.7.1919, 2343.

697 Ks. esim. Teräsvuori 18: 30.8.1919, 2509. Turhautumisesta terveydenhoitoon ja varojen käyttämiseen ks. esim. Teräsvuori 17: 25.6.1919, 2351.

Niin, tohtori sanoi myöskin, että saan tehdä hiukan työtä, mieluummin käytännöllistä. Äiti oli tietysti iloinen uutisistani. Mutta minä pelkään. Heti hän komensi minut työhön. Meillä oli paljon puuhaa, kun on suursiivous. Ei minua kai enää pidetä niin hyvänä kuin nyt on vähän aikaa pidetty.⁶⁹⁸

Kommentissa näkyvät jälleen työteliäisyyden ja työnteon ihanne ja toisaalta tietynlainen vastenmielisyys ja pelko taloustöitä kohtaan. Toisaalta kirjoitus tuo esiin, kuinka sairastaminen tarkoitti myös hyvänä pitämistä.

Näin jatkui, päiväkirjojen mukaan, arki ja elämä; toisinaan olo helpotti, sitä useammin erilaiset oireet, vaivat ja murheet vaivasivat. Lääkärikäynnit olivat tiheitä, vaikka samalla Kirsti pelkäsi lääkäriin menoa.⁶⁹⁹ Toisaalta hän kommentoi, kuinka halusi kyllä hoitaa terveyttään, vaikka usein kirjoitukset täyttyivät epätoivoisista kommenteista, jotka kertoivat uskon koko terveyteen menneen. Lääkärit määräsivät, tuttuun tapaan, ilma- ja aurinkokylpyjä, ulkona olemista, säännöllistä päivärytmiä, kylpyjä, hierontaa, voimistelua, hiukan työtä välillä, kasvisruokia⁷⁰⁰ ja hedelmiä, kakaota (eräs lääkäri määräsi Kirstille maitoa, mutta kaupungissa liikkuvan lavantaudin tähden maito oli keitettävä, eikä Kirsti voinut juoda keitettyä maitoa, joten maito oli juotava kaakaon mukana), lepoa, riittävää unta ja aikaisia nukkumaanmenoja sekä rauhoittavia hermoille ja pajojen unien varalle. Kirsti kaatoi lääkkeitä kurkustaan

698 Teräsvuori 19: 25.9.1919, 2569.

699 Kirsti kirjoitti päiväkirjassaan: ”Minun lääkäriini pitäisi olla semmoinen, joka ottaisi kiinni kädestäni ja sanoisi: ’Nyt, pikku ystäväni, ole hyvä ja kerro minulle kaikki vaivasi!’ Hänen tulisi pitää minusta ja minun hänestä. Hullulta kai tämä kuuluu, mutta niin se vain on.” Teräsvuori 78: 17.10.1921, 6992. Kirsti kuitenkin koki usein, etteivät lääkärit kuunnelleet häntä riittävästi ja niinpä hän oli usein turhautunut lääkärikäyntien jälkeen. Keskiyöksi 2.5.1923 hän kirjoitti: ”Ei niistä lääkäreistä ole mihinkään. Itse minä parhaiten ymmärrän, miten minun pitäisi hoitaa itseäni.” Teräsvuori 126: 2.5.1923, 9673. ”Tulevaisuudesta” kantautui niin ikään katkeransävyinen viesti, jonka kirjoittaja oli tehnyt erään vuoden 1918 merkinnän yhteydessä ja jonka hän suuntasi selkeästi häntä hoitaneille lääkäreille: ”[6.7.1930. Oi te lääkärit, jotka ette ole ymmärtäneet heikkouttani! Jos sen olisitte käsittäneet, ei minun nyt tarvitsisi istua tässä kuumeisena ja tuskaisena.]” Kirsti koki, ettei ollut saanut oikeanlaista hoitoa eivätkä lääkärit olleet kunnolla ymmärtäneet, mikä häntä vaivasi ja tämä oli johtanut hänen yhä sairaampaan tilaansa. Teräsvuori 7: 27.4.1918, 1199–1200.

700 Kirsti pyrki noudattamaan määräästä syödä kasvisruokaa (lääkäri oli määrännyt myös isälle kasvisruokavalion terveydellisiin syihin vedoten), ja tunsu huonoa omaatuntoa, kun oli esim. Metsäpirtissä syönyt lihaa. Ks. Teräsvuori 130: 11.6.1923, 9875. Kasvisyönnillä on pitkä historia, mutta se sai aiempaan verrattuna järjestyneemmän muodon 1800-luvulla, ja Euroopassa alettiin perustaa mm. erilaisia vegetaristisia yhdistyksiä vuosisadan kuluessa. Moderni vegetarismi saapui Suomeen 1800-luvun loppupuolella, jolloin esimerkiksi Helsingissä avattiin ensimmäiset kasviruokaan erikoistuneet ruokalajat. Osalle kasvisyöjistä oleellisimpia perusteluita olivat juurikin terveydelliset syyt, mutta monille kasvisyönti oli myös eettinen kysymys. Kaikkiaan monenlaiset näkökulmat ja vaikutteet yhdistyivät vegetarismien puolesta esitetyissä perusteluissa. Ks. esim. Vornanen 2021, 52–55.

alas, vaikka esimerkiksi hermolääke maistui likaiselta, ”aivan kuin tunkiolta”.⁷⁰¹ Lääkkeiden määrät turhauttavat: ”Voi, jos voisin oksentaa kaikki ne lääkkeet, jotka olen niellyt elämäni varrella!” kirjoittaja huusi läpi päiväkirjan sivujen.⁷⁰² Lääkärit yrittivät kuitenkin parhaansa mukaan vakuutella: ”Kyllä teistä vielä tulee terve, vaikka se tapahtuu vähitellen.’ [21.10.1950. Vieläköhän kannattaa odottaa?].”⁷⁰³ Kirjoittajan kommentti ”tulevaisuudesta” ei liene optimistissävytteinen.

Päiväkirjasarjan ensimmäisessä osassa Kirsti kuitenkin yritti totella lääkäreiden määräyksiä ja kirjoitti, kuinka halusi hoitaa itseään ”järkipäisesti”.⁷⁰⁴ Mutta äiti puolestaan nuhteli ja torui tyttärtään, sillä tämän mukaan tyttö ei osannut yhtään hoitaa itseään ja terveyttään: eräänäkin iltana Kirsti ei ollut, taaskaan, mennyt ajoissa nukkumaan, vaan valutteli itselleen kylpyvettä iltamyöhällä. Kirjoittaja kirosi sisimmässään ja selitti päiväkirjalleen, kuinka murheet olivat estäneet menemästä ajoissa kylpyyn – ja nukkumaan. Päiväkirjaansa hän raapusti: ”En voi sietää likaisuutta – ainakaan ruumiissani. Olen tällä viikolla hikoillut runsaasti. Minun täytyy saada pyhänä puhtaat vaatteet ja sitä ennen minun pitää saada kylpeä. Viivyttelin syyttä suotta; niin teen aina, kun olen murheellinen.”⁷⁰⁵

Kirstiä hoiti, monien muiden lääkäreiden lisäksi, myös Ernst Therman (1869–1947), joka oli ilmeisesti äidin puoleista sukua ja joka työskenteli elämänsä aikana esimerkiksi Niuvanniemen ja Lapinlahden piirimielisairaaloissa alilääkärinä sekä Pitkaniemen piirimielisairaalassa ylilääkärinä. Lisäksi hän oli Veikkolan parantolassa lääkärinä ja toimi eräässä vaiheessa sekä Suomen psykiatrisen yhdistyksen että Sielunterveysseuran puheenjohtajana ja *Terveydenhoitolehden* toimituksen jäsenenä. Ernst kävi sekä kotikäynneillä että piti vastaanottoa, ja näiden kumpienkin paikkojen tarjoamien raamien sisällä lukija pääsee mukaan moniin Kirstin ja lääkärin välisiin keskusteluihin, jotka on esitetty päiväkirjoissa usein jopa vauhdikkaita piirteitä saavina dialogeina.⁷⁰⁶

Ernstille Kirsti yritti kertoa kokemistaan kurjista oloista kotona ja riidoistaan etenkin äitinsä kanssa. Käynnit olivat usein hyvin itkuisia. ”Minua vain näin itkettää, vaikka ei ole mitään syytä”, Kirsti kertoi päiväkirjojen mukaan Ernstille, joka vastasi, että ”Se on ihan luonnollista, kun hermot eivät ole kunnossa”. Kirsti vain itki ja tärisi niin, että koko sohva liikkui ja pian oli nenäliinatkin likomärkiä.⁷⁰⁷

Tämä vuoden 1919 joulukuulle alun perin ajoittuva Kirstin ja Ernstin välinen dialogi on kerronnallisesti kiinnostava siinä mielessä, että kirjoittaja kommentoi,

701 Teräsvuori 20: 9.11.1919, 2709–2710.

702 Teräsvuori 21: 4.12.1919, 2800.

703 Teräsvuori 79: 2.11.1921, 7038.

704 Ks. esim. Teräsvuori 133: 21.7.1923, 10065.

705 Teräsvuori 21: 6.12.1919, 2805–2806.

706 Ks. esim. Teräsvuori 21: 10.12.1919, passim; Teräsvuori 23: 28.1.1920, passim; Teräsvuori 26: 30.3.1920, 3336–3340.

707 Teräsvuori 21: 10.12.1919, 2829–2830.

monelta osin jo tuttuun tapaan, noin puolivälissä kertomusta seuraavaa: ”– Nyt on 12.2.1920, kun minun pitäisi tätä kertomusta jatkaa. Eipä ole kumma, etten muista, missä järjestyksessä mitään puhuimme. Suuren osan puheistamme olen unohtanut.”⁷⁰⁸ Tämän jälkeen kertomus jatkuu siitä, mihin se oli edellisellä kirjoituskerralla jäänyt. Dialogi eteni, ja läpi käytiin terveydentilaa kartoittaen kotiaskareet, käsityöt ja ulkona kävelyt, lääkkeet, kotiolot, surut ja murheet.

Ernst puhui Kirstille monien muiden tapaan siitä, kuinka Kirstin pitäisi päästä riippumattomaan asemaan ja saada vaihtelua, sillä kotona elämä oli niin yksitoikkoista, mikä ei ollut hänen mukaansa terveellistä. Ernst ehdotti kursseja ja töitä, Kirstiä puolestaan ahdisti ja hän vetosi silmiinsä – kuinka heikot ne olivatkaan! – eikä hän näin ollen voisi mennä esimerkiksi käsityökurssille, jota Ernst oli yhtenä vaihtoehtona tarjonnut. Kirsti tuli onnettomaksi kaikista näistä kurssipuheista, ja Ernst lupasi jättää puheet hetkeksi sikseen. Kirsti helpottui ja kirjoitti, ikään kuin merkaten kirjoittamishetken käyttämällä päiväkirjoille konventionaalista nyt-hetkeä ja irrottaen lukijan lääkärikäyntiä kuvaavasta kohtauksesta, samalla painottaen edellisten sanojen merkitystä: ”Nyt, kun tätä kirjoitan, olen hilpeällä tuulella.”⁷⁰⁹ Pian kertomus kuitenkin siirtyi takaisin vastaanotolle. Kirsti kuvaili:

Hän otti nyt erään vehkeen taskustaan ja koputti sillä polviani. Jalkani lensivät ilmaan. Setä nauroi ääneen sitä menoa. Sitten hän koputti kyynärpäitani. Samanlainen tulos. Vielä ranteita. ”Kylläpä ne ovat herkat!” nauroi setä. Niin ovat olleet ennenkin. Vielä hän piirsi ristin rintaani. Seisoi ja katsoi ja odotti – risti ei hävinnyt. Taas uusi nauru. Lopuksi setä sanoi: ”Niin, kyllä sinun hermosi ovat huonot!” Kun tuo hiljainen, tyyne mies sanoi näin, niin kyllä se on näin. Vielä hän tahtoi katsoa silmiäni. Tietäähän sen, miltä ne näyttivät semmoisen itkun jälkeen, – en mitenkään olisi iljennyt katsoa häneen.⁷¹⁰

Kohtauksen kuvaus loppuu seuraavaan toteamukseen: ”Olen varmaankin unohtanut yhtä ja toista pois tästä kertomuksestani. Käytin nyt tilaisuutta hyväkseni ja menin pesemään silmiäni.”⁷¹¹

Kokonaisuudessaan dialogissa vaihtelevat Kirstin päiväkirjojen kerronnalle tyypilliseen tapaan erilaiset, risteävät aikatasot ja muistamisen problematiikka, tunnelmapiirin muutokset, itkemisen retoriikka, lennokkuus ja huumoriin kurrottavat, naurun avulla absurdejakin kuvia luovat keinot; ikään kuin koko elämä, kivut ja kärsimykset olisivat lopulta naurulla kuitattu. Kaikki summautuu lähes lakoniseen, mutta huutomerkillä painotettuun huudahdukseen, joka kuulostaa lukijalle jopa ironisten

708 Teräsvuori 21: 10.12.1919, 2830.

709 Teräsvuori 21: 10.12.1919, 2830–2834.

710 Teräsvuori 21: 10.12.1919, 2834–2835.

711 Teräsvuori 21: 10.12.1919, 2835.

ilon pisaroin säestetyltä: ”Niin, kyllä sinun hermosi ovat huonot!”⁷¹² Hermostumisen ironisoiminen olikin eräs tyyppillinen retorinen tyylikeino ajan kirjallisuudessa.⁷¹³

Edellä kuvatun vastaanottokehtauksen loppupuolella, lähdön yhteydessä, Ernst painotti, että joulun jälkeen oli alettava miettiä tosissaan, mitä Kirsti rupeaisi tulevaisuudessa tekemään. Tämä jäi vaivaamaan Kirstiä, eivätkä nämä puheet kurseista ja tulevaisuuden skenaarioista suoneet Kirstille ”lepoa eikä rauhaa”.⁷¹⁴ Tästä lähti liikkeelle vielä pitkä, paljon puhuva monologi, jossa kirjoittaja pohti jälleen epävarmaa tulevaisuuttaan.

Tässä tiheässä, modernille romaanille tyyppillisessä tajunnanvirtamaisessa ajatuksenjuoksussa Kirsti kävi läpi lähes kaikki tulevaisuuden skenaarionsa, joihin ei voinut mihinkään olla tyytyväinen. Mikään aikakauden naisille mahdollisiksi työaloiksi katsotuista vaihtoehdoista kuten sairaanhoitajan ammatti tai toimistokonttoristi ei houkutellut, ja lisäksi kirjoittaja kertoi kuinka ”Kaikki virallinen ja koneellinen on minulle kauhistus”. ”Kuinka usein olenkaan ollut onneton sentähden, etten voi elättää itseäni niinkuin muut”, hän kirjoitti epätoivoisena ja surullisena päiväkirjaansa.⁷¹⁵

Kirsti viittasi kirjoituksessaan jälleen kuitenkin erääseen toimeen, joka oli jo lapsesta asti häntä houkuttanut, mutta joka ei hänen käsityksensä mukaan elättänyt. Tulkitsen tämän muiden samankaltaisten viittausten myötä, että Kirsti tarkoitti tällä häntä ”oikeasti huvittavalla toimella” kirjoittamista, kuten olen jo aiemmin todennut. Kirsti olisi halunnut olla vapaa ja tehdä valintoja, jotka olisivat tyydyttäneet häntä. Kuitenkin esimerkiksi sukupuoli ja terveys sekä toimintakyky olivat asioita, jotka rajoittivat valintamahdollisuuksia merkittävästikin. Kuristavat normit tuntuivat konkreettisesti iholla puristavina vaatteina, joita Kirsti ei voinut sietää: ”En siedä kahleita. Jos vain vainuan, että vapauttani aiotaan jossakin suhteessa rajoittaa, niin silloin minä jo vimmastun. [--] En voi pitää ahtaita vaatteita, puristavia jalkineita – en siedä pakkoa missään muodossa”, hän kirjoitti.⁷¹⁶ Kirjoittaja pyrki vakuuttelemaan itselleen, eri aikatasoissa, ja lukijalle, että hänessä kyllä oli taipumusta lohduttamiseen, rakastamiseen ja uhrautumiseen mutta totesi heti perään tämän olevan itsepetosta. Lisäksi ”tulevaisuuden” minän mukaan edellä mainitut seikat olivat jo aikaa sitten kirjoittajan elämästä kadonneita asioita. Avioliiton ja rakkauden mahdollisuudet vilahtavat niin ikään tekstissä, mutta päätös pysyä vanhanapiikana piti.⁷¹⁷

Kirsti mietti monologissaan niin ikään mahdollisia tulevia kurseja. Hän kyllä osasi tehdä käsitöitä ja muita tehtäviä, mutta vetosi kirjoituksessa kaikkinaiseen osaamattomuutensa, jottei joutuisi esimerkiksi mainitulle käsityökurssille.⁷¹⁸ Kirsti

712 Teräsvuori 21: 10.12.1919, 2834.

713 Ks. Launis 2005, 216. Ks. myös esim. Tuohela 2008, 154.

714 Teräsvuori 21: 10.12.1919, 2839.

715 Teräsvuori 21: 10.12.1919, 2839 ja passim.

716 Teräsvuori 21: 10.12.1919, 2841.

717 Teräsvuori 21: 10.12.1919, 2839–2841.

718 Teräsvuori 21: 10.12.1919, 2839.

kävi näistä puheista huolimatta vielä jonkin aikaa hierojakurssia vuosina 1920–1921, mutta jätti kurssin kesken, vaikka olikin ilmeisesti hyvä hieromaan. Kuten Hartea eli hierojakoulun pitäjä totesi, eivät Kirstin hermot ja ruumiinrakenne, hänen mukaansa, soveltuneet hieronta-alalle. Tosin hän kommentoi heti perään, kuinka Kirsti oli kyllä muuten oikein etevä hieromaan.⁷¹⁹ Vaikka Kirstistä ei tullutkaan hierojaa, toi hierominen kuitenkin hetken verran fyysisen, ruumiin rajojen välisen kosketuksen toisiin, minkä merkitystä yksinäisyyteen taipuvalle elämälle ei voine kiistää. Kaikkiaan voisi todeta, että Kirsti lopulta todella vaelsi elämässään paikasta toiseen, kuten monologissa esitettyjen pohdintojen mukaisesti hänet oli luotu tekemään, nimittäin siinä hän kirjoitti: ”Minut on luotu semmoiseksi entisajan tädiksi, joka on aina siellä, missä apua tarvitaan, joka vaeltaa paikasta toiseen.”⁷²⁰ Kohteet, joihin Kirstin ”vaellus” myöhemmin tulevaisuudessa hänet vei, eivät luultavasti kuitenkaan missään määrin vastanneet sitä, mitä Kirsti oli kirjoitushetkellä kuvitellut.

Niin ikään seuraavat kesät Kirsti, päiväkirjoineen, matkusti, hoiti terveyttään ja poti sairauksiaan muun muassa Orisvedellä, Mikkelissä, Ristiinassa, Kuopiossa, Metsäpirtissä ja Runnin kylpylässä. Runnin ”terveysvettä” eli ilmeisesti hyvin rautapitoista vettä pulppuava lähde oli tullut tutuksi jo 1700-luvulla, ja paikasta olikin tullut suosittu kylpylähohde. Erityisesti reumaattisista kivuista kärsineet etsivät Runnilta helpotusta elämäänsä. Runnilla hoito kesti Kirstin kirjoitusten mukaan yleensä kolme viikkoa, ja siellä olemiseen kuului olennaisesti vesihoito. Päivässä tulikin juoda Runnin vettä tietty määrä, ja vaellus juomapaikalle muodostui omaksi rituaaliksi. ”Ruumis vaatii jo Runnin vettä. Pian sitä ihminen tottuu kaikkeen”, Kirsti kirjoitti 14.8.1921 päivätyssä merkinnässä.⁷²¹ Esimerkiksi juuri terveyslähde ja niiden vesihoidot olivat sivistyneistölle yleinen tapa hoitaa ja vahvistaa terveyttä.⁷²² Ajan kirjallisuudessa terveyslähdeitä saatettiin toisinaan ironisoida, kuten myös Kirstin päiväkirjojen ajoittainen sävy ehdottaa.⁷²³

Myöhemmät, ”tulevaisuudesta” tehdyt kommentit kertovat, kuinka Kirsti pistettiin useiksi vuosiksi laitoksiin, kuten olen tuonut jo aiemmin esille. Kirsti kirjoitti vuonna 1944 Tammisaaren mielisairaalaan käsin, kuinka hänen sanottiin olevan siellä ”hoidettavana”, mutta tämä ei voinut hänen mielestään pitää paikkaansa, sillä koki, että ”tosiasiassa” oli hänen terveytensä ”auttamattomasti turmeltu”.⁷²⁴ Mielisairaaloitten lisäksi kirjoittaja kertoo olevansa milloin esimerkiksi Veikkolan parantolassa,⁷²⁵

719 Teräsvuori 57: 26.3.1921, 5799.

720 Teräsvuori 21: 10.12.1919, 2840–2841.

721 Teräsvuori 73: 14.8.1921, 6669.

722 Ks. esim. Heikkinen 1991, 75–90. Kylpylöistä ja parantoloista 1900-luvun alun kirjallisuudessa ks. myös esim. Westerlund 2015, passim.

723 Ks. Launis 2005, 216.

724 Teräsvuori 41: 23.10.1920, 4912–4913. Kommentti kirjoitettu puhtaaksikirjoittamisen yhteydessä 7.5.1944.

725 ”Vikapisto, herrojen järjestämä, en viihdy ollenkaan. Ei ole edes pöytälamppua ja

milloin toisten nurkissa tai pelastusarmeijan naisten asuntolassa, milloin saaneensa jälleen hädän, milloin mistäkin⁷²⁶ – eikä tietoa uudesta asunnosta ollut.

Alun perin 15.2.1922 päivätyn kirjoituksen yhteydessä on niin ikään puhtaaksikirjoittamisen aikana tehty kommentti:

[Nyt on 15.9.1956. ”...ei ole tietoa asunnosta” sopisi melkein koko elämäni motoksi. Nyt on. Asun vihdoinkin omassa kodissani Pohjois-Haagassa, jonne muutin 28.8.1956. Mutta kun minun pitää olla yksin ja olen sairas, en jaksakaan iloita. Jatkan nyt Veikkolassa keskeytynyttä kirjoittamista.]⁷²⁷

Kirsti oli siis mitä ilmeisemmin viettänyt useita vuosia, jopa vuosikymmeniä, ilman omaa, vakinaista asuntoa. Nyt, vuonna 1956, hän oli vihdoin saanut kaipaamansa oman kodin, mutta yksin ja sairaana ei jaksanutkaan iloita asiasta.⁷²⁸ Tämä oli kuitenkin ilmeisesti asunto, jossa Kirsti eli, kirjoitustensa mukaisesti ”yksin ja sairaana”, elämänsä loppuun asti eli vuoteen 1988 saakka, seuranaan päiväkirja, johon eletty elämä piirtyi, jättäen jäljen siitä, että kirjoittaja oli edelleen olemassa.

4.3 Väsymys, alakulo, hulluus

Kirstin päiväkirjoissa toistuvat väsymyksen, alakulon ja hulluuden kokemukset, kuvaukset ja kirjoitukset, jolloin niistä tuli oleellinen osa elämän ja kertomisen välistä dialogia. Ne kietoutuivat toisiinsa ja muodostuivat kiinteäksi osaksi Kirstin päiväkirjojen elämäkerrontaa. Toisaalta itse päiväkirjan kirjoittaminen saattoi tuottaa

kattolamppu on kuin tuikku. Muutan ehkä toiseen huoneeseen ja maksan omistani eron; Helsingin huoltolautakunta maksaa puolestani tänne, otettuaan ensin eläkkeestäni suurimman osan; osan saan taskurahoikseni”, Kirsti kommentoi puhtaaksikirjoittamisen yhteydessä 15.10.1950. Teräsvuori 78: 15.10.1921, 6985.

726 ”[Tahdon tässä huomauttaa, että minut on ajettu pois kaikkialta, missä olen ollut Orislahden jälkeen tai sitten olosuhteet ovat olleet niin kauhistavat, että minun on ollut pakko lähteä. En tiedä mitään kamalampaa kuin muutto ja kuitenkin aina vain valehdellaan, etten muka ”pysy” missään. Kolmatta vuotta olen nyt asunut Leppävaarassa, mutta toukokuussa minun on käsketty muuttaa]”, Kirsti kertoi päiväkirjassaan puhtaaksikirjoittamisen yhteydessä tekemässään kommentissa. Teräsvuori 35: 7.8.1920, 4336.

727 Teräsvuori 89: 15.2.1922, 7571.

728 Niin ikään esimerkiksi Marjatta Salonen, joka kuuluu sukuun, jonka luona Kirsti Gulinin pappilassa ollessaan asui, muisteli Kirstin asuntoasiaa ja Pohjois-Haagaan muuttamista ja tuettua asumista kaupungin sosiaalipoliittisten muutosten ajankohtana. Marjatta Salosen haastattelu 9.4.2019, tekijän hallussa. Myös muissa tekemissäni haastatteluissa, joissa keskustelin niin ikään pappilan sukuun kuuluneen Paavo Pinomaan sekä Kirstin veljen lastenlapsien Timo Teräsvuoren ja Johanna Jutilan kanssa, muisteltiin Kirstin myöhemmän elämän vaiheita ja hänen kotiinsa sulkeutumista. Toisaalta ilmeni, kuinka Kirsti oli monin tavoin myös ”vaiettu” sukulainen, toisaalta jotkut sukulaiset pitivät häneen yhteyttä. Paavo Pinomaan haastattelu 10.4.2019; Timo Teräsvuoren haastattelu 13.5.2019; Johanna Jutilan haastattelu 12.8.2019, haastattelut tekijän hallussa.

osaltaan väsymystä, alakuloa ja hulluuden tunnetta; yhtäältä ne olivat syitä kirjoittaa. Samalla väsymys, alakulo ja hulluus sekä käsitykset niistä muotoutuivat osana vuorovaikutusta muiden ihmisten ja ympäristön sekä vallitsevien ilmiöiden ja käsitysten kanssa. Lisäksi esimerkiksi alakulo kuului oleellisesti kirjallisuudessa suosittuun kuolevan, heikon ja sairaan naisen kuvastoon. Niin ikään väsymys, elämään kyllästyminen, säryt, epätoivon tunteet, kärsimys, sängyssä vietetyt vuodet, mielisairaudet ja poikkeavat mielentilat, ”hulluus”, olivat esimerkiksi ajan romaaneissa ja erilaisissa omaelämäkerrallisissa teksteissä kuten päiväkirjoissa toistuvia aiheita, pohdinnan kohteita ja henkilöhahmoihin liittyviä asioita ja piirteitä. Vuosisadan vaihteen kirjallisuudesta löytyykin runsaasti kertomuksia esimerkiksi tyttäristä kuten myös äideistä ja vaimoista, jotka viettivät paljon aikaa, joskus vuosiakin, sängyssä kärsien epätoivosta, säryistä, kivuista ja väsymyksestä.⁷²⁹

Kuten esimerkiksi Charlotta Falkmanin (1795–1882) romaanissa *Leonna* (1854), myös Kirstin päiväkirjoissa lukija kohtaa heti kertomuksen alkupuolilta alavireisen, väsähtäneen hahmon.⁷³⁰ Väsymyksestä muodostuukin yksi päiväkirjojen keskeisistä teemoista. Päiväkirjojen Kirsti kärsi sanojensa mukaan lähes jatkuvasta väsymyksestä, joka teki hänet usein huonotuuliseksi. Hän ei jaksanut olla iloisen näköinen silloin, kun tunsivat olevansa ”upiuuvuksissa”, vaikka saikin kuulla muilta moitteita asiasta.⁷³¹ Tähän Kirstin päiväkirjakertomuksessa tiuhaan esiintyvään väsymykseen lienee ollut monta eri syytä, mutta yhtenä isona tekijänä olivat erilaiset uniongelmat, joista Kirsti sanojensa mukaan – kaiken muun ohella – kärsi. ”Nukkumisasia” olikin kirjoittajan mukaan päiväkirjojen punainen lanka.⁷³² Sängyssä ollessaan Kirsti ajatteli usein paljon kaikenlaisia asioita ja sai mielikuvituksen liihottamaan, mikä piti hänet

729 Ks. esim. Launis 2005, 199, 202, 217; Tuohela 2001, 194; 2008, passim; 2015a, 195 ja passim; Ahlbeck et al. 2015b, 9 ja passim. Hulluudesta ja hulluuden nimeämisestä kirjallisuudessa ks. myös esim. Tanskanen 2019, 233–249; Pietikäinen 2020, 119–123. Toisaalta ajan tyttökirjallisuudessa mielenterveyteen liittyvät ongelmat olivat harvinaisia, toisin kuin monet muut sairauden kuvaukset. Tosin Immi Hellénin *Eeva Aarnio*-romaanissa (1901) henkilöhahmo Väinö kärsii mielenterveyden ongelmista, jotka kuvataan, ajalle tyypillisesti, synkkämielisyudeksi ja heikkohermoisuudeksi. Lappalainen 2015, 96. Vaikka mielisairaudet ja ”hulluus” olivat muuten toistuvia aiheita erilaisissa teksteissä, oli mielisairaus aiheena kuitenkin modernin kirjallisuusjärjestelmän muodostamien kirjallisuutta arvioivien keskeisten kriteereiden mukaisesti huonojen aiheiden listalla juoppouden, erotiikan ja rikollisuuden ohella. Suositeltavia aiheita olivat sitä vastoin historialliset ja uskonnolliset aiheet. Ks. Eskola 2004, 16–17, 44, 63; Hakala 2011, 96–97.

730 Ks. Launis 2005, 209.

731 Teräsvuori 2: 18.12.1916, 268.

732 ”Nukkumisasia on päiväkirjani punaisena lankana”, Kirsti kertoi puhtaaksikirjoittamisen yhteydessä tekemässään kommentissa vuonna 1932. Teräsvuori 17: 11.7.1919, 2329. Kirstin uniongelmistä ks. myös esim. Teräsvuori 3: 15.3.1917, 490; 12.5.1917, 599; Teräsvuori 6: 13.3.1918, 1070; Teräsvuori 7: 27.4.1918, 1199–1200; 5.5.1918, 1221; Teräsvuori 10: 23.8.1918, 1528.

hereillä. ”Tässä minä taas istun ja valvon ja mietin”, hän kirjoitti torstaina 4.12.1919 päiväkirjaansa, ajatusten jälleen valvottaessa.⁷³³ Toisinaan hän kirjoitti, kuinka oli ”uponnut mielikuvituksensa mereen”, eikä ollut tästä syystä nukkunut lainkaan.⁷³⁴ ”Uneksija minä olen, ei minusta ole tähän arkipäiväiseen elämään”, kirjoittaja totesi päiväkirjassaan 26.3.1923.⁷³⁵

Kirjoitusten mukaan muutkin henkilöt kommentoivat, miten väsyneeltä Kirsti vaikutti, ja toivoivat, että hän voisi nukkua enemmän. Monesti Kirsti sai kuulla väsymyksestä ja kaikkinaisesta raihnaudestaan johtuen, kuinka kalpea ja kurjan näköinen oli, ja joskus kasvot olivat kuuleman mukaan jopa vihertävät. Posket olivat eräässä vaiheessa menneet ihan kuopille, ja esimerkiksi Iris oli tästä hyvin huolissaan.⁷³⁶ ”Kirsti-rukka”, toistui tuttu puhuttelu päiväkirjassa, kun tällä kertaa äiti voivotteli Kirstin väsyneyttä olemusta.⁷³⁷ Ylipäätään ruumiillisuus ja siihen liittyvät kuvaukset olivat osa aikakauden sekä henkisesti että fyysisesti yhä rappeutuneemman ja raihnaisemman hahmon merkitsijöitä. Ajalle tyyppillisesti ruumis nähtiin ihmisen sisimmäisen olemuksen kuvana, ja etenkin tyttöjen ja naisten ruumiit olivat tässäkin mielessä kontrollin, kommentoinnin ja arvostelun kohteina. Tämä näkyy niin ikään Kirstin päiväkirjoissa kuin myös muussa ajan kirjallisuudessa ja sen esittämissä hahmoissa, joissa ajattelun ja sielun liikkeet palautuivat esimerkiksi ajan hygieenisten oppien mukaisesti ruumiin materiaaliseen perustaan. Niin romaanit kuin ajan nuorille naisille suunnatut opaskirjat tuottivat ruumistaan säätelevän, terveen, hoikan, toimivan ja työteliään naisihanteen, johon yhdistettiin niin ikään siveyden, luonnollisuuden ja ”jalojen piirteiden” vaateita. Ärtyneisyys, alakuloisuus, hermostuneisuus ja väsähtäneisyys asettuivat puolestaan osaksi ajan kirjallisuudessa tuotettua naisen heikkouden ikonografiaa. Kirstin päiväkirjoissa esimerkiksi juuri unenpuute tuntui korostavan ja edistävän väsyneyttä, rappeutunutta tilaa sekä hermostuneen ja heikon, silti jatkuvasti myös työteliäisyyden ja terveen naisihanteeseen kurottavaa ja pyrkivää sekä näiden käsitysten ja ihanteiden välisissä ristiriidoissa vellovaa hahmoa.⁷³⁸

Karin Johannisson kirjoittaa, kuinka modernin kertomuksessa toistuukin juuri suuri väsymys. 1900-luvun alkupuolella hermolääkärit toistivat samaa tarinaa potilaista, jotka olivat äärimmäisen uupuneita. Joitakin uuvutti pitää päätä pystyssä, jotkut valahtivat tuolilta lattialle, niin väsyneitä ja uupuneita he näiden kertomusten perusteella olivat. Psykykinen sairaalloisuus lisääntyi jatkuvasti, ja ajan aihetta

733 Teräsvuori 21: 4.12.1919, 2801.

734 Teräsvuori 108: 10.9.1922, 8645.

735 Teräsvuori 124: 26.3.1923, 9509.

736 Teräsvuori 25: 20.3.1920, 3267.

737 Teräsvuori 90: 26.2.1922, 7643.

738 Ks. myös esim. Launis 2005, 209–213. Nuorten naisten oppaiden osalta esim. Männistö 2003, 36, 82–93. Launis kirjoittaa, kuinka esimerkiksi Falkmanin romaaneissa ja henkilö-hahmoissa sairastaminen oli yksi naisen kelvottomuuden merkki, kun taas ihanteellista naiseutta korostivat terveys, toimivuus, vastuullisuus ja työteliäisyys. Launis 2005, 212.

pohtivissa keskusteluissa viitattiin erityisesti ulkoiseen ja sisäiseen myrkytykseen, rappeutumiseen ja (hermo)stressiin. Jännittyneiden hermojen sijaan alettiin puhua enenevässä määrin väsyneistä hermoista, ja subjektiivisesta ruumiista tuli hermostuneen sijaan väsynyt.⁷³⁹ Kirstin päiväkirjoissa nämä puhuvat edelleen vaihtelivat ja ristesivät; ruumis oli sekä hermostunut että väsynyt, hermot puolestaan niin jännittyneitä kuin väsyneitäkin. Vaikka kaikkalainen väsymys painoi, niin silti monesti illalla, kun olisi pitänyt mennä nukkumaan, Kirsti kirjoitti, kuinka juuri silloin oli virkeä (”niinkuin hermostunut tavallisesti on illalla”), ja näin ollen valvominen jatkui pitkälle yöhön.⁷⁴⁰ Kommentit ”tulevaisuudesta” paljastavat, että tilanne ei tältä(kään) osin ainakaan helpottunut aikaa myöten: ”[Puhtaaksikirjoitan tätä yöllä 13.12.1929. Unettomuuteni on maankuulu.]”⁷⁴¹

Väsyneenä ja rasittuneena itku nousi usein helposti pintaan. Mutta toki elämässä oli myös iloisia ja levollisia hetkiä, jolloin ei väsymyskään painanut. ”Asiat tuntuvat aivan erilaisilta riippuen siitä, onko levännyt vai väsynyt”, hän totesi päiväkirjalleen vuoden 1918 hutikuussa.⁷⁴²

Kirsti kirjoitti, kuinka esimerkiksi työtehtävät kotona rasittivat ja uuvuttivat häntä. Niin ikään erilaiset kivut, sairauden oireet ja esimerkiksi kuukautisista aiheutuvat tuskat väsyttivät ja veivät sänkyyn pitkiksikin ajoiksi sekä pitivät toisinaan öisin hereillä. Toisaalta Kirsti koki, että oli suurelta osin sairas juurikin sen vuoksi, ettei saanut nukkua rauhassa. Esimerkiksi 13.3.1918 hän kirjoitti päiväkirjaansa:

Se sitten osaa suututtaa, kun ei saa aamulla rauhassa nukkua. [1930. Sanos muuta! Siksi tässä ollaan sairas ja onneton, ettei olla saatu rauhassa nukkua. Voi kärsimysten määrää!] Jos olisin saanut nukkua 8. asti, olisi kaikki ollut hyvin, mutta kun jo 7.30 tuli salin uunissa paukkaa, niin se kismittää. Puolikin tuntia sinne tai tänne vaikuttaa paljon. [Suuri totuus!]⁷⁴³

Vuonna 1930 puhtaaksikirjoittamisen yhteydessä tehdyssä kommentissa puhtaaksikirjoittaja puhutteli nuorempaa itseään ja käytti jälleen tuttua puhuttelutapaa: ”[1930. Niin, niin, Kirsti rukka! Unta vailla olet ollut lähes koko ikäsi. Ei sanota nyt muuta; ei ole voimia sanoa.]”⁷⁴⁴ Johannisson kirjoittaa, kuinka unettomuus kuuluu usein raskasmielisyyteen ja ahdistukseen, ja on niin ikään hermostuneisuuden ja ikävystyneisyyden seuralainen. Hänen mukaansa esimerkiksi useimpiin melankolisiin tiloihin kuuluu unettomuutta. Unettomuus oli ylipäätään verrattain yleistä 1900-luvun

739 Johannisson 2012, 233–234.

740 Teräsvuori 78: 12.10.1921, 6974.

741 Teräsvuori 4: 30.11.1917, 847.

742 Teräsvuori 7: 13.4.1918, 1169.

743 Teräsvuori 6: 13.3.1918, 1070.

744 Teräsvuori 7: 5.5.1918, 1221.

vaihteessa, jolloin Euroopan yli vyöryi ”suuri hermostuneisuuden aalto”. Kirstin lisäksi monelle muullekin aikalaiselle vuoteeseen meno alkoi tuntua jopa vastenmieliseltä, sillä pelko siitä, ettei uni tule, sai kovaan otteeseensa. Makuuhuoneesta tuli pikemminkin ahdistumisen kuin toipumisen ja levon paikka, ja näitä kokemuksia tallennettiin esimerkiksi omaelämäkerrallisiin teksteihin.⁷⁴⁵ ”Tyttö parka!”, Kirsti kirjoitti omaan päiväkirjaansa itselleen kohdistetuin säälivin sanoin, kun uni ei tullut, yrityksistä huolimatta.⁷⁴⁶

Tunnepitoiset huudahdukset ”Voi, jos saisi nukkua!”⁷⁴⁷ tai ”Oh niin! Väsymystä kuolemaan asti on elämäni”,⁷⁴⁸ korostavat kirjoittajan epätoivoa ja kokemusta unen puutteesta ja sen rappeutumista aiheuttavista vaikutuksista. Kirsti odotti malttamattomana sitä hetkeä, jolloin saisi kirjoittaa päiväkirjaansa nukkuneensa mainiosti aamuun asti. Nyt se vaikutti vain kaukaiselta unelmalta, ja yöt ilman unta epäonnistuneilta.⁷⁴⁹ Kuten Johannisson kirjoittaa, niin ikään Virginia Woolfille yö ilman unta oli epäonnistunut.⁷⁵⁰ Kirstin unen saantia ja nukkumista tuntui aina häiritsevän jokin; milloin Armon käsilläseisonta eteisessä, milloin vuotava nenä, milloin pihalla ”mekastavat” eläimet:

Koirat haukkuivat niin vihaisesti ja väsymättömästi, että niillä mahtoi olla ihan kunnia kysymyksessä. Sitten tulivat lehmät. Kun niillä olisi edes tavalliset kellot, mutta kun niillä pidetään niin kimeä-äänisiä, ettei niihin voi ollenkaan tottua. No niin. Katson itseäni peilistä ja näen olevani niin lopen uupunut, silmät turvoksissa ja niiden aluset mustina, että hävettää mennä näyttämään itseään sukulaisille; pitäisihän Runnilta palata terveen näköisenä.⁷⁵¹

Mikään ei tuntunut antavan rauhaa yöunille. Toisinaan oli kuitenkin onni myöten, ja Kirsti nukkui ”makeasti” tai edes jokseenkin hyvin yönsä kuten 11.10.1922, jolloin hän kirjoitti päiväkirjaansa olevansa niin iloinen noustuaan, ”että piti viheltää ihan kevätlauluja”. Hän jatkoi kirjoitustaan:

745 Johannisson 2012, 165–166. Unettomuuden historiasta ks. myös esim. Rantala 2022.

746 ”Ja niin yksin minä olen. [13.2.1932. Niin aina edelleenkin]”, jatkui kirjoitus vielä. *Teräsvuori* 16: 23.5.1919, 2207.

747 *Teräsvuori* 22: 7.1.1920, 2928.

748 *Teräsvuori* 9: 16.7.1918, 1399. Kommentti on tehty puhtaaksikirjoittamisen yhteydessä 9.12.1930.

749 *Teräsvuori* 48: 11.1.1921, 5295.

750 Johannisson 2012, 167. Johannisson kirjoittaa, kuinka käsitykset yhtämittaisesta unen normaaliudesta ja valvomisen määrittäminen unihäiriöksi ovat suhteellisen uusia ilmiöitä ja ne ovat osaltaan johtaneet unettomuuden myytteihin ja medikalisoitumiseen. *Ibid.*, 169.

751 *Teräsvuori* 107: 20.8.1922, 8564.

Olin sanomattoman kiittollinen, kun ei koskenut moneen paikkaan eikä särkenyt hermoja. Ilmakin oli keväinen. Syksy on ollut harvinaisen lämmin. Heti aamiaisen jälkeen läksin kävelemään ja menin Kaisaniemeen ja sieltä edelleen Alppilaan päin. Raikas tuuli puhalsi pois kaikki synkät ajatukset mielestä.⁷⁵²

Olo oli kevyt ja päiväkirjassa kerronta ja tunnelma sen mukaisia. Tuuli näytteli jo tutuksi tullutta roolia kirjoittajan ulkona tapahtuvien asioiden merkitsijänä. Tällä kertaa tuuli oli raikas, kuten Kirsti itsekin. Tuuleen liittyvät kuvailu ja rytmi tekevät myös kielen toiminnan ja tunteen kevyeksi, poettiseksi. Toisaalta tuulella oli oma, aktiivinen toimijan rooli osana Kirstin päiväkirjakertomusta.

Raikkaan tuulen tuivertamasta maisemasta palattiin pian kuitenkin tuttuun unettomuuden syövereihin. Kirsti kirjoitti näkevänsä paljon unia, jotka olivat monesti hyvin levottomia, pahoja, rasittavia ja unen laatua heikentäviä. 1800-luvun lopulla kiinnostus uniin ja mielen rajatiloihin oli herännyt, ja tämä näkyi myös Kirstin päiväkirjoissa, joihin hän kirjasi ahkerasti uniaan.⁷⁵³ Unet veivät ties millaisiin maailmoihin, kuten ihmissyöjien luokse, näkötorneihin, keskelle sotia tai koskionnettomuuksia tai kuolleita perheenjäseniä tapaamaan.⁷⁵⁴ Lauantaina 28.4.1923 Kirsti kirjoitti eräästä tapahtumien ja liikkeen täyteisestä yöstään: ”Kun matkustaa läpi yön, myöhästyy junista, näkee ruumisarkkuja ja muuta semmoista, niin eihän ole mikään ihme, että seuraavana päivänä on huono.”⁷⁵⁵ Junat, kiire ja jatkuva, nopea liike olivat kuin suoraan kuvia ympäröivästä modernin murroksessa muotoutuvasta, teollistuvasta yhteiskunnasta.⁷⁵⁶ Ruumisarkut ikään kuin kielivät pienen ihmisen elämän taisteluista erinäisten, maailmaa muokkaavien prosessien puristuksissa, toisaalta niistä kauheuksista, joita esimerkiksi ympäröivät konfliktit ja sodat saivat aikaan.

Keväällä 1923 Kirsti yritti hoitaa terveyttään ja nukkumisongelmiaan ajatuksen voimalla ja uudella hoitomenetelmällä, josta oli juuri lukenut, nimittäin sugeroinnilla.⁷⁵⁷ Äiti oli tuonut Kirstille luettavaksi C. Baudouinin *Ajatuksen voiman* (1922). Kirsti tuli kirjan selailemisesta ”reippaalle tuulelle”, sillä uskoi kirjan oppien tuovan helpotusta ongelmiinsa. Kirsti otti ”eväkseen” nukkumaan mennessään seuraavan, kirjasta tutun lauseen: ”Päivä päivältä ja joka suhteessa minä voin yhä

752 Teräsvuori 110: 11.10.1922, 8745–8746.

753 Ks. esim. Johannisson 2012, 167.

754 Ks. esim. Teräsvuori 33: 22.7.1920, 4184; Teräsvuori 84: 14.12.1921, 7267; Teräsvuori 85: 3.1.1922, 7356–7357; Teräsvuori 132: 29.6.1923, 10000.

755 Teräsvuori 126: 28.4.1923, 9659.

756 Junaliikenteen historiasta ja sen vaikutuksista esimerkiksi itsen kokemuksiin ks. esim. Schivelbusch 1996, passim.

757 Tämä hoitomuoto oli hetken ”villitys” ja jäi myöhemmin lähinnä alaviitteeksi psykiatrian historiassa. Ks. Pietikäinen 2020.

paremmin.” Myöhemmin hän kommentoi: ”[--] kun yöllä heräsin, soi tämä lause korvissani.”⁷⁵⁸

Aluksi Kirsti oli innoissaan, sillä ajatuksen voima tuntui valtavalta, mutta usko siihen, että hän voisi suggeroida esimerkiksi unta itselleen, hiipui. Väsymys jatkui ja koko terveys horjui. Päiväkirjaansa Kirsti kirjoitti: ”Kuitenkin vakuutin itselleni tulevani päivä päivältä ja joka suhteessa... En ole vielä lukenut sitä kirjaa loppuun.”⁷⁵⁹ Usko ajatuksen voimaan oli vaakalaudalla. Perjantaina 27.4.1923 hän kirjoitti:

Kylvystä tullessani olin niin uninen, että olisin melkein varmasti nukkunut, jos olisi ollut rauhaa. Itku tuppasi tulemaan, mutta minä kovetin itseni ja valehtelin itselleni tulevani päivä päivältä yhä terveemmäksi. Mutta kyllä minua kaiveli. [--] Kun katson peiliin, tulen surulliseksi. ”Ei minua kannata paikata ja korjata, minä olen jo niin kamalan näköinen”, sanoin äidille.⁷⁶⁰

Myöhemmin kesällä Kirsti yritti vielä lukea kirjaa *Terveyteen itesuggestion kautta* (1922), mutta koko ajatuksen voima alkoi näyttäytyä lähinnä itsepetokselta. Kirsti kirjoitti skeptisyyden sävyttämänä, miten edelleen ”pakoitin itseni sanomaan, että voin päivä päivältä ja joka suhteessa yhä paremmin”.⁷⁶¹ Nämä sanat jäivät kertomukseen kuin kaiun lailla toistamaan itseään ja rytmittämään kertomuksen sävyä läpi päivien ja viikkojen. Uni ei kuitenkaan tullut ja väsymys pysyi. Peilistä katsoi yhtä kalpea, väsynyt ja rapistunut hahmo kuin ennenkin.⁷⁶²

Väsymystä seurasivat monesti myös alakuloisuus ja masentuneisuus. Väsyneenä Kirsti kuvitteli kaikennäköisiä synkkiä asioita, jotka hän tavallisesti, kun ei ollut väsynyt, pystyi karkottamaan luotaan. Synkät mietteet ja kuvitelmat tekivät mielen apeaksi: ”On hirveätä ajatella nälkää ja kaikkia kauhuja, uhhuh!” hän kirjoitti eräänäkin maaliskuisena päivänä vuonna 1918.⁷⁶³ Kello oli jo 23.00, mutta nukkumaan ei voinut vielä mennä, sillä tällä kertaa oli vielä tukka kampaamatta – ensin oli siitäkin toki kirjoitettava.

Kirsti kirjoitti päiväkirjaansa usein myös siitä, kuinka tunsikin, miten ”mielisairaus” tai ”mielenvikaisuus” lähenee, mikä näyttäytyi pelottavana ja vakavana asiana.⁷⁶⁴ Suo-

758 Teräsvuori 125: 11.4.1923, 9580.

759 Teräsvuori 125: 14.4.1923, 9586.

760 Teräsvuori 126: 27.4.1923, 9655–9656.

761 Teräsvuori 135: 3.8.1923, 10127.

762 Peilistä katsomisen metaforaa on käytetty esim. nuoreksi naiseksi kasvamisen kipuilevissa kertomuksissa; kaikkien elämänvaiheiden jälkeen peilistä katsoo sama, rapistuneeksikin koettu hahmo. Ks. esim. Vehkalahti & Jouhki 2022, 375.

763 Teräsvuori 6: 16.3.1918, 1074.

764 Ks. esim. Teräsvuori 4: 21.11.1917, 828. Kirsti kommentoi tuntojaan mielisairaudesta läheneemisestä puhtaaksikirjoituksen yhteydessä tekemässään merkinnässä vuodelta 1929. Ks. myös esim. Teräsvuori 15: 22.4.1919, 2151. Mielisairauksien historiaa tarkasteltaessa on tärkeä huomata, että varsinaisia tautiluokituksia erilaisista mielenterveysongelmista

messä 1900-luvun alussa mielen sairastumista eli ”mielenvikaisuutta” pidettiin niin ikään yleisesti vakavana asiana. Sairastuminen esimerkiksi skitsofreniaan – tai siihen mitä alettiin sanoa skitsofreniaksi – merkitsi usein sairastuneelle ja tämän omaisille suurta onnettomuutta. Mielisairauksia pidettiin vaikeasti parannettavina tai jopa parantumattomina. Mielisairaita saatettiin pitää vaarallisina, alempiarvoisina, rodullisesti rappeutuneina ja lisääntymiskelvottomina. Toisaalta mielisairaajat saattoivat saada aikalaisten keskuudessa myös myötätuntoa ja sääliä osakseen, sillä yleensä heitä ei pidetty itse vastuullisina tilanteeseensa, toisin kuin esimerkiksi irtolaisia ja alkoholisteja. Sen sijaan sairaudelle etsittiin syytä muun muassa erilaisista vastoinkäymisistä, kovista koti- ja perheoloista, huonosta kasvatuksesta, päähän kohdistuneista vammoista tai ”onnettomasta rakkaudesta”. ”Hullun” ja ”terveen” välinen ero oli suhteellinen, ja käsitysten mukaan kuka tahansa saattoi ”menettää järkensä”.⁷⁶⁵

Kirsti pyrki selkeästi etsimään ja erittelemään kirjoituksissaan erilaisia syytä mahdollisen (mieli)sairauden kokemuksilleen kuten riitaisia ja muilla tavoin vaikeita perhe- ja olosuhteita kotona sekä äidin ”saarnaavaa” ja kontrolloivaa kasvatusta.⁷⁶⁶ Hän kirjoittikin eräässä puhtaaksikirjoittamisen yhteydessä tekemässään kommentissa, kuinka ”Perheikävyksiä kirjoitan melkeinpä mielelläni”.⁷⁶⁷ Niinpä hän kirjoitti päiväkirjaansa erilaisista riidoista perheenjäseniensä kanssa, äidin ”saarnoista” ja kontrollista sekä siitä, kuinka tunsi olevansa tulossa hulluksi esimerkiksi juuri silloin, kun riiteli veljiensä, etenkin Armon, kanssa – tai pikemminkin hän koki, että esimerkiksi Armo teki hänet hulluksi. ”Minussa lienee silloin kaikki sekaisin, minussa kiehuu ja kuohuu. Ja kun olen aikani ollut ääneti [--] silloin minun täytyy saada huutaa, ärjyä, oikein rumalla äänellä”, hän kertoi kuvatessaan hyvin ruumiillisiakin tunteuksiaan riitojen jälkeen.⁷⁶⁸

Kirsti puolustautuikin riitatilanteissa usein huutamalla, kun muut keinot eivät

kärsiviin on sovitettu historiassa vasta lyhyen aikaa. Tunnetuimpia tautinimikkeitä olivat vuosituhansien ajan melankolia ja mania. 1800-luvulla, psykiatrian nousun myötä, luotiin runsaasti uusia nimikkeitä kuten depressio, neurastenia, psykopatia, maanis-depressiivisyys ja *dementia praecox*, joka oli nykyisen skitsofrenian edeltäjä. Joitakin näistä sairausnimityksistä käytettiin myös 1900-luvun vaihteen kehittyvässä suomalaisessa psykiatriassa. Ks. Pietikäinen 2013, 242–270; 2020, 15. Esim. melankolian (kulttuuri)historiasta ks. lisää esim. Tuohela 2008; Johannisson 2012. Kirstin mahdollisiin mielisairauksiin liittyvät diagnoosit ja varsinainen mielisairaaloaoloaika eivät ole kuitenkaan osa tutkimukseni varsinaista ajankohtaa, joten en ole nähnyt aiheelliseksi selvittää tarkemmin Kirstin virallisia diagnooseja tai muita, mielisairaalaan johtaneita tapahtumia tämän tutkimuksen puitteissa. Tässä tutkimuksessa tärkeitä ovat Kirstin omat, kirjoitetut kokemukset 1910- ja 20-lukujen taitteessa osana itsestä ja elämästä kertomisen kehystä sekä elämäkerrontaa.

765 Pietikäinen 2020, 16–17.

766 Ks. esim. Teräsvuori 11: 17.10.1918; 18.10.1918, 1674–1676; Teräsvuori 21: 10.12.1919, 2830–2833; Teräsvuori 120: 16.2.1923, 9296–9299.

767 Teräsvuori 65: 16.6.1921, 6232.

768 Teräsvuori 5: 12.2.1918, 1020.

hänen kokemuksensa mukaan auttaneet, mutta muut toruivat häntä tästä ja tuomit-sivat hänen aggression purkamisensa merkiksi hulluudesta. ”Kokemukseni on, että huuto on ainut tepsivä keino; muut eivät sitä usko”, Kirsti kirjoitti epätoivoisena ja turhautuneena päiväkirjaansa.⁷⁶⁹ Toisaalta Kirsti myös itse totesi, kuinka ajatukset ja tunteukset siitä, että hän olisi halunnut toisinaan ”murskata, särkeä ja lyödä” – niin paljon hän tunsu raivoa sisällään – olivat ”mielenvikaisia”. Hän kertoi pystyvänsä vielä toistaiseksi hillitsemään pahimman raivonsa, mutta tunsu, että vielä tulee se päivä, jolloin raivo pääsee valloilleen ja silloin hänet laitettaisiin varmasti Lapinlahteen.⁷⁷⁰

Kiinnostavaa on, vasten perheriitoja ja Kirstin kirjoittamia äidin kasvatukseen (kasvatus kuului ajan tavan mukaisesti äidille ja tätä käsitystä niin ikään Kirsti toisti ja vahvasti päiväkirjoissaan) liittyviä arvosteluja sekä niiden aiheuttamaa monenlaista pahaa oloa ja kärsimystä, kuinka esimerkiksi 1800-luvun ja 1900-luvun alun kotimais-sessa kirjallisuudessa osoitettiin kelvottoman kasvatuksen kritiikkiä ja sen onnetto-mia seurauksia kuvaamalla henkilöhahmoja, jotka epäonnistuivat esimerkiksi äiteinä ja vaimoina ja jotka käyttäytyivät huonosti. Kuten Kati Launis kirjoittaa, saattoi romaaneissa esimerkiksi juuri kelvoton kasvatus johtaa epäkelpoon naiseuteen, joka vie naisen tuhoon. Kelvotonta kasvatusta seurasivat monet ihanteeksi kelpaamat-tomaan naiseuteen kytketyt piirteet ja ominaisuudet kuten joutilaisuus, välinpitä-mättömyys, sivistymättömyys, tylsistyminen, kotitöiden väheksyntä, väsähtäneisyys sekä ryhdytön ja hidas olemus. Seurauksena oli niin ikään itkuisuutta, alakulon ja tyhjyyden tuntoa, huoneeseen sulkeutumista, raskaita ruumiinliikkeitä ja päänsär-kyä. Monet piirteet muistuttivat oireita, jotka kuuluivat niin ikään ajan hysterisen naisen oirelistaan. Uskollisen ja kärsivällisen naisen vastakohtana esitettiinkin usein esimerkiksi ailahteleva ja raaistunut nainen. Ajan käsitysten mukaisesti huonon kas-vatuksen lisäksi kova rasitus ja toisaalta taas joutilaisuus, epätavalliset ruoka-aineet, onneton rakkaus, tyytymättömyys avioliitossa sekä valvominen saattoivat laukaista hysterian. Toisaalta, kuten Kirsti Tuohela tuo esiin, hysteria oli monitahoinen ilmiö, eikä yhtä ja yksiselitteistä tapaa puhua siitä esimerkiksi aikalaiskontekstissa ollut, eikä hysteria kuulunut juuri lainkaan käsitteisiin, joilla omaa tuskaisuutta kuvail-tiin. Mielen ja sielun tilaa kuvattiinkin aikaisten kesken ennen kaikkea väsymyk-sen, hermostuneisuuden, toivottomuuden, masennuksen ja tyhjyyden kuvauksin, kuten myös Kirstin päiväkirjat osoittavat. Niin ikään väsähtäneet ja kulahtaneet

769 Teräsvuori 6: 22.3.1918, 1088.

770 Ks. Teräsvuori 7: 7.5.1918, 1228. Lapinlahden mielisairaala oli (autonomisen) Suomen ensimmäinen mielisairaalakäyttöön valmistunut sairaala, ja se valmistui vuonna 1841 Carl Ludvig Engelin (1778–1840) suunnitelmien mukaan. Pietikäinen (2020, 18) kir-joiittaa, kuinka mielisairaaloilla ylipäätään on merkittävä rooli niin suomalaisen kuin muun pohjoismaalaisen mielisairanhoidon historiassa, sillä koko hoito alkoi kehittyä niiden perustalle. 1800-luvun lopulta lähtien sairaaloiden rakentaminen asettui osaksi ”laitos-Suomen” kehittämistä. Lapinlahdesta ja esimerkiksi pitkäaikaisen ylilääkäri Th. Saelanin pitämistä potilaspäiväkirjoista ks. esim. Tuohela 2020, 155–157.

kirjallisuuden naishahmot kommentoivat, Kirstin tapaan, elämän masentavaa vaihtoehtottomuutta. Elämään ja kirjoituksiin liittyvää tyytymättömyyttä voikin lukea kapinana järjestelmää kohtaan, joka eväsi tyttöjen ja naisten liikkumavaraa eikä tarjonnut tyydyttäviä vaihtoehtoja. Lisäksi hahmot kertoivat sairaan ja alakuloisen naisen kulttuurisesti tuotetusta roolista, sillä hermostunut ja huonovointinen nainen oli vuosisadan vaihteen kulttuurinen konstruktio, jota tuotettiin esimerkiksi lääke- ja luonnontieteen diskursseissa.⁷⁷¹

Kaiken muun arvostelun lisäksi Kirsti oli kertomansa mukaan saanut jo nuoresta iästä lähtien kuulla siitä, kuinka hänellä oli hyvät edellytykset ”tulla hulluksi”. Hän kirjoitti päiväkirjaansa, kuinka muisti, miten äiti jo kylvettäessään häntä pikkutyttöinä ”piti puhetta aiheesta”: ”Muista sinä se, että sinulla on edellytyksiä tulla hulluksi. Sinun serkkusi on mielisairas.” Kirsti kommentoi puhtaaksikirjoituksen yhteydessä kyseistä kirjoitusta ja lisäsi muististaan: ”[1950. Muistoissani asia on näin: ”Sinulla on kaksi serkkua Niuvanniemessä. [-] Heidän isänsä oli ollut nuorena kuollut pappi, synkkämielinen [-].”⁷⁷²

Sen lisäksi, että Kirsti oli saanut jo pienestä pitäen kuulla tulevansa, tai jo olevansa, hullu, kirjoittaja puhutteli myös itse itseään, tai eri aikatasojen itseään, hulluksi. ”Hullu tyttö!”, hän kirjoitti itseään tarkoittaen.⁷⁷³ Toisaalta hän pohti: ”Kuka tässä maailmassa oikeastaan on viisas, kuka hullu? Sitä ei tiedä. Viisaus ja hulluus ovat hyvin lähellä toisiaan.”⁷⁷⁴ Nämä olivat kysymyksiä, joita esimerkiksi kirjallisuudessa oli pohdittu läpi aikojen.⁷⁷⁵ Tämä Kirstin päiväkirjoissa paikoin tiuhaankin esiintyvä termi ”hullu” ei kuitenkaan poikennut tavanomaisuudesta yleisellä puheen tai kirjoituksen tasolla. Kuten hulluuden historiaa tutkinut Petteri Pietikäinen kirjoittaa, niin sanotussa kansankielessä mielisairaat kulkivat esimerkiksi 1900-alkupuolella yleisnimellä ”hullu”, mutta toisaalta ketä tahansa, niin oudosti käyttäytyvää kuin ”nor-

771 Ks. Launis 2005, 206, 214–219; Tuohela 2001, 195–196; 2008, 28 ja passim; Westerlund 2015, 136. Hysteriasta ks. Uimonen 1999, 68. Launoksen mukaan esimerkiksi Falkman muunsi romaaneissaan aikalaiskäsitysten mukaisen hysteerikon fiktiivisiksi naishahmoiksi samalla uusintaen, muokaten ja kuljettaen edelleen tällaista tyyppiä ja hahmoa romaanin keinoin. Launis 2015, 217. Päivi Lappalainen puolestaan kirjoittaa, kuinka esimerkiksi sairaus saattoi olla ajan tyttökirjallisuudessa juuri kapinan muoto ja keino saada tahtonsa läpi. Ks. esim. Lappalainen 2015, 97.

772 Teräsvuori 66: 27.6.1921, 6314.

773 Teräsvuori 22: 7.1.1920, 2929.

774 Teräsvuori 18: 10.8.1919, 2418.

775 Kuka ei olisi hullu, kysyi jo Robert Burton (1577–1640) kuuluisassa teoksessaan *The Anatomy of Melancholy* (1621). Niin ikään muun muassa feministisessä tutkimuksessa on pohdittua ja hahmoteltu hulluuteen liittyviä kysymyksiä ja hullun naisen hahmoa jo pitkään. Esimerkiksi Sandra M. Gilbertin ja Susan Gubarin *The Madwoman in the Attic*-teoksella (1979) on ollut suuri vaikutus naisten psyykkisen sairastamisen tutkimuksessa ja myös laajemmassa feministisessä tutkimuksessa. Niin ikään esimerkiksi Karin Johannissonin tutkimukset ovat olleet tärkeitä kenttää ajatellen. Ks. esim. Ahlbeck et al. 2015a, 10–11.

maaliakin” ihmistä, saatettiin kutsua hulluksi, milloin mistäkin syystä. Pietikäinen toteaaakin, että ”Hulluus näytti olevan lähes erottamaton osa suomalaisuutta”. Niin ikään aikakauden kirjallisuudessa vilisi ”hulluja” ja viittauksia hulluuteen. Sanalla saatettiin viitata esimerkiksi tekojen arvaamattomuuteen tai typeryyteen, mutta yhtä hyvin ajatus saattoi olla ”hullu”. ”Hullutuksella” oli puolestaan jo kevyempi merkitys. Hulluus on siis ollut monenlaisiin ihmisiin ja tilanteisiin ”sopiva” sana.⁷⁷⁶

Kirstikin saattoi käyttää päiväkirjassaan termiä ”hullu” muuhun kuin varsinaisesti mielisairauteen viitatessaan, mutta usein ”hullu”, ”mielisairaus” ja ”mielenvikaisuus” kulkivat käsi kädessä, toistensa synonyymeinä ja ne kytkeytyivät myös osaksi pidempää kirjallisuuden traditiota ja kirjallisuudessa käsiteltäviä teemoja sekä toisaalta kulttuurisesti tuotettuja rooleja. Eräässäkin tammikuuisessa kirjoituksessa vuodelta 1920 Kirsti kirjoitti jälleen, unettomuuden vallitessa, kuinka ”ei paljon puutu mielenvikaiseksi tulemisesta.”⁷⁷⁷ Tällaisina hetkinä ”olen valmis Kammioon vietäväksi”, hän jatkoi muutamaa viikkoa myöhemmin.⁷⁷⁸ Myös Niuvanniemi näytti olevan jo ”matkan päässä”.⁷⁷⁹ Joskus hän oli ”Lapinlahtituulella”.⁷⁸⁰ Toisinaan Kirsti kirjoitti, kuinka omat ajatukset pelottivat:

Olen tänään saattanut itseni sekä hautaan että Lapinlahteen ja myöskin tavaliseen sairaalaan. Kaikki on ajateltu valmiiksi niinkuin monesti ennenkin. Ja kun näen toisen ihmisen, olen iloinen ja täysjärkinen. Ei kukaan niin ollen voi aavistaa, että kärsin suunnattomasti. En osaa enää uskotella itselleni, että tulisin joskus terveeksi. Minusta on selvä, että kuolen jokseenkin pian. Ajattelin, ettei minulle ehkä tarvitsekaan tehdä talvileninkiä, johon kangas on ostettu!⁷⁸¹

Toisaalta kaikenlaisen kärsimyksen ja väsymyksen keskellä esimerkiksi Kammio tuntui levolliselta vaihtoehdolta: ”Minä odotan saavani edes Kammiossa nukkua rauhassa, kun tarvitsen unta, tai jos ei sielläkään, niin ehkäpä kuitenkin haudassa.”⁷⁸² Kirsti oli kävellyt usein päiväkävelyillään Kammion ohi, ja jo aiemmin hän oli kirjoittanut päiväkirjaansa: ”Päivällä levätessäni mietin, minkälaista mahtaisi elämä olla Kammiossa ja tulin siihen tulokseen, että minä olisin vasta siellä onnellinen. Se talo tuntuu minusta jo niin tutunomaiselta – johan tunnen portinvartijankin.”⁷⁸³

776 Pietikäinen 2020, 15–16. Kirjallisuudessa esiintyvistä ”mielenvikaisuuden” ja ”hulluuden” teemoista ja käsittelyistä ks. myös esim. Launis 2005, 225–228.

777 Teräsvuori 22: 1.1.1920, 2916.

778 Teräsvuori 22: 16.1.1920, 2949. Ks. myös esim. Teräsvuori 116: 5.1.1923, 9074. Kammio oli Sofie Louise Lybeckin 1800-luvun lopulla perustama yksityinen hermo- ja mielitautisten sairaskoti Kammion alueella Helsingin Töölössä. Ks. esim. Pietikäinen 2020, 53–54.

779 Teräsvuori 116: 5.1.1923, 9074.

780 Teräsvuori 23: 3.2.1920, 3034.

781 Teräsvuori 78: 12.10.1921, 6972.

782 Teräsvuori 90: 25.2.1922, 7631–7632.

783 Teräsvuori 51: 9.2.1921, 5449.

Erään alun perin 21.11.1917 päivätyn merkinnän yhteyteen kirjoitetussa kommentissa vuodelta 1929 Kirsti puolestaan kertoi, kuinka oli sillä hetkellä Tyrvännön pappilassa ja kuinka hän jälleen tunsu, että ”mielisairaus lähenee, nyt on selvä hetki, mutta pää on jo taas heikko”. Loppuun hän vielä huudahti, kuinka ”Työt jäävät tekemättä!”⁷⁸⁴

Kova työmoraali ja toisaalta työnteon eetoksen vaatimukset esimerkiksi kirjoittamista kohtaan puskiivat esiin niin epätoivon kuin väsymyksenkin läpi; oli tarve osoittaa, että vielä oli tahtoa kurottaa kohti tervettä, ihanteellista naiskuvaa. Sunnuntaina 25.11.1917 Kirsti kirjoitti: ”Tarvitaan itsensä voittamista siinä, että, niin väsynyt kuin monesti onkin, niin vähän aikaa kuin onkin, kumminkin kirjottaa runoja, kun kerran on päättänyt niin tehdä.”⁷⁸⁵ Toisaalta Kirsti piti kirjoittamista hulluuden puolelle menemisenä ja puhutteli vielä lopuksi itseään kolmannessa persoonassa: ”Jos minulla ei olisi tätä hullua runoilupuuhaa, olisin jo aikoja sitten ollut vuoteessa. Kun ihminen on hullu, niin hän onkin oikein hullu. Kuten tunnettua. Lopeta jo, hyvä ystävä!”⁷⁸⁶

Kirsti pohti niin ikään, oliko hullu, kun suri sitä, ”että nuoruus – ja elämä – on niin lyhyt”.⁷⁸⁷ Toisaalta Kirsti tunsu surua kokiessaan, että hänen nuoruuteensa pääsi alkamaan vasta niin myöhään. Yhtäältä hän ajatteli, että oli menettänyt koko nuoruutensa. Kirsti koki jo varhain, ettei hänestä ole henkensä elättäjäksi, ”saatikka sitten toisten elättäjäksi”.⁷⁸⁸ Hän kirjoitti, kuinka tunsu, ettei hänestä ole mihinkään. Niin ikään ”onneton rakkaus” ja ”liiallinen ajattelu” riepottelivat kärsivää mieltä sekä koko ruumista. Elämä tuntui synkeältä, yksitoikkoiselta ja virikkeettömältä: ”Päivä toisensa jälkeen kuluu vain tuossa ikuisessa ruoka- ja talouspuuhassa, – se on surkeata!” Kuten Kirsti kirjoitti, ei ollut ihme, että hänen edes iltaisin teki mieli lukea ja kirjoittaa.⁷⁸⁹

Edellä esitetyt kommentit paljastavat sen, kuinka Kirsti kirjoitti päiväkirjaansa usein iltaisin, ja tämä oli toki yksi syy myös siihen, ettei hän päässyt aikaisin nukkumaan – oli kirjoitettava. Mitä enemmän kirjoittaminen muodostui rutiiniksi ja eräänlaiseksi rituaaliksi, elämässä kiinnipysymisen merkiksi, sitä tärkeämpää oli yrittää kirjoittaa, vaikka unen kustannuksella. Päiväkirjan edetessä käy yhä selvemmäksi, kuinka Kirsti kirjoitti monenlaisina eri ajankohtina, ei vain iltaisin. Mutta kirjoittamisen, nukkumisen ja sairastamisen väliset suhteet eivät olleet ongelmattomat. Toisaalta kirjoittaminen toi lohtua elämään ja juuri esimerkiksi nukkumiseen ja terveyteen liittyvien ongelmien kanssa painimiseen, mutta toisaalta itse kirjoittaminen

784 Teräsvuori 4: 21.11.1917, 828. Kommentti kirjoitettu puhtaaksikirjoittamisen yhteydessä 29.11.1929.

785 Teräsvuori 4: 25.11.1917, 831.

786 Teräsvuori 4: 10.1.1918, 924–925.

787 Teräsvuori 5: 17.1.1918, 955.

788 Teräsvuori 5: 17.1.1918, 955.

789 Teräsvuori 5: 17.1.1918, 955.

tuotti myöhäisiä iltoja ja unettomia öitä, kynän sauhutessa paperilla. Elämä oli saatava talteen päiväkirjojen kansien väliin. Kello löi sen merkiksi, että aika kului ja kulki, ainakin jossakin mielessä, eteenpäin, Kirstin itsensä seikkaillessa ajassa siellä täällä. ”Tämä minun päiväkirjani alkaa kehittyä myös yökirjaksi”, hän kommentoi tammikuussa 1923. ”Kello löi 4.30, 5, 5.30, ja minä vain valvoin”, hän kertoi vielä.⁷⁹⁰

Äiti oli huolissaan Kirstin terveydestä ja nukkumisesta, vaikka toisaalta Kirstin mukaan äiti olikin samalla syynä moniin hänen ongelmiinsa. Äiti yritti vahtia, että Kirsti menisi ajoissa nukkumaan, mutta koska Kirsti ei halunnut tämän tietävän päiväkirjan kirjoittamisestaan,⁷⁹¹ esitti hän monesti menneensä jo nukkumaan, vaikka vielä olikin kirjoitettava ja valvottava. Kirsti kertoikin päiväkirjassaan, kuinka äiti luuli hänen päivänsä paljon helpommiksi kuin ne olivatkaan, sillä äiti oletti, ainakin Kirstin oman käsityksen mukaan, että sulkeuduttuaan huoneeseensa Kirsti meni suoraan lepäämään.⁷⁹² Todellisuudessa levon sijasta kynä sauhusi: ”Kirjoitin niin että vinkui vain. Kun kirjoitin päivällä, ei kynä tahtonut yhtään luistaa. Nyt en olisi väsynyt ollenkaan. Tunsin olevani vapaa.”⁷⁹³ Monesti Kirsti kirjoitti, kuinka tiesi kyllä, että hänen olisi pitänyt kirjoittamisen sijasta nukkua, ja että ”valvominen on myrkkyä”.⁷⁹⁴ Silti hän ei voinut lopettaa. Kirjoittamisen tuoma vapauden tunne oli koukuttavaa. Päänvaivaa tuottivat ajanjaksot, jolloin Kirstillä oli huonetoveri, eikä hän saanut keskittyä näin ollen kirjoittamiseen. Pahinta oli, kun äiti asusti Kirstin huoneessa esimerkiksi isän kuoleman jälkeen; he joutuivat vuokraamaan kaikki ylimääräiset huoneet, jotta olisivat pystyneet maksamaan vuokran ja tämä tarkoitti, että huone oli jaettava. Tosin äidillä näytti olleen tapana ruveta lukemaan keskellä yötä, mikä puolestaan oli Kirstistä täysin käsittämätöntä.⁷⁹⁵

Myös äidillä oli Kirstin päiväkirjojen mukaan vaikeuksia nukkua, minkä johdosta äiti, Kirstin tavoin, oli monesti väsynyt, voimaton ja äkäinen. ”Olemme molemmat väsyneitä ja elämään kyllästyneitä”, Kirsti raapusti päiväkirjaansa eräänäkin päivänä,

790 Teräsvuori 116: 6.1.1923, 9080.

791 Kuten olen tuonut aiemmin esiin, kirjoitti Kirsti usein päiväkirjaansa, kuinka ei halunnut muiden ja etenkin perheenjäsentensä tietävän päiväkirjakirjoittamisestaan, vaikka samalla hän luki päiväkirjojaan joillekin ystävilleen ja tutuilleen ääneen ja nautti siitä, kun hänen kirjoituksiaan keuhuttiin ja verrattiin romaaniin. Lisäksi hän puhutteli lukijaa monessa kohtaa ja käytti erilaisia kirjallisia konventioita, joilla hän antoi vaikutelman toiveista laajemman ja julkisemman yleisön suhteen. Tällainen yksityisen ja julkisen paradoksi on tuttua myös muista päiväkirjoista. Esimerkiksi kuten Anna-Leena Perämäki tuo esiin, Anne Frank ”kirjoitti johdannoksi julkaistavaksi tarkoitettuun päiväkirjaversioonsa, ettei kukaan koskaan saisi lukea sitä”. Näin hän halusi antaa vaikutelman, tuleville lukijoille, päiväkirjan ”aitoudesta” ja sen yksityisestä luonteesta, tietoisena henkilökohtaisen, tunnustuksellisen päiväkirjan lajityypin konventioista, vaikka samaan aikaan nimenomaan tavoitteli päiväkirjan julkaisemista. Perämäki 2020, 76.

792 Ks. esim. Teräsvuori 7: 13.4.1918, 1169.

793 Teräsvuori 65: 16.6.1921, 6234.

794 Teräsvuori 13: 9.1.1919, 1929.

795 Ks. Teräsvuori 120: 16.2.1923, 9298–9299, 9302.

tai yönä.⁷⁹⁶ Erityisesti väsyneenä Kirstiä, kuten ilmeisesti myös äitiä, vaivasivat esimerkiksi erinäiset kuolema-ajatukset, niin omasta kuin muiden kuolemista. Tällaiset jatkuvat ajatukset todistivat Kirstin mielestä omalta osaltaan hänen ”epänormaaliuudesta”.⁷⁹⁷ Kuolema ja sen mahdollisuus ympäröivät ja operoivat kuitenkin monella tasolla: niin hänen omassaan kuin muidenkin mielissä ja puheissa sekä yhteiskunnassa, jossa esimerkiksi lapsikuolleisuus oli yhä suurta ja jossa erilaiset kulkutaudit sekä muut vakavat sairaudet olivat läsnä ja jossa sota sekä sen tuomat kauhut muisuttivat itsestään eri tavoin, kuten ulkona kaikuvina tykinlaukauksina.⁷⁹⁸

Kuolema oli siis tavallaan jatkuvasti läsnä, ja toisaalta elämää pyrittiin ”ikuistamaan” eri keinoin, ihmisen ollessa vielä elossa. Esimerkiksi vuonna 1918 Kirsti kirjoitti, kuinka äiti oli puhunut ”koko vuoden”, että Kirstistä olisi hyvä ottaa valokuva, jos ”esim. kuolema sattuisi tulemaan”; se uhka kun oli koko ajan olemassa kuten kaikkien muidenkin elämässä.⁷⁹⁹

Kuvauspäivä oli riitaisa ja tunnelmaltaan painostava: ”Kun aikoo mennä valokuvattavaksi, pitäisi olla iloisen näköinen. Minun oli mahdotonta säilyttää edes ulkonaista iloisuutta”, Kirsti kirjoitti päiväkirjaansa, riitojen repiessä ”rikki sieluni rauhaa”. Katkerat piirteet paistoivat peilikuvasta, mutta päälleen hän puki ”keijukaispuuseronsa”, kuin kontrastiksi keveyttä, kauneutta ja sadunomaista hohtoa luomaan.⁸⁰⁰ Tyttö valokuvassa ei kuitenkaan miellyttänyt omistajaansa. Kun Kirsti muutamaa päivää myöhemmin haki kuvansa, hän kirjoitti päiväkirjaansa kuvan aiheuttamista reaktioistaan: ”Kun kuvani viimeinkin sain, käänsin heti silmäni pois siitä. ’Olenko minä näin ruma?!’ huudahdin.” Myöhemmin hän istui vielä peilin edessä, jotta saisi ”oikein nauttia rumuudestaan”.⁸⁰¹

Kuolema oli siis eri tavoin läsnä elämässä ja näin ollen päiväkirjan sivuilla, ja myös esimerkiksi äiti puhui usein halustaan ja toiveistaan kuolla. Isä puolestaan

796 Teräsvuori 105: 31.7.1922, 8489.

797 Teräsvuori 5: 29.1.1918, 938.

798 Esimerkiksi lapsikuolleisuus ja sairastelu olivat olleet etenkin aikaisempina vuosisatoina vielä selkeästi yleisempää juuri kaupungeissa kuin maaseudulla muun muassa tilan, hygienian, puhtaan juomaveden, viemäröinnin ja jätehuollon puutteiden vuoksi, kuten esimerkiksi historioitsija Jarkko Keskinen kirjoittaa. Keskinen 2021, 182.

799 Teräsvuori 6: 3.4.1918, 1114.

800 Teräsvuori 6: 3.4.1918, 1112–1113.

801 Teräsvuori 7: 17.4.1918, 1175. Toisinaan Kirstikin sai onnekseen kuulla myös kehuja ulkonäöstään, mikä oli tärkeää ja piristävää. Toukokuussa 1923 heillä asuva vuokralainen, ”rouva Jasinska”, intoutui kehumään Kirstin laitettua ulkonäköä (Kirsti oli menossa katsomaan yliopiston promootiota, johon ilmeisesti Armo osallistui, ja oli tätä suurta juhlapäivää varten laittanut): ”Rouva Jasinska katseli minua ilmeisellä mielihyvällä. ’Te olette nyt hyvin chic. Jos teillä vielä olisi ruusu vyöllä, niin vaikutus olisi täydellinen, mutta hyvät te olette näinkin. Teidän pitäisi maalauttaa itsenne.’ Kuinka hyvää tekeekään kuulla tällaisesta puhetta vastapainoksi Armon ainaiselle vatkutukselle rumuudestani! Kun aina kuulee sanottavan, että on ruma, niin tulee rumaksi.” Teräsvuori 129: 31.5.1923, 9820–9821.

pelkäsi kuolemaa: ”Minä olen vielä niin kiinni tässä maailmassa, isä virkkoi ja pyyhki silmiään”, kuten luki päiväkirjassa.⁸⁰² Isä kuoli vuonna 1923, ja myös äidin kuolema vuodelta 1932 käydään päiväkirjassa läpi ”tulevaisuuden tasolla”, puhtaaksikirjoittamisen yhteydessä tehtyjen kommenttien myötä.⁸⁰³ Niin ikään monessa muussa kohtaa kertomustaan Kirsti kommentoi, kuinka joku päiväkirjassa kirjoitushetkellä esiintyvä hahmo oli myöhemmin hänen puhtaaksikirjoittaessaan jo kuollut.⁸⁰⁴ Päiväkirjassa esiintyvien henkilöahmojen myötä elämä ja kuolema olivat samanaikaisesti ja lomittain tekstissä olemassa.

Kirsti kertoi 1.10.1921 päivätyssä merkinnässään muuttuneesta suhteestaan omaa kuolemaansa kohtaan: ”Enhän minä ennen ole peljännyt kuolemaa, mutta nyt tuntuu hirveältä ajatella, että se tulisi kohta.”⁸⁰⁵ Saman päivän kohdalla kirjoitukset kurrottavat kuitenkin myös kohti elämää. Kirsti kirjoitti, kuinka oli intoutunut illalla tanssimaan äidin kanssa, mikä ei ollut lainkaan tavanomaista kummallekaan, vaikka äiti olikin toisinaan kertonut lumoavia tarinoita nuoruutensa aikaisista tanssiaisista Pietarissa. Mutta sekin oli jo mennyttä aikaa. Tanssin tuottama ruumiillinen liike toi kuitenkin tässä hetkessä iloa ja elämän tuntua; oli kuin kuorma olisi pudonnut harteilta.⁸⁰⁶ Lukijan mielessä kaikuivat jo aiemmin päiväkirjassa esiintyneet sanat: ”[--] kyllä nuoren tytön pitäisi tanssia!”⁸⁰⁷ Tämä oli kuva modernin murroksen keskellä eläneistä tytöistä ja naisesta, jotka päiväkirjan kansien sisään kuvatun ja kirjoitetun ruumiillisen liikkeen avulla yrittivät murtautua ulos erilaisten, toisinaan kovin raskaidenkin vaateiden raameista ja kahleista.

4.4 ”Kävelen itseni näännyksiin”

Kirstin ruumiin liike jatkui yleensä päivittäisillä kävelyillä, jotka tallentuivat sanoiksi päiväkirjan sivuille ja joista muodostui keskeinen osa päiväkirjakertomusta. Ulkona, pääasiassa kaupungin kaduilla ja puistoissa, käveleminen oli yksi tärkeä ajanvieton,

802 Teräsvuori 114: 13.12.1922, 8982.

803 Isän kuolemasta ks. Teräsvuori 117: 26.1.1923, passim (isä kuoli 26.1.1923). Kirsti kommentoi myös jo aiemmassa päiväkirjassaan isän kuolemaa puhtaaksikirjoittamisen yhteydessä. Ks. Teräsvuori 8: 11.6.1918, 1304, kommentti vuodelta 1930. Äidin kuolemasta ja sitä edeltävistä tapahtumista ks. Teräsvuori 16: 31.5.1919, 2238, puhtaaksikirjoittamisen yhteydessä tehty kommentti 20.2.1932; 1.6.1919, 2243–2244, kommentti 22.2.1932; 13.6.1919, 2272, kommentti 8.3.1932; 17.6.1919, 2281, kommentti 9.3.1932; Teräsvuori 17: 18.6.1919, 2285, kommentti 10.3.1932; 19.6.1919, 2290, kommentti 25.3.1932 (äiti kuoli 12.3.1932).

804 Ks. esim. Teräsvuori 26: 5.4.1920, 3362. Kommentit koskien kahden eri henkilön kuolemaa tehty puhtaaksikirjoittamisen yhteydessä vuonna 1933.

805 Teräsvuori 77: 1.10.1921, 6921–6922.

806 Teräsvuori 77: 1.10.1921, passim.

807 Teräsvuori 26: 30.3.1920, 3340. Modernin tanssin, ruumiillisuuden ja liikkeen historiasta taiteessa ks. esim. Schreck 2021, passim; Schreck & Karhunen 2022.

arkisten askareiden suorittamisen ja terveydenhoidon muoto Kirstin elämässä. Kävelemiseen liittyi kuitenkin paljon ristiriitaisia tuntemuksia ja ajatuksia, jotka olivat yhteydessä aikansa erilaisiin kulttuurisiin, sosiaalisiin, yhteiskunnallisiin ja monesti myös hyvin sukupuolittuneisiin ilmiöihin ja rakenteisiin. Ristiriitoja tuottivat niin ikään fyysiset rajoitteet. Kuten olen aiemmin tuonut esille, oli Kirsti murtanut nuorempana toisen jalkansa, eikä jalka ollut enää tämän jälkeen palautunut ennalleen. Tämä vaikutti Kirstin kävelemiseen, ja hän saikin usein kuulla ontumisestaan arvostelua, haukkumista ja pilkkaa esimerkiksi veljiltään. 27.8.1918 päivätyssä merkinnässä Kirsti kirjoitti päiväkirjaansa seuraavaa:

Ei se jalan katkeaminen minulle mitään huvia tuottanut, mutta Armolle näyttää tuottavan huvia se, että prof. Bonsdorff ei saanut jalkaani entiselleen. Niin, ei minusta ole hauska tuolla kadulla käyskennellä. Joka askeleella tunnen, miten oikea jalkani kummallisesti retkahtaa, kuinka molemmat jalkani horjuvat jne. Se takapuoli on pahin kaikista. Kaiken tämän surkeuden lisäksi kuulen alituisesti korvissani Armon sanat: ”Hyi kun sinä olet ruma!” Kun olen yksin kävelyllä ja ajatukseni pyörivät tämmöisissä asioissa, niin onko kumma, että olen ruma? ”Sinä ajattelet aina itseäsi”, sanoo äiti, ja häneen yhtynevät kaikki tuttavani. Minkä minä sille voin? Voi veikkoset, kyllä sitä yhdessäkin päivässä ennättää ajatella sekä itseään että muita ja miettiä tätä elämän leikkiä! [--] En pääse alakuloisuudestani. Silmät ja koivet minua surettavat.⁸⁰⁸

Vaikka monessa kohdassa Kirstin päiväkirjakirjoituksia käveleminen ja ulkona oleminen näyttäytyivät toki myös kirkkaassa valossa, liittyi niihin paljon monen tasoista kipua, kärsimystä, väsymystä ja alakuloa sekä ruumiin eri suuntiin muokkaantumista. Kuten edellä oleva sitaatti osoittaa, ei käveleminen ollut Kirstille ongelmatonta, ja vielä karumpaa siitä teki sen, että hän sai kuulla haukkumista kävelystään ja jaloistaan. Tullessaan tietoiseksi kävelystään ja ”horjumisestaan” kuva itsestä alkoi näyttää rumalta ja epämiellyttävältä. Tätä kokemusta siivittivät vielä veljen sanat, jotka vahvistivat negatiivista käsitystä itsestä. Kirjoituksessa korostuvat myöskin vahvat yksinäisyyden tuntemukset. Ei ollut ketään, kenen kanssa ajatuksia olisi voinut jakaa, joten ajatukset pyörivät synkkien mielteiden ympärillä ja tuottivat itsessään synkeän, surullisen ja alakuloisen ihmisen kuvajaisen.

Päiväkirja oli kuitenkin jälleen se paikka, jossa omat kokemukset saivat tilaa ja jonka avulla Kirsti pystyi refleктоimaan tuntemuksiaan. Kuitenkin alakuloisuus ja suru siitä, että muut pilkkasivat häntä ja hänen kävelystään, saivat myös jalat kipeytymään

808 Teräsvuori 10: 27.8.1918, 1534–1535. Ks. myös esim. Teräsvuori 29: 12.5.1920, 3629. Toisinaan Kirsti pakeni moitteita ja arvostelua lähtemällä kävelyille ”tuskien tielleen”, rantaan, viitaten tällä ”Käy yrttitarhasta polku” -nimiseen evankelis-luterilaisen kirkon virsikirjan virteen numero 77. Ks. Teräsvuori 58: 3.4.1921, 5843.

ja ruumiin käpertymään pois päin toisista ja julkisesta tilasta. Mutta jo muutaman päivän päästä edellä siteeratusta kirjoituksesta Kirsti teki iloisen huomion: jalat eivät olleetkaan enää kipeät. Hän arveli syyksi tähän sen, että häntä ei oltu ”masennettu” paljon yhtään koko päivänä.⁸⁰⁹ Näin ollen retket ”Espikselle”⁸¹⁰ ja muille kaupungin kaduille ja alueille odottivat jälleen kävelijäänsä, vaikka kivut – kuten myös haukkumiset ja arvostelut – palautuivatkin hänen arkeensa useaan otteeseen.

Kävelykulttuurilla kaupunkien kaduilla, teillä, puistoissa ja kujilla on pitkät juuret. Kävelijät ja kävelyn täyttämät kiireiset päivät ovat piirtyneet esimerkiksi tauluihin ja tallentuneet kirje- ja päiväkirja-aineistoihin sekä romaanien kansien väliin vuosisatojen ajan. Marjo Kaartisen mukaan esimerkiksi varhaismodernin ajan eliitin ihmisille ruumiillinen liikunta ja etenkin kävely oli tärkeää, ja terveydellisten syiden vuoksi myös naiset ovat päässeet kulkemaan kaupunkien kaduilla ja ottamaan julkista tilaa haltuun.⁸¹¹ Voi myös olla, että juuri naiset (ja tytöt) ovat globaalisti ja historiallisesti suurin kävelijäryhmä, kuten kävelemisen sukupuolittunutta historiaa tutkinut Tiina Männistö-Funk toteaa.⁸¹²

Vaikka naisten kävelemistä on kuvattu ja kirjattu muistiin jo pitkään, on nykyinen länsimaalainen kulttuurinen ja historiallinen tapa puhua kävelystä rakentunut yleensä miehisten kertomusten ja ideologioiden ympärille. Kertomukset ja

809 Teräsvuori 10: 29.8.1918, 1538.

810 Maaliskuussa 1921 Kirsti kirjoitti, kuinka oli ”Espiksellä” eli Esplanadin puistossa nykyään kuin kotonaan. ”Harmittaa, kun niin monta vuotta olen kävellyt pimeää Aleksanterinkatua”, hän vielä lisäsi. Teräsvuori 56: 18.3.1921, 5729.

811 Kaartinen 2019, 32 ja passim. Kaartinen argumentoi artikkelissaan Giorgio Riellon näkemystä vastaan, jonka mukaisesti kaupunkikävelyllä ei olisi ollut terveyteen ja terveydenhoitoon liittyviä konnotaatioita. Ks. Kaartinen 2019, 32, viite 6. Myös Kirstin tuottama päiväkirja-aineisto puhuu sen puolesta, että kaupunkikävelyllä nähtiin olevan terveyttä edistäviä vaikutuksia niin ikään modernissa kaupungissa, ja lääkärit suosittelivatkin Kirstille kävelemistä kaupungilla yhtenä tärkeänä hoitomuotona sairauksiinsa. Toisaalta Kirsti piti kaupungin ilmaa hänelle sopimattomana ja itsessään sairastuttavana. Ks. esim. Teräsvuori 38: 7.9.1920, 4654; Teräsvuori 110: 9.10.1922, 8741. Kävelyn historiasta ks. myös esim. Solnit 2001, passim.

812 Männistö-Funk 2021a, 227, 246–247. Männistö-Funk on tutkinut kaupunkikävelyn sukupuolittunutta historiaa Turussa käyttämällä aineistona valokuvia 1800- ja 1900-luvuilta, sillä harvoin kerätyt tilastot antavat hyvin rajoitetun kuvan asiasta ja ilmiöstä. Naisjalankulkijoita 1700-luvun englantilaisissa kaupungeissa on puolestaan tutkinut esim. Marjo Kaartinen (2019), aineistonaan muun muassa naisten kirjoittamat päiväkirjat. Kävelyn merkitystä ja ilmenemistä esimerkiksi juuri tyttöjen ja naisten päiväkirjoissa olisi mielenkiintoista tutkia vielä lisää, sillä aineistoja ja esimerkkejä varmasti löytyy. Muun muassa kulttuurihistorioitsija Anna-Leena Perämäki kirjoittaa juutalaisvainojen selviytymiskeinoja nuorten naisten päiväkirjoissa käsittelevässä väitöskirjassaan, kuinka päiväkirjoihin kirjatut muistot esimerkiksi pitkistä kävelyistä poikaystävänsä kanssa Pariisin kaduilla olivat yksi selviytymiskeino Hélèn Berrille. Perämäki 2020, 127–128.

kuvaukset Rousseau'n kävelyistä⁸¹³ 1800-luvun flanööreihin (*flâneur*)⁸¹⁴ ja muihin niin kirjallisuudessa kuin muussa kulttuurissa ja arkielämässä esiintyviin hahmoihin ovat rakentaneet käsitystä sankarillisesta, eppisestä ja individualistisesta, miehisestä kävelemisen kokemuksesta. Näin ollen esimerkiksi naispuolisten kävelijöiden kokemukset ja kuvaukset on jätetty usein vähälle huomiolle.⁸¹⁵ Toisaalta monet tutkijat ovat nostaneet keskusteluun myös naispuolisen kaupunkikävelijän (*flâneuse*) mahdollisuudet, tosin monesti suhteessa edellä mainittuun miespuoliseen flanööriin eli urbaaniin kävelijähahmoon, tarkkailijaan ja kuljeskelijaan.⁸¹⁶ Männistö-Funk korostaakin, kuinka aktiivisen sukupuolen huomioiminen ja naisjalankulkijoiden jokapäiväisen liikkeen ja liikkuvuuden tutkiminen paljastaa koko ajan näkyvillä olleen, mutta suurimmaksi osaksi sivuutetun kuvan modernista kaupungista ja siitä, kuinka erityisesti kävelevät naiset ovat pitäneet kaupunkirakennetta yllä sekä vaikuttaneet sen muotoutumiseen.⁸¹⁷

Helsinki oli keskellä murrosaikaa, ja kaupunki rakentui jatkuvasti osana ja osaksi modernia Eurooppaa, vaikka toisaalta aikalaisten käsityksissä ja kirjoituksissa kaupunki ja koko Suomi sai osakseen myös turhautuneita kommentteja sen pienuudesta ja syrjäisyydestä. Tämän lisäksi kertomuksia kaupungista ovat hallinneet niin sanottu ”iloksen 1920-luvun” kuvailut, ja esimerkiksi julkisen esiintymisen suosittuina näyttämöinä toimivat kaupungin kadut.⁸¹⁸ Elämä kaupungissa oli siis monin tavoin vilkasta ja elämää täynnä. Toisaalta, vaikka elämä kaupungissa oli sosiaalista ja vilkasta sekä rakennusten, ihmisten, eläinten, kasvien, erilaisten kulkupelien, äänien, hajujen, värien, materiaalien ja muotojen täyttämää, saattoi se olla myös yksinäisyyden tyyssija, kävelyretkiä ympäröivä monitasoinen tyhjyyden tila.

Esimerkiksi feministisissä lähestymistavoissa on korostettu kävelyn relationaalista ja aktiivista luonnetta sekä kävelijän ja tilan yhdessämuokkautumista, jolloin kävelijä ei ole tyhjiössä ja irrallaan ympäristöstään. Tila muokkaa kävelijäänsä ja

813 Jean-Jacques Rousseau (1712–1778) viimeisinä elinvuosinaan kirjoittama ja postuumisti julkaistu teos *Yksinäisen kulkijan mietteitä* (ransk. *Les rêveries du promeneur* 1782, suom. 2010) sisältää kymmenen ”kävelyä”. Teos on myös hänen tuotantonsa ja elämänsä eräänlainen yhteenveto sekä samalla pääteypysäkki.

814 Ks. esim. Hapuli 1995b, 131–135. Myös esim. Johannisson 2012, 149–155.

815 Heddon & Turner 2012, 224–236; Schmucki 2012, 74–85. Ks. myös Männistö-Funk 2021a, 227, 230.

816 Esim. Friedberg 1993; Elkin 2016, passim; Männistö-Funk 2021a, 230. Flanööri eli *flâneuse* on ennen kaikkea Anne Friedbergin esiin nostama asia.

817 Männistö-Funk 2021a, 227. Männistö-Funk on tutkinut myös esimerkiksi jalkakäytävien reunuskivetyksen sekä laajemmin ei-inhimillisen toimijuutta, osallisuutta sekä merkitystä kaupunkikuvan ja -rakenteen historiallisessa muotoutumisessa. Männistö-Funk 2021b. Niin ikään Kirsti kirjoitti päiväkirjaansa ei-inhimillisen vaikutuksesta kävelemiselleen, sillä hän epäili, että ne olivat juuri kaupungin kovat kadut, jotka väsyttivät häntä, kun taas maalla hän jaksoi kävellä vaikka kuinka paljon. Kaupungissa kävellessä alkoi aina myös hartioita ja käsivarsia pakottaa. Teräsvuori 36: 15.8.1920, 4471.

818 Ks. esim. Hapuli 1995b, esim. 96–97, 130.

päinvastoin.⁸¹⁹ Myös Kirstin kohdalla kadut ja muu ympäristö vaikuttivat kävelemiseen sekä tapaan olla ja tulla itseksi, mutta erityisesti yksinäisyys ja (toisen ihmisen) seuran kaipuu rytmittivät kertomuksia kävelyretkistä ja korostivat tyhjyyden kokemusta. Haavekuvat ystävän seurasta pitivät kuitenkin odottavaa tunnelmaa yllä. ”Olen jo kauan haaveillut, kuinka me yhdessä käymme kävelemässä”, Kirsti kirjoitti päiväkirjaansa ja viittasi tällä pappilan aikaiseen ystävänsä Ruthiin, jonka vierailua Kirsti kovasti odotti.⁸²⁰

Toisinaan Kirsti sai myös Iriksestä seuraa, mutta useimmiten alakulo ja yksinäisyys kalvoivat mieltä kävelyretkillä. ”Yksin kuljin alakuloisissa mietteissäni”, hän kirjoitti päiväkirjaansa eräänäkin joulukuisena päivänä, rousseaulaisessa hengessä.⁸²¹ 17.3.1918 päivätyssä merkinnässä hän puolestaan kertoi, kuinka oli kävellyt ”kirkon edustalla” ja antanut auringon lämmittää itseään. Raukean tunnelman rikkoi kuitenkin suru siitä, ettei hänellä ollut seuraa. Samaisen päivän kohdalla, mutta vuosikymmen myöhemmin päivätyssä, hakasulkeiden sisään merkityssä eli puhtaaksikirjoituksen yhteydessä tehdyssä kommentissa kirjoittajan epätoivo saa vielä aivan uudenlaiset mittasuhteet, kun hän kommentoi: ”[15.4.1930. Mistä saada seuraa? ’Mä olen niin yksin, niin yksin...’ Ei muuta seuraa kuin tuhoavat ajatukset. Ei voimia mennä ulos, – vain sairautta ja heikkoutta.]”⁸²² Kirjoitus paljastaa, kuinka myöhemmin sairaus ja heikkous ovat vieneet kaikki voimat, eikä kirjoittaja pysty menemään edes ulos. Tämä on traagista esimerkiksi suhteessa siihen, että juuri ulkona kävelyn on nähty olevan synonyymi elämälle, onnellisuudelle ja hyvälle terveydelle, kuten esimerkiksi päiväkirjakirjoittaja Nancy Woodforden vuonna 1792 kirjoittamasta merkinnästä, Kaartisen tulkinnan mukaan, ilmenee.⁸²³

819 Ks. esim. Männistö-Funk 2021a, passim.

820 Teräsvuori 15: 14.3.1919, 2087.

821 Teräsvuori 13: 15.12.1918, 1844.

822 Teräsvuori 6: 17.3.1918, 1075. Muutamaa kuukautta myöhemmin Kirsti kirjoitti jälleen päiväkirjaansa, kuinka haluaisi oleskella ulkona mahdollisimman paljon, mutta äiti asetti rajoituksia Kirstin ulkona ololle. Myös tämä kirjoitus sisältää puhtaaksikirjoituksen yhteydessä tehdyn kommentin vuodelta 1930, jossa kirjoittaja kertoo, ettei jaksa enää käydä ollenkaan kävelyillä. Teräsvuori 7: 23.5.1918, 1265–1266. Vuonna 1931 puhtaaksikirjoituksen yhteydessä kirjatun kommentin sävy on puolestaan muuttunut jo hieman aggressiivisemmäksi. 7.3.1919 Kirsti kirjoitti, kuinka lääkäri oli sanonut, että hänen kohdallaan reumatismi on sivuasias ja vähäverisyys pääasia ja että hänen täytyy olla mahdollisimman paljon ulkona. Tähän lääkärin lausuntoon kirjoittaja siis vuonna 1931 reagoi ja kommentoi seuraavaa: ”[1931. Hyi! Eivätkö ne turkasen lääkärit saa päähänsä, että en jaksa kävellä?? Tämä kysymys ei ollut aiottu tri Leideniukselle vaan hänen seuraajilleen, jotka eivät usko heikkouteeni, kun eivät sitä käsitä, ja väittävät minun kuvittelevan, etten jaksa, että sydämeeni koskee, että henkeä ahdistaa jne. Ihminen, älä suutu!]” Turhautuminen ja kaikinainen väsymys paistavat kommentista läpi, ja lopuksi kirjoittaja vielä yrittää rauhoitella itseään suoran puhuttelun keinoin. Teräsvuori 15: 7.3.1919, 2078–2079.

823 Kaartinen 2019, 35.

Toisaalta ristivetoa ulkona olemisen ja kävelyillä käymisen sekä kotiin lepäämään jäämisen välillä on pitkin päiväkirjasarjaa. Vaikka toisinaan Kirsti kommentoi, kuinka olisi halunnut viettää mahdollisimman paljon aikaa ulkona, kirjoitti hän myös, kuinka hänestä oli ”paljon viisaampaa istua kuin rasittaa jalkojaan” ulkona kävelemällä.⁸²⁴ Usein hän myös väsyi ”sanomattomasti” tai ”kuitiksi” kävelyillään, ajoittain hän oli jo valmiiksi niin väsynyt, ettei jaksanut lähteä lainkaan ulos.⁸²⁵ Joskus hän joutui menemään ”tavattoman kurjana” ulos ja kirjoitti, kalpeuden topoksen siivittämänä, kuinka ”Ihmiset katsoivat minua pitkään, kun hiljaa ja kalpeana hiivin eteenpäin.”⁸²⁶ Kävelemisellä ja ulkona olemisella oli toki myös virkistäviä ja parantavia vaikutuksia, ja usein kävely tekikin hyvää ”niin ruumiille kuin mielelle”⁸²⁷ ja hetkittäin Kirsti nautti ulkona ”kirkkaasta taivaasta ja lintujen laulusta”.⁸²⁸ Erään kirjoituksen yhteydessä hän nimesi itsensä ”kävelyhulluksi”,⁸²⁹ ja joinakin harvoina päivinä kipua ei tuntunut missään paikassa vaan olo oli niin kevyt, että teki mieli kulkea tanssiaskelin.⁸³⁰

824 Ks. Teräsvuori 7: 23.5.1918, 1265–1266; Teräsvuori 10: 26.8.1918, 1530; Teräsvuori 13: 2.1.1919, 1908; Teräsvuori 88: 12.2.1922, 7544–7545.

825 Ks. esim. Teräsvuori 7: 23.5.1918, 1265–1266; Teräsvuori 11: 25.9.1918, 1623; Teräsvuori 12: 12.11.1918, 1752; Teräsvuori 22: 4.1.1920, 2922; Teräsvuori 25: 5.3.1920, 3196; Teräsvuori 36: 15.8.1920, 4471; Teräsvuori 90: 20.2.1922, 7603; Teräsvuori 96: 22.4.1922, 7958. Toisaalta ulkona olemisen ja käveleminen saattoivat väsyttää myös hyvällä tavalla, mikäli niillä oli suotuisia vaikutuksia nukahtamiseen. Ks. Teräsvuori 110: 8.10.1922, 8737.

826 Teräsvuori 112: 1.11.1922, 8837–8838. Joitakin päiviä myöhemmin Kirsti kirjoitti jälleen kalpeudesta: ”[t]äytyy koettaa peittää kasvonsa harsolla, kun menen ulos, sillä en ilkeä näyttää maailmalle, miten kamalan kalpea olen”. Teräsvuori 112: 8.11.1922, 8866.

827 Marjo Kaartinen kirjoittaa, kuinka esimerkiksi Robert Burton, jonka tunnetuin teos on *The Anatomy of Melancholy* (1621), ajatteli jo 1600-luvulla, että käveleminen teki hyvää niin ruumiille kuin sielullekin. Kaartinen 2019, 33.

828 Ks. Teräsvuori 28: 6.5.1920, 3595; Teräsvuori 88: 12.2.1922, 7544–7545; Teräsvuori 98: 11.5.1922, 8061; Teräsvuori 110: 8.10.1922, 8735–8736; Teräsvuori 114: 18.12.1922, 9001–9002; Teräsvuori 119: 11.2.1923, 9247.

829 Teräsvuori 29: 19.5.1920, 3667.

830 Esim. Teräsvuori 52: 21.2.1921; Teräsvuori 79: 1.11.1921, 7034–7035. Myös esimerkiksi huhtikuussa 1922, kun Kirsti ja Iris kävelivät Eläintarhaan, Alppilaan ja Pasilaan sekä kiipesivät korkealle kalliolle, tuntui olo kevyeltä ja kivuttomalta sekä elämä ihanalta. Kirsti kirjoittikin kyseisen kävelyretken osalta päiväkirjaansa seuraavaa: ”Terve ihminen ei voi käsittää miten semmoinen raihnainen olento kuin minä osaa nauttia jokaisesta hetkestä, jolloin ei tunnu väsymystä eikä kipua missään paikassa. Elämä oli minusta taas niin perin helppoa ja ihanaa. Linnut visersivät iloissaan ensimmäisen lämpimän kevätpäivän kunniaksi, tuuli humisi rauhoittavasti, purot lirisivät – miten kaikki olikaan suloista! Tänäpäin olin jättänyt talvitakin ja villahousut pois ja pannut pumpulipuseron päälle; ja toisinaan oli kuitenkin liian lämmin.” Teräsvuori 96: 30.4.1922, 7988–7989. Toisaalta Kirsti kirjoitti, kuinka tällainen kevyt olo ja sen myötä runsaaseen käveleminen intoutuminen johti yleensä lopulta kovaan väsymykseen. Ks. esim. Teräsvuori 79: 1.11.1921, 7034–7035; Teräsvuori 97: 4.5.1922, 8024. Erään kirjoituksen yhteydessä hän kertoi, kuinka useasti silloin, kun hän oli kävellyt paljon ja rupesi sen jälkeen istumaan,

Joskus Kirsti jopa innostui väittelemään itsensä kanssa siitä, mikä olisi paras ajankohta ulkoilulle. Maaliskuussa 1919 hän kirjoitti: ”Aamut ne ovat kaikista kau-
neimpia, silloin sitä pitäisi olla ulkona. Ei, minun ei milloinkaan pitäisi mennä ulos
auringonpaisteen aikana, sillä silloin vain rasitun. Illalla on minun aikani.”⁸³¹ Var-
sinaiseksi kamppailuksi yltynyt pohdinta kävelyllä menemisen parhaimmasta ajan-
kohdasta asettuu osaksi kävelyn terveydenhoidollista puolta korostavaa historiallista
jatkumoa, jossa esimerkiksi aamukävelyillä ja iltakävelyillä on nähty olevan erilai-
sia terveyteen ja liikuntaan liittyviä painotuksia ja hyötyjä.⁸³² Lopulta kamppailut
ulkona olemisen ajankohdista ja motiiveista olivat monen suuntaisia, sillä Kirsti sai
kirjoitustensa mukaan äidiltään usein nuhteita ulkona olemisestaan ja kävelyidensä
ajankohdista. Torstaina 3.10.1918 päivätyssä merkinnässä Kirsti kirjoitti:

Ankara tuuli, kirkasta. Päiväni alettiin aika rähinällä ja haukkumisella. Ja niin se
jatkuikin. [--] – Sain istua kaksi tuntia paikkauksen ääressä, ja valmista siinä tuli.
Klo 14.20 menin kävelemään. Silmät roskea täyteen. Tuuli näytti runsaan vali-
koiman alushameita ym. – Päivällispöydässä äiti koetti parantaa ruokahaluani
haukkumisella. Kyllä terveyteni menee kerrassaan, ellen saa käydä kävelemässä
siihen aikaan päivästä kuin jaksan. – Niin raskas, voi niin raskas oli tämä päivä!⁸³³

Kirjoittaja kuvaili merkinnässä tuulista,⁸³⁴ mutta kirkasta säätä (päiväkohtaiset kirjoin-
tukset alkoivat usein sään kuvailulla päiväkirjoille hyvin konventionaaliseen tyyliin)
ja maalaili lukijalle elävää kävelymaisemaa lentävine hameineen ja kadulla pölyävine
roskineen. Kiinnostavaa on, kuinka kirjoittaja on merkinnyt muistiin täsmällisen
kellonajan kävelyllä lähölleen. Tuuliselta kadulta hän hyppäsi ruokapöydän äärelle,
jossa äiti kirjoituksen mukaan jatkoi aamulla aloittamaansa haukkumista. Kirjoittaja
kuvaili lopuksi raskaita tunnelmiaan ja oli huolissaan terveydestään, mikäli ei saisi
käydä ulkona silloin kun haluaa ja jaksaa, sillä lääkärit olivat kehottaneet häntä ole-
maan paljon ulkona, liikkumaan ja kävelemään. Kirjoituksesta tulee siis jälleen esiin
myös kävelemisen terveydenhoidollinen näkökulma, joka oli oikeastaan yksi merkit-
tävimmistä motiiveista Kirstin ulkona olemiselle ja kaupunkitilassa liikkumiselle.⁸³⁵

hyppi ja nyki hänen ruumiissaan joka paikassa kauan aikaa ennen kuin ”elämä asettui”.
Teräsvuori 62: 10.5.1921, 6046. Käveleminen, siitä kirjoittaminen ja sen kuvaileminen
oli siis myös hyvin ruumiillista.

831 Teräsvuori 15: 14.3.1919, 2087.

832 Ks. esim. Kaartinen 2019, 34.

833 Teräsvuori 11: 3.10.1918, 1636. Ks. myös esim. Teräsvuori 119: 13.2.1923, 9267.

834 Toisinaan ”tuuli meni läpi ruumiin”. Ks. Teräsvuori 88: 5.2.1922, 7511.

835 Kirsti kirjoitti myös monessa muussa kohdassa, kuinka hän oli huolissaan siitä, ettei
saisi olla ulkona silloin, kun häntä huvittaa. Esimerkiksi tammikuussa 1919 hän kirjoitti,
kuinka hänen pitäisi saada olla keväällä paljon ulkona, sillä muuten häntä tukehdut-
taa, mutta että pelkäsi tulevaa kevättä, jos ulkona olo ei toteutuisikaan. Teräsvuori 13:
2.1.1919, 1908. Toisaalta toisinaan hän koki, että koko ulkona oleminen ja käveleminen

Jo antiikin ajoista periytyvä *non naturals* -ajattelutapa, jossa korostettiin esimerkiksi liikunnan ja raittiin ilman merkitystä, oli vaikuttanut vuosituhansien ajan länsimaiseen lääketieteeseen sekä näkemyksiin konkreettisista terveyttä ylläpitävistä toimista. Tällä oli oma merkittävä vaikutuksensa myös siihen, että juuri kävelystä tuli yksi suosittu liikkumisen sekä terveydenhoidon muoto.⁸³⁶ Nämä ajattelutavat muodostivat jatkumon Kirstin ajassa oleviin käsityksiin kävelyn, liikunnan ja raittiin ilman yhteyksistä sekä vaikutuksista terveyteen.

Episodi jatkui, kun muutamaa päivää myöhemmin, lauantaina 5.10.1918, Kirsti kirjoitti tehneensä sellaisen päätöksen, ettei mene kävelemään, ennen kuin ”ylempää tulee käsky siihen”. Hän oli ilmeisen kyllästynyt saamaan aiheesta haukkuja ja ”saarvoja” äidiltään. Hän jatkoi vielä kirjoitustaan: ”Saa nähdä, komentaako äiti minut joskus ulos, vai antaako hän minun homehtua sisällä.” Päivän, ja kirjoituksen, säätö oli sateinen, illalla myrskyinen.⁸³⁷ 9.10.1918 eli muutaman päivän päästä päivätty kirjoitus paljastaa, että äiti oli vihdoon kehottanut Kirstiä menemään kävelylle. Tällä kertaa sää ”Oli pitkistä ajoista ihan tyyni; lämmintä, hiukan sumuista”. Päivä oli myös suruton ja aurinkoinen, hyvin korea. Päivällisen jälkeen taivas oli vielä ”harvinaisen kaunis, punainen ja viheriä”, ja sitä ihailtiin koko perheen voimin. Äidin kehoitus tuli ilmeisesti tässä vaiheessa, mutta Kirsti oli jo liian väsynyt lähtemään ulos. Sitä vastoin hän meni kylpemään, ja pääsipä hän vielä ajoissa nukkumaan.⁸³⁸

Myöhemmin kirjoittaja johdattelee lukijan jälleen mukaansa päiväkävelyille esimerkiksi keskelle eduskunnassa suoritetun kuninkaanvaalin kunniaksi liputettua kaupunkia, tuuliselle ja pimeälle Aleksanterinkadulle, Fazerin musiikkikaupan kautta Erottajalle, Viron- ja Mariankadun kulmalle jauhoja jonottamaan, juna-asemalle

nimenomaan pahensivat hänen oloaan ja sairauttaan, ja toisinaan lääkärit myös antoivat hyvin ristiriitaisia ohjeita asian suhteen. Ks. esim. Teräsvuori 14: 21.2.1919, 2058. Kävelemisen ja terveydenhoidon välisestä suhteesta sekä historiasta ks. esim. Kaartinen 2019; esim. 35 ja passim; 2020, 65. Kaartinen kirjoittaa, kuinka myös aiempien vuosisatojen naiset ovat kirjoittaneet päiväkirjojihinsa terveyden ja kävelyn välisistä yhteyksistä. Kaartisen mukaan esimerkiksi pohjoisenglantilaiselle kartanonemännälle Lady Margaret Hobylle, jonka ”päiväkirja vuosilta 1599–1605 on yksi vanhimpia kertovia englantilaisia päiväkirjoja” ja ”vanhin tunnettu englanninkielinen naisen päiväkirja”, päivittäinen kävely oli osa muun muassa uskonnollisuuteen liittyvää kehosta huolehtimista, terveyden ylläpitämistä ja liikuntaa. Hän kirjasikin päivittäiset kävelyretkensä, joita kertyi tyypillisesti useita päivässä, muistiin päiväkirjaansa. Kaartinen 2020, 57, 65. Toisaalta Kirstin päiväkirjoista käy ilmi, kuinka usein motiivina ulosmenemiselle oli niin ikään halu nähdä Lauri, edes vilaukselta, vaikka tämä olikin kuin ei olisi huomannutkaan, jos sattui kävelemään kirjoittajaa vastaan. Esim. Teräsvuori 15: 12.4.1919, 2137–2138.

836 Ks. esim. Kaartinen 2019, 33–35. Ks. myös esim. Niiranen (2020), joka osoittaa väitöskirjassaan, kuinka Englannissa naisille suunnatut opaskirjat rakentuivat pitkälti tälle vielä 1800-luvun lääketieteessä vaikuttavan *non naturals* -perinteen pohjalle.

837 Teräsvuori 11: 5.10.1918, 1644.

838 Teräsvuori 11: 9.10.1918, 1650–1651.

Iristä vastaan, Bulevardia pitkin Albertinkadulle, torille tai Elantoon elintarvikkeita tai kukkia ostamaan, Töölöön kalliolle Apollonkadun viereen merta, lehmiä ja lampaita katselemaan,⁸³⁹ Kirkkokadun päähän rantaan, sinne, missä hän oli keväällä 1916 käynyt ”keventämässä sydäntään” ja Kaivopuiston valleille, joista nähtynä oli maailma kaunis. Pääseepä lukija eräänä päivänä mukaan myös tullikamarille (täsmälisesti klo 10), jonne äiti ja isä on vienyt Kirstin valitsemaan itselleen kävelypukukan-gasta.⁸⁴⁰ Kävelijänä Kirsti oli siis sekä (yksinäinen) tarkkailija, kuljeskelija, *flâneuse*, mutta myös aktiivinen arkipäiväisten asioiden suorittaja, urbaanin kaupunkitilan muokkaaja, tilan liikkeeseen ja muotoutumiseen osallistuja sekä terveytensä hoitaja.

Riidat ja ristivedot ulkona olemisesta ja kävelyretkien hyödyistä ja haitoista kuitenkin jatkuivat läpi päiväkirjojen. Keskiviikkona 10.12.1919 päivätyssä merkinnässä Kirsti kertoi, kuinka lääkäri oli jälleen kysynyt, käykö Kirsti kävelemässä. Itkuisena Kirsti selitti, että kävisi kyllä mielellään, mutta äiti suorastaan ”vangitsi” ja ”kahlitsi” hänet kotiin. Äidin mielestä Kirsti kävi ulkona sopimattomiin aikoihin, juuri silloin, kun hänen pitäisi olla kotona auttamassa. Lisäksi äiti vahti Kirstiä ja kyseli jatkuvasti: ”Mitä sinä nyt teet? Minne sinä menet? Mitä katuja sinä kuljit? Mitä sinä puhuit?”⁸⁴¹ Päiväkirjoissa rakennetun kerronnan mukaisesti kirjoittaja luo kuvan siitä, kuinka äiti oli selvästi huolissaan tyttärensä ulkona liikkumisesta.

Yleisesti esimerkiksi Euroopassa kuten myös Suomessa kaupungistumisen myötä kadut alkoivat herättää ihmisissä esimerkiksi levottomuutta, sillä ne sekoittivat eri yhteiskuntaluokkien ja sukupuolten edustajia ja uhkasivat, aikalaiskäsitysten mukaisesti, osaltaan sosiaalista järjestystä. Kaduilla kulkevat naiset eivät suinkaan olleet mikään homogeeninen ryhmä, mutta esimerkiksi aikansa tiukkoihin porvarillisiin moraalilakeihin kuului ajatus siitä, että ”kunnollisten” ja ”siveellisten” tyttöjen ja naisten ei ollut soveliaista vetelehtiä kaduilla ja julkisilla paikoilla.⁸⁴² Niin ikään pelot miesten sopimattomasta käytöksestä siirtyivät monesti osaksi tyttöjen ja naisten kontrollointia, kuten lokakuussa 1922 Kirstin, äidin ja lääkärin välinen keskustelu, jonka aluksi lääkäri oli jälleen kysynyt Kirstiltä liikkuuko tämä paljon ulkona, osoittaa:

Äiti jatkoi: ”Eihän sekään oikein hyvä ole, että kävelee yksin tuolla keskikau-pungilla, – vaikka vielä vähemmän sitä voi mennä yksin laitakaupungille.”
Sanoin tähän: ”Ei tarvitse mennä laitakaupungille, kyllä niitä kavaljeereja saa

839 Kyseisen kirjoituksen kohdalla kirjoittaja on kommentoinut puhtaaksikirjoittamisen yhteydessä, kuinka uskomatonta tämä oli, viitaten sillä luultavasti kaupunkikuvan silloin jo paljolti muuttuneeseen luonteeseen. Teräsvuori 65: 21.6.1921, 6266.

840 Ks. esim. Teräsvuori 11: 10.10.1918, 1651; 18.10.1918, 1674; 20.10.1918, 1683–1684; 28.10.1918, 1709–1710; 1.11.1918, 1720; Teräsvuori 12: 7.11.1918, 1737; 20.11.1918, 1777; Teräsvuori 13: 22.12.1918, 1859; 3.1.1919, 1908; Teräsvuori 19: 2.9.1919–4.9.1919, 2517–2519; Teräsvuori 65: 21.6.1921, 6266.

841 Teräsvuori 21: 10.12.1919, 2830–2833.

842 Ks. esim. Männistö-Funk 2021a, 230–231.

keskelläkin.” Albert nauroi. Äiti: ”Niinhän niitä kuuluu saavan. Hyi, kyllä minä säikähtäisin, jos joku puhuttelisi minua kadulla!” Ja sitten hän kertoi, miten Heben ja minun käsikynkkään tartuttiin. ”Ehkä se luuli tutuksi”, arveli Albert. ”Ei se luullut, siinä oli ihan valoisaa.” ”Eikös se mies sanonut jotakin?” äiti kysyi. ”Ei se sanonut, mutta minä kyllä sanoin.” ”Mitä sinä sanoit?” ”Minä sanoin niin kauniisti kuin osasin: ’Mänkee matkaanne, mokoma!’” Albert nauroi niin että tuli ihan punaiseksi. Nauratin häntä monta kertaa. Hyvää se hänelle teki.⁸⁴³

Äidin kommenteista käy ilmi, kuinka sukupuolittuneet sekä monelta osin moralistiset ja kategoriset käsitykset kaupunkitilan olemuksesta ja vaaroista konkretisoituivat tämän kotiin kahlehtivassa otteessa (isä luultavasti tuki tätä asetelmaa, vaikka hänen roolia päiväkirjoissa, ja Kirstin elämässä, kuvasikin lähinnä poissaolo, joten vastuu lankesi jälleen äidille).⁸⁴⁴ Puhetavalla oli kuitenkin myös todellisuuteen viittaava luonteensa. Kulttuurinen ja sosiaalinen malli tyttöjen ja naisten asemasta miehisestä katseen,⁸⁴⁵ ja vallan (esimerkiksi Suomessa aviovaimo vapautui miehensä holhouksesta vasta vuonna 1930 voimaan tulleen uuden avioliittolain myötä⁸⁴⁶), alaisena sekä kohteena sai tässä muodon päiväkirjaan kirjoitettuna. Sukupuolittuneet, mutta sukupuolen lisäksi myös muihin tekijöihin kiinnittyvät roolit ja niihin liittyvä performatiivisuus⁸⁴⁷ esimerkiksi juuri kaupunkitilassa eivät ohjanneet vain katsetta, vaan myös fyysistä tilaa ja etäisyyttä sekä tässä koskemattomuuden periaatteen puutetta. Edellä lainattu sitaatti paljastaa lisäksi sen, kuinka esimerkiksi Albertin (lääkäri) oli vaikea suhtautua Kirstin kertomaan lähentely-yritykseen ja piti asiaa vitsinomaisena. Lopuksi tilanteessa ja rakennetussa kohtauksessa tärkeämmän roolin sai hänen nauramisensa, huvittamisensa ja hyvinvointinsa sen sijaan, että todellista ratkaisua asiaan ja ilmiöön olisi mietitty erityisesti Kirstin kannalta. Toisaalta esimerkiksi erilaiset parannukset kaupunkitilan infrastruktuuriin, kuten katuvalojen asentaminen (ensimmäiset kaasuvälilyhdyt sytyttiin Helsinkiin vuonna 1860, ja ensimmäiset

843 Teräsvuori 111: 30.10.1922, 8832–8833. Sitaatista käy myös ilmi Kirstin käyttämä Savon murre, jota hän kirjoitustensa mukaisesti käytti puhuessaan. Murre oli tärkeä sidos hänen synnyinsijoillensa Kuopioon.

844 Yksinkertaistetuista kategorioista ja kävelevistä naisista ks. esim. Walkowitz 1998, 1–30; myös esim. Männistö-Funk 2021a, 230.

845 Miehisestä katseesta (*male gaze*) ks. Mulvey 1975.

846 Ks. ”laki avioliittolain voimaannpanosta” vuodelta 1929 <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1929/19290235> [viitattu 15.1.2023]. Ks. myös esim. ”Tasa-arvon edistysaskeleita” <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/lait-ja-politiikka/tasa-arvon-edistysaskeleita> [viitattu 15.1.2023].

847 Esimerkiksi Judith Butlerin performatiivisen sukupuolen teoria sisältää ajatuksen siitä, että sukupuolta tuotetaan jatkuvasti performatiivisten, ”luonnollisina” nähtyjen toimintojen myötä. Näitä toimintoja voidaan kuitenkin myös haastaa ja muuttaa. Ks. Butler 1990; 1993. Sukupuolen performatiivisesta luonteesta esimerkiksi Turun historiallisessa kaupunkikatukuvassa ks. Männistö-Funk 2021a, 231–234 ja passim.

sähkövalot hankittiin kaduille 1880-luvulla⁸⁴⁸), ovat parantaneet historian saatossa kävelijöiden turvallisuuden tunnetta.⁸⁴⁹

Kaikkia edellä esitettyjä huolia, rajoituksia, moraalilakeja ja väärinkäytöksiä vasten tarkasteltuna on kuitenkin kiinnostavaa, että naiset ovat esimerkiksi Suomessa kävelleet säännöllisesti kaupungilla ilman miesseuraa ainakin jo 1800-luvun lopulta lähtien, kuten Tiina Männistö-Funkin tutkimus kaupungilla kävelevistä naisista osoittaa.⁸⁵⁰ Toisaalta, kuten Marjo Kaartinen huomauttaa, esimerkiksi jo varhaismodernin naiset liikkuvat kaupunkien kaduilla etenkin terveydellisistä syistä ja pystyivät näin ottamaan itsenäisesti haltuun julkista kaupunkitilaa.⁸⁵¹ Näyttäisi siltä, että terveydentilaan liittyvä käveleminen oli myös modernissa kaupungissa yksi tytöille ja naisille sallittu liikkumisen ja ulkona olemisen muoto. Kävelemisen ja terveyden välinen yhteys oli tärkeä, sillä fyysisesti eli ruumiillisesti (kuten myös ”sielullisesti” ja mieleltään) terve ihminen edusti esimerkiksi kunnan kansalaista, minkä merkitys korostui entisestään yhtenäisen kansakunnan rakentamisen ja ideaalin myötä.

Kaikkiaan ruumiillinen asettuminen kaupunkikuvaan sekä sen liikkeeseen oli jatkuvaa neuvottelua erilaisten rajoitusten, normien, koodistojen, suositusten, käytänteiden ja ihanteiden välillä. Tämä kaikki ohjasi esimerkiksi äidin suhtautumista Kirstin ulkona olemiseen ja kaduilla liikkumiseen. Kuten Kirstin muistiin kirjoitettu elämä osoittaa, kaupungissa kävelemiseen liittyivät jatkuvat ristivedot päämäärättömän kuljeskelemisen, moraalista ja sosiaalista järjestystä uhkaavan, arkisten asioiden suorittamisen, ulkoilmasta nauttimisen, sosiaalisten kohtaamisten (tai kohtaamattomuuksien), ajanviettotapojen sekä terveydenhoidon välillä. Kävelemisestä tuli myös eräänlaista ruumiillisen liikkumisen taidetta, joka sai muotonsa päiväkirjojen sivuilla. Käveleminen ja kävely-ympäristöt, niin kaupungilla kuin maaseudulla, muokkasivat aktiivisesti päiväkirjakertomusta.

4.5 ”Se vielä puuttuisi, että joskus tulisin kykenemättömäksi kirjoittamaan” – materiaallinen kirjoittaminen ja itsestä huolehtiminen

Päiväkirjan kirjoittaminen oli Kirstille elämästä kiinni pitämisen muoto ja se asettui osaksi itsestä huolehtimisen raameja sekä sen pitkää traditiota. Kirjoittamista voi siis tarkastella eräänlaisen hyötynäkökulman kautta, joka kurottaa yksilön sisäisen elämän kuvailuista ja kamppailuista kohti maailmassa olemisen

848 Helsingin kaupunkivalaistuksen historiasta ks. esim. https://www.hel.fi/static/rakvv/kaupungin_valot.pdf [viitattu 15.1.2023].

849 Infrastruktuurin parannusten historiasta ja niiden vaikutuksesta kävelijöiden turvallisuuteen esim. Lontoon osalta ks. Kaartinen 2019, 37.

850 Männistö-Funk 2021a, 246 ja passim.

851 Kaartinen 2019, 32.

ruumiillismateriaalisia mahdollisuuksia, osaksi laajempia verkostoja ja näkökulmia. Samaan aikaan katson, että Kirstillä oli vahva intentionaalinen pyrkimys kirjoittaa itsensä osaksi kirjallisuuden moninaisia kenttiä, osaksi päiväkirjakaanonia, jolloin kirjoittamista voi niin ikään tarkastella esimerkiksi intentionaalisen taidekäsitteiden raameissa ja päiväkirjoja omana taidemuotona.⁸⁵² Kirjoittajalla itsellään oli tavoitteellinen, pakonomainenkin, näkökulma ja tarve kirjoittaa, luoda kirjoittamisen taidetta, vaikka sen kommunikatiivinen aspekti jäikin kirjoittajan elässä tasolle, joka ei lopulta miellyttänyt häntä itseään.⁸⁵³ Kirsti osallistui päiväkirjakirjoittamisellaan niin ikään erityiseen omaelämäkerralliseen prosessiin, joka loi merkityksiä elämään ja paikallisti itseä maailmaan ja ympäröivään kulttuuriin kerronnallisista, itsereflektiivisen luonteen omaavien keinoin.⁸⁵⁴

Kuten päiväkirjoja tutkineet Batsheva Ben-Amos ja Dan Ben-Amos toteavat, muovaavat päiväkirjojen muotoa ja tekstiä ennen kaikkea kirjoittamisen prosessit, jotka ovat sidoksissa jokapäiväisen elämän ja kertomisen käytäntöjen välisiin suhteisiin. Tämä tekee päiväkirjagenrestä ainutlaatuisen lajin, ja päiväkirjoja voidaankin ajatella heidän mukaansa sekä toiminnan muotona että taiteena. Vaikka päiväkirjoja pidetään, edelleen, toisinaan jopa ”heikkotasoisena” kirjallisuutena, kuten Ben-Amos ja Ben-Amos huomauttavat, on päiväkirja todellisuudessa haastava muoto, jota koskevat niin ikään monenlaiset kirjallisuudellisuuden liittyvät kysymykset ja konventiot sekä jokapäiväisen poeettisuuden mahdollisuudet.⁸⁵⁵

Päiväkirjatutkija Elizabeth Podnieks tuo niin ikään esiin, että vaikka päiväkirjat ovat usein spontaaneja ja epäyhtenäisiä, ottavat kirjoittajat monesti sisältöön ja estetiikkaan liittyvät kysymykset tarkastikin huomioon päiväkirjatekstejä kirjoittaessaan ja niitä mahdollisesti muokatessaan – siitäkkin huolimatta, että suuri osa henkilökohtaisista päiväkirjoista on kirjoitettu yksityisesti, itselle, ja sellaisiksi myöskin jäävät. Toisaalta etenkin kirjailijoiden ja kirjallisesti suuntautuneiden henkilöiden päiväkirjoissa kysymykset sisällön ja muodon estetiikasta ja laadusta ovat yleensä erityisen huomion kohteina. Kirjoittamisen prosessit, estetiikka ja taidekäsitteet kohtaavat siis monenlaisissa tasoissa tässä erityisessä päivien kirjassa, jossa kommunikatiivisuus, mikäli se ylipäätään on oleellinen osa taideteoksen kokonaiskäsitteitä,

852 Päiväkirjakaanoneista ja niiden muodostumisesta sekä luomisesta ks. esim. Doll 2020, 75–87; Braud 2020, 88–104; Kagle 2020, 105–125; Silva Barcellos 2020, 126–146.

853 Julie Rak kirjoittaa niin ikään pakonomaisesta päiväkirjakirjoittamisesta, tarpeesta luoda taidetta. Rak 2020, 58–59.

854 Ks. Brockmeier 2015, ix. Ks. myös esim. Tuohela 2020, 163.

855 Ben-Amos & Ben-Amos 2020b, 2–3. Päiväkirjojen kirjallisuudellisuudesta ja siitä, että päiväkirjoja pitäisi tarkastella osana kirjallisuuden tyyppiteltyä, niin sanotusti vakavasti otettavia lajeja ja muotoja on keskusteltu tutkimuksessa enenevässä määrin. Ks. esim. Kannas 2015.

voi syntyä niin kirjoittajan elässä kuin tämän kuoleman jälkeenkin monenlaisten yhteyksien välityksellä.⁸⁵⁶

Etenkin Kirstin päiväkirjoissa tämä intentionaalisuus korostuu, sillä hänelle päiväkirjojen kirjoittaminen ja muokkaaminen oli intohimoinen jokapäiväisen poetiikan projekti, jota määritti ennen kaikkea sitoutuminen kokonaisvaltaiseen itseä ja elämää käsittelevän teoskokonaisuuden luomiseen. Näin ollen päivittäin etenevän yksityisen kirjoittamisen toiminnan muodosta, sekä itsensä huolehtimisen välineestä, tuli myös elämisen taidetta – todellinen arjen eepos, kuten Ben-Amos ja Ben-Amos päiväkirjoja yleisesti kuvailevat.⁸⁵⁷

Päiväkirjojen kirjoittaminen liittyi niin ikään ympäröivään materiaaliseen maailmaan, sillä päiväkirjat ja päiväkirjakirjoittaminen materiaalisena toimintana olivat osa aikakauden materiaalista kulttuuria ja samalla myös aktiivisesti tuottivat sitä. Kuten esimerkiksi kirjoittamisen materiaalisuutta tutkineet Kathryn E. Piquette ja Ruth D. Whitehouse toteavat, on kirjoittaminen pohjimmiltaan juuri materiaalista, sillä sitä edeltävät ja sen muodostavat erilaiset materiaaliset käytännöt, mahdollisuudet ja teknologiat – erilaisten niin sanottujen henkisten mahdollisuuksien lisäksi. Ilman materiaalisia ulottuvuuksia ei olisi myöskään siis mahdollisuuksia kirjoittaa, jättää materiaalisesti näkyvää jälkeä. Tästä näkökulmasta katsottuna kirjoittamista ja kirjoitettuja asioita on tarkasteltava sisällöllisten ja tekstuaalisten merkitysten lisäksi osana materiaalisia maailmoja, joihin kirjoittaminen (ruumiillisena ja teknologisenä toimintona) on oleellisella tavalla juurtunut. Olennaista on niin ikään hahmottaa, kuinka kirjoittamisen materiaaliset maailmat ovat yhteydessä niin kirjoittajiin itseensä kuin muihinkin olentoihin sekä sosiaalisiin, kulttuurisiin ja historiallisiin ympäristöihinsä. Kirjoittaminen ei näin ollen pelkästään kerro ajastaan ja paikastaan vaan myös aktiivisesti tuottaa käsityksiä menneestä.⁸⁵⁸

Kuten olen aiemmin todennut, vaati Kirstin (ruumiillinen) päiväkirjakirjoittaminen niin henkistä kuin materiaalista tilaa ja tilallisuutta.⁸⁵⁹ Toisaalta kuten kulttuurihistorioitsija Riitta Laitinen on tuonut esiin, ovat fyysiset, mentaaliset ja sosiaaliset tilat osana sekä ihmisen kokemus- että konkreettista, materiaalista maailmaa niin sanotusti samanaikaisia eli toisistaan erottamattomia.⁸⁶⁰ Päiväkirjat ja niiden kirjoittaminen eivät vain vaatineet tätä monella tasolla operoivaa, samanaikaista tilaa, vaan liike oli monen suuntaista, sillä tiloilla ja paikoilla on aktiivinen, dynaaminen

856 Podnieks 2000, 43–44. Ks. myös esim. Ben-Amos & Ben-Amos 2020b, 3. Toisaalta voidaan ajatella, että esimerkiksi teksteissä on aina olemassa kommunikatiivinen elementti, sillä kirjoitus on aina suunnattu jollekin, vähintään kirjoittajalle itselleen.

857 Ks. Ben-Amos & Ben-Amos 2020b, 15.

858 Piquette & Whitehouse 2013, 1–6. Elämänkerronnan materiaalisuudesta ks. esim. Poletti 2020. Sisällön, kielen ja materiaalsen välisyyden ymmärtämisen ja käsittämisen merkityksestä historian tutkimuksessa ks. myös esim. Barclay 2021, 30; Borges 2021, 107.

859 Tilasta ja ruumiillisuudesta päiväkirjoissa ks. esim. Rantala 2020, 255–270.

860 Laitinen 2004, 1. Ks. myös esim. Perämäki 2020, 42–43.

rooli ihmisten toiminnan muodostumisessa.⁸⁶¹ Näin ollen erilaiset niin materiaaliset kuin henkiset tilat ja paikat vaikuttivat itse päiväkirjojen kirjoittamiseen sekä niiden sisältöön.

Materiaalinen tila ja kirjoittaminen koostuivat Kirstin kohdalla ennen kaikkea omasta huoneesta, rakkaasta työpöydästä, kynästä (niin muste- kuin lyijykynästäkin), musteesta ja paperista. Puhtaaksikirjoitettujen päiväkirjojen materiaalisuudesta kertovat ennen kaikkea vihkovalinnat ja erityisesti useiden ruutuvihkojen kansiksi taitellut kannet, joiden roolia toimittivat toisinaan vanhat kirjekuoret postileimoineen ja osoitetietoineen – tämä kertoo osaltaan paperitarvikkeiden tarkasta, säästeliäästä käytöstä ja kierrätyksestä, myöhempien aikojen niukkuudestakin. Kirjoittamisen materiaalisia ehtoja säätelivät lisäksi esimerkiksi riittävä valaistus sekä oman työpöydän ohella muut kirjoittamisen paikat kuten sänky, jossa Kirsti toisinaan kertoi kirjoittavansa.⁸⁶² Muualla kuin kotona ollessaan oleelliseksi muodostui ennen kaikkea oman, turvallisen kirjoittamistilan luominen imaginaarisella tasolla, sillä materiaaliset puitteet eivät välttämättä aina olleet kaikkialla otolliset yksityiselle päiväkirjakirjoittamiselle.⁸⁶³

Kodin kuten myös muiden paikkojen, joissa Kirsti vietti esimerkiksi kesiään, materiaallinen tila käy suhteellisen tarkastikin ilmi monista Kirstin kirjoituksista, sillä Kirsti kuvaili eläväisesti kaikkea ympärillään olevaa ja tapahtuvaa. Kodin huoneet ja huonekalut saavatkin paikkansa lukijan mielessä päiväkirjakirjoitusten avulla.⁸⁶⁴

Materiaalinen maailma piirtyy esiin niin ikään kaupunkiympäristön kuvailuissa, metsässä puolukoiden poiminnan yhteydessä, rikkinäiseltä lautaselta syödessä, ovikellon soidessa, kirjoja sohvalla tai sängyssä tai ulkona lukiessa, hevosvaljakolla ajellessa, junassa istuessa, matkalaukkuja kärrätessä, matkalaukkujen kastuessa matkanteon yhteydessä ja tämän johdosta päiväkirjojen vioittumista pelätessä.⁸⁶⁵ Kirjoittamisen materiaalistemporaalinen todellisuus konkretisoituu niin ikään Kirstin kertoessa eräässä vuoden 1922 merkinnässään, kuinka ”Nyt kynä pysähtyi”, mikä viittaa siihen, ettei hän juuri tuolla hetkellä jatkanut päiväkirjojen kirjoittamista.⁸⁶⁶ Lukija jää odottamaan seuraavia käänteitä ja kynän liikkeen jatkumista, eikä hänen tarvitsekaan odottaa kauaa, sillä kertomus jatkuu jo heti seuraavassa virkkeessä. Tässäkin kohtaa päiväkirjan ajalliset ulottuvuudet ovat mielenkiintoisella tavalla läsnä: kirjoittajalle päiväkirjan kirjoittamisen nyt-hetki⁸⁶⁷ keskeytyy kirjoittamisen materiaalsen välineen eli kynän liikkeen pysähtymisen myötä. Tämä keskeytys konkreti-

861 Ks. esim. Nivala, Salmi & Sarjala 2016, 4–5.

862 Ks. esim. Teräsvuori 15: 24.4.1919, 2154–2155; Teräsvuori 114: 11.12.1922, 8976.

863 Ks. esim. Teräsvuori 9: 12.8.1918, 1495.

864 Ks. esim. Teräsvuori 1: johdanto, 29; 10.9.1916, 35–36; Teräsvuori 10: 15.8.1918, 1514.

865 Ks. esim. Teräsvuori 10: 15.8.1918, 1514; Teräsvuori 17: 22.7.1919, 2348; Teräsvuori 35: 7.8.1920, 4395; Teräsvuori 74: 30.8.1921, 6760; Teräsvuori 117: 26.1.1923, 9163.

866 Teräsvuori 88: 8.2.1922, 7530.

867 Ks. Sääskilahti 2011, 120–130.

soituu lukijalle ajallisesti kuitenkin vain virkkeen lopussa olevan pisteen verran, sillä seuraava virke kurottaa jälleen kohti tulevaa hetkeä. Lisäksi, silläkin hetkellä, kun kirjoittaja on kirjoittanut kynän ja kirjoituksen pysähtyneen, on kirjoittajan kynä suunnattu kuitenkin jo tulevaan, sillä kuten Pilippe Lejeune kirjoittaa, on päiväkirja aina orientoitunut tulevaisuuteen.⁸⁶⁸ Toisaalta ajallista kerrostumaa lisää vielä se, että kirjoittaja on kirjoittanut kynän pysähtymisestä ja näin ollen kirjoittamisen oletetusta keskeytymisestä uudelleen puhtaaksikirjoittamisen yhteydessä, jolloin keskeytynyt kirjoittaminen on tapahtunut menneessä, eikä aktuaalista kirjoittamisen keskeytymistä puhtaaksikirjoittamisen yhteydessä siis synny. Puhtaaksikirjoittaja on kuin kuka tahansa lukija tässä spatiaalitemporaalisisessa tilanteessa ja voi jatkaa kirjoittamista ja lukemista keskeytymättä, eteenpäin suunnaten. Materiaalisten ehtojen ja todellisuuksien lisäksi niin ikään imaginaarinen tulevaisuus muokkaa tapaa, jolla kertomusta kerrotaan ja kerrottuja tapahtumia luetaan nyt-hetkestä käsin. Mennyt, nykyisyys ja tuleva ovat näillä kaikilla tavoin kiinnostavasti ja risteävinä läsnä päiväkirjassa.⁸⁶⁹

Myös musteella on päiväkirjoissa olennainen, sanojen muodosta irrottautunut rooli, joka konkretisoituu esimerkiksi sivulla 9875.⁸⁷⁰ Kyseisellä sivulla lukijan eteen muodostuu mustetahra, jonka olemassaoloa kirjoittaja kommentoi ja harmittelee. Eräessä kirjoituksessa kirjoittaja kertoo puolestaan musteen juuri sillä hetkellä loppuneen.⁸⁷¹ Musteen kautta lukijan ja kirjoittajan maailmat ikään kuin yhtyvät ja kohtaavat, niin sanoiksi muutettuina kuin tahroina paperilla.

Kirjoittamisen ja käsialan laatu sekä oikeaoppisuuden vaade tulevat niin ikään materiaalisesti yhä käsin kosketeltavimmiksi, kun kirjoittaja kommentoi puhtaaksikirjoittamisen yhteydessä, kuinka kirjoitukseen tuli vähän väliä virheitä siitä syystä, että hän kuunteli toisinaan kirjoittamisen yhteydessä radiota.⁸⁷² Kirjoittamisen materiaallinen tila muokkaantui radion soidessa taustalla, mikä vaikutti puolestaan kirjoittamiseen itseensä. Tai oikeastaan myös tässä kohtaa nämä kaikki, niin henkiset kuin materiaaliset tilat ja mahdollisuudet, teknologiat sekä itse kirjoittaja olivat toisiinsa ennen kaikkea yhteenkietoutuneina. Tämä yhteenkietoutuminen ja sen dynaamisuus muokkasivat puolestaan päiväkirjan kirjoittamisen tapaa ja sisältöä. Kulttuurihistorioitsija Hannu Salmea mukailleen: kuten kulttuuri yleensäkin, myös päiväkirjat ja päiväkirjakirjoittaminen olivat siis jatkuvassa tulemisen prosessissa.⁸⁷³

868 Lejeune 2009, 187–200; myös esim. Lejeune & Bogaert 2020, 31.

869 Ks. myös esim. Carter 2020, 40.

870 Teräsvuori 130: 12.6.1923, 9875.

871 Teräsvuori 34: 27.7.1920, 4212–4213.

872 Ks. Teräsvuori 29: 23.5.1920, 3690, kommentti tehty puhtaaksikirjoittamisen yhteydessä vuonna 1935; Teräsvuori 34: 1.8.1920, 4258, kommentti vuodelta 1938; Teräsvuori 95: 16.4.1922, 7916, kommentti vuodelta 1956; Teräsvuori 102: 3.7.1922, 8323; Teräsvuori 104: 16.7.1922, 8422: ”[Radio sotkee alituisesti]”.

873 Ks. Salmi 2016b, 151. Ks. myös Sääskilahti (2011, 302), joka kirjoittaa, kuinka

Päiväkirjan roolia osana itsestä huolehtimista sekä samanaikaisesti sen merkitystä toiminnan tilana ja taiteen muotona voi tarkastella esimerkiksi 1.10.1921 tehdyn merkinnän avulla. Kirsti oli juuri menettänyt yhden harvoista ystävistään, kun tämä oli tehnyt itsemurhan, kuten aiemmin on tullut esille. Kirsti oli ollut monta päivää todella surullinen ja murheissaan tapahtuman johdosta. Suru ystävästä nosti jälleen pintaan surun myös omista murheista ja elämästä. Kirsti kirjoittikin päiväkirjaansa turhautuneena ja tuohtuneena, kuinka hänen elämänsä ja aikaansaannoksensa eivät tyydyttäneet häntä ja sanoi siksi sairastavansa. Hän haaveili siitä, että saisi kirjoittaa puhtaaksi kaikki runoelmansa eli päiväkirjansa; silloin hän olisi tyytyväinen. Mutta samalla hän tuskasteli epätoivoisesti sitä, että kenelle siitäkin muka mitään hyötyä olisi. Epäilykset omien kirjoitusten ja tuotosten arvosta hiipivät jälleen voimakkaina mieleen.⁸⁷⁴

Puhtaaksikirjoittamisen yhteydessä Kirsti lisäksi kommentoi 1950-luvulta käsin kirjoitustaan ja kertoi, kuinka oli juuri saanut hädän asunnostaan, eikä varattomana ja sairaana tiennyt, mistä voisi muka saada enää uuden paikan. Hänellä ei ollut ketään, kelle olisi voinut sydäntään keventää, mikä teki tilanteen entistä epätoivoisemmaksi, kuten hän päiväkirjalleen kertoi. Toisaalta tässä kohtaa juuri nämä päiväkirjat ja niiden puhtaaksikirjoittaminen – itsestä huolehtiminen, päiväkirjatradiitioon liittyminen ja kirjallisen taiteen tekeminen – toivat hänelle merkityksen elämään, syyn pysyä elämässä kiinni.⁸⁷⁵ Elämässä kiinni pitämisen funktio ja intentionaalinen taiteen tekemisen vimma kulminoituvat niin ikään kommentissa, jossa Kirsti kauhistui mahdollista elämää ilman kirjoittamista, ilman rakkaita päiväkirjojaan: ”Se vielä puuttuisi, että joskus tulisin kykenemättömäksi kirjoittamaan. Mitä minä silloin tekisin?”⁸⁷⁶ Kirjoittaminen sekä itsestä ja elämästä kertominen säilyi ja kantoi läpi yksinäisen elämän.

Nämä kaikki materiaaliseen kirjoittamiseen niin toiminnan muotona kuin taiteenlajina sekä itsestä huolehtimisen välineenä liittyvät aspektit olivat yhteydessä siihen, millaisen Kirstin voidaan tulkita olleen modernina kirjoittajana. Kirjoittamisen motiiveja ja funktioita oli monenlaisia, mutta ennen kaikkea kirjoittamiseen, pakonomaiseenkin, liittyi *halu*. Tämä halun tematiikka onkin juuri siitä mielenkiintoinen, että sen voidaan ajatella kytkeytyvän jopa hyvin perustavalla tavalla kirjallisten tekstien olemukseen, niin myös Kirstin päiväkirjatekstien. Halu on läsnä tekstin, kirjoittamisen ja lukemisen intentioissa ja niiden välisissä dialektisissa prosesseissa. Niin teksti, kirjoittaja kuin mahdollinen lukija haluaa lopun, ratkaisun, mutta tuo

päiväkirjakirjoittaminen ja -kerronta ovat jatkuvassa tulemisen prosessissa ja tilassa.

874 Teräsvuori 77: 1.10.1921, 6921–6925.

875 ”En millään jaksaisi nytkään olla ilman tätä työtä”, Kirsti kommentoi korostaessaan päiväkirjojen ja niiden puhtaaksikirjoittamisen merkitystä ja hyötyä itselleen. Teräsvuori 77: 1.10.1921, 6925–6926. Kommentti tehty puhtaaksikirjoittamisen yhteydessä 21.9.1950.

876 Teräsvuori 90: 21.2.1922, 7611.

loppu ei ole halun loppu, ja toisaalta avoimeksi jäänyt loppu jättää avoimen, tyydyttämättömän halun. Tämä toteutuu erityisen hyvin esimerkiksi juuri päiväkirjatekstissä, jossa loppu jää ikään kuin jatkuvasti auki, niin kirjoittajalle kuin lukijalle, oli lukija kirjoittaja itse tai joku muu. Kirjoittaja haluaa jatkaa kirjoittamista sekä pysyäkseen kiinni jatkuvuuden kokemuksessa, joka on tärkeää jatkuvasti muuttuvan maailman ja näin myös oman elämän raamien sisällä käydyn olemisen kamppailun vuoksi että todetakseen jatkuvuuden olevan itsessään loppumatonta ja näin ollen saavuttamatonta liikettä. Tämä kaikki puolestaan jatkaa halun kierrettä, halua kirjoittaa, halua jatkaa elämää ja löytää jonkinlaista tarttumapintaa jatkuvan muutoksen, ja toisaalta monin paikoin jopa staattiselta tuntuvan oman elämän, keskellä.

Toisaalta vaikka kirjoittaja haluaisi lopettaa kirjoittamisen, elämän, ei hän voi tehdä teokselleen, joka on esimerkiksi juuri päiväkirjojen kohdalla referentiaalisessa suhteessa todellisuuteen, todellista loppua, sillä vasta kuolema tekee tässä tapauksessa lopun, eikä kirjoittaja voine kirjoittaa itselleen loppua, kuolemaa, joka samalla todella tarkoittaisi tämän kuolemaa. Kirjoittaja ei siis pysähdy, vaan on tavallaan jatkuvassa liikkeessä, kunnes ei enää ole. Mutta tämänkin jälkeen teksti jatkaa liikettä niin kauan kuin sillä ei ole loppua, jolloin koko halu ja loppu osoittautuvat oikeastaan koko elämän paradokseiksi. Tämä samanlainen, loppumaton liike, lopun paradoksi, on niin ikään oleellinen osa modernia maailmaa, jossa kehitys, ja ennen kaikkea halu kehitykselle, on alati jatkuvaa ja historiallisen muutoksen alaista ja jossa loppu ei ole halun loppu. Muistaminen muodostuu prosessissa tärkeäksi, sillä se muodostaa suhteen, jossa mennyt, nykyhetki ja tulevaisuus ovat jatkuvassa dialogissa. Tämä muistamisen ja eri aikatasojen välinen integroituminen on tärkeää jatkuvuuden, ja näin koko olemassaolon, kannalta, mutta lopulta jäljelle jää tila, jossa vain muutos on pysyvää, kuten esimerkiksi Marshall Berman esittää kulttuurihistoriallisessa tutkielmassaan modernin historiasta. Modernille ihmiselle olennaista on Bermanin määritelmän mukaan yritys saavuttaa asema sekä subjektina että objektina, jotta tämän olisi mahdollista saada ote ympäröivästä maailmasta sekä tuntee olonsa kotoisaksi siinä.⁸⁷⁷

Huomionarvoista kuitenkin koko tälle modernin määritelmälle on, kuten modernin sukupuolta tutkinut kirjallisuustieteilijä Rita Felski huomauttaa, että Bermanin analyysit pohjautuvat ennen kaikkea hyvin miehiseen traditioon ja subjektikäsitteeseen, näkemykseen maskuliinisen ja modernin yhteen kietoutumisesta. Kuten Felski tuo esiin esimerkiksi Gail Finneyn argumentteihin tukeutuen, kytkeytyvät moderni ja modernistumisen prosessit myös muun muassa feminiiniseen materiaaliseen olemassaoloon ja kuvittelun paikkoihin. Esimerkiksi erilaiset psyykkiset, fyysiset ja sosiaaliset konfliktit näyttäytyvät ja materialisoituvat eri tavoin eri näkökulmista, ja siinä missä Berman näkee modernin ennen kaikkea yksilön ja yhteisön polarisoitumisen

877 Berman 1982, passim.

näkökulmasta, korostuu feminiinisen tarkastelun avulla sitä vastoin relationaalisuuden merkitys modernin subjektin muodostumisessa. Myös modernin yksilön dynaamisuus ja aktiivisuus sekä jatkuva liike kyseenalaistuvat, kun tarkastelun kohteiksi muodostuvat ne moninaiset tekijät, jotka asettavat yksilöitä ja ryhmiä erilaisiin, ja eriarvoisiin, aseisiin ja valtasuhteisiin yhteiskunnassa.⁸⁷⁸

Kaikkiaan moderni subjekti syntyi yhä lisääntyvänä itseä koskevana tietoisuutena ja esimerkiksi erilaisten kirjoittamisen käytäntöjen kautta. Tähän liittyi myös tietoisuus subjektin sukupuolittuneisuudesta. Niin ikään Kirsti oli, esimerkiksi (päiväkirja)kirjailija Victoria Benedictssonin tapaan, tietoinen sukupuolestaan ja siihen liittyvistä rajoituksista. Tämä tietoisuus syntyi ja lisääntyi muun muassa juuri päiväkirjojen kirjoittamisen avulla.⁸⁷⁹

Nämä kaikki edellä esitetyt näkökulmat, määritelmät ja käsitykset sopivat mielestäni hyvin koko Kirstin päiväkirjakirjoittamiselle ja pyrkimykselle muodostaa kuvaa ja kertomusta itsestä, minästä keskellä jatkuvasti muuttuvaa, liikkeessä olevaa, modernisoituvaa yhteiskuntaa, joka toisaalta asetti mutta pyrki myös purkamaan erilaisia hierarkkisia valta-asetelmia ja hegemonioita sekä sosiaalisia ja materiaalisia elämisen reunaehtoja. Toisen liike oli toisen paikallaan oloa. Kuitenkin kamppailut esimerkiksi resursseista teollisessa ja kapitalistisessa yhteiskuntajärjestelmässä määrittivät pitkälle sitä, mitä liikkeellä ja toisaalta passiivisuudella tarkoitettiin ja kuka niiden laadusta ja määrästä sai päättää. Kaikkiaan Kirstin päiväkirjakirjoittaminen muodostui tärkeäksi tavaksi asettua maailmaan, luoda yhteyksiä, huolehtia itsestä, muokata ja reflektoida itseään, kirjoittaa minää olevaksi ja eläväksi suhteessa muihin ja ympäristöön. Lisäksi päiväkirjakertomus oli keino ottaa osaa kulttuurisiin kertomuksiin ja konventioihin sekä samalla muokata niitä, esittää myös toisin. Kirjoittamisesta tuli näin ollen merkittävä tapa jättää jälki, tuoda pintaan erilaisia kulttuurisia, sosiaalisia ja yhteiskunnallisia normeja sekä tuottaa kerronnallisen toimijuuden avulla kirjoittamisen taidetta, joka asettuisi osaksi päiväkirjojen kirjallista kaanonia.

878 Felski 1995, 1–10 ja passim. Niin ikään esim. Maarit Leskelä-Kärki on tuonut esiin relationaalisuuden merkityksen suhteessa modernin yksilön identiteetin ja subjektin muodostumisen prosesseihin sekä ihmissuhteiden ja verkostojen keskeisyyden analyysin välineenä. Ks. esim. Leskelä-Kärki 2006, 40–41. Ks. myös esim. Davidoff et al. 1999, 55; 2012, 7–8. Ihmissuhteiden ja verkostojen merkityksestä yksilölle 1900-luvun juutalaisten nuorten naisten päiväkirjoissa ks. Perämäki 2020, 78–132. Relationaalisuus ja suhteiden merkitys onkin ollut myös tämän tutkimuksen eräitä kantavia teemoja.

879 Ks. myös esim. Tuohela 2008, 40 ja passim.

4.6 Ääniä kivusta, sairaudesta ja ruumiillisuudesta

*Tänään kävelyllä ollessani pakenin erästä laulua;
Väsymystä ja mahatautia,
ruumiillista pahoinvointia.
Voi, kun ei saa nukkua!
Työt ovat hunningolla.*

*minun pitäisi vain hoitaa terveyttäni
Olin sairas koko aamupäivän, kiitos herrojen
tuskia mahassa
Halusin kuolla. Nousin ja juoksin paitasillani*

*Klo 6.30 läksin kävelemään. Ihana ilta. Vähän väliä pysähdyin hengittämään
Surut pois!
Minä en ole paha.
Heikkoa ei vahvisteta masentamalla ja pilkkaamalla*

*Vaanilan hiiret ovat valvottaneet minua
Sydän, koeta vielä kestää! En tahdo kuolla
olin liian hermostunut voidakseni nukkua.
Koko olentoni vapisee,
Mielisairaus lähenee,
Tekee mieli kalakeittoa.
herrat itse ovat hulluja*

*minua vaivasi kaikkeen kyllästymisen, pahoinvointi, päänkivistys ja nälkä.
Olen juuri palannut pyykkirannasta läpiväsyneenä.*

*Minun vaatteeni ovat huonot, poskeni kalpeat, silmät väsyneet, en osaa kävellä,
en jaksanut nostaa jalkojani
olin itkenyt illalla vuoteessa.
Ne ovat niitä hermosairaana kärsimyksiä,
sanoi tohtori*

*Paksulti sumua, runsaasti sadetta
Niin oli myös minun laitani.
Vielä minä voisin vahvistua
Noustuani otin taas bromia ja rupesin lukemaan runoja*

*Olen niin heikko,
ja ainaisessa ristiriidassa
Vaelsin kuin takaa-ajettuna ympäri huonetta.
tuijotin hengittämättä yhteen kohtaan:
olisihan se sentään menetellyt, jos nenä olisi ollut siivolla.*

*Pääsin kylpyyn asti.
minun pitää olla kokonaan alasti, alasti veden hengessä.
En voi ottaa sunnuntaita vastaan likaisena*

Meri Kirkkokadun päässä on auki. Ja minä? Mikä minua oikein vaivaa, mikä koskee sydämeen ja mikä painaa maata kohti?

*Torstai 26.4.1923 Olen koettanut ajatella terveyttä ja iloisia asioita,
mutta niin heikko minä tänäkin aamuna olin, että äiti tuli sairaaksi minua katsoessaan.*

*Kello 3.30 loppui rauhani kokonaan,
kun hän nousi, käveli naukuvilla tohveillaan
Pelkään vuodetta,
ruumis tarvitsee lepoa,
kipuja on monessa paikassa,
Tyttö-parka*

*Upposin mielikuvitukseni mereen,
En välittänyt mitään terveydenhoidosta, valvoin ja kirjoitin ja itkin vaan
Illalla ajattelin kukkia – enkä saa unta
Ich bin so müde, so müde. Kun saisi hävitä maailmasta!
törmäilin päin seinää
tohtori vastasi, että hermostuneet ovat semmoisia
vaihtelevia olentoja*

Tämän tutkimuksen viimeisessä runossa toistuvat ja nousevat esiin luvun tematiikan mukaisesti ruumiillisuus ja sairastaminen sekä esimerkiksi jatkuva väsymys, jota alleviivataan toiston keinoin.⁸⁸⁰ Ruumis käy raskaaksi, kankeaksi, tahmaiseksikin, silti se toimii yhä, on yhteydessä maailmaan ja muihin. Runosta käy ilmi toisaalta

880 Toiston keinoista runoudessa ja toistosta rytmin perustana ks. esim. Kainulainen 2011, 10–14. Toisaalta toisto on ylipäätään tyypillistä esimerkiksi juuri päiväkirjakirjoituksille, kuten tutkimuksessa on käynyt ilmi.

terveyden hoitamiseen liittyvät vaateet ja odotukset, mutta samalle se kommentoi myös, kuinka puhuja on kyllästynyt täydellisesti itsensä ja terveytensä hoitamiseen. Runon puhuja ikään kuin kysyy, kenellä on oikeus määritellä, kuka on sairas ja missä terveen ja sairaan rajat oikeastaan menevät. Onko niitä mahdollista edes erottaa toisistaan? Kuitenkin runosta ilmenee, kuinka yhteiskunnassa vallitsee hierarkkinen järjestys, jossa toiset määrittelevät olentojen olomuotoja. Itku ja kukkasymboliikka, jo edellisten lukujen mukaisesti, toistuvat runossa kuten myös meri, joka avaa niin ikään rytmisen mahdollisuuden laajentaa mahdollisuuden tajua, upota kuviin, mahdollisiin maailmoihin, joissa elämä voisi olla myös toisin.

Kokonaisuudessaan teos yhdistää ja muokkaa ruumiiden pintoja, niin tekstimateriaasta muodostuvan kirjoittajan kuin tutkijankin, jotka keskustelevat ja muokkaantuvat vastavuoroisesti, toisiaan tunnustellen, monin tavoin risteävässä, toisinaan ulottumattomiinkin jäävässä liikkeessä. Ajat ja paikat kohtaavat, mutta säilyvät, jälleen, myös erillisinä.

Runon läpi kulkeva kävely, rytmi ja liike tuottavat steinilaisittain tietoisuuden, tunteiden ja ruumiin tasoilla eläytymisen ja yhteyden kokemusmahdollisuuksia. Liike tuottaa myös törmäyksiä, toisaalta eläytymistä voi tapahtua kaikenlaisten olentojen välillä, kuten runo ja steinilainen orientoituminen ehdottavat ajattelemaan. Steinia mukaillen toisen ruumiiseen eläytyminen, sen kokeminen sanojen, rytmin ja liikkeen tasoilla, tuo koko käsittelyluvun tematiikan mukaisesti kivun, kärsimyksen ja sairaudesta kertovat kirjoitukset ikään kuin iholle, yhä kosketeltavimmiksi, ne piirtävät esiin kirjoittajan ääriviivat, jotka kuitenkin hajoavat ajan saavuttamattomiin. Runon puhuja ikään kuin todella häviää maailmasta, mutta ei kuitenkaan, sillä niin kauan kuin *olennot* ovat jollakin tavalla kokemuksen, havainnon tai aistien piirissä, voidaan niiden ajatella olevan jollakin tasolla olemassa. Tässä päiväkirjatekstit ja niiden pohjalta muodostetut runot synnyttävät itsestä muodostetun kuvan, kuvajaisen itsestä, omaelämäkerrallisen kirjoittamisen avulla, jolloin omakuva on materiaallinen ja empiirinen todiste olemassa olosta tai vähintäänkin siitä, että on ollut olemassa.⁸⁸¹

Kysymykset olemassa olosta ovat niin ikään yhteydessä kysymyksiin ajasta, kuten tästäkin runosta ilmenee. Runossa esiin tulevat ajalliset kerrostumat ja toisaalta aikaan kiinnittävät ilmaisut kertovatkin jälleen päiväkirjojen ontologisista ulottuvuuksista: aika määrittää olemista ja yhteyttä. Toisaalta kysymykset ajan olemuksesta tulevat kiinnostaviksi ja oleellisiksi. Tämä jatkuva liike yhteyden, eläytymisen, havainnon ja toisaalta ajan saavuttamattomuuden välillä nousee oleelliseksi eletyn ja kirjoitetun minän välisyyttä ja risteävyyttä tarkastellessa. Kaikkiaan aineistojen havainnointi ja analysointi tutkimukseni monipuolisella teoreettis-metodologisen kehityksen avulla

881 Ks. myös esim. Fournier 2021, 82, 84, 264.

ovat tuottaneet kokonaisvaltaista tietoa siitä, miten ja miksi kertomus itsestä ja elämästä on päiväkirjojen sivuille syntynyt.

Olen tässä luvussa käsitellyt Kirstin päiväkirjakertomusta ja kirjoittavaa minää erityisesti ruumiillisuuden ja sairauden näkökulmista. Sairastaminen, kipu ja kärsimys olivat toisaalta eräitä aikakauden kirjallisuuteen ja muuhun kulttuuriseen kuvastoon kytkeytyviä naiskuvan toisintamiseen, muokkaamiseen ja tuottamiseen liittyviä teemoja. Yhtäältä ne olivat omaa elämää, kokemuksia, itseä ja ruumiin rajoja hallitsevia ja muokkaavia asioita. Jälleen monet aikakauden käsitykset ja normit ohjasivat sitä, millaisia toiminnan mahdollisuuksia kirjoittavalle tytölle ja nuorelle naiselle avautui, tai ei avautunut. Sairastamisesta saattoi tulla niin ikään eräänlainen kapinan muoto muiden vaihtoehtojen ollessa rajalliset. Toisaalta terveyden tarkkailusta ja hoitamisesta muodostui lähes jokapäiväinen askare, ja päiväkirja itsestä ja maailmasta huolehtimisen välineenä sekä itsereflektion muotona tarjosi tälle sopivan muodon. Heikkous, väsymys, alakulo, ”hulluus” ja raihnaisuus toimivat niin ikään kulttuurisina kertomuskonventioina mutta myös elämää läpileikkaavina, synkkyyttä ja murhetta aiheuttavina asioina. Kävely piti ruumiin liikkeessä ja elossa kirjoittamisen lisäksi, mutta myös siihen liittyi monenlaista (ulkopuolista) kontrollointia. Kirjoittaminen näyttäytyi edelleen elämää koossa pitävänä, vapauttavanakin voimana, ja sitä muokkasivat muun muassa erilaiset materiaaliset ehdot ja moneen suuntaan kurottavat prosessit.

Ruumiillisuuden ja siihen monin tavoin kytkeytyvän sairastamisen ja kivun tarkasteleminen omana kokonaisuutenaan on ollut tärkeää esimerkiksi siinä mielessä, että ruumiilla on ollut, ja on edelleen, sitkeä kytkös etenkin naiseen ja feminiiniseen muun muassa läntisen filosofian ja moraaliteorian perinteissä. Niin kauan, kun esimerkiksi tutkimuksessa sivuutetaan vaikkapa kirjoittamiselle välttämättömät ruumiin toiminnot, osallistutaan vertauskuvallisesti naisellisen, tai sellaiseksi ymmärretyn, elementin hiljentämiseen, mikä puolestaan palautuu länsimaisen ajattelun laajempaan, sukupuolittuneeksi todettuun jännitteeseen, mieli-ruumis-hierarkiaan, jossa kahtiajaon ensin mainittu osapuoli asettuu jälkimmäistä korkeammalle.

Kirjoittaminenkin on nähty pitkään mielen kautta, jolloin erilaiset ideat välittyvät lukijoille parhaimmillaan älyllisesti ja henkisesti. Koska mieli on liitetty läntisen ajattelun historiassa pikemminkin miesten toimintaan tai miehisyteen kuin esimerkiksi naiseen tai muihin sukupuoliin, edustaa kirjoittamisen ruumiillisuuteen keskittyminen, mentaalisten kytkentöjen ohella, kriittistä yritystä uudistaa suhteita, jotka vallitsevat erilaisten käsitteiden, tiedon ja sukupuolten kategorioiden välillä. Tutkimuksessa ja etenkin feministisessä tutkimuksessa onkin jo pitkään murrettu perinteistä mieli/ruumis-järki/tunteet -jakoa, ja olen myös itse halunnut osallistua tähän projektiin tutkimalla niin ikään Kirstin päiväkirjojen ruumiillisuutta ja toisaalta etenkin kirjoittamiseen liittyvää tai sitä muokkaavaa ruumiillisuutta.

Ruumiilliseen erityisyyteen on liittynyt ruumiin tekojen, tyylien ja rektioiden tarkastelu sekä sen tutkiminen, millaisiin toimiin ruumis on osallistunut ja toisaalta millaisiin sosiaalisiin ryhmiin ja voimiin ne ovat yhdistyneet. Tähän kaikkeen Kirstillä liittyi esimerkiksi sukupuolittunut ja monesti toimintakyvyltään rajallinen ruumis. Toisaalta päiväkirjasta muodostui itsessään eräänlainen ruumis, tai sen jatke, jolloin päiväkirjaruumis muokkasi kirjoitetun minän ruumista ja osallistui aktiivisesti, risteävästikin sen muodostamiseen.⁸⁸² Kirjoittamisen prosessissa ruumiin materiaalisuudet lomittuivat siis oleellisesti päiväkirjan ja kirjoittamisen materioihin kuten myös materiaaliin olosuhteisiin, erilaisten muiden ympäröivien olosuhteiden lisäksi. Materiaalisuus oli näin ollen päiväkirjakirjoittamisen yksi aktiivinen osa muun muassa erilaisten tekstuaalisuuteen liittyvien osien ja merkitysten rinnalla. Yksilösubjekti muodostui siis erilaisissa kompleksisissa sosiaalisissa, kulttuurisissa, aineellisissa ja käsitteellisissä suhteissa ja kohtaamisissa. Se ei ollut vakaa, vaan muovautuva ja muuttuva. Tämä näkyi niin omaelämäkerrallisen minän kuin eletyn minän erilaisissa risteävissä suhteissa ja aikatasoissa, jotka kirjoittautuivat osaksi päiväkirjakertomusta. Toisaalta kerronnallisen toimijuuden avulla kirjoittaja, Kirsti, pystyi aktiivisesti osallistumaan oman kirjoitetun elämänsä muodostamiseen. Yhtäältä tämä tarkoitti jatkuvaa päiväkirjalajin ja elämäkerronnan konventioiden ja tapojen traditioihin osallistumassa ja toisaalta niiden muokkaamista omalla toiminnalla.

882 Ks. myös esim. Lejeune & Bogaert 2020, 33; Rak 2020, 64.

5 Jokapäiväisen poetiikka – päiväkirjoissa kerrottu, koettu ja kirjoitettu minä

Olen tarkastellut tässä tutkimuksessa Kirsti Teräsvuoren nuoruusajan päiväkirjoja vuosilta 1916–1923 ja sitä, miten Kirsti muodosti päiväkirjoissaan kertomusta itsestään, elämästään ja kokemuksistaan tyttönä ja nuorena naisena 1900-luvun alun Suomessa. Olen osoittanut, että päiväkirjasta muodostui Kirstille tärkeä paikka, jossa hän sai tehdä itseään näkyväksi, hyväksytyksi, eläväksi ja olevaksi sekä toteuttaa (kauno)kirjallisia intressejään päiväkirjakirjoittamisen kontekstissa eli tehdä itsestään, elämästään ja kokemuksistaan kirjallista taidetta. Olen tuonut esiin, kuinka nimenomaan kertomusmuoto ja kysymykset kertomisen ja elämän yhteyksistä olivat Kirstin päiväkirjakirjoittamiselle oleellisia. Olen tutkinut Kirstin käyttämiä retorisia ja tekstuaalisia käytänteitä sekä kirjallisia kertomuskonventioita, joita Kirstin kirjoittaminen ja päiväkirjakertomus sisälsivät ja joita Kirstin kirjoittaminen toisaalta jatkuvasti muokkasi. Olen niin ikään tarkastellut, miksi Kirsti kirjoitti, millaiset teemat kertomuksen muodostumiseen vaikuttivat ja miten juuri päiväkirja osana elämänkerronnan traditiota toimi kirjoituskehyksenä Kirstin tyttöyden ja nuoreksi naiseksi kasvamisen kertomukselle.

Oleellista tutkimukselleni on ollut, että olen lähestynyt Kirstin päiväkirjoja sekä kulttuurihistoriallisen tutkimuksen lähteenä että kohteena, omana taidemuotonaan. Olen käsitellyt päiväkirjaa kirjallisen kokeilun ja toimijuuden kenttänä ja pohtinut, miten voin lähestyä tätä asetelmaa ja erityistä, laajaa omaelämäkerrallista aineistoa tieteen ja taiteen välisin keinoin. Tutkimuksessani onkin myös kulkenut jatkuva tieteen ja taiteen välinen dialogi. Sanataideteokset, jotka olen muotoillut päiväkirja-aineistosta, korostavat omalta osaltaan Kirstin kirjailijuutta ja päiväkirjojen kirjallisuudellista maailmaa. Ne tuovat esiin tutkimuksessa painotettua päiväkirjojen kirjallista lajityyppiä ja sitä, kuinka päiväkirjat tulisi nähdä myös osana kirjallisuuden rihmastoa ja traditiota.

Kirsti oli hyvin tuottelias kirjoittaja. Hän kuvasi ja maalasi sanoilla; tarinoita, tuokioita, kuvia elämästä. Kauniita, katkonaisia, rumia, realistisia, haavekuvia. Vaikka hän asui kaupungissa, oli kaupunkielämä hänelle usein myös vierasta ja kuluttavaa, yksinäistä ja eristävääkin, ja niinpä hän kaipasi usein maalle, tai haavekuviinsa siitä. Toisaalta mahdollinen kaipuu sulautua osaksi esimerkiksi ”uuden naisen” tai

jazztytön hurvittelevaa hahmoa ja kuvastoa saattoi näkyä tuotetuilla kuvilla erilaisista tyttörooleista ja -hahmoista, joita Kirstin päiväkirjoissa esiintyi. Etenkin Iris ja suhde tähän näyttäytyvät merkittävinä, tyttökirjallisuudelle konventionaalisina tapoina neuvotella omasta paikasta suhteessa normeihin, odotuksiin ja erilaisiin kuvittelun kautta avautuviin vaihtoehtoihin mahdollisuuksiin, tavaksi laajentaa odotuksen horisonttia.

Kirstillä oli selkeästi kunnianhimoinen halu kirjoittaa ja osallistua jokapäiväisen poetiikan projektiin. Keskeiset teemat, jotka Kirstin päiväkirjakirjoittamiseen, elämänkerrontaan ja elämästä muodostettuun kertomukseen vaikuttivat, olivat etenkin päiväkirjan merkityksiin, muistamiseen ja ajallisuuteen, erilaisiin tunteisiin ja ihmisuhteisiin sekä yksinäisyyteen ja sairastamisen kokemuksiin liittyvät tematiikat, joita olen käsitellyt tutkimukseni pääluvuissa. Kirjoituksissa konventiot ja lajityypit ristesivät ja vuorottelivat niin päiväkirjoille kuin elämänkerronnan lajille ja muodoille ominaiseen tapaan.

Keskeisenä kysymyksenä läpi tutkimuksen on kulkenut kirjoittamiseen ja sen mahdollisuuksiin liittyvä tematiikka. Kirjallinen kenttä oli edelleen 1900-luvun alussa hyvin miehinen. Tämä asetti omia rajoituksiaan mahdollisuuksille edes kuvitella itselleen kirjallisuuteen liittyviä laajempia, julkisuuden alueelle astuvia maailmoja. Vaikka monet muut edellytykset olisivatkin olleet kohdillaan, määrittivät Kirstin tapauksessa kirjoittamisen mahdollisuuksia erityisesti hänen sukupuolensa ja sairastumisen myötä rajoittunut toimintakyky, sekä erilaiset, pitkään historialliseen traditioon asettuvat häpeän ja vähättelyn verkostot. Nämä olivat tekijöitä, jotka asettivat rajoituksia sille, ettei kirjoittaja itse tai muut hänen ympärillään olleet henkilöt voineet nähdä Kirstiä toimijana ammatillisilla kirjallisilla kentillä. Halu ja periksiantamattomuus koskien kirjoittamista ja kertomista näkyivät kuitenkin siinä, kuinka tietoisesti ja itsepintaisesti Kirsti kirjoitti päiväkirjaansa ja kuinka hän kirjoitti saamistaan kommentteista, jotka koskivat hänen kirjoittamistaan. Toisinaan tekstien lomasta paistaa ilo, ylpeyskin, omaa kirjoittamista kohtaan, etenkin silloin, kun toiset kommentoivat hänen kirjoituksiaan niitä kuullessaan, kuin ne olisivat romaaneja. Kirstillä oli kyky ja taito kirjoittaa, vaikka oman kirjoittamisen vähättely oli niin ikään kyllästyttävänkin tuttua. Muiden tekijöiden lisäksi päiväkirjan yksityisen, tai yksityisyyttä korostavan, luonteen vuoksi Kirstin kirjoitukset jäivät hänen eläessään julkisuuden ulkopuolelle. Haave mahdollisesta myöhemmästä, laajemmasta lukijakunnasta ja julkisuudesta kuitenkin ehkä kyti jossakin, sillä Kirsti toi itse ensimmäiset päiväkirjansa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistolle vuonna 1974.

Kirsti sai usein vain katsoa vierestä, kuinka esimerkiksi hänen veljensä rakensivat akateemisia uria ja toimivat myös kirjallisilla kentillä. Hän itse sai vain muistella, kuinka paljon töitä oli koulussa tehnyt ja kuinka ahkerasti hän oli opiskellut eri aineita, eikä niistä kuitenkaan lopulta ollut hänelle hänen sanojensa mukaan mitään hyötyä, ainakaan hänen elinaikanaan. Toisaalta voimme tarkastella hyödyn käsitettä ja sitä, kuinka Kirstin kirjoitukset eivät ole pelkästään esimerkkejä aikansa olosuhteista.

Kiinnostavaa onkin pohtia, miten Kirsti kirjoittamisellaan ja päiväkirjamateriaalillaan osallistui kuitenkin todellisuuden muokkaamiseen ja rakentamiseen, loi uutta, osallistui muutokseen, erilaisissa aikatasojen välisissä kudelmassa, joihin myös tämä tutkimus osallistuu. Tällä tavoin hänet ja hänen tekemisensä on mahdollista nähdä aktiivisena (kertomuksellisenä) toimijuutena. Toki on tärkeää tiedostaa, että monet ajan kulttuuriset, sosiaaliset ja yhteiskunnalliset tekijät olivat juuri aktiivisen toimijuuden kompastuskiviä, esteitä, joita yksilön näkökulmasta saattoi olla mahdotonta ylittää. Niin ikään tyttötutkimuksen parissa korostettu huomio siitä, että esimerkiksi tytöt ovat olleet monenlaisen kontrollin ja valvonnan alaisina, on problematisoinut koko toimijuuden käsitettä. Siksi esimerkiksi hedelmällistä onkin ollut käsitellä toimijuutta kerronnallisesta näkökulmasta. Kirstillä oli mahdollisuus kerronnalliseen toimijuuteen, muokata omalta osaltaan kirjoittamisellaan koko päiväkirjalajia, ottaa haltuun ajan liikettä ja toisaalta kurottaa ajan yli, tuottaa vastakertomuksia suhteessa suurempiin kulttuurisiin kertomuksiin, toisaalta niihin jatkuvasti myös viitaten ja näin kirjalliseen maailmaan aktiivisesti osallistuen, osana ja myös erottautuen.

Kirsti oli lukenut elämässään paljon, ja hän kirjasi niin ikään päiväkirjaansa lukemiaan kirjoja, lehtiä ja muita kirjallisia materiaaleja. Kirjallinen kulttuuri olikin hänelle tuttua, kuten varmasti myös erilaiset päiväkirjan kirjoittamiseen liittyvät käytännöt ja konventiot. Kirsti oli jo pitkään haaveillut päiväkirjan pitämisestä, jo ennen kuin elämäntilanne sen aloittamisen salli, joten ajatus päiväkirjasta ja sen muotoon kirjoitetusta elämästä olivat kulkeneet ajatuksissa jo nuoresta saakka. Päiväkirj kirjoittamisen historiassa on ollut tyyppillistä, että esimerkiksi tytöt ovat kirjoittaneet päiväkirjaa, mutta toki kirjoittamisen mahdollisuuksiin ovat liittyneet erilaiset henkiset, materiaaliset ja muut ympäröivät tekijät. Vaikka esimerkiksi etenkin pojat ja miehet ovat kirjoittaneet historiassa päiväkirjoja, on niistä muodostunut tärkeä väline myös monelle tytölle. Etenkin 1800-luvun loppua kohti päiväkirjan pitämisestä näyttäisi muodostuneen varsinainen muoti-ilmiö, kun eri puolilla esimerkiksi tytöt ja naiset alkoivat kirjoittaa päiväkirjoja yhä enenevässä määrin. Tämä muoti-ilmiö on nähdäkseni yltänyt myös Suomen alueelle, ja se voimistui yhä 1900-luvulle tultaessa ja sen kuluessa. Päiväkirjoja julkaistiin, ja myös erilaiset päiväkirjamuotoon kirjoitetut romaanit olivat suosittuja. Päiväkirjojen feminisoitumisesta on niin ikään käyty keskustelua, ja monet varhaisemmat feministitutkijat ovat esittäneet, kuinka päiväkirjoista muodostuikin nimenomaan tytöille ja nuorille naisille tärkeä kirjoittamisen ja toimijuuden alusta.

Vaikka sittemmin tutkimuksessa on kyseenalaistettu esimerkiksi sitä näkemystä, jonka mukaisesti naiset olisivat kirjoittaneet enemmän päiväkirjoja kuin miehet, on päiväkirjojen potentiaalisuus ja merkittävyys ollut ilmeinen esimerkiksi juuri naisille tai marginaaliin jääneille, heille, jotka eivät ole pystyneet asettumaan tai astumaan julkisille tai kirjallisille kentille samalla tavalla kuin miehet erilaisista, muun muassa sukupuoleen liittyvistä tekijöistä johtuen. Yksi päiväkirjan merkitys esimerkiksi juuri Kirstille, ja varmasti myös monelle muulle, nouseekin tässä mielestäni hyvin esiin;

se tarjosi alustan, jossa äänensä sai kuuluviin monissa niissä tilanteissa, joissa se ei ulkopuolisessa maailmassa ollut mahdollista ja sallittua. Kirjoittamisen toiminto oli Kirstille myös vapauttavaa toimintaa, vaikka toisaalta lähes jokapäiväinen kirjoittaminen saattoi olla kahlitsevaakin.

Kirsti kirjoitti tallentaakseen, muistaakseen, luodakseen järjestystä elämäänsä ja kokemuksiinsa, tutkiakseen itseään sekä käsitelläkseen ja järjestääkseen erilaisia tunteita, omaelämäkerralliselle kirjoittamiselle tyypilliseen tapaan. Lisäksi esimerkiksi kärsimys ohjasi kirjoittamaan, ja dialogi päiväkirjan kanssa tai itse päiväkirjassa, erilaisten henkilöhahmojen muodossa ja välillä, hälvensi niin ikään yksinäisyyttä. Kirjoittaminen oli siis rituaali, mutta myös tapa kommunikoida. Toisaalta päiväkirja yksityisenä kirjoittamisen muotona saattoi itsessään lisätä yksinäisyyttä ja eristäytyneisyyttä.

Kaikkiaan päiväkirja oli Kirstille henkilökohtainen mutta samalla jatkuvasti kiinni aikansa konventioissa ja kulttuurisissa malleissa. Toisaalta hän osallistui kirjoittamisellaan konventioiden ja mallien muokkaamiseen. Kirstin päiväkirjakirjoittamisessa sekoittuivat ja vaihtelivat erilaiset kirjalliset muodot ja tyylit, ja toisaalta kirjoittaja myös ammensi erilaisista genreistä ja konventioista tietoisesti aineksia omiin kirjoituksiinsa. Kuten päiväkirjoja yleensäkin, leimaavat Kirstin päiväkirjakirjoituksia ennen muuta dynaamisuus, monensuuntaisuus, monimuotoisuus. Luontevinta Kirstin modernia päiväkirjakirjoittamista onkin kuvata sekä jatkuvan että epäjatkuvan, monikerroksisen kerrontatavan yhdistelemisenä, missä yhdistyvät erilaiset kerronnan ja kuvailemisen keinot lyyrisestä arkiseen, jolloin niin ikään päiväkirjat ja omaelämäkerta limittyvät lähelle toisiaan.

Kirstin kirjoittamista ja päiväkirjakertomusta hallitsivat monesti esimerkiksi erilaiset kivun, sairauden ja tuskan kokemukset. Hän kärsi, aikalaiskäsitysten mukaisesti, niin ”sielullisista” kuin ruumiillisista kivuista ja oireista. Kirjoitusten mukaan hänen oireensa johtuivat kyseisten päiväkirjojen kirjoittamisajankohtana ennen kaikkea heikkohermoisuudesta ja yleisestä heikkoudesta. Myöhemmässä elämässään, joka tosin on paikka paikoin läsnä myös tutkimissani 1910- ja 1920-lukujen päiväkirjakirjoituksissa puhtaaksikirjoittamisen aikana, ”tulevaisuudesta” tehtyjen kommenttien muodossa, hän sai myös mielisairaudesta kertovia diagnooseja. Hän itse koki saaneensa suurta vääryyttä osakseen joutuessaan mielisairaalaan, tai oikeammin kahteen eri sairaalaan, vasten omaa tahtoaan. Diagnosointi oli ajan kohtana monesti myös huteraa, ja diagnosointiin sekä esimerkiksi mielisairaalaan sulkemisiin liittyi niin ikään vallankäyttöä, kaltainkohtelua ja väärinmenettelyä sekä varsinaista väkivaltaa. Tämä ei poista sitä tosiasiaa, että kehittyvä lääketiede ja psykiatria sekä mielisairaalahoido tarjosivat ja tarkoittivat monille myös tärkeää ja tarvittavaa hoitoa sekä helpotusta ja paranemisen mahdollisuuksia, niin lääkkeiden kuin muun hoidon muodossa. Mielisairaanhoidon ja sen kehittymiseen sekä esimerkiksi mielisairaaloiden paikkamäärien lisäämiseen pyrittiin aktiivisesti panostamaan, jotta mahdollisimman moni olisi saanut tarvitsemaansa hoitoa, vaikka suuri osa

jäi kuitenkin ilman. Nämä kysymykset ovat kuitenkin kaikkiaan monimutkaisia ja moneen suuntaan kurottavia. Mielenkiintoista olisikin tutkia päiväkirjakonsepteja, joita Kirsti kirjoitti itse mielisairaalassa ollessaan.

Olen halunnut osallistua tiedettä ja taidetta yhdistelevällä tutkimuksellani niin ikään jo pidempään kestäneihin keskusteluihin tunteen ja järjen erottelusta sekä tutkimalla tunteiden historiaa ja niistä kirjoittamista päiväkirjoissa että itse metodologisella tasolla. Tämä mainitsemani tunteen ja järjen erottelu liittyy osaltaan tieteen ja taiteen välisiin erotteluihin ja ajatuksiin tiedon tuottamisen tavoista ja paikantumisesta. Nämä keskustelut linkittyvät lisäksi maskuliinisen ja feminiinisen välisiin tuotettuihin eroihin ja vastakkainasetteluihin, joita on syytä myös purkaa, yhä edelleen.

Esimerkiksi länsimaisen filosofian historia on pitkälti miesten perinnettä – tai niin se on meille pitkään esitetty. Myös filosofian käsitykset järjestä kautta historian ovat yhdistyneet kulttuurisesti määrittyneisiin käsityksiin maskuliinisuudesta, jolloin järjen ja objektiivisen totuuden ideaalit ovat rajautuneet feminiinisestä pois. Järki on käsitetty voimakkaasti vastakkaisena ja ylivoimaisena suhteessa tunteisiin, jotka on puolestaan yhdistetty feminiiniseen. Näin ollen rationaalisuus on liittynyt tiukasti maskuliinisuuteen tai kulttuurisiin ja sosiaalisiin käsityksiin maskuliinisuudesta. Tämä on tietenkin vain konstruoitu illuusio, joka on kuitenkin koskettanut mitä todellisimmilla tavoilla naisia ja muita sukupuolia, feminiinisen piiriin luettuja.

Olen siis myös näitä keskusteluja ajatellen lähestynyt tutkimusaineistoani ja sille asettamia tutkimuskysymyksiä tieteen ja taiteen välisin keinoin. Olen tutkinut aineistoa erityisesti elämänkerronnan kehyksessä ja elämän ja kertomisen välisyyden näkökulmista. Lisäksi olen tarkastellut, miten tekstuaalis-materiaalis-teknologinen tapa tehdä aineistosta sanataidetta on herättänyt erityisesti sellaista tunteen alueelle paikannettua tietoa, jota en muuten olisi tavoittanut. Sanataide on niin ikään tarjonnut tilan tuoda esiin tutkimustuloksia ja Kirstin kirjallista tuotantoa. Tämä kaikki on ollut osana tuottamassa kokonaistunnetietoa ja käsityksiä menneestä elämästä sekä sadan vuoden takaisesta päiväkirja-aineistosta. Näen, että tällaisella metodologialla on myös merkittävää potentiaalia jatkokehittelyä ja -tutkimuksia ajatellen.

Yleisesti päiväkirjoja tutkittaessa on ennen kaikkea otettava huomioon lajin monimuotoisuus, hybridisyys ja jatkuva rajojen yli vuotaminen, vaikka toki lajille tyypillisiä jaotteluja ja ominaisuuksia on myös mahdollista tehdä ja hahmottaa. Päiväkirjan pitämisen funktiot ja motiivit ovat vaihdelleet läpi lajin historian, mutta halu ja tarve dokumentointiin, elämän muistiin kirjoittamiseen on pysynyt päiväkirjojen ytimessä.

Päiväkirjoja voidaan näin ollen tarkastella dokumentteina eletystä elämästä, kirjoitetuista tai muulla tavoin tallennetuista hetkistä ja tapahtumista, jotka jollakin tavoin ovat olleet tekijälleen muistiin tallentamisen arvoisia. Päiväkirja on saattanut toimia siis muistin apuna, ja sivuille on voitu kirjata esimerkiksi säähavainnot, seikkailut, kauhut, surut, ilot, elämän pienet ja isot, tai ihan tavalliset, arkisetkin asiat.

Päiväkirjoja ovat kirjoittaneet monet ja monenlaisissa asemissa olleet henkilöt,

kirjoittamisen materiaalisista ja henkisistä mahdollisuuksista riippuen. Voidaan kuitenkin ajatella, että päiväkirjojen kirjoittaminen on ja on ollut monella tapaa demokraattinen kirjoittamisen laji: sitä ovat voineet harjoittaa – kirjoittamisen henkisistä ja materiaalisista resursseista riippuen – ”tavalliset” ja ”tuntemattomat” ihmiset sekä itseoppineet ja he, jotka ovat jääneet esimerkiksi kirjallisuuden kenttien ulkopuolelle tai marginaaleihin, kuten todettua.

Päiväkirjat saattavat olla fragmentaarisia, satunnaisia ja epäjohdonmukaisia tai toisaalta ne voivat olla hyvinkin harkittuja ja työstettyjä kirjallisia teoksia, joissa tyyli, konventiot, muodot ja kerronnan keinot saattavat vaihdella ja ottaa vaikutteita muista kirjallisuuden tai muun taiteen lajeista. Kaikkia päiväkirjoja yhdistää kuitenkin se, että ne ovat aina osa aikaa ja paikkaa eli kirjoittaminen kytkeytyy erilaisiin ympäröiviin konteksteihin ja kirjoittamisen konventioihin. Kirjoittamista leimaakin aina kirjoittajan, tekstin ja kontekstien välisyys. Päiväkirjoissa on oleellista tarkastella niiden kirjoittamisajankohtaa ja siihen liittyviä elämisen ja kirjoittamisen ehtoja, mahdollisuuksia ja konventioita sekä toisaalta sitä, miten kirjoittajat itse osallistuivat tapojen ja mallien muokkaamiseen ja muotoutumiseen.

Päiväkirjoissa elämän ja kertomisen väliset yhteydet ovat kiinnostavia ja tärkeitä. Kuten Kirstin kohdalla, päiväkirjat saattavat olla mietittyjä, tietoisesti erilaisilla kerronnallisuuden keinoilla taiteilevia teoksia, joissa jatkuva ja epäjatkua kerronta yhdistyvät, elämä ja fiktio risteävät. Päiväkirjat voivat olla kirjoja, joissa henkilöhahmoja karakterisoidaan, aikaa manipuloidaan ja joissa rakennetaan erilaisia juonikuvoita sekä dialogeja henkilöhahmojen välille.

Päiväkirjatutkimuksessa onkin pyritty korostamaan myös päiväkirjojen kirjallisuudellisuutta, vaikka edelleen päiväkirjat jäävät esimerkiksi kirjallisuudentutkimuksessa marginaaliin ja niitä saatetaan pitää jopa ”huonona” kirjallisuutena tai toissijaisina suhteessa kirjailijan muihin teoksiin. Usein päiväkirjojen kirjallisuudellisuutta tutkittaessa fokus on ollut julkisuuteen kirjoittavien kirjailijoiden päiväkirjoissa, ja vähemmälle huomiolle ovat jääneet ”tavallisten”, ”tuntemattomien” ja ”unohdettujen” ihmisten päiväkirjat. Mutta myös he ovat voineet kirjoittaa ja jättää jälkeensä mitä kiehtovimpia kirjallisia teoksia, joita tulisi lähestyä sekä kirjallisuudellisuuden että eletyn elämän kuvauksen näkökulmista.

Kirstin kohdalla päiväkirjojen kertomusmahdollisuus ja kirjallisuudellisuus ovat tärkeitä lähestymistapoja, sillä hänelle itselleen nimenomaan kertomusmuoto ja erilaisten tyylien sekä konventioiden käyttäminen oli olennaisen tärkeää. Halu kontrolloida omaa elämää ja omaa kertomusta päiväkirjakertomuksen muodon avulla oli tärkeää tilanteessa, jossa ympäröivä, monin tavoin kuohuvakin sosiaalinen ja yhteiskunnallinen todellisuus pyrki kontrolloimaan oman elämän ehtoja ja mahdollisuuksia monin eri tavoin.

Päiväkirja kasvoi ja muotoutui elämän kirjaksi, josta kirjoittaja piti huolta ja jota hän puhtaaksikirjoitti monessa eri aikatasossa. Päiväkirjojen ajallisuus ja sen huomiominen onkin yksi tärkeä ja merkittävä asia päiväkirjoja tutkittaessa ja tulkitessa.

Mielenkiintoista niin ikään on, kuinka päiväkirja lajina näyttäisi itsessään olevan ajan kontrolloija, sillä päiväkirjan ontologinen olemus on monella tapaa kiinni kalenteriajassa. Päiväkirja-aika tuottaa näin ollen itsessään käsitystä ja muotoa lineaarisesta ajasta, vaikka todellisuudessa aika, tai käsitykset ajasta, kulkevat moneen eri suuntaan.

Kertomuksen aika tuokin toisen tason, tai monta eri tasoa, ajallisuuteen ja päiväkirjan, elämän, aikaan liittyen. Esimerkiksi Kirstin puhtaaksikirjoittaminen ja kommentointi eri aikatasoista rikkoo tällaista päiväkirjan ontologista kalenteriaikaa. Se tuo päiväkirjakertomukseen mukaan tasoja, jotka jatkuvasti ikään kuin kurottavat rajojen yli, rikkovat niitä. Tämä kaikki liittyy myös päiväkirjojen autenttisuuteen, tai pikemminkin autenttisuuden kyseenalaistamiseen. Elämät, kokemukset ja kertomukset ovat monitahoisia ja -suuntaisia, tulkinnallisia, ja esimerkiksi päiväkirjoissa kerrottu elämä on lopulta vain osittainen, aukkoinen, rajoittunutkin, mutta samalla myös monin tavoin tärkeäkin kuva elämästä. Kirjoittava ja kertova minä ei ole koskaan täysin sama kuin eletty minä, vaikka ne myös risteävät ja lomittuvat mielenkiintoisilla tavoilla. Tulkinnalla on myös tässä tärkeä rooli, sillä kirjoitettu minä on tulkinnallinen kuva eletystä minästä, osa elettyä minää. Kysymykset eletyn, todellisen ja fiktion välisistä suhteista ovatkin mielenkiintoisia, tärkeitä ja monitahoisia esimerkiksi juuri päiväkirjakirjojen ajallisuuden ja kerronnan välisyyksiä tarkasteltaessa.

Ajallisuus ja kerronnallisuus ovat siis vastavuoroisia ja edellyttävät toinen toisiaan. Esimerkiksi fiktiivinen aika ei ole täysin irrallinen eletystä, toiminnan ja muistin ajasta. Ajan, kertomisen, kokemisen ja lukemisen väliset suhteet ovatkin monimutkaisia, mutta kiehtovia, kuten myös tässä tutkimuksessa olen tuonut esiin. Sen sijaan, että olisin ikään kuin juuttunut kysymyksiin todenperäisyyden sekä vastakohdaksi nähdyn täysin kuvitteellisen dikotomiaan, olen halunnut lähestyä kysymyksiä laajasti eri näkökulmista, päiväkirjojen monimuotoisuutta ja dynaamisuutta, eri suuntiin kurottavuutta ja kietoutuneisuutta korostaen. Omaelämäkerrallisen kirjoittamisen kannalta katsottuna olen siis tarkastellut kirjoittavaa, kertovaa minää, joka on elänyt tietyssä historiallisessa, kulttuurisessa, sosiaalisessa ja materiaalisessa todellisuudessa ja joka on kirjoittaessaan liikkunut eri aikojen eri ulottuvuuksilla. Kirjoittaja on muistellut mennyttä, suunnitellut ja suuntautunut tulevaan sekä kirjoittanut nykyisyytensä hetkellä ja näin ollen muodostanut samalla kirjoittamisen avulla kertomusta eletystä elämästä.

Elämänkerronnan sekä tieteen ja taiteen välisyyttä yhdistävän metodologian avulla olen pyrkinyt kurottamaan niin kirjoittavan kuin eletyn minän juurille. Metodologia on niin ikään tarjonnut mahdollisuuden päästä lähelle elettyä elämää ja siitä tuotettua kirjallista aineistoa. Olen tarkastellut Kirstin kerronnallista toimijuutta ja pyrkinyt pääsemään osaksi kokemusta, tunteita ja ruumiillista tietoa erilaisten metodien avulla. Olen pyrkinyt eläytymään, liikuttamaan ja liikuttumaan sekä tutkimaan, millaista tietoa olen tällä tavoin pystynyt tavoittamaan. Olen yhdistänyt tiedettä, taidetta, itsestä kirjoittamista, filosofiaa ja ruumiillisuutta, autoteorian ja steinilaisen

empatian hengessä, ja olen tämän kaiken avulla pyrkinyt pääsemään käsiksi kirjoittaan elettyyn elämään, eläytyä ja kuvitella menneen mukana eri aikatasojen kohdatessa.

Elämänkerronta teoreettis-metodologisena viitekehyksenä sekä tieteen ja taiteen välisyys ovatkin tarjonneet mahdollisuuksia monipuoliseen tulkintaan ja tiedon tuottamiseen omaelämäkerrallisesta päiväkirja-aineistosta, jota olen lähestynyt niin kirjallisuuden näkökulmista kuin kulttuurihistoriallisen luennan keinoin. Rajat elämän ja fiktion, toden ja mielikuvituksen välillä ovat jatkuvasti häilyviä, niin ammatikseen kirjoittavien kuin myös ”tuntemattomien” ihmisten ja heidän tuottamiensa aineistojen kohdalla. Kieli on sidoksissa mielikuvitukseen, eikä elämästä kertominen liene mahdollista ilman kuvittelua. Elämänkerronnan kontekstissa tarinat ja kertomukset asettuvat osaksi elämän dokumentaatiota, tavoiksi esittää aineistoille ja eletyille elämille kysymyksiä, myös kriittisin keinoin, kuten esimerkiksi Saidiya Hartman on tuonut esiin marginaaliin jääneitä elämiä tutkiessaan ja esiin nostaessaan.

Kaikkiaan elämänkerronta ja esimerkiksi päiväkirja-aineistot tarjoavat mahdollisuuksia yhä monipuolisempaan kuvaan menneestä, maailmasta, toden ja kuvittelun rajoista sekä ajasta tai ajoista, joissa elämme. Ylipäätään itsestä kertomisen pitkä historia liittyy maailmasta ja elämästä kertomisen kanssa. Päiväkirjat ovatkin arvokasta kirjallista ja kulttuurihistoriallista perimää. Toki historiallisina aineistoina niiden tutkimuksellisesti asettamia mahdollisuuksia ja ehtoja on jatkuvasti punnittava ja tarkasteltava.

Päiväkirjat ja tutkimukseni palautuvat niin ikään kysymyksiin yksilöstä sekä yksityisen ja yhteisen välisistä kysymyksistä. On tärkeää hahmottaa, kuinka menneet elämät eivät ole pelkästään esimerkiksi numeroita tilastoissa, vaan kyse on historiassa eläneistä, ajattelevista, tuntevista, toimineista, ruumiillisista henkilöistä ja heidän elämistään. Elämistä, joihin ovat vaikuttaneet eri tavoin erilaiset sosiaaliset, kulttuuriset, poliittiset ja yhteiskunnalliset tekijät. Yksilön elämä kietoutuu näin ollen aina myös yhteisesti jaettuun, yksityinen yleiseen. Yksilöitä ei ole olemassa ilman muita, osana muita ja muuta, ympäröivää maailmaa. Tärkeää onkin hahmottaa ja tutkia niitä erilaisia tapoja ja mahdollisuuksia, jotka ovat asettaneet ehtoja toimia ja olla osana maailmaa ja muita.

Yksilön ja yhteisön väliset kysymykset kytkeytyvät myös esimerkiksi kirjoittamisen kulttuurihistoriaan. Kirjoittamisen ja kertomisen historiaa yhdistää muun muassa se, että kirjallisuuden ja tarinankerronnan lajityyppejä, traditioita ja mahdollisuuksia on sovellettu ja yhdistelty laajasti eri kirjoituksissa kuten päiväkirjoissa läpi historian. Lisäksi kiinnostavaa on, että saman tyyppiset aiheet ja teemat ovat toistuneet sekä tietynä aikakautena että läpi kirjoittamisen ja kertomisen historian. Toki erojakin löytyy. Kaikkiaan yksilöiden kirjoitukset ja kertomukset ovat yhdistäneet yksilöllisen kokemuksen erilaisten yhteisöjen elämään ja sosiaaliseen todellisuuteen, ympäröivään kulttuuriin, toisinaan niitä myös vastustaen ja niistä tarkoituksella erottautumaan pyrkien.

Näin ollen yksilön omaelämäkerrallinen kirjoittaminen kuten esimerkiksi juuri päiväkirjakirjoittaminen ja sen myötä tuotettu aineisto kytkeytyvät osaksi yhteistä, kollektiivista kirjoittamista, kirjallisuuden historiaa. Kirjoituksista tulee siis osa yhteisesti elettyä ja jaettua elämää, todellisuuden raameja, osa kokonaisuutta. Yksilön kirjoitukset kertovat usein jotakin myös laajemmista historian tapahtumista ja ilmiöistä, asettuvat osaksi yleistä ja lisäksi tuottavat käsityksiä siitä. Samalla ne tuovat tärkeällä tavalla esiin erään tietyn elämän kulkua ja sitä, millaisista palasista juuri tuo kyseinen elämä on koostunut ja miten erilaiset tekijät ja olosuhteet ovat vaikuttaneet kyseiseen elämään. Toisaalta yksilöä ja tämän tuottamaa materiaalia koskeva tutkimus voi avata aivan uudenlaisia tutkimuskenttiä tai näkökulmia jo tutkittuihin aiheisiin. Kaikkiaan yhä monipuolisempi tutkimus erilaisista elämästä tuottaa kuvaa moninaisemmasta historiasta.

Historia ei koostu vain ”merkittävien”, ”tunnettujen” ja ”muistettujen” henkilöiden aikaansaannoksista, vaan elämä on saanut monenlaisia muotoja eri ajoissa ja paikoissa. Lähtökohtaisesti ajattelen, että jokaisen elämä on arvokasta ja sellaisenaan myös kertomisen ja historian lehdille tallentamisen arvoista. Tämä ajatus kurottuu niin ihmisiin kuin muihinkin lajeihin. Kirjoittavia henkilöitä ja heidän historiaansa tarkasteltaessa on äärimmäisen tärkeää, että meille on säilynyt aineistoa myös heiltä, jotka ovat eläneet elämän – ja historian – syrjässä. Myös ”tavalliset”, ”unohtuneet” ja ”huraat” elämät ovat osa historiaa ja elämää, arvokkaita itsessään. Käsitys ja kuva historiasta täydentyykkin sitä mukaan, kun esimerkiksi löydämme ja tutkimme ihmisten kirjoittamia ja talteen jättämiä päiväkirjoja. Tärkeää tutkimuksessa on lähestyä tällaisia aineistoja eettisesti, kunnioittaen ja arvostaen sekä tiedostaen, että tekemämme tulkinnat ovat aina vain yksi versio historian ja elämän kulusta. Teke miimme tulkintoihin puolestaan vaikuttavat monet eri tekijät, jotka liittyvät oleellisesti esimerkiksi aikaan ja paikkaan. Nämä edellä esiintuomani seikat koskevat toki kaikkea tutkimusta ja eletystä elämästä kertomista.

Kun kerromme jonkun toisen elämästä ja tämän tuottamasta materiaalista, on harjoitettava erityistä ja jatkuvaa harkintaa sekä eettistä pohdintaa esimerkiksi erilaisten metodologisten valintojen osalta. Adriana Cavareron ajatuksia mukailen, ihmisillä ja elämällä ylipäätään on tarve tulla kerrotuiksi, tunnistetuiksi ja tunnustetuiksi. Kertomisen keinoja ja ehtoja on kuitenkin tarkkaan mietittävä – ja tutkittava –, vaikka esimerkiksi juuri historian tutkimuksen näkökulmasta toisten elämästä kertominen ja mahdollisuus siihen on tärkeää, jotta pystymme ylipäätään rakentamaan kuvaa menneestä. Esimerkiksi päiväkirjat kuten tässä tutkimuksessa Kirstin kirjoittamat päiväkirjat voivat tarjota tärkeitä vastakertomusten paikkoja, joissa ihmisen ”oma ääni” pääsee niin ikään kuuluviin. Ne voivat laventaa käsityksiämme maailmasta, itsestämme, toisista, mahdollisuuksien horisonteista. Myös siksi ne ovat äärimmäisen tärkeitä dokumentteja historiasta, niin eletystä kuin kerrotusta elämästä. Toisaalta jotkut haluavat esimerkiksi tuhota päiväkirjansa, jotta kukaan ei koskaan pääsisi niitä lukemaan. Myös tämä täytyy historioitsijana hyväksyä.

Yhä edelleen ”pienet”, ”tavalliset” ja ehkä ”tylsätkin” elämät ja kertomukset jäävät helposti ”isojen”, ”jännittävien” ja ”kiinnostavien” elämien jalkoihin. Siksi esimerkiksi tutkimuksessa on tärkeää nostaa kaikenlaisia elämiä ja kertomuksia esiin – eettisesti, huolellisesti, kontekstualisoiden ja tekemiään tulkintoja sekä valintoja jatkuvasti punniten ja reflektoiden. Tämän tutkimuksen lähtökohtana ovatkin olleet elämässään yksin ja unohduksiin jääneet ihmiset.

Lähteet

1.1 Arkistolähteet

Päiväkirjat

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkisto, kirjallisuuden ja kulttuurihistorian kokoelma (SKS KIA). Kirsti Teräsvuoren arkisto.

Kotelot 1–4.

Kirsti Teräsvuoren päiväkirjat 1–136 vuosilta 1916–1923, sivut 1–10 233.

Kirjekonseptit

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkisto, kirjallisuuden ja kulttuurihistorian kokoelma (SKS KIA). Kirsti Teräsvuoren arkisto.

Kotelo 13.

Kirjekonsepti Kirstiltä tohtori Erkki Backmanille, Nikkilään helmikuun lopussa 1941.

Kirjekonsepti Kirstiltä tohtori Nils Poppiukselle, Tammisaaren mielisairaalassa syyskuussa 1945.

Kirjekonsepti Kirstiltä Allille, Tammisaaren mielisairaalassa 2.5.1946.

Haastattelut

Marjatta Salosen haastattelu 9.4.2019.

Paavo Pinomaan haastattelu 10.4.2019.

Timo Teräsvuoren haastattelu 13.5.2019.

Johanna Jutilan haastattelu 12.8.2019.

Aineistot haastattelijan hallussa.

- Alaimo, Stacy & Hekman, Susan (ed.): *Material Feminisms*. Indiana University Press, Bloomington 2008.
- Alberti, Fay Bound: *A Biography of Loneliness*. Oxford University Press, Oxford 2019.
- Almgren, Päivi: Vakoilija ystävyiden talossa. *Ritvan ystäväkirja*. Toim. Maarit Leskelä-Kärki, Kirsi Tuohela & Kaisa Vehkalahti. k&h, Turku 2012, 193–203.
- Anderson, Benedict: *Kuvitellut yhteisöt. Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelu*. Vastapaino, Tampere 2007.
- Annola, Johanna, Kivimäki, Ville & Malinen, Antti (toim.): *Eletty historia. Kokemus näkökulmana menneisyyteen*. Vastapaino, Tampere 2019.
- Arendt, Hannah: *Men in Dark Times*. Harvest Books, New York 1968.
- Artukka, Topi: Lokikirja vai journal intime – senaattori Johan Winterin päiväkirja 1812–1872. *Päiväkirjojen jäljillä. Historiantutkimus ja omasta elämästä kirjoittaminen*. Toim. Maarit Leskelä-Kärki, Karoliina Sjö & Liisa Lalu. Vastapaino, Tampere 2020, 89–104.
- Artukka, Topi: *Tanssiva kaupunki. Turun seurapiiri sosiaalisena näyttämönä 1810-luvulla*. Suomen Tiedeseura, Helsinki 2021.
- Asdal, Kristin & Jordheim, Helge: Texts on the move: Textuality and historicity revisited. *History and Theory* 57(1) 2018, 56–74.
- Autti, Mervi: *Etsimässä neitikulttuuri. 1900-luvun alun valokuvaajanaisia Rovaniemellä*. Musta Taide, Helsinki 2010.
- Autti, Mervi & Rantala, Päivi (toim.): *Tavallisen epätavallisia naisia. Historian naisten elämäntalintoja pohjoisessa*. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi 2013.
- Bailey, Joanne: Family Relationships. *A Cultural History of Childhood and Family in the Age of Enlightenment*. Ed. Elizabeth Foyster & James Marten. Bloomsbury, London 2010, 15–32.
- Baisnée-Keay, Valérie, Bigot, Corinne, Alexoae-Zagni, Nicoleta & Bazin, Claire (ed.): *Women's Life Writing and the Practice of Reading. She Reads to Write Herself*. Palgrave Macmillan, Cham 2018.
- Barclay, Katie: The practice and ethics of the history of emotions. *Sources for the History of Emotions. A Guide*. Ed. Katie Barclay, Sharon Crozier-De Rosa & Peter N. Stearns. Routledge, London & New York 2021, 26–37.
- Barclay, Katie, Chalus, Elaine & Simonton, Deborah: *The Routledge History of Loneliness*. Routledge, New York & London 2023.
- Barclay, Katie, Rosa, Sharon Crozier-De & Stearns, Peter N.: Introduction: a guide to sources for the history of emotions. *Sources for the History of Emotions. A Guide*. Ed. Katie Barclay, Sharon Crozier-De Rosa & Peter N. Stearns. Routledge, London & New York 2021, 3–14.
- Bardy, Marjatta (toim.): *Taide tiedon lähteenä*. Atena, Jyväskylä 1997.
- Bending, Lucy: *The Representation of Bodily Pain in Late Nineteenth-Century English Culture*. Clarendon Press, Oxford 2000.
- Bennett, Andrew & Royle, Nicholas: *An Introduction to Literature, Criticism and Theory*. Pearson Education, Harlow 2004.
- Bennett, Judith M. & Froide, Amy M. (ed.): *A Singular Past. Singlewomen in the European Past 1250–1800*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia 1999, 1–37.

- Ben-Amos, Batsheva & Ben-Amos, Dan (ed.): *The Diary. The Epic of Everyday Life*. Indiana University Press, Indiana 2020a.
- Ben-Amos, Batsheva & Ben-Amos, Dan: Introduction. *The Diary. The Epic of Everyday Life*. Ed. Batsheva Ben-Amos & Dan Ben-Amos. Indiana University Press, Indiana 2020b, 1–22.
- Berman, Marshall: *All That Is Solid Melts Into Air. The Experience Of Modernity*. Verso, London & New York 1982.
- Blodgett, Harriet: *Centuries of Female Days. Englishwomen's Private Diaries*. Rutgers University Press, New Brunswick, NJ 1988.
- Bloom, Lynn Z.: "I Write to Myself and Strangers": Private Diaries as Public Documents. *Inscribing the Daily. Critical Essays on Women's Diaries*. Ed. Suzanne L. Bunkers & Cynthia A. Huff. University of Massachusetts Press, Amherst 1996, 23–37.
- Boddice, Rob: *The History of Emotions*. Manchester University Press, Manchester 2018.
- Borges, Marcelo J.: Narratives of the self. *Sources for the History of Emotions. A Guide*. Ed. Katie Barclay, Sharon Crozier-De Rosa & Peter N. Stearns. Routledge, London & New York 2021, 99–113.
- Bradford, Richard (ed.): *Life Writing. Essays on Autobiography, Biography and Literature*. Palgrave Macmillan, Hampshire & New York 2010.
- Braham, Jeanne: A Lens of Empathy. *Inscribing the Daily. Critical Essays on Women's Diaries*. Ed. Suzanne L. Bunkers & Cynthia A. Huff. University of Massachusetts Press, Amherst 1996, 56–71.
- Braidotti, Rosi: *Posthuman Feminism*. Polity, Cambridge 2022.
- Braud, Michel: Journal personnel. *Dictionnaire de l'autobiographie. Écritures de soi de langue française*. Ed. Françoise Simonet-Tenant. Honoré Champion, Paris 2017, 457–460.
- Braud, Michel: The Diary in France and French-Speaking Countries. *The Diary. The Epic of Everyday Life*. Ed. Batsheva Ben-Amos & Dan Ben-Amos. Indiana University Press, Indiana 2020, 88–104.
- Broberg, Gunnar & Roll-Hansen, Nils (toim.): *Eugenics and the Welfare State. Norway, Sweden, Denmark, and Finland*. Michigan State University Press, Michigan 2005.
- Brockmeier, Jens: Autobiographical Time. *Narrative Inquiry*, 10:1, 2000, 51–73.
- Brockmeier, Jens: Fact and fiction: Exploring the narrative mind. *The Travelling Concepts of Narrative*. Ed. Matti Hyvärinen, Mari Hatavara & Lars-Christer Hydén. Studies in Narrative 18. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam & Philadelphia 2013, 121–140.
- Brockmeier, Jens: *Beyond the Archive: Memory, Narrative, and the Autobiographical Process*. Oxford University Press, Oxford 2015.
- Brodie, Marc & Caine, Barbara: Class, Sex, and Friendship. The Long Nineteenth Century. *Friendship. A History*. Ed. Barbara Caine. Routledge, London & New York 2014, 223–277.
- Bruner, Jerome: *Acts of Meaning*. Harvard University Press, Cambridge 1990.
- Bunkers, Suzanne L.: The Complicated Publication History of the Diaries of Anne Frank. *The Diary. The Epic of Everyday Life*. Ed. Batsheva Ben-Amos & Dan Ben-Amos. Indiana University Press, Indiana 2020, 147–162.
- Bunkers, Suzanne L. & Huff, Cynthia A. (ed.): *Inscribing the Daily. Critical Essays on Women's Diaries*. University of Massachusetts Press, Amherst 1996a.

- Bunkers, Suzanne L. & Huff, Cynthia A. (ed.): Issues in Studying Women's Diaries: A Theoretical and Critical Introduction. *Inscribing the Daily. Critical Essays on Women's Diaries*. University of Massachusetts Press, Amherst 1996b, 1–20.
- Butler, Judith: *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*. Routledge, New York 1990.
- Butler, Judith: *Bodies that Matter. On the Discursive Limits of 'Sex'*. Routledge, New York 1993.
- Caine, Barbara (ed.): *Friendship. A History*. Equinox, London 2009.
- Caine, Barbara: *Biography and History*. Red Globe Press, London 2019 (2010).
- Caine, Barbara & Sluga, Glenda: *Gendering European History, 1780–1920*. Continuum, London & New York 2000.
- Calcagno, Antonio: *Lived Experience from the Inside Out*. Duquesne University Press, Pennsylvania 2014.
- Carter, Kathryn: Feminist Interpretations of the Diary. *The Diary. The Epic of Everyday Life*. Ed. Batsheva Ben-Amos & Dan Ben-Amos. Indiana University Press, Indiana 2020, 39–57.
- Cavarero, Adriana: *Relating Narratives. Storytelling and Selfhood*. First published in Italian: *Tu che mi guardi, tu che mi racconti* (1997). Transl. Paul A. Kottman. Routledge, London & New York 2000.
- Chansky, Ricia Anne: General introduction. *The Routledge Auto/biography Studies Reader*. Ed. Ricia Anne Chansky & Emily Hipchen. Routledge, New York & London 2016, xx–xxii.
- Chansky, Ricia Anne & Hipchen, Emily (ed.): *The Routledge Auto/biography Studies Reader*. Routledge, New York & London 2016.
- Chartier, Roger: Introduction: An ordinary kind of writing. Model letters and letter writing in Ancien Régime France. *Correspondence. Models of Letter-Writing from the Middle Ages to the Nineteenth Century*. Ed. Roger Chartier, Alain Boureau & Cécile Dauphin. Transl. Christopher Woodall. Polity Press, Cambridge 1997, 1–23.
- Chesler, Phyllis: *Women and Madness*. St. Martin's Griffin, New York 1972.
- Cixous, Hélène & Calle-Gruber, Mireille: *Rootprints. Memory and Life Writing*. Routledge, London 1997.
- Cohen, Alix & Stern, Robert (ed.): *Thinking about the Emotions*. Oxford University Press, Oxford 2017.
- Coole, Diana & Frost, Samantha (ed.): *New Materialisms. Ontology, Agency, and Politics*. Duke University Press, Durham & London 2010.
- Corbin, Alain: Backstage. *A History of Private Life. From the Fires of Revolution to the Great War*. Ed. Michelle Perrot. Transl. Arthur Goldhammer. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge 1990, 451–667.
- Couser, G. Thomas: Autopathography. Women, Illness and Life-Writing. *The Routledge Auto/biography Studies Reader*. Ed. Ricia Anne Chansky & Emily Hipchen. Routledge, New York & London 2016, 95–100.
- Couser, G. Thomas: *The Work of Life Writing. Essays and Lectures*. Routledge, New York & London 2021.
- Cowan, J. L.: *Pleasure and Pain. A Study in Philosophical Psychology*. St. Martin's Press, London 1968.

- Cronvall, Emilia: Nainen kohtaa miehen. Seurustelun ja avioliiton aakkosia Elsa Soinin 1920-luvun teoksissa. *Modernin lumo ja pelko. Kymmenen kirjoitusta 1800–1900-lukujen vaihteen sukupuolisuudesta*. Toim. Kari Immonen, Ritva Hapuli, Maarit Leskelä & Kaisa Vehkalahti. SKS, Helsinki 2000, 103–129.
- Culley, Margo: *A Day at a Time. The Diary Literature of American Women Writers from 1764 to the Present*. Feminist Press at The City University of New York, New York 1985.
- Culley, Margo: Introduction to A Day at a Time. *Diary Literature of American Women, from 1764 to the Present. Women, Autobiography, Theory. A Reader*. Ed. Sidonie Smith & Julia Watson. The University of Wisconsin Press, Madison & London 1998, 217–221.
- Curthoys, Ann & McGrath, Ann (ed.): *Writing Histories. Imagination and Narration*. Monash University, Monash 2000.
- Damoussi, Joy & Davidson, Jane W.: Introduction. *A Cultural History of the Emotions in the Modern and Post-Modern Age*. Volume 6. Ed. Jane W. Davidson & Joy Damoussi. Bloomsbury Academic, London, New York, Oxford, New Delhi & Sydney 2019, 1–17.
- Davidoff, Leonore: *Thicker than Water. Siblings and their Relations 1780–1920*. Oxford University Press, New York 2012.
- Davidoff, Leonore & Hall, Catherine: *Family Fortunes. Men and Women of The English Middle Class 1780–1850*. Routledge, London 2002.
- Davidoff, Leonore, Doolittle, Megan, Fink, Janet & Holden, Katherine: *The Family Story. Blood, Contract and Intimacy, 1830–1960*. Longman, London & New York 1999.
- Delafield, Catherine: *Women's Diaries as Narrative in the Nineteenth-Century Novel*. Ashgate Publishing, Farnham 2009.
- Denzin, Norman K.: Two-stepping in the '90s. *Qualitative Inquiry*, 5, 1999, 568–572.
- Derrida, Jacques: *Platonin apteekki ja muita kirjoituksia*. Toim. Teemu Ikonen & Janne Porttikivi. Gaudeamus, Helsinki 2003.
- Dever, Maryanne, Newman, Sally & Vickery, Ann: *The Intimate Archive. Journeys through Private Papers*. National Library of Australia, Canberra 2009.
- Didier, Béatrice: *Le journal intime*. Collection SUP, Presses universitaires de France, Paris 1976.
- Dijkstra, Bram: *Idols of Perversity: Fantasies of Feminine Evil in Fin-de-Siècle Culture*. Oxford University Press, Oxford & New York 1986.
- Dodman, Thomas: Theories and methods in the history of emotions. *Sources for the History of Emotions. A Guide*. Ed. Katie Barclay, Sharon Crozier-De Rosa & Peter N. Stearns. Routledge, London & New York 2021, 15–25.
- Doll, Dan: British Diary Canon Formation. *The Diary. The Epic of Everyday Life*. Ed. Batsheva Ben-Amos & Dan Ben-Amos. Indiana University Press, Indiana 2020, 75–87.
- Douglas, Christina: *Kärlek per korrespondens. Två förlovade par under andra hälften af 1800-talet*. Carlsson, Stockholm 2011.
- Douglas, Kate & Barnwell, Ashley (ed.): *Research Methodologies for Auto/biography Studies*. Routledge, New York & London 2019.
- Dowd, Michelle M. & Eckerle, Julie A. (ed.): *Genre and Women's Life Writing in Early Modern England*. Ashgate, Hampshire 2007.
- Eakin, Paul John: *Fictions in Autobiography*. Princeton University Press, New Jersey 1985.

- Eakin, Paul John: *How Our Lives Become Stories. Making Selves*. Cornell University Press, Ithaca & London 1999.
- Eakin, Paul John: *The Ethics of Life Writing*. Cornell University Press. Ithaca & London 2004.
- Eiranan, Reetta: *Lähisuhteet ja nationalismi. Aate, tunteet ja sukupuoli Tengströmin perheessä 1800-luvun puolivälissä*. Tampereen yliopisto, Tampere 2019.
- Eiranan, Reetta: Saumattomat tunnesiteet 1800-luvun sivistyneistöperheessä. *Perheen jäljillä. Perhesuhteiden moninaisuus Pohjolassa 1400–2020*. Toim. Johanna Ilmakunnas & Anu Lahtinen. Vastapaino, Tampere 2021, 213–241.
- Elkin, Lauren: *Flâneuse. Women Walk the City in Paris, New York, Tokyo, Venice and London*. Vintage, London 2016.
- Elomaa, Hanna: Porvarillista rakkautta. Oskar ja Mili Hultmanin tarina (1886–1892). *Rakkautta, ihanteita ja todellisuutta. Retkiä suomalaiseen mikrohistoriaan*. Toim. Katriina Mäkinen & Leena Rossi. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus, Turku 1995, 22–63.
- Epperly, Elizabeth Rollins: *The Fragrance of Sweet-Grass: L.M. Montgomery's Heroines and the Pursuit of Romance*. University of Toronto Press, Toronto 1992.
- Eskola, Eija: *Suosittelut, valitut ja luetut. Kirjallisuus kirjastoissa 1918–1939*. Tampereen yliopisto, Tampere 2004.
- Faderman, Lillian: *Surpassing the Love of Men: Romantic Friendship and Love Between Women from the Renaissance to the Present*. The Women's Press, London 1991 (1981).
- Felski, Rita: *The Gender of Modernity*. Harvard University Press, Cambridge & London 1995.
- Fielding, Helen A.: A Feminist Phenomenology Manifesto. *Feminist Phenomenology Futures*. Ed. Helen A. Fielding & Dorothea E. Olkowski, Indiana University Press, Indiana 2017, vii–xxii.
- Fielding, Helen A. & Olkowski, Dorothea E. (ed.): *Feminist Phenomenology Futures*. Indiana University Press, Indiana 2017.
- Formark, Bodil, Mulari, Heta & Voipio, Myry (ed.): *Nordic Girlhoods. New Perspectives and Outlooks*. Palgrave Macmillan, Cham 2017a.
- Formark, Bodil, Mulari, Heta & Voipio, Myry (ed.): Introduction: Nordic Girlhoods – New Perspectives and Outlooks. *Nordic Girlhoods. New Perspectives and Outlooks*. Palgrave Macmillan, Cham 2017b, 1–22.
- Forssell, Linda (red.): *Girling Toghether: A Dialogue. Ett samverkansprojekt mellan scenkonstnärer och flickforskare om flickan i kulturen*. Universus Academic Press, Malmö 2019.
- Foster, Shirley & Simons, Judy: *What Katy Read. Feminist Re-Readings of 'Classic' Stories for Girls*. Macmillan, Basingstoke 1995.
- Fothergill, Robert: *Private Chronicles. A Study of English Diaries*. Oxford University Press, London 1974.
- Fothergill, Robert: One Day at a Time. The Diary as Lifewriting. *a/b: Auto/Biography Studies* 10:1, 1995, 81–91.
- Foucault, Michel: *The History of Sexuality. 3, The Care of the Self*. Alkuteos: Histoire de la sexualité. Le souci de soi (1984). Trans. Robert Hurley. Penguin Books, London 1990.
- Foucault, Michel: Mikä tekijä on? Alkuteksti: Qu'est-ce qu'un auteur (1969). Suom. Markku Lehtinen. *Nuori Voima* 1/2006, 7–14.

- Fournier, Lauren: *Autotheory as Feminist Practice in Art, Writing, and Criticism*. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts 2021.
- Frank, Arthur W.: *At the Will of the Body. Reflections on Illness*. Houghton Mifflin, Boston 1991.
- Frank, Arthur W.: *The Wounded Storyteller. Body, Illness & Ethics*. The University of Chicago Press, Chicago 1995.
- Friedberg, Anne: *Window Shopping. Cinema and the Postmodern*. University of California Press, Berkeley 1993.
- Gannett, Cinthia: *Gender and the Journal. Diaries and Academic Discourse*. State University of New York Press, New York 1992.
- García, Ana Belén Martínez: *New Forms of Self-Narration. Young Women, Life Writing and Human Rights*. Palgrave Macmillan, Cham 2020.
- Gilmore, Leigh: *Autobiographics. A Feminist Theory of Women's Self-Representation*. Cornell University Press, Ithaca & London 1994.
- Girard, Alain: *Le Journal intime et la notion de personne*. Thèse pour le doctorat ès Letters, Paris 1963.
- Green, Anna: *Cultural History*. Palgrave Macmillan, Hampshire & New York 2008.
- Griffiths, Morwenna: *Feminisms and the Self. The Web of Identity*. Routledge, London & New York 1995.
- Grosz, Elizabeth: Bodies and Knowledges: Feminism and the Crisis of Reason. *Feminist Epistemologies*. Ed. Linda M. Alcoff & Elizabeth Potter. Routledge, New York & London 1993, 187–215.
- Grosz, Elizabeth: *Volatile Bodies. Toward a Corporeal Feminism*. Indiana University Press, Bloomington & Indianapolis 1994.
- Grönstrand, Heidi: *Naiskirjailija, romaani ja kirjallisuuden merkitys 1840-luvulla*. SKS, Helsinki 2005.
- Haanpää, Riina: Sisällissodan maisemaa – Irene Kyläkosken päiväkirja keväältä 1918. *Päiväkirjojen jäljillä. Historiantutkimus ja omasta elämästä kirjoittaminen*. Toim. Maarit Leskelä-Kärki, Karoliina Sjö & Liisa Lalu. Vastapaino, Tampere 2020, 305–318.
- Haavisto, Emilia: ”Minä kun katoan.” 1800-luvun lopulla Niuvanniemen mielisairaalaan sisäänkirjattujen naispotilaiden eletty ja koettu sairaus ja sairaalassaolo. Kulttuurihistorian pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto 2011.
- Hakala, Hellevi: Romanttinen oppimäärä kohti ihanteellista kansalaisuutta. *Kirjoitettu nuoruus. Aikalaistulkintoja 1900-luvun alkupuolen nuoruudesta*. Toim. Ilona Kemppainen, Kirsti Salmi-Nikander & Saara Tuomaala. Nuorisotutkimusverkosto, Helsinki 2011, 92–116.
- Hakosalo, Heini: Terveys ja sairaus historiantutkimuksen kohteena. *Historiallinen aikakauskirja* 1/2014, 73–77.
- Hakosalo, Heini: Tohtori Karolina Eskelin. Kirurgiaa ja kansanvalistusta. *Naisten aika. Valkoinen varis ja muita oppineita naisia*. Toim. Riitta Mäkinen & Marja Engman. Gaudeamus, Helsinki 2015, 192–207.
- Hakosalo, Heini, Jalagin, Seija, Junila, Marianne & Kurvinen, Heidi (toim.): Johdanto. Elämää suurempaa. *Historiallinen elämä. Biografia ja historiantutkimus*. SKS, Helsinki 2014.

- Hall, Stuart: *Identiteetti*. Suom. ja toim. Juha Herkman & Mikko Lehtonen. Vastapaino, Tampere 1999.
- Halldórsdóttir, Erla Hulda: Elämä kirjeissä. Miten representoida jo representoitua elämää. Suom. Heini Hakosalo. *Historiallinen elämä. Biografia ja historiantutkimus*. Toim. Heini Hakosalo, Seija Jalagin, Marianne Junila & Heidi Kurvinen. SKS, Helsinki 2014, 172–185.
- Halldórsdóttir, Erla Hulda, Kinnunen, Tiina & Leskelä-Kärki, Maarit: Doing biography. *Biography, Gender and History: Nordic Perspectives*. Ed. Erla Hulda Halldórsdóttir, Tiina Kinnunen, Maarit Leskelä-Kärki & Birgitte Possing. Cultural History – Kulttuurihistoria 14. k&h, Turku 2016, 7–34.
- Halldórsdóttir, Erla Hulda, Kinnunen, Tiina, Leskelä-Kärki, Maarit & Possing, Birgitte (ed.): *Biography, Gender and History: Nordic Perspectives*. Cultural History – Kulttuurihistoria 14. k&h, Turku 2016.
- Hapuli, Ritva: *Naisia rakastavat naiset. Lesbolaisuuden ja siihen liittyneenä homoseksuaalisuuden määrittäminen Euroopassa vuosien 1880–1930 välisenä aikana*. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus, Helsinki 1988.
- Hapuli, Ritva: Moraalin raunioilla: Naisen ja naiskuvan muutos Sittengeschichte der Nachkriegszeit -teoksen valossa. *Monta tietä menneisyyteen*. Toim. Leena Rossi & Hanne Koivisto. TY, kulttuurihistoria 1995a, 255–256.
- Hapuli, Ritva: *Nykyajan sininen kukka. Olavi Paavolainen ja nykyaika*. SKS, Helsinki 1995b.
- Hapuli, Ritva: Kirjoittamisen kulttuurihistoriasta. *Historiallinen aikakauskirja* 3/2005, 317–324.
- Hapuli, Ritva: Kiusatut ruumiit, piinatut mielet: havaintoja syöpäpäiväkirjoista. *Päiväkirjojen jäljillä. Historiantutkimus ja omasta elämästä kirjoittaminen*. Toim. Maarit Leskelä-Kärki, Karoliina Sjö & Liisa Lalu. Vastapaino, Tampere 2020, 167–181.
- Hapuli, Ritva & Leskelä-Kärki, Maarit: Kirjallisia edelläkävijöitä. Virginia Woolf, oma huone ja naisten traditiot. *Avaintekstejä kulttuurihistoriaan*. Toim. Hanna Järvinen & Kimi Kärki. Cultural History – Kulttuurihistoria 6. k&h, Turku 2005, 69–80.
- Hapuli, Ritva & Leskelä-Kärki, Maarit: Kirjoittamisen julkiset ja yksityiset maailmat. Naisten kirjoittamisen kulttuurihistoriasta. *Kulttuurihistoriallinen katse*. Toim. Heli Rantala & Sakari Ollitervo. Cultural History – Kulttuurihistoria 8. k&h, Turku 2010, 258–280.
- Harjula, Minna: *Vaillinaisuudella vaivatut. Vammaisuuden tulkinnat suomalaisessa huoltokeskustelussa 1800-luvun lopulta 1930-luvun lopulle*. SHS, Helsinki 1996.
- Harjula, Minna: *Terveysten jäljillä. Suomalainen terveystieteiden historia 1900-luvulla*. Tampere University Press, Tampere 2007.
- Harmainen, Antti: Kehittyvä sielu terveessä ruumiissa – Spiritualismi, teosofia ja elämänreformi kirjailija J. H. Erkon lähipiirissä 1880-luvulla. *Uuden etsijät. Salatieteiden ja okkultismin suomalainen kulttuurihistoria 1880–1930*. Toim. Maarit Leskelä-Kärki & Antti Harmainen. Teos, Helsinki 2021, 31–51.
- Hartman, Saidiya: *Wayward Lives, Beautiful Experiments. Intimate Histories of Social Upheaval*. W.W. Norton & Company, New York 2019.
- Hartman, Saidiya: *The Graces of the Unsung*. Luento Turun yliopistossa osana IABA-konferenssia 17.6.2022.

- Haverinen, Anna & Pajari, Ilona (toim.): *Suomalaisen kuoleman historia*. Gaudeamus, Helsinki 2019.
- Heddon, D. & Turner, C: Walking women: shifting the tales and scales of mobility. *Contemporary Theatre Review*, 22, 2012, 224–36.
- Heehs, Peter: *Writing the Self. Diaries, Memoirs, and the History of the Self*. Bloomsbury Academic, New York & London 2013.
- Heikkilä-Halttunen, Päivi: *Kuokkavieraasta oman talon haltijaksi. Suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden institutionalisoituminen ja kanonisoituminen 1940–50-luvulla*. SKS, Helsinki 2000.
- Heikkinen, Antero: *Terveyden ja ilon tähden. Herrasväki liikkeellä Suomessa 1700- ja 1800-luvuilla*. SHS, Helsinki 1991.
- Heimo, Anne: The Diary as a Life Story. Working with Documents of Family and Migration. *Research Methodologies for Auto/Biography Studies*. Ed. Kate Douglas & Ashley Barnwell. Routledge, New York & London 2019, 213–219.
- Heinämaa, Sara: *Ele, tyyli ja sukupuoli. Merleau-Pontyn ja Beauvoirin ruumiinfenomenologia ja sen merkitys sukupuolikysymykselle*. Gaudeamus, Helsinki 1996.
- Heinämaa, Sara: *Ihmetys ja rakkaus. Esseitä ruumiin ja sukupuolen fenomenologiasta*. Nemo, Helsinki 2000.
- Heinämaa, Sara: Minä, tietoisuus ja ruumiillisuus. *Fenomenologian ydinkysymyksiä*. Toim. Timo Miettinen, Simo Pulkkinen & Joona Taipale. Gaudeamus, Helsinki 2010.
- Helle, Anna & Hollsten, Anna (toim.): *Tunteita ja tuntemuksia suomalaisessa kirjallisuudessa*. SKS, Helsinki 2016.
- Hemings, Clare: *Why Stories Matter. The Political Grammar of Feminist Theory*. Duke University Press. Durham & London 2011.
- Henderson, Desirée (ed.): *How to Read a Diary: Critical Contexts and Interpretive Strategies for 21st-Century Readers*. Routledge, Milton 2019.
- Henderson, Desirée: Digitized Diary Archives. *The Diary. The Epic of Everyday Life*. Ed. Batsheva Ben-Amos & Dan Ben-Amos. Indiana University Press, Indiana 2020, 163–175.
- Hertell, Harri: *Lavaruno-opas*. Kustannusosakeyhtiö Savukeidas, Turku 2017.
- Hirvonen, Helena: *Suomalaisen psykiatriatieteen juuria etsimässä. Psykiatria tieteenä ja käytäntönä 1800-luvulta vuoteen 1930*. Itä-Suomen yliopisto, Joensuu 2014.
- Hooks, Angela R.: *Diary as Literature. Through the Lens of Multiculturalism in America*. Vernon Press, Wilmington, Delaware 2020.
- Hupaniittu, Outi & Peltonen, Ulla-Maija (toim.): *Arkistot ja kulttuuriperintö*. SKS, Helsinki 2021.
- Hyers, Lauri L.: *Diary Methods. Understanding Qualitative Research*. Oxford University Press, Oxford 2018.
- Hyttinen, Elsi & Kivilaakso, Katri (toim.): *Lukemattomat sivut. Kirjallisuuden arkistot käytössä*. SKS, Helsinki 2010.
- Hyvärinen, Matti: Eletty ja kerrottu kertomus. *Sociologia* 4/2004, 297–309.
- Hyvärinen, Matti: Muisti, kertomus ja kerronnallisuus. *Muisti*. Toim. Jani Hakkarainen, Mirja Hartimo & Jaana Virta. Acta Philosophica Tamperensia vol. 6, Tampere 2014a, 31–41.
- Hyvärinen, Matti: *Muisti, kokemus ja odotushorisontti*. Luento Turun yliopistossa 24.11.2014b.

- Hyvärinen, Matti: Toward a theory of counter-narratives. Narrative contestation, cultural canonicity, and tellability. *Routledge Handbook of Counter-Narratives*. Ed. Klarissa Lueg & Marianne Wolff Lundholt. Routledge, London & New York 2021, 17–29.
- Häggman, Kai: *Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa*. SHS, Helsinki 1994.
- Hänninen, Vilma: *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Tampereen yliopisto, Tampere 2003.
- Hættner Aurelius, Eva: Självbiografier och dagböcker. *Signums svenska kulturhistoria 5: Gustavianska tiden*. Red. Jakob Christensson. Signum, Stockholm 2007, 279–303.
- Ihanus, Juhani (toim.): Sanat että hoitaisimme: kirjallisuusterapia ja kertomukset. *Sanat että hoitaisimme. Terapeuttinen kirjoittaminen*. Duodecim, Helsinki 2009, 13–48.
- Ijäs, Ulla: Kirjanpitäjän muistelmat – 1800-luvun alun poikamiehen muistelmapäiväkirja kulttuurivaikutteiden kuvaajana. *Päiväkirjojen jäljillä. Historiantutkimus ja omasta elämästä kirjoittaminen*. Toim. Maarit Leskelä-Kärki, Karoliina Sjö & Liisa Lulu. Vastapaino, Tampere 2020, 105–120.
- Ilmakunnas, Johanna & Lahtinen, Anu: Perheen jäljillä keskiajalta nykypäivään. *Perheen jäljillä. Perhesuhteiden moninaisuus Pohjolassa 1400–2020*. Toim. Johanna Ilmakunnas & Anu Lahtinen. Vastapaino, Tampere 2021, 11–29.
- Ilmakunnas, Johanna & Vainio-Korhonen, Kirsi: Päiväkirjat aateliskulttuurissa 1700-luvulta 1800-luvun alkupuolelle. *Päiväkirjojen jäljillä. Historiantutkimus ja omasta elämästä kirjoittaminen*. Toim. Maarit Leskelä-Kärki, Karoliina Sjö & Liisa Lulu. Vastapaino, Tampere 2020, 71–88.
- Immonen, Kari (toim.) *Naisen elämä: Mistä on pienet tytöt tehty, mistä tyttöjen äidit*. Otava, Helsinki 1990.
- Ivanova, Gergana: *Unbinding the Pillow Book. The Many Lives of a Japanese Classic*. Columbia University Press, New York 2018.
- Jalava, Marja: *Minä ja maailmanhenki. Moderni subjekti kristillis-ideologisessa kansallisajattelussa ja Rolf Lagerborgin kulttuuriradikalismissa n. 1800–1914*. SKS, Helsinki 2005.
- Jalava, Marja, Kinnunen, Tiina & Sulkunen, Irma (toim.): Kansallinen historiakulttuuri – näkökulmia yksinäisyyden purkamiseen. *Kirjoitettu kansakunta. Sukupuoli, uskonto ja kansallinen historia 1900-luvun alkupuolen suomalaisessa tietokirjallisuudessa*. SKS, Helsinki 2013, 7–27.
- Jauhiainen, Annukka: Tapaus Kaino Oksanen ja sukupuolihistorian merkitys. Diskursiivinen valta 1900-luvun alun suomalaisessa yliopistomaailmassa. *Sukupuolentutkimus – Genusforskning* 27 (1), 2014, 31–43.
- Johannisson, Karin: *Den mörka kontinenten. Kvinnan, medicinen och fin-de-siècle*. Norstedts, Stockholm 1994.
- Johannisson, Karin: *Nostalgia. En känslas historia*. Fälth & Hässler, Smedjebacken 2001.
- Johannisson, Karin: *Melankolian huoneet. Alakulo, ahdistus ja apatia sisällämme*. Alkuteos: Melankoliska rum. Om ångest, leda och sårbarhet i förfluten tid och nutid (2009). Suom. Ulla Lempinen. Atena, Jyväskylä 2012.
- Jokinen, Eeva: *Väsnynt äiti. Äitiyden omaelämäkerrallisia esityksiä*. Gaudeamus, Helsinki 1996.
- Jokinen, Eeva: Päiväkirjat tiedon lajina. *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta*. Toim. Marianne Liljeström. Vastapaino, Tampere 2004, 118–140.

- Jokinen, Kimmo (toim.): *Yksinäisten sanat. Kirjoituksia omasta tilasta, erillisyydestä ja yksinolosta*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 84. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2005.
- Jolly, Margaretta (ed.): *Encyclopedia of Life Writing. Autobiographical and Biographical Forms*. Fitzroy Dearborn, London 2001.
- Joutseno, Astrid: *Life Writing from Birth to Death. How M/others Know*. Helsingin yliopisto, Helsinki 2021.
- Junila, Marianne: Mitä teit keväällä 1918? Tamperelaiset koulutytöt kirjoittavat sisällissodasta. *Kirjoitettu nuoruus. Aikalaistulkintoja 1900-luvun alkupuolen nuoruudesta*. Toim. Ilona Kempainen, Kirsti Salmi-Nikander & Saara Tuomaala. Nuorisotutkimusseura, Helsinki 2011.
- Juntti, Eira: *Gender and Nationalism in Finland in the Early Nineteenth Century*. Binghamton University, New York 2004.
- Jurecic, Ann: *Illness as Narrative*. University of Pittsburgh Press, Pittsburgh 2012.
- Juvonen, Tuula: *Sukupuoli ja halu Hilda Käkikosken kirjeenvaihdossa ja päiväkirjoissa*. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus, Helsinki 1995.
- Kaarninen, Mervi: *Nykyajan tytöt. Koulutus, luokka ja sukupuoli 1920- ja 1930-luvun Suomessa*. SHS, Helsinki 1995.
- Kaartinen, Marjo: Äidit ja tyttäret uuden ajan alussa. *Tanssiva mies ja pakinoiva nainen. Sukupuolten historiaa*. Toim. Anu Laitinen. Turun historiallinen yhdistys ry, Turku 2001, 168–183.
- Kaartinen, Marjo: Kivun eristämä? Naisruumiista uuden ajan alussa. *Eletty ja muistettu tila*. Toim. Taina Syrjämaa & Janne Tunturi. SKS, Helsinki 2002a, 177–194.
- Kaartinen, Marjo: Public and private: Challenges in the study of early modern women's lives. *Time Frames. Negotiating Cultural History*. Toim. Anu Korhonen & Kirsi Tuohela. Cultural History – Kulttuurihistoria 1. k&h, Turku 2002b, 89–104.
- Kaartinen, Marjo: Tutkimusprosessina. *Historian kirjoittamisesta*. Toim. Marjo Kaartinen & Anu Korhonen. Kirja-Aurora, Turku 2005, 167–203.
- Kaartinen, Marjo: "Nature had form'd thee fairest of thy kind": Grieving Dead Children in Sweden circa 1650–1810. *Childhood and Emotions. Across Cultures 1450–1800*. Ed. Claudia Jarzebowski & Thomas Max Safley. Routledge, Abingdon & New York 2014, 157–170.
- Kaartinen, Marjo: "A Busy Day with Me, or at Least with My Feet & My Stockings": Walking for Health and the Female Pedestrian's Spaces in Eighteenth-Century British Towns. *Gendering Spaces in European Towns, 1500-1914*. Ed. Elaine Chalus & Marjo Kaartinen. Routledge, 2019, 32–45.
- Kaartinen, Marjo: Kilvoittelun työkalu – Lady Margaret Hobyn päiväkirja 1599–1605. *Päiväkirjojen jäljillä. Historiantutkimus ja omasta elämästä kirjoittaminen*. Toim. Maarit Leskelä-Kärki, Karoliina Sjö & Liisa Lalu. Vastapaino, Tampere 2020, 57–69.
- Kaartinen, Marjo: Fyysinen terveystietoisuus – Bromarvin teosofiset kesät. *Uuden etsijät. Salatieteiden ja okkultismin suomalainen kulttuurihistoria 1880–1930*. Toim. Maarit Leskelä-Kärki & Antti Harmainen. Teos, Helsinki 2021, 56–58.
- Kadar, Marlene (toim.): *Essays on Life Writing. From Genre to Critical Practice*. University of Toronto Press, Toronto, Buffalo & London 1992.

- Kagle, Steven E.: *Early Nineteenth-Century American Diary Literature*. Twayne Publishers, Boston 1986.
- Kagle, Steven E.: *Late Nineteenth-Century American Diary Literature*. Twayne Publishers, Boston 1988.
- Kagle, Steven E.: The American Diary Canon. *The Diary. The Epic of Everyday Life*. Ed. Batsheva Ben-Amos & Dan Ben-Amos. Indiana University Press, Indiana 2020, 105–125.
- Kagle, Steven E. & Gramegna, Lorenza: Rewriting Her Life: Fictionalization and the Use of Fictional Models in Early American Women's Diaries. *Inscribing the Daily. Critical Essays on Women's Diaries*. Ed. Suzanne L. Bunkers & Cynthia A. Huff. University of Massachusetts Press, Amherst 1996, 38–55.
- Kainulainen, Siru: *Kun sanat eivät riitä. Rytmi, modernismi ja Eila Kivikk'ahon runous*. Turun yliopiston julkaisuja, Turku 2011.
- Kallionsivu, Mikko: Idealisoitu ja idealisoimaton kuolema: Moderni kuolemasuhde uushistoristin silmin. *Thanatos* vol. 5 2/2016, 34–59.
- Kannas, Vappu: 'The Forlorn Heroine of a Terribly Sad Life Story'. *Romance in the Journals of L.M. Montgomery*. Helsingin yliopisto, Helsinki 2015.
- Karppinen-Kummunmäki, Henna: *Elite English Girlhood in the Eighteenth Century*. Turun yliopisto, Turku 2020.
- Karppinen-Kummunmäki, Henna: *Tyttöjen vuosisadat. Lasten ja nuorten historiaa keskiajalta 1800-luvulle*. Avain, Helsinki 2022.
- Kasa, Tuija: *Moraalin intersubjekttiivisen konstituoitumisen edellytyksistä. Tutkielma empatiasta järjen ja emotion dualismin ylittävässä moraalipsykologisessa kontekstissa*. Filosofian pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2016.
- Katainen, Elina: Tyttökoulut: ennakkoluulojen ja järjettömyyksien kudelma? *Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*. Toim. Anja Heikkinen & Pirkko Leino-Kaukiainen. SKS, Helsinki 2011, 132–140.
- Katainen, Elina, Kinnunen, Tiina, Packalén, Eva & Tuomaala, Saara (toim.): Naiset historiankirjoittajina. Akateeminen marginaali ja uuden tiedon tuottaminen. *Oma pöytä. Naiset historiankirjoittajina Suomessa*. SKS, Helsinki 2005, 11–49.
- Kauranen, Kaisa (toim.): Menneisyyden muistiinpanojen kirjo. *Työtä ja rakkautta. Kansanmiesten päiväkirjoja 1834–1937*. SKS, Helsinki 2009a, 6–21.
- Kauranen, Kaisa (toim.): *Työtä ja rakkautta. Kansanmiesten päiväkirjoja 1834–1937*. Helsinki: SKS, Helsinki 2009b.
- Kearney, Richard: *On Stories*. Routledge, London 2002.
- Keinänen, Minna & Nyman, Harri: *Kissojen Suomi. Katit historian poluilla*. SKS, Helsinki 2020.
- Kempainen, Ilona, Salmi-Nikander, Kirsti & Tuomaala, Saara (toim.): *Kirjoitettu nuoruus. Aikalaistulkintoja 1900-luvun alkupuolen nuoruudesta*. Nuorisotutkimusverkosto, Helsinki 2011.
- Keränen, Elina: *Kirjoittava ja piirtävä kynä. Kirjailija-arkkitehti Salme Setälän (1894–1980) ammatillinen identiteetti*. Kulttuurihistorian pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto 2013.
- Keskinen, Jarkko: Porvarisperhe ja sen monimuotoisuus 1700–1800-lukujen Porissa. *Perheen jäljillä. Perhesuhteiden moninaisuus Pohjolassa 1400–2020*. Toim. Johanna Ilmakunnas & Anu Lahtinen. Vastapaino, Tampere 2021, 177–212.

- Kingsley Kent, Susan: *Gender and History*. Palgrave Macmillan, New York 2012.
- Kinnunen, Erkki: *Olla Teräsvuori 1888-1953. Kansansivistäjä, runoilija, tutkija*. Aino ja Olla Teräsvuoren säätö, Joensuu 1997.
- Kinnunen, Tiina: Ennakkositoumuksista ymmärtämiseen – naishistorian ulottuvuudet. *Historioitsijan arki ja tutkimuksen prosessi*. Toim. Sari Autio, Sari Katajala-Peltomaa & Ville Vuolanto. Vastapaino, Tampere 2001, 49–67.
- Kivimäki, Ville: Reittejä kokemushistoriaan – Menneisyyden kokemus yksilön ja yhteisön vuorovaikutuksessa. *Eletty historia. Kokemus näkökulmana menneisyyteen*. Toim. Johanna Annola, Ville Kivimäki & Antti Malinen. Vastapaino, Tampere 2019, 9–38.
- Kivimäki, Ville & Toivo, Raisa Maria: Kokemuksen historia. *Avaimia menneisyyteen. Opas historiantutkimuksen menetelmiin*. Toim. Mirkka Danielsbacka, Matti O. Hannikainen & Tuomas Tepora. Gaudeamus, Helsinki 2022, 59–76.
- Kleinman, Arthur: *The Illness Narratives. Suffering, Healing, and the Human Condition*. Basic Books, New York 2020.
- Kleinman, Arthur, Das, Veena & Lock, Margaret, M (ed.): *Social Suffering*. University of California Press, Berkeley 1997.
- Klinge, Matti: *Porvariston nousu*. Otava, Helsinki 1994.
- Koivisto, Hanne: Yksilö ja valta – oikeustapahtumaa kuvaavien lähteiden ristiinlukeminen. *Tulkinnan polkuja. Kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä*. Toim. Asko Nivala & Rami Mähkä. Cultural History – Kulttuurihistoria 10. k&h, Turku 2012, 136–169.
- Koivisto, Hanne: Nuoren valtion avohaavat. *Maamme. Itsenäisen Suomen kulttuurihistoria*. Toim. Marjo Kaartinen, Hannu Salmi & Marja Tuominen. SKS, Helsinki 2016, 13–28.
- Koivunen, Anu & Liljeström, Marianne (toim.): *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*. Vastapaino, Tampere 1996.
- Kokkonen, Sara: *Rasavillejä ja romantikkoja. Rakkaat suomalaiset tyttökirjat*. Avain, Helsinki 2013.
- Kokkonen, Sara: *Kapina ja kaipuu. Kultaiset tyttökirjaklassikot*. Avain, Helsinki 2015.
- Konola, Annikka: *Verellä merkityt. Kuukautiskokemuksen kulttuurinen rakentuminen suomalaisten, vuosina 1959–1977 syntyneiden naisten kuukautiselämäkerroissa*. Kulttuurihistorian pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, Turku 2009.
- Kontturi, Katve-Kaisa: *Feminismien ristiaallokossa. Keskusteluja taiteen ja teorian kytkenöistä*. Eetos, Turku 2006.
- Kontturi, Katve-Kaisa & Tiainen, Milla: Taide, teoria ja liikkuva vuorovaikutus: osallistuvan taiteentutkimuksen ratkaisuja. *Taiteilija tutkijana, tutkija taiteilijana*. Toim. Risto Pitkänen. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2007, 13–65.
- Korhonen, Anu: Constructing Emotion in a Culture of Hierarchies. A Love Story. *Time Frames. Negotiating Cultural History*. Ed. Anu Korhonen & Kirsi Tuohela. Cultural History – Kulttuurihistoria 1. k&h, Turku 2002, 57–73.
- Korhonen, Anu: Toimivista käsitteistä. *Historian kirjoittamisesta*. Toim. Marjo Kaartinen & Anu Korhonen. Kirja-Aurora, Turku 2005, 123–165.
- Korkiakangas, Pirjo: *Muistoista rakentuva lapsuus. Agraarinen perintö lapsuuden työnteon ja leikkien muistelussa*. Suomen muinaismuistoyhdistys, Helsinki 1996.

- Koselleck, Reinhart: *Vergangene Zukunft: zur Semantik geschichtlicher Zeiten*. Suhrkamp, Frankfurt am Main 1979.
- Kosonen, Päivi: *Elämät sanoissa. Eletty ja kerrottu epäjatkuvuus Sarrauten, Durasin, Robbe-Grillet'n ja Perecin omaelämäkerrallisissa teksteissä*. Tutkijaliitto, Helsinki 2000.
- Kosonen, Päivi: *Elämisen taidosta. Esseitä modernin kirjallisuuden tunnoista*. Tampere University Press, Tampere 2004.
- Kosonen, Päivi: *Isokrateesta Augustinukseen. Johdatus antiikin omaelämäkerralliseen kirjallisuuteen*. Atena, Jyväskylä 2007.
- Kosonen, Päivi: Moderni omaelämäkerta kertomuksena. *Näkökulmia kertomuksen tutkimukseen*. Toim. Samuli Hägg, Markku Lehtimäki & Liisa Steinby. SKS, Helsinki 2009, 282–293.
- Kosonen, Päivi: Päiväkirja itsestä ja maailmasta huolehtimisen välineenä. *Päiväkirjojen jäljillä. Historiantutkimus ja omasta elämästä kirjoittaminen*. Toim. Maarit Leskelä-Kärki, Karoliina Sjö & Liisa Lalu. Vastapaino, Tampere 2020, 39–54.
- Kringelbach, Morten L. & Phillips, Helen: *Emotion. Pleasure and Pain in the Brain*. Oxford University Press, Oxford 2014.
- Kuismin, Anna: Päiväkirjat ja omaelämäkerrat. Aikain muistot ja kokemusten koulut. *Kynällä kyntäjät. Kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa*. Toim. Lea Laitinen & Kati Mikkola. SKS, Helsinki 2013, 60–97.
- Kuismin, Anna: Calendar, Chronicle and Songs of Sorrows: Generic Sources of Life Writing in Nineteenth-Century Finland. *Approaches to the History of Written Culture. A World Inscribed*. Ed. Martyn Lyons & Rita Marquilhas. Palgrave Macmillan, Cham 2017.
- Kuismin, Anna: ”Muisto Kirja Merkillisemmistä kohtauksista” – Juho Kaksolan vuosittainen päiväkirja 1849–1912. *Päiväkirjojen jäljillä. Historiantutkimus ja omasta elämästä kirjoittaminen*. Toim. Maarit Leskelä-Kärki, Karoliina Sjö & Liisa Lalu. Vastapaino, Tampere 2020, 121–134.
- Kurikka, Kaisa: Peili, lamppu ja vankila vai anonymiteetin utopia? Johdatus tekijyyden teksteihin. *Tekijyyden tekstit*. Toim. Kaisa Kurikka & Veli-Matti Pynttari. SKS, Helsinki 2006, 15–37.
- Kurvet-Käosaar, Leena: *Embodied Subjectivity in the Diaries of Virginia Woolf, Aino Kallas and Anaïs Nin*. Tartu University Press, Tartu 2006.
- Kurvet-Käosaar, Leena: Estonian Women's Deportation Diaries. *The Diary. The Epic of Everyday Life*. Ed. Batsheva Ben-Amos & Dan Ben-Amos. Indiana University Press, Indiana 2020, 383–396.
- Kurvinen, Heidi & Timosaari, Niina: Feministitutkijat historiatieteen haastajina. *Historian teoria. Lingvistisestä käännteestä mahdolliseen historiaan*. Toim. Kari Väyrynen & Jarmo Pulkkinen. Vastapaino, Tampere 2016, 209–236.
- Lahtinen, Anu (toim.): *Tanssiva nainen, pakinoiva mies: Sukupuolten historiaa*. Turun historiallinen yhdistys; Turku 2001.
- Lahtinen, Anu: *Sopeutuvat, neuvottelevat, kapinalliset. Naiset toimijoina Flemingin sukupöyrissä 1470–1620*. Bibliotheca Historica 108. SKS, Helsinki 2007.
- Lahtinen, Anu: Sukupuolen teoria ja historia. *Menneisyyden rakentajat. Teoriat historiantutkimuksessa*. Gaudeamus, Helsinki 2018, 183–195.

- Laine, Tuija (toim.): Suomalainen almanakka 1600- ja 1700-luvuilla. *Vanhimman suomalaisen kirjallisuuden käsikirja*. SKS, Helsinki 1997, 270–271.
- Laitinen, Lene: *Bella ja minä. Toini Topeliuksen tyttökirja naisten ja tyttöjen keskinäisten suhteiden peilinä 1800-luvun lopun Suomessa*. Historian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, Helsinki 2021.
- Laitinen, Riitta: Johdanto tilan kokemisen kulttuurihistoriaan. *Tilan kokemisen kulttuurihistoriaa*. Toim. Riitta Laitinen. Cultural History – Kulttuurihistoria 4. k&h, Turku 2004, 1–15.
- Laitinen, Lea & Mikkola, Kati (toim.): *Kynällä kyntäjät. Kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa*. SKS, Helsinki 2013.
- Lappalainen, Päivi: ”Äiti-ilon himo”. Naiset ja kansakunnan rakentuminen 1800-luvulla. *Kaksi tietä nykyisyyteen. Tutkimuksia kirjallisuuden, kansallisuuden ja kansallisten liikkeiden suhteista Suomessa ja Virossa*. Toim. Tero Koistinen, Piret Kruuspere, Erkki Sevänen & Risto Turunen. SKS, Helsinki 1999, 106–129.
- Lappalainen, Päivi: Yhdestä kahdeksi vai kahdesta yhdeksi? Tyttöjen sarjakirjat naiseuden neuvottelupaikkoina. *Populaarin lumo – mediat ja arki*. Toim. Anu Koivunen, Susanna Paasonen & Mari Pajala. Turun yliopisto, Turku 2000, 309–324.
- Lappalainen, Päivi: Anarkiasta anoreksiaan. Ruoan merkityksestä lasten- ja nuortenkirjallisuudessa. *Täysi kattaus. Ruokaa ja juomaa kirjallisuudessa*. Toim. Siru Kainulainen & Viola Parente-Čapková. Turun yliopisto, taiteiden tutkimuksen laitos, Sarja A, N:o 58. Turun yliopisto, Turku 2006, 126–158.
- Lappalainen, Päivi: Ystävyys varhaisissa tyttökirjoissa. *Ritvan ystäväkirja*. Toim. Maarit Leskelä-Kärki, Kirsi Tuohela & Kaisa Vehkalahti. k&h, Turku 2012, 207–220.
- Lappalainen, Päivi: Rakas päiväkirja! Kirje- ja päiväkirjamuoto suomalaisessa tyttökirjallisuudessa. *Romaanin historian ja teorian kytköksiä*. Toim. Hanna Meretoja & Aino Mäkikalli. SKS, Helsinki 2013, 176–199.
- Lappalainen, Päivi: Tytöt ja sairaus suomalaisissa tyttökirjoissa. *Kipupisteissä. Sairaus, kulttuuri ja modernisoituvaa Suomi*. Toim. Jutta Ahlbeck, Päivi Lappalainen, Kati Launis, Kirsi Tuohela & Jasmine Westerlund. Utukirjat, Turku 2015, 75–104.
- Larsson, Lisbeth: *Sanning och konsekvens. Marika Stiernstedt, Ludvig Nordström och de biografiska berättelserna*. Norstedts, Stockholm 2001.
- Launis, Kati: *Kerrotut naiset. Suomen ensimmäiset naisten kirjoittamat romaanit naiseuden määrittelijöinä*. SKS, Helsinki 2005.
- Leader, Zachary (ed.): *On Life-Writing*. Oxford University Press, Oxford 2015.
- Leavy, Patricia: *Method Meets Art. Arts-Based Research Practice*. The Guilford Press, New York & London 2009.
- Leder, Drew: *The Absent Body*. The University of Chicago Press, Chicago 1990.
- Lejeune, Philippe: *On Autobiography*. Ed. Paul John Eakin. Transl. Katherine Leary. University of Minnesota Press, Minneapolis 1989.
- Lejeune, Philippe: *Lautobiographie en France*. Deuxième édition. Armand Colin, Paris 1998 (1971).
- Lejeune, Philippe: *On Diary*. Ed. Jeremy D. Popkin & Julie Rak. Transl. Katherine Durnin. University of Hawaii Press, Honolulu 2009.

- Lejeune, Philippe: The autobiographical pact. *The Routledge Auto/Biography Studies Reader*. Ed. Ricia Anne Chansky & Emily Hipchen. Routledge, London & New York 2016, 34–48.
- Lejeune, Philippe & Bogaert, Catherine: *Le journal intime. Histoire et anthologie*. Édition Textual, Paris 2006.
- Lejeune, Philippe & Bogaert, Catherine: The Practice of Writing a Diary. *The Diary. The Epic of Everyday Life*. Ed. Batsheva Ben-Amos & Dan Ben-Amos. Indiana University Press, Indiana 2020, 25–38.
- Leppänen, Taru, Hakkarainen, Marja-Leena, Heinonen, Yrjö, Hietala, Veijo, Kontturi, Katve-Kaisa, Kähkönen, Lotta, Liljeström, Marianne, Melkas, Kukku & Paasonen, Susanna: Sukupuoli. *Taide, kokemus ja maailma. Risteyksiä tieteidenväliseen taiteiden tutkimukseen*. Toim. Yrjö Heinonen. Utukirjat 6. Turun yliopisto, Turku 2014, 241–277.
- Leskelä, Maarit: Kaipaa, haluava, seksuaalinen nainen Aino Kallaksen päiväkirjoissa. *Modernin lumo ja pelko. Kymmenen kirjoitusta 1800–1900-lukujen vaihteen sukupuolisuudesta*. Toim. Kari Immonen, Ritva Hapuli, Maarit Leskelä & Kaisa Vehkalahti. SKS, Helsinki 2000, 211–243.
- Leskelä-Kärki, Maarit: Tutkija ja kolme sisarta. Polkuja henkilökohtaiseen historian tutkimukseen. *Tutkija kertojana. Tunteet, tutkimusprosessi ja kirjoittaminen*. Toim. Johanna Latvala, Eeva Peltonen & Tuija Saresma. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 79. Nykykulttuuri, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2004, 306–337.
- Leskelä-Kärki, Maarit: *Kirjoittaen maailmassa. Krohnin sisaret ja kirjallinen elämä*. SKS, Helsinki 2006.
- Leskelä-Kärki, Maarit: Narrating life-stories in-between the fictional and the autobiographical. *Qualitative Research* 8/2008, 325–332.
- Leskelä-Kärki, Maarit: Sivistyneistönaisen kuuma veri. *Läpikulkuihmissä. Muotoiluja kansallisuudesta ja sivistyksestä 1900-luvun alun Suomessa*. Toim. Kukku Melkas, Heidi Grönstrand, Kati Launis, Maarit Leskelä-Kärki, Jussi Ojajarvi, Tutta Palin & Lea Rojola. SKS, Helsinki 2009, 135–168.
- Leskelä-Kärki, Maarit: Samastumisia ja etääntymisiä. Elämäkerta historian tutkimuksen kysymyksenä. *Tulkinnan polkuja. Kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä*. Toim. Asko Nivala & Rami Mähkä. Cultural History – Kulttuurihistoria 10. k&h, Turku 2012, 25–48.
- Leskelä-Kärki, Maarit: Muistettu Minna Krohn. Elämäkerta, suhteet ja tutkijan katse. *Ennen ja nyt* 6/2014a.
- Leskelä-Kärki, Maarit: Suhteellista elämää. Relationaalisuus ja biografisen vuorovaikutus. *Historiallinen elämä. Biografia ja historian tutkimus*. Toim. Heini Hakosalo, Seija Jalagin, Marianne Junila & Heidi Kurvinen. SKS, Helsinki 2014b, 314–331.
- Leskelä-Kärki, Maarit: *Toisten elämät. Kirjoituksia elämäkerroista*. Avain, Helsinki 2017.
- Leskelä-Kärki, Maarit: Eletyn ja fiktiivisen rajamailla – Eeva Kilven Naisen päiväkirja kirjailijan tunnustuksena. *Päiväkirjojen jäljillä. Historiantutkimus ja omasta elämästä kirjoittaminen*. Toim. Maarit Leskelä-Kärki, Karoliina Sjö & Liisa Lalu. Vastapaino, Tampere 2020, 199–217.
- Leskelä-Kärki, Maarit: Empatia historioitsijan työvälineenä. *Historiallinen aikakauskirja* 1/2021, 115–117.

- Leskelä-Kärki, Maarit & Harmainen, Antti (toim.): *Uuden etsijät. Salatieteiden ja okkultismin suomalainen kulttuurihistoria 1880–1930*. Teos, Helsinki 2021a.
- Leskelä-Kärki, Maarit & Harmainen, Antti (toim.): Prologi. *Uuden etsijät. Salatieteiden ja okkultismin suomalainen kulttuurihistoria 1880–1930*. Teos, Helsinki 2021b, 9–18.
- Leskelä-Kärki, Maarit, Lahtinen, Anu & Vainio-Korhonen, Kirsi (toim.): *Kirjeet ja historian-tutkimus*. SKS, Helsinki 2011.
- Leskelä-Kärki, Maarit & Sjö, Karoliina: Yksilö, elämäkerronta ja kulttuurihistoria. *Kulttuurihistorian tutkimus. Lähteistä menetelmiin ja tulkintaan*. Toim. Rami Mähkä, Marika Ahonen, Niko Heikkilä, Sakari Ollitervo & Marika Räsänen. Cultural History – Kulttuurihistoria 17. k&h, Turku 2022, 51–67.
- Leskelä-Kärki, Maarit, Sjö, Karoliina & Lulu, Liisa (toim.): *Päiväkirjojen jäljillä. Historiantutkimus ja omasta elämästä kirjoittaminen*. Vastapaino, Tampere 2020.
- Lidman, Satu, Koskivirta, Anu & Eilola, Jari (toim.): *Historiantutkimuksen etiikka*. Gaudeamus, Helsinki 2017.
- Liliequist, Jonas (ed.): *A History of Emotions, 1200–1800*. Pickering & Chatto, London 2012.
- Liljeström, Marianne (toim.): *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta*. Vastapaino, Tampere 2004.
- Liljeström, Marianne: Identiteettihalu: venäläisten naisten omaelämäkerrallinen tekijyys. *Ritvan ystäväkirja*. Toim. Maarit Leskelä-Kärki, Kirsi Tuohela & Kaisa Vehkalahti. k&h, Turku 2012, 329–338.
- Linde, Charlotte: *Life Stories. The Creation of Coherence*. Oxford University Press, New York 1993.
- Lindgren, Liisa: Hautausmaa ja muistojen vaaliminen. *Suomen kulttuurihistoria 3. Oma maa ja maailma*. Toim. Anja Kervanto Nevanlinna & Laura Kolbe. Tammi, Helsinki 2003, 52–53.
- Linnanmäki, Eila: *Espanjantauti Suomessa. Influenssaepidemia 1918–1920*. SKS, Helsinki 2005.
- Lutz, Tom: *Crying. The Natural and Cultural History of Tears*. W. W. Norton & Company, New York & London 1999.
- Mahlamäki, Tiina: Aistit ja kuvittelu kirjoittajan työkaluina. *Kurinalaisuutta ja kuvittelua. Näkökulmia luovaan tietokirjoittamiseen*. Toim. Emilia Karjula & Tiina Mahlamäki. Tarke, Turku 2017, 49–78.
- Makatou, Krystallia: Ordinary Writing in Greece: Young People's Diaries. *Ordinary Writings, Personal Narratives: Writing Practices in 19th and early 20th-century Europe*. Ed. Martyn Lyons. Peter Lang, Bern 2007, 173–189.
- Makkonen, Anna: Valkoisen kirjan kutsu eli löytöretkellä päiväkirjojen maailmoissa. *Hiljaista vimmaa – suomalaisten naisten päiväkirjatekstejä 1790-luvulta 1990-luvulle*. Toim. Suvi Ahola. Kirjayhtymä, Helsinki 1993, 360–376.
- Makkonen, Anna: *Lukija, lähdetkö mukaani? Tutkielmia ja esseitä*. SKS, Helsinki 1997.
- Makkonen, Anna: "My Own Novel, Yes, Really!" The Early Diary of Aino Kallas and Reading for the Plot. *Scandinavian Studies* Vol. 71, No. 4, 1999, 419–452.
- Manning, Erin: *Relationescapes. Movement, Art, Philosophy*. The MIT Press, Cambridge & London 2009.

- Markkola, Pirjo: *Synti ja siveys: naiset, uskonto ja sosiaalinen työ Suomessa 1860-1920*. SKS, Helsinki 2002.
- Martens, Lorna: *The Diary Novel*. Cambridge University Press, Cambridge 1985.
- Matt, Susan J. (ed.): *A Cultural History of the Emotions. In the Age of Romanticism, Revolution, and Empire*. Volume 5. Bloomsbury, London 2019.
- Melkas, Kukku: *Historia, halu ja tiedon käärme Aino Kallaksen tuotannossa*. SKS, Helsinki 2006.
- Mendus, Susan: *Feminism and Emotion*. Macmillan Press, London 2000.
- Meretoja, Hanna: Itseymmärryksen kulttuuris-historiallinen välittyneisyys Gadamerin ja Ricoeurin hermeneutiikassa. *Kohtaamisia ajassa*. Kulttuurihistoria ja tulkinnan teoria. Toim. Sakari Ollitervo, Jussi Parikka & Timo Väntsi. Cultural History – Kulttuurihistoria 3. k&h, Turku 2003, 58–86.
- Meretoja, Hanna: Mitä on filosofinen kirjallisuudentutkimus? Romaani filosofian ja historian risteyskohdissa. *Romaanin historian ja teorian kytköksiä*. Toim. Hanna Meretoja & Aino Mäkikalli. SKS, Helsinki 2013a, 51–82.
- Meretoja, Hanna: Philosophical underpinnings of the narrative turn in theory and fiction. *The Travelling Concepts of Narrative*. Ed. Matti Hyvärinen, Mari Hatavara & Lars-Christer Hydén. Studies in Narrative 18. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam & Philadelphia 2013b, 93–117.
- Meretoja, Hanna: *The Narrative Turn in Fiction and Theory. The Crisis and Return of Storytelling from Robbe-Grillet to Tournier*. Palgrave Macmillan, Houndmills, Basingstoke, Hampshire 2014a.
- Meretoja, Hanna: Narrative and Human Existence: Ontology, Epistemology, and Ethics. *New Literary History* Vol. 45, No. 1, 2014b, 89–109.
- Meretoja, Hanna: *The Ethics of Storytelling: Narrative Hermeneutics, History, and the Possible*. Oxford University Press, Oxford 2017.
- Meretoja, Hanna: Kertomusten eettinen potentiaali ja vaarat: kuusi mittapuuta. *Avain*, nro 1, 2018, 6–25.
- Meretoja, Hanna: A dialogics of counter-narratives. *Routledge Handbook of Counter-Narratives*. Ed. Klarissa Lueg & Marianne Wolff Lundholt. Routledge, London & New York 2021a, 30–42.
- Meretoja, Hanna: Metanarrative Autofiction: Critical Engagement with Cultural Narrative Models. *The Autofictional. Approaches, Affordances, Forms*. Ed. Alexandra Effe & Hannie Lawlor. Palgrave Macmillan, Cham 2021b, 121–140.
- Miettinen, Tiina: *Juuria ja juurettomia. Suomalaiset ja suku keskiajalta 2000-luvulle*. Atena, Jyväskylä 2019.
- Mink, Louis O.: History and Fiction as Modes of Comprehension. *New Literary History* Vol. 1, No. 3, 1970, 541–558.
- Mitchell, Kaye: *Writing Shame: Gender, Contemporary Literature and Negative Affect*. Edinburgh University Press, Edinburgh 2020.
- Molarius, Päivi: Fennomaanisen merkitysjärjestelmän muotoutuminen 1800-luvun Suomessa. *Kaksi tietä nykyisyyteen. Tutkimuksia kirjallisuuden, kansallisuuden ja kansallisten liikkeiden suhteista Suomessa ja Virossa*. Toim. Tero Koistinen, Piret Kruuspere, Erkki Sevänen & Risto Turunen. SKS, Helsinki 1999, 67–83.

- Moore, Niamh, Salter, Andrea, Stanley, Liz & Tamboukou, Maria (ed.): *The Archive Project. Archival Research in the Social Sciences*. Routledge, London 2017.
- Moran, Joe: *The Private Diary and Public History*. Gresham College 2013. <<https://www.gresham.ac.uk/lectures-and-events/the-private-diary-and-public-history>> [viitattu 15.1.2023].
- Motz, Marilyn Ferris: Sharing Secrets in Nineteenth-Century America. *The Diary. The Epic of Everyday Life*. Ed. Batsheva Ben-Amos & Dan Ben-Amos. Indiana University Press, Indiana 2020, 261–273.
- Moustakas, Clark E.: *Loneliness*. Prentice Hall, Englewood Cliffs, NJ 1961.
- Mulari, Heta: Pohjoismaista tyttöyttä ja tyttötytötkimusta historioimassa – Girlhood Studies Research Meeting Turussa 31.10.2013. *Kasvatus & Aika* 8 (1) 2014, 113–116.
- Mulari, Heta: *New Feminisms, Gender Equality and Neoliberalism in Swedish Girl Films 1995–2006*. Turun yliopisto, Turku 2015.
- Mulvey, Laura: Visual Pleasure and Narrative Cinema. *Screen* 16 (3), 1975, 6–18.
- Munslow, Alun: *Narrative and History*. Palgrave Macmillan, Hampshire & New York 2007.
- Mäkelä, Maria, Björninen, Samuli, Hämäläinen, Ville, Karttunen, Laura, Nurminen, Matias, Raipola, Juha & Rantanen, Tytti (toim.): *Kertomuksen vaarat. Kriittisiä ääniä tarinataloudessa*. Vastapaino, Tampere 2020.
- Männistö, Tiina: *Haluathan tulla todelliseksi naiseksi? Naisruumiin tuottaminen Suomessa ilmestyneissä nuoren naisen oppaissa 1890–1972*. Turun yliopisto, Turku 2003.
- Männistö-Funk, Tiina: “The Gender of Walking: Female Pedestrians in Street Photographs 1890–1989”. *Urban History* 2:48, 2021a, 227–247.
- Männistö-Funk, Tiina: “What Kerbstones Do: A Century of Street Space from the Perspective of One Material Actor”. *Cultural History* 10.1, 2021b, 61–90.
- Neuman, Shirley: ‘An appearance walking in a forest the sexes burn’: Autobiography and the Construction of the Feminine Body. *Autobiography & Postmodernism*. Ed. Kathleen Ashley, Leigh Gilmore & Gerald Peters. University of Massachusetts Press, Amherst 1994, 293–315.
- Nevala, Maria-Liisa (toim.): *”Sain roolin johon en mahdu.” Suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja*. Otava, Helsinki 1989.
- Niiranen, Anna: *“The Health and Happiness of the Expectant Mother”: Constructions of Pregnancy and Childbirth in British Medical Writings, 1840–1902*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2020.
- Nivala, Asko, Salmi, Hannu & Sarjala, Jukka: Introduction. *Travelling Notions of Culture in Early Nineteenth-Century Europe*. Ed. Hannu Salmi, Asko Nivala & Jukka Sarjala. Routledge, New York & London 2016, 1–15.
- Noë, Alva: *Omituisia työkaluja. Taide ja ihmisluento*. Alkuteos: Strange Tools. Art and Human Nature (2015). Suom. Tapani Kilpeläinen. niin & näin, Tampere 2019.
- Norkola, Tero: ”Tavallisten ihmisten” päiväkirjat – merkintöjä kirjallisuuden marginaalissa. *Karnevaali ja autiomaan kirjallisuustieteellisiä tutkielmia*. Toim. Anna Makkonen & Teemu Ikonen. Helsingin yliopiston yleisen kirjallisuustieteen, teatteritieteen ja estetiikan laitoksen julkaisusarja n:o 1. Yleisen kirjallisuustieteen, teatteritieteen ja estetiikan laitos, Helsinki 1995, 111–134.
- Nussbaum, Felicity: Toward Conceptualizing Diary. *Studies in Autobiography*. Ed. James Olney. Oxford University Press, New York & Oxford 1988, 128–140.

- Nussbaum, Felicity A.: *The Autobiographical Subject. Gender and Ideology in Eighteenth-Century England*. The Johns Hopkins University Press, Baltimore & London 1989.
- Nussbaum, Martha C.: *Cultivating Humanity. A Classical Defense of Reform in Liberal Education*. Harvard University Press, Cambridge 1997.
- Nyström, Samu & Donner, Jörn: ”Merkkillinen on nyt maailman meno.” *Helsingin päiväkiriä sekaorron ajalta 1917–1918*. Otava, Helsinki 2017.
- Näre, Sari & Lähteenmaa, Jaana (toim.): *Letit liehumaan. Tyttökulttuuri murroksessa*. SKS, Helsinki 1992.
- Oinas, Elina: *Making Sense of the Teenage Body. Sociological Perspectives on Girls, Changing Bodies and Knowledge*. Åbo Akademi University Press, Åbo 2001.
- Oinas, Elina: Tyttötutkimuksen näkökulmia ruumiillisuuteen. *Entäs tytöt? Johdatus tyttötutkimukseen*. Toim. Karoliina Ojanen, Heta Mulari & Sanna Aaltonen. Vastapaino, Tampere 2011, 305–342.
- Ojanen, Karoliina, Mulari, Heta & Aaltonen, Sanna (toim.): *Entäs tytöt? Johdatus tyttötutkimukseen*. Vastapaino, Tampere 2011.
- Oksala, Johanna & Werner, Laura: Rakkaus, valta ja anteeksiäntö. Feministisen filosofian suhde länsimaisen ajattelun perinteeseen. *T&E* 4/2002, 304–314.
- Olkowski, Dorothea E.: Using Our Intuition: Creating the Future Phenomenological Plane of Thought. *Feminist Phenomenology Futures*. Ed. Helen A. Fielding & Dorothea E. Olkowski. Indiana University Press, Indiana 2017, 3–20.
- Ollila, Anne: *Suomen kotien päivä valkenee... Marttajärjestö suomalaisessa yhteiskunnassa vuoteen 1939*. SHS, Helsinki 1993.
- Ollila, Anne: *Jalo velvollisuus. Virkanaisena 1800-luvun lopun Suomessa*. SKS, Helsinki 1998.
- Ollila, Anne: *Aika ja elämä. Aikakäsitys 1800-luvun lopussa*. SKS, Helsinki 2000.
- Ollila, Anne: Naishistoria ja sukupuoliäjärjestelmä. *Kulttuurihistoria: Johdatus tutkimukseen*. Toim. Kari Immonen & Maarit Leskelä-Kärki. SKS, Helsinki 2001, 75–90.
- Ollila, Anne: *Kirjoituksia kulttuurista, sukupuolesta ja historiasta*. SKS, Helsinki 2010.
- Ollitervo, Sakari: Vaikutusten historia. Kokemus ja kysymys Hans-Georg Gadamerin filosofiasa. *Kohtaamisia ajassa. Kulttuurihistoria ja tulkinnan teoria*. Cultural History – Kulttuurihistoria 3. k&h, Turku 2003, 33–57.
- Olney, James (ed.): *Studies in Autobiography*. Oxford University Press, New York & Oxford 1988.
- Olson, Alix (ed.): *Word Warrior. 35 Women Leaders in the Spoken Word Revolution*. Seal Press, Berkeley 2007.
- Pachet, Pierre: *Les baromètres de l'âme. Naissance du journal intime*. Hatier, Paris 1990.
- Palin, Tutta: Sairauden moderni ikonografia. *Kipupisteissä. Sairaus, kulttuuri ja modernisoituva Suomi*. Toim. Jutta Ahlbeck, Päivi Lappalainen, Kati Launis, Kirsi Tuohela & Jasmine Westerlund. Utukirjat 8, Turku 2015, 33–74.
- Paperno, Irina: *Suicide as a Cultural Institution in Dostoevsky's Russia*. Cornell University Press, 1997.
- Parente-Čapková, Viola: *Decadent New Woman (Un)Bound: Mimetic Strategies in L. Onerva's Mirdja*. Turun yliopisto, Turku 2014.
- Parente-Čapková, Viola, Grönstrand, Heidi, Hapuli, Ritva & Launis, Kati (toim.): *Nainen kulttuurissa, kulttuuri naisessa*. Cultural History – Kulttuurihistoria 13. k&h, Turku 2015.

- Parsons, Julie M. & Chappell, Anne (ed.): *The Palgrave Handbook of Auto/Biography*. Palgrave Macmillan, New York 2020.
- Peltonen, Ulla-Maija: *Muistin paikat. Vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta*. SKS, Helsinki 2003.
- Perreault, Jeanne: *Writing Selves. Contemporary Feminist Autography*. University of Minnesota Press, Minneapolis & London 1995.
- Perämäki, Anna-Leena: *Kirjoitettu vaino. Selviytymiskeinot juutalaisvainoista nuorten naisten päiväkirjoissa 1940-luvun Ranskassa ja Alankomaissa*. Turun yliopiston julkaisuja, Turku 2020.
- Perämäki, Anna-Leena: *Anne Frank ja hänen kohtalosisarensa*. Into, Helsinki 2022.
- Phelan, James: *Experiencing Fiction. Judgments, Progressions, and the Rhetorical Theory of Narrative*. Ohio State University Press, Columbus 2007.
- Pietikäinen, Petteri: *Hulluuden historia*. Gaudeamus, Helsinki 2013.
- Pietikäinen, Petteri: *Kipeät sielut. Hulluuden historia Suomessa*. Gaudeamus, Helsinki 2020.
- Pilardi, Jo-Ann: *Simone de Beauvoir Writing the Self. Philosophy Becomes Autobiography*. Praeger, Westport 1999.
- Piquette, Kathryn E. & Whitehouse, Ruth D.: Introduction: Developing an approach to writing as material practice. *Writing as Material Practice. Substance, surface and medium*. Ed. Kathryn E. Piquette & Ruth D. Whitehouse. Ubiquity Press, London 2013, 1–13.
- Podnieks, Elizabeth: *Daily Modernism: The Literary Diaries of Virginia Woolf, Antonia White, Elizabeth Smart, and Anais Nin*. McGillQueen's University Press, Montreal 2000, 43–44.
- Poletti, Anna: *Stories of the Self. Life Writing after the Book*. New York University Press, New York 2020.
- Posing, Birgitte: *Understanding Biographies. On Biographies in History and Stories in Biography*. Trans. Gaye Kynoch. University Press of Southern Denmark, Odense 2017.
- Pöysä, Jyrki: *Lähiluvun tieto. Näkökulmia kirjoitetun muistelukerronnan tutkimukseen*. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, Joensuu 2015.
- Rak, Julie: The Diary among Other Forms of Life Writing. *The Diary. The Epic of Everyday Life*. Ed. Batsheva Ben-Amos & Dan Ben-Amos. Indiana University Press, Indiana 2020, 58–72.
- Rantala, Heli: Tila ja ruumiillisuus 1800-luvun alun nuorten miesten päiväkirjoissa. *Päiväkirjojen jäljillä. Historiantutkimus ja omasta elämästä kirjoittaminen*. Toim. Maarit Leskelä-Kärki, Karoliina Sjö & Liisa Lalu. Vastapaino, Tampere 2020, 255–270.
- Rantala, Pälvi: *Valvojat. Tutkimusmatka unettomuuden historiaan*. Avain, Helsinki 2022.
- Rantala, Pälvi & Kinnunen, Veera: Menneisyyden kudokset: Kehollinen, luova kirjoittaminen kulttuurihistoriallisessa tutkimuksessa. *Kulttuurihistorian tutkimus. Lähteistä menetelmiin ja tulkintaan*. Toim. Rami Mähkä, Marika Ahonen, Niko Heikkilä, Sakari Ollitervo & Marika Räsänen. Cultural History – Kulttuurihistoria 17. k&h, Turku 2022, 499–515.
- Rapport, Frances & Wainwright, Paul: *The Self in Health and Illness. Patients, Professionals and Narrative Identity*. Radcliffe Publishing, Oxford & Seattle 2006.
- Reddy, William: *The Navigation of Feeling. A Framework for the History of Emotions*. Cambridge University Press, Cambridge 2001.
- Rey, Roselyne: *The History of Pain*. Alkuteos: Histoire de la Douleur (1993). Trans. Louise Elliott Wallace, J.A. Cadden & S.W. Cadden. Harvard University Press, Cambridge 1995.

- Richardson, Laurel: *Fields of Play. Constructing an Academic Life*. Rutgers University Press, New Brunswick, NJ 1997.
- Ricoeur, Paul: "Narrative Time." *Critical Inquiry* 7:1, 1980, 169–190.
- Ricoeur, Paul: *Time and Narrative vol. I*. First published in French: Temps et Récit, vol. 1. Transl. Kathleen McLaughlin & David Pellauer. University of Chicago Press, Chicago 1984.
- Ricoeur, Paul: *Time and Narrative vol. II*. First published in French: Temps et Récit, vol. 2 (1984). Transl. Kathleen McLaughlin & David Pellauer. University of Chicago Press, Chicago 1985.
- Ricoeur, Paul: *Time and Narrative vol. III*. First published in French: Temps et Récit, vol. 3. Transl (1984). Kathleen McLaughlin & David Pellauer. University of Chicago Press, Chicago 1988.
- Ricoeur, Paul: Life: A Story in Search of a Narrator. *A Ricoeur Reader. Reflection and Imagination*. Ed. Mario J. Valdes. University of Toronto Press, Toronto 1991, 425–440.
- Ricoeur, Paul: *Oneself as Another*. Chicago University Press, Chicago 1992.
- Ricoeur, Paul: Mimesis, viittaus ja uudelleenahmottuminen. *Tulkinnasta toiseen. Esseitä hermeneutiikasta*. Toim. Jarkko Tontti. Suom. Antti Kauppinen. Vastapaino, Tampere 2005, 164–174.
- Riley, Catherine & Pearce, Lynne: *Feminism & Women's Writing. An Introduction*. Edinburgh University Press, Edinburgh 2018.
- Rinne, Jenni, Kajander, Anna & Haanpää, Riina (toim.): Johdanto: affektit ja tunteet kulttuurien tutkimuksessa. *Affektit ja tunteet kulttuurien tutkimuksessa*. Ethnos, Helsinki 2020.
- Rivera, Takeo: You Have to Be What You're Talking About: Youth Poets, Amateur Counterconduct, and Parrhesiastic Value in the Amateur Youth Poetry Slam. *Performance Research: A Journal of the Performing Arts* 18:2, 2013, 114–123.
- Roos, Vappu: *Dantesta Dickensiin. Maailmankirjallisuuden suurimpien mestarien elämäkertoja*. WSOY, Porvoo 1962.
- Rosengren, Carola: *Unelmana kesä. Huvilaelämää Ruissalossa 1910-luvulla*. k&h, Turku 2003.
- Rosenwein, Barbara H. & Cristiani, Riccardo: *What Is the History of Emotions?* Polity, Cambridge 2017.
- Rytkönen, Marja: Omaelämäkerta, fakta ja fiktio. *Feministisiä tulkintoja. Erot ja etiikka feministisessä tutkimuksessa*. Toim. Kirsti Lempiäinen, Taru Leppänen & Susanna Paasonen. Utukirjat, Turku 2012, 140–160.
- Rytty, Suvi: *Ruumiista reformiin. Suomalaiset elämänuudistajat, luonnonmukainen ruumiinmuokkaus ja modernisaation ongelma, 1910–1932*. Turun yliopisto, Turku 2021.
- Räikkönen, Jenni: *Hallittu häpeä. Kuukautiset, naiskeho ja materiaalisuus Eeva-lehden kuukautissuojamainonnassa 1950–60-luvulla*. Yleisen historian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, Helsinki 2020.
- Räisänen, Arja-Liisa: *Onnellisen avioliiton ehdot. Sukupuolijärjestelmän muodostumisprosessi suomalaisissa avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaissa 1865–1920*. SHS, Helsinki 1995.
- Saarelainen, Juhana: Konteksti ja kontekstualisoiminen. *Tulkinnan polkuja. Kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä*. Toim. Asko Nivala & Rami Mähkä. Cultural History – Kulttuurihistoria 10. k&h, Turku 2012, 244–268.
- Saari, Juho: *Yksinäisten Suomi*. Gaudeamus, Helsinki 2016.

- Salmela, Anu: Hulluuden vallassa? Neuvottelu itsemurhan sairausluonteesta 1800-luvun jälkipuolen tuomioistuimissa. *Kipupisteissä. Sairaus, kulttuuri ja modernisoituva Suomi*. Toim. Jutta Ahlbeck, Päivi Lappalainen, Kati Launis, Kirsi Tuohela & Jasmine Westerlund. Utukirjat 8. Turun yliopisto, Turku 2015, 105–131.
- Salmela, Anu: *Kuolemantekojä. Naisten itsemurhat 1800-luvun jälkipuolen tuomioistuinprosesseissa*. Turun yliopiston julkaisuja, Turku 2017.
- Salmi, Hannu: *Suudelma*. Faros, Turku 2004.
- Salmi, Hannu: Kirjasto, kirjakauppa ja lukutaito. *Suomi 1917*. Toim. Kai Linnilä. Amanita, Somerniemi 2016a, 73–75.
- Salmi, Hannu: Viral Virtuosity and the Itineraries of Celebrity Culture. *Travelling Notions of Culture in Early Nineteenth-Century Europe*. Ed. Hannu Salmi, Asko Nivala & Jukka Sarjala. Routledge, New York & London 2016b, 135–153.
- Salmi, Hannu: *Tunteiden palo. Turku liekeissä 1827*. Otava, Helsinki 2022.
- Sarasin, Philipp: *Reizbare Maschinen. Eine Geschichte des Körpers 1765–1914*. Suhrkamp, Frankfurt am Main 2001.
- Saresma, Tuija: Monologi dialogisuudesta eli matkalla kohti eettistä omaelämäkertatutkimusta. *Kulttuurintutkimus* 17:4, 2000, 3–18.
- Saresma, Tuija: “Art as a Way to Life”: Bereavement and the Healing Power of Arts and Writing. *Qualitative Inquiry* 9 (4): 2003, 603–620.
- Saresma, Tuija: Pään ja sydämen tieto. *Tutkija kertojana. Tunteet, tutkimusprosessi ja kirjoittaminen*. Toim. Johanna Latvala, Eeva Peltonen & Tuija Saresma. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 79. Nykykulttuuri, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2004, 91–108.
- Saresma, Tuija: *Omaelämäkerran rajapinnoilla. Kuolema ja kirjoitus*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 92. Nykykulttuuri, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2007.
- Saresma, Tuija: Vihan sfäärit: valkoisten heteromiesten affektiivinen mobilisaatio sosiaalisessa mediassa. *Affektit ja tunteet kulttuurien tutkimuksessa*. Toim. Jenni Rinne, Anna Kajander & Riina Haanpää. Ethnos, Helsinki 2020, 196–243.
- Saresma, Tuija, Rossi, Leena-Maija & Juvonen, Tuula (toim.): *Käsikirja sukupuoleen*. Vastapaino, Tampere 2015.
- Sarjala, Jukka: *Poeettinen elämä. Biedermeierin säveltäjä-kirjailija Axel Gabriel Ingelius*. SKS, Helsinki 2005.
- Sarjala, Jukka: *Turun romantiikka. Aatteita, lukuvimmaa ja yhteistoimintaa 1810-luvun Suomessa*. SKS, Helsinki 2020.
- Sarjala, Jukka: Luento Adolf Ivar Arwidssonin elämäkerronnasta Turun yliopistossa 8.4.2021.
- Saukkonen, Pasi: Intellektuaalinen rooli ja kansallinen identiteetti. *Älymystön jäljillä. Kirjoituksia suomalaisesta sivistyneistöstä ja älymystöstä*. Toim. Pertti Karkama & Hanne Koivisto. SKS, Helsinki 1997, 332–347.
- Savolainen, Aino-Maria: *Carl Henrik Ståhlberg. Näkyvä työ – näkymätön tekijä*. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2007.
- Savolainen, Ulla: *Muisteltu ja kirjoitettu evakkomatka. Tutkimus evakkolapsuuden muistelukerronnan poetiikasta*. Suomalaisen Kansantietouden Tutkijain Seura, Joensuu 2015.

- Scarry, Elaine: *The Body in Pain. The Making and Unmaking of the World*. Oxford University Press, New York 1985.
- Schivelbusch, Wolfgang: *Junamatkan historia*. Alkuteos: Geschichte der Eisenbahnreise (1977). Suom. Margit Heinämäki. Vastapaino, Tampere 1996.
- Schmucki, B.: 'If I walked on my own at night I stuck to well lit areas': gendered spaces and urban transport in 20th century Britain. *Research in Transportation Economics*, 34, 2012, 74–85.
- Schreck, Hanna-Reetta: Modern Corporeality. Body, Movement, and Dance in Ellen Thesleff's art. *Modern Women Artists in the Nordic Countries, 1900–1960*. Ed. Kerry Greaves. Routledge, New York 2021, 77–87.
- Schreck, Hanna-Reetta & Karhunen, Saara (toim.): *Tanssi! Kirjoituksia tanssista ja kuvataiteesta*. Teos, Helsinki 2022.
- Scott, Joan W.: Gender. A Useful Category of Historical Analysis. *The American Historical Review* 91:5, 1986, 1053–1075.
- Scott, Joan W.: "The Evidence of Experience." *Critical Inquiry* (17) 4, 1991, 773–797.
- Scott, Joan W.: Unanswered Questions. *The American Historical Review* 113:5, 2008, 1422–1429.
- Seelig, Sharon Cadman: *Autobiography and Gender in Early Modern Literature. Reading Women's Lives, 1600–1680*. Cambridge University Press, Cambridge 2006.
- Shail, Andrew & Howie, Gillian (ed.): *Menstruation. A Cultural History*. Palgrave Macmillan, New York 2005.
- Shields, Stephanie A.: Passionate Men, Emotional Women: Psychology Constructs Gender Difference in the Late 19th Century. *History of Psychology* 10 (2), 2007, 92–110.
- Shields, Stephanie A.: *Speaking from the Heart: Gender and the Social Meaning of Emotion*. Cambridge University Press, Cambridge 2010 (2002).
- Shorter, Edward: *Psykiatrian historia*. Alkuteos: A History of Psychiatry (1997). Suom. Eila Salomaa. Into, Helsinki 2019.
- Showalter, Elaine: *The Female Malady. Women, Madness, and English Culture, 1830–1980*. Penguin Books, New York 1985.
- Siltala, Juha: *Valkoisen äidin pojat. Siveellisyys ja sen varjot kansallisessa projektissa*. Otava, Helsinki 1999.
- Silva Barcellos, Sergio da: Personal Writings and the Quest for National Identity in Brazil. *The Diary. The Epic of Everyday Life*. Ed. Batsheva Ben-Amos & Dan Ben-Amos. Indiana University Press, Indiana 2020, 126–143.
- Simons, Judy: *Diaries and Journals of Literary Women from Fanny Burney to Virginia Woolf*. Macmillan, Basingstoke 1990.
- Simons, Judy: Invented lives: Textuality and power in early women's diaries. *Inscribing the Daily. Critical Essays on Women's Diaries*. Ed. Suzanne L. Bunkers & Cynthia A. Huff. University of Massachusetts Press, Amherst 1996, 252–279.
- Sinor, Jennifer: *The Extraordinary Work of Ordinary Writing: Annie Ray's Diary*. University of Iowa Press, Iowa City 2002.
- Sjö, Karoliina: *Näkyväksi kirjoitettu elämä. Kertomukseksi muodostetut kokemukset Kirsti Teräsvuoren (1899–1988) nuoruuden päiväkirjoissa*. Kulttuurihistorian pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, Turku 2016.

- Sjö, Karoliina: Tyttöydestä ja itsensä kertomisesta. Menneen päiväkirja-aineiston äärellä titeen ja taiteen keinoin. *Sukupuolentutkimus-Genusforskning* 30:3, 2017, 55–58.
- Sjö, Karoliina: Päiväkirjakertomus (sairaasta) itsestä ja elämästä – Kirsti Teräsvuoren vuosien 1916–1918 päiväkirjojen äärellä. *Päiväkirjojen jäljillä. Historiantutkimus ja omasta elämästä kirjoittaminen*. Toim. Maarit Leskelä-Kärki, Karoliina Sjö & Liisa Lulu. Vastapaino, Tampere 2020, 137–152.
- Sjö, Karoliina: ‘Here in my loneliness, I suffer’ – Illness, Isolation, and Loneliness in the Diaries of Kirsti Teräsvuori (1899–1988). *The Routledge History of Loneliness*. Ed. Katie Barclay, Elaine Chalus & Deborah Simonton. Routledge, New York & London 2023.
- Sjö, Karoliina & Leskelä-Kärki, Maarit: Päiväkirja, minuu ja historia. *Päiväkirjojen jäljillä. Historiantutkimus ja omasta elämästä kirjoittaminen*. Toim. Maarit Leskelä-Kärki, Karoliina Sjö & Liisa Lulu. Vastapaino, Tampere 2020, 11–38.
- Sjöblad, Christina: Otryckta dagböcker. *Kvinnors självbiografier och dagböcker 1650–1989. En bibliografi*. Red. Eva Haettner, Lisbeth Larsson & Christina Sjöblad. Lund UP, Lund 1991, 11–17.
- Sjöblad, Christina: *Min vandring dag för dag. Kvinnors dagböcker från 1700-talet*. Carlssons, Stockholm 1997.
- Sjöblad, Christina: *Bläck, äntligen! kan jag skriva. En studie i kvinnors dagböcker från 1800-talet*. Carlssons, Stockholm 2009.
- Sluga, Glenda: Passions, patriotism and nationalism, and Germain de Staël. *Nations and Nationalism* 15 (2), 2009, 299–318.
- Smith, Sidonie: *A Poetics of Women’s Autobiography. Marginality and the Fictions of Self-Representation*. Indiana University Press, Bloomington & Indianapolis 1987.
- Smith, Sidonie: *Subjectivity, Identity, and the Body. Women’s Autobiographical Practices in the Twentieth Century*. Indiana University Press, Bloomington 1993.
- Smith, Sidonie: *Identity’s Body. Autobiography & Postmodernism*. Ed. Kathleen Ashley, Leigh Gilmore & Gerald Peters. University of Massachusetts Press, Amherst 1994, 266–292.
- Smith, Sidonie & Watson, Julia (ed.): *Women, Autobiography, Theory. A Reader*. The University of Wisconsin Press, London 1998.
- Smith, Sidonie & Watson, Julia: *The Trouble with Autobiography. Cautionary Notes for Narrative Theorist. A Companion to Narrative Theory*. Ed. James Phelan & Peter J. Rabinowitz. Blackwell, Oxford 2005, 356–371.
- Smith, Sidonie & Watson, Julia: *Reading Autobiography. A Guide for Interpreting Life Narratives*. University of Minnesota Press, Minneapolis 2010 (2001).
- Smith, Sidonie & Watson, Julia: *Life Writing in the Long Run. A Smith & Watson Autobiography Studies Reader*. Michigan Publishing, Michigan 2017.
- Smyth, Adam: *Autobiography in early modern England*. Cambridge University Press, Cambridge 2010.
- Smyth, Adam: *Diaries. The Oxford Handbook of English Prose 1500–1640*. Ed. Andrew Hadfield. Oxford University Press, Oxford 2013, 434–451.
- Solnit, Rebecca: *Wanderlust. A History of Walking*. Verso, London & New York 2001.
- Somers-Willett, Susan B. A.: *The Cultural Politics of Slam Poetry. Race, Identity, and the Performance of Popular Verse in America*. The University of Michigan Press, Ann Arbor 2009.

- Spacks, Patricia Meyer: *Imagining a Self. Autobiography and Novel in Eighteenth-Century England*. Harvard University Press, London 1976.
- Spacks, Patricia Meyer: *On Rereading*. Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge 2011.
- Spelman, Elizabeth V.: *Fruits of Sorrow. Framing our Attention to Suffering*. Beacon Press, Boston 1997.
- Stanley, Liz: *The Auto/biographical I. The Theory and Practice of Feminist Auto/biography*. Manchester University Press, Manchester 1992.
- Stanley, Liz: The Knowing Because Experiencing Subject. Narratives, Lives and Autobiography. *Knowing the Difference. Feminist Perspectives in Epistemology*. Ed. Kathleen Lennon & Margaret Whitford. Routledge, London 1994, 132–148.
- Stanley, Liz & Dampier, Helen: Simulacrum Diaries. Time, the Moment of Writing, and the Diaries of Johanna Brandt-Van Warmelo Liz. *Life Writing* 3:2, 2006, 25–52.
- Stearns, Peter N.: *Shame. A Brief History*. University of Illinois Press, Urbana, Illinois 2017.
- Stearns, Peter N.: In Private: The Individual and the Domestic Community. *A Cultural History of the Emotions in the Age of Romanticism, Revolution, and Empire*. Volume 5. Ed. Susan J. Matt. Bloomsbury, London 2019, 137–156.
- Stein, Edith: *Zum Problem der Einfühlung. Inaugural-Dissertation*. Grossherzoglich Badischen Albert-Ludwigs-Universität, Freiburg 1917.
- Steinitz, Rebecca: *Time, Space, and Gender in the Nineteenth Century British Diary*. Palgrave Macmillan, New York 2011.
- Sulkunen, Irma: *Naisen kutsumus: Miina Sillanpää ja sukupuolten maailmojen erkaantuminen*. Hanki ja jää, Helsinki 1989.
- Sulkunen, Irma: *Retki naishistoriaan*. Hanki ja jää, Helsinki 1991.
- Sulkunen, Irma: *Mandi Granfelt ja kutsumusten ristiriita*. Hanki ja jää, Helsinki 1995.
- Sulkunen, Irma: *Liisa Eerikintytär ja hurmosliikkeet 1700–1800-luvulla*. Gaudeamus, Helsinki 1999.
- Sulkunen, Irma: *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1831–1892*. SKS, Helsinki, 2004.
- Sulkunen, Irma: Paimentytön liikutus. Hurmosherätykset, sekularisaatio ja maailmankuvan muutos. *Usko, tiede ja historiankirjoitus. Suomalaisia maailmankuvia keskiajalta 1900-luvulle*. Toim. Irma Sulkunen, Marjaana Niemi & Sari Katalaja-Peltomaa. SKS, Helsinki, 2016a, 100–130.
- Sulkunen, Irma: Elias Lönnrot. Mies, myytti ja kansallinen historiankirjoitus. *Usko, tiede ja historiankirjoitus. Suomalaisia maailmankuvia keskiajalta 1900-luvulle*. Toim. Irma Sulkunen, Marjaana Niemi & Sari Katalaja-Peltomaa. SKS, Helsinki, 2016b, 300–332.
- Summerfield, Penny: *Histories of the Self. Personal Narratives and Historical Practice*. Routledge, New York 2019.
- Sutton, David C. & Livingstone, Ann (ed.): *The Future of Literary Archives: Diasporic and Dispersed Collections at Risk*. Arc Humanities Press, Leeds 2018.
- Svendsen, Lars: *Yksinäisyyden filosofia*. Alkuteos: Ensomhetens filosofi (2015). Suom. Salla Korpela. Docendo, Jyväskylä 2017.
- Svenske, John: *Skrivandets villkor. En studie av dagboksskrivandets funktioner och situationella kontexter utgående från Backåkers Eriks dagbok 1861–1914*. Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet, Uppsala 1993.

- Syväsalmi, Emilia: *Kapteenien vaimojen kokemus elämästä laivayhteisössä yhdysvaltalaisilla valaanpyyntialuksilla 1840–1870*. Turun yliopiston julkaisuja, Turku 2022.
- Sääskilahti, Nina: *Ajan partaalla. Omaelämäkerrallinen aika, päiväkirja ja muistin kulttuuri*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 105. Nykykulttuuri, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2011.
- Sääskilahti, Nina: Amelien silmä. Kuuluminen ja taiteen mikropolitiikka. *Kulttuurintutkimus* 38, 1, 2021, 18–29.
- Tamboukou, Maria: Relational narratives: Auto/biography and the portrait. *Women's Studies International Forum* 33/2010, 170–179.
- Tamboukou, Maria: Narrative Phenomena: Entanglements and Intra-actions in Narrative Research. *Discourse and Narrative Methods*. Ed. Mona Livholts & Maria Tamboukou. SAGE Publications Ltd, London 2015, 37–47.
- Tanskanen, Jani: ”Sanovat minua hulluksi.” Hulluuden nimeämisestä ja nimeämisen syistä Arto Paasilinnan *Ulvovassa myllärissä*. *Hulluus ja kulttuurinen mielenterveystutkimus*. Toim. Saara Jäntti, Kirsi Heimonen, Sari Kuuva & Annastiina Mäkilä. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 125. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2019.
- Tasca, Cecilia, Rapetti, Mariangela, Carta, Mauro Giovanni & Fadda, Bianca: Women And Hysteria In The History Of Mental Health. *Clin Pract Epidemiol Ment Health* 8, 2012, 110–119.
- Tepora, Tuomas: Kuinka tunnehistoriaa tutkitaan? *Avaimia menneisyyteen. Opas historiantutkimuksen menetelmiin*. Toim. Mirkka Danielsbacka, Matti O. Hannikainen & Tuomas Tepora. Gaudeamus, Helsinki 2022, 39–58.
- Thompson, Paul: *The Voice of the Past. Oral History*. Oxford University Press, Oxford 1978.
- Tirkkonen, Sanna: Yhdessä yksin – yksinäisyyden tunteet Tove Janssonin teoksessa *Muumipappa ja meri*. *Psykoterapia* 38(3), 2019, 185–195.
- Tontti, Jarkko (toim.): *Tulkinnasta toiseen. Esseitä hermeneutiikasta*. Vastapaino, Tampere 2005.
- Tormulainen, Aino: *Tyttöenergialla kasvaneet. Postfeministisen populaarikulttuuri-ilmiön yhdessä muistellut merkitykset*. Nuorisotutkimusseura, Helsinki 2018.
- Tripodi, Vera: *Sukupuolen filosofia*. Alkuteos: Filosofia della sessualità (2011). Suom. Tapani Kilpeläinen. niin & näin, Tampere 2014.
- Trites, Roberta Seelinger: *Disturbing the Universe. Power and Repression in Adolescent Literature*. University of the Iowa Press, Iowa City 2000.
- Tuohela, Kirsi: Naiseus ja sairaus 1800-luvun lopulla. Naiskirjailija kivun ja kirjoittamisen kentässä. *Lähikuvassa nainen. Näköaloja 1800-luvun kirjalliseen kulttuuriin*. Toim. Päivi Lappalainen, Heidi Grönstrand & Kati Launis. SKS, Helsinki 2001, 194–211.
- Tuohela, Kirsi: *Huhtikuun tekstit. Kolmen naisen koettu ja kirjoitettu melankolia 1870–1900*. SKS, Helsinki 2008.
- Tuohela, Kirsi: Sielun ja mielen sairaus. Varhaiset psyykkisen sairastamisen omaelämäkerrat Suomessa. *Kipupisteissä. Sairaus, kulttuuri ja modernisoituvaa Suomi*. Toim. Jutta Ahlbeck, Päivi Lappalainen, Kati Launis, Kirsi Tuohela & Jasmine Westerlund. Utukirjat, Turku 2015a, 195–232.

- Tuohela, Kirsi: The Ordeal of the Soul: Ordinary People's Autobiographies of Mental Illness in Finland 1870–1935. *Writing the Self. Essays on Autobiography and Autofiction*. Ed. Kerstin W Shands, Giulia Grillo Mikrut, Dipti R. Pattanaik & Karen Ferreira-Meyers. Södertörns högskola 2015b, 219–229.
- Tuohela, Kirsi: Sammanbrott och tillfrisknanden. Kvinnors livsberättelser om psykiska kriser. *Historiska Och Litteraturhistoriska Studier*, 94, 2019, 77–102. <<https://doi.org/10.30667/hls.77646>>
- Tuohela, Kirsi: ”Elämän takapihat” – mielisairaalapäiväkirjat ja historia. *Päiväkirjojen jäljillä. Historiantutkimus ja omasta elämästä kirjoittaminen*. Toim. Maarit Leskelä-Kärki, Karoliina Sjö & Liisa Lalu. Vastapaino, Tampere 2020, 153–166.
- Tuomaala, Saara: *Työätekeivistä käsistä puhtaiksi ja kirjoittaviksi. Suomalaisen oppivelvollisuuskoulun ja maalaislasten kohtaaminen 1921–1939*. SKS, Helsinki 2004.
- Tuomaala, Saara: Yhteiskunnallisesta äitiydestä naisten elämänhistorioihin. Suomen naishistorian suuntaviivoja 1970-luvulta 2000-luvulle. *Oma pöytä. Naiset historiankirjoittajina Suomessa*. Toim. Elina Katainen, Tiina Kinnunen, Eva Packalén & Saara Tuomaala. SKS, Helsinki 2005, 357–380.
- Tuomaala, Saara: Menneisyyden tytöt ja tyttöjen tarinat. Marginaalista haastajiksi? *Entäs tytöt. Johdatus tyttötutkimukseen*. Toim. Karoliina Ojanen, Heta Mulari & Sanna Aaltonen. Vastapaino, Tampere 2011, 45–87.
- Tuorila-Kahanpää, Heidi: *Euroopan ikoni. Edith Steinin elämä 1891–1942*. Minerva, Jyväskylä 2003.
- Tuulio, Tyyni: *Tyttönormaalilyseon matrikkeli I. Koulun historia 1869–1919*. Hesteo, Tampere 1959.
- Tähtinen, Juhani: Ellen Keyn näkökulmia naiskysymykseen, naisten kasvatukseen ja koulutukseen 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. *Kasvatushistoria nyt. Makro- ja mikro-tutkimuksesta marginaalisuuden, sukupuolen ja tilan analyysiin*. Toim. Minna Vuorio-Lehti & Marjo Nieminen. Kasvatusalan tutkimuksia – Research in Educational Sciences 14. Suomen Kasvatustieteellinen Seura, Turku 2003, 177–210.
- Uimonen, Minna: *Hermostumisen aikakausi. Neuroosit 1800- ja 1900-lukujen vaihteen suomalaisessa lääketieteessä*. SHS, Helsinki 1999.
- Ulvros, Eva-Helen: *Fruar och mamseller. Kvinnor inom sydsvensk borgerlighet 1790–1870*. Historiska Media, Lund 1996.
- Ulvros, Eva-Helen: *Kvinnors Röster. Livsöden från det moderna Sveriges framväxt*. Historiska Media, Lund 2016.
- Ussher, Jane: *Women's Madness: Misogyny or Mental Illness?* Harvester Wheatsheaf, Hemel Hempstead 1991.
- Vainio-Korhonen, Kirsi & Lahtinen, Anu: *Lemmen ilot ja sydämen salat. Suomalaisen rakkaiden historiaa*. WSOY, Helsinki 2015.
- Vainio-Kurtakko, Maria: Terveiden ja onnen ehdot. Avioliitto kahden naisen elämän punaisena lankana. *Kipupisteissä. Sairaus, kulttuuri ja modernisoituva Suomi*. Toim. Jutta Ahlbeck, Päivi Lappalainen, Kati Launis, Kirsi Tuohela & Jasmine Westerlund. Utukirjat 8. Turun yliopisto, Turku 2015, 159–194.
- Vares, Vesa: *Helmi Krohn 1871–1913. Naisen velvollisuusetikka ja yksilön ratkaisu*. Yliopistopaino, Helsinki 2005.

- Vatka, Miia: *Suomalaisten salatut elämät. Päiväkirjojen ominaispiirteiden tarkastelua*. SKS, Helsinki 2005.
- Vauhkonen, Jenni: Ihmetyksen, empatian ja eläytymisen liikkeitä. Kohtaamisia kasvitaiteen kanssa. *TaHiTi* 3/2022, 7–27. <doi.org/10.23995/tht.119982>
- Vehkalahti, Kaisa: Jazztyttö ja naistenlehtien siveä katse. *Modernin lumo ja pelko. Kymmenen kirjoitusta 1800–1900-lukujen vaihteen sukupuolisuudesta*. Toim. Kari Immonen, Ritva Hapuli, Maarit Leskelä & Kaisa Vehkalahti. SKS, Helsinki 2000, 130–168.
- Vehkalahti, Kaisa: *Daughters of penitence. Vuorela State Reform School and the construction of reformatory identity, 1893–1923*. Turun yliopisto, Turku 2008.
- Vehkalahti, Kaisa: Muisteltu ja kerrottu nuoruus 1920–1930-luvulla syntyneiden omaelämäkerrallisissa teksteissä. *Nuoruuden sukupolvet. Monitieteisiä näkökulmia nuoruuteen eilen ja tänään*. Toim. Kaisa Vehkalahti & Leena Suurpää. Nuorisotutkimusseura, Helsinki 2014, 58–87.
- Vehkalahti, Kaisa: Muisti ja tunteet 1920–1930-luvulla syntyneiden naisten omaelämäkerrallisissa nuoruuskertomuksissa. *Nainen kulttuurissa, kulttuuri naisessa*. Toim. Viola Parente-Čapková, Heidi Grönstrand, Ritva Hapuli & Kati Launis. Cultural History – Kulttuurihistoria 13. k&h, Turku 2015, 321–346.
- Vehkalahti, Kaisa & Jouhki, Essi: Lapsuuden ja nuoruuden historian näkökulmia muistitietotutkimukseen. *Muistitietotutkimuksen paikka. Teoriat, käytännöt ja muutos*. Toim. Ulla Savolainen & Riikka Taavetti. SKS, Helsinki 2022, 366–391.
- Vehkalahti, Kaisa, Tuomaala-Sarpong, Saara & Hakosalo, Heini: Sukupuolihistorian näkökulmia kasvatustutkimukseen. *Kasvatus & Aika* 8 (1) 2014, 3–7.
- Vesikansa, Jyrki: *Sinivalkoiseen Suomeen. Uuden Suomen ja sen edeltäjien historia I 1847–1939*. Otava, Helsinki 1997.
- Vilkko, Anni: *Omaelämäkerta kohtaamispaikkana. Naisen elämän kerronta ja luenta*. SKS, Helsinki 1997.
- Vincent, David: *A History of Solitude*. Polite Press, Cambridge 2020.
- Vincent-Buffault, Anne: *The History of Tears. Sensibility and Sentimentality in France*. Macmillan, Houndmills, Basingstoke, Hampshire & London 1986.
- Voipio, Myry: *Emansipaation ja ohjailun ristivedossa. Suomalaisen tyttökirjallisuuden kehitys 1889–2011*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2015a.
- Voipio, Myry: Vilkkaita luonnonlapsia ja yhteiskoulun tovereita. Suomalaisen tyttökirjallisuuden kehitys 1910-luvulla. *Nuorisotutkimus* 33, 2, 2015b, 3–16.
- Voipio, Myry: Negotiating Emancipation and Nationalism: Finnish Girls' Literature from 1889–1901. *Nordic Girlhoods. New Perspectives and Outlooks*. Ed. Bodil Formark, Heta Mulari & Myry Voipio. Springer International Publishing AG, Cham 2017, 23–47.
- Vornanen, Jukka: Vegetarismi ja esoteerinen traditio. *Uuden etsijät. Salatieteiden ja okkultismin suomalainen kulttuurihistoria 1880–1930*. Toim. Maarit Leskelä-Kärki & Antti Harmainen. Teos, Helsinki 2021, 52–55.
- Vuoksenranta, Miira: Ystävyys kuin virvatuli – löystyvät ystävyyden siteet entisten Tammisaaren seminaarilaisten kirjeissä 1870-luvulla. *Ennen ja Nyt: Historian Tietosanomat* 1/2021, 22–43. <<http://dx.doi.org/10.37449/ennenjanyt.97574>>
- Välimäki, Mari: *Rikotut lupaukset. Esiaviolliset suhteet ja toimijuus Ruotsin yliopistokaupungeissa 1600-luvun lopulla*. Turun yliopiston julkaisuja, Turku 2021.

- Wagner-Egelhaaf, Martina (ed.): *Handbook of Autobiography / Autofiction. Volume I: Theory and Concepts*. De Gruyter, Berlin & Boston 2019.
- Walkowitz, J. R.: Shopping, street harassment, and streetwalking in late Victorian London. *Representations*, 62, 1998, 1–30.
- Weiland-Särmälä, Katja: *Pappisperheen aineeton perintö*. Helsingin yliopisto, Helsinki 2022.
- Westerlund, Jasmine: Oma tila vai kuoleman odotushuone? Sairauden tilat naisten kirjoittamissa taiteilijaromaaneissa. *Kipupisteissä. Sairaus, kulttuuri ja modernisoituva Suomi*. Toim. Jutta Ahlbeck, Päivi Lappalainen, Kati Launis, Kirsi Tuohela & Jasmine Westerlund. Utukirjat, Turku 2015, 133–157.
- Westin, Boel: Flickboken som genre. *Om flickor för flickor. Den svenska flickboken*. Red. Ying Toijer-Nilsson & Boel Westin. Raben & Sjögren, Stockholm 1994a, 10–14.
- Westin, Boel: Patriarkatet och erotiken. Helena Nyblom, Agnes von Krusenstjerna och Marika Stierenstedt. *Om flickor för flickor. Den svenska flickboken*. Red. Ying Toijer-Nilsson & Boel Westin. Raben & Sjögren, Stockholm 1994b, 15–43.
- White, Hayden: *Figural Realism. Studies in the Mimesis Effect*. The Johns Hopkins University Press, Baltimore & London 1999.
- Wirilander, Kaarlo: *Herrasväkeä. Suomen säätyläistö 1721–1870*. Historiallisia tutkimuksia 93. SHS, Helsinki 1974.
- Woodiwiss, Jo, Smith, Kate & Lockwood, Kelly (ed.): *Feminist Narrative Research. Opportunities and Challenges*. Palgrave Macmillan, London 2017.
- Ylivuori, Soile: Historiallinen analyysi ja sukupuoli. *Avaimia menneisyyteen. Opas historian-tutkimuksen menetelmiin*. Toim. Mirkka Danielsbacka, Matti O. Hannikainen & Tuomas Tepora. Gaudeamus, Helsinki 2022, 20–38.
- Young, Iris Marion: *On Female Body Experience. "Throwing Like a Girl" and Other Essays*. Oxford University Press, New York 2005.
- Yuval-Davis, Nira: *The Politics of Belonging*. Sage, London 2011.
- Österberg, Eva: *Vänskap – en lång historia*. Atlantis, Stockholm 2007.
- Östman, Ann-Catrin: Vad gör vi med historien? Om kvinno- och könshistoria i Finland. *Scandia* 78:2 S, 2012, 92–100.

1.4 Verkkojulkaisut ja -sivustot

Alkuperäinen avioliittolaki vuodelta 1929:

<<https://finlex.fi/fi/laki/alkup/1929/19290234>> [viitattu 15.1.2023].

Helsingin kaupunkivalaistus:

<https://www.hel.fi/static/rakvv/kaupungin_valot.pdf> [viitattu 15.1.2023].

Laki avioliittolain voimaannpanosta vuodelta 1929:

<<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1929/19290235>> [viitattu 15.1.2023].

Saloranta, Elina: Kirje Elliltä. 2019.

<<https://www.av-arkki.fi/fi/works/kirje-ellilta/>> [viitattu 15.1.2023].

Saloranta, Elina: Kirje Liisiltä 2021.

<<https://www.av-arkki.fi/fi/works/kirje-liisilta/>> [viitattu 15.1.2023].

Suomen tilastollinen vuosikirja 1919. Annuaire statistique de Finlande 1919:

<<http://www.doria.fi/handle/10024/69235>> [viitattu 15.1.2023].

Suomen virallinen tilasto (SVT):

Kuolemansyyt [verkkójulkaisu]. ISSN=1799-5051. 2010, 5. Itsemurhakuolleisuus 1921–2010. Tilastokeskus, Helsinki 2010. <http://www.stat.fi/til/ksyyt/2010/ksyyt_2010_2011-12-16_kat_006_fi.html> [viitattu: 15.1.2023].

Tasa-arvon edistysaskeleita:

<<https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/lait-ja-politiikka/tasa-arvon-edistysaskeleita>> [viitattu 15.1.2023].

Täysi-ikäisyysrajan muuttumisesta vuodesta 1898 lähtien:

<<https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/kirjasto/tietopalvelulta-kysyttya/Sivut/miten-taysi-ikaisyyssraja-on-muuttunut-vuodesta-1898-lahtien.aspx>> [viitattu 15.1.2023].

**TURUN
YLIOPISTO**
UNIVERSITY
OF TURKU

ISBN 978-951-29-9157-0 (Print)
ISBN 978-951-29-9158-7 (PDF)
ISSN 0082-6987 (Print)
ISSN 2343-3191 (Online)